EVGHENIE LANN

DICKENS

EDITURA DE STAT
1950

E D I T U R A D E S T A T

EVGHENIE LANN
D I C K E N S
în româneşte de:
PROFIRA SADOVEANU şi N. ZDETOVEŢCHI

Această carte a fost tradusă după originalul în limba rusă: Dickens de Evghenie Lann apărut în Editura de Stat pentru Literatură — Moscova 1946.

DIN PARTEA AUTORULUI

Tirajul cărţilor lui Dickens, apărute în editurile noastre sovietice, se ridică la un număr de sute de mii de exemplare.

Dintre clasicii străini, numele lui Dickens este la noi cel mai popular, acest autor întrunind cititorii cei mai numeroşi.

E regretabil că până acum nu avem încă nicio carte care să prezinte viaţa şi opera celui mai mare scriitor englez din secolul trecut. Golul acesta nu-l împlineşte nici celebra carte de eseuri a lui Chesterton, care a fost tradusă la noi acum 15 ani, căci realismul lui Dickens este retuşat cu grijă în această carte, iar aspectul său social este denaturat după obiceiul lui Chesterton. Acesta a continuat tradiţia puţin lăudabilă a criticilor operei lui Dickens, care exagerau fără cruţare şi în mod conştient influenţa pe care ar fi avut-o asupra operei sale curentele ostile realismului, deoarece concepţiile lor sociale nu le îngăduiau să recunoască arta realistă care stătea la baza operei lui Dickens.

Ocupându-mă altădată de Dickens, am strâns un material bogat, datorită căruia am putut găsi o cale pe care să ajung la Dickens cel viu. Aceste premize au determinat hotărârea mea de a prezenta cititorului nu numai meritele şi neajunsurile cărţilor sale, dar şi a desprinde din fondul cărţilor imaginea unui om viu. Iată ce m-a îndemnat să scriu o biografie romanţată. Această biografie se deosebeşte de romanul biografic, care se mărgineşte de obicei să prezinte un personaj istoric într-o anumită perioadă a vieţii sale. Autorul unui astfel de roman nu îşi propune să urmărească evoluţia sufletească a eroului său, nici etapele prin care trece activitatea sa în decursul întregii sale vieţi. Autorul unei biografii romanţate îşi propune însă tocmai acest scop. Pentru el, datele biografice presărate de-a lungul vieţii eroului sunt indicii sigure, care îi ajută să-l prezinte pe erou cât mai complet şi cât mai exact.

Dacă eroul unei biografii romanţate este un personaj istoric, a cărui viaţă abundă în evenimente externe, aceste evenimente constituie fapte biografice de cea mai mare importanţă. Dar mai pot fi ele, oare, considerate fapte biografice însemnate, când eroul cărţii e un scriitor?

„În viaţa unui savant şi a unui scriitor, cărţile sunt faptele biografice cele mai importante, iar gândurile — evenimentele cele mai de seamă“, spune Cliucevschi, şi are, fără îndoială, dreptate.

Prezenta biografie romanţată încearcă să înfăţişeze viata lui Dickens ca un istoric al îmbogăţirii sale cu experienţa vieţii, ca un istoric al ideilor şi al cărţilor sale.

Descrierea mediului politico-social în care se dezvoltă creaţia lui Dickens, precum şi a principalelor etape istorice ale Angliei în epoca în care trăieşte Dickens, tind să înlesnească cititorului rezolvarea importantei probleme relativă la limitele reformismului său social. Una din aceste limite a fost determinată de Cernâşevschi, care scria că Dickens este „apărătorul claselor de jos împotriva celor de sus, este cel care condamnă minciuna şi făţărnicia". Cunoaşterea de către cititor a „celor mai de seamă evenimente" din viaţa lui Dickens şi anume a ideilor lui, îl va ajuta să completeze această caracterizare şi să găsească o cale dreaptă pentru cunoaşterea lui Dickens-omul.

Nu e locul aici să facem demarcaţii între „adevărul" şi „ficţiunea" genului biografiei romanţate. E de-ajuns să arătăm că toate afirmaţiile lui Dickens sunt documentate, chiar şi cele care au o cât de vagă legătură cu caracterizarea concepţiilor sau aprecierilor lui sau cu prezentarea însuşirilor lui de om.

Biografia clasică a lui Dickens, scrisă de John Forster, conţinând scrisorile adresate lui de Dickens, are desigur un rol de prim ordin. Toţi cercetătorii operei lui Dickens, toţi biografii lui de mai târziu au găsit in cartea lui Forster un material foarte preţios. Forster s-a gândit la o biografie a prietenului său cu mult înainte de moartea acestuia şi a cules zi de zi, cu multă scrupulozitate, datele necesare. Forster era însă un om cu totul diferit de Dickens. Nu numai concepţiile sale sociale, dar şi mentalitatea şi temperamentul său, nu se „asemănau" cu ale lui Dickens. Din această cauză, observaţiile lui Forster relative la sursele psihologice ale creaţiei lui Dickens erau mai totdeauna superficiale, iar aprecierea că Dickens ar fi fost „radical" social-politic din epoca victoriană, e complet greşită. Primele surse de informaţie, adică scrisorile lui Dickens, discursurile lui şi amintirile altora despre el constituie corectivul necesar la această carte clasică a lui John Forster.

Forster are însă, fără îndoială, dreptate într-un punct — anume acolo unde vorbeşte despre drama personală a lui Dickens, care se sfârşeşte cu divorţul. El cunoştea foarte multe lucruri relative la cauzele care au determinat această dramă, dar le-a trecut intenţionat sub tăcere. Biografii de mai târziu,

cuprinşi de dorinţa de a le dezvălui, au dat în vileag unele date, iar unii dintre ei, cum ar fi de exemplu Thomas Right, au făcut recent, cu vreo trei ani înainte de cel de al doilea război mondial, cercetări suplimentare. Tendinţele de „demascare“ ale biografilor l-au determinat pe un scriitor („Ephesian“) să încerce să scrie un roman-rechizitoriu împotriva lui Dickens. Acest autor, care adoptă atitudinea unui moralist, nu şi-a dat seama însă că pentru Dickens despărţirea de soţia sa era o adevărată dramă.
Cred că am cercetat tot materialul publicat în legătură cu drama personală a lui Dickens, dar n-am socotit de cuviinţă să stărui asupra ei.
Acest material este insuficient. Ar trebui să recurgem la ficţiune ca să umplem golurile, să descriem participarea acelor persoane ale căror nume Dickens n-a vrut nici să le pomenească măcar şi despre care nu ştim nici acuma nimic mai mult, decât numele lor. De aceea, dacă ar fi să stabilim sursele dramei sufleteşti prin care a trecut Dickens, o astfel de analiză ar putea fi considerată nu numai ca o lipsă de tact, dar şi ca o încercare absurdă de a inventa împrejurările dramei şi figurile personajelor ei. Dar publicarea simplă a unor documente, neînsoţită de o analiză a stării sufleteşti a lui Dickens, ar duce la denaturarea acestei teme complicate care ar fi uşor percepută de către cititor.
Am fost nevoit, de asemenea, să creionez doar figura doamnei Dickens. Nu poţi decât să te asociezi la părerea lui Steven Leacock care, acum zeoe ani, se arată atât de mirat că în uriaşa lui „Dickensiană“ materialul referitor la soţia lui Dickens era atât de redus.
După câte ştiu, în ultimii zece ani n-au fost descoperite informaţii noi în ceea ce priveşte persoana doamnei Dickens. Am socotit necesar să rezerv în cartea mea un loc însemnat problemelor „transformării“ lui Dickens dintr-un reporter în scriitor şi să vorbesc pe larg despre influenţa pe care a avut-o experienţa vieţii asupra operelor sale. Aceasta va ajuta cititorului să simtă marea lui măestrie realistă, care nu era pe placul acelora care au făcut din Dickens un povestitor de basme şi un romantic.
Am mai socotit de cuviinţă şi că, în această carte, trebuie să fie povestite şi subiectele operelor principale ale lui Dickens. Temele lui Dickens, care vădesc darul său extraordinar, numit de

el „inventivitate“, exprimau totdeauna tendinţele caracteristice mentalităţii sale, deşi el era gata să satisfacă, mai cu seamă în ceea ce priveşte finalurile, gusturile tradiţionale ale cititorilor epocii sale. Expunerea subiectelor trebuie să-l ajute pe cititor să cunoască profilul social al lui Dickens.

Cititorul va urmări şi drumul parcurs de dezvoltarea concepţiilor sale despre lume; va vedea că programul chartiştilor n-a găsit în Dickens un adept; va vedea de asemenea şi cum s-au oglindit ideile democratice din acea epocă în opera sa. Belinski al nostru, luptând pentru ideologia progresistă a literaturii ruse contemporane, pomeneşte, pe drept cuvânt, de romanele lui Dickens, „care oglindesc o atât de adâncă simpatie pentru ideile timpului nostru“.

Belinski a scris aceste rânduri în anul 1847, înainte ca Dickens să înceapă „David Copperfield“ şi fraza: „simpatie pentru ideile timpului nostru“ apăra în mod sigur ideea lui de atacurile cenzurii, idee care, de altfel, era bine înţeleasă de contemporani.

Această carte despre Dickens îl aşează pe marele artist-realist în rândul oamenilor mari ai epocii sale. Sper ca cititorul să simtă flacăra creatoare care l-a însufleţit neîncetat pe acest mare scriitor.

EVGHENIE LANN

Partea întâi

ANII DE FORMARE

1

ORĂŞELUL DE PE MEDWAY

Lorzii amiralităţii, vrând să construiască docuri mari, aleseseră în acest scop, încă de pe vremea reginei Elisabeta, un orăşel aşezat pe râul Medway, la treizeci de mile depărtare spre sud-vest de Londra, acolo unde acest râu se varsă în gurile largi ale Tamisei. Să tot fie o zvârlitură de băţ de la orăşelul numit Chatham până la locul acesta, care a devenit în scurtă vreme unul dintre cele mai de seamă şantiere pentru construcţia flotei de război. Lângă orăşel au fost ridicate forturi întărite, ca să se apere docurile militare de eventualele incursiuni ale corăbiilor vrăjmaşe. Dar ele nu l-au împiedicat, din păcate, pe îndrăzneţul amiral olandez de Reutter să forţeze cu corăbiile sale gurile Tamisei şi, bătând din culevrine, să acopere cu o grindină de ghiulele de fontă forturile care apărau oraşul, scufundând şi câteva corăbii de război şi împrăştiind groaza în orăşel.

Asta se petrecuse cu mai bine de o sută cincizeci de ani înaintea acelei seri plăcute de vară, când strada principală din Chatham, High-Street, ce se întinde cam o milă şi jumătate de-a lungul râului, se bucura în linişte şi pace de o siguranţă deplină faţă de invaziile îndrăzneţe ale amiralilor. Şi, într-adevăr, dacă în capul unui amiral semeţ ar fi încolţit acum gândul cutezător de a deschide din nou focul bateriilor asupra orăşelului Chatham, nu ar fi întâmpinat el oare, de data asta, riposta cuvenită din partea noilor linii de forturi şi nu s-ar fi făcut oare de ruşine prea încrezutul duşman?

Dar acum teama de incursiuni nu mai avea, fără îndoială, niciun temei. Anglia şi locuitorii din Chatham se aflau în deplină siguranţă. Cu cinci ani înainte, puterea tiranului şi despotului Bonaparte fusese zdrobită de ducele Wellington, iar despotul se afla acum exilat pe o insulă pierdută în largul oceanului; a doua oară nu mai putea să fugă, cum fugise de pe altă insulă cu trei luni înainte de a-l fi nimicit cu desăvârşire ducele victorios. De data asta era bine păzit, iar Anglia şi locuitorii din Chatham se puteau bucura în tihnă de o viaţă paşnică.

Şi se bucurau din plin, cel puţin cei din Chatham, ieşiţi pe High-Street în seara aceea plăcută de iunie.

E încă lumină; vara se întunecă mai târziu. Pe High-Street, în preajma priMariei care-şi înalţă ceasul deasupra locuitorilor din Chatham, e mare însufleţire. „Pe aici, pe la noi e aproape ca pe Strandul de la Londra“, se laudă cei din Chatham, când descriu vreunui călător în trecere oraşul lor natal. Nici vorbă că exagerează din cauza sentimentului lor patriotic loca. High-Street se deosebeşte mult de Strand, dar trebuie să recunoaştem că în seara asta e mare forfotă în preajma priMariei.

Praful ridicat de bocancii grei ai marinarilor se aşterne într-un strat gros pe pantofii frumoaselor din Chatham şi pe ghetele bravilor ofiţeri şi funcţionari.

La ora asta, High-Street mişună de marinari, ofiţeri şi funcţionari. Funcţionari de toate categoriile: de la docurile flotei regale, de la arsenal, de la depozitele de aprovizionare, de la administraţiile militare ale forturilor din Chatham. Marinari de toate gradele — începând cu elevii şi sfârşind cu locotenenţii — toţi bine dispuşi, după ce consumaseră cantităţi apreciabile de băuturi tari. Bătrânii lupi de mare, cu îmbrăcămintea lor îmbibată de catran, contribuie şi ei la stârnirea prafului; aceştia se plimbă pufăind din pipe, acoperind de fum cerul uşor înnorat.

Pe High-Street sunt multe taverne care vând băuturi spirtoase; dai de ele aproape la fiecare pas. În preajma lor se află prăvăliile adaptate situaţiei predominante pe care o are orăşelul Chatham faţă de alte porturi militare şi şantiere navale ale regatului. În vitrinele acestora se poate găsi absolut tot ce e necesar pentru aprovizionarea şi echiparea corăbiilor şi a bravilor marinari, începând cu bidonul pentru rachiu şi sfârşind cu busolele de orice mărime, pe care marinarii le folosesc la orice, în afară de spart nuci. În rând cu aceste prăvălii sunt şi altele, ale căror vitrine ademenitoare sunt pline de tutun, piper, grămezi de lămâi şi nuci de muscat, necesare pentru punch, cu sticle de gin şi de rom şi cu articole coloniale făcute să-i ispitească numai pe cei din Chatham, nu şi pe lupii de mare care aprovizionează prăvăliile acestea cu mărfuri aduse de peste mări, prilejuind astfel pagube incontestabile vistieriei regale.

Totuşi, lupii aceştia de mare, cu mustăţi şi fără, podoaba Chathamului, sunt consideraţi oarecum ca stăpâni ai oraşului, iar ei, dându-şi seama de situaţia lor privilegiată, se comportă cam liber. Nu c-ar răcni cântece vesele pe High-Street — pentru

asemenea distracţii are oraşul destule ulicioare în cartierul docurilor — dar fumul pipelor lor ascunde locuitorilor din Chatham cerul de iunie, iar duhoarea de vin a gâtlejurilor lor arse de alcool strică întrucâtva mirosul plăcut al teilor înfloriţi, plantaţi de locuitorii oraşului pe strada principală.

În seara asta, funcţionarii de la docuri, depozite, arsenal şi de la forturile militare ale lui Pitt au şi avut vreme, după terminarea serviciului, să viziteze localurile lor de preferinţă. Pesemne că din pricina asta se arată tot atât de bine dispuşi ca şi numeroşii mateloţi şi ofiţeri ai flotei regale, care se plimbă pe High-Street.

Funcţionarii poartă fracuri şi redingote albastre, verzi, cafenii ori de culoarea nisipului; pantalonii de vară, făcuţi din pichet pestriţ sunt largi, acoperind laba piciorului. Eleganţii, însă, ispitiţi de ultima modă şi imitându-i pe cei din Londra, se grăbiseră să apară în pantaloni galbeni de pânză, ce nu coborau mai jos de jumătatea pulpei. Lupii de mare, neînvăţaţi cu manierele elegante, nu se sfiesc să-i arate cu degetul, râzând cu gura până la urechi.

Dar eleganţi de felul acesta sunt puţini; căci cei din Chatham nu pot ţine piept niciunui dandy din Bath ori Brighton. Iar domnişoarele din Chatham, care plecau de acasă de sub oblăduirea părintească să respire mirosul de tei, vin şi tutun, nu se puteau lua la întrecere pe tărâmul modei, cu elegantele din Bath. Cucoanele din Chatham gătite de plimbare cu mantile, pelerine sau şaluri, rămăseseră credincioase vechii şi preferatei mode greceşti; îşi purtau taliile chiar sub piept, în vreme ce elegantele din Bath îi trădaseră demult pe vechii elini, potrivindu-şi taliile la locul cuvenit. Tinerii gentlamieni şi tinerele ladies nu
pierd vremea degeaba; privirile de admiraţie şi cele de graţie se încrucişează pe High-Street, străpungându-l în toate direcţiile. Tinerii funcţionari din Chatham nu se deosebeau în general întru nimic de ceilalţi funcţionari ai regatului; şi unii, şi alţii se înflăcărau tot atât de mult în faţa frumoaselor ladies, cu toate că farmecul feminin nu-i ispitea la fel pe toţi funcţionarii din Chatham, deşi niciunul din ei nu atinsese vârsta când acest farmec te lasă rece.

2
PE ORDINANCE-TERRACE

Aşa de pildă, poţi să-ţi dai seama dintr-o singură ochire, în primul rând, că gentlemanul care ieşise din taverna „Calul alb“ şi trece acum prin faţa priMariei e funcţionar şi în al doilea rând, că nu nutreşte niciun fel de interes pentru vreo lady din Chatham, deşi nu atinsese încă vârsta critică.

E un gentleman cam de vreo treizeci şi cinci de ani ori poate mai puţin, cu un obraz plăcut, prelung, cu ochi căprui şi nas subţire. Gura moale, feminină, micuţă, cu buza de jos cărnoasă şi bărbia neexpresivă, nu prea dovedeşte tărie de caracter. Poartă un frac de pânză albastră, cu nasturi auriţi, şi pantaloni făcuţi tot din pânză, de culoarea nisipului. Gulerul scrobit al cămăşii îi ajunge până la obraji; capetele batistei negre de mătase sunt băgate sub vestă, lăsând descoperit pieptarul. Pălăria-i mare, cu fund mic şi boruri largi foarte întoarse în sus, e dată pe ceafă; o şuviţă creaţă de păr îi flutură pe frunte ori de câte ori înclină capul, salutând numeroasele lui cunoştinţe şi făcându-le prietenos semn cu mâna.

Trece pe lângă primărie cu pas şovăielnic. Nu s-ar putea spune că se clatină, dar nici că păşeşte cu siguranţă. Iar ochii lui căprui sunt mai umflaţi decât s-ar cuveni să fie — chiar dacă am admite că gentlemanul stătuse toată ziua, adus de spate, într-unul din birourile semănate cu atâta dărnicie în Chatham.

Îi este cald. Îşi şterge faţa cu o batistă frumoasă de mătase şi, aruncând o privire la ceasul din turnuleţul primăriei, grăbeşte hotărât pasul.

Dar vizita făcută la „Calul alb“ nu-i îngăduie să meargă repede. Oftează, dând în neştire din mâini şi rostind mecanic „Hallo, Bill!“, apoi îşi încetineşte iar pasul.

Deodată însă, atent, exclamă:

— Hei, Charlie! De unde vii?

Un băieţel delicat, de vreo opt ani, cu ochi mari, albaştri închis şi bucle de un castaniu luminos, apăruse în High-Street, de după colţ.

— A... A... mă duceam acasă... îngaimă el.

Dacă tatăl lui merge pe High-Street, nu poate fi în acelaşi timp şi în altă parte; deci, el, Charlie, n-a întârziat la masă. Aşa că recunoaşte cu un glas mai sigur:

— Am fost la match. Au jucat echipele lui Mr. Giles şi Mrs. Bowle.

— Bile?

— Da.

— Şi cine a câştigat? întreabă iar gentlemanul, apucându-l prietenos pe Charlie de mână.

Abia acum simte băiatul că tatăl său nu se prea ţine bine pe picioare. Ştie el cine-i vinovat: ale-ul, berea limpede şi tare, care-i place atât de mult părintelui său.

— Giles. Eu i-am sfătuit pe cei de la Mrs. Bowle să nu joace, dar
mi-au răspuns că sfaturile mele n-au niciun rost, dacă nu joc şi eu. Ştii, tată, nu prea sunt tare nici la bile, nici la cricket. Nu sunt un sportsman, cum spun ei.

Băiatul e mâhnit de stângăcia lui la jocuri.

— Mai bine povesteşte-mi, dragă — întreabă tatăl lui, ca să schimbe vorba — cum a fost la spectacol. Cu cine ai fost la teatru? Cu doctorul?

Încă nu se văzuseră în ziua aceea. Tatăl sosise cu o seară mai înainte, după ce se întorsese Charlie de la teatru, şi dimineaţa, când plecase băiatul la şcoală, el dormea.

— Vai, ce frumos a fost, tată! Ştii, în scena în care ducele de Richmond îl ucide pe regele Richard cu spada, a trebuit să-mi pun mâna la gură, ca să nu ţip.

— Cum se poate să fii atât de nervos, băiete dragă?

— În locul meu ai fi făcut la fel. S-au bătut chiar lângă loja noastră. L-am apucat pe James de mână.

— L-a luat doctorul şi pe James?

— Sigur. A fost şi tanti cu noi.

— Aha! Aşa-i!!

Chirurg militar, doctorul Lamert locuia în apropiere şi venea des pe la familia Dickens. Fiul lui, James, deşi cu opt ani mai mare, era prieten cu Charles. Doctorul Lamert era văduv şi venea cu plăcere la Dickens, unde stătea şi Mrs. Hellen, o soră de-a mamei lui Charlie, văduvă şi ea.

Băiatul strânge mâna tatălui său:

— Ieri am isprăvit „Pelerinul Pickle“ şi să ştii c-am bănuit că Smollet îl va face să se căsătorească până la sfârşit cu Emily. Îţi aduci aminte că şi la Fielding, Tom Jones se căsătoreşte până la urmă cu Sophia. Ia spune, tată, de ce se tot căsătoresc cu toţii?

— Ei, nu chiar cu toţii — răspunde moale tatăl, gândindu-se fără să vrea la doctorul Lamert. Se părea că şi doctorul o va lua, în sfârşit, de soţie pe mătuşa lui Charlie.

— Don Quijote nu se căsătoreşte, e adevărat. Dar Robinson Crusoe, da. Şi-n cartea lui Smollet, Roderick Random se însoară, iar în „Humphrey Clinker“ se căsătoresc cu toţii. Aşadar, vezi că am dreptate să-mi pun întrebarea asta?

John Dickens găseşte un răspuns potrivit, cu toate că băuse astăzi mai mult ca de obicei:

— Ei, n-ai ce-i face, băiete dragă; şi tu te vei însura când vei fi mare.

Charles lasă capul în jos, şi în faţa lui apare Lucy cea cu păr de aur. Se îndrăgostire de Lucy Strawhill de cum o văzuse, cu doi ani în urmă; fratele ei George, camarad de-al luiCharlie, o adusese la dânşii, ca să admire „lanterna magică“. Da, se va căsători cu Lucy. E cochetă şi-i place să-l necăjească; dar n-are a face, o va lua de soţie.

Au ajuns în faţa biroului de diligenţe, Thompson. Charles se uită cu plăcere la firma ovală expusă în geam, care reprezintă diligenţa Thompson, plină de călători în haine de sărbătoare; toţi par grozavi de veseli, nici vorbă, deoarece călătoresc cu diligenţa asta.

Cu ea a călătorit şi el, când a fost la Londra să-l vadă pe clownul Grimaldi. Acelaşi simpatic doctor Lamert l-a luat cu el, şi Charles îşi aminteşte acum de călătoria aceea la Londra.

— Când voi fi mare, mă fac actor, spune el.

Şi se gândeşte că va ajunge tot atât de vestit ca şi Grimaldi; iar Lucy îl va admira. Sau poate va juca rolul ducelui de Richmond; nici asta n-ar fi rău.

Dickens-tatăl nu prea înţelege ce legătură este între hotărârea lui Charles de a se face actor, firma diligenţei de pasageri şi călătoria la Londra. Mormăie ceva neînţeles, după care spune:

— Iată-ne şi acasă…

Trec pe lângă „Parapetul de artilerie“, apropiindu-se de Ordinance Terrace, uliţa pe care se află locuinţa familiei Dickens.

Toţi ai casei sunt adunaţi în sufragerie şi-i aşteaptă. Fanny, în vârstă de zece ani, îşi strânge repede caietele de pe masă; sârguitoare de felul ei, în aşteptarea mesei, se şi apucase să-şi facă lecţiile. Letiţia, de cinci ani, e flămândă şi se grăbeşte să se aşeze la masă, punându-şi şerveţelul la gât şi înarmându-se cu o lingură. Doamna Dickens îşi subţiază buzele: băgase de seamă dintr-o aruncătură de ochi că soţul ei trecuse pe la „Calul alb“.

Ţine pe genunchi un plod de numai şase luni. Lângă ea, în cărucior, doarme micuţa Harriet.

John Dickens, care-şi arată marea-i dragoste pentru copii, mai cu seamă când întârzie de la masă, ceea ce se întâmplă destul de des, îl sărută cu gingăşie pe creştet pe micul Frederick şi se grăbeşte s-o întrebe pe prea iubita sa soţie cum o mai duce cu sănătatea.

— Frumos, tare frumos! Iar ai întârziat, John, şi noi murim de foame. Şi tu, Charles, de ce n-ai venit până acum?

— Ştiam că tata nu s-a întors încă — încearcă se se descurce băiatul.

— Ştiai? De unde puteai să ştii? Charles, nu mai începe cu născocirile, spune doamna Dickens enervată.

Charles, nu-i tare în „născociri“. nu ştie să „croiască minciuni“ şi-şi dă seama de asta. Adevărat, de unde ar fi putut şti el că tatăl său nu era acasă? Mai bine ar fi spus adevărul: c-a fost la matchul de bile şi gata. Dar acuma-i prea târziu. Oftează şi tace. Apoi, îndreptându-se spre scaunul lui, încearcă să nu mai privească spre maică-sa.

În tot timpul mesei, capul familiei se arată bine dispus, trăncănind verzi şi uscate; se vede cât de colo că vrea să descreţească fruntea nevestei sale.

— Nu-ţi poţi închipui, dragă, ce discuţie aprinsă s-a încins astăzi la noi la birou! Ţi-am povestit de domnul Howell, de firea lui paşnică şi tăcută; dar e bun funcţionar, n-am ce spune! Ei, ce-ţi închipui că a declarat astăzi domnul Howell, aşa tam-nisam? Că e de acord cu petiţiile pentru comerţul liber. Cred că-ţi aduci aminte. Ţi-am vorbit de chestiunea asta acum o lună. Nu-ţi mai aminteşti? Petiţiile acelea, dragă, făcute la Londra, Glasgow şi Manchester, în care se spune că toate relele, sărăcia şi celelalte vin numai din lipsa unui comerţ liber. Ai uitat? Acum judecă şi tu, te rog: nici vorbă că cei care au făcut petiţiile au ştiut ce spun şi c-au judecat chestiunea pe toate fețele. Dar domnul Howell? Ce are el cu comerţul liber? Nici în clin, nici în mânecă! Ei, să-l fi văzut astăzi pe paşnicul Howell! „Mai bine mor, spunea el, decât să renunţ la convingerea mea că prin petiţii se cere ceva absolut necesar şi că tot răul din ţara noastră este rezultatul protecţionismului“. Ţi-am explicat, mi se pare, ce-i aceea protecţionism. Ei, ce spectacol a mai făcut şi domnul Howell al nostru; ne-am mirat cu toţii. Domnul Tillet, ca

să-l necăjească, a spus că şi comerţul liber şi toate petiţiile acelea nu-s decât fantasmagorii. Ne-am speriat, îţi spun drept. Faţa paşnicului nostru domn Howell s-a înroşit ca focul şi, bătând cu pumnul în masă, a spus cu un glas teribil: — „Eu nu l-aş sfătui pe domnul Tillet să discute chestiuni de care n-are habar“. Şi i-a aruncat acestuia o căutătură, să-l vâre în pământ, nu alta. Ei, ce spui de omul nostru cel paşnic? Îţi place o asemenea întâmplare, dragă?

Dar doamnei Dickens nu-i plăcea deloc întâmplarea şi n-arăta niciun fel de interes pentru ea, aşa că monologul domnului Dickens nu-şi atinse scopul, şi el se văzu silit să schimbe subiectul. Iată-l acum cufundat în gânduri, cugetând la viitorul strălucit ce-i aşteaptă pe „cei mai mari dintre puişorii noştri“: Fanny şi Charles.

Dar doamna Dickens e prea amărâtă de vizitele zilnice ale soţului ei la „Calul alb“ şi de întârzierile lui la masă, ca să se poată potoli cu una ou două. Când el îi spune la ce se gândeşte, ea-l priveşte cu neîncredere, ceea ce nu-l descurajează pe părintele iubitor.

— Sunt sligur că Fanny va ajunge o mare muziciană, începe el, necăjindu-se cu carnea de vacă; am auzit-o deunăzi cântând câteva pasaje şi spun cinstit că nu-mi venea să-mi cred urechilor.

Rămâne însă o taină unde putuse auzi părintele iubitor pasajele cântate de Fanny, care lua lecţii de pian într-altă parte a oraşului, cu un profesor de muzică de mâna a treia.

Cu toate acestea, John Dickens, pătruns de dragoste pentru „cei mai mari dintre puişorii noştri“, o ţine-nainte:

— Cât despre Charles, n-am nicio îndoială. De el sunt sigur şi aş pune rămăşag pe trei sticle...

Se opreşte deodată. Doamna Dickens îşi subţiază şi mai tare buzele.

— Adică, se grăbeşte John Dickens, vreau să spun, dragă, că Charles o să ajungă cu siguranţă scriitor. Mă uimesc cunoştinţele lui din literatura cultă. Pur şi simplu, mă uimesc! Cunoaşte o mulţime de nuvele din „Spectator“ şi „Chatterbox“, îşi aminteşte perfect de toate romanele lui Fielding, Smollet, absolut de toate...

Charles ştie că tatăl său vorbeşte de talentele lui şi ale Fannyei ori de câte ori trebuie să topească tăcerea de gheaţă a

mamei. E obişnuit cu asemenea discuţii, sau mai bine zis cu monologurile tatii.

— Ce-i cu bătrânul Fielding? se aude un glas de la uşă.

E doctorul Lamert. Blajin, grăsuliu — intră, aruncând o privire de

jur-împrejur. Văzând că doamna Hellen n-a apărut încă, dă bună ziua doamnei şi domnului Dickens şi-i ciupeşte delicat de obrăjiori pe copii, aşezându-se ceva mai departe de masă. Aşteaptă, desigur, să vină doamna Hellen.

— Tocmai spuneam, Lamert, că Charles o să ajungă cu siguranţă scriitor. A citit o groază de cărţi. Nu găseşti?

— Da, da, e foarte citit, încuviinţează doctorul Lamert. Mi-a povestit deunăzi, pe larg, câteva schiţe de Washington Irving.

Charles n-aude pgntru prima oară vorbindu-se despre erudiţia lui.

— Eu o să fiu actor... spune el.

John Dickens e dispus să admită şi posibilitatea asta.

— Se poate, se prea poate! murmură el, trăgând cu coada ochiului la nevastă-sa.

Ca de obicei, doamna Dickens nu rămâne multă vreme supărată. Faţa-i capătă iar expresia obişnuită.

— S-ar putea ca favoritul dumitale — se adresează el doctorului — să aibă dreptate. Îţi mai aminteşti cum cânta cuplete când era mic de tot? E drept că nu erau cuplete potrivite cu vârsta lui, eu însă mi-am dat seama de pe atunci că are talent şi sunt aproape sigur că va ajunge un mare actor. Actor sau scriitor! Are mult haz la povestit.

Doctorul se uită cu prietenie la favoritul lui, apoi se ridică. Tocmai intră doamna Hellen, motivul vizitelor sale zilnice în casa Dickens.

— Ai dreptate, Dickens, spune doctorul, după ce doamna Hellen se aşeză la masă; nu ştiu dac-am mai întâlnit un copil cu un spirit de observaţie atât de dezvoltat ca al lui Charles.

Aşadar, în loc de o mustrare aspră pentru întârziere, Charles primeşte laude cu nemiluita. Şi pricina e numai slăbiciunea scumpului său tată pentru taverna „Calul alb“. Copilul înţelege prea bine că dacă nu s-ar fi enervat mama lui, nici dragul lui tată n-ar fi încercat să-i abată atenția cu discuţiile despre talentele fiului său. Dar nu e prima dată că tatăl stăruie atât asupra acestui subiect care-i face o plăcere aşa de mare.

Replica doctorului Lamert îi dă parcă pinteni; iată-l înnotând până-n gât în grijile şi sentimentele lui părinteşti.

Deodată, spune:

— Ce zici dragă, nu crezi c-ar trebui să-i mutăm pe Fanny şi pe Charles la altă şcoală?

Charles şi Fanny urmează la o şcoală mixtă de băieţi şi fete, condusă de o lady bătrână şi evlavioasă, care ia câte zece panny pe săptămână de fiecare elev. Lui Charles nu-i place deloc şcoala asta; se plictiseşte acolo de moarte, dar mai cu seamă nu-i place mopsul cel urâcios care stă culcat în coridor pe o salteluţă de vată şi mârâie aşa de scârbos când treci pe lângă el.

— Nu-i o şcoală potrivită pentru copiii noştri. Le-ar trebui una mai bună, încheie solemn John Dickens. Nu eşti de aceeaşi părere, Lamert?

Ba da, doctorul Lamert e de aceeaşi părere, ca şi doamna Hellen şi doamna Dickens. Dar de unde să iei bani să plăteşti taxele pentru o şcoală mai bună? Mai sunt şi lecţiile de pian ale Fannyei, care trebuie achitate.

Doamna Dickens doreşte şi ea o schimbare a şcolii, dar nu pomeneşte nimic despre bani. Nici ea, nici soţul ei nu se gândesc la bani.

— Charles ar vrea grozav să înveţe, adaugă doctorul. Mi-a spus mie
c-ar fi în stare să înveţe toată viaţa. Nu-i aşa, Charles?

Charles dă din cap.

— Atunci gata, s-a hotărât! Căutăm altă şcoală, — încheie John Dickens. E atât de copleşit de grijile părinteşti, încât nu mai are vreme să se gândească la şilingii cei vrednici de dispreţ.

3
DACA CHARLES VA LUCRA…

Mister John Dickens era un om ciudat: bun, optimist, nehotărât, blajin, neprevăzător. Fiul său îl iubea, deşi acesta nu se îngrijise deloc de creşterea şi educaţia lui şi nu-l învăţase niciodată ceva. Atât el, cât şi sora lui Fanny, învăţaseră limba ţării de la mama lor, înainte de a fi fost daţi la şcoala acelei lady evlavioase. Dar în ciuda acestei nepăsări a tatălui pentru învăţătura lui, Charles îl iubeau mai mult decât pe mama sa, cu

toate că nici ea nu era aspră cu el şi se pricepea tot atât de bine ca şi soţul său să cheltuiască şilingi şi penny.

Gentlemanul acesta simpatic, cu nas subţire şi gură mică, nu se gândise niciodată la ziua de mâine. Aşa se făcuse ca la treizeci şi patru de ani se pomenise tată a cinci copii, fără să aibă vreun venit, ori măcar perspectiva vreunei alte surse de venituri, în afara lefii modeste de mic funcţionar al amiralităţii. Când se căsătorise, cu unsprezece ani în urmă, în 1809, cu miss Barrow, sora unui coleg, fusese tot mic funcţionar, în Portsmouth, la acelaşi departament al amiralităţii. Acelaşi mic funcţionar rămăsese şi acum în Chatham — mic funcţionar cu o inimă largă şi o fire şovăitoare.

Nici cu unsprezece ani înainte nu se gândise la o cheltuire raţională a lefii lui; din venitul său de optzeci de lire sterline anual, cât primea pe atunci, treizeci şi cinci îi dădea la chirie şi nu şovăia să se împrumute de pe unde putea. Şi tot aşa făcea şi acum, când era tată a cinci copii; nu se codea să primească tot ce-i dăruiau rudele soţiei lui şi nu se chinuia niciodată cu gândul cum şi când va ajunge să-şi plătească nenumăratele datorii.

Pe lângă toate acestea mai era şi foarte vanitos; îi plăcea să se vorbească despre el, să i se laude dărnicia, şi pentru câştigarea unei astfel de reputaţii îi ajută pe săraci şi pe sinistraţi, donând societăţilor de binefacere mult mai mult decât i-ar fi îngăduit leafa lui atât de modestă. Munca în docurile din Chatham şi-o îndeplinea conştiincios, totuşi nu izbutise să se ridice pe scara ierarhică. Mereu i se împotrivea câte ceva. Poate că-i dăuna şi faptul că prea era gata oricând să golească o sticlă de ale ori de porto cu oricine şi să demonstreze la un păhărel tovarăşului de băutură, cum poate fi omul fericit. Avea fel de fel de reţete, printre care şi următoarea: dacă cineva ar câştiga într-un an douăzeci de lire (şi el, în realitate, primea mult mai mult) şi ar putea cheltui numai nouăsprezece lire, nouăsprezece şilingi şi şase penny, nu i-ar mai trebui nimic. Cam asta ar fi putut fi fericirea pe care o aştepta zadarnic John Dickens.

Îşi iubea soţia; încurajase întotdeauna slăbiciunea domnişoarei Elizabeth Barrow, doamna Dickens de mai târziu, pentru găteală, cape şi bonete cochete. Băiatul ei, Charles, n-ar fi putut să-şi amintească de mama sa ca de personificarea bunului-simţ, răscumpărând astfel inconştienţa şi descumpănirea soţului ei.

Îşi iubea şi copiii. În anul 1820 ar fi avut şase, dacă unul dintre ei nu s-ar fi prăpădit de mic. Rămăseseră cinci: Fanny, venită un an după căsătorie; Charles, născut la 7 februarie 1812; două fete: Letiţia, de patru ani şi Harriet, de un an şi jumătate şi ultimul — un fiu, Fredrich — abia născut. Slăbiciunea lui pentru taverne nu-l împiedica pe John Dickens să se simtă legat de copii şi de viaţa de familie. Câte nopţi albe nu petrecuse omul ăsta uşuratic la căpătâiul copiilor lui bolnavi! Era prietenos cu ei, nu-i pedepsea niciodată şi se mândrea cu talentele celor doi mai mari: Fanny şi Charles.

Fanny dovedise de mică o mare dragoste pentru pian. Avea talent şi părinţii ei hotărâseră s-o lase să studieze muzica. Şi chiar din prima zi, de la cea dintâi lecţie cu un profesor de mâna a treia, John Dickens nu pierduse prilejul să trâmbiţeze vestea asta tuturor tovarăşilor săi de tavernă. Şi dacă o dăduse pe fetiţă să înveţe muzica, n-o făcuse din grija conştientă de a prilejui dezvoltarea însuşirilor ei naturale, ci numai din vanitate.

Aceeaşi vanitate îl împingea să-şi ia băiatul la tavernă, înainte de a-l fi dat la şcoala evlavioasei lady. Copilul avea ureche muzicală şi glas plăcut. Şi blajinu-i părinte îl învăţa tot felul de cântece, unele cu totul nepotrivite pentru cei cinci, şase anişori al lui. Dar cum era să-i lipsească de plăcerea asta pe obişnuiţii tavernei?

Şi băieţelul, privind cu ochi mari sticlele şi cănile de pe mesele în jurul cărora se lăfăiau clienţii obişnuiţi ai tavernei înfierbântaţi de băuturi tari, îi desfăta cu cântecele lui, umplând de mândrie inima părintelui iubitor, care oferea plăcerea asta tovarăşilor săi de băutură numai ca să-şi satisfacă vanitatea.

Că asemenea vizite la tavernă nu puteau fi privite decât cu foarte mare îngăduinţă ca metode pedagogice, cu asta nu-şi prea bătea capul John Dickens.

Doamna Dickens avea grijile gospodăriei; domnul Dickens, slujba şi „Calul alb“, iar băieţelul rămânea de capul lui. Charles nu-şi amintea nici de mahalaua Portsea din Portsmouth, unde se născuse şi locuise până la doi ani, nici de Londra unde petrecuse alţi doi ani din viaţă; Chatham, unde se mutase cu familia când împlinise abia patru ani, a fost sortit să fie oraşul de care se leagă toate amintirile copilăriei lui Dickens.

Orăşelul mic şi prăfuit, cu străduţele-i pline de tarabe cu tot felul de vechituri, forfotind de mateloţi şi ofiţeri ai flotei regale,

ameţiţi de băutură, mari iubitori de scandaluri, se transforma în amintirea lui ca prin minune. Teatrul, în care prinsese primele imagini tulburătoare — o clădire mică şi sărăcăcioasă — i se părea un palat. High-Street — aidoma unei ulicioare de sat — îi apărea ca o stradă largă şi frumoasă. PriMaria — clădire scundă, semănând a capelă — lua proporţii de castel.

Dar dincolo de marginile Chathamului — învecinat cu alte două orăşele: Rochester şi Strude — băiatul se desfăta plimbându-se prin câmpii şi dumbrăvi. Gustul lui pentru arhitectură se dezvolta admirând minunatele clădiri vechi cu care sunt atât de bogat dăruite provinciile engleze, şi mai ales provincia Kent. Iar în Rochester, Charles putea să vadă cu drept cuvânt una din cele mai frumoase construcţii, de un gustt desăvârşit, catedrala construită în decursul secolelor al XII-lea şi al XIV-lea, care aminteşte după stil de catedrala din Canterbury.

Şi de câte ori nu se plimba Charles pe Gad's Hill — un deal care se găsea la câteva mile de orăşel! Acolo, pe vârful colinei, se înălţa o mândrete de casă, înveşmântată în verdeaţă, care-i părea băiatului tot atât de frumoasă ca şi cele mai minunate castele de pe gravuri. Odată, împărtăşindu-i tatălui său admiraţia lui, îl convinsese pe acesta să meargă cu el, într-o duminică, pe Gad's Hill. Şi rămăsese uimit când află că atât collina sa dragă, cât şi casa aceea frumoasă, erau cunoscute de orice om cult. Aşa-i spusese tatăl său, acolo sus, pe deal, într-o tavernă, pe când beau ale, nu departe de casă aceea minunată. Da, chiar pe locul unde poposiseră, desfătându-se cu priveliştea, greoiul Falstaff, om vesel şi chefliu, dacă-i dăm crezare lui Shakespeare, se pregătise să-i atace pe călători, uşurându-le buzunarele; dar până la urmă fusese nevoit s-o ştează.

Iar Charles, privind lung la casa aceea frumoasă din fața lui, mărturisise până la urmă părintelui său că e hotărât să locuiască acolo, cu orice chip. Cu care prilej tatăl, amintindu-şi de obligațiile-i de părinte, hotărâse că venise vremea să-şi îndrepte fiul pe calea cea bună.

Şi începuse să-i înşire idei în legătură cu datoria oricărui om de a munci fără preget, întărindu-şi poveţele cu multe căni de ale, ca până la urmă să declare că dacă Charles va lucra mult şi bine, s-ar putea întâmpla să-i fie dat să locuiască în mândrețea aceea de casă.

4
MISNAR, SULTANUL INDIEI

Charles nu era un băiat sportiv. Până şi la jocul de bile se pricepea foarte prost, neputându-şi păstra niciodată bilele — bucuria băieţilor englezi. Le pierdea numaidecât, mai întâi pe cele de piatră, apoi pe cele de lut smălţuite în diferite culori, şi la sfârşit şi pe cele de marmură.

Jocul avea tot felul de reguli, pe care el le cunoştea foarte bine; dar asta nu-i ajuta, din păcate, la nimic. Mai neplăcut era la cricket şi la fotbal; de cele mai multe ori, rămas pe dinafară, se mulţumea să fie un simplu privitor, neputând împărtăşi distracţiile sportive ale celor de o vârstă cu el. Şi cum treaba asta îl plictisea prefera, în timpul liber când n-avea lecţii, să treacă dincolo de fortul oraşului, ca să se plimbe sau să privească exerciţiile militare.

Dar cea mai mare plăcere a lui era să citească. John Dickens avea puţine cărţi; nu prea iubea cititul. Robinson Crusoe, Don Quijote, câteva romane de Fielding şi Smollet, „Vicarul din Wakefield“, de Goldsmith, nişte volumaşe cu nuvele de prin „Spectator“, „Tatler“, „Învăţătorul“ — foi străvechi ce înlocuiau pe vremuri revistele — povestiri alese din „O mie şi una de nopţi“ şi schiţele americanului Washington Irving — cam astea erau volumele care alcătuiau întreaga lui bibliotecă.

Charles înghiţise cu lăcomie toată comoara asta cărturărească, până la epoca în care tatăl său hotărâse să-l ia de la şcoala acelei doamne evlavioase, rămasă întipărită în amintirea lui nu atât prin lecţiile, cât prin mopsul ei cel urâcios.

Mai găsise undeva o carte interesantă: „Gil Blas“, pe care o îndrăgise atât de mult, încât nu mai înceta să povestească părinţilor săi despre aventurile acestui derbedeu spaniol.

Cu un asemenea bagaj de cunoştinţe în domeniul literaturii clasice engleze şi mondiale, şcoala doamnei celei evlavioase nu-i mai putea fi de niciun folos. Avea nevoie de alt profesor mai experimentat.

Dar John Dickens nu se putea hotărî să economisească din banii cei dispreţuiţi, şi nici doamna Dickens nu-şi înfrângea dorinţa de a-şi mai cumpăra încă o panglică la bonetă. Şi deoarece răbdarea creditorilor ajunsese la capăt, nu rămăsese altă ieşire decât să plece din locuinţa lor de pe Ordinance-

Terrace şi să se mute într-o casă strâmtă din marginea Chathamului.

Acum, Charles n-o mai putea vedea atât de des pe Lucy, fata cu părul de aur. Încetul cu încetul, chipul ei i se ştergea din amintire. Trecerea la altă şcoală contribui şi ea la această uitare.

Fanny lua mereu lecţii de pian, şi amândoi se duceau împreună la şcoala care se afla în apropierea noii lor locuinţe.

Şcoala era condusă de un preot baptist, mister William Giles.

Mister Giles se interesa îndeaproape de băieţelul care-i cunoştea pe clasicii naţionali şi ţinea aşa de bine minte tot ce citise, acordându-i mai multă atenţie decât celorlalţi elevi

Poate că numai datorită acestei atenţii a putut răbda Charles cu atâta stoicism despărţirea de familie. După mai mulţi ani de serviciu la docurile din Chatham, John Dickens reuşeşte, în sfârşit, să obţină mutarea lui la Londra, tot la acelaşi departament al amiralităţii.

Când se petrecea evenimentul acesta din viaţa domnului Dickens — care dăruise lumii al şaselea copil — Charles era aproape de unsprezece ani. Familia se sfătui şi hotărî ca Charles să urmeze învăţătura la preotul baptist, în vreme ce restul familiei se va muta la Londra.

Aşa că Charles rămâne la Chatham. Nu-şi schimbă întru nimic gusturile literare. Poveştile din „O mie şi una de nopţi“ îl vrăjeau tot atât de mult. Şi fructul acestei admiraţii e o tragedie scrisă îndată după plecarea familiei.

Tragedia se numeşte „Misnar, sultanul Indiei“. Copiată cu grijă pe curat, e încredinţată domnului Giles, ca să fie citită.

Cariera literară a lui Charles Dickens începe bine. Domnul Giles, găsind că elevul său are mult talent dramatic, îi prezice un viitor strălucit.

Nu mult după triumful acesta, chiar înainte de sfârşitul trimestrului şcolar, e chemat de părinţii lui la Londra.

Pe vremea aceea, în anul 1823, nu erau încă drumuri de fier... Prima cale ferată din Anglia, aceea dintre Stoekton şi Darlington, lungă de abia douăzeci de mile, s-a construit cu doi ani mai târziu. Şi călătoria lui Charles, de la Chatham la Londra, s-a făcut după vechiul obicei cu o diligenţă — una din diligenţele lui Thompson, purtând numele poetic de „Fata cu ochi albaştri“.

Cu diligemţa asta părăseşte Charles, la unsprezece ani, orăşelul Chatham, lăsând în urmă anii unei copilării senine;

toate amintirile lui Dickens, legate de Chatham, sunt limpezi, netulburate de nicio durere, de nicio nenorocire.

Şi Charles pleacă la Londra.

5
BA1ATUL E DAT UITĂRII

Acum, când venea pentru a doua oară la Londra, Charles privea aspectele oraşului cu alţi ochi. De data asta trebuia să vieţuiască aici. Avea să locuiască în Londra cea uriaşă. Uite, pe strada asta, pe care se frământă mai multă lume decât în întreg Chathamul, va trece el zilnic. Ce case şi ce magazine!

La staţia de sosire a diligenţei îl întâmpinase tatăl lui. Era trist. Se întâmplase o nenorocire în familie: murise Harriet, surioara lui de patru ani. De aceea îl chemaseră părinţii la Londra.

De unde-l lăsase diligenţa era cale lungă până acasă. Şi cu cât mergeau mai mult, cu atât mai puţin semăna Londra a metropolă; casele se făceau tot mai scunde, străzile tot mai înguste şi mai murdare. Până şi trecătorii nu mai erau aceiaşi pe care-i văzuse de la fereastra diligenţei, în inima oraşului. Femei simple cu chipuri supte, bărbaţi în salopete, cu feţe palide şi încruntate, copii zdrenţăroşi şi murdari...

Au ajuns în Bayham-Street, în capătul de nord-vest al oraşului, numit Camden-Town. De aici încolo dădeai într-o câmpie, şi dincolo de câmpie se zăreau suburbanele londoneze.

Casa era mică şi murdară, mai sărăcăcioasă decât cea de la Chatham. Tatăl, ce e drept, era slujbaş la una din nenumăratele secţii ale amiralităţii, dar avea de plătit datorii nesfârşite. Şi ca să le plătească, lua bani cu împrumut, şi pe urmă trebuia să-şi achite noile împrumuturi şi tot aşa mai departe.

Plecând din Chatam, luaseră cu ei o fetiţă de la orfelinat să le ajute la gospodărie. La Londra o înlocuiseră cu o slujnică mai de ispravă, o bătrână cam surdă. Curând, însă, se văzuseră siliţi s-o concedieze, luând în schimb, de data asta, un băiat de la orfelinat. Orfanul îngrijea de copii şi mai avea încă alte destule de făcut, căci pe lângă Charles şi Fanny, familia mai număra trei odrasle.

Fanny continua să înveţe pianul. Profesori ieftini se găsosc uşor — ea avusese Întotdeauna parte de profesori ieftini, aşa că

te mirau progresele pe care le făcea... Oricine o asculta cântând se putea convinge de asta.

Charles credea c-o să fie dat la învăţătură, dar aştepta zadarnic. Părinţii lui, împovăraţi de datorii şi de o familie mare, nu păreau să nutrească intenţia de a-l trimite la şcoală, unde ar fi trebuit să plătească mulţi bani.

Nu rareori, jertfindu-şi tihna şi tabieturile, tatăl îşi îngrijea cu devotament copiii bolnavi. Dar ce puteai face dacă aşa-i era firea, dacă se înglodase în datorii pe care nu le putea plăti şi nu era în stare să-şi înfrâneze uşurinţa proverbială, iar din lipsă de mijloace uitase că băiatul lui cel mai mare trebuia dat la învăţătură?

Pe ajutorul mamei te puteai bizui şi mai puţin decât pe acela al tatălui. Desigur că nu uitase necesitatea de a-şi instrui fiu!, dar pesemne că-şi făcuse alte planuri. Charles avea să se convingă curând de asta.

Neavând încotro, el se apucase de treburile grele ale gospodăriei. Când orfanul se întorcea de la băcănie cu mâinile goale, el era acela care trebuia să dea fuga la negustor, ca să-l roage să-i mai dea vreo câteva kilograme de arpacaş şi să nu-i ceară plata întregii datorii. Dacă băiatul se întorcea şi de la măcelar cu acelaşii rezultat, Charles trebuia să se ducă la măcelar. La proprietar, tot el era delegat; pe încasatorul de la societatea de canalizare el trebuia să-l roage să-i mai amâne cu plata; el lua partea cea mai activă la toate operaţiile gospodăreşti ale doamnei Elizabeth Dickens, cultivându-şi cu rafinament arta diplomatică.

Tot el conducea munca creatoare de întreţinere a căminului; spăla podelele, făcea focul la bucătărie, ajuta la îngrijirea copiilor, curăţa ghetele tatălui său. Orfanul nu putea dovedi cu treburile gospodăriei, mai ales că doamna Dickens nu-şi prea bătea capul cu ele.

Cu alte cuvinte, era mult de lucru. În timpul liber, Charles cutreiera Londra. Se ducea la Regent-Park să viziteze aleile, pajiştile şi lacurile ce se întind spre suburbiile din nord-vest. Cândva, pe vremea reginei Elisabeta, pe locurile acestea din preajma Camden-Townului, se ridica un alt parc, cu alt nume, plin de cerbi şi vânat de toate soiurile; apoi, pe timpul lui Cromwell, parcul fusese tăiat, vânatul dispăruse şi intraseră vitele să pască pe imaşurile bogate. Mai târziu, pe aceleaşi

locuri se amenajase din nou un parc, numit Parcul Regentului, în cinstea lui George al IV-lea, care era regent pe atunci. Grădina zoologică de astăzi,
loc favorit al copiilor londonezi, nu exista încă în Regent-Park pe vremea când băiatul nostru se plimba pe aleile lui. Regent-Park îi amintea lui Charles de celălalt parc — mult mai frumos după părerea lui — acela din Kotham, din apropierea dragului său Chatham. Acesta din urmă era un parc bătrân, cu un castel vechi, tot atât de măreţ ca şi cel din Rochester. Aici nu era niciun castel şi, totuşi, parcul cu pajiştile-i întinse îl atrăgea pe Charles, căci îi amintea de zilele fericite din Chatham, când ieşea să se plimbe dincolo de fortul Pitt, după ce termina lecţiile de la bătrâna lady cu mopsul ei, sau de la domnul Giles...

Dar poate mai plăcut şi mai interesant era să cutreieri Londra.

Într-un singur an de şedere în acest oraş uriaş, spiritul lui de observaţie câştigase mult în agerime. Fără îndemnul cuiva, se apucă s-o descrie pe bătrâna cam surdă, ajutoarea mamei la gospodărie, care fusese înlocuită mai târziu cu băiatul de la orfelinat. Îi făcuse în caietul lui un portret foarte amănunţit, zugrăvindu-i obiceiurile, trăsăturile caracteristica, firea şi redându-i minunat înfăţişarea.

Mai târziu, face un portret şi mai amănunţit al unui bătrân maniac, frizerul unchiului său, Thomas Barrow; bătrânelul se credea foarte priceput în arta strategiei şi nu mai înceta cu povestitul despre războaiele napoleoniene, criticându-l fără milă pe Napoleon.

Modest din fire, Charles n-a arătat nimănui aceste descrieri. A continuat să cutreiere singur prin Londra, observând activitatea febrilă de pe malurile Tamisei, tixită de corăbii şi bărci, descărcatul şi încărcatul mărfurilor pe nenumăratele cheiuri, prinzând din zbor glumele barcagiilor vestiţi prin buna lor dispoziţie şi arta de a râde de orăşence... Stătea şi privea diferiţi indivizi fără ocupaţie — cu pălării trântite pe o ureche şi haine a căror culoare se spălăcise demult — care păreau că nu au altceva de făcut decât să arunce ochiri ascuţite trecătorilor şi să scuipe întruna, dispreţuitor, pe pavajul murdar; aveau înfăţişarea unor oameni mulţumiţi, deşi hainele le erau atât de ponosite. Din când în când, piereau deodată în mulţime, ca şi cum s-ar fi scufundat într-o apă, ca să apară apoi din nou, cu

priviri mai trufaşe şi mai batjocoritoare decât înainte. Arareori, Charles prindea şi câte un cuvânt nedesluşit aruncat în vânt vreunui alt trecător singuratic, obişnuit al portului. În ulicioarele din apropierea Tamisei putea să observe sute de gentlemeni vârstnici îmbrăcaţi în fracuri vechi de câte zece ani şi mai bine, care se plimbau de obicei doi câte doi, schimbând între ei hârtiuţe, certându-se adesea, şi câteodată socotindu-se acolo în stradă, ca apoi să se împrăştie în toate părţile... Cei mai mulţi erau însa gentlemeni de alt soi; oameni de diferite vârste, începând de la tinereţea fragedă până la bătrâneţea cea mai înaintată, purtând haine aparţinând tuturor modelor, dar de cele mai multe ori, pantaloni ieftini de percal şi haină de pânză; aceştia, chiar şi cei tineri de tot, aveau chipuri galbene ca ceara, parcă acoperite cu o pânză cenuşie — chipuri pe care lumina soarelui părea că nu le atingea decât rareori. Charles mai întâlnise asemenea oameni şi la Chatham, dar aici, la Londra, parcă-i adunase cineva din întreaga Anglie, ba şi din ţara lui Misnar, sultanul Indiei. Adesea, pe uliţele înguste întâlnea gentlemeni bătători la ochi prin expresia lor buimacă, prin stofa groasă de bună calitate a fracurilor demodate şi prin pălăriile lor turtite, cu fund mic şi tare, aşa cum poartă birjarii. Domni de aceştia întâlnise şi în Chatham, dar acolo nu atrăgeau atenţia asupra lor, erau la ei acasă, pe când aici, la Londra, se desprindeau mai bine din massa londonezilor.

Colindând prin Londra, Charles îi observa şi pe cei de vârsta lui, care alergau încoace şi încolo cu un teanc de ziare subţioară, se aciuiau sub un gard cu o pereche de cărţi de joc unsuroase, sau îşi împărţeau între ei câştigul de peste zi, de care uşuraseră buzunarele trecătorilor.

Charles n-avea tovarăşi de o vârstă cu el. De aceea se ducea pe la unchiul său, care locuia în cealaltă parte a oraşului, lângă docuri, pe la naşul lui, mister Huffam şi-i desfăta, ca şi în trecut, cu cântecele-i hazlii, pe bunii amici ai domnului John Dickens. Dar alţi prieteni, afară de James, fiul doctorului Lamert, n-avea.

James Lamert era un băiat în vârstă de douăzeci de ani. Tată lui, care se căsătorise în sfârşit cu doamna Hellen, mătuşa luî Charles, plecase în Irlanda. James, absolvent al şcolii militare, rămăsese la Londra, aşteptând să fie încadrat în armată. Şi doamna Elizabeth Dickens, gândindu-se că n-ar fi rău să aibă pe cineva care să-i plătească pensiune şi chirie — îmbunătăţind

astfel masa familiei — îi propusese lui James să locuiască la ei, în Bayham-Street.

Treburile domnului Dickens mergeau din ce în ce mai prost. Se întâmpla uneori să n-aibă cu ce face cumpărături pentru masă.

James primise propunerea şi a locuit o vreme la familia Dickens. Se purta foarte prietenos cu Charles, care, natural, se grăbise să-i arate „Misnar, sultanul Indiei“, tragedia atât de mult lăudată de domnul Giles, profesorul lui din Chatham. James îi ajutase lui Charles să-şi facă păpuşile şi decorurile pentru teatrul de marionete. Aşa că vestita tragedie „Misnar, sultanul Indiei“, a fost reprezentată pe scena acestui mic teatru improvizat. Succesul punerii în scenă, recunoscut de întreaga familie, aprinse şi mai tare dragostea lui Charles pentru spectacolele de teatru. Dar biletele de intrare costau bani, şi bani n-avea de unde să-şi procure. Trebuia deci să înlocuiască spectacolele cu citirea pieselor.

Charles citea şi recitea o cărţulie pe care-o găsise întâmplător: piesele lui John Coleman Junior, autor popular, considerat în timpul său ca cel mai mare autor de comedii şi vodeviluri. Cărţulia o căpătase de la văduva unui anticar care locuia în aceeaşi casă cu unchiul lui. Văzându-l cât de mult admiră cărţile, văduvei i se făcuse milă de el şi-i dăruise câteva; căci de cumpărat, nici vorbă. Leafa tatălui se ducea aproape în întregime pe datorii. Situaţia familiei se îngreuna din zi în zi; modesta sumă plătită ca pensiune de James Lamert nu ajuta la nimic, după cum nici norocul ce dăduse peste Fanny nu era de mare ajutor.

De fapt, noroc nu-i bine spus, căci Fanny fusese răsplătită pe drept de soartă. Nu-şi irosise talentul muzical, ci se ocupase serios de pian, studiind cu sârguinţă. Şi soarta o răsplătise după merit. Meşterul reparator de piane la şcolile de muzică, auzise de la profesorii cei ieftini despre talentul ei, pe care-l lăudase la rândul lui în faţa pedagogilor, membri ai Acadtemiei regale de muzică. Examenul de admitere la Academie fiind trecut cu succes, Fanny fusese primită, urmând să înveţe şi să locuiască la şcoală.

Charles îşi iubea sora, de aceea, când ea aduse părinţilor vestea izbânzii ei, simţimântul lui de bucurie nu fu umbrit de invidie nici măcar o clipă. Asta nu însemna însă că nu-i părea

rău că Fanny îi părăseşte şi pleacă din Bayham-Street, ca să se mute la Academie, unde urma să locuiască într-un cămin împreună cu celelalte fericite. Vă puteţi închipui doar ce înseamnă să intri la Academia regală de muzică! Şi el, care n-avusese parte să-nveţe măcar la o şcoală oarecare!

Dar nici mutarea fetei la internatul Academiei nu uşurase situaţia familiei. Atunci au hotărât ca doamna Dickens să deschidă un pensionat de fete. Ideea fusese a domnului Dickens. O şcoală particulară nu putea fi decât o afacere rentabilă şi se mira că gândul ăsta nu-i venise mai curând.

Când soţii Dickens împărtăşiră strălucita lor idee cunoscuţilor cu mai mult simt practic, aceştia hotărâră, într-un glas, că talentele pedagogice ale doamnei Dickens nu-şi puteau găsi un câmp rodnic de activitate în Bayham-Street. Admiţând chiar că locuitorii din Camden-Town s-ar lăsa ademeniţi şi şi-ar da fetele în grija doamnei Dickens, încredinţaţi de viitorul strălucit ce le aştepta, tot n-ar avea destui bani să plătească educaţia lor. Aşa că se hotărî ca familia Dickens să se mute în alt cartier de oameni mai cu stare.

La începutul anului 1823, familia Dickens se strămută pe Gower-Street, nu departe de Muzeul Britanic. Pe uşa casei apăru o tăbliţă cu firma „Pensionul de fete al doamnei Dickens“.

Dar zadarnic ascunse John Dickens o duzină de pene de gâscă şi, înarmat cu un repertoriu de adrese ale locuitorilor din cartier, scria zilnic scrisori, lăudând sistemul educativ aplicat de noul pension. Cheltuielile poştale creşteau în fiecare zi; zeci şi zeci de părinţi luau cunoştinţă de meritele de netăgăduit ale noului institut de educaţie dar, nu se ştia de ce, nimeni nu se grăbea să răspundă argumentării fără cusur a domnului John Dickens. Vai! Din păcate niciun locuitor al cartierului nu ştiuse mai înainte măcar de existenta doamnei Elizabeth Dickens, şi niciunul din cei dimprejur nu părea încântat să-şi încredinţeze odorul de fiică institutului pedagogic exemplar de pe Gower-Street. Noua locuinţă costa mult mai mult decât cea veche, şi familia ar fi vrut s-o părăsească, dar James Lamert refuză să se mute de pe Gower-Street, aşa că spre sfâşitul anului 1823 situaţia devine nespus de jalnică.

6
ÎNCHISOAREA OSPITALIERĂ

Era pe la mijlocul lui februarie. John Dickens se întorsese mai devreme de la birou; nu mai trecuse pe la tavernă ca de obicei. Prânziseră foarte modest. După masă, tatăl mai rămăsese în sufragerie, povestind copiilor o istorioară veselă despre un coleg de birou grozav de distrat, şi apoi se interesase de cartea pe care o văzuse în mâna lui Charles.

— Ah, da! îşi aruncă el privirea pe copertă, „Conducătorii scoţieni". Bună carte. Un roman istoric foarte reuşit. Citeşte-o, dragă băiete. Romanele istorice ale doamnei Porter sunt instructive. Citindu-le, afli de obiceiurile de altădată, cum s-ar zice, călătoreşti în trecut... şi... şi... cu alte cuvinte, înveţi multă istorie, şi asta, ca să zic aşa, lărgeşte cercul cunoştinţelor....

Se opri. Îl preocupa altă idee. Simţise în buzunar câteva monede mărunte. Trase cu coada ochiului la soţia lui, care stătea alături, cârpind lucruri de-ale copiilor. În ziua aceea era tăcută. Cu două ore înainte, zarzavagioaica îi trimisese răspuns că nu-i mai dă legume pe credit, până nu achită datoria pe ultimele trei luni.

John Dickens îngână o frântură de cântec. În cele din urmă se hotărî:

— Băiete dragă, fă-mi ghetele. M-aş duce să mă plimb puţin.

Se adresase lui Charles. „Să mă plimb" însemna a trece pe la tavernă. Băiatul se ridică ascultător. El făcea întotdeauna ghetele tatălui şi ale mamei sale de cu seară, şi dacă se întâmpla ca vreunul dintre ei să iasă în oraş şi dimineaţa, şi după amiază, era nevoit să le mai lustruiască odată.

În clipa asta, se auzi o bătaie la uşa de afară. Era un ciocănit energic — aşa cum bat de obicei creditorii. Charles era obişnuit cu zgomote de felul acesta. Letiţia se și repezi să deschidă.

În odaie intrară doi necunoscuţi. Nu erau creditori, nu-i cunoştea nimeni. Unul dintre străini, cel îndesat, cu un gât gros şi o faţă de mops rău spuse, aţintindu-l pe stăpânul casei cu privirea:

— Dumneata eşti John Dickens?

— Chiar eu, domnule, răspunse acesta, şiprin ochii lui străfulgeră neliniştea.

— Ai luat cu împrumut o sută de lire sterline... Ai fost păsuit de câteva ori dar, până la urmă, creditorul dumitale a prezentat poliţa spre achitare. John Dickens, eşti arestat.

După legile engleze, un debitor incorigibil putea fi arestat şi ţinut într-o închisoare specială până la achitarea datoriei. Domnul şi doamna Dickens cunoşteau foarte bine legea. Soţul încercă să zâmbească, în vreme ce soţia era gata să plângă. Copiii îipriveau cu groază pe străinii aceştia atât de liniştiţi.

— Ei, ce să-i faci, spuse vioi domnul Dickens. Mă supun legii. Să mergem!

Mama şi copiii izbucniră în plâns. El îi sărută pe toţi, pe rând, apoi, cu un zâmbet îngheţat, se îndreptă spre funcţionarii poliţiei.

— Lucrurile dumitale, John Dickens, să fie aduse la Marshalsea, spuse unul din ei.

Doamna Dickens începu să plângă şi mai tare. Marshalsea era închisoarea de datornici.

Pentru familie începură timpuri şi mai grele. Nici nu trecuse o jumătate de oră, că zarzavagiul, băcanul, măcelarul şi brutarul şi aflaseră de soarta lui John Dickens, iar proprietarul prinsese de veste şi mai devreme. Şi veniră toţi chiar de a doua zi, cerând datoriile. Să fie amânaţi cu plata? Nu mai poate fi vorba de aşa ceva. Aşteptaseră destul, de ajunseseră să-l vadă pe capul familiei în închisoarea de datornici.

Rudele doamnei Dickens, Barrowii, s-au văitat, au oftat, dar bani din pungă nu s-au gândit să scoată. Preziseseră demult nenorocirea asta — spuneau ei — pentru că Dickens prea trata şilingii şi lirele cu uşurinţă. Nici vorbă e mult mai uşor să cheltuieşti decât să câştigi, dar ea, ca soţie, nu putuse oare să-l facă să înţeleagă pe uşuratacul ei soţ că-şi calcă îndatoririle sfinte puse de Dumnezeu în sarcina celui cu o familie atât de grea? Cu alte cuvinte, Elizabeth Dickens era datoare să se zbată singură, ca să iasă din încurcătură. Mai cu seamă că nici ea nu se gândise să pună vreun ban deoparte şi cheltuise totul pe felurite găteli, părăduind lirele hărăzite atâtor nevoi arzătoare.

Şi Charles începu să bată zilnic drumul la cămătar, luând bani cu împrumut pe lucrurile puse amanet. Se plăteau dobânzi mari, şi obiectele trebuiau lăsate acolo până ce puteau fi răscumpărate. Dar altă scăpare nu era: creditorii nu voiau să mai aştepte, şi familia trebuia să se şi hrănească. Încetul cu încetul, toate lucrurile din casa lui Dickens trecură la cămătar.

Închisoarea Marshalsea se afla dincolo de Tamisa, în cealaltă parte a oraşului, peste apă. Când Charles veni pentru prima

dată să-şi vadă tatăl şi să-i aducă şi câteva lucruri, îl găsi abătut; vioiciunea lui John Dickens dispăruse aproape cu totul. El plânse împreună cu băiatul. Mai avea un tovarăş în cămăruţa cu zăbrele la ferestre; acum lipsea, era dus în vizită la vecini.

Odaia era împodobită cu un cămin. De fiecare parte a vetrei, administraţia închisorii vârâse câte o cărămidă, ca cei închişi să nu poată arde prea multe lemne; băiatul, cu spiritul lui de observaţie descoperi numaidecât viclenia.

Domnul Dickens spuse multe şi de toate, că trebuie să trăieşti cumpătat şi să te fereşti de Marshalsea ca de dracul, după care, obosit de vorbă, îl trimise pe Charles la căpitanul Porter, la etajul de deasupra. Se apropia ora prânzului şi n-avea nici cuţit, nici furculiţă pentru Charles; de-ale mâncării se puteau găsi la bufetul închisorii, plătind bani gheaţă. Căpitanul Porter, deţinut ca şi Dickens, se stabilise la Marshalsea cu familia şi-şi înjghebase o gospodărioară.

Se pare, însă, că era prost înjghebată, căci căpitanului îi lipsea cea mai de căpetenie parte a îmbrăcămintei, hainele; băiatul observă uşor lipsa lor, când gospodarul, zbârlit şi cu un paltonaş vechi cafeniu pe el, îi înmână cuţitul şi furculiţa.

Paltonaşul era îmbrăcat de-a dreptul peste rufele murdare. La fel de slinoase erau şi rochiile de pe cele două fete ale căpitanului, care locuiau într-o cameră cu tatăl lor.

Din această primă vizită la închisoare, Charles a luat cu el, pe lângă imaginea nepricopsitului de căpitan, şi amintirea cuvintelor melancolice de rămas bun ale celui care-şi pierduse vioiciunea firească; după prânzul care nu-i risipise proasta dispoziţie, John Dickens îi declarase cu amărăciune lui Charles că numai moartea îl mai putea scăpa de închisoare, da, numai moartea; simţea asta.

Peste câteva ziie, Charles se duse iar să-şi viziteze tatăl. Şi din nou îi fu dat să-l întâlnească pe căpitanul Porter. Ba, de data asta, avu noroc să vadă, pe lângă căpitanul cel zbârlit, şi pe alţi deţinuţi de la Marshalsea. Cu care prilej, căpitanul nostru, mai ciufulit decât oricând din pricina enervării, apăru în rolul unui luptător social. Se întâmplase să fie o zi cu totul neobişnuită, ziua de naştere a Maiestăţii Sale, şi căpitanul Porter era cu această ocazie solemnă în fruntea unei mişcări masive, alcătuită din deţinuţii de la Marshalsea, dornici de a deşerta o băutură tare în sănătatea regelui şi pe socoteala vistieriei britanice.

Pentru care treabă căpitanul, scriind o petiţie către directorul închisorii, stătea la masă în camera domnului Dickens, în vreme ce supuşii credincioşi ai Maiestăţii Sale defilau prin faţa lui Charles, semnând cu entuziasm cererea. Băiatul privea cu ochi lacomi defilarea celor găzduiţi la închisoarea de datornici. Peste vreo cincisprezece ani, dacă cititorul „Documentelor postume ale Clubului Pickwick“ ar fi ştiut de întâmplarea asta, l-ar fi pomenit cu recunoştinţă pe căpitanul Porter, când ar fi ajuns la descrierea închisorii Fleet.

Charles, însă, avea pe vremea aceea alte gânduri şi alte griji. Gânduri triste şi griji nenumărate. Aproape toate lucrurile de care se putea lipsi familia trecuseră încetul ou încetul la cămătar şi acum veneau la rând cele de neapărată trebuinţă. Rămăseseră numai paturile, masa cu câteva scaune şi câteva obiecte de îmbrăcăminte. El îşi strânsese cărţile grămadă şi le dusese şi pe ele la cămătar. Dar zaraful nu voise să le primească. Va trebui oare să le vândă?

Cu mulţi ani mai târziu, Dickens îl descrie pe un anticar de pe City-Road, la care-şi vinde cărţile David Copperfield. Este oare acelaşi anticar de pe Hampstead-Road, unde-şi dusese Charles singura-i comoară? Dar ce era de făcut de acum înainte?

Doamna Elizabeth Dickens se sfătui cu soţul ei închis la Marshalsea şi luară împreună o hotărâre: mama cu copiii mai mici să se mute la închisoare, locuind cu domnul Dickens.

Autorităţile penitenciarului nu se împotriveau ca datornicii rău platnici să-şi aducă familiile să locuiască acolo. În felul acesta, soţii Dickens scăpau de grija chiriei.

Dar părinţii hotărâseră ca Charles să nu se mute în închisoare.

Acesta urma să se consacre unei activităţi care nu avea nicio legătură cu prezicerea domnului Giles, atât de încântat de „Misnar, sultanul Indiei“. Viitoarea lui profesie era cu totul străină de cariera lui Grimaldi sau a vreunei somităţi teatrale; domnul Dickens o numea cu patos: „Cariera comercială“ a lui Charles.

Charles a aflat de hotărârea părintească de la mama sa, odată cu vestea că aceasta se muta, împreună cu cei mici, la domnul Dickens, la închisoare.

Părinţii lui Charles hotărâseră că neavând putinţa de a-l mai da la învăţătură, venise vremea — deoarece ajunsese băiat

mare — să-şi vadă singur de pâinea cea de toate zilele, ca să poată cât de curând veni în ajutorul familiei."

Atâta. Şi primul pas în „Cariera comercială" avea să-l facă angajându-se la fabrica de vax a domnului George Lamert.

Comerciantul George Lamert era rudă cu prietenul lui Charles, James Lamert, care renunţase la cariera militară, ca să ia parte la întreprinderea comercială.

Crudă a fost hotărârea, şi grele urmările ei asupra psihicului lui Charles Dickens. Părinţii, rudele şi prietenii ar fi fost datori să cunoască deosebita sensibilitate a băiatului, precocele lui spirit de observaţie, înclinarea lui pentru cărţi, inteligenţa şi celelalte daruri cu care-l înzestrase natura. Ştiau doar de încercările lui de a scrie şi de dragostea lui pentru teatru, înclinare neobişnuită la cei de vârsta lui, care au de obicei alte distracţii. Ştiau toate acestea şi, totuşi, nu l-au dat la şcoală, ci l-au trimis la fabrica de vax. Părintele său nechibzuit îi şi povestea verzi şi uscate despre strălucita carieră comercială ce-l aştepta pe Charles la fabrica de vax.

De câte ori, mai târziu, venea vorba de starea lui sufletească din timpul acela cumplit, Charles Dickens schimba numaidecât subiectul discuţiei. Nu s-a simţit ademenit să povestească nici măcar celor mai intimi prieteni ai săi despre zguduirea sufletească provocată de hotărârea părinţilor lui. Amintirile chinuitoare îl chemau, însă, în trecut şi era greu să li se împotrivească. Dickens cedează ispitei în cele câteva pagini autobiografice. Iată ce spune el despre vremea aceea:

„Până când piaţa Hungerford n-a fost desfiinţată, scara dărâmată, şi toate cele dimprejur schimbate, n-am găsit în mine destulă tărie să pun piciorul acolo umde a început robia mea. Locurile acelea nu le-am mai revăzut niciodată. Nici măcar prin preajmă nu-mi venea să trec. Mulţi ani după aceea, dacă mă aflam din întâmplare pe lângă Robert Warren [1]), pe Strand, treceam numaidecât drumul, ca să nu simt din nou în nări mirosul cunoscut al cimentului ce se turna în vax, miros ce-mi aducea aminte de ceea ce ajunsesem cândva.

Târziu, după ce băiatul meu începuse să rupă cele dintâi cuvinte, eu tot mă întristam de câte ori mi se întâmpla să trec prin Boroughs, pe drumul pe care îl băteam pe vremuri, când mă întorceam acasă".

[1]) Denumirea firmei lui Lamert.

Rana era adâncă, şi Dickens n-o poate ascunde când îşi aminteşte de responsabilitatea părinţilor săi faţă de el.

„E de necrezut cât de uşor am nimerit în rândul celor declasaţi; de necrezut că, după sosirea mea la Londra, nimeni nu s-a gândit la mine, un biet băieţel pus la cele mai grele munci. Nimeni nu m-a cruţat, şi eram doar un copil deosebit de bine înzestrat, delicat, şi nimeni nu mi-a dat vreun sprijin. Nimeni n-a atras atenţia părinţilor mei că reducând cât de cât cheltuelile, m-ar fi putut da la o şcoală oarecare. Prietenii s-au spălat pe mâini... Nimeni n-a mişcat un deget. Tata şi mama erau mulţumiţi. Nu cred că ar fi fost mai mulţumiţi dacă, la douăzeci de ani, aş fi absolvit cu elogii colegiul, înscriindu-mă la Cambridge...".

Toate visurile lui se spulberaseră. N-avea să ajungă nici scriitor, nici actor, trebuia să se mulţumească numai cu şcoala primară, să rămână un înapoiat, condamnat să-şi ducă zilele robind la firma Lamert. Şi câţi oameni de felul lui Lamert va mai întâlni în viaţă! Cobora tot mai jos, rostogolindu-se până la cea din urmă treaptă, de-a valma cu cei din speluncile din Whitechapel.

Nestăpânita lui închipuire zugrăvea în cele mai negre culori viitorul care-l aştepta. Fantezia îi era prea bogată, şi băieţelul atât de adânc zguduit nu putea s-o stăvilească. Şi cine purta vina soartei lui? Tatăl şi mama sa? Lipsa lor de dragoste? Nu, el ştia bine că părinţii îl iubeau; ce-i drept, erau nechibzuiţi, dar ascultându-şi tatăl povestind verzi şi uscate despre strălucita-i carieră comercială, băiatul simţea că visătorul lui părinte crede în asemenea fleacuri şi că, în orice caz, pricina acestor discuţii fără rost nu era nici reaua credinţă, nici indiferenţa, ci numai neputinţa de a face altfel şi dorinţa tatălui de a se convinge pe sine însuşi că acesta era viitorul hărăzit fiului său. Băiatul de unsprezece ani nu-şi putea socoti părinţii vinovaţi de nenorocirea lui. Abia mult mai târziu, odată cu vârsta, a fost în stare să scrie acele cuvinte pline de amărăciune despre uimirea lui că nimerise atât de uşor „în rândul celor declasaţi". Dar un copil de unsprezece ani nu se putea gândi la aşa ceva. Cum să-i treacă asta prin minte, văzând că însuşi tatăl său ajunsese la Marshalsea?

Nu, numai sărăcia era vinovată de nenorocirea lui. Sărăcia era singurul şi adevăratul vinovat, duşmanul nemilos, cumplitul duşman al visurilor lui copilăreşti.

7
BORCANAŞUL DE VAX

Prezentându-se la ora fixată la întreprinderea de producţie a vaxului Warren, Charles şi-a dat seama, după o întâmplare neînsemnată, că între trecutul şi prezentul lui se deschisese o prăpastie. Firma Warren era proprietatea lui George Lamert. Asociat al domnului Lamert era James Lamert, prietenul lui Charles, cel care-l ajutase de atâtea ori la teatrul de marionete, luase parte activă la toate „tablourile vivante“ puse în scenă la Dickens acasă, cunoştea atât de bine „Misnar, sultanul Indiei“ şi nu demult ocupase o cameră la ei, fiind tratat ca un membru al familiei lor.

Clădirea „fabricii“ nu prea semăna a fabrică. Era un fel de magazie lungă şi murdară, cu pereţii înnegriţi de fum şi, pe deasupra, şi şubrezită de vechime. Intrând în birou, o cămăruţă dărăpănată, Charles dădu mai întâi cu ochii de câţiva funcţionari şi apoi, la masa principală, îl zări pe James, prietenul lui.

— Bună ziua, James, spuse băiatul, îndreptându-se spre el cu mâna întinsă.

Toţi funcţionarii se opriră din lucru şi se întoarseră pe jumătate pe scaunele înalte din faţa birourilor, aţintindu-l cu privirea.

James Lamert se încruntă uşor, întinzându-i mâna; după care, sărind cam prea repede din fotoliul de director, pe care-l ocupa în lipsa lui George Lamert, îi spuse grăbit:

— Bine, bine. Hai să-ţi arăt unde ţi-e locul.

Funcţionarii îi priviră tăcuţi până părăsiră încăperea, apoi, după ce se închise uşa, începură să şuşotească. Abia făcuseră doi paşi pe coridorul întunecos, că Charles auzi glasul lui James:

— Aş vrea să te rog ceva, Charles…

Se opri încurcat. Apoi continuă mai hotărât:

— Te-aş ruga să mi te adresezi ca toţi ceilalţi angajaţi ai mai. Nu se cade să-mi spui pe nume, ci… „domnule“.

Aşadar, trebuia să-i dea lui James titlul de „domnule“. Şi apoi, îşi dăduse bine seama că prietenul său, spunând „angajaţii mei“, — accentuase într-un anumit fel silaba „mei“.

Nu-şi venise încă în fire că se şi trezi într-altă încăpere. În aceeaşi clipă, îi foşni ceva pe la picioare. În lumina vânătă a unei zile ploioase ce se strecura prin geamul murdar, Charles avu vreme să zărească un şobolan gras, trecând în goană spre un ungher şi dispărând. Speriat, se apucă fără voie de braţul lui James, dar, aducându-şi aminte de recomandaţia făcută, îşi retrase repede mâna.

Odaia era umedă şi murdară, prin colţuri erau îngrămădite tot felul de boarfe, iar la masa de lângă fereastra nespălată de cine ştie când, două chipuri stăteau aplecate deasupra unei întregi baterii de borcane, ghemuri de sfoară şi foi de hârtie colorată.

— Aşează-te aici pe scaun şi uită-te la ei cum lucrează. O să mai vin peste un ceas. Eşti îndemânatic şi sper c-o să-i întreci curând.

Şi „domnul“ James Lamert dispăru. Charles se lăsă pe scaunul şubred de lângă masă.

Băieţii îl cercetau cu privirea. Unul din ei, mic şi îndesat,se scobi gânditor în nas, apoi, fără un cuvânt, puse mâna pe un borcănaş de vax. Celălalt, mai înalt şi mai subţire, avea pe frunte o tufă de păr roşcat asemănătoare cu aceea a unui clown. Lui Charles i se păru deodată că moţul va începe acuşi-acuşi să se culce supus pe frunte, ca la „roşcovanul“ de la circ. Şi zâmbi fără voie; dar moţul nu se culcă, în schimb, proprietarul lui, dând din cap şi scuturându-l, rosti cu un accent cockney:

— Nu te uita la ce spune stăpânul. Dacă încerci să te ţii de noi, îţi rupi degetele. Lasă, că pe urmă n-o să fii bucuros.

Charles vedea că cei doi nu se temeau c-o să-şi rupă degetele care se mişcau atât de repede, de parcă scăpărau. Borcănaşul de vax se culca pe o foiţă unsă şi se ridica înveşmântat într-o haină unsuroasă; apoi sa culca din nou pe altă foaie albastră, pe urmă, iată şi sfoara care se strângea în jurul gâtului şi — zang! foarfeca apărea ca prin farmec şi, într-o clipă, haina se scurta, se schimba într-o pălărie cu boruri largi, amintind dichisitele pălărioare de hârtie cu care sunt împodobite borcănaşele de alifii farmaceutice. Apoi pensula cu clei intra în acţiune cu aceeaşi repeziciune, şi capetele sforii ce atârnau de gâtul borcănaşului erau lipite de sticlă cu eticheta firmei. Borcănaşul zbura în dreapta, la celelalte borcănaşe de vax

Warren, în vreme ce pe o altă hârtie unsuroasă cădea un alt borcănaş, urmând să fie la fel echipat.

Şi aşa, de dimineaţa până seara, borcan, foaie de hârtie, sfoară, foarfece, pensulă, etichetă! Nenumărate borcane ce nu se mai sfârşeau niciodată. „Oare câte borcănaşe cu vax Warren o fi înghiţind Londra asta nesăţioasă? Dar și în provincie, în întreaga Anglie, nu numai în Londra, e cunoscută firma Warren — cum spune tata, când zugrăveşte strălucitele perspective comerciale, răsplata muncii rodnice de la fereastra murdară din magazia umedă prin care se plimbă şobolani graşi, ziua-n amiaza mare“. Să stai aplecat deasupra mesei, de dimineaţă până seara, neputând părăsi locul de muncă decât o jumătate de oră — atât îngăduiau stăpânii George şi James Lamert — pentru dejun. De prânzit nu era chip decât după terminarea lucrului. Firma Warren nu permitea salariaţilor ei să părăduiască pentru prânzul lor sărăcăcios nici măcar o fărâmă din timpul de lucru. Abia după terminarea celor zece ore de muncă puteau să se ducă şi ei, în sfârşit, la masă.

În faţa lui Charles se deschidea perspectiva unor mari succese!

În timpul lucrului nu era vreme de gândit. Trebuia să dai din mâini, ca să te ţii de Bob Fagin şi Paul Green.

Bog Fagin, cel slab şi roşcovan, era orfan. Cel scurt şi îndesat, Paul Green era băiatul unui pompier. Dar amândoi, şi Bob şi Paul, se arătau la fel de nesimţitori faţă de soarta eroilor lui Fielding şi Smollet, când Charles încerca să le trezească interesul pentru cărţile atât de bine cunoscute de el. În răstimpul de o jumătate de oră, hărăzit dejunului, preferau să se ducă la şlepurile de cărbuni ancorate pe cheiurile Tamisei. Acolo îşi dezmorţeau mădularele, fugărindu-se unul pe altul. Câteodată îi întovărăşea şi Charles; dar, de obicei, îşi petrecea singur jumătatea de ceas liberă. Când îi sunau bani în buzunar — după plata săptămânală de şase şilingi — făcea un drum la cofetărie. Acolo îşi comanda o ceaşcă de cafea şi un sandwich. Şilingii, însă, se topeau ca prin farmec; avea de plătit chiria, apoi trebuia să cheltuiască puţin şi pentru masa de seară. De cele mai multe ori, Charles renunţa să se mai ducă la cofetărie în timpul recreaţiei şi dădea fuga la Covent Garden, uitându-se cu jind la ananasuri. După care se

întorcea iar la borcănaşele de vax, şi până seara nu se mai ridica de pe scaun.

În primele zile spre seară, îl durea tot trupul. Trebuia să stea aplecat deasupra mesei zece ore în şir, într-o încăpere cu aer greu şi umed, şi pauza de o jumătate de oră nu prea-i potolea durerea. Oboseala, după o zi de lucru, era atât de mare, încât la început aproape că nu-şi dădea seama de lovitura soartei. Când se întorcea acasă, se trântea pe pat şi adormea numaidecât.

Dar după ce trupul lui se mai obişnuise cu schimbarea, conştiinţa măsură toată adâncimea nenorocirii. „Nu găsesc cuvinte să-mi exprim suferinţa de atunci. Închipuirea omenească n-o poate cuprinde“, a scris Dickens cu mulţi ani mai târziu. Ajunsese să-şi dea seama că-l aşteaptă o muncă nesfârşită la o fereastră murdară, deasupra unei mese plină de hârtii, sfori şi borcane de vax.

Între el şi tovarăşii lui, Bob şi Paul, s-a deschis din primele zile o prăpastie. Pentru ei, salariaţii nu erau un tovarăş, şi ceilalţi mai vârstnici ai întreprinderii nu-l considerau drept egalul acestora. El rămăsese „tânărul gentleman“ atât pentru băieţi, cât şi pentru funcţionari. Purtarea aceasta a personalului întărea şi mai mult credinţa lui Charles că merita o altă soartă.

Îndată după intrarea lui la fabrică se hotărâse să dovedească tuturor că şi el poate să-şi îndeplinească îndatoririle ca şi Paul şi Bob. „Nu se cădea să lucrez mai puţin bine decât ceilalţi, ca nu cumva să fiu dispreţuit şi prost tratat“ — scria el mai târziu. Aşa că lucra de zor la fereastra murdară, fără să-şi îndrepte măcar spatele. Dar despre chinurile şi oboseala lui nu pomenea nimic părinţilor.

La început, când se întorcea acasă după o zi de muncă, îşi găsea mama, fraţii şi surorile aşteptându-l. Dar într-o bună zi, mama lui îi spuse că în dimineaţa următoare se va muta cu cei mici la Marshalsea, la domnul Dickens. Că el va trebui să doarmă într-o mansardă, împreună cu doi băieţi de vârsta lui, la o „cucoană cumsecade“, doamna Rowlands, care-şi luase însărcinarea să-i poarte de grijă. „Cucoana cea cumsecade“, care închiria paturi la mansardă, s-a dovedit a fi o „zgripţuroaică“ bătrână şi şchioapă. Bătrâna s-a ales cu porecla asta îndată după instalarea lui Charles în cămăruţa din pod; iar toată „grija“ doamnei Rowlands pentru băieţi se mărginea la faptul că nu le dădea voie să vorbească la culcare. Charles nu şi-a uitat toată

viaţa, cea dintâi gazdă a lui; doamna Pipchin din „Dombey“ aminteşte mult de ea.

Noaptea era atât de cald în cămăruţa din pod, şi ţipetele necontenite ale „zgripţuroaicei“ îl enervau atât de tare, încât Charles, ajuns la capătul răbdării sale, a rugat-o pe maică-sa, într-o duminică, pe când se afla în vizită la închisoare, să-i găsească o altă gazdă. Vizita Marshalsea numai duminica; se abătea dis de dimineaţă pe la Academia de muzică s-o ia pe Fanny şi se duceau împreună la închisoare; iar seara, după ce-şi conducea sora înapoi acasă, se târa obosit spre mansarda lui. Viaţa la „cucoana cea cumsecade“, unde a stat destul de puţin, era tare amară. Despre condiţiile de lucru de la Lamert nu pomenea nimic părinţilor; aceeaşi mândrie, care-l îndemna să nu rămână mai prejos de Paul şi Bob, îl împiedica să se plângă. Părinţii îl trimiseseră la lucru, şi el lucra. Însă despre „cucoana cea cumsecade“ nu s-a putut stăpâni să nu spună.

Mama lui i-a găsit o cămăruţă tot aşa de mică, dar în care locuia acum singur; şi când a intrat în posesia acestui coteţ din Lant-Street — unde mai târziu l-a instalat pe Bob Sawyer din „Pickwick“ — i s-a părut că se află în rai. Nu-l mai supărau nici vecini nedoriţi, nici vreo babă „zgripţuroaică“. Putea să plângă în voie, nestânjenit, când — după masa cea sărăcăcioasă, alcătuită adesea din pâine cu brânză — se întorcea acasă şi se culca, gândindu-se cu amar că nu mai avea nicio nădejde să se smulgă din rândul celor declasaţi.

Declasaţi... Băiatul simţea că face parte dintre ei, şi în nopţile grele şi singuratice i se părea că viaţa nu mai avea niciun rost.

Acum era nevoit să se scoale şi mai devreme decât înainte.. De când mama cu fraţii lui mai mici se mutaseră la domnul Dickens, se ducea şi el la Marshalsea să mănânce înainte de a pleca la lucru. Trebuia să ajungă la închisoare când se deschideau porţile şi apoi alerga tocmai la Strand, la întreprinderile Lamert.

Aşa au trecut zile şi săptămâni. O zi semăna cu alta şi nu se arăta nicio scăpare. În visurile lui de mai târziu, după ce ajunsese cunoscut, se întorcea adesea la timpurile acelea. Şi trezindu-se, uitând pentru o clipă că avea nevastă şi copii, şi că numele lui străbătuse America şi întreaga Europă, nu vedea în faţa ochilor, ca într-o negură, decât fereastra murdară, iar lângă ea, masa pe care se îngrămădeau borcănaşele de vax; şi

aplecat deasupra mesei, şedea el, iar borcănaşele se zbăteau în toate părţile ca nebune.

8
ŞI-AU ADUS AMINTE DE BAIAT

Într-o seară, după lucru — era pe la sfârşitul lunii mai — Charles îşi târa paşii spre Marshalsea. Nu se simţea bine. Şi poate de aceea îi era şi sufletul atât de greu. Intrând prin poarta cunoscută, după întrebările obişnuite de recunoaştere ale paznicului, străbătu curtea şi se urcă la etajul al treilea, fără să ia în seamă deţinuţii care străbăteau coridoarele cu paşi repezi. Apropiindu-se de uşa în dosul căreia se aflau John Dickens şi familia sa, auzi râsete şi glasuri puternice. Demult nu mai răsunase râsul în familia lui.

Bătu la uşă. În prag se arătă, zâmbitor, tatăl lui, şi-i spuse numaidecât că părăseşte curând închisoarea.

Cine plătise oare datoriile lui John Dickens? Şi de ce se îndurase abia acum binefăcătorul acesta de bieţii „copilaşi nevinovaţi“?

Nu, John Dickens n-avea nevoie să mulţumească niciunui binefăcător. Îi căzuse din cer o mică moştenire, asta era tot. Îl ajutase o întâmplare binefăcătoare, nu un binefăcător. Era o mică moştenire de la o oarecare rudă îndepărtată. De la cine, băiatul n-a aflat.

Peste câteva zle, Mr. John Dickens părăsea închisoarea.

Era într-o dispoziţie excelentă. Îşi reluase slujba la Amiralitate; nici vorbă că acum, după o asemenea experienţă, va fi mai cumpănit şi se va sili să trăiască după măsura pungii lui. Va închiria din nou o casă în cel mai ieftin cartier, în Camden Town, unde mai locuise înainte de nenorocita idee cu pensionul de fete.

Astfel, familia se stabili în Camden Town, pe Johnson-Street, acolo unde peste un sfert de veac Charles Dickens avea să stabilească familia lui Micawber, dându-i de chiriaş pe Treddles.

Domnul Dickens era prea adâncit în simţimintele trezite de proaspăta lui eliberare din închisoare, căci altfel ar fi observat, fără îndoială, privirea întrebătoare a lui Charles, ori de câte ori se întorcea de la lucru. Dar Mr. Dickens nu vedea nimic.

Charles aştepta. Aştepta ca tatăl lui să-i spună că hotărâse să-l ia de la Lamert. Aştepta în tăcere, dar zadarnic. Se părea că

domnul Dickens era foarte mulţumit de starea asta de lucruri. Ce? N-avea, poate, copii vrednici? De pildă Charles, înainta cu paşi repezi spre reuşită; şi nu se apropia oare ziua când va ajunge mare comerciant şi industriaş? Şi Fanny, fata lui, nu era o muziciană plină de talent? Nu-i acordase Academia de muzică un premiu pentru sârguinţa la pian? Şi pentru ea se deschidea un viitor strălucit.

Cunoscuţii familiei Dickens încuviinţau în totul situaţia în care se aflau Charles şi Fanny. În faţa amândurora se deschideau orizonturi largi pe calea vieţii.

La drept vorbind, orizonturile largi nu se deschideau decât în faţa sorei lui Charles — şi numai în faţa ei.

Nu, nu invidia îl făcea pe Charles să verse lacrimi, întorcându-se de la Academia de muzică, unde asistase la decernarea premiului acordat sorei lui pentru succesele ei muzicale! Şi cât de mult se rugase lui Dumnezeu în seara aceea, la culcare, să-l ajute cineva, scoţându-l din bezna înjosirii, smulgându-l dintre borcanele urâcioase de vax Warren!

Dar nimeni nu-i venea în ajutor. Şi nici băiatul nu cerea părinţilor
să-l ia de la întreprinderile Lamert şi să-l dea la şcoală.

Şi iată că o întâmplare îl salvă, totuşi, pe neaşteptate de umilinţele îndurate la fabrica de vax. Părinţii lui nu se gândeau nici acum că s-ar cădea să-l dea la învăţătură. În ajutorul lui Charles veni însă ambiţia lui John Dickens.

„Fabrica“ Lamert se mutase între timp în altă clădire, mai mare şi mai bună decât cea veche. Charles cu tovarăşii lui împachetau acum borcănaşe şi lipeau etichete în faţa unei ferestre dinspre stradă. Orice trecător putea să se uite la băieţi după pofta inimii. Charles avea acum impresia că-i expus într-o vitrină. Era şi mai greu decât înainte.

Odată, pe când lucra, ridicând capul, îl zări în faţa lui… pe tatăl său. Chipul întotdeauna bine dispus al domnului Dickens oglindea acum semnele unei mânii vijelioase. Îi făcu semn să coboare în stradă. Charles, foarte nedumerit, îi ieşi înainte, şi înţelese numaidecât că nu pe el era supărat tatăl lui, ci că mânia era îndreptată împotriva lui James Lamert. Cum de îndrăznise tânărul Lamert să-l aşeze pe băiatul lui, băiatul lui John Dickens, la fereastra de la drum, ca să fie zărit de orice gură-cască de pe stradă?

Charles primi o poruncă aspră: Să se ducă la director şi să-i spună că el, John Dickens, propune cu insistenţă domnului James Lamert să găsească alt loc pentru băiatul lui. Dar domnul Dickens nu s-a mulţumit numai cu atât; el se îndoia că Charles va şti să expună domnului James Lamert cererea lui, a lui John Dickens, care socoate întâmplarea asta ca o lipsă de consideraţie faţă de familia Dickens.

Şi John Dickens îi scrise lui James Lamert o scrisoare atât de indignată, încât acesta se simţi jignit şi-l concedie pe Charles.

Băiatul era tare buimăcit, când se întoarse acasă din Strand, ca să-i povestească mamei lui noutatea. Nu ştia ce avea să se întâmple; în orice caz, la borcănaşele acelea blestemate el n-avea de gând să se mai întoarcă niciodată. Norocul acesta îl umplea de bucurie. E drept că n-avea să mai primească cei şapte şilingi pe săptămână, atât de trebuincioşi, cum spusese mama lui de atâtea ori. Oare mama şi tatăl lui îl vor trimite din nou la vreo fabrică?

Dar bucuria îi era ştirbită de gândul la urmările concedierii. Se simţea mai degrabă abătut decât vesel.

Când doamna Elizabeth Dickens îi porunci să-i dea pălăria şi pelerina de vară, băiatul înţelese că se duce la domnul Lamert cu rugămintea să-l primească din nou în serviciu şi încremeni de groază.

Dar nu-i spuse mamei lui niciun cuvânt. N-o rugă să renunţe la hotărârea ei. O privea numai cu nedumerire, şi dragostea pentru ea, obişnuită la copiii cu structura lui sufletească, începu să se destrame când se încredinţa că ea habar n-avea de suferinţele lui şi nu observa nimic.

Aştepta întoarcerea ei de la Lamert, umblând chinuit prin colţuri.

Mama se întoarse acasă, triumfătoare. James Lamert primise să uite scrisoarea jignitoare şi să-l ia din nou în serviciu pe Charles.

Băiatul ascultă sentinţa, părând liniştit. Nici acum n-o rugă nimic.

Şi iată că sosi şi tatăl lui de la slujbă. Venise direct acasă, fără să mai fi trecut pe la tavernă. Se aşezară la masă. Mama, entuziasmată de reuşita demersurilor făcute, ce dovedeau grija de viitorul fiului ei, îi povesti soţului despre vizita la întreprinderea Lamert.

Dar Charles nu mai putu răbda. Pentru întâia oară, după atâtea luni, declară că nu vrea să se mai întoarcă la fabrica de vax.

Şi tot pentru întâia oară îşi rugă părinţii să-l dea la şcoală. Îi rugă din suflet, bineînţeles dacă se putea.

Tatăl mânca în tăcere. Sprâncenele-i,de obiceiridicate puţin a mirare, se mişcau încet. Chibzuia şi pesemne că pentru prima dată îşi dădu seama că Charles suferă. Se vede că tonul cuvintelor băiatului cuprindea o nuanţă care-l sili pe domnul Dickens să facă această descoperire.

Dar mama lui simţea mai puţin acestă nuanţă decât tatăl său. Protestă. Spuse că Charles era încă prea mic pentru a putea aprecia adevărata valoare a participării lui la o întreprindere atât de înfloritoare ca industria prea vestitului vax Warren. Avantajele unei asemenea participări erau nemăsurate pentru cariera viitoare a copilului. Ea nu se îndoia că Charles va deveni asociatul domnilor Lamert, şi că i se va deschide cu vremea o cale spre culmile fericirii omeneşti.

Charles o privea acum pe mama sa, palid de groază.

Dar tatăl înţelese. Până mai ieri visase şi el cu ardoare la cariera strălucită ce i-o oferea băiatului firma Lamert. Acum se lepăda tot atât de uşor de nădejdile astea, cum se înflăcărase pentru ele, mai înainte. I se părea că băiatul avea dreptate; trebuie să înveţe.

Ajungând deodată la această concluzie, John Dickens se şi înfierbântă la ideea de a-şi trimite fiul la şcoală şi niciun fel de motive, aduse de soţia lui, nu-i mai putură clinti hotărârea.. Un mare industriaş trebuie să fie şi un gentleman instruit. Şi dacă îi sunt sortite cumva lui Charles apartamentele lui Mansion-House? Lord-Majorul din Londra discută cu toţi oamenii de seamă ai ţării, chiar şi cu regele. Un lucru e sigur: Charles va merge la şcoală.

9
ŞCOALA DOMNULUI JONES

Şcoala cu internat pe care a ales-o John Dickens pentru băiatul său, purta numele pompos de „Academia clasică şi de comerţ“. Se mai numea şi altfel: „Wellington-House“ şi se afla pe Granby-Street — Mornington-Place. Deşi nu era un institut serios

de învăţătură, se bucura în regiune, pe nedrept, aşa cum se întâmpla adesea, de o reputaţie bună.

Într-o dimineaţă de iulie a anului 1824, Charles păşi, ca extern, peste pragul acestei şcoli.

Proprietarul şcolii, originar din Wales, un oarecare domn Jones, un gentleman de o ignonanţă desăvârşită, era poreclit de băieţi, „tiranul“. Nu prea se ostenea să vâre în capul şcolarilor buchea cărţii, în schimb elevii lui se osteneau mult cu dresarea unui şoricel, care se cuibărise în tocul dicţionarului latin.

Se pare că Charles nu se folosea prea des de dicţionarul acesta, care-şi cedase tocul drept locuinţă şoricelului cu pricina.

A fost, totuşi, premiant la latină. Dar domnul Jones preda greaca şi latina cu atâta nepricepere, încât Charles nu s-a ales din şcoală nici cu ştiinţă, nici cu dragoste pentru limbile moarte.

Aproape de un an şi jumătate, de când venise de la Chatham la Londra, Charles fusese lipsit de atmosfera şcolară atât de binefăcătoare copiilor de vârsta lui. Fusese copleşit de treburile destul de grele ale gospodăriei, trăind la un loc cu un tată uşuratic şi o mamă nesocotită. În vremea liberă fusese lăsat de capul lui; de camarazi n-avusese parte şi era îndreptăţit să-i invidieze pe cei de vârsta lui, cu părinţi a căror situaţie socială era asemănătoare cu aceea o domnului Dickens, dar puteau să se bucure de viaţa de şcoală pe care o împărtăşise şi el cândva la Chatham.

Trecuse apoi prin serviciul anevoios de la întreprinderea Lamert.

Şcoala domnului Jones trezi în el vechile lui trăsături de caracter, pierdute pentru un timp. În anii de studii de la Wellington-House, l-ai fi recunoscut cu greu pe băiatul suferind, veşnic în pragul plânsului, care stătea ţintuit la masa plină de borcănaşe de vax. Acum era un elev vioi, gata oricând să născocească tot felul de petreceri şi năzbâtii şcolăreşti. Era întotdeauna bine dispus, căci lecţiile atât de reduse ale domnului Jones nu apucau să-l obosească. Inventase o limbă pe care o vorbeau şcolarii între ei, fără teamă de a fi înţeleşi de cei neiniţiaţi. Se folosea o metodă foarte simplă; trebuia să adaugi la fiecare cuvânt aceleaşi două silabe. Dacă o asemenea frază era rostită repede, puteai fi luat, pe stradă, drept un străin.

Dar o distracţie mult mai interesantă consta în citirea de povestiri. Acestea trebuiau să fie născocite şi citite cu glas tare

celorlalţi, ceea ce era mult mai atrăgător decât studiul obiectelor predate la Academia domnului Jones. Charles simţea un mare îndemn pentru un astfel de joc.

Însă distracţia de căpetenie a băieţilor era teatrul şcolar.

Dragostea pentru teatru, manifestată de băiat încă de la Chatham, precum şi spectacolele de familie la care luase parte, îi dădeau dreptul să ocupe un rol de căpetenie la pregătirea reprezentaţiilor şcolare. El nu era un participant de rând al acestor spectacole, ci regizor. Dar pentru piesa „Morarul şi oamenii săi“, pe care hotărâseră s-o pună în scenă, au fost nevoiţi să apeleze la ajutorul celor mai vârstnici şi în special la acela al profesorului Beverley. S-a construit o moară care, potrivit cu mersul acţiunii, trebuia să ardă. Moara era cât p-aci să ardă în realitate. Focul de artificii aprins de regizor n-a creat numai iluzia unui incendiu pentru spectatorii încântaţi de aspectul real al punerii în scenă, dar a mai produs şi o învălmăşeală în stradă; poliţia, speriată, a dat năvală în sala de spectacol, pentru a stinge presupusul incendiu.

Pe măsură ce Charles îşi făcea studiile atât de puţin împovărătoare pentru elevii domnului Jones, situaţia familiei Dickens se îmbunătăţea. Ce-i drept, John Dickens nu mai era în serviciul ministerului de marină, căci fusese concediat câteva luni după ieşirea lui de la Marshalsea; dar acum putea să-şi aleagă orice profesie dorea, fără să piardă pensia acordată. Pensia era modestă, trei lire sterline pe săptămână, dar împreună cu venitul ce i l-ar fi putut aduce o profesie oarecare, domnul Dickens ar fi fost în stare să asigure întreţinerea familiei.

Şi Mr. Dickens îşi încercă aptitudinile în alt câmp de activitate. Se angaja comis voiajor la un negustor de vinuri. Era o profesie pe placul lui. Fiind mare amator de taifasuri nesfârşite la o cană de ale, putea, în sfârşit, să-şi justifice patima pentru taverne şi tovarăşi de băutură. În taverne, izbutea, ce-i drept, să vândă prietenilor câte două, trei sticle de vin, şi asemenea succese îi dădeau un mare avânt. Timp de câteva luni a colindat orăşelele şi târguşoarele din Middlesex, mândrindu-se că face parte din tagma comercianţilor prosperi, înzestraţi cu însuşiri deosebite.

Dar comerţul înfloritor n-a mers multă vreme. Fie că domnul Dickens avea o dragoste prea mare pentru ale şi-i plăceau mutările dese dintr-un hotel într-altul, mai mult decât s-ar fi

cuvenit unui comerciant, fie că părăduia prea mult timp cu propovăduirea mijloacelor sigure de îmbogăţire, uitând de sticlele de vin ale patronului, fapt e că noua profesie începuse a-i pune în primejdie până şi pensia săptămânală de trei lire. De altfel, eşecul nu-l doborî. Hotărî să treacă la altă activitate, în care să-şi poată pune în valoare calităţile înnăscute, şi anume, să se facă reporter de ziar.

Îndată după terminarea studiilor la Academia Wellington-House, în preajma sărbătorilor Paştelui anului 1827, Charles, întorcându-se acasă, îşi găsi familia într-o stare care nu-i mai îngăduia să se gândească la continuarea studiilor. Era fiul cel mai mare, şi tatăl lui îl considera acum ca pe un reazim, iar reazimul aoesta de cincisprezece ani trebuia
să-şi caute o ocupaţie.

Nu era un lucru tocmai ușor. Abia trecuseră doi ani de la vestitul faliment bancar; sute şi sute de întreprinderi mici dăduseră faliment, şi şomajul crescuse brusc.

Urmările acestei crize nu se şterseseră încă. Adolescent abia, intra în viaţă într-o perioadă când chiar şi cei mai vârstnici, cu studii mai puţin superficiale decât cele absolvite de Charles la domnul Jones, puteau cu greu să-şi găsească de lucru...

La vârsta de cincisprezece anii, Charles isprăvise cu şcoala.. De acum înainte nu va mai putea să înveţe sistematic. Îi era sortit ca pe viitor să consume multă energie, şi nervi şi mai mulţi, pentru opera de cultură a poporului; dar el, Charles. Dickens, nu va putea beneficia de această cultură pe care învăţătura o acordă acum fiecăruia, până şi celui mai neisprăvit compatriot al său, care are posibilitatea să-şi urmeze studiile la un colegiu şi apoi la o şcoală superioară. De azi înainte, Charles Dickens avea să trăiască pe propriile-i picioare, să-şi aleagă singur căile şi mijloacele ce ar putea să-i satisfacă dorul de cunoaştere. N-avea sâ mai aibă parte nici de călăuzitori, nici de sfetnici, ca să se poată orienta în domeniul ştiinţelor. Era sortit să se azvârle dintr-un domeniu într-altul, fără o îndrumare, deseori lipsit de cunoştinţele cele mai elementare. Din Academia Wellington-House, dintr-o şcoală ce nu era bună de nimic, avea să intre dintr-odată într-alta, în şcoala vieţii.

Şi poate că nicăieri nu i s-ar fi putut înfăţişa viaţa în toată goliciunea ei, aşa ca în biroul unui attorney englez. Într-adevăr, numai tinereţea, vioiciunea şi optimismul cu care îl înzestrase

natura l-au putut ajuta pe Charles să nu ajungă un ipohondru şi un mizantrop pe când lucra la domnul Blackmore.

O cunoştinţă a domnului Dickens îi dăduse acestuia o scrisoare de recomandare pentru fiul său către domnul Blackmore, proprietarul unui birou de avocatură. Şi astfel, Charles fu angajat, ca mic funcţionar, la biroul „Ellis şi Blackmore".

10
ŞCOALA VIEŢII

Charles trecuse prin multe. După plecarea din Chatham, cunoscuse sărăcia din Camden-Town, îi văzuse pe cei închişi la Marshalsea și-n peregrinările lui observase mulţimea din uriaşa Londră. Apoi, trăise cele mai grele luni ale vieţii lui, care abia începea, lunile robiei la firma Lamert.

Avea oarecum experienţa vieţii. Anii de şcoală, dacă nu adăugaseră nimic acestei experienţe, în orice caz nu izbutiseră s-o ştirbească. Dar când se aşeză pe taburetul de mic funcţionar al biroului din Grey's-Inn, îşi dădu seama cât de puţine învăţase despre viaţă şi oameni în decursul celor cincisprezece ani ai lui.

Domnul Blackmore nu era un avocat celebru. Totuşi, prin biroul lui se perindau o mulţime de clienţi, iar cea mai mare parte dintre ei nu erau prea bogaţi.

În faţa micului funcţionar se deschidea dintr-odată o lume cu totul nouă. Era silit să copieze un noian de hârtii, ce treceau mai departe în mecanismul judecătoresc, unde dispăreau fără urmă, iar toate actele acelea juridice purtau denumiri complicate, care se scriau nu numai în limba ţării, ci şi în latineşte. Fiecare hârtie cu denumirea-i misterioasă — latinească sau englezească — de pildă: „ordin iniţial" — „capias" — ‚breve" — „garanţie de avocat" —„sub poena" etc, îi dezvăluia mai mult decât ar fi putut citi în ea un copist de rând.

Hârtiile de pe masa lui de lucru păreau că înlăturaseră o perdea după care se ascundeau adevăratele interese ale oamenilor, patimile, viciile, grijile şi necazurile lor intime. Cu cât copia mai multe manuscrise din acelea seci, laconice, cât se poate de oficiale, cu atât mai mult se apropia de adâncul naturii umane şi cu atât mai profund se dezveleau în faţa lui instinctele acestei naturi.

Băiatul de cincisprezece ani se trezea dintr-odată venind în contact cu reflexele pornirilor celor mai simple, comune tuturor,

tălmăcite in impersonalul limbaj juridic: porniri şi însuşiri ca lăcomia sau revolta împotriva nedreptăţii, avariţia şi asuprirea, ipocrizia şi credulitatea, cruzimea cinică şi nevolnicia.

Alături, pe alte scaune, şed în faţa meselor de scris ceilalţi funcţionari, împreună cu clerkul-şef, citind cu toţii manuscrise. Dar pentru aceştia, ele nu sunt decât nişte semne neînţelese, tot atât de necunoscute ca notele muzicale pentru cei care nu ştiu să le citească. Şi Charles stă pe scăunaşul lui şi scrie, cu un scris încă neformat, textul unei hotărîri judecătoreşti. Copiază şi pune apoi hârtia la dosar. Tocmai învăţase ce înseamnă ordinul „capias ad satisfaciendum“ — în limbajul juridic, pe scurt: „ca-sa“.

Un muritor de rând n-ar fi putut înţelege expresiile acelea pocite. Prietenul său, Potter, însă, care scârţâie lângă el cu peniţa pe hârtie, le ştie pe toate şi-ţi poate explica numaidecât dacă-l întrebi. Ordinul „ca-sa“ este eliberat de judecătorie la cererea reclamantului, pentru a-l constrânge pe debitorul recalcitrant să-şi plătească datoria. Bailifful, căruia i-l va înmâna biroul domnului Blackmore, îl va aresta pe gentlemanul trecut cu nume şi pronume pe o hârtiuţă. Asta-i. Potter, care transcrie „ca-sa“, se uită la el cu o privire goală, lipsită de expresie.

Charles copiază şi el „ca-sa“. Nu ştie cine-i reclamantul: numele de John Johnson îl au atâţia oameni! Nu-l cunoaşte nici pe inculpat — şi aceştia sunt tot atât de mulţi. Da, iată, acest John Johnson are dreptul să ceară de la judecătorie încă un ordin împotriva inculpatului necorect: nu i-a fost de ajuns ordinul de confiscare a bunurilor, a mai cerut şi „ca-sa“. John Johnson nu poate avea niciun folos de aici. James Parker urmează a fi ridicat şi trimis la Marshalsea, ori la Fleet. John Johnson n-are nevoie de niciun penny, căci vânează altceva, nu averea inculpatului; preferă să aştepte, să tot aştepte, până va înfrânge încăpăţânarea debitorului; e răbdător, crud, răzbunător. Nu urmăreşte cele vreo zece guinee, ci pur şi simplu să-l pedepsească pe James Parker pentru refuzul de a-i plăti. Dar poate că într-adevăr James Parker nu e dator nimic, cu toate că a pierdut procesul. O ştie şi el, o ştie şi John Johnson care a câştigat.

Câştigătorul e triumfător şi se răzbună (de ce oare?) — cerând pentru biata victimă, conform legii, şi procedura „ca-sa“… Ce crud, ce rău e John Johnson. Dar cine e acest James Parker, noul pensionar al închisorii Marshalsea? James Parker încre-

dinţează instanţa de judecată că e o simplă neînţelegere, că el n-a pricinuit nicio daună averii şi renumelui prea cinstitului domn John Johnson. El încearcă să-i convingă pe judecători că reclamantul i-a adus ca martori pe cei mai buni prieteni ai săi şi că, deşi aceştia au depus jurământul, sunt totuşi martori mincinoşi. Dar la ce bun, că ei judecătorii nu ţin seamă de susţinerile inculpatului...

Charles, însă, îl crede pe James Parker. Poate pentru că şi-l închipuie jerpelit şi prăpădit, rătăcind împreună cu ceilalţi pe coridoarele de la Marshalsea, cum rătăcise şi el în vremea aceea de neuitat. Da, desigur, James Parker e deţinutul acela ofticos, prăpădit, a cărui tuse cumplită străbătea necontenit prin peretele celulei tatălui său.

Nu, nu era el! Îl chema altfel — Samuel Jackson. Charles transcrie altă hârtie, care are o denumire curioasă în latineşte: „cognovit“. Reclamantul o alătură plângerii; trebuie făcută o copie. Reclamantul e viclean — Doamne, câtă şiretenie e ascunsă în inima omului! — i-a stors lui Samuel Jackson un „cognovit“. Înseamnă că Samuel Jackson a recunoscut în scris că reclamaţia e întemeiată. Şi iată că acum îşi smulge părul din cap, susţinând în faţa judecăţii că a eliberat acest petic de hârtie pentru că n-avea altă scăpare. De n-ar fi dat „cognovitul“ pentru întreaga sumă reclamată, n-ar fi primit cele câteva mizerabile lire de care avea nevoîe ca să-şi salveze fiica... Charles ştie că niciun fel de rugăminţi nu-i vor ajuta lui Samuel Jackson. Instanţa de judecată va lua cunoştinţă de blestematul de „cognovit“, şi reclamantul poate dormi liniştit. Samuel Jackson se va duce la Marshalsea. Şi acolo îşi va scuipa plămânii până când cineva se va îndura să plătească datoria pentru el, vicleanului duşman.

Dar nu mai încape îndoială că vrăjmaşul lui Samuel Jackson şi-a aruncat mai departe laţul. Fantezia lui Charles se înfierbântă.

În faţă îi apare un bătrânel şiret, cu inima neagră ca a balaurului biblic. Şade-ntr-un jilţ. Pe mâini i se văd vine umflate de sânge; degetele i se mişcă necontenit, ca picioarele unui păianjen. Pe buze îi flutură un zâmbet dezgustător. Stă şi aşteaptă. Fata nenorocitului de Samuel Jackson s-ar putea ivi din clipă în clipă; vine să-l roage în genunchi să se îndure de tatăl ei şi să-l scape, că se stinge la Marshalsea de tuse şi de inimă rea.

Păianjenul, însă, nu vrea să-l ierte pe nesocotitul Samuel Jackson, care de dragul fiicei lui a dat hârtia aceea groaznică, numită „cognovit“. Dacă fata ar primi să se mărite cu el, atunci poate că s-ar milostivi de tatăl ei. Da, bătrânul ar vrea să se însoare cu fiica lui Samuel Jackson, cu toate că aceasta ar putea să-i fie nepoată. De aceea şi are un zâmbet atât de scârbos. E încredinţat că biata fată va primi să-l ia de bărbat, de dragul părintelui ei..

Vai, cât de neagră poate fi inima omenească! Şi cât de luminoasă!

Nici Potter, nici ceilalţi copişti nu-şi pierd vremea cu gândul la asemenea lucruri. Şi nu dau nicio atenţie clienţilor care vin în biroul domnului Blackmore, ca să-l roage să-i ajute împotriva uneltirilor duşmănoase, ori să-i ceară să ţeasă şi mai des pânzaj de păianjen în care se va zbate curând musca neputincioasă. De altfel, nu-i tocmai aşa; şi copiştilor le place să mai râdă câte puţin. De pildă, chiar în ziua aceea venise un gentleman grozav de ciudat, ba s-ar putea spune şi cam într-o ureche. Ducându-şi mâna la nas, îşi vărsa mereu tabacul, fără să-şi dea seama, aşa că priza aer în loc de tabac. Stătea resemnat, ţintuit pe scaun — aşteptând ca domnul Blackmore să aibă o clipă de răgaz — cu aerul cuiva care încearcă zadarnic să-şi amintească ceva foarte important. Îşi încreţea mereu fruntea, ducând iarăşi şi iarăşi mâna la nas, presărându-şi întruna tabacul pe fularul legat aiurea la gât. Iar când se ridică tot atât de tăcut, apropiindu-se de uşa cabinetului în care se afla domnul Blackmore, toți putură să vadă că picioarele îi tremurau la fel de tare ca şi mâinile. Cum uşa nu se deschidea, el se întoarse, izbindu-se de clerkul-şef, ca apoi să treacă spre locul lui şi să se aşeze din nou. Dar nu pe scaun, ci alături, deşi în cameră era destulă lumină.

Potter şi ceilalţi copişti au izbucnit într-un râs cu sughiţuri. A râs şi Charles puţin, căci într-adevăr, gentlemanul batea mereu aerul într-un mod foarte caraghios, cu picioarele-i ciolânoase îmbrăcate în ghetre vechi şi roase.

Dar în clipa în care începu să râdă, lui Charles îi îngheţă râsul pe buze. Întâlnise privirea jalnică, de câine bătut, a gentlemanului.

Poate că era individul la care se referea Judecătoria Cancelarului şi ordinul pe care tocmai il copia Charles. Dacă era aşa, apoi ochii gentlemanului cu privirea lor atât de jalnică, nu aveau

de ce să te mai mire. Nici vorbă că bietul om nu-şi putea plăti datoria, şi Judecătoria Cancelarului socotise această neputinţă drept o lipsă de respect faţă de instanţa de judecată. Şi odată ce autoritatea hotărâse într-un fel, nimic nu-l mai putea scăpa; va fi svârlit în închisoare pentru multă, multă vreme. Aşa că înţelegeai lesne de ce omul avea înfăţişarea unui smintit...

Charles copiază şi iar copiază acte la domnul Blackmare şi vede, vede mereu alţi clienţi. Unii au o privire buimacă; alţii, liniştită, îngheţată. Întâlneşti şi de cei înfricoşaţi — da, numai frica îi aduce la biroul de notariat. Cât despre cei cu măşti încremenite şi amare, nici aceştia nu vin aici de plăcere. Numai nenorocirea îi face să vină, şi masca de amărăciune nu li se şterge de pe faţă nici după ce au ieşit de la domnul Blackmore... Apar şi alţi oameni cu ochi hrăpăreţi, de uliu. Charles îi cunoaşte bine. Se înfundă în biroul patronului şi ies de acolo lingându-şi buzele, după cât i se pare lui Charles. Se întâmplă ca aceşti afacerişti şireţi să se întâlnească nas în nas, în uşa biroului, cu nişte bătrâne grozav de caraghioase, înarmate cu genţi uriaşe. În genţi sunt îngrămădite o sumedenie de hârtii, fel de fel de acte autentice. Actele astea trec mai întâi prin mâna clerkului-şef care cunoaşte acest soi de clienţi şi de aceea le şi pofteşte pe bătrâne să-i prezinte lui hârtiile, înainte de a intra la domnul Blackmore. Actele sunt răsturnate pe biroul funcţionarului-şef, şi babele le răscolesc cu degetele lor vinete şi uscate, căutând să-l încredinţeze cu tot dinadinsul pe clerk de un anume fapt. Dar acesta nu se dă bătut şi cercetând în grabă hârtiile, declară cu hotărâre că domnul Blackmore e foarte ocupat. Bătrânele spun, bineînţeles, că nu vor să plece în ruptul capului până ce nu vor da ochi cu domnul avocat, pentru că nu cred nimic din vorbele copistului-şef. Uneori, încăpăţânarea lor învinge, şi ele se pot strecura în cabinetul patronului. Dar nu stau mult şi ies grăbite, îndesând în genţi actele atât de valoroase după părerea lor. Drept bun rămas, bodogănesc tot felul de vorbe la adresa domnului Blackmore, blagoslovindu-l cu câte o ocară şi pe copistul-şef, în vreme ce funcţionarii se tăvălesc de râs. Râde şi Charles dar fără voia lui, căci îi e milă de bătrâne.

De alţi clienţi nu-i e milă. Nu-i pare rău de cei pe care-i vede ieşind mânioşi, pentru că domnul Blackmore nu le primise procesul propus. Şi aceştia sunt săraci — domnului Blackmore nici nu-i convine să-i socotească drept clienţi — totuşi, chipurile

lor nu seamănă deloc cu acelea ale bătrânelor cu acte „valoroase“. Charles îi studiase şi pe ei. Pe feţele lor era zugrăvită o adâncă jignire. Se simţeau de altfel mereu jigniţi; li se părea că toată lumea încerca să-i insulte. Erau gata să înceapă un proces împotriva oricărui om care-i împinsese întâmplător pe stradă. Charles îi cunoştea: erau certăreţi, dornici să pună mâna pe despăgubiri pentru nişte pagube imaginare.

Nu, Charles nu cunoscuse până atunci asemenea oameni. Nu ştiuse, nici nu bănuise măcar că, alături de el, oamenii duc unii împotriva altora o luptă crâncenă şi neistovită. O luptă în care potrivnicii îşi încordează toate puterile: unii pentru a se opune soartei rele, alţii pentru a pregăti duşmanului o soartă cât mai grea. Charles nu ştiuse până atunci cât de ingenios poate fi omul în străduinţa lui de a răpi semenului său bunurile pe care i le pizmuia şi câte poate să născocească el, ca să-şi apere propriul său avut. Charles n-avusese cum să afle că săracii şi nenorociţii, văzuţi de el rătăcind cu sutele pe ulicioarele Londrei, nu se prea deosebeau de clienţii domnului Blackmore, care pierduseră vreun proces. Un singur lucru îi deosebea: actele pe care le copia îl trădau uşor pe acela căruia îi căzuse jertfă clientul domnului Blackmore, care căuta pe pipăite uşa biroului, deşi dincolo de fereastră lucea un soare puternic. Dar acolo, în mahalalele din Soho, Witechapel sau Camden-Town, Charles nu-şi putea da seama şi n-avea să ştie niciodată cine-o împinsese la pierzanie pe fata sdrenţăroasă, căzută atât de jos încât nu se mai sfia să cânte în gura mare, cu o voce răguşită de băutură, tot felul de cântece necuviincioase.

Vinovatul era unul şi acelaşi şi pe străduţele din Whitechapel, şi în birourile atotputernicului şi neînduplecatului attorney. Iar victima era mereu aceeaşi; cel slab, cu inimă bună.

Aici, în biroul avocăţesc, s-a zămislit principala temă a lui Charles Dickens: viaţa e o luptă neistovită a celui tare împotriva celui slab, a celor aspri împotriva celor blânzi.

Charles asculta, privea şi învăţa. Mult mai târziu, domnul Blackmore, amintindu-şi de tânărul său copist, devenit Charles Dickens, daca ar fi citit „Pickwiok“ şi „Nickleby“, şi-ar fi dat seama că unele fapte se asemănau cu cele petrecute la el în birou și domnul Blackmore s-ar fi întrebat dacă nu cumva fostul său funcţionar, zugrăvindu-i pe unii eroi ai romanelor sale, nu făcuse decât să-i descrie pe clienţii din biroul „Ellis şi Blackmore“.

Dar domnul Blackmore nu s-a adâncit în studiul operei creatoare a fostului său funcţionar. Căci, dacă ar fi simţit cât de cât vreo chemare pentru asta, ar fi putut constata că şi în celelalte lucrări ale sale, Dickens îşi aminteşte de oamenii întâlniţi de el în biroul de avocatură, pe când era la o vârstă fragedă.Şi tot aşa şi cu scenele al căror martor fusese.

11
MANTII NEGRE

Arena luptelor era legislaţia engleză, iar luptătorii, oameni ale căror conflicte se încadrau în sfera acestei legislaţii. Pentru unii, legea era un duşman, pentru alţii, un aliat.

Copiind acte, Charles înţelese curând ce duşman necruţător poate fi legea; acum, pe măsură ce se învechea în birou, înţelegea că şi ca aliată e la fel de necruţătoare.

La domnul Blackmore, Charles îşi desăvârşise experienţa.

Nicăieri pe lume nu există un mecanism judiciar mai încărcat şi mai complicat decât acela din Anglia. Toate popoarele civilizate ale lumii
şi-au făcut cât de cât rânduiala în gospodăria dreptului, şi nicăieri noţiunea de drept n-a suferit din pricina codificării legilor. Normele de drept întrunite în cod, sunt preferabile lipsei de codificare; e un adevăr elementar pe care şi l-au însuşit toate popoarele, afară de cel anglo-saxon. Britanicii, în stare să realizeze multe în domeniile cele mai variate ale vieţii social-politice, s-au arătat neputincioşi în lupta cu cei pe care i-au pus să străjuiască legile. Poporul englez n-a avut şi nici nu are un cod de legi.

A te lăsa călăuzit de cutumă, un fel de îndreptar pur britanic, plin de pietate faţă de decrete şi precedente acoperite de mucegai, nu înseamnă nimic. În viaţa engleză de toate zilele numai cei iniţiaţi pot risca să „jongleze“ cu legile. De unde fiecare cetăţean din orice altă ţară îşi rezolvă singur micile chestiuni juridice, fie cercetând codul, fie adresându-se personal instituţiei respective, anglo-saxonul e nevoit să apeleze la un jurist. Pe timpul lui Dickens, oamenii de lege purtau titluri diferite, după gradele ierarhiei juridice. Cu vremea, numărul titlurilor s-a restrâns, dar şi astăzi, fără ajutorul omului de lege
englezul nu va lua nicio hotărire, chiar şi într-o chestiune obişnuită care are o foarte slabă legătură cu „rânduiala“ judiciară.

Ca mic funcţionar în serviciul lui Blackmore, Charles se convinsese repede de lucrul acesta. Şi pe zi ce trecea, cunoştinţele lui în acest domeniu sporeau întruna.

Înainte de toate, ajunsese la convingerea nestrămutată că juriştii britanici născociseră intenţionat un scris ieroglific, diferit de cel admis de ceilalţi muritori. Ciudăţenia acestui scris nu consta numai în nomenclatura latină şi terminologia profesională. Şi medicii aveau, şi au încă, nomenclatura şi terminologia lor specifică şi nu s-ar cuveni să-i învinuim numai pe jurişti de a-şi fi creat o limbă proprie.

Dar puteau fi învinuiţi de haosul normelor legislative pe care în mod conştient nu voiau să-l înlăture. În labirintul acesta numai ei, cei iniţiaţi, puteau găsi un îndreptar. Legea era şi este şi astăzi o încâlcitură plină de decrete, articole şi paragrafe, ce se exclud reciproc; numai dibăcia, priceperea şi lipsa de scrupule a juristului scoate din foliante normele dorite, referitoare la o anumită pricină. Unui simplu muritor nu-i era şi nici nu-i este dat să străbată prin atâtea norme, pentru a ajunge la paragraful de care are nevoie. S-ar rătăci în pădurea de semne hieroglifice, care sunt înţelese numai de cei pregătiţi anume să le citească.

Charles îşi făcu o idee clară despre aceste semne. Învăţa să cunoască tainele jurisprudenței după actele ingenioase ce ieşeau de la patronii biroului. Hârtiile acestea se aflau pe toate mesele nenumăraţilor funcţionari, aparţinând celor patru corporaţii ale juriştilor englezi, numite Inn. Din Grey’s Inn făcea parte domnul Blackmore şi tovarăşul lui mai mare în grad. Şeful lui Charles nu se deosebea întru nimic de oricare alt attorney şi nu era mai rău decât alţi slujitori ai justiţiei.

Toți slujitorii aceştia erau chiţibuşari şi vicleni, ştiind să tragă foloase destul de însemnate de pe urma acestui haos stăpânit de aşa-zisul drept material. Charles ajunse la această hotărâtă şi neclintită concluzie.

Diferenţa dintre dreptul material şi cel procedural şi-o însuşi foarte repede; ca s-o înveţe n-avea nevoie să asculte prelegerile universitare, cum obişnuiesc pe continent cei care se pregătesc să se dedice dreptului. Ca să ajungi attorney englez trebuia să înveţi cum învăţa Charles, apoi să dai examene, să pluteşti o vreme pe valurile tulburi ale practicii avocăţeşti, să dai din nou examene pentru obţinerea dreptului de a activa la proces şi abia

după aceea să aspiri la cel mai înalt grad juridic — „sargent“, ba şi la dreptul de a-ţi pune în coada numelui două litere — C. R., ceea ce înseamnă consilier regal.

Charles a văzut procedura judecătorească de pe taburetul de amploaiat, nu de pe băncile pentru public, şi şi-a luat rămas bun de la iluzia judecăţii drepte.

Adolescentul îşi dădea seama că experienţa instanţelor civile britanice, acumulată în decursul secolelor, nu urmărea decât o ţintă: să stoarcă omului sărac cea din urmă leţcaie. Era singurul scop pentru care fusese creată instituţia judecătorească.

Responsabilitatea acestei stări de lucruri o purtau oamenii. Oamenii aceştia erau cetăţenii cei mai respectabili, îmbrăcaţi în mantii negre şi peruci teatrale, păzitorii şi conservatorii uneltelor ingenioase de tortură numite tradiţiile seculare ale justiţiei engleze. Cazna cea mai crudă era tortura prin durată, tărăgăneala fără de sfârşit, ce osândeşte la o totală neputinţă pe cei care căzuseră în capcană. Judecătorul însuşi consfinţeşte acest supliciu ţesut cu mult meşteşug de către attorney, solicitor, barrister, sargent şi consilier regal, cum se numesc legiştii tuturor rangurilor în justiţia engleză.

Pana de gâscă a lui Charles scârţâia pe hârtie; deasupra meselor se aplecau alți mici funcţionari ca şi el; prin faţă i se perindau caleidoscopic cei dornici de judecată dreaptă, iar concluziile la care ajungea în biroul „Ellis şi Blackmore“ i se fixau trainic în memorie. De aici, de la Grey’s-Inn, le va duce cu el în viaţă. Şi va duce cu el şi imaginile legiştilor de toate felurile. În galeria personajelor sale, mantiile negre vor ocupa locul al treilea. Cititorul se va întâlni cu ele de treizeci şi cinci de ori.

12
GALERIA PRESEI ŞI DRAGOSTEA

Seara se distra. Colegul său Potter era un amator de teatru ca şi el. Se duceau foarte des împreună la spectacole; Charles, aproape în fiecare zi. Acum avea bani de buzunar; primea cam cincisprezece şilingi pe săptămână.

Banii îi îngăduiau să se bucure de distracţia lui preferată: teatrul.

E de ne-nţeles cum de-şi mai găsea vreme să înveţe stenografia. Potter fusese cel care îi sugerase ideea, şi Charles se apucase cu multă râvnă să studieze manualele de stenografie.

Aflând de asta, domnul Blackmore se hotărî să profite de silinţa băiatului, trimiţându-l să stenografieze procesele clienţilor săi.

Urmările au fost poate neprevăzute pentru ingeniosul domn Blackmore. Charles gustă dintr-o relativă libertate. Oricât de greu i-ar fi venit — mai ales ca începător — să stenografieze procesele judiciare, era totuşi o ocupaţie care-i lăsa mult mai multă vreme liberă decât transcrierea nesfârşitelor acte într-un birou avocățesc. Ziarele publicau cu plăcere relatările proceselor. Stenografia putea ajuta ca reportajele să fie cât mai exacte. Pe lângă aceasta, judecătorii aveau, deseori, nevoie de notarea stenografică a proceselor. De ce oare să nu se facă reporter juridic?

Şi Charles se hotărî să-l părăsească pe domnul Blackmore.

Tatăl lui nu se împotrivi. Chiar şi el se consacrase pe vremea aceea unei ocupaţii de acelaşi fel — era reporter la un mic ziar — „British Press". Dar mama lui se opunea. Odată cu încheierea carierei băiatului la fabrica de vax, renunţase la gândul de a-l mai vedea comerciant de vază. Acum era nevoită să renunţe la speranţa de a-l vedea consilier regal.

Dar Charles îşi câştigase destulă independenţă. Luându-şi rămas bun de la biroul din Grey's Inn, intră reporter la judecătoria Doctors' Commons.

Ziua, stenografia la judecătorie. Seara, îşi descifra notele. Cu toate acestea tot îşi mai găsea vreme să viziteze regulat sala de lectură a Muzeului Britanic. Acolo, citea, citea fără nicio rânduială şi niciun plan, citea cu înverşunare. Totuşi, reportajul proceselor s-a dovedit a fi o ocupaţie cu mult mai avantajoasă decât transcrierea hârtiilor în biroul unui attorney. Deşi acum era nevoit să plătească şi chiria unei cămăruţe, în care să-şi descifreze notele şi să-şi scrie reportajele, venitul lui net întrecea salariul unui funcţionar. Şi era numai începutul. În faţa lui se deschideau zări luminoase.

Zări de care se simţea mare nevoie. Măcar pentru faptul că se vedea nevoit să-şi ajute familia. Uşuraticul domn Dickens, plecând în călătoriile sale de reportaj, se împotmolea uneori cu săptămânile şi nu se prea îngrijea să trimită la vreme bani familiei, care urma să sporească.

Puterea de muncă a lui Charles putea fi invidiată de toţi cei de vârsta lui. În afară de faptul că făcea reportajele proceselor,

începuse a se folosi şi de un caiet de note în care îşi schiţa figurile şi particularităţile celor care luau parte la competiţiile judecătoreşti.

Erau portrete pentru viitor, hărăzite unei soarte mai bune, nu să fie îngropate într-un raport sec de cronică judiciară. Avea să le folosească mai târziu, fie în sketchuri sau schiţe — de pildă procesul „Germann versus Baxter“, ori „Germann versus Wise“, fie să le păstreze pentru romane.

Iar printre altele îşi începu activitatea literară. N-avea destulă încredere în talentul lui de a inventa un subiect de piesă, şi cum depăşise pe „Misnar“ al său din copilărie, şi-a ales una din operele lui Goldoni, a prelucrat-o şi a intitulat-o „Stratagema lui Rozanes“ dându-i un subtitlu „Comedioară veneţiană“. I-a lipsit însă curajul s-o propună unui teatru.

Acum începea să se gândească la lărgirea câmpului său de activitate ziaristică. Era al doilea an de când încunoştiinţa publicul cititor de duelurile petrecute între zidurile judecătoriilor englezeşti. Dădeai de tot felul de procese interesante, nimic de zis, şi cititorul îşi putea da perfect seama, din reportajele sale, de judecăţi şi proceduri. Poate că mulţi dintre cititori îşi făcuseră aceeaşi părere de neclintit, ca şi el, în legătură cu anumite calităţi şi defecte ale mecanismului judiciar. Era, totuşi, plictisitor să dai zilnic rapoarte seci. Cum oare să-şi lărgească cercul activităţii?

Domnul John Dickens i-a dat o soluţie. Într-o bună zi, i-a dezvăluit secretul succeselor sale pe tărâmul reportajelor. Nu-i câtuşi de puţin interesant să aduci la cunoştinţa cetăţenilor toate bătăile, incendiile şi furtişagurile. Un gazetar are datoria să nu piardă din vedere că ţinta lui e să aducă lumină, având grijă să lărgească orizontul concetăţenilor săi. Desigur, nu orice ziarist e demn de o astfel de îndeletnicire; dar acela care a dovedit o capacitate deosebită, e obligat să se gândească la cerinţele de toate zilele ale oricărui om în stare să cugete. E drept că nu e uşor să te descurci în treburile politice. Dar un ziarist vrednic e obligat să-şi jertfească toate puterile pe altarul datoriei,
consacrându-se muncii pentru luminarea politică a cititorilor. Dezbaterile parlamentare sunt cea mai bună şcoală pentru o asemenea luminare şi orice ostaş de frunte al presei periodice poate să devină un propovăduitor al ideilor politice sănătoase,

dacă se ocupă cu relatarea discuţiilor parlamentare. Chiar şi el, John Dickens, izbutise să atragă atenţia publicului prin reportajele făcute, şi acum se ocupă cu relatarea dezbaterilor din parlament. Iar Charles ar trebui să-i urmeze pilda.

Ascultând toată pălăvrăgeala asta, băiatul ştia că tatăl său n-avea niciun fel de succes pe tărâmul reportajului şi că lucrurile se înfăţişau cu mult mai simplu: ziarul „Mirror of Parliament" era redactat de John Barrow, fratele Elizabethei Dickens, şi aceasta îl înduplecase să-l angajeze pe soţul ei în calitate de reporter parlamentar.

Dar chiar şi aşa fiind, Charles trebuia să admită că sfatul tatălui merita să fie luat în seamă. Cei mai mulţi reporteri parlamentari nu cunoşteau stenografia, ceea ce nu-i împiedica să facă reportaje. Charles, însă, pe lângă că dovedise pricepere în prelucrarea literară a materialului, mai făcuse pe deasupra şi o şcoală bună de stenografie.

Aşa că se hotărî să treacă de la reportajul juridic la cel parlamentar.

Îşi oferi serviciile redacţiei unui ziar mai mic, „Sun" (Soarele). Redactorul l-a supus unei probe de stenografie şi l-a primit drept colaborator extra-bugetar. Charles nădăjduise să fie trecut pe lista personalului permanent, dar se mângâie cu speranţa că reuşita pe acest nou tărâm depinde numai de el. Trebuia să-şi asigure o carieră strălucită în ziaristică. Aşa hotărâse şi aşa trebuia să fie.

Lucra cu pricepere, câştiga un salariu modest, dar îndestulător pentru a-şi îngriji ţinuta şi a-şi ajuta puţin şi familia. Afară de asta, era îndrăgostit demult. O carieră strălucită îi era absolut necesară pentru realizarea planurilor lui. Trebuia numaidecât s-o ia de soţie pe Maria Beadnell. O cunoscuse încă din 1830.

Miss Beadnell nu era deloc micuţă de statură şi nu înţelegea de ce o poreclise Charles „Venus de buzunar"; iar tânărul îndrăgostit nu dădea nicio lămurire. Maria, însă, înţelegea bine că pentru respectabilii ei părinţi, tânărul reporter nu era pretendentul dorit.

Şi avea dreptate. Domnul Beadnell era un bancher de pe Lombard Street, strada bancherilor. Or, bancherii îşi au prejudecăţile lor, şi printre ele şi convingerea că unui reporter, fie el chiar parlamentar, i se poate ierta lipsa de mijloace materiale,

dacă vrea să ia de soţie pe o miss Beadnell, dar cu o singură condiţie: reporterul parlamentar să dispună de strămoşi aristocraţi.

Charles nu avea la îndemână asemenea strămoşi. Asta, însă, nu-l împiedica să se îndrăgostească tot mai tare şi mai tare de miss Maria, care era cu un an mai mare decât el.

O îndrăgea mai cu seamă într-o rochie zmeurie, cu guler negru de catifea, gen Van Dyck.

Charles iubea pentru întâia oară, şi prima lui dragoste nu era norocoasă, căci Maria îi primea iubirea şi nimic mai mult. Tânărul nostru reporter făcuse cunoştinţă cu familia fetei printr-un cunoscut de-al lui, Henry Kolle, care îl introdusese în casa Beadnell. Henry Kolle se îndrăgostise de sora Mariei, Anne, şi fusese mult mai norocos decât prietenul său. Având veşnic înaintea ochilor spectacolul acesta de iubire fericită dintre Henry şi Anne, Charles simţea şi mai dureros că piedica la căsătoria lui cu Maria — în afară de devotamentul ei de fiică ascultătoare — e şi puţinul interes ce-l arăta ea faţă de o viitoare legătură matrimonială.

Se prea poate ca Mariei să-i fi plăcut tânărul înflăcărat, cu ochi sclipitori şi plete lungi. Când vorbea de ceva ce-l interesa, sărea entuziasmat de pe scaun, alergând prin odaie. Ce fericit era şi cum nu ştia el să-şi ascundă fericirea, când ea îi dăruia câte un fleac de nimic! Şi cu câtă convingere afirma el că e sigur de succes pe tărâmul jurnalistic! Dar voia numai să ştie că Maria nu-l priveşte cu o totală indiferenţă şi.odată încredinţat de asta, nu-l va mai înspăimânta nimic, nicio piedică, de niciun fel.

Din păcate însă, Maria nu putea să-i facă o astfel de mărturisire.

De altfel, nici domnul şi nici doamna Beadnell nu erau siguri de sentimentele fiicei lor pentru tânărul înflăcărat, căruia nu i se potrivea deloc, după părerea lor, rolul de soţ al Mariei. Dar, pe câtă vreme el nu era sigur că nu-i e indiferent Mariei, domnul şi doamna Beadnell nu erau siguri de indiferenţa ei. Aşa că şi-au manifestat dorinţa de a face cunoştinţă cu domnul şi doamna Dickens. Cunoştinţa s-a făcut, dar n-a fost pe placul domnului Beadnell, care a socotit că poziţia socială a familiei Dickens nu prea e la înălţime.

Împotriva unei asemenea concluzii, limpede ca lumina zilei, Charles n-ar fi putut face nimic, chiar dacă ar fi vrut. Era oare cu

putinţă să-l aşezi pe domnul Dickens pe treptele de sus ale scării sociale, când cu puţin înainte de a ajunge reporter „de vază“ la „Mirror of Parliament“ fusese din nou arestat pentru datorii? Băiatul se văzuse nevoit să împrumute de la biroul domnului Blackmore zece lire sterline, ca să-şi scape tatăl do Marshalsea.

Charles vizita regulat galeria presei. Era şi el în aceeaşi stare de febrilitate ca întreaga Anglie. Aveau loc mari lupte pentru reforma sistemului electoral. Pentru băiat însă, toate se desfăşurau pe canavaua propriilor sale suferinţe, la fel de furtunoase în acele zile de neuitat ale sesiunii parlamentare 1831 — 1832 ca şi emoţiile londonezilor, ba chiar şi ale tuturor englezilor.

Reforma trebuia cucerită, ea nu cădea de la sine în mâinile Angliei radicaliste. Toată Britania conservatoare se unise în lupta împotriva reformei. Or, Maria trebuia să fie cucerită, la fel şi bancherul Beadnell cu soţia sa, urmau să fie siliţi să capituleze. Cu siguranţă că dacă Charles ar fi avut renume, aşa încât papa şi mama Beadnell să se poată lăuda cu viitorul lor ginere în cercul cunoştinţelor binevoitoare, toate ar fi mers de minune. Fără să mai spunem că dacă ar fi fost celebru, Maria i-ar fi căzut fără ezitare în braţe.

Charles era sigur de asta. Dar cum să facă să ajungă celebru? Cariera de reporter parlamentar era departe de a-i părea plictisitoare, şi era satisfăcut de munca plină de nervi a acestor zile; dar dacă te gândeşti bine, drumul spre glorie care trece prin galeria presei din palatul Comunelor este cam lung.

Afară de asta... cea mai mare plăcere a lui Charles era să se ducă la teatru. Venea apoi organizarea spectacolelor de familie. Aşa că se putea spune, cu drept cuvânt, că era din creştet până-n tălpi pradă emoţiei.

Jocul pe scenă nu e o nimica toată, e bucurie. Dar apoi triumful cu care soarta îl răsfaţă pe actorul de talent, nu-i oare culmea visurilor unui muritor? Ca să nu mai spunem că, fără îndoială, i-ar putea subjuga pe toţi domnii Beadnell.

În vremea asta, domnul şi doamna Beadnell nu stăteau cu mâinile în sân. Puseseră la cale un plan infernal, recurgând la un vechi truc încercat. Tinerii aveau să fie despărţiţi. Dar despărţiţi în aşa fel, încât fata să găsească în noile împrejurări un leac

pentru sentimentele ei care, ferească Dumnezeu, ar fi putut încolţi iar.

Parisul este un leac destul de bun pentru o fată ameninţată de primejdia de a se îndrăgosti de un tânăr care, după părerea părinţilor, e un pretendent nedorit la mâna ei.

E adevărat că Charles avusese destul timp ca să trezească în inima domnişoarei Beadnell sentimentele cele mai delicate. Totuşi, nu le trezise, după cum se ştie din scrisoarea lui adresată fetei la data de 18 martie (probabil a anului 1832), în care declară că „ultimele lor întâlniri înseamnă pentru el ceva mai mult decât dovezile de indiferenţă ale inimii ei crude“. Dar se vede că stăruinţa reporterului parlamentar tot mai părea primejdioasă părinţilor grijulii. Probabil mai primejdioasă decât Mariei însăşi.

Şi fata plecă la Paris, fără să se plângă câtuşi de puţin de soarta-i nemiloasă. În vreme ce sărmanul Charles alcătuia scri-sori kilometrice, le rupea, iar le scria, fără să cunoască măcar adresa nepăsătoarei Maria.

Lupta parlamentului pentru reformă era în toi. Charles făcea mereu reportajele la „Sun“ care izbutise să-şi schimbe titlul în „True Sun“ — adevăratul soare — şi fusese antrenat în această luptă, fiind desigur de partea reformei. Dar calea spre glorie şi spre cucerirea Mariei nu voia să se scurteze. Şi e greu de crezut că Charles putea fi satisfăcut de rolul pe care-l juca în evenimentele ce urmară, drept rezultat al propagandei adepţilor reformei. Avea un rol,
într-adevăr, mai mult decât modest, el fiind mai degrabă un martor atent, decât un actor. În asemenea condiţii ocupaţia asta i se pare cam plictisitoare. Energia-i tinerească abia aştepta să izbucnească.

Prilejul se ivi curând. Proprietarii ziarului „True Sun“ făgăduiseră reporterilor şi cronicarilor un onorar, care corespun-dea, în oarecare măsură, muncii lor din perioada aceea de eve-nimente sociale atât de zbuciumate. Dar ajungând la plată, făgăduiala s-a dovedit deşartă. Faptul acesta l-a indignat pe Charles. Deşi avea un scurt trecut de activitate ziaristică, dovedi a fi unul din iniţiatorii măsurilor aspre împotriva patronilor ne-corecţi. Provocă o grevă, şi apoi prezentă, împreună cu unii din colegii săi, un ultimatum proprietarilor ziarului „True Sun“.

Tocmai atunci greva era cât se poate de stânjenitoare pentru patroni, aşa că aceştia cedară numaidecât.

Dar activitatea pe tărâmul acestei munci sociale s-a întrerupt tot atât de brusc cum luase fiinţă.

Cam în acelaşi timp, Charles se hotărî să încerce noi căi şi mijloace în jocul lui cu destinul care, după convingerea lui nestrămutată, nu-i era prielnic.

A scris o scrisoare regizorului teatrului din Covent-Garden, domnul Bartley, cu rugămintea să-i încerce aptitudinile de actor. Spunea în scrisoare de darul lui de a intra în rol şi de faptul că ştia pe de rost, toate monologurile lui Charles Mathews. Îşi arăta nădejdea că interpretarea acestor monologuri avea să fie pe placul domnului Bartley.

Foarte probabil că Charles Mathews n-ar fi ajuns atât de celebru, dacă ar fi rămas actor comic la teatrul din Covent-Garden. Dar părăsise teatrul şi, după un turneu în America, începuse să apară în sketchuri şi monologuri, prezentate de el sub titlul „Acasă“. Felul acesta de reprezentaţie se numea pe atunci „divertisment“; acum, Charles Mathews ar putea fi numit actor de rampă.

Era un actor excelent, şi monologurile lui, foarte populare. Charles îl aprecia atât de mult, încât mult mai târziu, când fiul actorului, Charles James — actor comic şi el, însă nu cu acelaşi talent — îşi scrie memoriile, cartea e tipărită sub redacţia lui Dickens.

Domnul Bartley răspunse amabil că e de acord să-l asculte pe tânărul domn şi să-i aprecieze aptitudinile. Împreună cu domnul Bartley urma să-l asculte pe domnul Dickens şi Charles Kemble, coproprietarul teatrului din Covent-Garden.

Charles Kemble nu era nici pe departe atât de talentat ca fratele său, marele John Kemble şi sora lui, Sarah, intrată în istoria teatrului englezesc sub numele de Sarah Siddons, cea mai mare tragediană a Angliei. Totuşi, Charles Kemble era un actor şi un regizor cu experienţă — apăruse pe scenă alături de fratele său, cu treizeci de ani înainte de examinarea tânărului reporter parlamentar.

De aceea e uşor de închipuit, cât de tulburat era Charles, repetând monologurile lui Mathews. Sora lui, Fanny, îi dădea concursul, acompaniind la pian cântecelele din repertoriul celebrului artist de rampă.

Charles se pregătea cu toată sârguinţa pentru examenul de artă dramatică de la Covent-Garden. Dar planurile i-au fost spulberate de cruda-i soartă, cum era înclinat băiatul să interpreteze accesul de febră de care fu cuprins chiar în noaptea din ajunul examenului. A doua zi dimineaţa, nici n-ar fi putut măcar să se gândească la citirea monologurilor lui Mathews în fata lui Kemble, căci îl durea o ureche şi i se umflase obrazul.

Ce putea face? Scrise o scrisoare domnului Bartley, rugându-l stăruitor să-i fixeze o altă zi de examen, după ce avea să se însănătoşească.

Probabil că domnul Bartley i-ar fi satisfăcut rugămintea, dar Kemble era silit să plece peste o săptămână în America, şi fără Kemble nu putea fi angajat un nou actor.

Nu, n-avea noroc! Şi pe lângă toate astea, editorii lui „True Sun“ îl socoteau drept şeful reporterilor care-i ameninţau cu greva. Tânărul acesta era în stare să le pricinuiască destulă bătaie de cap.

Charles ajunse curând la convingerea că ar fi fost nimerit să înceteze de a mai lucra la „True Sun“. Iar tăcerea Mariei, care petrecea la Paris, n-avea cum să-i îmbunătăţească starea sufletească.

Ziarele mari aveau reporteri parlamentari cu vechime, de care se foloseau în mod permanent. Dar el nu putea pătrunde la aceste ziare. Oare unde să-şi ofere serviciile?

Lupta pentru reformă devenea pe fiecare zi mai încordată. Totuşi, domnul John Dickens, reprezentantul de presă al ziarului „Mirror of Parliament“, aparţinând domnului John Barrow, cumnatul său, nu obişnuia să pună pe primul plan interesele serviciului. Pe neaşteptate, părăsi Londra. Pare-se că şi de data aceasta nu putea plăti o datorie în curs. Domnul Barrow şi-ar fi luat demult rămas bun de la un asemenea colaborator, dacă doamna Dickens nu l-ar fi implorat să fie îngăduitor cu soţul ei. Aşa că Barrow nu-l concedia. Dar acum, după ce John Dickens plecase, Barrow fu de acord ca Charles să ia locul tatălui său în galeria presei din Camera Comunelor.

Şi tânărul părăsi cu plăcere „True Sun“. Stenografia acum pentru „Mirror of Parliament˝ discursurile commonerilor, învârtindu-se în jurul aceluiaşi subiect: „Reform Bill“.

În ţară şi în Parlament, lupta pentru reformă continua.

13

GALERIA PRESEI ŞI LUPTA CEA MARE

Era o luptă istorică. Burghezia, pregătită demult să pornească împotriva landlorzilor, marilor proprietari se hotărâse, în sfârşit, să înceapă bătălia. Toată ţara lua parte la campania burghezilor contra legii electorale. Ciudată mai era şi legea asta veche electorală, după care se făceau alegeri în Camera Comunelor! Fusese promulgată încă de la începutul secolului al XVIII-lea şi de atunci nu suferise niciun fel de schimbare. În răstimpul acesta, în Anglia se ridicaseră oraşe mari industriale, cu zeci de mii de lucrători. Burghezia engleză, luând-o înaintea tuturor celorlalte burghezii din alte ţări, dispunea de bogăţiile coloniale din întreaga lume, iar un oraş ca Londra trimitea în Camera Comunelor abia cinci, şase reprezentanţi, şi oraşe industriale dintre cele mai mari, ca Manchester, Birmingham, Leeds şi atâtea altele — n-aveau niciun reprezentant.

Prin promulgarea acestei legi, în vremea reginei Ana, lege păstrată în aceeaşi formă până în anul treizeci din secolul al XIX-lea, aristocraţia moşierească îşi asigurase în Parlament o situaţie dominantă. Cei câţiva deputaţi orăşeneşti trebuiau să dispună de mari proprietăţi agricole din care să-şi tragă venituri foarte însemnate. Aristocraţia engleză — de la baronet până la duce — stăpânea cele mai mari suprafeţe de pământ din Anglia. O armată întreagă de fermieri, care aveau în arendă pământurile nobililor, se afla în întregime în mâna acestora. Tot atât de strâns îi ţinea în mâna lor pe fermieri şi alt grup de proprietari de moşii, nobilii fără titluri, numiţi squires. Şi aceştia posedau multe pământuri fertile şi islazuri, fiind stăpâni atotputernici ai moşiilor, ca şi aristocraţii. Fermierii n-aveau drepturi electorale; moşierul numea, pur şi simplu, ca membru în Camera comunelor, pe cineva care depindea în întregime de el. Legea din timpul reginei Ana dădea dreptul unor anumite localităţi să-şi trimită reprezentanţi în Parlament.

Ori, aceste localităţi erau în stăpânirea latifundiarilor, care continuau să trimită acelaşi număr mic de delegaţi, aşa cum le convenea, deşi numărul alegătorilor în decursul acestui secol şi un sfert se micşorase în mai multe rânduri. Alegerile, în asemenea „borough-uri“ — circumscripţii — putrede, ajunseseră, desigur, o mascaradă. Un oarecare „borough“ Tiverton, sărăcit, cu vreo douăzeci de alegători, trimitea doi reprezentanţi în Parla-

ment; iar „borough-ul“ Tavistock, cu vreo zece alegători, trimitea un reprezentant. Şi mai ciudat se făceau alegerile în Old-Serrum, unde, din doisprezece locuitori, numai doi aveau dreptul de a vota şi de a-i alege pe cei doi reprezentanţi. Se înţelege că aceşti alegători îşi votau propriile lor candidaturi. În sfârşit, se mai afla şi o localitate riverană, demult înghiţită de mare, care îşi trimetea şi acum un reprezentant în Cameră. Comedia alegerilor se făcea astfel: proprietarul marginii de ţărm, singura porţiune de pământ rămasă în urma inundaţiei, se aşeza într-o barcă împreună cu alţi trei alegători, şi acolo, pe locul unde se scufundase în adâncul mării acel „borough“, cei trei alegători îl alegeau pe proprietarul ţărmului, commoner — membru în Camera Comunelor.

Vechea lege electorală nu mai avea niciun rost. De vreme îndelungată poporul englez refuza să înţeleagă de ce oare în Batt aveau drepturi electorale numai treizeci şi unu de oameni — primarul şi treizeci de aldermani — în vreme ce restul locuitorilor n-aveau niciun drept. Şi de ce în Edimburghh, cu cei o sută treizeci de mii de locuitori ai lui, era ales un singur membru în Parlament, de către cei treizeci şi trei de consilieri comunali. Demult cunoştea poporul englez sistemul corupt din timpul alegerilor parlamentare şi chiar preţul voturilor. Puteai cumpăra zeci de asemenea „borough-uri“.

Dar orânduiala asta exista demult. Şi demult legea electorală ajunsese un anacronism istoric.

Dar de ce luase oare lupta asta pentru reformă asemenea proporţii pe vremea când reporterul parlamentar Charles Dickens apăruse în galeria presei din Camera Comunelor?

Spre sfârşitul anului 1829, chiar şi un observator superficial ar fi putut să-şi dea seama de înflorirea firmelor mari de import şi export şi de bunăstarea burgheziei negustoreşti. Iar şomajul lua proporţii da temut. De pildă, în oraşul Preston, a treia parte din locuitori primea un ajutor de nimic de la organele de asistenţă socială. Meetinguri numeroase aveau loc în toate colţurile Angliei, şi în „Times“, într-unul din numerele din ianuarie 1830, putem citi despre ele: „La niciunul din aceste meetinguri nu se pierdea prilejul să se scoată în evidentă situaţia dezastruoasă, ieşită cu totul din comun, a claselor muncitoreşti“. Simptomele ameninţătoare ale profundei crize economice se în-

mulţeau din zi în zi; se provocau incendii pe moşiile nobililor şi nu numai o fabrică fusese devastată de şomeri.

Care erau cauzele acestei situaţii dezastruoase a ţării?

La această întrebare, burghezia energică şi clarvăzătoare răspundea, pe la mijlocul lunii decembrie a anului 1829, adunând în Birmingham vreo cincisprezece industriaşi şi comercianţi. Aceşti cincisprezece oameni au organizat numaidecât o „Uniune politică de apărare a drepturilor sociale“.

Chemaseră întreg poporul Angliei la unire şi înţelegere „între toate clasele supuşilor Maiestăţii Sale“, pentru a îndrepta „toate forţele ţării spre un ţel paşnic, comun şi legal“. Aşa a procedat şi uniunea politică din Birmingham şi toate celelalte uniuni, care au transcris aproape cuvânt cu cuvânt declaraţiile lor după cea din Birmingham.

Şi toate uniunile acestea create fulgerător la începutul anului 1830, n-au avut decât un singur scop: reforma Camerei Comunelor. Cu alte cuvinte, reforma legii electorale care închidea căile spre parlament burghezului energic. Clasele „de jos“ ale societăţii au fost antrenate în prima luptă victorioasă a burgheziei engleze împotriva latifundiarilor englezi.

Clasele „de jos“ se supuneau leaderilor mişcării, contribuind din toate puterile, alături de burghezie, la lupta împotriva legii electorale. Când în decursul acestei lupte aprige a burgheziei pentru reformă, Loyalty a exclamat la unul din meetinguri: „Zadarnic se predică răbdare poporului flămând! Dacă clasele de mijloc ar fi cu totul sincere, s-ar îngriji în primul rând să îmbrace şi să sature muncitorimea!“ — şi când acelaşi Loyalty a pus claselor de mijloc întrebarea: „Urmăresc ele şi altceva în afară de subjugarea clasei muncitoare şi transformarea ei într-o unealtă oarbă, slujind scopurilor lor?“ — strigătele de mulţumire i-au acoperit glasul. Aşa povesteşte un martor ocular.

Burghezia s-a izbit de opoziţia aprigă a tuturor forţelor conservatoare din ţară.

Meetinguri, măreţe meetinguri în toată ţara. La aceste meetinguri. se ţin discursuri înflăcărate, se proclamă moţiuni, se scriu petiţii. Majoritatea acestor moţiuni cer reforma legii electorale, dar nu şi un vot direct, egal şi secret.

La putere vine un adept al reformei, lord Grey, care făgăduieşte să pregătească bill-ul pentru reformă.

Şi Grey depune la 1 martie bill-ul pentru reformă. Acest act solemn este însoţit de sunetul clopotelor şi de iluminaţii. Dar agitatorii partidului tory nu dorm. Guvernul este înfrânt, şi Parlamentul dizolvat.

Se fac noi alegeri, într-o atmosferă de agitaţie nemaivăzută a maselor populare. Pe la mijlocul lunii iunie, e convocat un nou Parlament, în care adepţii reformei au majoritatea, şi legea trece în forma ei definitivă.

Acum cuvântul îl au lorzii — Camera Lorzilor — citadela conservatorismului.

Lorzii stau neclintiţi pe poziţie, ca şi şeful lor, ducele de Wellington. Nu iau în consideraţie nici agitaţia maselor populare, nici petiţiile trimise la Cameră din toate părţile ţării, nici furgonul supraîncărcat cu cereri, sosit într-o bună zi la palatul Camerei; nimic, nici chiar temerile politicienilor clarvăzători din mijlocul nobilimii nu pot înfrânge îndârjirea lorzilor, şi „Reform bill-ul" este respins la 8 octombrie 1831.

Ţara răspunde cu mişcări populare. Meetingurile şi demonstraţiile se ţin lanţ. Numărul londonezilor care participă la demonstraţii atinge cifre de sute de mii de oameni. Se şi aud exclamaţii: „Bill sau baricade". Izbucnesc incendii, ard castelele celor mai îndârjiţi lorzi. Conducătorii mişcării se sperie. Şi consiliile tuturor uniunilor politice adresează întregii Anglii o proclamaţie. Proclamaţia uniunilor face apel la popor de a se abţine de la acte de violenţă. Locuitorii Bristolului nu dau ascultare apelului, în oraş se produc dezordini; de câteva zile, pe străzile din Bristol, poporul luptă cu poliţia şi cu armata.

Legea respinsă de lorzi e redactată din nou şi propusă în Camera Comunelor. Urmeză noi lupte în Cameră, şi în martie „Reform bill-ul" e primit, în sfârşit, sub o nouă redactare.

Toată ţara e într-o stare de încordare. Cum vor răspunde lorzii?

Se apropie anul 1832.

Charles Dickens se află în galeria presei din Camera Comunelor. Îi vede cu ochii lui pe luptătorii celor două tabere şi le notează discursurile. În galerie e strâmt, tare strâmt, adeseori eşti nevoit să stai în picioare, căci nu sunt destule locuri pe bănci. Charles stă în genunchi, zvârlind febril semnele pe paginile carnetului şi observându-i, din susul galeriei, pe respectabilii gentlemeni care-i împroaşcă pe adversari cu tot felul de cuvinte

insultătoare, pumnii ce se ridică ameninţător în fiecare clipă, chipurile roşii şi asudate, schimonosite de ură ale „reprezentanţilor naţiunii“.

Charles se uită atent la feţele lor şi oricât de puţin s-ar gândi el acum la legile luptei sociale, oglindite în mişcările pentru „Reform-bill“, avem tot dreptul să presupunem că poate tocmai aici, în galeria presei, a început a se forma părerea lui despre „reprezentanţii naţiunii“ şi despre Parlament.

Peste vreo zece ani, Dickens şvea să-i spună lui Forster: „Ştii ce puţin respect nutresc eu pentru Camera Comunelor“. Şi peste alţi doisprezece ani, îi va scrie lui Rowlinson: „În ceea ce priveşte Parlamentul, care lucrează puţin şi vorbeşte mult, cel mai interesant lucru care se poate spune despre el e ceremonia săvârşită de cel care a dat Parlamentul afară, punând cheia în buzunar“.

Desigur, Dickens face aluzie la Cromwell, care săvârşise ceremonia cu pricina.

Cum vor răspunde lorzii, de data aceasta, la o nouă votare a legii pentru reformă de către Comune?

Dârzenia lor e de neînduplecat.

Ţara răspunde cu lozincile: „Vrem bill“ ori, „Jos cu impozitele!“. În curs de zece zile, în ţară sunt convocate mai mult de două sute de meetinguri măreţe.

Guvernul găseşte o singură ieşire: ameninţarea de a fi numiţi în Camera Lorzilor aţâţia lorzi noi câţi vor fi necesari pentru primirea legii. Regele e cel care conferă rangul de lord. Ministerul propune regelui să aleagă între soluţia aceasta şi răscoala poporului.

Abia atunci proprietarii de terenuri depun armele în faţa burgheziei. În ziua votului, vreo sută de lorzi, în frunte cu Wellington, părăsesc demonstrativ Camera. Legea cu privire la reforma electorală reuşeşte să treacă, şi la 7 iunie este sancţionată de rege.

Dar ce reformă sărăcăcioasă!

Noua lege electorală nu făcea altceva decât să răpească micilor boroughuri dreptul de reprezentare, îngăduind celor mai mari oraşe industriale să aibă numai câte doi reprezentanţi în Camera Comunelor. Şi alte vreo douăzeci do oraşe mai puţin însemnate aveau numai câte un reprezentant.

Însă, în schimbul acestei concesii, latifundiarii au cerut şaizeci de noi reprezentanţi pentru comitate, adică pentru ei înşişi. Partidul whig a făcut această concesie. A făcut-o, pentru a putea trimite în Camera Comunelor numai şaizeci sau şaizeci şi cinci de commoneri din partea populaţiei orăşeneşti.

Şaizeci de burghezi, proprietari de case sau arendaşi bogaţi de oase. Numai aceştia puteau alege şi numai ei puteau fi aleşi commoneri.

Din cauza asta se ridica Anglia în procesiuni de mii şi mii de oameni, cerând reforme. Anglia cartierelor celor mai sărăcă-cioase — Camden Town, Soho, Whitechapel — muncitorii textilişti din Lancashire, metalurgiştii din Birmingham şi minerii de la Cardiff!

14
DRUM LIBER FANTEZIEI!

Maria e la Paris, legea reformei e primită, marea înfuriată se linişteşte încetul cu încetul, febra care cuprinsese întreaga ţară scade.

Charles plănuieşte să pună în scenă opereta „Clary“ şi câteva vodeviluri. În operetă joacă şi el şi sora tui, Fanny. Propune domnului Kolle, fericitul pretendent la mâna domnişoarei Beadnell, sora Mariei, să-şi dea concursul la spectacol. Nădăjduieşte să afle de la el adresa Mariei. Kolle îi dă adresa.

Toată familia Dickens e ocupată cu pregătirea spectacolului. Domnul John Dickens e din nou, pentru un timp oarecare, mai liniştit, rămânând să fugă de creditori ceva mai târziu. Afară de asta Charles, câştigă acum mai bine decât înainte. Familia Dickers se poate muta într-o locuinţă mai largă, în Banting-Street. Dispoziţia sufletească a doamnei Dickens e mai bună, are din nou putinţa să-şi refacă puţin garderoba. Dă şi ea o mână de ajutor la pregătirea spectacolului. Cu toţii sunt prinşi în acest vârtej: fraţii lui Charles, surorile şi verişoarele sale, până şi unchiul Thomas Barrow, cu care Charles se obişnuise din copilărie. Toată familia desenează decoruri, coase la costumele simple. Fanny e acum o pianistă cu experienţă şi de aceea se cuvine să fie introdusă în piesă şi muzică. Totuşi, pregătirile pentru spectacol merg încet. E greu să-i aduni pe toţi membrii trupei la un loc; ba că Charles e la şedinţa Camerei, ba că bătrâna lady n-o lasă pe Fanny să plece de lângă ea, că trebuie

s-o distreze şi să-i cânte în calitatea ei de damă de companie, ba că domnul Kolle are treabă la birou.

Charles a şi trimis o scrisoare Mariei. Acum aşteaptă răspunsul, plin de emoţii. Şi răspunsul e cel mai diplomatic, adică nu cuprinde niciun cuvânt despre sentimentele ei pentru el; în schimb, multe despre Paris. De altfel, ea îşi justifică tăcerea de mai înainte: nu cunoştea adresa lui Charles. Şi la urmă, remarcă: „Odată cu anul cel nou voi fi la Londra“.

Aşadar, se întoarce de la Paris. Charles aştepta şi suferea de prea multă vreme. Curând avea să devină major şi cum nu mai era un băieţandru, putea s-o întrebe fără ocol dacă primeşte să-l ia de soţ.

Îi puse întrebarea. Şi răspunsul sună că domnul şi doamna Beadnell îl socoteau, ca şi înainte, un soţ nepotrivit pentru dânsa. Ea e o fiică model şi nu poate nici măcar să-şi închipue un asemenea pas — căsătoria fără învoirea scumpilor ei părinţi.

Limpede ca lumina zilei. Inima e gata să i se sfâşie de durere. Ea nu-l iubeşte, nu mai încape nicio îndoială. Şi nu poate fi decât o cale: să-şi smulgă propria sa iubire din suflet.

Îşi încarcă ziua peste măsură; afară de lucrul obositor în galeria presei, îşi petrece iarăşi mult timp la procese, făcând reportaje judiciare: dar şi asta e prea puţin. Găseşte vreme şi pentru montarea spectacolelor de familie. Se trimit bilete spectatorilor, sunt invitaţi cunoscuţii tuturor membrilor familiei. În mica locuinţă din Banting-Street, adeseori e multă înghesuială şi multă larmă. Dar nu poate nimeni să se plângă de plictiseală. Charles nu se teme că va obosi spectatorii, nici prin gând nu-i trece asta. Şi nici artiştii nu se tem că vor obosi. Reprezentaţia poate satisface gusturile cele mai variate. Pe scenă se poate vedea „Prologul“, opereta „Clary“, acompaniată la pian de Fanny, interludiul „Burlacul căsătorit“ şi chiar vodevilul „Amatorii şi actorii“.

Se foloseşte de experienţa dramaturgică a altora. Mai înainte prelucrase piesele lui Goldoni, acum se apucă să prelucreze câte ceva din Shakespeare. Pentru un spectacol de familie, poţi să atentezi şi asupra lui Shakespeare, să faci, de pildă, o parodie după „Othello“. Dar nu e absolut necesar să te conduci după regulile strict academice, şi spectatorul trebuie să ghicească pe cine are în vedere autorul, când introduce în tragedie roluri noi. Şi spectatorii ştiu; ei pot ghici cu uşurinţă că Charles a atentat şi

asupra tatălui său, nu numai asupra lui Shakespeare. Fiecare îl poate recunoaşte pe domnul John Dickens în „marele datornic“.

Însă imaginea Mariei nu păleşte. Charles suferă. Mulţi ani după aceea, avea să-i scrie Mariei, devenită între timp doamna Winter: „Devotamentul meu nemărginit şi gingăşia simţimintelor mele pentru dumneata, ce nu şi-au găsit răsunet în acei ani grei... mi-au lăsat în inimă o urmă atât de profundă, încât numai aşa îmi explic rezerva nefirească ce mă face să fiu atât de zgârcit în manifestările mele de dragoste, chiar faţă de copiii mei“.

Aşadar, muncă şi iar muncă. Activitatea de regizor şi actor în spectacolele de familie este o supapă pentru imaginaţia lui creatoare. Satisfacţie, însă, nu are.

Trece drept un reporter excelent, primind un onorariu de invidiat, cinci guinee pe săptămână. Însă visase vreodată în copilărie să se facă reporter? Munca de reportaj cere conştiinciozitate şi pricepere, ca oricare altă muncă. În ea, însă, nu-i loc pentru fantezie. Reporterul care dă frâu liber imaginaţiei e un prost reporter. Oratorul nu şi-ar mai recunoaşte discursul rostit, martorul ocular al unei întâmplări ar fi nedumerit, întrebându-se dacă, într-adevăr, de acel fapt e vorba în articolul respectiv. Sketch e altceva decât reportaj ori notă de presă. În el poţi da drumul fanteziei. Trebuie să alegi un episod, o întâmplare, o faptă şi să povesteşti tot ce s-a petrecut. Desigur, poţi să descrii ceva care merită să fie descris, chiar dacă nu s-a întâmplat în realitate. Dar pare-se că e mult mai interesant dacă alegi un crâmpei oarecare, să zicem, unul din viaţa de toate zilele.

Un asemenea prilej s-a înfăţişat foarte curând. John Dickens şi-a poftit prietenii la o masă. O masă plănuită în cinstea cumnatului său, Thomas Barrow. Dar potrivit cu firea-i nechibzuită, nu s-a gândit dacă bătrânului burlac îi va fi pe plac o asemenea cinstire. Domnul Barrow îl proteja pe John Dickens, dar nu-i putea suferi pălăvrăgelile. Şi, afară de asta, burlacului, obişnuit să mănânce la cârciumi, nu-i plăcea să participe la mese de familie, fie chiar şi la sora lui. Şi era totuşi penibil să respingă invitaţia, şi bătrânul primi. Se duse la familia Dickens.

Reporterul trebuie să fie corect, nu să-şi închipuie că domnul Thomas Barrow rătăceşte o mulţime de vreme, până nimereşte, în sfârşit, la ospăţ. Dar cum să nu te laşi ispitit şi să-i dai puţin

drumul fanteziei, făcându-i pe musafiri să se uite necăjiţi la ceas, cu gândul!a bunătăţile ce aşteaptă pe plită, în vreme ce eroul solemnităţii rătăceşte prin Londra ca printr-o junglă indiană? Iar când domnul Barrow se iveşte, în sfârşit, îl pândeşte încercarea pe care n-o poate suferi: pălăvrăgeala lui John Dickens şi toasturile. Dar amabilul şi uşuraticul domn Dickens nu se sinchiseşte de asta, şi sărmanul erou trebuie să rostească discursul de răspuns. Şi culmea culmilor, domnul Barrow, în drum spre casă, e murat până la piele de nelipsita ploaie londoneză.

Schiţa e scrisă. Titlul nu-i greu de găsit: „Masa din Poplar-Walk“. Dar cum să semneze?

Charles caută printre zeci de pseudonime. Şi deodată îi vine în minte un nume scurt şi ciudat: Boz.

Ciotul ăsta de nume era o poreclă născocită în sânul familiei Dickens. Fratelui mai mic al lui Charles, augustus, îi plăcea, în jocurile din copilărie, să joace rolul lui Moses — unul din personajele faimosului roman „Vicarul din Wakefield“, de Goldsmith. Cum însă micul augustus rostea foarte caraghios, pe nas, numele Moses — în loc de Moses ieşea Boz.

Şi Charles semnează sub schiţa-i copiată pe curat: „Boz“.

Jurnalul, căruia îi revine cinstea de a face celebru acest nume necunoscut „deocamdată“, e ales de mai înainte. E o revistă lunară „Monthly Magazine“, editată de căpitanul Holland, cel care luptase alături de Bolivar pentru unificarea republicilor Americii de Sud. Redactorului îi place „Masa din Poplar-Walk“. Semnătură e necunoscută, se vede că e un începător. Şi schiţa, sau mai curând nuvela, e primită.

Numărul următor al revistei „Monthly Magazine“ apare. Când Charles îşi aruncă privirea pe tabla de materii, i se învălmăşesc toate literele în faţa ochilor. Boz, un nume atât de scurt, ar fi sărit în ochi. Dar, vai, lipseşte. Desigur, redactorul n-a putut încă să-i plaseze schiţa.

Charles caută să se convingă că-i aşa. Şi atacă, inimos, un alt subiect. Nu demult, o doamnă cu înfăţişarea cam acră, veşnic nemulţumită şi cârtitoare, fusese poftită la una din reprezentaţiile de familie. Fusese invitat şi domnul Thomas Barrow. Se pusese în scenă „Othello“, cu personajul adăugat, care nu figura pe lista personajelor lui Shakespeare. Domnul Barrow avea o marotă; se socotea cel mai bun cunoscător al lui

Shakespeare din întreaga Anglie. Doamna cu faţa acră, care şedea lângă el, n-avea marota asta, dar urmările acestei vecinătăţi nu sunt greu de ghicit.

Un pic de fantezie, şi schiţa despre spectacolul de familie cu doamna cicălitoare şi „Unchiul Tom“ e începută. Dar nu poate fi scrisă decât în puţinul timp liber, ca şi cea dintâi povestire.

Astfel trec vreo două săptămâni. Din nou, coperta cunoscută. Charles o vede în restaurant, pe o masă, în faţa unui gentleman, care-şi ia prânzul. Clientul citeşte titlurile. O singură privire aruncată pe pagină, numele atât de scurt şi expresiv, Boz, lipseşte.

Nuvela „Mrs. Joseph Porter“ nu mai este scrisă; e mutată de pe masă, în sertar.

15
MASA DIN POPLAR-WALK

Cele din urmă zile ale lunii noiembrie 1833. Editorii londonezi au început să arunce pe piaţă, pentru vânzarea în detaliu, numerele revistelor din decembrie.

Ziua e întunecoasă, ca de obicei în noiembrie, deşi nu-i încă ora patru. Plouă mărunt, stă un pic şi iarăşi porneşte — ploaie londoneză de toamnă.

Charles merge pe Strand. Cunoaşte bine drumul spre Trafalgar-Square. Urmează cotitura spre Whitehall şi apoi tot înainte, prin Parliament-Street. Astăzi îl aşteaptă o zi plictisitoare la Cameră. Trebuie, totuşi, să se ducă. „Mirror of Parliament“ aşteaptă reportajul.

Charles cască. Noaptea dormise prost, şi în timpul zilei îşi descifrase notele, ca de obicei. Se dusese apoi la redacţie, după care stătuse aproape o oră la judecătoria proceselor generale, în urma rugăminţii redactorului de la secţia judiciară. A fost un proces interesant, dar ce plictiseală să stai atât în galeria Comunelor şi la palatul de justiţie! Şi la toate se mai adăuga şi burniţa asta urâcioasă!

Îşi încheie pardesiul de culoare cafenie. E un pardesiu nou, cum se poartă acum: scurt, la două rânduri de nasturi, umflat la poale ca o crinolină. E bun şi modern. Tot sunt buni la ceva şi aceşti commoneri şi chiţibuşari! Probabil că stofa n-o să se strice de burniţa asta. Croitorul l-a încredinţat că e de prima calitate.

Uite un chioşc de ziare. Oare să se ducă pe acolo? Poate a apărut „Monthly Magazine‟ pe luna decembrie.

Ah, da, iată-l! Charles cunoaşte de departe coperta.

Smulge revista ca o vijelie; chioşcarul îl priveşte înspăimântat. Nu, tânărul gentleman nu pare a fi beat.

Tânărul gentleman răsfoieşte revista tot ca o vijelie.

„Masa din Poplar-Walk", negru pe alb.

Câteva monede trec ca fulgerul din mâna lui Charles în mâinile vânzătorului, care rămâne uimit, privindu-l pe cumpărătorul acesta neobişnuiit.

Charles se îndepărtează de chioşc, ţinând sus revista, în faţa ochilor. Şi abia acum îşi dă seama că nici sub titlu, nici la tabla de materii nu figurează cuvântul scurt, Boz. Da, schiţa e anonimă. Ei, n-are a face. Fie şi anonimă; bine că-i nuvela lui. Cea dintâi nuvelă a lui.

Pe Strand nu prea e potrivit să citeşti. Exclamaţii, aducând a ocări, îi ajungeau surd, din când în când, la ureche, parcă venind din mari depărtări. Şi în fiece clipă câte cineva îl pălea în coaste. Mergea spre Trafalgar-Square. În sfârşit, mai revenindu-şi în fire, se hotărî să citească din nou povestirea. Are destulă vreme s-o citească în Cameră înainte de începerea şedinţei. Numai să-şi aleagă un loc mai potrivit. Trebuie să se poată concentra, ca să se adâncească în aceste câteva pagini. Şi dacă va întârzia la şedinţă, atâta pagubă! Ce început minunat!: „Domnul augustus Minns era un burlac de vreo patruzeci de ani, după cum mărturisea el, şi de vreo patruzeci şi opt, după cum spuneau prietenii. Totdeauna grozav de îngrijit, punctual, corect, poate că ceva mai mulţumit de sine decât s-ar fi cuvenit; nu exista în lumea asta un mai mare amator de linişte decât el!".

— Excelent!

O luase pe Whitehall. Hotărî să treacă pe la Westminster-Hall, unde nădăjduia să găsească o sală goală de judecătorie. Voia să se delecteze din nou cu povestirea. De aici până la Cameră sunt numai doi paşi, poate că n-o să întârzie nici de la şedinţă.

La Westminster-Hall găsi uşor o sală pustie de judecată. Se aşeză pe o bancă şi începu să citească din nou „Masa din Poplar-Walk".

Cine ar putea spune că el şi-a notat pur şi simplu întâmplarea cu masa de la domnul John Dickens, după cum, să zicem, îşi notează discursurile commonerilor? Bineînţeles, nimeni. Nu se poate spune
că-i un reportaj despre masă. Domnul Minns, fireşte, are unele

trăsături comune cu domnul Thomas Barrow, dar, după câte înţelege el, aşa procedează de obicei scriitorii: iau ca model un om din viaţă, extrag din acest model câteva trăsături caracteristice şi dând frâu liber fanteziei, născocesc alte însuşiri, care se potrivesc cu primele, şi zugrăvesc cu îndrăzneală portretul. Desigur că domnul Minns nu-i domnul Barrow; şi nici nu trebuie să fie. Iar familia Badden nu trebuia copiată exact după familia Dickens. Şi aici a trebuit să dea frâu liber fanteziei, cum a şi făcut. Apoi, e prea
de ajuns ca domnul Badden să aibă o singură odraslă. Acest vlăstar, master Alexander, e necesar pentru a lămuri cititorului de ce a avut nevoie domnul Octavius Badden s-o poftească la masă pe ruda sa, domnul augustus Minns. Şi a şi dat lămurirea. Domnul şi doamna Badden îl poftesc pe domnul Minns la masă, ca să-şi exprime respectul şi simpatia lor; bogătaşul Minns, în semn de recunoştinţă, nu-l va uita pe master Alexander, având grijă să nu-l ocolească în testamentul său. Motiv cât se poate de verosimil pentru un ospăţ. Cine cunoaşte sufletul omenesc, va fi de aceeaşi părere.

Cine cunoaşte sufletul omenesc... Se vede că el, Charles, nu cunoaşte încă sufletul omenesc, dacă a tras nădejde tot timpul că Maria îl va iubi până în cele din urmă.

Charles suspină. Amintirea Mariei îi curmă iarăşi firul gândurilor. Aşa se întâmplă întotdeauna, icoana ei îl urmăreşte mereu.

Dar „Masa din Poplar-Walk“ risipi într-o clipă amintirea amarnică a Mariei, nelăsând-o să stăruiască. Şi în locul ei se născu, nu se ştie cum, convingerea că nici domnul John Dickens nu-l poftise pe Thomas Barrow la masă, aşa, fără scop. Ba, se pare că-l chemase cu un scop bine determinat. Şi John Dickens îşi făcuse probabil planuri că domnul Barrow va avea grijă de Charles, Fanny, augustus, precum şi de celelalte odrasle mai mici.

Tânărul rămase o clipă pe gânduri. Nu, când el născocise, când inventase motivul poftirii domnului augustus Minns, nu se gândise nicio clipă că domnul Badden şi domnul Dickens ar fi putut avea motive comune. Dar cât de ciudat e rezultatul! Oare asta nu înseamnă că scriitorul care cunoaşte caracterul unui om, poate să ghicească fără greş oricare alt caracter omenesc? Şi cu cât e mai interesant să scrii asemenea schiţe, inventând, decât

să notezi discursurile din Camera Comunelor! E adevărat că „Masa“ aceasta nu prea poate fi numită nuvelă; e adevărat, pentru că întâmplarea cu masa şi cu nemulţumirea domnului Minns, nu le născocise... Dar ce bine-i scris totul!

Charles citi până la capăt „Masa din Poplar-Walk“, închise revista, se ridică şi ieşi din judecătore. Oare i se părea lui? Ori pe stradă lumina se făcuse mai mare?

16
IN SFÂRŞIT, SE NAŞTE BOZ

„Mistress Joseph Porter“ fu scoasă la lumină din sertarul mesei de scris. Doamna Porter, stând alături de unchiul Tom, aş-tepta ridicarea cortinei ce despărţea scena de sala de spectacol din casa domnului Gattleton.

Cortina trebuia ridicată; dar nici vorbă să se ridice, căci rămăsese undeva agăţată. Doamna Porter pufnea nemulţumită pe nas, în vreme ce unchiul Tom râdea; în sfârşit, perdeaua de percal dezgoli scena, pe care îşi făcu apariţia domnul Gattleton, costumat în Othello. Întâmpinat cu ovaţii, declară, împleticindu-se în limbă, că domnul Wilson, însărcinat să interpreteze rolul lui Iago, întârzie, fiind desigur reţinut la slujbă, la oficiul poştal. Şi cum s-a luat hotărârea să se dea unui alt domn rolul, se văd nevoiţi să înceapă spectacolul cu întârziere...

Charles n-o pierdea din vedere pe cârtitoarea doamnă Porter, deşi se cam depărtase de miezul povestirii prin descrierea lui Iago, încălţat cu ciorne Wellington — căci domnul Wilson sosise, totuşi, în goană de la oficiul poştal. Când Othello se adresează senatorului, doamna Porter, în speranţa de a găsi o chichiţă, c-o şoaptă tare se adresează unchiului Tom, mare cunoscător al lui Shakespeare, informându-se de nu cumva nepotul denaturează textul. Unchiul Tom declară hotărât că da, denaturează. La care doamna Porter îl pofteşte pe cunoscătorul lui Shakespeare să atragă atenţia domnului Gattleton asupra acestui lucru. Unchiul Tom îi atrage atenţia, şi Othello încuviinţează cu multă bună-voinţă.

Charles se înfierbântă; doamna Porter — o lady foarte răutăcioasă — îl aţâţă mereu pe cunoscătorul lui Shakespeare, care se amesteca întruna în acţiune, şi nimic nu-l mai putea opri, spre marea satisfacţie a doamnei Porter...

Se pare c-a reuşit o schiţă umoristică, tot o povestire, nu o nuvelă. Ce-i drept, ca şi în „Masa“, subiectul e luat „din viaţă“, dar ce are a face? Mai întâi, cititorul habar n-are de asta, şi al doilea, Charles a brodat de ajuns cu fantezia, reprezentând un spectacol de familie. Pe scurt, trebuie s-o ducă pe cârtitoarea doamnă Porter la căpitanul Holland.

Căpitanul n-o mai amână pe „Mrs. Porter“ pentru numerele viitoare. Doamna Porter apare exact o lună după „Masa din Poplar-Walk“, în numărul din ianuarie 1834. Dar nici „Mrs. Porter“ nu poartă semnătura Boz.

Când Charles, plin de mândrie, îi aduce la cunoştinţă domnului Blackmore că e colaborator permanent la „Monthly Magazine“, fostul său patron îl întreabă la ce sumă se ridică onorariul primit. Vai şi iar vai! Căpitanul Holland nici nu pomenise măcar de onorariu, iar Charles se sfiise să-i aducă aminte. Domnul Blackmore, ca om de afaceri ce era, ridică din sprâncene, şi Charles dădu fuga la redacţie. Acolo, căpitanul Holland, care se războise ca un leu cu spaniolii, cot la cot cu Bolivar — luptătorul pentru independenţa ţărilor sud-americane — îl încunoştiinţă că bugetul ziarului nu îngăduia în niciun caz să plătească onorariu autorilor începători. Nu însemna, însă, să-şi înceteze colaborarea, deoarece aşa era orânduit la revistă.

Şi Charles începe să caute un subiect pentru o nouă povestire. N-ar fi rău să înjghebeze un deznodământ ceva mai neaşteptat decât în primele două. Cititorul e amator de deznodăminte neaşteptate. Să zicem cam aşa: eroul trece drept un personaj de vază, şi până la urma urmei se dovedeşte a fi… într-un cuvânt, o tragică dezamăgire, ori chiar şi un scandal.

De s-ar opri asupra acestui subiect, ar putea să-şi bată joc destul de slăbiciunile omeneşti. De pildă, de înfumurarea şi de înclinarea oamenilor de a arunca celorlalţi cu praf în ochi. De asemenea, de cum se pleacă cei mici în faţa celor cu stare, şi mai ales a celor cu titluri. Oameni de felul ăsta, era sătul de câţi văzuse; ar fi putut lua de exemplu chiar pe tatăl şi pe mama lui, pe oricare cunoscut ori rudă. Toţi n-au în cap decât o idee: cum să le arate celor din jur că fac parte dintr-o societate mai de soi, venind în contact cu tot felul de personaje ilustre ale neamului omenesc: judecători, membri ai Parlamentului şi baroneţi, cu care sunt pe picior de egalitate. Da, trăsătura asta ridicolă — înfumurarea — e foarte nimerit s-o ia în derâdere.

Subiectul a fost repede înjghebat. Un comerciant împreună cu soţia lui, proaspăt îmbogăţiţi, vor numaidecât să-şi căsătorească fiica, o persoană foarte romanţioasă, numărând cam douăzeci şi opt de primăveri, care stătuse cam multă vreme nemăritată. Alegerea părinţilor cade pe un tânăr gentilom — Horatio Sparkins – pe care îl întâlnesc la o serată. Şi tânărul debitează tot felul de cugetări adânci, una mai absurdă decât alta, în faţa cărora atât mireasa romanţioasă, cât şi numeroasa-i familie rămân în extaz, fiind încredinţaţi că un tânăr atât de încântător nu poate face parte decât dintr-o societate aleasă. Onorabilul tată al fetei de măritat caută în toate chipurile să ascundă că fusese, nu demult, proprietarul unei prăvălii şi atât el, cât şi nevastă-sa sunt mereu îngroziţi de câte ori un intim al casei — unchiul fetei — în neştiinţa-i nevinovată, aduce vorba de prăvălie. Profesia tânărului Sparkins rămâne o taină; dar din toată purtarea lui, ei rămân ferm încredinţaţi că n-are nimic comun cu tejgheaua.

Înainte de a scrie deznodământul, Charles s-a gândit că citi-torul o să ghicească rezultatul acestei vânători de ginere. Pare-se că nu era greu de ghicit, şi pe bună dreptate, căci transformarea lui Sparkins în coproprietarul unei prăvălii de manufactură de mâna a treia nu era atât de neaşteptată. Să născoceşti un sfârşit cu o poantă neaşteptată nu-i atât de uşor. Schiţa însă, a ieşit umoristică. A dus-o căpitanului Holland, care nici nu s-a gândit să se lege de sfârşitul nereuşit. „Horatio Sparkins“ a apărut imediat după „Mistress Joseph Porter“, în luna februarie.

Nu se poate numi asta o izbândă? De trei ori la rând, în fiecare lună, câte o nouă povestire în publicaţia tipărită de tova-răşul de luptă al lui Bolivar.

Din păcate, căpitanul Holland preferă să publice „Horatio Sparkins“ tot fără semnătură, ca şi celelalte două schiţe. De data asta însă, e darnic şi plăteşte câte o jumătate de guinee de pagină. Era destul de puţin; dar lumea asta e condusă de legi ciudate. Era mult mai uşor să scrii rapoarte despre certurile din Parlament ori chiţibuşurile judecătoreşti, şi pentru asemenea reportaje până şi o publicaţie mai slabă ca „Mirror of Parliament˝ tot plătea incomparabil mai bine decât răsplătea căpitanul Holland produsele creaţiei artistice ale unui începător.

Ziua de muncă a lui Charles era, ca şi mai înainte, consacrată în întregime ziarului. Dar tipărirea schiţelor în „Monthly Magazine", chiar şi fără semnătură, îi întărea încrederea în propriile lui forţe. De ce n-ar trece oare pe stat la un ziar mai serios decât „Mirror of Parliament"? De pildă, la „Times“?

Redactorul de la „Mirror of Parliament“, John Barrow, s-a dovedit cu adevărat un gentleman, întâmpinând cu bunăvoinţă rugămintea tinerei sale rude, să-i dea ajutor să colaboreze la un ziar mai serios. De ar fi să judeci după povestirile tipărite la Holland, tânărul Dickens e un băiat cu talent şi trebuie să recunoaştem că „Mirror of Parliainent“ e un câmp prea îngust pentru dezvoltarea aptitudinilor sale literare.

Dar la „Times“ nu erau locuiri vacante. Şi Charles se hotărăşte să treacă la „Chronicle“ — un mare ziar al partidului whig. John Barrow îl sprijină, şi tânărul părăseşte „Mirror of Parliament“. Era plictisit
până-n gât de reportajul judiciar; trecând la „Chronicle“, se înţelege cu cei de la ziar să nu mai facă de acum înainte reportaje judiciare. El ştia însă bine că patronii cei noi nu vor fi satisfăcuţi de reportajele lui parlamentare. Îl aştepta un lucru plin de zbucium, să ia seama din galeria presei la lorzi şi commoneri, iar stilul în care se lucra la un ziar atât de mare cum era „Chronicle“ era cu totul altul decât al modestului „Mirror of Parliament“. La un ziar atât de mic, nici redactorii, nici colaboratorii nu-şi băteau capul cu concurenţa ziarelor influente; în vreme ce „Chronicle“ ajunsese un ziar cu influenţă, tocmai fiindcă şefii lui erau obsedaţi de dorinţa de a-l „bate“ pe un leviatan al presei cum era „Times“. La „Mirror of Parliament“ domnea o atmosferă patriarhală, în timp ce la „Chronicle“, orice colaborator ar fi „zburat“ imediat, dacă şi-ar fi tratat cu uşurinţă obligaţiile.

Charles ştia asta. Ştia, de asemenea, că pe el cade, în primul rând, sarcina de a face în viitor reportajul nenumăratelor meetinguri şi adunări politice. Pentru asemenea muncă el avea precădere faţă de ceilalţi, datorită cunoştinţelor lui în stenografie.

Cât s-au dus tratativele cu redacţia de la „Chronicle“, Charles a mai ticluit o povestire pentru căpitanul Holland. În povestire era vorba de un burlac, domnul Damps, pe care nepotul său îl convinge să-i boteze copilul nou venit pe lume. Damps trebuia

să fie zugrăvit ca un mizantrop, nicidecum mulţumit de onoarea de a deveni naş. După ceremonia botezului, în timpul căreia domnul Damps se poartă ca un erou, urmează descrierea unei petreceri in casa fericiţilor părinţi...

Descrierea petrecerii la fericiţii părinţi era necesară, deoarece sfârşitul neaşteptat, născocit de Charles, era legat tocmai de discursul pe care trebuia să-l rostească Mister Damps.

Din nou petrecere şi din nou discurs. E drept că în „Masa din Poplar-Walk“ nu e vorba de o petrecere, ci de un prânz; dar, vai, e aproape acelaşi lucru. Tot de recepţie cu musafiri e vorba şi în „Mrs. Joseph Porter“ şi în „Horatio Sparkins“, iar discursul a fost folosit în „Masa din Poplar-Walk“. Uf! nu-i treabă uşoară să inventezi un subiect de povestire. Dar discursul e necesar şi în povestirea cea nouă, care ar putea fi intitulată „Botezul în Bloomsbury“.

Discursul în cinstea noului născut e necesar, căci în gura unui burlac mizantrop va suna cu totul altfel decât se cuvine unui discurs. În locul cuvintelor de încurajare, pline de speranţă într-un viitor fericit al celui nou născut, musafirii şi rudele domnului Keaterball-tatăl, vor auzi ceva cu totul nepotrivit: înşiruirea tuturor belelelor ce vor cădea în decursul vieţii pe capul bietului prunc nevinovat şi neputincios... Gândurile cele mai negre, în ce priveşte ursita acelui prunc nevinovat, răsar în mintea tuturor celor de faţă, mama în lacrimi o zbugheşte pe uşă afară, târând după ea toate femeile, profund zguduite; iar oratorul, grozav de mulţumit de discursul ţinut, se întoarce acasă într-o dispoziţie demnă de invidiat.

Charles a recitat bucata înainte de a o duce la „Monthly Magazine“. Şi i-a plăcut. N-are a face că în toate patru schiţele se cam repetă; în schimb, umorul cu care sunt zugrăviţi musafirii de pildă, tânărul domn Denton, sufletul societăţii, sau chiar domnul Damps — nu-i mai prejos de al lui Fielding. Un umor uşor, fără pic de vulgaritate, deosebit de al bătrânului Smollet, căruia ii place, uneori, să facă pe paiaţa, parc-ar scrie pentru bâlci. Şi domnului Holland i-a plăcut povestirea; a publicat „Botezul în Bloomsbury“ în numărul din aprilie al revistei „Monthly Magazine“. Dar bucata iar nu era semnată.

Sesiunea parlamentară se terminase. Charles putea să treacă, prin bunăvoinţa lui John Barrow, de la „Mirror of Parliament“ la „Chronicle“. Acolo, la redacţie, putea acum să se

laude cu izbânzile lui pe tărâmul literar. Nu mai era un începător în artă, avea un nume.

Deocamdată însă, asta trebuia înţeles „ad litteram“. În numărul din august al revistei „Monthly Magazine“, sub titlul celei de a doua povestiri din „Camere mobilate“, fiecare putea să citească numele de „Boz“. Prima povestire cu titlul „Camere mobilate“ fusese tipărită în numărul din mai, fără semnătură. În august, domnul Holland acceptă, în sfârşit, să-şi boteze colaboratorul.

Dar la redacţia ziarului „Chronicle“ nimeni nu făcea caz de succesele literare ale lui Charles. „Chronicle“ cerea unui reporter isteţime profesională, şi nici Shakespeare n-ar fi câştigat bunăvoinţa domnului Black, dacă n-ar fi manifestat capacităţi de reporter.

Charles, îndeplinind prima misiune încredinţată de redacţie, s-a dovedit un reporter iscusit. Dar a fost bătut de cei de la „Times“. De înfrângerea asta nu era el de vină, dar „Chronicle“ nu se întreba cine-i vinovatul. Faptul e fapt: reportajul cu banchetul şi discursurile în onoarea sărbătoritului Lord Grey, a apărut în „Chronicle“ cu douăzeci şi patru de ore mai târziu decât în „Times“. Lord Grey părăsise postul său de premier, plecând Ia Edimburgh, unde în cinstea lui fusese dat un banchet. Redacţia ziarului „Chronicle“ trimisese acolo un corespondent al ei cu experienţă, dându-i-l ca ajutor pe Charles. Domnul Black se mângâia cu speranţa că doi oameni ai săi vor putea aduce reportajul banchetului înaintea celor de la „Times“. Dar „Times“ nu trimisese doi oameni, ci patru, şi le încredinţase atâta bănet încât să poată zbura ca vântul, gonind caii de poştă până ce cădeau istoviţi.

Charles împreună cu tovarăşul său mai mare sunt înfrânţi. Şi redacţia domnului Black îl face să înţeleagă că, pentru „Chronicle“, gloria lui Boz nu valorează două parale.

Acum îşi dă seama, cu noua îndeletnicire, că un ziar mare cere de la reporterii ei ziua întreagă, ba chiar şi noaptea.

Şi-i greu să împărţi vremea între ziar şi povestirile lui Boz, când eşti nevoit, la primul semn, să dai fuga la biroul diligenţel, gonind spre locul unde e necesară prezenţa reporterului de la „Chronicle“, care cunoaşte stenografia.

Dar, pentru povestirile lui Boz trebuie să-şi găsească timp cu orice chip. Charles scrie două schiţe pentru numerele din

septembrie şi octombrie ale „Monthly Magazine“. Dar în următoarele două numere, cititorul nu mai dă de schiţele lui Boz. Misiunile ziarului „Chronicle“ plouă, una după alta.

Şi Charles aleargă la meetinguri electorale, la adunări, la banchete. Trăsurile de poştă cu patru cai îl duc în pripă dintr-un orăşel
într-altul, pe drumuri care se arată excelente numai pe planurile comitatelor. Abia are vreme să sară din trăsură, la vreun han de pe drumul mare, ca să înfulece câte ceva la repezeală. De teamă să nu întârzie, de cele mai multe ori nici nu face popas noaptea, dormind în diligenţă. Caii nu-şi cruţă puterile când călătorul e darnic cu şilingii, oferind whisky din belşug vizitiilor, şi trăsura se aruncă dintr-o parte într-alta, azvârlindu-l pe călător ca pe o minge încoace şi încolo, de te miri cum rămâne cu capul întreg.

A ajuns să cunoască provincia engleză. Îi ştie pe toţi hangiii, cunoaşte slugile localurilor de toate soiurile care vor popula din belşug paginile cărţilor lui de mai târziu. Îi cunoaşte pe vizitii, pe clienţii care sprijină tejghelele, pe gentlemenii dubioşi certaţi cu legea, care rătăcesc pe drumurile Angliei. Face cunoştinţă cu toate mijloacele de voiaj şi ascultă tot felul de povestiri despre întâmplări din călătorie. În orăşelele de provincie vede tot felul de personaje noi pentru el, începând cu primarul, care nu se crede cu nimic mai prejos decât cel din Londra şi judecătorul neştiutor ca un prunc abia născut în ale legislaţiei şi sfârşind cu acel curier parohial de care atârnă soarta săracului, şi adesea chiar zilele lui. Vede feluriţi squires de provincie, cu feţe cărămizii, atotneştiutori, cunoscând numai hăituiala vulpilor şi reţeta misterioară a băuturii magice, numită ale de octombrie. Ţine minte pe orice attorney din regiune, precum şi pe toţi oamenii de lege, palide copii ai celor din Londra, la fel de meşteri însă în a învârti după plac legea, jucărie de copil în mâna lor. Și-i întipăreşte în minte pe toţi gentlemenii de provincie care „reprezintă“ opinia publică, precum şi pe poeţii care „alcătuiesc“ poezii. Şi unii şi alţii sunt copiile celor din Londra, deformate de o oglindă strâmbă, fiind hărăzite să-i rămână neşterse în amintire, ca nişte caraghioslâcuri, poate chiar ca cele mai de haz figuri din hora aceasta de mascaradă. Îi vede pe eroii şi frumoasele mondene, scoşi cu toţii parcă din paginile cele mai vesele

ale lui Smollet, îmbrăcaţi, însă, după moda celui de-al treilea deceniu al secolului al XIX-lea.

Fiecare călătorie îi aduce o colecţie întreagă de personaje cu mult mai hazlii decât eroii povestirilor de până acuta, care împodobiseră paginile revistei „Monthly Magazine“.

E sănătos, entuziasmat de succesul de la căpitanul Holland şi plin de hotărârea de a-i „bate“, atât pe colegii lui de reportaj din „Chronicle“, cât şi pe reporterii de neînfrânt ai lui „Times“.

Iată că domnului Stanley îi vine chef să se ducă la Glasgow şi să rostească acolo un discurs. Domnul Stanley e un luceafăr ce răsare, menit să ajungă cunoscut lumii întregi, sub numele de lord Derby, şi după el se ţin toţi reporterii, şi printre ei şi Charles. Iată-l pe faimosul irlandez O'Connell, ţine cuvântări undeva în comitatele de Nord, şi Charles grăbeşte după el pe orice vreme, şi în acelaşi „galop“ se întoarce la Londra; un felinar mic şi chior clipeşte deasupra geamului, în trăsura de poştă; el îşi descifrează notele; la staţiile mari de poştă îl aşteaptă curierul de la „Chronicle“, călare. Călăreţul îi smulge foile şi zboară ca vântul spre Londra. Iar Charles, ameţit de goană, se lipeşte din nou de geam şi scrie iar repede, clătinându-se ca un om beat şi dintr-odată saltă şi deodată — trosc! — zboară cu capul într-un ungher... Ziarul plăteşte stricăciunile din timpul acestor călătorii furtunoase, care încă îl mai atrag prin noutatea lor.

„Dar mie cine îmi va plăti, oare, gâtul rupt?“ — gândeşte el după fiecare stricăciune.

17
BOZ VEDE LONDRA

Prin odăiţele lui de la Furnival's Inn nu mai dă cu săptămânile. Reuşeşte, totuşi, să mai scrie in ianuarie o schiţă pentru „Monthly Magazine“. „O întâmplare din viaţa domnului Watkins Toottle“, aşa intitulează el bucata. Şi avea să urmeze în numărul viitor al revistei.

Înmânându-i-l căpitanului Holland pe „Mister Toottle“ şi învoindu-se cu el pentru tipărirea în continuare a povestirii, Charles nici nu bănuia măcar că semnătura Boz avea să figureze pentru cea din urmă oară în paginile revistei „Monthly Magazine“, în numărul din februarie.

Dar aşa-i era dat să se întâmple.

Domnul Black, redactorul de la „Chronicle“, îl chemă în cabinetul său, înştiinţându-l că, de atunci înainte, ziarul avea să apară de două ori pe zi, odată seara şi odată dimineaţa, şi că el — Charles Dickens — ar putea fi un colaborator util pentru ambele ediţii.Ediţia de seară, „Evening Chronicle“, va fi redactată de domnul George Hogarth, criticul muzical şi artistic al ziarului. Charles să se adreseze acestuia. Se va găsi şi acolo de lucru pentru el.

Înţelegând că silinţa-i de a-i „bate“ pe reporterii de la „Times“ nu trecuse neobservată, Charles se simţi foarte măgulit. Domnul Black fusese mulţumit de el.

Se duse la Hogarth. Ca majoritatea colaboratorilor de căpetenie de la „Chronicle“, Hogarth era scoţian; favoritele tradiţionale îi încadrau obrazul plăcut. Charles îl îndrăgi de la prima vedere.

Hogarth cunoştea povestirile lui Boz. Urmărea „Monthly Magazine“. Şi îi propuse lui Charles să-şi publice de acum înainte lucrările literare în „Evening Chronicle“. Odată pe săptămână ar putea să-i pună la dispoziţie coloanele ziarului.

Charles se simţea în al nouălea cer. El, să-şi poată tipări regulat lucrările literare în „Evening Chronicle“! Dar domnul Hogarth îi atrase numaidecât atenţia asupra următorului fapt: cotidianul de seară avea nevoie de un alt gen de povestire, decât, să zicem, o publicaţie lunară. Cititorii ziarului nu caută în operele publicate în coloanele lui subiecte rafinate, oricât de nostime ar fi ele, ca schiţele lui Boz, bine cunoscute domnului Hogarth.

Complimentul îi merse la inimă lui Charles. Nu înţelegea însă îndeajuns de limpede cam ce gen de schiţă ar merge la inimă celui care citeşte ediţia de seară.

Domnul Hogarth îl lămuri. Schiţa de ziar n-are numai menirea să-l distreze pe cititor, trebuie să-i şi lărgească orizontul. O schiţă trebuie să îmbogăţească intelectul cititorului, să fie un izvor de cunoştinţe, într-o formă uşoară şi atrăgătoare, schiţa trebuie să-i dea mereu cititorului cunoştinţe concrete — de pildă — despre diferitele aspecte ale vieţii noastre, ale traiului nostru sau, în sfârşit, despre felul cum o duc, lucrează şi petrec locuitorii oraşului. Cititorul trece pe lângă multe fenomene, fără să le observe, fiindcă îi sunt prea familiare. Scriitorul însă are o privire ageră şi va băga de seamă numaidecât, în cele petrecute

în jurul său, aspecte cu totul necunoscute în lucruri foarte cunoscute. După citirea unei astfel de schițe, cititorul va vedea şi el mai bine acele lucruri şi va observa cu mai multă agerime acele fenomene. E ca şi cum scriitorul ar ridica un văl de pe ochii cititorului.

Iată de ce, pentru schiţa de ziar, scriitorul nu are nevoie să-şi obosească fantezia, inventând tot felul de subiecte şi de „deznodăminte“. Scriitorul e dator să se uite cu atenţie şi agerime la fenomenele vieţii actuale şi să-şi noteze observaţiile. Aceste mici observaţii, simple creionări, care sunt numite de artişti: schiţă, studiu, sketch, pot sluji ca material pentru o frescă grandioasă pe care o va scrie mai târziu scriitorul. Ziarului, însă, şi cititorului acestui ziar, i se potrivesc numai aceste schiţe.

Aceste schiţe sau sketchuri trebuie să fie cu mult mai scurte
decât povestirile cu subiecte pe care domnul Hogarth le citise, sub semnătura Boz, în „Monthly Magazine“.

Charles ar fi vrut să spună că fantezia lui nu oboseşte de loc născocind subiecte şi „deznodăminte“. Dimpotrivă, e o ocupaţie pasionantă. Dar nu spuse nimic. Domnul Hogarth ştie mai bine ce-i trebuie pentru ziar, doar nu degeaba-i redactor. Afară de asta, el, Charles, citise astfel de schiţe prin ziare, dovadă că plăceau cititorului. Desigur, nu putea fi prea îmbietor să scrii în felul acesta, cum se întâmplase cu schiţele pentru „Monthly Magazine“. Dar cum să dai cu piciorul unei asemenea propuneri?

În drum spre casă, după ce făgăduise domnului Hogarth să-şi aleagă un subiect de schiţă, se gândea că, pentru ce avea să scrie de acum înainte, trebuia să-şi exercite spiritul de observaţie. Lui îi plăcea să adune în minte tot felul de lucruri mărunte, atât cu privire la obrazul, îmbrăcămintea, felul de a vorbi şi apucăturile oamenilor, cât şi la aspectul obiectelor neînsufleţite. Ce casă absurdă e colo, în colţul străzii Furnival’s Inn! Da, de acum înainte, memorizarea asta îi va fi de folos, ca pe vremuri memorizarea semnelor stenografice.

Dar atât chipurile omeneşti, cât şi lucrurile neînsufleţite seamănă, uneori, cu aceste comice mâzgălituri stenografice, care pot fi descoperite pretutindeni, numai să fii cu spiritul treaz.

Totuşi, îi pare foarte rău că nu mai trebuie să născocească eroi şi situaţii, ducând la un sfârşit neprevăzuzt. Ca să descrie

ceea ce vedea în jur, pe străzile Londrei, nu era nevoie să-şi aţâţe imaginaţia.

Pentru cele dintâi schiţe, Charles şi-a ales tocmai asemenea descrieri ale vieţii londoneze de pe stradă. Şi domnul Hogarth a găsit că ideea e bună.

Charles nu mai era un începător. „Morning Chronicle“ îi plătea cinci guinee pe săptămână de reportaj. Totuşi, nu mai era dispus să-şi publice schiţele fără onorariu.

Directorul ziarului fu de acord să-i dea încă două guinee pe săptămână pentru schiţele ediţiei de seară.

În ultima zi a lunii ianuarie 1835, în coloanele din Evening Chronicle“ a apărut prima schiţă de ziar a lui Boz.

augustus Dickens a fost cât se poate de măgulit, văzându-şi porecla născocită de el pe paginile unui ziar.

Schiţa se numea „Staţia de carete‟. Staţiile de carete erau bine cunoscute lui Charles. Ar fi putut să jure că n-a văzut niciodată o caretă cu roţile vopsite exact în aceeaşi culoare galbenă ca şi corpul ei. Şi în întreaga Londră nu e chip de găsit o caretă curată — asta-i, de asemenea, indiscutabil.

„Dar la urma urmei, de ce trebuie numaidecât să fie caretele curate? Murdare le-au găsit strămoşii noştri, murdare ni le-au şi lăsat“.

Charles scria că întotdeauna îl interesează caretele, cu toate că i se întâmplă rar să mâne caii, deoarece, de câte ori se apuca de o treabă ca asta, avea prostul obicei să zboare de pe capră. Era, de asemenea, un amic pasionat al cailor, deşi nu călărea niciodată, şi nu făcea mare caz de vreo şea, afară de „şeaua de miel“, şi urmărindu-şi înclinaţiile, nu urmărea niciodată ceata de copoi…

Cititorul va aprecia, desigur, umorul uşor al spiritelor; doar fiecare ştie că „şeaua de miel“ e o mâncare foarte gustoasă şi nu are cu şeaua de cal nici în clin, nici în mânecă.

Toată schiţa era scrisă în acelaşi ton umoristic: descria plecarea acasă a unei bătrâne şi respectabile lady, în sânul naturii, după o şedere de o lună la Londra şi cum o conduceau cu alai fiica, nepoţii şi slugile; apoi, cum pleacă la biserică o mireasă cu domnişoarele de onoare, iar în urma ei, mirele, cu cavalerii de onoare, aruncând neglijent peste portiera caretei un şal roşu, ca să ascundă trecătorilor numărul trăsurii — de ce să nu se creadă că gentlemanul are caretă proprie?

Charles a scris „Staţia“ dintr-o suflare, într-o noapte. Ziua era prins, ca de obicei, cu alergăturile.

Avea dreptate domnul Hogarth că, pentru asemenea schiţe, nu-i nevoie
să-ti cheltuieşti fantezia.

Oare ce temă să-şi aleagă pentru a doua schiță?

Era de ajuns să se uite cu atenție în lungul străzii, ca subiectele să răsară,; aduse parcă de o vrajă: uite teatrul, colo judecătoria Doctors's Commons, iată afişul cu iarmarocul din Greenwich, alături, hodorogind, un furgon de arestaţi, apoi un băieţandru trăgând un cărucior cu o placardă dinspre academia de dans, şi colo un răpănos munte de pietate...

Într-o seară, pe când se întorcea de la redacţie, pe Fleet-Street... îi atrase atenţia muntele de pietate, sau mai bine zis prăvălia unui zaraf care împrumuta bani pe amanet... Fiecare obiect pe care-i cădea privirea, îi putea da un subiect pentru schiţa de ziar. Tot aşa şi prăvălia asta a cămătarului.

Dar cum să scrii o schiţă umoristică despre magazinul zarafului? Îi sunt încă prea proaspete în amintire vizitele la o astfel de prăvălie, în zilele acelea care l-au dus la munca silnică, la fabrica de vax.

De ce n-ar scrie, însă, o schiţă care să aducă aminte unor cititori respectabili ca cei care citesc „Evening Chronicle“ că la Londra, alături de mulţumire şi desfătare, se ascunde şi mizeria cumplită... Munca silnică la fabricile de vax ale nenumăraţilor Lamerți nu-i hărăzită copiilor acestor cetăţeni respectabili, cititori a ziarului „Evening Chronicle“; totuşi ei sunt datori să afle despre Londra aceea, pe care încearcă să n-o bage în seamă.

La drept vorbind, e foarte interesant să te adresezi zecilor de mii de cititori, descriindu-le amarul omenesc şl chemându-i pe toţi, şi pe fiecare în parte, la luptă dârză împotriva soartei nedrepte.

Trebuia numai să dea peste o temă interesantă.

În aceeaşi clipă, Charles dădu într-adevăr peste ceva.

Era un picior de om. Un beţivan, în straie ponosite, se lăsase jos pe trotuar, gata să tragă un pui de somn, rezemat de zidul unei case.

Poliţistul se şi grăbise spre el. Fleet-Street nu-i un loc potrivit pentru odihna indivizilor jerpeliţi. Aici nu-i Whitechapel, nici Soho.

La doi paşi de el se deschise larg o uşă, cu o firmă pompoasă deasupra: „Gin“. Un val de lumină se revărsă peste cel trântit jos. Ce-i drept, nenorocitul ăsta, victimă a patimei pentru gin, pe care poliţistul îl scutura nu prea amabil de umeri, nu părea să-şi fi risipit şilingii în localul acela luxos de pe Fleet-Street. Aici, clienţii beau rachiu de ienupăr, în săli înecate în valuri de lumină, asemenea restaurantelor celor mai scumpe. Beţivul nenorocit şi jerpelit venea desigur de departe, de pe unde se înghesuiesc în faţa tejghelei murdare, într-o cămăruţă tot aşa de murdară, oameni la fel de zdrenţăroşi.

Uite un subiect... Localurile în care sevinde gin. Să se gândească cititorul la răul pe care-l face ginul. Câţi din nenorociţii ăştia n-or fi decăzut din pricina patimii lor nesăturate...

Charles a scris repede schiţa.

Tânărul ziarist descria cu multă vervă febra ce cuprinsese Londra şi întreaga ţară la înfiinţarea tuturor întreprinderilor de vânzare a ginului — de la cele mai elegante până la cele mai de jos. Zugrăvea tot felul de scenete în faţa mesei de bar, spunând că onoratele ladies şi onoraţii gentlemeni vor întoarce, desigur, spatele tabloului acelor clienţi, bine cunoscuţi lor, beţivani şi femei decăzute.

Era o schiţă care nu semăna nici cu povestirile lui Boz, nici cu „Staţia de carete‟. Nu era un sketch umoristic. Autorul nu găsea nimic de haz în patima englezilor pentru băuturi alcoolice. Scriitorul voia ca cititorii să înţeleagă ceea ce înţelesese şi el: „Întreprinderile de vânzare a ginului sunt o grozavă tară a Angliei, dar mai mari sunt mizeria şi murdăria. Şi câtă vreme nu se va îmbunătăţi locuinţa celui sărac şi nu-l vom convinge pe cel calic, care moare de foame, să nu-şi înece în gin uitarea de o clipă a mizeriei lui, şi până nu-i vom da o mână de ajutor, ca fiecare membru al familiei să primească un codru de pâine, până atunci debitele de gin se vor înmulţi şi vor prospera“.

Domnul Hogarth, ajungând la acest punct, zâmbeşte, în semn de aprobare. S-ar părea că tânărul e oarecum atras de reformele sociale. Asta e bine, „Chronicle‟ e ziarul partidului wigh, care nu-i străin de reforme. Şi tânărul are darul sincerităţii. Pe domnul Hogarth, ca ziarist cu experienţă, e cu neputinţă să-l duci cu prefăcătoria. Tânărul ştie să ironizeze când scrie: „Dacă liga antialcoolică va lua măsuri contra foametei, a murdăriei şi a aerului viciat, ori va înfiinţa dispensare

pentru distribuirea gratuită a sticlelor cu apă de Leta, şi localurile de gin vor rămâne numai o amintire...“ Asemenea ironie nu e pălăvrăgeală deşartă; dacă tânărul va merge pe calea reformelor, are viitor. Viitorul, oricum, îi este asigurat de talentul literar indiscutabil şi agerimea cu care e gata să prindă orice trăsătură comică a omului... Să vedem acum unde îl va duce pe un tânăr nemulţumirea faţă de legile aspre ale naturii.

Domnul Hogarth n-avea să aştepte mai mult de o săptămână, căci Charles a şi adus schiţa următoare — descrierea pornirii din Londra a poştalionului de dimineaţă. Cine putea cunoaşte mai bine decât el amănuntele plecării de acest fel, de timpuriu, în dimineţile de iarnă, când pe străzile Londrei domneşte încă întunericul?

Nu, tânărul ziarist nu se hotărâse încă să-şi aleagă drept profesie îndreptarea legilor aspre ale vieţii. Şi asta e bine. Se pare, însă, că ştie despre sărăcie mai multe decât ai crede după obrazul lui vesel, întotdeauna înflăcărat, şi după buna-i dispoziţie molipsitoare. În noua lui schiţă, „Parohia“, scria din nou despre mizeria şi suferinţa omenească, ba chiar începe afirmând că de cuvântul „parohie“ sunt legate multe povestiri despre amar şi sărăcie.

Dar ştie să şi râdă. Şi de aceea schițele lui plac cititorului şi domnului Hogarth, ca şi primului redactor, domnul Black. Boz ştie să schiţeze cu atâta haz, în câteva trăsături, orice personaj al schiţei sale, încât cititorul, odată cu umorul şi descrierea, înghite şi nemulţumirea domnului Boz cu privire la orânduiala planetei noastre. Şi nemulţumirea asta nu-i rămâne cititorului în gât, cum se întâmplă adesea când citeşte cele scrise de reformatorii sociali radicalişti. Pentru că cititorul ziarului „Chronicle“ nu-i prea simpatizează pe radicaliştii fanataci, trebuie s-o recunoaştem.

În orice caz, tânărul Boz poate să-şi aleagă orice subiect pofteşte. Ştie să scrie pentru ziar. Va trebui numai să-şi aducă din când în când aminte că cititorii respectabili ai ziarului „Chronicle“ nu pot suferi nici măcar o aluzie la judecăţile aspre. În primul rând, măsură şi tact...

Domnului Hogarth îi place noul colaborator de la „Evening Chronicle“. Un tânăr frumos, cu plete lungi, castanii, cu ochi limpezi de un albastru închis, foarte delicat şi foarte îngrijit ca ţinută. Poate puţin cam firav — o fi având o sănătate cam şu-

bredă — şi nu seamănă a sportsman. De ce nu l-ar pofti, oare,la el? O să placă fetelor lui: Kate şi Mary.

Charles a fost măgulit de invitaţie şi s-a prezentat acasă la Hogarth.

A fost întâmpinat cu multă prietenie. Atât soţia lui Hogarth, cât şi cele două fiice ale lui citiseră toate schiţele lui Boz apărute în revistă şi în ziar. Ce deosebire între vizita aceasta şi cele de la bancherul Beadnell!

Le observă cu atenţie pe cele două fete. Cea mai mare e Kate. Pare de vreo douăzeci de ani. Ten minunat, nas drept şi subţire, ochi albaştri, fire serioasă. A doua — Mary, de şaisprezece ani, e mai subţire, mai palidă, expresia i se schimbă mereu din cauza sensibilităţii şi a nervozităţii. Îşi face apariţia şi a treia fiică — Georgina — de şapte ani, semănând mult cu Mary.

La plecare, Charles a fost poftit să vină când vrea.

În drum spre casă, se gândea că n-ar fi putut găsi o familie mai simpatică şi mai prietenoasă. Kate pare să fie cam voluntară, altminteri e fermecătoare...

18
LONDRA ÎL CITEŞTE PE BOZ

Schiţele pe care le publica Charles în „Evening Cronicle“ puteau fi numite, cu un cuvânt, „Chipul Londrei“. Săptămânile treceau; el nota cu mâzgălituri discursurile de la meetinguri, schiţând în acelaşi timp Londra, pentru domnul Hogarth. Cititorii aflară din „Evening Chronicle“ despre felul cum londonezii îşi petrec repausul de duminică şi despre banchetele pe care le dau instituţiile obşteşti — începând de la asociaţiile comerciale şi breslele de meseriaşi, numite pe vremuri „guilde“ — şi până la banchetul anual dat în cinstea primarului Londrei, în Guidhall. Cititorii mai luară cunoştinţă şi despre iarmarocul de trei zile de la Greenwich, de la marginea capitalei, precum şi despre diferitele tipuri londoneze văzute la intrarea parcului Saint-James.

Scria schiţe, alerga prin oraş pe la diferitele meetinguri şi se ducea tot mai des la familia Hogarth. Curând, chiar după cele dintâi zile, trebui să recunoască faptul că dacă n-o vedea pe Kate, se simţea prost. Imaginea Mariei Beadnell, hotărât, începea să se şteargă. „Mi se pare că încep să mă îndrăgostesc de Kate“, îşi spuse el într-o zi, pe când se întorcea de la Hogarth.

Asta, însă, nu-l stingherea de la lucru. Până şi Black, redactorul principal, care era obsedat de ideea de a concura cu „Times“, îi arăta multă bunăvoinţă, cu toate că era foarte pretenţios. De aceea trebuia să aprecieze ca o favoare însărcinarea încredinţată lui şi bătrânului ziarist cu experienţă, acela alături de care suferise înfrângerea, pe când se luaseră la întrecere cu cei patru reporteri de la „Times“.

Trebuia să plece spre apus pe urmele faimosului lord Russell, unul din autorii legii pentru reformă care se duela într-o călătorie de alegeri. De data asta, „Chronicle“ nu putea fi bătut. Discursul lordului Russell trebuia să zboare înaintea tuturor la domnul Black.

Nopţi fără somn. Grabă febrilă. Hârtoape pe drumuri lăturalnice, punându-i gâtul în mare primejdie. Dar reporterii de la „Times“ sunt făcuţi de ruşine. Domnul Black e mulţumit de Boz. Foarte mulţumit.

Vine vara. Din nou călătorii în provincie, la adunări electorale. Şi Charles lucrează neobosit, pentru amândouă ediţiile de la „Chronicle“. În ediţia de seară apare un ciclu de schiţe dedicate „parohiei noastre“, apoi tablouri zugrăvind forfota de pe cheiurile Tamisei, teatrele particulare, străzile londoneze în orele timpurii ale dimineţii, prăvălia zarafului...

Citind „Prăvălia zarafului“, domnul Hogarth face ochii mici, încredinţându-se că acest comerţ trebuie să-i fie bine cunoscut tânărului Boz. În schiţa asta, Boz se ridică, mai înverşunat decât oricând, împotriva legilor aspre ale vieţii. „Nicăieri unde au pătruns mizeria şi jalea, din păcate întâlnite la orice pas pe străzile Londrei, nu vei vedea scene mai zguduitoare decât la prăvălia zarafului“. În aproape toate schiţele lui, tânărul Boz nu uită să vorbească de sărăcime, dar în bucata asta e deosebit de stăruitor, zugrăvind amănunţit o prăvălie de zaraf şi portretele nenorociţilor de clienţi care bat zilnic pragul acestei dughene. Nu, e altceva decât indiferenţă profesională faţă de amarul celor înfometaţi. Nimeni nu-l pune pe Boz să scrie despre săraci. Dar, când nu-i dispus să râdă şi să facă glume pe socoteala personajelor sale, schiţele lui ies triste şi totdeauna tratând despre necazurile celui sărac. E bine că o asemenea dispoziţie nu stăpâneşte prea des sufletul tânărului, căci altfel ar fi trebuit să-i atragă atenţia că cititorii nu-l vor căuta cu plăcere, înainte de masă, în coloanele din „Eveming Chronicle“.

Dar aşa, îl caută. Cititorii îl cunosc pe Boz. Au aflat de el şi editorii. Editorul Tegg i-a propus să scrie un volum de schiţe cu aceleaşi subiecte ca şi cele din bucăţile de la „Eveming Chronicle". Trebuie, însă, unificate într-un fel oarecare, născocind vreo figură. Cartea ar putea fi intitulată cu numele acestui personaj, şi scenetele ce aveau să se perinde pe dinaintea cititorului: galerie. Tegg făgădui pentru carte o sută douăzeci de lire sterline. Era ispititor. Charles se învoi.

Dar cartea nu se grăbea s-o înceapă. Şi nu atât pentru că n-avea timp. Lucrarea necesita câteva luni de muncă; dar nu era mai plăcut să-ţi vezi în fiecare săptămână semnătura, Boz, sub titlul unui nou sketch?

Cu totul altceva era propunerea ziarului „Bell's Life". Cereau şi ei colaborarea lui Boz, jurnalul având nevoie de nuvele. Redactorul de la „Chronicle", domnul Black, nici vorbă că va avea de obiectat, fiind contra colaborării lui Boz la alt ziar.

Pentru „Bell's Life" găseşte alt pseudomin: Tibbs. Începând din luna septembrie a anului 1835, Tibbs scrie la noul ziar, făcând începutul cu o schiţă consacrată în întregime pieţii londoneze — destul de cunoscute — „Seven Dials", în limba noastră: „Şapte cadrane".

La Hogarth, la una din mese se întâlneşte cu un tânăr gentleman. Tânărul nu are mai mult de treizeci de anişi e, totuşi, cunoscut. Abia cu un an în urmă apăruse romanul istoric „Rockwood", şi oamenii citiseră cu un deosebit interes întâmplările vestitului tâlhar Dick Terpin, care fusese spânzurat cu un secol în urmă. Temutul Dick, spaima călătorilor, eroul baladelor, apărea în romanul domnului Ainsworth cu mult mai atrăgător decât li se părea victimelor sale. Cititorii lui Rockwood simţeau chiar simpatie pentru tâlhar, şi asta datorită în întregime domnului Ainsworth, care, trebuie să recunoaştem, îl imita pe neîntrecutul Walter Scott.

Cu toată simpatia lui pentru cumplitul bandit, domnul W. Harrison Ainsworth n-avea nicio trăsătură comună cu Dick Terpin cel din realitate. Era simpatic, amabil, şi lui Charles îi inspiră numaidecât încredere. Schiţele lui Boz erau bine cunoscute de Harrison Ainsworth, care fu de părere că asemenea bucăţi, meritând o soartă mai bună, e păcat să moară în paginile unui cotidian.

Domnul Macrone e un editor activ şi are un ochi sigur;; nu va trece cu vederea propunerea lui Charles de a-şi edita schiţele în volum. Autorul lui „Rockwood“ e aproape sigur de asta şi-l va prezenta cu plăcere pe Charles, domnului Macrone.

Charles nu prea vedea de ce domnul Macrone ar fi dispus să-şi bage banii într-o afacere atât de puţin rentabilă şi nu e grăbit să-l viziteze.

Ziua îi era la fel de încărcată ca şi înainte. Meetinguri obositoare şi adunări, plictiseala cu descifrarea stenogramelor, elaborarea unui subiect de nuvelă pentru „Bell’s Life“. În luna octombrie dă patru povestiri, fiecare cu subiect; fantezia lui Charles se odihnise la ziarul domnului Black, şi acum îi era tare dor să ticluiască subiecte. „Bell’s Life“ nu era de părerea domnului Black de la „Chronicle“, că bucăţile cu subiect sunt mai nimerite la o revistă. Domnul Black nu era dispus să-şi schimbe părerile cu privire la această chestiune, dar, bineînţeles, nu rupse raporturile cu Charles. Ce să-i faci, dacă lui Boz i-a venit poftă să se întoarcă la povestiri — treaba lui! Lasă-l să dea mai departe stenograme la „Chronicle“. Şi domnul Hogarth fu de aceeaşi părere.

Continua să aibă aceeaşi simpatie pentru colaboratorul lui atât de harnic şi atât de plin de viată. Tânărul acesta, cu pletele-i lungi, delicat în aparență şi nervos, întotdeauna însufleţit şi activ, fermeca pe oricine, ladies ori gentlemeni. Domnul Hogarth n-avea nevoie să-l poftească de două ori şi nu-i trebuia prea multă pătrundere ca să înţeleagă pricina pentru care Boz îl vizitează atât de des.

Într-o bună zi, Charles îl întâlni iar pe autorul lui „Rockwood“. Domnul Ainsworth aduse vorba despre romanul istoric. Curând avea să isprăvească un al doilea roman, de data asta din viata scoţiană, având ca temă aventurile unui cavaler scoţian. Şi Charles ar trebui să se gândească la un roman istoric.

Charles tăcu. Nu se gândise deloc la romane istorice. Dar de ce nu s-ar gândi?

Se înteleseseră să se ducă împreună curând la Macrone. Dar Charles nu se zorea să facă vizita asta. S-ar putea ca Macrone să-i propună un contract pentru un nou volum de schite; dar, o zi şi o noapte nu au decât douăzeci şi patru ore şi el nu poate lupta cu atracţia de nestăpânit ce-l mână de mai multe ori pe săptămână, să-şi petreacă vreo câteva ore la Hogarth. Cartea

pentru Tegg nu e încă începută şi nu prea are rost să încheie o nouă învoială. În ce priveşte publicarea schiţelor lui Boz într-un volum, e greu să pui temei pe asta, cu tot optimismul lui Ainsworth.

Dar la Macrone îl aşteaptă o surpriză. O surpriză plăcută, un mare succes.

Domnul Macrone, după cum era de aşteptat, cunoştea numele de Boz. Dar când Ainsworth îl prezentă pe Charles, editorul rămase încredinţat că şi Boz are intenţia să-i propună publicarea unui roman istoric.

Drept răspuns, Charles murmură ceva nedesluşit: că, într-adevăr, se cam gândeşte el la un roman istoric. Să zicem, un subiect cam în felul acesta: răzvrătirea lordului Gordon, mai bine zis, nu răzvrătirea, ci turburările de la Londra din 1780, provocate de unele concesii ale guvernului în favoarea catolicilor. Dar tema cere multă muncă pregătitoare, iar el, din păcate, e foarte ocupat în timpul de faţă. Nu, el a venit cu altă propunere, să-şi publice schiţele în volum.

Spre mirarea lui, domnul Macrone primi numaidecât.

Ieşind de la editor, Harrison Ainsworth triumfa, iar lui Charles îi venea greu să creadă în izbânda atât de neaşteptată. O sută de lire sterline pentru publicarea unor schite deja tipărite, la care se mai adăuga un procent de fiecare exemplar vândut.

Macrone plănuia să publice două volumaşe. Aveau să apară în luna februarie a anului următor, 1836. Pentru editarea acestor volumaşe trebuiau să fie culese cele mai bune schiţe.

Cărţile trebuau să fie ilustrate. Pentru asta, Macrone se adresă lui Cruikshank.

Grafica satirică a lui George Cruikshank era bine cunoscută de amatorii de cărţi. Reuşise să se facă popular cu cincisprezece ani în urmă, când ilustrase pamfletele lui Hon în apărarea reginei Carolina. Caricaturile lui din „Humorist“, „Ascuţişurile umorului“ şi „Smith Bentley“ i-au întărit această popularitate, iar cunoscătorii de ilustraţii apreciau într-o mare măsură ilustratele sale pentru „Poveştile populare germane“ ale fraţilor Grimm şi „Demonologia şi vrăjitoria“ lui Scott. Se părea că schiţele lui Boz aveau să fie pe gustul lui George Cruikshank.

Dar Charles nu rămase multă vreme în această minunată dispoziţie. Cu cât se îndrăgostea mai mult de Kate, cu atât sporea temerea lui că povestea cu Beadnell se va repeta. E drept că

Hogarth nu era bancher, ci critic de artă și redactor, totuşi, îi era teamă. Te pomeneşti că şi Kate ar putea să-l refuze.

În sfârşit, se hotărî. Convorbirea cu domnul Hogarth fu scurtă. Redactorul n-avea nimic împotriva căsătoriei, bineînţeles dacă şi Kate era de acord. Şi dacă, a adăugat domnul Hogarth, tânărul Charles are vreun plan cu privire la mărirea veniturilor. E drept că ceea ce-i oferea Macrone era un fel de dar de nuntă, dar asemenea daruri pot fi extrem de rare.

Charles se înţelese cu domnul Hogarth. Dar, mai întâi, trebuia s-o întrebe şi pe Kate dacă primeşte să-i fie soţie.

Fără a zăbovi, se duse la Kate. Era emoţionat, respira greu, păru-i castaniu şi ondulat îl stingherea, trebuia să-l zvârle întruna înapoi.

Kate îl privea, ştiind dinainte ce-o să-i ceară. Îl aştepta un mare viitor — aşa-i spusese tatăl ei, şi ei îi place mult. Niciodată nu l-a văzut mâhnit. Ori, poate că ştie să se stăpânească? Probabil că nu, căci e o fire foarte emotivă. De aceea nu l-a văzut niciodată mâhnit, pentru că e mereu entuziasmat, şi în mintea lui se înghesuie întruna oameni, oameni şi iar oameni, care nimeresc acolo şi acolo rămân, ţintuiţi. Veşnic vorbeşte de ei şi se vede că n-are când să se plictisească ori să fie mâhnit.

Uite, şi acum e înflăcărat, şi înţelegând de ce a venit la ea, cu cât tace privind-o ţintă, cu atât mai mult simte că şi pe ea o cuprinde emoţia.

În sfârşit, îi spune de ce a venit înainte de ora fixată în ziua aceea şi ea primeşte să-i fie soţie.

Nunta e amânată peste câteva luni.

Oare de ce să se apuce, ca să-şi poată mări venitul? Lirele de la Macrone se vor topi repede, iar stenogramele meetingurilor, precum şi nuvelele săptămânale de la „Bell’s Life“, aduc tot şapte guinee pe săptămână. Ajutorul dat tatălui, plata unei locuinţe mai scumpe, grija pentru o ţinută convenabilă, toate aceste cheltueli nu-i îngăduie să viseze că-i vor rămâne cele câ-teva guinee pe lună, ca să-şi poată orândui Kate un cămin.

Să scrie oare nuvele, ori mai bine să urmeze sfatul lui Ainsworth şi
să-şi facă faimă cu un roman istoric?

Inima lui Charles se umplea de dragoste pentru logodnică, iar capul, de proiecte; ziua îi era încărcată până la ultima clipă. Acum, că venea aproape zilnic la Hogarth, îşi scurtase timpul de

lucru. Pe lângă asta, se apropia publicarea „schiţelor lui Boz“; trebuiau culese cele mai bune bucăţi şi redactate din nou, poate mai trebuia adăugat câte ceva. În ceea ce priveşte lucrarea lui cea nouă, plutea încă în nehotărâre.

PARTEA A DOUA
G L O R I A

1
CE FEL DE CLUB SA ÎNTEMEIEZE?

Dickens avea de lucru. Se aşeză la masă, trase din sertar foile cu mâzgăliturі stenografice şi cercetă dacă sunt ascuţite peniţele; apoi se apucă să descifreze notele.

Lucra repede. Dădea zor, căci după descifrarea notelor trebuia să alerge la „Morning Chronicle". Cineva bătu la uşă.

Servitorul intră, vestindu-l că un oarecare gentleman doreşte să-l vadă pe domnul Dickens.

Era o clipă nepotrivită.

Un gentleman nu prea înalt şi voinic intră în încăpere, îmbrăţişând-o cu privirea; în cămăruţă asta, Charles lucra şi dormea. Rezultatul cercetării a fost favorabil — mobila era strict necesară, dar curăţenia şi ordinea ar fi putut sluji de exemplu oricărei gospodine pretenţioase.

— Domnul Dickens? Eu sunt Hall, coproprietarul editor al firmei „Chapman and Hall".

Charles oferi vizitatorului un scaun.

— Tovarăşul meu și cu mine, domnule,amînfiinţat o editură. Şi ne-am hotărât să ne adresăm dumneavoastră. Cunoaştem tot ce aţi publicat în „Chronicle" şi în alte părţi. Sunt schiţe foarte bune...

Charles se înclină. Mai auzise asemenea aprecieri.

— Ca să fiu precis, domnule Dickens, domnul Whitehead ne-a sfătuit să ne adresăm dumneavoastră.

— Care domn Whitehead?

— E vorba de autorul lui „Jack Ketch". Da, de dânsul.

Nici vorbă că Charles îl cunoştea pe Charles Whitehead, poet şi prozator, autorul autobiografiei umoristice a lui Jack Ketch, călăul.

— Aşadar, domnule Dickens, venim la dumneavoastră cu propunerea de a colabora cu Robert Seymour, pe care, desigur, îl cunoaşteţi. Tocmai, tocmai... e un caricaturist excelent. Seymour s-a gândit la o serie de caricaturi — aventurile membrilor unui club de vânătoare — pe care ar vrea să le intituleze „Clubul lui Nemrod". Nădăjduim că titlul nu va fi o enigmă. Oricine îl

cunoaşte pe acest zeu mitologic al vânatului. Ce părere aveţi de această idee?

— E o idee excelentă, domnule Hall; dar ce aş avea eu de făcut?

— De la dumneavoastră aşteptăm textul desenelor. Aveţi ceva de obiectat?

Charles tăcu. Chibzuia. Evident, propunerea nu stârnise entuziasmul tânărului Boz. Domnul Hall vedea foarte bine. Din clipa în care un scriitor se face cât de cât cunoscut, chiar într-un cerc restrâns, devine pretenţios.

— Să aveţi în vedere, domnule Dickens — urmă domnul Hall, care era om de afaceri — că firma noastră... fiind, hai să zicem, atât de tânără, ne punem mari speranţe în acest început. De aceea nu ne vom da în lături de la cheltueli. Publicaţiile vor fi lunare. Onorariul dumneavoastră, de la douăsprezece până la paisprezece lire sterline pe lună.

Acest mister Hall venise la timp, dacă se ţine seama de faptul că nunta trebuia să aibă loc în martie. Propunerea, însă, îl interesa mai puţin decât cele paisprezece lire pe lună.

— Vedeţi dumneavoastră... — se codi Charles — publicul a văzut o sumedenie de caricaturi vânătoreşti. Şi, sincer vorbind, dacă aş fi în locul publicului, aş spune că m-am plictisit de tema asta. Iertaţi-mă că vorbesc atât de deschis. Afară de asta, poate, ...mi-ar fi mai uşor să elaborez singur planul acestor aventuri. Nu văd încă ce gen de club ar putea fi. Cu alte cuvinte, dacă îmi permiteţi să mă gândesc câteva zile, cred că o să cădem de acord, nu mă îndoiesc de asta...

Domnul Hall era om de afaceri. Nici vorbă că tânărul Boz e capabil, altfel nu i l-ar fi recomandat Whitehead. De ce nu l-ar lăsa să se gândească?

— Ei, dacă-i aşa... În numele domnului Chapman şi al meu sunt de acord să vă ascult propunerea, domnule Dickens.. O să mai trec pe aici într-una din zilele viitoare. Iată adresa firmei noastre.

Îi lăsă un imprimat cu adresa firmei şi plecă.

Cu cât mai mult se gândea la propunerea domnului Hall, cu atât mai puţin îi plăcea lui Charles ideea clubului „Nemrod“. Ideea în sine a clubului nu-i rea. Aşa, de pildă, acum o sută de ani, bătrânul Addison inventase un club destul de bun pentru faimosul său ziar. Orice şcolar cunoaşte „Spectatorul“ său, deşi

e evident că nu merită să te iei după Addison. Membrii din clubul lui nu fac de fapt decât să discute pe teme diferite; discuţii ticluite de Addison şi prietenul său Steele. Cititorul de acum e mult mai pretenţios decât acela de pe vremea lui Addison şi nu mai citeşte propria vorbărie a autorilor pe care ştiu s-o atribue domnului Roger de Coverley şi prietenilor săi.

Cititorului trebuie să-i trezeşti interesul pentru text şi pentru desene, chiar de la primul număr. E un lucru la mintea omului. Ori, ce poate trezi mai uşor interesul cititorului decât nişte aventuri? Nişte aventuri care să fie hazlii. Seymour se pricepe să stârnească râsul cu gravurile lui. Şi asta e sigur. Dar ar trebui inventat un club care să îngăduie autorului să-şi trimită membrii în întâmpinarea aventurilor. Cel mai bun lucru ar fi să-i scoată afară din Londra. Drumurile diligenţelor ce duc în suburbiile Londrei, precum şi în orăşele ca Rochester, Chatham„ Ipswich şi altele îi sunt tot atât de bine cunoscute, pare-se, ca şi cele din capitală. Înfiinţarea clubului îi va da posibilitatea să-şi scoată eroii, sub un pretext oarecare, în căutarea aventurilor.

Intriga trebuie să fie simplă, deoarece publicarea lunară a capitolelor ce vin la rând împiedică un deznodământ complicat. Intriga trebuie să fie cât mai simplă — căci e posibil ca un cititor să dea numai peste un număr al publicaţiei şi trebuie să citească plin de interes fiecare capitol în parte. Când apoi cititorul va strânge la un loc toate fasciculele, e de dorit să aibă în faţă-i un roman cât mai gros...

Eroul de căpetenie al aventurilor ar putea fi, de pildă, vreun savant pedant. Savanţii, vârîţi până-n gât în ştiinţă sunt uneori foarte comici; savantul acesta pedant ar putea fi preocupat de nişte chestiuni ştiinţifice, care numai lui şi membrilor clubului li se par importante. Desigur, el va fi preşedintele clubului... Şi ca tovarăşi de drum îi pot fi daţi membrii mai tineri ai clubului, care-l privesc ca pe un dascăl...

Tinerii membri ai clubului trebuie să fie tovarăşii de drum ai pedantului savant, căci Charles hotărâse să-i trimită pe toţi în diferitele orăşele din regiune pe care le cunoştea atât de bine, ba chiar şi în unele mai îndepărtate, văzute în treacăt. Mai rămânea acum să născocească pricina pentru care aveau să părăsească Londra şi, în sfârşit, primele lor aventuri.

Se cufundă cu totul în gânduri, cugetând la clubul ce trebuia să fie înfiinţat.

Ce ar fi, dacă ar numi clubul după numele eroului principal? De pildă, uite, ăla, cum îl cheamă pe proprietarul diligenţelor; e scris cu litere galbene pe uşiţa trăsurii ce trece. Un mume nostim: Pickwick.

2
DOMNUL PICKWICK PORNEŞTE LA DRUM

Sărmanul Boz! Acum, când Parlamentul e în vacanţă, ar putea să se ducă mai des pe la Hogarth. N-are de ce să se mai gândească mâhnit că noaptea are iar de descifrat stenograme, că dimineaţa trebuie să ducă un reportaj la redacţie, pe urmă să alerge la vreo adunare stupidă, notând vorbăria politicienilor cu discursurile lor pregătite de acasă şi să se gândească, totodată, la Kate şi la drăguţa ei soră, Mary, care îl aşteaptă, blestemând ca şi el soarta grea a reporterului. Şi la ziar are mult mai puţin de lucru şi poate s-o lase mai încet cu schiţa pentru „Bell's Life", cizelând-o mai bine. Dar învoiala cu editura Chapman şi Hall — deocamdată necunoscută dar, pe cât se pare, serioasă, îl împinge să nu se ducă la Hogarth, ci să stea acasă şi să scrie.

Trebuie să înjghebeze prima fasciculă a lucrării care n-a luat încă fiinţă. Trimite iubitei lui, Kate, un bileţel, prin care o vesteşte că trebuie să se apuce fără întârziere de lucru, deoarece firma Chapman şi Hall i-a dat lui însărcinarea să se ocupe de începutul plănuit — opera lui viitoare — care va fi ilustrată cu gravuri în lemn. Și aşa tărăgănase destul cu prezentarea materialului, şi ultimul termen bătea la uşă. Editura trebuie să aibă începutul lucrării cel mai târziu până vineri dimineaţa; vrând, nevrând, e nevoit să renunţe la toate, să stea acasă şi să scrie. Pe scrisorică pune data: miercuri seara, 1835.

Firma Chapman şi Hall — deocamdată necunoscută, dar, pe cât se pare, serioasă, — a fost de acord să renunţe la ideea iniţială cu privire la clubul „Nemrod". Argumentele lui Charles au convins editura. Şi domnii Chapman şi Hall au hotărât să-i dea lui Boz mână liberă în alegerea subiectului pentru lucrarea plănuită. Dar domnul Boz să nu uite un lucru: că fasciculele cărţii nu pot să întârzie. Ideea cu clubul, ai cărui membri se întovărăşesc pentru explorări ştiintifice, n-a întâmpinat obiecţii. Dacă Boz ține să trimită câţiva membri ai clubului — fie el şi clubul Pickwick — în căutare de aventuri, editura are o singură

pretenţie: aceste aventuri să fie umoristice, distractive şi să placă cititorului.

Robert Seymour renunţă şi el la propunerea lui. Foarte bine, va ilustra opera lui Boz. Patru gravuri în lemn pe lună, de fiecare fasciculă.

Şi Charles începu să scrie „Memoriile postume ale clubului Pickwick“.

Desigur că nu pot fi mulţi cititori curioşi să afle dacă numai domnul Pickwick, preşedintele şi întemeietorul clubului, face explorări ştiinţifice, ori printre ceilalţi membri ai clubului se mai găsesc şi alte minţi dornice de ştiinţă.

Cititorul să fie mulţumit cu faptul că numele domnului Pickwick devenise celebru prin lucrările lui ştiinţifice. Dar ce fel de lucrări ştiinţifice?

Subiectul trebuie să fie legat de mahalalele Londrei. Asta va îngădui domnului Pickwick să fie trimis în afară de capitală, prin alte oraşe, iar la drum, aventurile vin singure, nechemate, nu-i nevoie să le mai născoceşti.

Dar, ce ar fi dacă ar râde puţintel cu acest prilej de pescarii care încremenesc ceasuri întregi cu undiţa în mână pe malul bălţilor atât de numeroase din împrejurimile Londrei? Domnul Pickwick ar putea deveni un specimen de toată nostimada, aparţinând acestei tagme pescăreşti, un pescar savant care a scris un tratat vestit despre o scârbă măruntă de peşte. Membrii clubului, evident, trebuie să fie profund impresionaţi de valoarea documentară a acestei opere ştiinţifice şi, plini de admiraţie faţă de explorările geniale ale savantului în iazurile din Hampstead, pot să-l trimită să cerceteze acum, nu peştii, ci oamenii şi obiceiurile lor. Şi cu cât va izbuti să dea mai multă gravitate scopurilor şi motivelor care i-au îndemnat pe membrii clubului să-l trimită pe preşedinte în afara Londrei, dându-i ca tovarăşi încă pe trei gentlemeni, cu atât mai nostime vor părea păţaniile.

Şi apoi, uitând de club, ar putea s-o pornească, însoţit de cei patru membri, pe drumul Middlesexului. Trebuie însă precizat că domnul Pickwick şi tovarăşii săi de drum vor încunoştiinţa clubul de toate observaţiile lor, care tind la gloria şi înflorirea ştiinţei.

Dar ce înfăţişare s-ar cuveni să aibă acest savant domn Pickwick?

Robert Seymour credea că un savant, cufundat până în gât în cercetări pentru binele omenirii, nu dă importanţa cuvenită

gastronomiei şi deci ar fi mai bine să fie zugrăvit ca un om înalt şi uscăţiv. Consideraţiile pictorului nu erau lipsite de temei, şi Charles n-avu nimic de obiectat. Seymour făcuse chiar schiţa unui domn Pickwick uscăţiv.

Domnul Chapmam însă, şeful editurii, a fost de părere să se dea altă înfăţişare preşedintelui. Publicul nu este deprins cu personaje comice ciolănoase. Uite, la Richmond, nu departe de Londra, locuieşte un prieten al său, gentleman în vârstă, cu un pântec rotunjor şi o faţă rotundă şi bine hrănită, împodobită cu ochelari. Acestui domn îi place mult să se gătească şi, deşi e grozav de umflat în coapse, se încăpăţânează să poarte pantaloni ajustaţi, cu toate protestele soţiei.

Probabil că descrierea domnului Chapman a fost foarte reuşită, căci şi Charles şi Seymour au hotărât să facă dintr-un Pickwick ciolănos, un Pickwick durduliu. Charles, după o clipă de gândire a ajuns la concluzia că, într-adevăr, noua înfăţişare a domnului Pickwick i se potriveşte cu mult mai bine. În fond, el nici nu avea intenţia să facă din Pickwick un tip de savant; mai întâi că preşedintele fusese un simplu negustor,
care-şi strânsese o avere frumuşică ce-i asigura independenţa şi-i
îngăduia să-şi pună mintea la dispoziţia ştiinţei, dedicându-se operei de progres şi de bine a omenirii.

Astfel că amatorul de pantalopi ajustaţi, de culoarea şoricelului, şi de ghetre negre, domnul John Forster din Richmond, a ieşit fără ştirea lui de sub acul de gravat al lui Robert Seymour drept domnul Samuel Pickwick.

De schimbarea asta a rămas nemulţumită o singură persoană, şi anume: noul prieten al lui Charles, un literat, domnul Forster. Când Charles i-a descris tipul marelui explorator de peşti din iazurile mahalalelor londoneze, domnul Forster aproape că s-a simţit jignit.

Numele lui se pronunţa exact ca numele gentlemanului din Richmond şi pe deasupra mai erau şi tizi. Domnul Forster a fost gata să găsească în această coincidenţă un înţeles ascuns, neputând să creadă în primul moment că e pur şi simplu ceva întâmplător.

Trimitându-l pe Pickwick într-o expediţie ştiinţifică, ce avea ca scop progresul şi luminarea mulţimii, trebuia să-i dea şi tovarăşi de drum. I-a dat ca însoţitori trei tineri gentlemeni. Pe cel dintâi,

Tuppman, l-a făcut amator al sexului frumos; deşi c-o inimă slabă, veşnic în luptă cu farmecele doamnelor, încă nu se legase cu lanţurile căsătoriei. Pe al doilea domn, Winkle, l-a înzestrat cu talente sportive, iar al treilea, Snodgrass, cu daruri poetice. Aceşti trei tovarăşi de drum vedeau în domnul Pickwick un şef, socotindu-l drept model de erudiţie, ba chiar şi de virtute.

Aşadar, patru membri ai clubului Picwick fiind inventaţi, domnul Pickwick fu aşezat într-un cupeu şi trimis la staţia de diligență. Acolo trebuiau să-l aştepte cei trei tineri membri, de unde urmau să pornească împreună în căutare de aventuri.

De altfel, fantezia lui Charles îi dădea ghes să nu aştepte până ce membrii clubului Pickwick vor fi trecuţi de marginea Londrei. Primul bucluc s-a întâmplat chiar în careta cu care sosea domnul Pickwick la întâlnirea cu tinerii săi prieteni. De vină a fost curiozitatea domnului Pickwick; ea a slujit drept pretext încurcăturii. Şi în învălmăşeala iscată, când vizitiul caretei, care-l luase pe Pickwick drept spion, începe a schimba pumni cu cei patru membri ai clubului, Charles prinde prilejul să mai introducă un nou personaj.

În biroul domnului Blackmore, unde lucrase Charles ca funcţionar, făcea isprăvi de aceeaşi calitate un oarecare Potter. Ca şi Charles, şi Potter era mare amator de teatru, bătând sălile de spectacol. Charles îl studiase bine, şi dacă ar fi să-l judecăm după necunoscutul care a apărut chiar din primele pagini ale operei „Memoriile postume ale clubului Pickwick“, funcţionarul Potter avea mai întâi un fel special de a trânti fraze fără legătură între ele, dispreţuind toate semnele punctuaţiei, afară de puncte, puncte. De asemenea, e de crezut că sus-numitul Potter, afară de felul special de a vorbi, mai avea şi darul lui Münchhausen de a născoci, fără nicio jenă, tot felul de poveşti...

Astfel, chiar de la primii paşi ai membrilor clubului pe calea păţaniilor aşteptate cu nerăbdare de editura Chapman şi Hall, a apărut neuitatul domn Jingle.

Charles scria, tăia şi iar scria dialogul pasionant dintre membrii clubului şi noua lor cunoştinţă; descria apoi sosirea la Rochester, unde hotărâse să-i trimită la o serbare de binefacere, cu care prilej le era dat să intre într-o nouă încurcătură.

Din păcate, trebuia să lase „Pickwick“, ca să se apuce de nuvela pentru „Bell’s Life“ şi de reportajul cerut de redactoruf de la „Morning Chronicle“. Ce-i drept, vacanța de Crăciun era în toi,

se apropia Anul Nou şi avea foarte puţin de lucru cu reportajele; în schimb, Charles scria demult la un vodevil în două acte: „Cochetele de la ţară“.

Şi deşi se ferea mereu ca manuscrisul vodevilului să-i cadă sub ochi, nu era chip să nu lucreze la el. Iarăşi şi iarăşi făcea corecturi la vodevil şi îndată, aproape fără pauză, trecea la manuscrisul lui Pickwick. Se mira singur că Pickwick nu-l stingherea de la vodevil, şi că amândouă nu împiedicau apariţia nuvelelor săptămânale.

Kate şi Mary erau la curent cu toate evenimentele ce-l pândeau pe domnul Pickwick şi pe tinerii săi prieteni. Dar e greu să stai în acelaşi timp şi la masa de scris, în Furnival’s Inn, şi în salonul lui Hogarth şi, cu toată dorinţa lui de a se duce la Kate, era nevoit să-i trimită numai bilețele: „În clipa de față, l-am aşezat pe domnul Pickwick şi pe prietenii lui într-un cupeu, în Rochester, şi călătoresc fără piedici, în societatea unui individ cu totul deosebit de cei pe care i-am descris până acum şi care, trag speranţă, va avea un mare succes. Înainte de a mă culca, aş vrea să-i aduc de la bal la hotel; cred că asta o să-mi ia vreme cam până la unu sau două noaptea. Editorii vor fi la mine mâine dimineaţă, aşa că-i uşor de înţeles că n-am de ales; trebuie să stau la masa de scris“.

Primele pagini ale lui Pickwick Charles le-a pus la punct, definitiv, chiar la începutul noului an. Chapman şi Hall au aprobat începutul şi au dat manuscrisul la cules. Şi îndată după aceea, corecturile au fost înmânate lui Seymour. Acesta a pus mâna pe creion şi a schiţat primul desen: doisprezece gentlemeni în jurul mesei de şedinţe, ascultându-l pe Pickwick care gesticulează în timp ce ține un discurs.

Prietenul domnului Chapman, care locuia în Richmond, putea fi satisfăcut: preşedintele clubului Pickwick purta pantaloni exact ca ai lui, mulând ca o mănuşă de piele formele-i rotunjite.

Şi tot ca şi el, preşedintele clubului avea pasiunea ghetrelor negre. Şi pentru ca cititorii englezi să poată privi nestingheriţi toate aceste amănunte ale îmbrăcămintei, Robert Seymour îl îndemnase pe domnul Samuel Pickwick cel durduliu să se cațere pe un scaun.

3
DOMNUL PICKWICK S-A ÎMPOTMOLIT ÎN DRUM

Se apropia luna februarie. Parlamentul se odihnise şi fusese convocat din nou la îndatoririle sale. Numai Charles nu se odihnise câtuşi de puţin, ba, odată cu deschiderea Camerei, avea încă şi mai mult de lucru. Aşa că se văzu nevoit să renunţe la schiţele săptămânale de ziar.

Astfel, Boz scria ultima lui bucată pentru „Bell's Life", luându-şi rămas bun de la cititorii acestui ziar cu o evocare a străzilor londoneze în timpul nopţii. Curând îşi va vedea schiţele tipărite în volumaşele cochete pe care Macrone se pregătea să le editeze. Mai avea de scris o fasciculă a lui Pickwick. Chapman şi Hall îi fixaseră un termen pentru sfârşitul lunii martie. Şi apoi... apoi nunta. Ah, frumoasă e viaţa!

Hotărât însă, că timpul era neîndestulător pentru câte treburi avea de făcut. Nu era în stare nici măcar să-şi caute pe îndelete o altă locuinţă. Fusese nevoit să se mute, înainte de Crăciun, în alte două odăiţe, la fel de incomode, pe aceeaşi stradă, Furnival's Inn. Îi trebuia însă o casă mai mare, căci hotărâse împreună cu Kate s-o ia pe Mary la ei, îndată după căsătorie.

Mary era grozav de emoţionată în pragul atâtor evenimente senzaţionale — publicarea schiţelor în volum, apariţia lui Pickwick, nunta — tot atât de emoţionată ca Charles şi, după câte se părea, mai mult decât Kate. Mary e mai sensibilă decât sora ei mai mare, mai subţirică şi fină ca o nuia; nu are în obraji bujorii sorei ei mai mari. Când Charles citeşte, totul în jurul ei dispare şi o simţi vibrând ca o strună. De ar fi să nu-l auzi pe Charles citind, ai putea urmări pe chipul ei cele mai fine nuanţe ale umorului, dându-ţi seamă de orice trecere la o scenă ce nu mai e deloc hazlie. De câte ori se schimbă tonul povestirii, ochii ei — are aceiaşi ochi albaştri ca şi Kate, numai cu o nuanţă mai adâncă, de toporaş — oglindesc atâta milă de săracii şi nenorociţii pe care-i zugrăveşte autorul, că privind în ochii ei, Charles are impresia că nimeni în afară de el nu-i în stare să scrie atât de mişcător... Mary nu i-o spune, dar Charles ştie că ea gândeşte astfel. De aceea, de câte ori vine cu o nuvelă în buzunar, s-o citească la masa rotundă din salon, la lumina unei lămpi de gaz, se surprinde că-i apare în minte mai întâi Mary şi apoi Kate. Doamne, şi cum se îneca de râs ascultând palavrele de felul lui Münchhausen, ale necunoscutului care călătorea împreuna cu Pickwick în careta din Rochester! Charles a fost nevoit să întrerupă cititul, atât de tare hohotea şi el

împreună cu ea. Râdea şi Kate, dar până la urmă protestă, reproşându-i lui Mary că din cauza ei nu poate să asculte.

Pe lângă sora ei, Kate părea o persoană foarte rezonabilă, cu stăpânire de sine, nu ca Mary, care încă nu era în stare de aşa ceva. Poate pentru că avea numai şaptesprezece ani. Ori poate că în vinişoara-i albastră de pe tâmplă se zbătea o picătură de sânge de-al highlanderilor — scoţieni de munte — iar Kate moştenise firea mai potolită a celor din vale? De multe ori venea şi doamna Hogarth să asculte vreo schiţă; era întotdeauna foarte drăguţă şi prietenoasă. Clanul tatălui ei — George Thompson, colecţionarul de melodii populare scoţiene — îşi avea obârşia, pesemne din vale; despre strămoşii domnului Hogarth, însă, nu se putea spune nimic precis. Să-l fi văzut vorbind despre muzică! În clipele acelea, domnul Hogarth părea de o vârstă cu Mary. Dar asemenea clipe erau rare, domnul Hogarth reuşind cu greu să se smulgă din redacţia lui „Evening Chromicle“. Dar şi fără el era tot atât de plăcut în jurul mesei din salon, la lumina lămpii... Domnul şi doamna Dickens sunt supăraţi pe fiul lor mai mare, care de câteva luni dă pe acasă numai ziua, câte o jumătate de oră. Domnul Dickens are mai multă indulgenţă decât doamna Dickens faţă de încălcările îndatoririlor de fiu. Totuşi, nici el nu-şi poate ascunde nemulţumirea. Îşi mai varsă necazul, trâmbiţând în dreapta şi în stânga laude la adresa ziarului „Bell’s Life“, care publică schițele lui Tibbs. Şi, în acelaşi timp, nu pierde prilejul să împărtăşească oricui, în mare secret şi cu multă gravitate, că Tibbs şi Boz — care e destul de cunoscut — sunt una şi aceeaşi persoană: „Iar Boz, cred că pentru dumneata nu-i o taină, domnule, nu-i altul decât Charles Dickens, băiatul meu cel mare!“.

După ce Charles, emoţionat şi bucuros, prezentase părinţilor săi cele două volumaşe cochete, editate de Macrone — asta s-a întâmplat pe la mijlocul lunii februarie — John Dickens nu se mai îndura să le lase din mână, citind şi recitind pentru a suta oară titlul de pe prima pagină: „Schiţele lui Boz“. Admira şi formatul, şi hârtia, şi caracterele, şi gravurile lui Cruikshank. Ca să nu mai vorbim de conţinut...

Cum se întâlnea cu un cunoscut, Dickens tatăl îl şi lua la cercetat:

— Ai citit volumele scoase de băiatul meu cel mare? Ia să fi primit un răspuns negativ, că se uita cu atâta milă şi com-

pătimire la interlocutor, încât vinovatul îşi dădea numaidecât seama de tot adâncul nenorocirii lui.

Tot atât de mult se mândreau cu Charles, şi Kate, şi Mary. Şi ambele familii — Hogarth şi Dickens — erau la fel de fudule; când publicul îşi manifesta părerea asupra schițelor lui Boz. Cărţile au avut succes, nici vorbă, şi în ziare au apărut fără întârziere recenzii cât se poate de binevoitoare. Şi vânzarea volumelor mergea bine. Macrone a pus în mâna lui Charles 5 lire sterline, dându-i să înţeleagă că s-ar putea ca în cursul aceluiaşi an să fie nevoie de o nouă ediţie.

Charles scria acum a doua fasciculă a lui „Pickwick" şi aştepta apariţia celei dintâi. În sfârşit, în numărul din 26 martie al ziarului „Times", apăru anunţul care vestea că la 31 martie editura Chapman şi Hall va publica prima fasciculă din „Memoriile postume ale clubului Pickwick", redactate de Boz.

Se hotărî ca nunta să se celebreze a doua zi după apariţia primei fascicule din Pickwick. Dar trebuia să se renunţe la hotărârea asta. Căci cum să te căsătoreşti într-o zi atât de înşelătoare ca 1 aprliie?

Au fost nevoiţi să amâne nunta cu o zi.

Charles se sili să termine până la sfârşitul lunii a doua fasciculă din „Pickwick"; drept care Chapman şi Hall îi înmânară numaidecât paisprezece lire, atât de trebuitoare unei zile solemne ca asta.

Exact la data hotărâtă — 31 martie — londonezii au văzut apărând în vitrinele librăriilor o cărţulie cu copertă de un verde deschis. Sus era desenat un domnişor în redingotă cu pătrăţele, iar jos, o barcă. Domnişorul ţintea într-un copac, iar în barcă se afla un grăsun adormit, cu o undiţă priponită alăturea.

Pe copertă scria:

„Memoriile postume ale clubului Pickwick, cuprinzând o dare de seamă fidelă despre expediţiile, primejdiile, călătoriile şi aventurile vânătoreşti ale membrilor corespondenţi — editate sub îngrijirea lui Boz, cu ilustraţii".

Cărţulia avea patru gravuri; afară de discursul expresiv al domnului Pickwick, mai erau înfăţişate încă trei episoade amintite în „Memorii".

Pictorul eternizâse lupta eroică a vizitiului împotriva celor patru clubişti, pe extraordinarul câine Pont stând la îndoială: să sară sau nu gardul, după ce văzuse avizul de oprelişte, şi

provocarea la duel a lui Jingle de către doctorul Slammer, care fusese jignit. Numele Seymour nu era trecut pe titlul cărţii. Aşa se obişnuia în acele timpuri.

Două zile după aceea, Charles şi Kate se întâlniră în modesta biserică Sfântul Luca din Chelsea. Erau puţini invitaţi. Afară de rude, se mai afla de faţă Macrone şi un cunoscut al lui Charles, un anume Bird care, după cum se vedea, cunoştea de minune toate amănuntele ceremoniei.

După tradiţie, s-ar fi cuvenit să plece într-o călătorie de nuntă, dar lipseau banii. Charles şi-a ales pantru luna de miere de două săptămâni o mică fermă din apropiere de Rochester, unde făceau năzdrăvănii membrii clubului Pickwick, după cum erau informaţi cititorii, care fără îndoială că mureau de curiozitate să afle ce ispravă a mai făcut domnul Pickwick pentru progresul omenirii.

Dar, din păcate, cititorul nu se arăta nerăbdător să afle ce se mai întâmplase. Întorcându-se la Londra, Charles şi Kate sunt puşi în faţa crudului adevăr.

Prima fasciculă din „Memoriile postume ale clubului Pickwick“ fusese trasă în patru sute de exemplare, care nu se vânduseră încă; librăriile nu trimiteau cereri pentru „Pickwick“.

În schimb, nuvelele lui Boz se vindeau bine. Macrone se arăta foarte satisfăcut. Domnii Chapman şi Hall umblau posomorâţi.

Trebuia să se apuce neîntârziat de reportaje pentru „Chronicle“. Şi să scrie mai departe la „Pickwick“. Urma a treia fasciculă.

Când plecase la fermă, îi părăsise pe clubişti între zidurile ospitaliere de la Manor-Farm.

Eroii legaseră cunoştinţă în timpul unor manevre de câmp cu un domn durduliu, Wardle. Cunoştinţa nu s-ar fi făcut, dacă un vântuleţ şugubăţ
n-ar fi smuls jobenul domnului Pickwick. Dar se vede că aşa fusese sortit, ca respectabilul proprietar să poftească noile sale cunoştinţe la ferma lui prosperă, în sânul familiei, la fel de prosperă, tratându-i cu whist de modă veche şi cu poveştile preotului din sat, partenerul nelipsit de la Dingley Dell.

Charles întâlnise odată un proprietar de felul domnului Wardle, tot atât de primitor. Întâmplându-se să fie în apropiere de Rochester — la Madstone — în împrejurimile orăşelului con-

siderat capitala provinciei Kent, lângă sătucul Sandling, îl cunoscuse pe un oarecare domn Sponge.

Lui Charles îi plăcuse foarte mult ferma Cob-Tree şi moşia de pe timpul reginei Elisabeta. Tot atât de mult îi plăcuse şi domnul Sponge cel prietenos, precum şi bătrâna mamă a acestui moşier primitor. Acum, proprietarul se schimbase în domnul Wardle, şi mama cea bătrână într-o băbuţă simpatică, puţin cam tare de urechi, pe care întreaga familie o trata cu atenţia şi respectul cuvenit.

Preotul îşi isprăvise, în sfârşit, povestirea cu întoarcerea ocnaşului şi manuscrisul se afla acum la tipografie, ca să apară în a doua fasciculă a lui „Pickwick˝. Trebuia să urmeze descrierea vieţii paşnice şi tihnite de la Manor-Farm, din Dingley Dell, şi cei de la „Pickwick˝ să fie lansaţi în bezna aventurilor. Dar mai întâi, trebuia să vadă gravurile, care desigur că trebuie să fi fost demult pregătite de Seymour pentru a doua fasciculă.

Nu, Robert Seymour nu apucase încă să termine comanda. În ultima vreme lucrează foarte încet. Deocamdată sunt gata numai două gravuri. Domnul Chapman se teme că Seymour îl va sili să amâne apariţia celei de a doua fascicule; ori, asta-i cu neputinţă. Nu poţi începe o afacere, călcându-ţi chiar de la primii paşi obligaţiile faţă de cititori. Şi domnului Chapman nu-i place mici dispoziţia în care se află Robert Seymour. Pictorul căzuse într-un fel de melancolie; nu mai seamănă cu cel dinainte. Cu toate că, trebuie să recunoaştem, goana domnului Picwick după joben, la care asistă o ceată de băieţi şi întreaga familie a domnului Wardle suită în caretă, este o operă plină de măiestrie; cititorul nu-şi va putea stăpâni râsul, aruncându-şi privirea asupra acestei scene.

Zilele trec, dar Seymour nu ia în seamă graba domnului Hall. Termenul apariţiei fasciculei a doua se apropie şi nu sunt gata decât trei gravuri; ori, în publicaţia din mai trebuie patru, nu trei. Pictorul are soţie şi nouă copii; ar putea să se gândească la ei, la soarta lor care atârnă de condeiul lui, dacă soarta lui „Pickwick" şi bunul renume al tinerei firme editoriale îi sunt indiferente. Domnul Chapman este îngrijorat; domnul Hall, de asemenea. Iar Charles este indignat; felul acesta uşuratic de a trata o lucrare n-ar fi fost îngăduit la ziar. Oare talentul poate sluji de justificare?

Dar indignarea lui ia sfârşit pe neaşteptate. Soseşte data de douăzeci aprilie. În cursul zilei, află că Robert Seymour s-a sinucis.

Când mila pentru cel nenorocit se mai potoleşte, se ridică iar chestiunea soartei lui „Pickwick“. E clar că în termen atât de scurt nu se poate găsi un pictor convenabil. Va să zică, a doua fasciculă, în loc de patru gravuri drept podoabă, va avea numai trei. E trist, dar cusurul nu-i prea mare. Alta e greutatea: vor izbuti oare să găsească un pictor care să păstreze maniera lui Seymour şi tipurile care trebuie repetate din fasciculă în fasciculă? Cititorul îi cunoaşte acum pe membrii clubului Pickwick şi pe domnul Jingle. E drept că cititorii nu sunt prea numeroşi, totuşi ar fi absurd dacă în fasciculele următoare ar da cu ochii de cu totul alţi eroi.

4
SAM WELLER SARE IN AJUTOR

Grămada de broşuri cu copertă de culoarea verzei — prima fasciculă din „Pickwick“ — aştepta demult schimbarea de reşedinţă. Dar ceasul mult aşteptat nu sosea, şi cărţuliile verzui rămâneau pe rafturi, în biroul tinerei edituri. Şi doar nu erau mai mult de patru sute de exemplare.

Iată, ieşise şi a doua fasciculă, şi cele patru sute din prima serie nu se vânduseră încă. Numărul doi apăruse la termen, însă numai cu trei gravuri. Librăriile întâmpinaseră şi această fasciculă cu aceeaşi indiferenţă revoltătoare.

Mr. John Dickens era pe deplin satisfăcut de succesul „Schiţelor lui Boz“. Pesemne că din cauza asta judeca situaţia cu atâta sânge rece. În schimb, Kate şi Mary erau indignate de stupiditatea cititorilor. Mai ales Mary, ea era cea mai tulburată. Charles nu se arăta neliniştit. Dar înţelegea că începutul acesta nu prevestea nimic bun şi se putea aştepta oricând la o surpriză din partea domnilor Chapman şi Hall. În orice caz, până la surpriza aceea, trebuia să se ţină de scris şi să caute un pictor.

Mr. Hall porni în căutare. Dar de găsit, nu găsi nimic potrivit. Ilustratorul de cărţi R. W. Bath o fi vrut el să păstreze maniera lui Seymour, dar nu se pricepea. Membrii clubului Pickwick făceau isprăvi în Dingley Dell, şi Charles descria cu savoare viaţa tihnită de la ferma lui Mr. Wardle, pregătind un duet de dragoste între Mr. Tuppman şi o feciorelnică mătuşă cam trecută; înnodând

iţele pentru viitoarele întâmplări furtunoase, l-a chemat la fermă şi pe Jingle cel neruşinat şi, până una-alta, a descris un match de cricket între Dingley Dell şi Muggleton. Pictorul Bath a gravat întrecerea asta. Şi a mai făcut şi un al doilea desen. În amândouă gravurile încerca să-l facă pe cititor să râdă. Dar nu izbutea, trebuiau să recunoască şi Charles şi editorii.

Totuşi, neavând încotro, au scos a treia fasciculă din „Pickwick", cu două gravuri de Bath. Mr. Chapman, mângâindu-şi favoriţii, se uita la cliturile fasciculei a doua, care împărtăşea soarta celei dintâi... Gravurile nereuşite ale lui Bath nu făgăduiau vreo schimbare în favoarea preşedintelui clubului Pickwick şi a domnului Boz.

Viitorul savantului Mr. Pickwick şi a tinerilor săi prieteni se acoperea de nori groşi. În vremea asta, eroii noştri se desfătau fără habar, cu tot ce le putea oferi ospitalierul Dingley Dell, neştiutori de pericolul ce-i pândea, dacă cititorul continua să rămână indiferent la progresul omenirii şi dacă broşurele cu copertă verzuie cotinuau să se acopere de praf pe rafturile biroului editorial.

Dar buna dispoziţie arătată de Charles nu se prea potrivea cu seninătatea în care îşi cufundase eroii. Căci el înţelegea foarte limpede că domnii Chapman şi Hall nu vor putea aştepta la nesfârşit, până se va căi cititorul de indiferenţa lui faţă de soarta clubului Pickwick.

Şi într-o asemenea stare de spirit, e greu să scrii romane. Căci Charles hotărâse să facă din lucrarea lui un roman, deşi nu-şi alcătuise dinainte un plan. Un roman care trebuia numaidecât să stârnească râsul cititorului. Dar cititorul se încăpăţâna să nu râdă. Dacă ar fi binevoit să râdă, „Pickwick" ar fi dispărut de pe rafturile editurii Chapman şi Hall.

Tânărul nostru stăruia, totuşi, mai departe cu scrisul. Lucra seara târziu, în răstimpurile de libertate când scăpa de însărcinările de la „Morning Chronicle"; iar când era silit să plece pentru o zi, două, „Pickwick" rămânea în drum.

Aştepta desenele comandate de editură noului pictor. Pe acesta îl găsise el. Domnul Hall îi trimitea lui Charles, după nereuşita cu Bath, pe toţi cei care voiau să-şi încerce puterile. Unul din candidaţi era un tânăr cam de o vârstă cu Charles, proaspăt sosit din Franţa. Se prezentase: Thackeray. William Macpeace Thackeray, cu studiile de pictură făcute la Paris, lesne

de văzut după desenele influenţate de şcoala franceză. Charles nu se prea pricepea mult în pictură, totuşi, uitându-se la desene, hotărî că tânărul proaspăt sosit de la Paris nu va izbuti să-l facă pe cititor să râdă.

Se mai perindară şi alţii, dar niciunul nu era pe placul lui Charles. Până la urmă, alegerea căzu pe un tânăr cu numele de Hablot Browne.

Hablot Browne, după ce a citit textul, a adus un desen. Mare păcat că ideea clubului Pickwick era sortită pierii. Un moştenitor al lui Seymour, mai bun decât Hablot Browne, nici că se putea.

O uşă deschisă şi, în prag, sexul frumos din Dingley Dell; şi domnul Tuppman, cel care se îndrăgosteşte întruna, la braţ cu feciorelnica mătuşă. Toți au mutre îngrijorate, din pricina lipsei prelungite a musafirilor; veniseră să-i caute. Gentlemenii nici nu se gândiseră s-o şteargă, ci trăseseră pur şi simplu bine la măsea, şi acum se întorseseră la bucătărie. Şi un spectacol de toată nostimada li se înfăţişează doamnelor îngrijorate: cei cinci eroi, în frunte cu domnul Pickwick, afumaţi de băutură.

Kate şi Mary au rămas încântate de desen. Oare nici fascicula asta, în care Charles îşi pusese în minte să rupă cursul paşnic al vieţii din Dingley Dell, nici ea nu-l va scoate din amorţire pe cititor?

Domnul Hall şi asociatul său mai mare au rămas mulţumiţi de Browne. Charlesl l-a convins pe pictor să-şi ia un pseudonim. Un nume nou, la fel de scurt ca cel de Boz. Să zicem Phiz.

Însă cheltuelile trebuiau micşorate. Aşa hotărâse domnul Chapman; sunt destule şi două gravuri la o fasciculă, dat fiind că se văd siliţi să termine curând cu „Pickwick“.

Şi domnul Hall veni la Charles să-i spună că probabil vor fi nevoiţi să înceteze publicarea lui „Pickwick“. Căci nici a patra ediţie nu-i mişcase pe cititori.

Şi iată-l pe Charles alergând la domnul Chapman, să-l roage să nu întrerupă publicarea romanului. Nu, nu înţelegea cu niciun chip cine şi cum i-a făcut farmece lui Pickwick — uite, de pildă, schiţele se vând foarte bine, Macrone i-a făgăduit să scoată a doua ediţie prin august şi se arată dispus să-i editeze un nou volum de nuvele.

Nici domnul Chapman nu înţelege de ce s-o fi arătând cititorul atât de nesimţitor faţă de soarta domnului Pickwick. Uite, nici dintr-a patra fasciculă, cu toate gravurile unui tânăr de ta-

lentul lui Browne, nu s-au vândut decât o sută cincizeci de exemplare. Domnul Chapman trăgea nădejde că apariţia lui Jingle la ferma domnului Wardle va trezi interesul publicului cititor Dar n-a fost aşa. Afară de asta, acum dispăruse şi Jingle. Autorul îl pusese s-o răpească pe feciorelnica mătuşă şi să primească o filodormă pentru dispariţia lui de la Dingley Dell. Poate că asta nu era rău; în orice caz înviorase opera, dar a trebuit să-şi ia rămas bun de la Jingle pentru o bucată de vreme. Aşa că acum trebuia să-şi facă cineva apariţia în paginile lui „Pickwick“.

Dar cine?

Charles trebuia să ia o hotărâre fără întârziere, dacă ţinea ca „Pickwick” să continue. Nu mai era nicio clipă de pierdut.

Jingle nu-i încălzise pe cititori. Obrăznicia, talentul lui de a îndruga tot felul de minciuni gogonate, năravul de a vorbi în fraze fără cap şi coadă n-avusese succes la public. Fostul actor se prăbuşise.

Şi cu el se prăbuşea şi Boz, împreună cu toate planurile lui. Oare din ce lume ar trebui scos salvatorul clubului Pickwick? Şi ce rol i s-ar putea încredinţa?

„Pickwick“ e citit mai cu seamă de londonezi, adică nu-i citit, dar s-ar cuveni să fie citit de ei în primul rând. Poate că pe cei din Londra i-ar interesa un tip comic bine cunoscut lor? Da, iată o idee sănătoasă.

Şi Charles o ia pe calea asta: pe londonezi nu se poate să nu-i atragă un personaj întâlnit de ei la fiecare pas.

Tipul la care se gândea, era bine cunoscut şi de londonezi şi de orice provincial sosit la Londra. În provincie, chiar în oraşele mari, nu puteai da de el. De ce? Foarte simplu: pentru că Londra e cel mai mare, cel mai bogat şi cel mai populat oraş din Regatul Unit. Deci, este cel mai mare oraş din lume şi tipul cu pricina e mândru că s-a născut în cel mai mare oraş din lume. S-a născut, a crescut şi locuieşte în cel mai mare oraş din lume şi nici nu vrea să ştie de cel care nu s-a născut şi nu locuieşte la Londra. Îi dispreţueşte pe toţi cei ursiţi să se nască şi să vieţuiască aiurea. Provincialii sunt o specie inferioară. Şi să nu-i crezi când afirmă că e preferabil să vieţuieşti la ţară, ori pe ţărmul mării, sau în vreun oraş mai răsărit, ca Manchester de pildă, unde e tot atât de bine să trăieşti ca şi la Londra — asta o spun numai din invidie. La drept vorbind, omul nostru habar n-are cum se

trăieşte în afara capitalei, dar nici nu-l interesează. De se nimereşte vreodată prin împrejurimile Londrei, se uită cu multă compătimire plină de indulgenţă la cei care vieţuiesc aici. Un individ mai încrezut nici că se poate. Dacă-i atragi atenţia că stâlceşte limba engleză, şi că Anglia întreagă rosteşte altfel cuvintele, îţi răspunde cu dispreţ, că Anglia întreagă habar nu are de limba engleză. Îşi dă părerea despre orice lucru, cu impertinenţă şi încredere în sine; şi dacă-i atragi atenţia că nu cunoaşte deloc chestiunea, îţi va răspunde cu dispreţ că la Londra trăiesc cei mai de seamă oameni, se află cel mai bun teatru, cei mai buni judecători, cel mai renumit parlament, cele mai bune pieţe şi prăvălii, cel mai mare port, cel mai mare râu şi cele mai frumoase case. Locuieşte la Londra şi, deci, vine în contact cu ele, şi cine altul decât un londonez de origine poate să-şi dea cu părerea despre ceea ce numai la Londra se poate judeca fără greş?

De câte ori nu întâlnise Charles asemenea tipuri! Dăduse de ei la tot pasul; îi văzuse sub diferite aspecte: după tejghele, în prăvăliile din pieţe, în birourile din port, printre servitorimea hotelurilor, pe caprele caretelor şi caburilor şi printre haimanalele trăind de azi pe mâine, în vreuna din miile de ulicioare ale imensului oraş.

Acest soi de om atrăsese mai demult atenţia scriitorilor. Charles citise „Eveline“, scrisă de Fanny Berny — poreclită şi M-me d’Arble. Şi nu ştie bine de ce i se spunea cockney acestui tip găsibil într-o familie de mici burghezi.

Nici Charles nu ştia bine de unde venea porecla asta de cockney, dată acestui personaj. Şi nici londonezii, nici individul cu pricina, habar
n-aveau de asta. Se prea poate ca denumirea să vină de la expresia populară, plină de haz: „cock's egg“ — ou de cocoş. Cocoşul nu face ouă, asta o ştie toată lumea, şi se vede că din pricina asta au dat londonezii porecla de „cock’s egg“ ouălor mici, cu gălbenuşul amestecat cu albuşul, adică stârpiturilor de ou.

Individul cu pricina ar fi deci stârpitura de ou, adică oul de cocoş. Cam asta ar fi explicaţia ce se dă acestui cuvânt absurd cockney; dar, cine ştie, ar putea fi şi altfel.

Cu exactitate nu putem spune decât un lucru: că cockney este un accesoriu de care nu se poate lipsi un oraş mare ca

Londra, după cum nu poate fi concepută Londra fără Westminster.

Vorbirea „cockney“ nu se poate spune că e un dialect. E drept că cei care o folosesc au obiceiul să stâlcească vorbele, lungind ca o peltea vocalele, ori înghiţindu-le după plac. Dar cuvinte neînţelese sunt puţine în limba asta schimonosită. Numai pentru că un cockney pronunţă cuvintele într-un chip cu totul neobişnuit; nu-l pricep, de multe ori, nici chiar cei originari din Londra. Şi dacă-l întrebi pe un cockney ce înseamnă o vorbă pe care n-ai înţeles-o, îţi aruncă numai o privire de dispreţ şi nu binevoieşte să-ţi răspundă, căci înseamnă că habar n-ai de limba engleză pură.

Aşadar, se impune să aducă în scenă tipul cockney, salvându-l astfel pe Pickwick, şi odată cu el şi omenirea, pentru binele căreia porniseră în aventură membrii clubului Pickwick.

Şi iarăşi trebuie numaidecât să-l faci pe cititor să râdă, chiar de la primele rânduri. Nu mai este vreme de pierdut. Şi nici cititorul nu mai poate aştepta până la ivirea unor noi încurcături aduse de amestecul personajului celui nou. Şi nici editura nu mai e dispusă să aştepte. Cu alte cuvinte, tipul de care e vorba, de cum intră în scenă, trebuie să vorbească în aşa chip, încât să stârnească râsul. Jingle, fostul actor,
n-a obţinut succes cu frânturile lui de fraze încâlcite.

Şi iată că Charles îşi aminteşte de un actor, Veil, văzut cândva în copilărie. Îl chema Samuel şi juca într-o oarecare piesă slabă, numită pare-se „Camere mobilate“. Actorul făcea întruna glume. Dacă aceste glume erau ori nu în textul piesei, nu se ştie; un singur lucru putem afirma, că Sam Veil îşi atingea scopul cu glumele lui, căci spectatorii se tăvăleau de râs. Spiritele lui Veil erau toate după un tipic: lăsa lucrurile neînsufleţite ori animalele să vorbească în chip caraghios, punându-le în situaţii asemănătoare cu acelea în care se găsea el. Actorul îşi începea mai toate frazele prin expresia: „Cum spune...“, şi spectatorul era atât de amuzat, că izbucnea în râs înainte de a pricepe despre ce-i vorba.

„Cum spune...“. Să dăm voie şi acestui cockney, care are menirea de a-l salva pe Pickwick, să-şi presare limbuţia cu asemenea cuvinte. Şi acest limbut să-i înveselească pe cititori, întocmai ca şi Sam Veil. Dar un cockney care să debiteze tot alte şi alte zicale şi proverbe.

Dar ce rol i s-ar putea încredinţa acestui cockney?

Charles a chibzuit îndelung. N-ar fi rău să-i alăture domnului Pickwick un slujitor şi un purtător de arme, cam în felul acelui minunat Sancho Panza al lui Don Quijotte. Da, da, ideea nu-i rea…

Şi Charles se porni pe scris.

Chiar din capul locului, personajul cel nou, slujitor la un han, având în grijă să încalţe călătorii, îl sileşte pe călăul Jack Ketch să vorbească. Apoi, îndată după asta, dă drumul unui potop de epitete puţin măgulitoare pentru toţi cei din han, inclusiv pentru feciorelnica mătuşă — Miss Rachel — şi răpitorul ei, Jingle. După care, făcând cunoştinţă cu răpitorul — omul nostru începe, nici una nici două, să-i povestească lui şi cititorului, cum a fost cu căsătoria tatălui său, ca să fie de învăţătură tuturor celor care nu se feresc de instituţia specială numită Doctor’s Commons, ce are în grijă căsătoriile şi divorţurile.

Cum a deschis gura noul personaj, impertinenţa lui Jingle a pălit pe dată. În felul ăsta nu putea vorbi decât un cockney şi orice londonez l-ar fi recunoscut de la primele cuvinte pe un compatriot.

Phiz l-a înfăţişat pe individ într-o vestă vărgată, cu pantaloni scurţi până deasupra ghetrelor şi o pălărie ponosită pusă semeţ pe o ureche. Tipul se afla în curtea hanului, înconjurat de lucrurile de care trebuia să aibă grijă, cu mâna pusă hoţeşte pe o perie de ghete în plină activitate. Stătea cu un picior pe o treaptă a scării, şi coapsa celuilalt picior i se rotunjea cu o mare eleganţă, în vreme ce privirea i se fixa plină de siguranţă pe domnul Parker, care se apropia, încât oricine, dintr-o ochire, ar fi putut recunoaşte în el personajul care ţinea în mâna lui întregul viitor.

Kate şi Mary au fost cele dintâi auditoare care l-au întâmpinat cu entuziasm pe Sam Weller.

Charles era la a cincea fasciculă. Personajul cel nou îl silise să schimbe brusc firul povestirii. Acum putea să uite, măcar pentru un timp, clubul. Eroul cel nou, intrat în slujba domnului Pickwick, trebuia să participe la o chestiune foarte delicată, care avea să-i distragă pe eroii noştri de la grija de binele omenirii. Chestiunea cea delicată era vânătoarea perfidei doamne Bardle după Mr. Pickwick, în scopuri matrimoniale, şi lupta de apărare a nevinovatului Mr. Pickwick contra perfidiei acestei doamne,

precum şi împotriva oamenilor de lege atât de bine cunoscuţi lui Charles. Noul erou va fi pentru Mr. Pickwick un Sancho Panza credincios pe câmpul de luptă, în bătălia cu străşnicia legii şi cumpliţii ei reprezentanţi.

Charles isprăvi şi a cincia fasciculă, încredinţând-o domnului Hall. Acum trebuiau să aştepte sfârşitul lui iulie. Sam Weller era ultima miză în lupta pentrul existenţă a celor din clubul Pickwick. Aşa cum se cuvenea unui cockney, Sam Weller a intrat cu multă îndrăzneală în epopeea clubului Pickwick. Şi cu aceeaşi siguranţă demnă de un cockney, era gata să dea din coate, înlăturându-le pe celelalte personaje ale epopeii, ca să ocupe un loc de frunte lângă domnul Pickwick.

Dar va reuşi el oare să-l trezească pe somnorosul cititor, pe care până acum nu-l interesase câtuşi de puţin soarta club-menilor noştri? Altfel, „Memoriile postume ale clubului Pickwick“ aveau să ia sfârşit.

5
PRESCHIMBARE CA ÎN BASME

E, într-adevăr, de neînţeles cum s-a schimbat dintr-odată, ca în basme, soarta „Memoriilor postume ale clubului Pickwick“.

Primele patru fascicule întruneau toate calităţile menite să atragă atenţila cititorului şi a criticului asupra cărţii. Cititorul putea găsi în paginile de până acum figuri de un grotesc minunat, umor care n-a devenit mai „dickensian“ până la sfârşitul romanului, întâmplări nostime, descrierea vieţii tihnite şi patriarhale din Dingley Dell, povestirea introductivă dramatică... totuşi cele patru fascicule rămâneau acoperite de praf, în rafturile editurii.

Iată însă că Sam Weller apare şi se petrece o schimbare ca în basme, o adevărată lovitură de teatru.

Să fie oare Sam Weller atât de minunat, ca de la primii paşi în câmpul de acţiune să trezească atâta interes pentru persoana lui? Sam abia se născuse, din nimic. Nici creatorul lui nu cunoaşte încă bine cine e noul lui erou — un slujitor incult ori poate un bărbat instruit, care ştie atâtea despre călăul Jack Ketch, cel care a luat asupră-şi execuţia mai multor zeci de con-damnaţi — duşmani politici ai lui Iacob al II-lea. Abia acum încearcă Sam Weller să prindă viaţă, conturându-şi fiinţa, şi nici autorul nu e încă dumirit, înaintând pe bâjbâite printre toţi acei

cockney cunoscuţi de cititori şi critici. În aceste pagini dintâi, Sam Weller e tot atât de caraghios ca şi Jingle şi nu cu mult mai viu decât domnul Wardle. Abia a apucat să spună câteva fraze şi să povestească o istorioară de haz… şi iată, se petrece o minune. Cititorul se năpusteşte asupra rafturilor din librării. Şi în toate părţile i se răspunde la fel că magazinul nu e încă asortat cu a cincea fasciculă. Atunci se repede şi smulge cărţulia din mâna celor norocoşi, care au izbutit să găsească această operă genială. Cererea librarilor pentru a cincea fasciculă creşte cu fiecare ceas. Şi se măreşte, pe oră ce trece şi cererea pentru primele patru fascicule înmormântate în rafturi. Rafturile din birourile editurii Chapman şi Hall se golesc într-o clipă. Vânzătorii de fascicule abia dovedesc cu comenzile la tipografie, pentru tipărirea tuturor celor cinci fascicule. Abia întorşi la domnii Chapman şi Hall, se reped din nou la tipografie cu noi comenzi. Librarii, numai cu greu îi pot linişti pe cumpărătorii care n-au găsit „Pickwick"; s-au luat toate măsurile pentru a se face rost de această operă genială; în decurs de câteva zile toţi cititorii vor fi satisfăcuţi.

Succesul nebun s-a prăvălit dintr-odată, ca o avalanşă în munţi.

Charles umblă ca un zănatic. Atât înţelege: în sfârşit, „Pickwick" e salvat.

Kate şi Mary îl privesc cu adoraţie. Entuziasmul domnului John Dickens e de nedescris. Pe cel care n-a auzit de existenta lui „Pickwick" nici nu-l consideră ca reprezentant al speciei umane.

În biroul Chapman şi Hall, un potop de scrisori. În fiecare zi, Charles e convins de unul şi de altul că Picwick este o operă genială.

Apariţia triumfală a lui Sam Weller îl împinge pe Charles la o idee fericită. Adică, de ce să se mai întoarlcă la Clubul Pickwick? Domnul Pickwick are acum un slujitor cu care va putea porni în aventuri, despărțindu-se de club, fără să se teamă de soarta autorului. Sam va şti, în orice împrejurare, să-i scoată pe eroi din încurcături. Acum, povestirea se poate schimba fundamental — clubul şi-a îndeplinit misiunea; iar perfidia doamnei Bardle şi uneltirile oamenilor de lege deschid perspectiva, foarte îmbucurătoare, pentru dezvoltarea subiectului găsit. Până una-alta, pot fi luate în zeflemea luptele electorale dintr-un orăşel

mic de provincie, care e pe cale să aleagă un membru în parlament.

Charles văzuse o astfel de luptă în orăşelul Southbart din provincia Norfolk. Observase metodele şi caracterul acestei lupte cu doi ani mai înainte, şi acum îşi aminti de ele.

O descrie foarte inspirat. Citind pasajul cu lupte din Eatanswill, râde cu hohote împreună cu Kate şi Mary. Îi trimite apoi pe doi din clubmeni într-o cârciumă, să asculte o istorioară nostimă povestită de un agent comercial şi savurează dinainte plăcerea cu care va descrie aventurile domnului Pickwick cu prietenii lui, în timpul unei recepţii costumate la o elegantă de provincie. Va fi un capitol de toată nostimada — făgăduieşte Charles — şi cititorii vor face mare haz.

Dar până una-alta, Charles mai râde şi din alte motive. Phiz cel melancolic soseşte într-o zi cu vestea că nişte fabricanţi şireţi de pălării au anunţat solemn apariţia pălăriilor „Pickwick“.

După cum se vede, popularitatea lui Boz e fără margini! Mary e încântată de vestea asta. Kate prooroceşte apariţia unar noi obiecte din garderoba domnului Weller. Proorocirile ei se adeveresc. În scurt timp, vitrinele se acoperă de anunţuri: „ghetre Weller“, „ţesături Weller“. Desenele acestor ţesături sunt copiate după vesta vărgată a domnului Weller şi nu-s deloc urâte; doamna Elizabeth Dickens cumpără numaidecât un număr trebuincios de iarzi pentru echiparea membrilor mai mici ai familiei. Admiratorii gustului fin al domnului Pickwick nu se lasă mai prejos; un fabricant de bastoane fabrică „mânere â la Pickwick˝; apar şi „paltoane â la Pickwick“, „ţigări Pickwick“ şi chiar „culegere de cântece â la Pickwick“.

Charles nu mai dovedeşte să strângă mâna tuturor celor care caută cu orice preţ această plăcere. Nici nu mai are vreme să răspundă tuturor invitaţiilor graţioase, care curg gârlă din partea unui nesfârşit număr de persoane necunoscute!

În câte fascicule e proiectat genialul său roman? Care sunt planurile lui de viitor? E demult căsătorit? Cine l-a numit „Neîntrecutul Boz“? Ce părere are despre literatura engleză şi despre el însuşi? Mai scrie şi altceva în afară de Pickwick?

Reporterii de ziare notează repede în carneţele răspunsurile lui spirituale.

„Pickwick“ va fi isprăvit, probabil, pe la sfârşitul anului viitor. Are de gând săi scrie romane şi schiţe. În afară de „Pickwick“ se

pregăteşte să mai scrie o carte. S-a căsătorit în luna aprilie. Se miră de unde au aflat dumnealor despre dedicaţia gravată pe capacul cutiei cu tabac: „Neîntrecutului Boz“ — cutie dăruită de o rudă a lui. În ce priveşte literatura engleză, are un cult pentru ea. Cât despre el, ar trebui să se mai gândească un pic…

6
DIN PRISOSUL DE PUTERI

Voia, într-adevăr, să mai scrie o carte. Luase hotărârea asta, când se prezentară editorii la el cu oferte. Macrone îi aminti de făgăduialai de a scrie un roman despre răscoala din 1780, condusă de lordul Gordon. Un oarecare Bentley, care voia să scoată o revistă, îi propuse să fie redactorul noii publicaţii. În revista asta — „Bazarul lui Bentley“ — „Bentley’s Miscellany“, putea să tipărească tot ce poftea.

Propunerea era îmbietoare. Douăzeci de lire sterline pe lună, ca onorariu de redactor, l-ar scăpa de corvoada reportajelor de la „Chronicle“. Şi de ce nu s-ar gândi la o altă carte, pe care ar putea-o publica regulat în numerele revistei? „Pickwick“ nu va avea de suferit din pricina asta; va scrie două cărţi în acelaşi timp.

Două cărţi în acelaşi timp…

Da, hotărâse să scrie un roman pentru „Bentley’s Miscellany“, şi alesese şi subiectul, le înştiinţă el pe Kate şi pe Mary. Macrone o să-l aştepte până va putea să-şi onoreze făgăduiala în legătură cu romanul istoric.

Călătoriile prin provincie, în calitate de reporter, îi dăduseră lui Charles posibilitatea să arunce o privire în culisele unei legi, considerată ca cea mai înaltă cucerire a umanităţii şi a raţiunii de stat, referitoare la un beteşug al Angliei: problema adăpostirii săracilor.

Legea fusese sancţionată de curând, abia de doi ani şi trei luni. Cele o sută nouă articole ale legii din 14 august 1834 trecuseră prin multe peripeţii. Cinsprezece ani în şir duraseră şedinţele comisiei din Camera Comunelor, în care se studiase practica adăpostirii săracilor, şi încă doi ani şi jumătate, o comisie regală specială cercetase mijloacele de a reforma legislaţia. În comisie se aflau destui militanţi sociali de seamă, printre care şi episcopul Londrei. Drept rod al acestei munci, apă-

ruse legea: „Despre schimbarea şi mai buna aplicare a legilor cu privire la adăpostirea săracilor din Anglia şi Ţara Galilor“.

Legea se întemeia pe un principiu, pe cât de uman, pe atât de conform cu punctul de vedere poliţienesc. Pe de o parte, statul făgăduia să-i salveze pe cei care se aflau în pragul morţii din pricina foamei; pe de altă parte, se temea ca nădejdea în ajutorul statului să nu strice moravurile, înăbuşind la cei flă-mânzi dorinţa de a se salva fără ajutorul statului. Legea parcă-l prevenea pe cel calic: ia vezi, eu am grijă de tine, dar nu crezi c-ar fi mai bine dacă ţi-ai purta singur de grijă? Legea parcă recomanda celui sărac să cugete bine înainte de a se agăţa de mâna ocrotitoare pe care i-o întindea statul.

Unealta supremă pentru ajutorarea săracilor fusese declarată Casă de muncă. Instituţia asta fusese bine cunoscută în Anglia şi mai înainte, dar comisia regală specială găsise că ajutorul săracilor ocolea Casa de muncă şi că o asemenea organizaţie de ajutor nu slujea la nimic. Aveau în vedere şi mărturia unui epitrop, care se ocupa cu problema adăpostirii celor săraci din parohia lui. La întrebarea de ce călcase legea, eliberând o sumă oarecare de bani, epitropul recunoscuse că funcţionarul îl ameninţase cu bătaia, dacă nu-i eliberează banii.

De acum înainte, dacă sărmanul flămând refuza să se dea în grija autorităţilor acestor case de muncă, nu mai avea dreptul să ceară ajutor de la stat.

Charles mai văzuse case de muncă. Văzuse oameni care primiseră însărcinarea să aibă grijă de cel sărman, nevoit să ajungă în casa de muncă. Văzuse copii şi pedagogi ai azilului; de copii găsiţi, ori de oameni sărmani. Şi aceste azile intrau în sistemul caselor de muncă.

Charles cunoştea de aproape şi regimul acestor case şi condiţiile de primire într-o astfel de instituţie.

Omul sărac, dacă se hotăra să se salveze de la moarte între zidurile casei de muncă, nu putea să nu-şi dea copilul la azil. Aceasta era prima condiţie: despărţirea de copii. Omul sărac trebuia să se despartă şi de nevastă. Şi, în sfârşit, trebuia să renunţe şi la libertate. Nu-i mai era îngăduit să circule liber;, trebuia să locuiască acolo unde hotărâse administratorul casei, să poarte haina pe care i-o pregătise statul şi să se hrănească, aşa cum găsise statul că e cu priinţă pentru sănătatea lui.

Autorii legii respingeau cu indignare aluziile criticilor. Prostii! Casa de muncă nici gând să fie închisoare.

Charles observa peste tot, la Londra şi pe unde călătorea, rezultatul legii celei noi. Cât de uşor se puteau înnoda observaţiile asupra vizuinelor din Whitechapel şi asupra oamenilor groaznici întâlniţi pe ulicioarele întunecate din Soho, cu soarta unui copil găsit, crescut
într-un azil al casei de muncă! Romanul trebuia să fie pasionant, nu umoristic.

Şi Charles declară editorului Bentley că, începând din luna februarie 1837, va publica un roman în „Bentley's Miscellany". Titlul cărţii va fi „Aventurile lui Oliver Twist".

Putea, în sfârşit, să-şi ia rămas bun de la reportajul ziaristic. De acum înainte avea să-şi aleagă el, nu redactorul de la „Chronicle" oraşele pe care voia să le viziteze, şi grumazul n-avea să mai fie primejduit de goanele nebuneşti cu diligenţele prin gropile de pe drumurile ţării sale.

La orizont se arătau perspective luminoase de belşug! Chapman şi Hall îi înmânează un cec pentru suma de cinci sute de lire sterline, reprezentând numai o parte din onorariul ce crescuse foarte mult în urma tirajului mare al lui „Pickwick". Bentley stabilise apariţia revistei abia la începutul anului nou, deci avea destul timp liber. Şi Charles se hotărăşte să scrie o piesă. S-ar părea că nu e mai greu de scris o piesă decât un roman, de ce să nu încerce? Câştigul unui dramaturg de succes e mai mare decât onorariul unui romancier, iar pentru teatru nutreşte aceeaşi dragoste de totdeauna. Scrie în grabă două vodeviluri în câte două acte: „Cochetele de la ţară", şi apoi — „Un gentleman ciudat", reluând subiectul din schiţa lui, „Duelul din marele Winklebury". Cel de-al doilea vodevil e reprezentat timp de două luni, în septembrie şi octombrie, la micul teatru Saint-James; iar „Cochetele de la ţară", în decembrie, cu muzică de un compozitor mediocru.

Ambele piese nu se dosebeau întru nimic de masa celorlalte vodeviluri jucate pe scena engleză în cel de-al treilea deceniu al secolului trecut. Îndată după apariţie, au şi fost uitate după merit, şi însuşi autorul a căutat să le uite. La începutul noului an 1837, un eveniment însemnat în viaţa lui de familie îl sustrage de la celelalte ocupaţii. I s-a născut un fiu. Şi după tradiţia engleză, i s-a dat două nume: Charles-Boz.

Pruncul a intrat în cercul de preocupări al tânărului tată, chiar din primele zile ale existenţei sale. Charles ţinea să ia parte activă la tot ce trebuia unui prunc, nelăsându-se mai prejos decât Mary şi Kate. Energia şi spiritul lui de iniţiativă îi stinghereau pe cei mai experimentaţi decât el în asemenea chestiuni delicate: doamna Dickens, doamna Hogarth, doica şi numeroasele rude care se îndreptaseră *in corpore* spre mica locuinţă din Furnival's Inn.

Citea manuscrisele pentru „Bentley's Miscellany“, lucra la „Pickwick“ şi-l pregătea pe „Oliver Twist“ pentru numărul din februarie al revistei. Domnii Chapman şi Hall tipăreau necontenit sute şi sute de exemplare din „Pickwick“, iar tirajul fasciculei următoare era şi mai mare decât al celei precedente.

Succesul lui „Pickwick", atât de temeinic stabilit, şi propunerea lui Macrone de a edita a doua serie din „Schiţele lui Boz“ i-au dat aripi lui Charles. Făcu planul să-şi schimbe locuinţa şi să şi-o mobileze în întregime. Cu toate că cheltuielile de întreţinere ale casei erau destul de mari, putea să-şi îngăduie acest pas hotărâtor, ce ar fi părut irealizabil cu o jumătate de an mai înainte. Le încunoştiinţă pe Kate şi Mary de hotărârea lui. Nu, nu s-a sfătuit cu nimeni; asemenea chestiuni le hotăra singur.

Dar trebuia, mai întâi, să isprăvească primele capitole din „Oliver Twist“.

În numărul din februarie al revistei „Bentley's Miscellany", apar, în sfârşit, cele dintâi capitole din „Twist“.

Boz apare cu un roman nou. Cititorul simte dintr-odată că noua carte e începută de Boz într-un ton cu totul altul; mereu umoristic de-a lungul celor dintâi capitole; dar un umor care nu-l aminteşte pe cel din „Pickwick“. Boz nu se distrează deloc descriind naşterea unui copil găsit şi primii lui paşi pe drumul vieţii, cu toate că personajele din paginile romanului sunt comice, ca de pildă Bumble, curierul parohial, numit „beadle“, împuternicit de legea caselor de muncă să supravegheze săracii din parohie, sau membrii consiliului parohial pentru ajutorarea săracilor, sau judecătorii de pace care au hotărât, conform legii, de soarta copilului aruncat. În vreme ce pana-i de gâscă aleargă pe hârtie, pe buze are un zâmbet rău şi sarcastic. De fapt e o strâmbătură, nu un zâmbet, uşor de imaginat când citeşti „Pickwick“. Boz e

foarte supărat, mai mult — e indignat — e indignat de orânduiala de la azilul de copii părăsiţi.

Nici vorbă că cititorul e mirat. Casa de muncă e o instituţie excelentă. Legea a avut grijă ca oamenii răi să fie îndepărtaţi de la conducerea ocrotirii săracilor, legea a creat case de muncă minunate şi orfelinate foarte bune pentru copiii găsiţi. Dacă nu-i aşa, de ce cunoscuţii luptători sociali ca Mr. Starge Bourne şi Mr. Edwin Chadvick şi alţii câţi mai sunt, au recunoscut că legea caselor de muncă e o binefacere pentru neamul omenesc? Domnul Boz nu e de acord cu o asemenea apreciere, e clar. Nu e de acord şi a hotărât să facă în scris opinie separată. E interesant cum se va desfăşura povestirea lui, ce soartă îl aşteaptă pe micul Oliver şi cum va decurge activitatea acelui „beadle“ care, cu tot rangul lui mic, deţine o mare putere, după cum se pare.

începutul a fost cu noroc. Revista „Bentley's Miscellany“, datorită lui Boz — redactor şi autor al noului roman — promite să ajungă populară.

Acum ,se poate şi el odihni puţin, ocupându-se cu mobilarea locuinţei celei noi. Camerele din Furnwal's Inn se închiriau mobilat. Locuinţa de pe Doughty-Street se poate decora şi după gustul lui. Apartamentul, mai confortabil şi mai încăpător decât cel dinainte, se află în apropierea orfelinatului de copii găsiţi, unde-l plasase pe micul Oliver Twist. Charles nu avea încredere decât în propriul său gust. Dacă cineva i-ar fi spus că nu se pricepe deloc la stilul mobilei, sau la gravuri, l-ar fi privit cu uimire. Kate şi Mary trebuiau să admire împreună cu el fiecare cumpărătură nouă. Amândouă se arătau încântate, deşi nu întotdeauna sincer, căci nu voiau să-l supere. Grijile lui de gospodar le-a încheiat cumpărând şi o trăsură. Da, el care lucrase cândva la o fabrică de vax, ajunsese să cumpere o trăsură!

Era o trăsură ca o jucărie, mică, trasă de o pereche de ponei care-şi îndeplineau însărcinările ca doi cai vrednici. Kate şi Mary, împreună cu copilul, ieşeau la plimbare în trăsurică, iar Charles le însoţea de obicei, mergând pe de lături, dându-le poveţe despre felul cum se tratează un ponei îndărătnic.

Lucra foarte mult; „Pickwick“ apărea regulat; a doua parte din „Twist“ fusese dată la cules, când al treilea vodevil al lui — după cum află Mary şi Kate chiar de la el — urma să fie

pus în scenă la teatrul Saint James. Vodevilul se numea „O fi oare soţia lui?“. Premiera avu loc la începutul lui martie, dar „comedia burlescă“, aşa cum o anunţa afişul, nu se prea bucură de succes. A treia încercare a lui Boz pe tărâmul dramatic dădea greş, ca şi celelelalte două. Amatorul de teatru nu găsea în vodeviluri calităţile descoperite de cititori în schiţe şi în „Pickwick“. Ca o mângâiere pentru autorul vodevilului „O fi oare soţia lui?“, criticile despre „Pickwick“, cu excepţia câtorva, aveau în epoca aceea cam acelaşi ton; de pildă, recenzia din „Eclectic Revue“ din luna aprilie: „Rar întâlneşti un scriitor care să prindă cu mai multă agerime trăsăturile individuale ale unui caracter sau, lucru tot atât de greu, să redea semnele exterioare (adesea destul de mărunte) în care aceste trăsături se întruchipează. Autorul nostru se arată atât de meşter în arta aceasta, încât câteva uşoare trăsături de penel ne dau adeseori o imagine mai vie a unui personaj pe care vrea să ni-l înfăţişeze, decât ar face descrierea cea mai lungă şi cea mai minuţioasă. Eroii săi ne izbesc prin puterea realismului lor. Nu ne sunt descrişi, ci înfăţişaţi. Izbuteşte, de asemenea, să prindă particularităţile fiecărei clase sociale, scoţând în evidenţă aspecte variate, tot atât de vii ca şi alte amănunte ce reliefează un personaj“.

7
DESPRE CEA DINTÂI PIERDERE ŞI DESPRE PRIETENI

Mary era cu trei ani mai mică decât Kate, poate de aceea nu-i găsea lui Charles niciun cusur. Ea era mai încântată decât sora ei, de Boz, scriitorul... Avea pentru el o admiraţie de fetiţă, totală, plină de uitare de sine. Că era îndrăgostită de Charles, îi venea greu să recunoască; dar chiar dacă ar fi recunoscut asta faţă de sine însăşi, niciun gând tulbure nu s-ar fi amestecat în legăturile lor reciproce.

Intrase în viaţa lui din primele zile, când Charles păşise în casa Hogarth. El simţea licărind în mintea lui Kate o gândire independentă. Uneori Kate nu-i aproba ideile, îndrăznind să judece oamenii şi să aprecieze evenimentele altfel decât el. Câteodată o sâcâiau încrederea în sine şi convingerea lui Charles că el nu poate da greş în legăturile lui cu oamenii şi cu regulile de purtare. Dar era bine crescută şi bună din fire, de aceea supărarea ei nu stârnea certuri. Dar Charles vedea şi-şi dădea

seama că dragostea ei pentru el n-o împiedica să aibă o judecată clară, care, după părerea lui, o făcea uneori să ajungă la concluzii greşite. De fapt, dacă aceste concluzii nu se potriveau întocmai cu ale sale, el le considera întotdeauna ca false. În privinţa asta nu era nimic de făcut, caracterul lui accentuându-se treptat, iar succesul neaşteptat, uluitor, al lui „Pickwick“ desăvârşind poate procesul acesta de formare a caracterului.

Pentru Mary însă, judecăţilei lui erau drepte, mai întâi de toate pentru că veneau de la el. Ea dovedea mai mult interes pentru paginile umoristice citite de el seara şi arăta mai multă spontaneitate decât sora ei mai mare. Se înduioşa mai adânc decât Kate, ascultând povestirile zguduitoare intercalate în Pickwick, ca de pildă manuscrisul unui nebun ori întoarcerea ocnaşului. Sărmanul Oliver şi alţi nenorociţii din schiţele lui Boz o înduioşau atât de mult, încât nu-şi putea opri lacrimile. Şi de câte ori nu citea Charles numai pentru ea, pentru publicul ideal atât de rar întâlnit în viaţa unui scriitor!

Lovitura izbucni pe neaşteptate. În cele dintâi zile ale lunii mai, Mary se îmbolnăvi. Nu se simţea bine, când Charles şi Kate îi propuseră să meargă cu ei la teatru, şi ea primi. La întoarcere se simţi şi mai rău. Noaptea, Charles şi Kate veghează la patul ei. Dimineaţa chemară un medic. Starea i se înrăutăţise. Căzu în nesimţire, şi seara, muri.

Dispariţia fetei, cea dintâi moarte a unei fiinţe dragi care intrase în viaţa lui, îl făcu să-şi dea seama de mărimea pierderii suferite. Dar poate că şi înainte de ziua asta tristă ştiuse ce scumpă îi era Mary.

Mary Hogarth a trecut fugar prin viaţă, şi imaginea ei se pierde în ceaţă pentru contemporani şi urmaşi. Pentru Charles însă, ea a rămas de-a pururea clară. De câte ori a fost îmboldit de dorinţa de a zugrăvi un portret fermecător de femeie, a ridicat ochii spre icoana ei. Portretele acestea, destule ca număr, bine cunoscute de noi, sunt imaginile aceleiaşi fiinţe — Mary Hogarth. Aşa i-a fost dat lui Charles Dickens, să nu poată zugravi niciun chip fermecător de femeie, căci sub pana lui femeia se prefăcea în înger. Era vina lui că fetiţa asta, Mary Hogarth, nu avusese parte să crească mare, şi se păstrase în amintirea lui ca un îngeraş? De aceea copiile sunt fidele originalului, şi Rose Maylie, din „Twist“, Nell, din „Prăvălia anticarului“, Florence, din

„Dombey“, Kate şi Madeline, din „Nickleby“ sunt portrete adevărate.

Şi durerea lui era adevărată. După o jumătate de an, scriind doamnei Hogarth de pierderea scumpei lor Mary, spune: „De când a murit, n-am mai scos de pe deget inelul ei — nici zi, nici noapte, — doar câte o clipă, ca să mă spăl pe mâini. Farmecul şi sublima ei desăvârşire nu mi-au ieşit din gând nicio clipă. Pot să jur solemn că nici treaz, nici în somn, amintirea durerii şi a grelei noastre încercări nu m-a părăsit şi nu mă va părăsi niciodată“.

Sau altădată: „Ah, de-ar fi şi ea cu noi în clipa asta, în-totdeauna veselă, fericită, ideală tovarăşă, care împărtăşea simţămintele şi toate gândurile mele mai mult decât oricine, îmi pare că nu mi-aş dori altceva decât prelungirea acestei fericiri desăvârşite“.

Scrisori ciudate. Nu se scrie în felul acesta despre pierderea unui prieten. Aşa se scrie numai despre pierderea unei fete iubite.

Încetă lucrul. Chapman şi Hall şi Bentley aşteptau cu ne-răbdare „Pickwick“ şi „Twist“. Cititorii revistei „Bentley’s Miscellany“ erau nerăbdători să vadă apărând urmarea la „Twist“ — întrerupere foarte puţin plăcută pentru editură; iar cititorii lui „Pickwick“ aşteptau, cu mai mare înfrigurare decât cei de la „Bentley’s Miscellany“, apariţia fasciculei următoare.

Anglia întreagă să aştepte. Sam, Mr. Pickwick şi toate celelalte personaje încremeniseră în atitudinea în care îi surprin-sese moartea lui Mary. Bietul Oliver, mititelul de el, şi tinerii pungaşi din vizuina lui Fagin îngheţaseră, de asemenea, ca ma-rionetele pe scena unui teatru de păpuşi. Dickens nu avea putere să pună în mişcare mulţimea zgomotoasă a eroilor veseli din „Pickwick“ şi figurile sinistre din speluncile Whitechapel-ului.

Văzându-l că nu poate lucra, Kate îi propuse să părăsească Londra — poate că schimbarea de mediu avea să înfrângă tris-teţea ce-i sleia puterile.

Dickens se învoi. Închiriară un cottage în împrejurimile Londrei, în Hampstead, unde Mr. Pickwick avea obiceiul să-şi facă cercetările asupra peştişorilor. Dar în primele săptămâni, Charles nu fu nici acolo în stare să lucreze.

Prietenii veneau să-l vadă. În Hampstead se împrieteni cu cel care a ocupat mai târziu un loc de frunte în viața lui.

Îl întâlnise odată la Ainsworth. Se văzuseră apoi de Crăciun, fără să se fi născut o legătură mai strânsă între ei. Chiar de atunci, de la Ainsworth, noua cunoştinţă arătase mult interes pentru „Pickwick“ şi „Schițele lui Boz“. Acum cunoştea tot ce apăruse din „Tiwst“, tot atât de bine ca şi aventurile lui Mr. Pickwick. Dar nu numai că le citise, dar se pricepea să le şi aprecieze, dovedind mult gust literar.

Noua cunoştinţă se numea John Forster.

Atunci, de Crăciun, Ainsworth, prezentându-i-l, spusese că Mr. Forster îşi făcuse o situație independentă la ziarul „Examiner“ cu articolele lui politice şi de critică literară. O spusese fată de Forster, care nu-l contrazisese, ba, dimpotrivă, îl aprobase dând din cap cu demnitate şi, am putea spune, cu gravitate. Gravitatea se vădea în toată fiinţa şi îmbrăcămintea lui austeră, în aşa fel studiată, încât niciun amănunt să nu atragă atenţia. Dickens înțelese din capul locului că asta îl preocupa cu deosebire pe critic. Şi că avea cu totul alte gusturi decât el, care se îmbrăca în aşa fel, încât să atragă privirile. Mr. Forster, evident, avea cu totul altfel de păreri asupra ţinutei şi comportării în societate. Era mereu preocupat să lase celor din jur impresia că e un tânăr domn foarte respectabil, pe câtă vreme Dickens s-ar fi mirat grozav, dacă cineva l-ar fi bănuit de o asemenea intenţie. Tot atât de mult s-a mirat aflând că domnul acesta aşa de grav, s-ar putea apune chiar îngâmfat, cu favoriţi mici, e de aceeaşi vârstă cu el. Manierele-i afectate şi înfăţişarea-i serioasă îl făceau pe Forster să pară mult mai bătrân decât era.

Atunci, la Ainsworth, Dickens avusese vreme să constate că noua lui cunoştinţă se dovedea a fi un adept credincios al progresului şi al partidului liberal. În fond însă, ca fel de gândire, rămăsese un conservator, plăcându-i mult o atitudine de expectativă faţă de starea socială şlefuită de societatea respectabilă, în decurs de atâtea generaţii. Ideile prea radicale în politică şi în problema complexă a raporturilor sociale îi erau foarte antipatice domnului Forster. Şi, afară de asta mai era, se pare, şi foarte susceptibil. Ainsworth l-a întrebat în timpul mesei pe Dickens dacă memoria nu-l înşală ori e adevărat că Mr. Pickwick aduce la înfăţişare cu un oarecare domn Forster, pe care îl descrisese domnul Chapman; abia a rostit Ainsworth numele de Forster şi criticul a şi încruntat sprâncenele. Gazda a

încercat numaidecât s-o dreagă, încredinţându-l pe Forster cum că nici nu s-a gândit să facă haz pe socoteala lui şi c-a vrut doar să glumească şi atâta tot. Tânărul critic avea însă o atitudine hotărâtă: nu putea suferi glumele, fie ele cât de nevinovate, dacă-l vizau pe el.

Totuşi, Dickens începu să-l îndrăgească pe John Forster chiar de atunci, din timpul prânzului de la Ainsworth. Criticul era instruit, mult mai instruit decât Dickens; îşi terminase cu laude studiile la Universitatea din Londra, de curând înfiinţată; despre asta, însă, nu pomenise nimic. Dar, lucru de căpetenie, vorbea despre operele lui Boz — pentru care nu avea decât cuvinte de laudă — pe un ton atât de sincer, încât nu puteai să nu-l crezi. În părerile lui nu găseai nicio urmă de linguşire sau politeţe banală; nu, tânărul critic îl aprecia cu adevărat pe Boz.

Şi acum, după cinci luni de la întâlnirea la Ainsworth, părerile bune ale lui John Forster păreau a fi şi mai temeinice. Făcuse o serie de observaţii critice, pline de fineţe, referitoare la aventurile lui Sam şi ale domnului Pickwick şi la felul cum se desfăşurau aceste aventuri; apoi, despre caracterul lui Bumble şi descrierea orfelinatului în care creşte micul Oliver. Toate observaţiile lui erau fără replică. Dickens avea o mare încredere în părerile lui, încredere pe care n-o manifesta faţă de niciun alt literat de profesie dintre cunoştinţele lui.

De data asta, legătura cu John Forster n-avea să se mai întrerupă, aşa cum se întâmplase cu cinci luni înainte.

Zilele treceau şi, încetul cu încetul, durerea ascuţită a pierderii începea să se aline. Vizitele cunoştinţelor îi ajutaseră acestui proces binefăcător de uitare. Dickens se întorcea la „Pickwick“ şi la „Twist“.

Printre cunoscuţii lui erau doi oameni cu care se împrietenise în chip firesc şi uşor, chiar mai mult decât cu Forster.

Aceştia nu erau literaţi. Soarta le-a rezervat, totuşi, locuri de cinste în istoria artei engleze.

William Charles Macready era un bărbat de patruzeci şi patru de ani. Mai toţi londonezii iubitori de teatru îl văzuseră în rolul lui Bob Roy. Era un mare actor, dar nu prea avusese noroc. La vârsta de şaptesprezece ani îl jucase pe Romeo al marelui Shakespeare la un teatru din Birmingham, pe care tatăl său îl luase în antrepriză. Colindase ani de-a rândul prin provincie, unde era cunoscut ca unul din cei mai vestiţi actori. La Londra

însă, nu-i prea mersese. Aici se întâlnise în rourile lui Shakespeare, în ambele teatre principale — Covent-Garden şi Drury Lane — cu titani ca Kean, Young şi Charles Kemble. Viitorul avea să arate că nu era apreciat mai puţin decât aceştia în rolurile shakespeariene de către spectatorii londonezi, de altfel exigenţi cu interpreţii shakespearieni. Creaţiile lui în Macbeth, Lear, Cassio, Iago şi regele John au rămas în istoria scenei engleze din veacul al XIX-lea.

Dickens vedea în Macready un actor desăvârşit. Şi l-a cucerit destul de uşor, cum i se întâmpla ori de câte ori îl interesa cineva. Inteligentul şi finul Macready s-a simţit şi el atras de Charles. Actorul ştia de impresia lăsată asupra scriitorului de moartea lui Mary şi, arătându-i multă prietenie, începu să vină mai des decât înainte; întâi la Hampstead, apoi, începând din iulie, la Londra.

Un alt cunoscut pe care îl întâlnea cu aceeaşi plăcere era Daniel Maclise.

Maclise era cu şase ani mai mare decât Dickens. Tatăl lui scoţian, ofiţer inferior, neținând seama de dragostea băiatului pentru pictură, hotărî să-l bage funcţionar la o bancă. Astfel, adolescentul Daniel Maclise vine la Londra, unde talentul lui pentru pictură, evident pentru toată lumea, îi deschide porţile Academiei Regale unde este primit ca elev. La Academie, Maclise obţine toate premiile, expunând diferite pânze. De doi ani, reputaţia lui de pictor crescuse atât de mult, încât Academia îl alesese membru corespondent. Maclise era un pictor excelent şi un desenator plin de finețe. Compoziţiile sale istorice i-au deschis calea sigură spre glorie, făcându-i mai târziu numele celebru, atât în Anglia, cât şi în pretenţiosul Paris.

Dickens îi prezisese lui Maclise o carieră glorioasă. Pictorul îl asculta zâmbind în tăcere — îi plăcea să muncească şi nu-şi irosea niciodată vremea. Avea un ochi ager de portretist, simţindu-se atras de chipurile shakespeariene ca şi de pânzele istorice. Frescele lui uriaşe din Camera Lorzilor aveau să-i întărească faima în arta engleză de meşter neîntrecut al picturii murale; iar tratarea subiectelor shakespeariene va oferi prilejul tinerilor prerafaeliţi să-l considere pe Maclise drept cel mai reprezentativ pictor al şcolii noi, fiind încununat cu toți laurii academici.

În acele săptămâni atât de grele pentru Dickens, după întoarcerea sa la Londra, vizitele lui Macready şi Maclise, precum şi neaşteptata prietenie cu Forster i-au ajutat să înceapă din nou lucrul.

Dar durerea pentru fiinţa pierdută, ascuțită şi nedomolită, îl apuca pe neaşteptate. Atunci, în singurătatea inimii lui, plângea cu hohote, ca un copil.

Spre sfârşitul lunii iulie o anunţă pe soţia sa că hotărâse să plece pe continent, pentru o săptămână, împreună cu ea şi Phiz.

Dar înainte de a porni spre Flandra, simte nevoia s-o introducă în „Twist“, pe Rose Maylie.

Astfel, Mary Hogarth capătă prima ei întruchipare.

8
PRIN PRISMA A DOUA ROMANE

„Pickwick“ se apropie de sfârşit. Fascicula din luna noiembrie avea să fie cea din urmă. Cititorul trebuia să-şi ia rămas-bun de la Sam, de care se îndrăgostise, ca şi autorul, de la Sam cel cu o adevărată inimă de aur, să-şi ia rămas bun de la Mr. Pickwick şi de la toate celelalte personaje a! e romanului. Cititorul avea să se întristeze, căci se deprinsese, timp de un an şi jumătate, să aştepte apariţia fasciculelor de un verde palid.

Cât de mult se îndepărtase autorul în povestire de planul său iniţial! Critica răutăcioasă, veşnic cârcotaşă, avea să descopere mai târziu că în “Pickwick“ nu autorul conduce povestirea ci, de cele mai multe ori, povestirea îşi alege singură calea, independent de autor. Începând cartea, autorul credea, în naivitatea lui, că va putea scrie un roman, înşiruind pur şi simplu aventuri, una după alta. Urma cunoscutul exemplu al spaniolilor sau al lui Smollett, care şi el se lăsa dus de povestire. Şi abia după ce scrisese o sumedenie de pagini, se gândi la lipsa de subiect ce ameninţa să fie o adevărată catastrofă pentru carte. Abia cu începere de la al doisprezecelea capitol, născoci intriga, făcând astfel ca romanul să nu se destrame.

Critica răutăcioasă va afirma, desigur, că Mr. Pickwick de la începutul cărţii nu seamănă deloc cu cel de la sfârşitul ei. E drept că în roman sunt doi Mr. Pickwick, diferiţi unul de altul. Cel dintâi, nu prea inteligent, caricatură de specialist de caracude din iazurile Hampsteadului, cu un aer de profund cugetător, îşi

înseamnă în carneţel neroziile pe care i le bâiguie un birjar despre căluţul lui, îmbogăţeşte ştiinţa prin descifrarea unei inscripţii pe o piatră, inscripţie ce nu se cerea descifrată; cu acelaşi aer de filosof ascultă cu atenţie minciunile gogonate ale lui Jingle, de care nu s-ar lăsa păcălit niciun copil. Şi, un al doilea Pickwick, care n-ar fi putut să se nască conform oricărei legi de dezvoltare a caracterului, dacă autorul n-ar fi pornit la întâmplare şi s-ar fi gândit de la început ce aşteaptă de la eroul său. Al doilea Pickwick e înţelept prin înţelepciunea inimii, e bun şi omenos şi are o voinţă de fier când se iveşte prilejul să se ridice împotriva minciunii şi neadevărului din lumea aceasta. Capcana pe care i-o pregătiseră legiştii s-a dovedit a nu fi îndeajuns de ingenioasă şi de tare. Mr. Pickwick, cel de la început, ar fi căzut în ea; cel de mai târziu a sfărâmat-o, ieşind din întâmplarea asta senin şi plin de demnitate. În schimb, nu se răzbună pe nimeni, cum ar fi făcut cel dintâi, ba dimpotrivă, îl ajută pe Jingle ghinionistul, şi pe Trotter cel făţarnic, care îi făcuseră atâta rău.

Pe scurt, Dickens îl leapădă la jumătatea drumului pe un Mr. Pickwick şi începe a se ocupa de un altul.

Dar nu-l părăseşte numai pe Pickwick. Îl lasă în drum şi pe Mr. Wardle, uitând de el. Îl părăseşte şi pe Jingle. Şi abia la sfârşit critica mirată dă din nou de el. Are dreptate să fie nedumerită şi să se întrebe de ce şi-o fi amintit autorul de el, cum se mirase şi înainte de ce l-o fi uitat.

Critica gâlcevitoare are destule motive să fie nedumerită şi este nedumerită.

Dar cititorului puţin îi pasă de critică. George Sala, cunoscutul ziarist, care va scrie mai târziu la revista lui Dickens — „Lectura de familie“ — vreo trei sute de articole, va nota pe scurt, în carneţelul lui, despre felul cum a fost primit „Pickwick“ de cititori. Va arăta că un bolnav, căruia medicul îi prevesteşte că nu mai are de trăit decât o lună, a mormăit după plecarea doctorului: „Ei, ce să-i faci! Bine că fascicula următoare din Pickwick apare peste două săptămâni“. George Sala va nota ce a păţit un şcolar care, aducându-şi aminte în timpul unui serviciu religios de o întâmplare cu haz din Pickwick, a început să râdă atât de tare, încât a trebuit să fie dat afară din biserică, spre a nu-i tulbura pe ceilalţi credincioşi.

Tot el, George Sala, va face tot felul de însemnări despre câini şi pisici botezate în cinstea eroilor din „Pickwick“, despre apariţia imitaţiilor tâlhăreşti după roman: fasciculele lunare „Pickwick in penny“ şi altele copiate după „Memoriile postume ele clubului Pickwick“.

Câinii şi ţigările “Pickwick“ şi tot felul de alte imitaţîi dovedesc cu prisosinţă popularitatea cărţii, dar şi că cititorul nu se prea sinchisea de complicatul gen literar numit roman. E1 găsise o carte şi făcuse din ea un bun naţional. Şi cartea aceasta a tânărului scriitor Boz avea însuşiri magice. Te făcea să vezi viaţa în roz şi latura hazlie a oamenilor şi a întâmplărilor, aşa că nu puteai găsi un alt roman mai dătător de mulţumire şi nici un erou mai fermecător decât Sam.

Câteodată cerul se înnora, dar nu pentru multă vreme. Căci scriitorul Boz nu suferea umbra lăsată de nor, — topea norul îndată şi puteai zâmbi iar, ba puteai chiar să şi râzi în hohote, ca şcolarul acela din biserică. Tânărul scriitor Boz cunoştea secretul de a prinde latura hazlie a omului şi bunăvoinţa vieţii pentru toţi cei care nu fuseseră ursiţi din naştere să fie fără noroc. Avea talentul de a înfăţişa viaţa ca pe o mamă grijulie, care numai pentru binele nostru este câteodată aspră.

Şi iată, cartea se afla acum în rafturile tuturor librăriilor. Autorul o terminase, şi editura Chapman şi Hall o scosese în volum, fără să ia în seamă că abia apăruse cea din urmă fasciculă pe luna noiembrie, în haina-i de culoarea verzei. Cartea se mistuia cu o repeziciune fulgerătoare, silindu-i să scoată alte şi alte mii de volume, ca să potolească setea cititorului.

Iar alături de Pickwick, se afla numărul în curs din „Bentley’s Miscellany“. Ce vrăjitor! Să scrii în aceeaşi zi la seninul Pickwick şi la posomoritul Twist!, se minuna cititorul, grăbindu-se să cumpere ‚Bentley’s Miscellany“.

Făcuse cunoştinţă cu Casa de muncă şi cu azilul în care erau crescuţi copiii găsiţi. Aceste instituţii i se înfăţişaseră până atunci cu totul altfel. Oare, casa de muncă stăpânită de Bumble şi doamna Cownby e una şi aceeaşi cu adăpostul tihnit pentru cei săraci despre care citise el în ziare? Iar azilul de copii găsiţi, de pe lângă casa de muncă, să fie oare asemănător cu cel dat în grija doamnei Mann? Or fi existând, într-adevăr, asemenea azile şi obiceiul de a-i da pe micuţi în robie celui dintâi coşar?

Da, aşa zice Boz.

Făcând cunoştinţă cu două instituţii umane, cititorul trebuie să se scufunde în drojdia Londrei. E drept că mai întâlnea în cale şi câte o doamnă milostivă şi câţiva gentlemeni de treabă, dar Boz nu-i scotea pe ei în primul plan. Boz îl vâra pe cititor prin vizuini care, după cum s-a văzut, erau la fel de bine cunoscute de el ca şi procedura de la judecătoriile Doctor's Commons.

Cititorul se trezea în tovărăşia lui Mr. Fagin, cel care-i învăţa pe copiii de aceeaşi vârstă cu Oliver meşteşugul hoţilor de buzunare. Acest Fagin era mai mult decât un pedagog experimentat; în mocirla lui socială se scurgeau toate lepădăturile din uriaşa Londră.

Cititorul ştia acum: tihna şi pacea din casa bătrânei lady, unde nimerise micul Oliver, nu trebuia să-l inducă în eroare. Scenele idilice nu sunt decât o trambulină care ajută ca povestirea să se scufunde din nou în drojdia societăţii. Cititorul presimţea rolul pe care avea să-l joace în carte groaznicul Sikes.

Zadarnic caută cititorul seninătatea şi umorul din „Pickwick". În „Twist" nu există umor. Bumble, curierul parohial şi pungaşii de buzunare nu prea erau hazlii. Erau groaznici, deşi îngâmfarea şi încrederea în sine a lui Bumble, precum şi isprăvile hoţilor puteau să pară comice. Nu, Boz nu îngăduia lectorului să fie bine dispus citindu-l pe „Twist".

Cititorul era mirat şi pe bună dreptate. Se părea că autorul vede viaţa în acelaşi timp din două unghiuri diferite. Pe de o parte, viaţa părea uşoară, chiar dacă erai nevoit să lupţi împotriva celor răi şi a legii nedrepte; pe de altă parte apărea aspră, prin vitregia soartei micului Oliver şi a sărmanilor din parohie. Pe de o parte, apăreau situaţiile comice care se ţineau lanţ şi n-aveai decât să ştii cum să le depeni; pe de altă parte, intervenea soarta oarbă, acel destin antic care-şi alege victimele mai ales printre cei nevinovaţi, nu după legea răsplăţii. Dintr-un unghi, Boz vedea oameni ciudaţi, cu gesturi atât de comice, încât schiţarea lor lua proporţii neverosimile, iar din altul — lumea de mizerabili, vrednici de milă, ca Sikes, Fagin, Nancy, precum şi clienţii neputincioşi, îngenunchiaţi de viaţă, ai curierului parohial.

Boz acesta e un scriitor foarte ciudat. Nu-i uşor lucru să scrii în acelaşi timp două romane atât de diferite, dintre care unul abia se terminase. Se poate ca mulţi dintre cititori să nu-şi fi

putut explica „ciudăţenia˝ lui Boz. Unii, însă, înţelegeau: viaţa reală nu poate fi zugrăvită de pe-o singură poziţie. Pentru că viaţa reală e o îmbinare de situaţii groteşti — ca în „Pickwick“ — şi destin crud şi imagini groaznice — ca în „Twist“.

Pe de o parte, „Pickwick“, în care autorul zburdă, pe de alta, „Twist“, care nici în numerele următoare din „Bentley's Miscellany˝ nu făgăduieşte decât scene şi mai crunte.

Cititorii, însă, înţeleseseră: scriitorul acesta, care înfăţişează viaţa reală în acelaşi timp prin „Pickwiick“ şi prin „Twist“, e un scriitor cu adevărat mare. Rămânea numai de văzut dacă aveg să-şi păstreze şi în viitor capacitatea de a vedea şi de a zugrăvi viaţa în plinătatea ei. Dar oare va continua, după acelaşi sistem, să despartă viaţa în situaţii comice şi dramatice? Ori maturitatea îl va învăţa să n-o mai vadă pe două planuri diferite ci — lucru ce la tinereţe ţi se pare cu neputinţă — să împletească binele şi răul într-un singur destin şi să realizeze tipuri cu mult mai complexe, care să nu fie numai paiaţe hazlii ori numai răufăcători de melodramă?

În anii aceştia, cei dintâi ai carierei sale de scriitor, nu putea încă să înfăţişeze un asemenea om. De aceea scria două romane în acelaşi timp, după două concepţii diferite. Avea să-i ajute oare experienţa vieţii şi măiestria-i ce sporea neîncetat să găsească o altă formulă?

9
ZIUA DE LUCRU A LUI BOZ

Acum, Boz nu mai lucra decât la „Twist“. Cu prilejul apariţiei lui „Pickwick“ în volum, prietenii şi admiratorii au dat în cinstea lui un banchet. Boz stătea în capul mesei, lângă sargent Talfourd — vestitul avocat — care fusese ales preşedinte al adunării. Obrajii îi erau uşor rumeniţi de emoţie; părul lung, de un castaniu închis, îi cădea în bucle peste favoritele-i scurte şi stufoase, scoţând în evidenţă tenu-i palid, bătând în măsliniu. Buzele-i roşii păreau şi mai vii în contrast cu pielea lui smeadă. La butoniera fracului violet avea un trandafir de un roşu aprins. Şi când s-a ridicat, ca să ţină o cuvântare, toţi cei de faţă au putut să-şi dea seama de slăbiciunea asta a lui pentru culorile vii.

Într-adevăr, chiar pe vremea aceea, când moda permitea îmbinări îndrăzneţe de culori în îmbrăcămintea bărbătească, auto-

rul lui Pickwick vădea în alegerea lui un gust foarte original. Fracul lui violet cu coadă de rândunică se împerechea cu o vestă de catifea zmeurie, ce i se urca până aproape de gât şi pe care se lăfăia nodul enorm al cravatei albe, încadrată de volanele pieptarului. Pantalonii negri, strânşi pe pulpe, se subţiau spre glezna piciorului. Două ace cu briliante, unite printr-un lănţişor de aur, erau prinse de cravată, iar pe vesta de culoarea zmeurei se răsfăţa un lanţ gros de aur. Stătea ţanţoş, cu bustul înainte, în haina pe care croitorul avusese grijă să i-o facă în aşa fel încât să-i scoată pieptul în evidenţă: totuşi, nici aşa nu dădea impresia de sportsman, deşi nu mai păstra nimic din delicateţea lui de adolescent.

Acum, discursurile elogioase amuţiseră. După ce-şi scria porţia obişnuită din „Twist“ în timpul dimineţii, îi rămânea atâta vreme liberă cum n-avusese niciodată. Avea destul răgaz, cu toată corectura conştiincioasă a manuscriselor străine de la revistă. Seara, dacă nu găsea pe afiş nicio piesă interesantă de văzut, rămânea bucuros acasă, cugetând la porţia de „Twist“ de a doua zi şi primind câţiva prieteni. Afară de Forster, Macready şi Maclise, se mai întâlnea cu Phiz şi Cruikshank, care ilustra „Twist“; iar dintre vechii cunoscuţi de la „Chronicle“, un singur reporter, Thomas Beard, era chemat să ia masa din când în când în Doughty-Street.

Era o iarnă blândă şi-şi putea continua plimbările obişnuite în afara oraşului. Plimbări care intrau din ce în ce mai strict în programul zilei, îndeplinit cu sfinţenie. Pentru un ochi străin, stricteţea asta putea să pară exagerată. Pedantismul nu prea face casă bună cu talentul. Dickens izbucnea în râs ori de câte ori prietenii făceau glume pe socoteala orarului respectat cu atâta rigurozitate. Şi făceau haz şi de punctualitatea lui.

Cu fiecare lună, aceste două pasiuni ale lui, punctualitatea şi ordinea, se înrădăcinau tot mai adânc în el. Se părea că-şi pusese în minte ca în viaţa de toate zilele să-şi stăvilească emotivitatea şi temperamentul. Deşi s-ar părea că aceste două însuşiri sunt făcute să întreacă uşor măsura, totuşi de obicei, tocmai ele te pot ajuta să te înfrânezi. Dickens hotărâse că trebuie să fie punctual şi ordonat şi-şi îndeplinea hotărârea cu entuziasm.

Acum, după „Pickwick“, nu-i mai era îngăduit să-şi irosească timpul. Trebuia să aleagă cu stricteţe oamenii care-i puteau fi

folositori; şi, în disciplina pe care şi-o impunea, trebuia să recurgă la binefacerile rutinei. Numai cu ajutorul ei se poate canaliza gândirea omenească, fără a se abate de la soluţia problemelor de căpetenie.

Ordinea de pe masa de scris trebuie să fie fără cusur, peniţele, bine ascuţite; e de neîngăduit să scrii ori să faci corecturi pe manuscrise, cu creionul. Masa să fie aşezată în faţa ferestrei, ca să cadă lumina bine, căci principalul e să lucrezi cu spor; lucrul e ca şi somnul sănătos, care depinde de poziţia celui ce doarme; trebuie să te culci cu capul spre miazănoapte şi cu picioarele spre miazăzi. Culoarea cernelei are şi ea însemnătatea ei; se cere să fie albastră; apoi niciun scaun nu trebuie să fie clintit de la locul său. Dezordinea distrage atenţia, ca şi un stor de la fereastră ridicat neglijent, ori o podea prost măturată.

Pe masa de scris nu şi-a luat încă locul bine cunoscut grupul de bronz, atât de trebuincios pentru ca munca să fie cu spor. Şi nici glastra cu un trandafir roşu, ori oglinda mare *trumeau* din colţ. La butonieră, însă, o floare roşie, în niciun caz albă — de preferinţă muşcată oritrandafir — e nelipsită.

Trebuie să te scoli dimineaţa la ora care să-ţi îngăduie aşezarea la lucru numaidecât după lunch — gustare de dimineaţă. Să lucrezi în deplină linişte, căci zgomotul e de nesuferit. Şi să stai la masa de scris, chiar dacă n-ai chef de lucru şi chiar dacă sub pana bine ascuţită iau fiinţă nu rânduri, ci desene şi profiluri care — între noi fie zis — nu prea dovedesc vreun talent de desenator.

Să lucrezi până la al doilea lunch — adică până la ora unu — şi uneori chiar şi o oră după dejun. Şi dacă ora asta e rezervată corespondenţei, atunci se cere numaidecât să respecţi regula de a nu face nicio ştersătură pe scrisori. Cu manuscrisele e cu totul altceva; pe ele e îngăduit şi chiar se cere să le mâzgăleşti fără milă, împrăştiind corecturi în toate sensurile pe foaie. Bineînţeles, corecturile trebuie să fie clare deşi, după cum se plâng editorii, aşa-zisa lui claritate nu prea e de mare folos. Din pricina sumedeniilor de corecturi, pentru astfel de manuscrise se cer anumiţi culegători, dintre cei mai experimentaţi. La urma urmei, ar fi de dorit un culegător special, care să se dedice acestui scop, descurcându-se în încâlcitura de corecturi. Stenografia este un ajutor bun al scriitorului. Apoi, niciun

manuscris şi nicio scrisoare importantă nu se expediază până nu se face o copie după ele. De nu faci copie, şi scrisoarea şi manuscrisul se vor pierde, iar, de vină va fi numai uşurinţa ta. Şi uşurinţa în muncă e de neiertat.

Lipsa de seriozitate în muncă duce la lipsa de conştiinciozitate. Trebuie să lucrezi din plin. Cel care tratează munca sa cu uşurinţă e un înşelător; şi dezordinea la lucru e tot atât de neîngăduită ca şi lipsa de control în felul de a te purta. Manuscrisele înşelătorilor se recunosc de la cele dintâi pagini; şi nu merită nicio milă, după cum nu pot fi iertaţi cu niciun chip cei care calcă una din capitalele porunci ale convieţuirii oamenilor: punctualitatea.

Oamenii trebuie judecaţi cu multă asprime, după felul cum respectă porunca de mai sus. Lipsa de punctualitate e un păcat social, deoarece pricinuieşte pagubă celor din jur, furându-le un timp preţios. Lipsa de punctualitate e un păcat şi faţă de tine însuţi, fiindcă ea îţi iroseşte forţele, te duce la trândăvie. Numai un uşuratic poate crede că e mai uşor să trăieşti şi să lucrezi după plac, indiferent când, în timpul zilei şi nu după un program bine stabilit. Amintirea timpului pierdut zadarnic şi a zilei nerodnice îţi strică tot cheful. Şi ziua care ţi se pare uşoară, se dovedeşte dintr-odată a fi apăsătoare.

Ziua e uşoară atunci când lucrezi la masa de scris atâtea ore stabilite dinainte, şi de sub pana ta ies regulat trei-patru pagini de manuscris. Ziua e dintr-odată plăcută când, plecând de acasă, te întorci exact la ora fixată dinainte. Sau, de pildă, când un vizitator nu se lasă aşteptat.

Dickens consultă ceasul de buzunar. Macrone a întârziat până acum cu trei minute. Cu trei zile în urmă ceruse prîntr-o scrisoare să i se fixeze o întrevedere. Şi doar ştia cât e Dickens de punctual. Ori, poate, editorii îşi închipue că numai ei sunt oameni de afaceri, şi câ scriitorii se joacă numai de-a oamenii de afaceri?

Editorii... Să-i vezi acum cum vor încerca să scoată cât mai multe lire, speculând succesul său... Ce prost a fost, încheind înţelegerea cu Bentley! Cititorul ştie că „Bentley’s Miscellany“ e redactată de autorul lui „Pickwick“, tirajul revistei creşte mereu, şi anul treizeci şi opt ar putea să aducă o creştere şi mai mare a tirajului. Da, el munceşte pentru Bentley, şi onorariul lui nu s-a

ridicat nici cu o centimă, iar corectura manuscriselor ia destulă vreme. Si nici onorariul pentru „Twist“
— care pare a avea destul succes — n-a fost deloc sporit. Trebuia să-l publice în fascicule, ca şi pe „Pickwick“. Dar mai grav e faptul că în învoiala cu Bentley se obligase să-i dea pentru revistă primele două romane. Două romane! Noroc de Forster, prieten nepreţuit; ştie să aranjeze afacerile prietenilor; dar nici el n-a reuşit decât să-l facă pe Bentley să-şi modereze pretenţiile, mulţumindu-se cu un singur roman. Va fi nevodt să scrie pentru Bentley despre răscoala lordului Gordon din 1780. Dar cartea asta e făgăduită demult lui Macrone. Ei, făgăduită! Să-l ia naiba pe Macrone! S-a obligat să i-l scrie. Şi acum se ţine mereu de capul lui şi-i tot aduce aminte. Nici vorbă că vizita lui Macrone e în legătură cu afurisitul de contract referitor la romanul istoric.

Cu cât se gândea mai mult la editori, cu atât simţea că se înfurie mai tare. Parcă Chapman şi Hall sunt mai breji? E drept că-şi îndeplinesc conştiincios îndatoririle, fără a călca vreo clauză a contractului, dar e oare just ca editorul să aibă partea leului la câştig, dacă romanul are succes? Dar ia să aducă vorba despre asta, că îndată scot răspunsul din buzunar — că editorul mai mult păgubeşte decât trage foloase, de aceea, vedeţi dumneavoastră, editura e o întreprindere riscantă, nesigură din punct de vedere comercial. Editorii se ţin întotdeauna de eremiade, dar asta nu-i împiedică să-i ademenească pe începători, prinzându-i în capcană. Dar ajunge! Asta nu se va mai întâmpla de acum înainte. Nu mai e un autor începător şi va şti să le arate că nu are poftă să umple cu bani buzunarele editorilor.

Cât despre Macrone...

Se auzi bătând în uşă. Camerista veni să-l anunţe pe domnul Macrone.

Editorul schiţelor lui Boz, om între două vârste, scurt şi îndesat, în jachetă bleumarin, intră zâmbind, netezindu-şi favoriţii deşi. Nu trecuse mult de când autorul lui „Rockwood“, romancierul Ainsworth, îi adusese la editură un tânăr scriitor, autor puţin cunoscut al unor schiţe bunicele, apărute în „Chronicle“. Valoarea autorului fiind evidentă, domnul Macrone căzuse de acord să-i editeze un volum de schiţe şi, pentru orice eventualitate, încheiase cu tânărul scriitor un contract cu privire

la un roman istoric. Editase schiţele şi pusese în palma domnului Boz vreo sută de lire, dacă nu-l înşală memoria... Urmase succesul neînchipuit al lui „Pickwick“ — carte care s-ar putea spune că i-a fost suflată, încăpând pe mâinile unei edituri începătoare ca Chapman şi Hall. Nici vorbă că n-aveai de unde să ştii dinainte, dar cel puţin să tragă maximum de profit din situaţia prezentă, maximum de profit...

Domnul Macrone nu-l văzuse de mai bine de un an pe domnul Boz, care acum îşi luase numele de botez, precum şi numele lui adevărat de familie. Intre timp, domnul Boz se schimbase, sau mai bine zis îşi schimbase felul de a fi. Înainte, temperamentu-i nervos se vădea în orice gest; părea veşnic grozav de grăbit, un tânăr gentleman impetuos, s-ar fi putut spune. Acum îşi aţinteşte cu băgare de seamă interlocutorul drept în ochi, şi gesturile îi sunt mai rotunjite. Îl primeşte la birou, în camera de lucru mică şi excesiv de curată, fără mobilă de prisos, poftindu-l cu linişte să ia loc pe fotoliu, lângă dulapul cu cărţi, în care ochiul ager al editorului nu vede decât o serie de romane mediocre şi câteva cărţi de călătorii... „Pesemne că romanele i-au fost dăruite de autori“, se gândeşte domnul Macrone, lăsându-se în fotoliu.

— Sunt la dispoziţia dumneavoastră, domnule Macrone, – spune Dickens — însă, dacă nu vă e cu supărare, s-ar putea ca în scurt timp să fim deranjaţi. Am fixat cuiva ora trei, socotind că această convorbire a noastră nu va dura mai mult de o jumătate de oră. Şi acum, din păcate, e trei fără zece.

Domnului Macrone nu-i este greu să priceapă că gazda, făcând această introducere, sublinia întârzierea vizitatorului.

— E vina mea, domnule Dickens — spune el — şi-mi voi da toată osteneala să fiu cât mai scurt.

Şi în acelaşi timp se gândeşte că autorul lui „Pickwick“ e din cale afară de ambiţios; dar n-ai ce-i face, aşa se întâmplă de cele mai multe ori cu scriitorii care au succes.

Dickens, întinzându-şi sub masă picioarele în pantaloni largi, cadrilaţi, îşi scutură delicat un firişor imaginar de praf de pe poala redingotei cafenii şi, scoţând din vază o pană nouă de gâscă, începe s-o învârtească între degete.

— Vă ascult, domnule — spune Dickens, scrutând chipul cunoscut al lui Macrone.

— Aşadar, domnule Dickens, cred că-i de prisos să vă mai amintesc ceea ce ştim amândoi atât de bine. E vorba de convenţia noastră prin care vă obligaţi să scrieţi un roman istoric despre rebeliunea lordului Gordon. Dacă nu mă-nşel, propuneati ca titlu: „Gabriel Vardon“. Da. Exact.

„Dacă ar fi să ridicăm pretenţii estetice — cum spunea mai ieri Forster — nasul domnului Macrone ar trebui să fie ceva mai mic. Dar interesant ar fi să afli ce ascunde în dosul vorbelor negustorul ăsta dibaci. Doar n-a venit el numai ca să amintească de „Gabriel Vardon“ — gândeşte Dickens, jucându-se cu pana de gâscă. Dar nu spune nimic. Tace. Macrone face o pauză şi ochii lui mici de culoarea vinului pipăie fata romancierului care spune în sfârşit:

— M-a furat tema, domnule Macrone, care, după credinţa mea, e de însemnătate socială, vorbesc de romanul meu care apare în revistă; cred că ştiţi...

— Sunt de aceeaşi părere, domnule Dickens, că romanul cu aventurile băieţaşului are o însemnătate socială, cum spuneţi dumneavoastră; editura Macrone, însă, n-are nicio legătură cu această operă a dumneavoastră.

— Nu prea văd de ce, publicându-l pe „Oliver Twist“ la Bentley, mi-aş fi călcat obligaţia faţă de dumneavoastră, dă din umeri Dickens. Doar nu scriu un roman despre răscoala lordului Gordon.

— Aşa este, domnule Dickens! Exact acelaşi lucru ani vrut să spun şi eu...

Şi Macrone încearcă să zâmbească, fără prea mult succes. Îşi isprăveşte fraza parcă indiferent, dar ochii lui iscoditori sunt aţintiţi asupra lui Dickens.

— Dar eu aştept zadarnic romanul istoric „Gabriel Vardon“...

Dickens începe să-şi piardă răbdarea, dar se stăpâneşte:

— Veţi admite, desigur, domnule Macrone, că noi, scriitorii, avem dreptul să luăm o temă care ne interesează. Ori, în timpul de faţă, tema „Gabriel Vardon“ nu mă atrage deloc. Odată şi odată cred că tot o să scriu despre rebeliunea lordului Gordon. Dar nu acum. Asta-i tot.

Şi Dickens pune pana de gâscă pe o foaie şi apasă. Şi pana nu mai e bună de nimic.. Macrone bagă de seamă. Nu-i mult de atunci, acum vreo doi ani, acelaşi tânăr fercheş n-ar fi îndrăznit să-şi arate enervarea într-o discuţie cu un editor căruia-i

pricinuia pagube din cauza interesului pentru o altă temă. Pe vremea aceea, tânărul domn se arăta nespus de fericit pentru cele o sută de lire sterline luate pe schiţe. Pe atunci, îl privea pe editor ca pe un binefăcător. Pe câtă vreme acum… Tânărul gentleman înţelege prea bine că pricinueşte pagube editurii şi strică pana, de enervare. Macrone se hotărăşte să atace brusc:

— După câte văd, domnulle Dickens, dumneavoastră nu socotiţi necesar să fixaţi un termen, măcar aproximativ, când firma mea ar putea dispune de primele capitole din „Gabriel Vardon“, pe care am plănuit să-l scot în fascicule. De unde trag concluzia că admiteţi posibilitatea de a vă simţi atras, cum opuneţi dumneavoastră, de cu totul alte teme decât cea istorică. E drept?

Dickens aprobă dând din cap, în tăcere. Macrone, cu tot trupul zvârlit înainte, nu mai stă decât pe muchia fotoliului.

— Vedeţi, domnule, în felul acesta, refuzul dumneavoastră de a scrie „Gabriel Vardon“, îmi cauzează pagube.

— Nu vă prea înţeleg — spuse Dickens. Repet, nu scriu „Gabriel Vardon“, dar nici nu închei contract pentru el cu o altă editură.

— Din punct de vedere comercial noi, oamenii de afaceri, înseamnă că păgubim, dacă nu obţinem un avantaj la care avem tot dreptul.

— Eu nu sunt negustor, domnule Macrone, şi nu pot accepta o asemenea deducţie — spune Dickens trăgând ceasul din buzunarul vestei şi cercetându-l. Judecând după tonul lui, comerciantul are de gând să dea o lovitură de berbec, aşa că nu strică să laşi de o parte orice delicateţă.

— Îmi pare rău că nu acceptaţi deducţia mea, domnule Dickens, spune Macrone, sec. Noi, comercianţii, însă, o acceptăm. Şi de aceea mă văd silit să vă atrag atenţia, că voi încerca să-mi recuperez paguba pe care aţi pricinuit-o firmei mele.

— Ţin să vă mulţumesc, domnule, spune el sarcastic, pentru sinceritatea dumneavoastră. Şi nu ascund că sunt tare curios să aflu ce legătură poate fi între mine şi hotărârea de a vă recupera pagube pe care nu le-am cauzat firmei dumneavoastră.

— Ţin să vă fac atent, domnule Dickens, că am hotărât să public „Schiţele lui Boz“ în fascicule. În ediţii lunare, domnule, spune Macrone, şi faţa lui se face ca de piatră.

Dickens se lasă pe speteaza scaunului.

— Ce vreţi să spuneţi, domnule? Mi-aţi publicat schiţele în volum, şi acum vreţi să le tipăriţi în fascicule?

— Da, aşa cum aţi publicat „Memoriile postume ale clubului Pickwick“.

— Dar fasciculele „Pickwick“ au fost o noutate pentru cititor! Pe câtă vreme, dacă se editează nuvelele în ediţii separate, toţi vor crede că am făcut-o din lăcomie. Ce fel de părere îşi va face despre mine publicul, care n-are de unde şti că fasciculele îţi vor aduce dumitale câştig şi nu mie? Nu. E cu neputinţă.

— Orice jurist vă poate explica, domnule, că e cu putinţă, câtă vreme dreptul de editare aparţine firmei mele, spuse cu linişte Macrone.

Pauză. Dickens ştie că omul de afaceri are dreptate. Ce-i pasă lui de părerea pe care şi-o poate face publicul despre autorul lui „Pickwick“? Din pricina enervării, obrajii lui Dickens se înflăcărează. Repetă mecanic:

— E cu neputinţă.

Şi se gândeşte: „Trebuie numaidecât să-l împiedic pe Macrone să-şi ducă la îndeplinire hotărârea lui. Dar cum?“.

„Unde vă e stăpânirea de sine, domnule?“, se gândeşte şi Macrone, privind faţa enervată a lui Dickens.

Mai stă o clipă, apei se ridică. Începe să vorbească, şi de data asta buzele-i schiţează un surâs:

— De altfel, există o posibilitate ca cititorul să-şi păstreze părerea bună pe care o are despre un autor atât de cunoscut ca domnul Charles Dickens. Şi în acelaşi timp, să mi se plătească şi mie paguba pe care firma mea o apreciază în mii de lire. Mii de lire! Mii de lire! Gândiţi-vă, domnule!

Şi înclinându-se, se îndreptă spre uşă.

Dickens e furios. Dacă n-ar fi fost cunoscut, n-ar fi scris un roman pentru Bentley. Şi n-ar fi ajuns să fie şantajat de Macrone. Da, şantajat!

N-avea niciun rost să te adresezi unui jurist; lucrul era cât se poate de clar — după cum spusese şi Forster. Cu alte cuvinte, trebuia găsită o scăpare. Dickens era hotărât sa nu-l lase cu niciun chip pe Macrone să publice în fascicule schițele deja apărute în volum. Macrone înţelesese bine că Dickens nu putea accepta o asemenea publicaţie. Aici era buba.

Forster se hotărî să vorbească numaidecât cu domnul Chapman, nădăjduind să-l facă să recupereze de la Macrone dreptul de editare a schiţelor.

Dickens, aflând că Macrone îi ceruse luii Chapman şi Hall două mii de lire pentru cedarea schiţelor, a început a înşira la înjurături, încercând să cruţe cât putea urechea delicată a lui Forster.

Nu se împliniseră nici doi ani de când Macrone îi pusese în palmă, pentru schiţele cu pricina, o sută de lire, şi acum nu voia să le cedeze pe mai puţin de două mii de lire! Şi, totuşi, firma Chapman şi Hall, făcându-şi socotelile, nădăjduia să mai realizeze şi un câştig. Numele lui Dickens e foarte popular. Dar două mii de lire reprezintă o sumă destul de frumuşică; e cam îndoielnic să se poată scoate un câştig dintr-o asemenea afacere, reeditând nuvelele în două volume. Va fi totuşi nevoie să fie publicate în fascicule. Dickens trebuie să înţeleagă că Macrone tot se hotărâse să le publica în ediţii lunare. Deci, avea de ales între Macrone şi firma Chapman şi Hall; nici vorbă, unii cititori o să găsească ciudată reeditarea asta în fascicule a unor schiţe atât de cunoscute, ba poate se vor gândi chiar că autorul lui „Pickwick“ aleargă după câştiguri grase; dar n-ai ce-i face.

Dickens a fost nevoit, până la urmă, să primească reeditarea nuvelelor de către Chapman şi Hall.

10
ÎNCA O TEMA DE FOLOS OBŞTESC

Acum, după terminarea lui „Pickwick“, avea atâta vreme liberă, încât începuse să se plictisească. La început se simţise puţin obosit, e drept, dar se odihnise, şi „Twist“ se scria uşor. De ce să nu încerce iarăşi un al doilea roman mare, poate chiar mai mare decât „Twist“?

Dar ce fel de roman? Amuzant ca „Pickwick“ sau să aleagă o temă de felul aceleia din „Twist“, temă care să atragă atenţia celor care întocmesc legile, cu sau fără vrerea lor? O temă care să-l tulbure pe cititor, silind ziarele şi revistele să recunoască faptul că autorul lui „Pickwick“ e în stare să ducă o luptă dârză cu orânduielile prilejuitoare de atâtea neajunsuri sociale.

Trebuie să spunem, totuşi, că „Twist“ a părăsit drumul pe care pornise. Şi cu cât intri în miezul romanului, e vorba tot mai puţin de orfelinat şi de casa de muncă. Descriind discipolii şi tovarăşii

lui Fagin şi afacerile lor necurate, n-ai cum trezi, de fapt, niciun fel de nemulţumire în cititor împotriva ordinii sociale. Cu casele de muncă şi orfelinatele e mult mai simplu. Iată, doamnelor şi domnilor, un tablou adevărat al
acestor instituţii mult lăudate; autorul nu găseşte niciun soi de calități noului sistem de ocrotire, socotit de unii o adevărată minune. Dumneavoastră, doamnelor şi domnilor, sunteţi liberi să nu credeţi, dar de credeţi, trageţi, vă rog, concluziile de rigoare. Cât despre societatea prea puţin respectabilă în care a nimerit bietul orfan, micuţul Oliver, apoi ce fel de concluzii ar putea să tragă cititorul?

Trebuie să recunoaştem, de niciun fel. Ce poți să faci cu oameni ca Fagin, cu discipolii lui, cu tâlharul Sikes şi atâţia alţii? Ce măsuri ai putea lua ca asemenea oameni primejdioşi să nu mai existe? Destinul lui Oliver e legat de ei şi asta va face desigur, romanul interesant; cititorul se va înspăimânta şi va citi cartea. Toate sunt bune, dar se întâmplă că cititorul nu ştie pe cine să învinovăţească de existenţa lui Sikes. Doar n-o să acuzi Camera Comunelor ori societatea, că se află criminali pe lume? Mai întâi, o asemenea acuzaţie n-o să fie crezută de nimeni, şi al doilea, dacă ai încerca să arăţi asta în roman, n-ar prea ieşi mare lucru. Şi, în vreme ce descrii aventurile lui Oliver în mijlocul unor indivizi de teapa lui Sikes, tema de la început cade baltă.

Şi, totuşi, e bine să înceapă cu o astfel de temă. E o datorie să cugeti la nedreptăţile care stăpânesc viaţa şi să atragi atenţia societăţii asupra acestui cusur.

Cu alte cuvinte, noul roman, ca şi „Twist“, trebuie pus în slujba unui subiect demn de atenţia publicului. Şi se va vedea dacă subiectul de la început se va dovedi bun, ori va porni pe altă cale.

Şi Dickens porni în căutarea unei teme. O găsi destul de repede.

Nu ştiu de ce, dintre toate şcolile care aveau misiunea să instruiască tinerele generaţii, cele din Yorkshire se bucurau de cea mai proastă reputaţie. Se iscaseră despre ele tot felul de zvonuri. Umblau zvonuri şi despre condiţiile mizerabile în care trăiesc elevii şcolilor din Yorkshire, ce-şi recrutau victimele prin prospecte mincinoase. Se găseau destui părinţi uşuratici, care

se lăsau ademeniţi de astfel de prospecte; de obicei, în şcolile din Yorkshire învăţau copii veniţi din alte părţi.

Iată dar o temă atrăgătoare, de însemnătate capitală — educaţia şcolară a copiilor şi a adolescenţilor. Dickens îşi amintea bine de anii petrecuţi în şcoala intitulată atât de pompos de proprietarul ei — „Academie comercială“ şi de puţinele cunoştinţe căpătate acolo. Dacă şi în Yorkshire, după cum se spune, este aceeaşi situaţie, atunci descrierea unei şcoli de acest soi poate aduce societăţii un serviciu real. Eroul ar putea fi învăţător într-o asemenea şcoală, s-ar putea descrie orânduiala, proprietarii şi elevii de acolo. Poate că ar reuşi să lege soarta unui elev de aceea a eroului zvârlit apoi în valurile vieţii.

Pentru înjghebarea subiectului e vreme destulă. Romanul va fi publicat, desigur, tot în fascicule; cititorul s-a deprins cu procedeul acesta. Prima fasdculă ar putea să apară, bunăoară, în aprilie; dar înainte de a se apuca de lucru, n-ar strica să dea o fugă până la Yorkshire. Călătoria n-ar lua multă vreme, aşa că publicarea lui „Twist“ va putea urma fără întrerupere.

Dar până la plecare, s-ar putea îngriji de încă o lucrare, care ar prilejui multe amintiri din copilărie. Vestitul clown Grimaldi părăsise şi arena dircului, şi lumea aceasta. Urmaşii lui descoperiseră un manuscris, pe care el, fie că nu se hotărâse, fie că n-avusese vreme, nu-l dăduse publicităţii. Poate că se îndoia că vreo editură ar consimţi să-i publice memoriile. Desigur, bătrânul clown nu era scriitor, dar ştia să vadă, să reţină ce merita să fie reţinut din viaţa de artist de circ, pe care o cunoscuse aşa de bine în decursul atâtor ani.

Un oarecare scriitoraş pusese mâna pe memorii, ca să le prelucreze, dar, din amestecul acesta, cititorul n-avea mare lucru de câştigat, ci dimpotrivă, de pierdut. Memoriile trebuiau să fie redactate din nou.

Grimaldi! Ca şi teatrul de provincie din Chatham, numele acesta îl făcuse cândva pe Charles să viseze la cariera de actor; în anii copilăriei, când de fiecare dată îl vedea cu aceeaşi emoţie zguduitoare pe regele Richard căzând sub spada lui Richmond, cariera de actor de circ a lui Grimaldi i se părea încununată de o aureolă strălucitoare.

Nu putea să renunţe la manuscrisul bătrânului Grimaldi. Însă, când ai hotărât să scrii o carte, nu poţi pune stavilă noianului de imagini de tot soiul care se nasc, am putea zice, fără amestecul

autorului, apărând şi dispărând dintr-odată. Unele din aceste imagini trebuie prinse în zbor, ca să le poti pune la locul lor în viaţa aceea închipuîtă, ce ia fiinţă din nimic, după chipul şi asemănarea celei reale. Perioada asta de zămislire ia destulă vreme, deşi nu s-a înfiripat încă nimic; romanul nu este încă început, afară doar de cele câteva cuvinte azvârlite pe o coală albă de hârtie, cele dintâi... Însă, închipuirea e stăpânită de aceleaşi imagini şi trebuie o mare disciplină, ca să le poţi dresa, să
nu-ţi ia decât un timp anumit; lucru de neapărată trebuinţă, mai cu seamă când trebuie să scrii în acelaşi timp la „Twist“ şi mai ai de corectat manuscrisele străine de la revistă. În asemenea condiţii, e într-adevăr foarte greu să faci orânduială în memoriile bătrânului actor de circ, care nu e, din păcate, întotdeauna de acord cu gramatica limbiii engleze. Ar fi bine să însărcineze acum, la început, pe cineva cu scoaterea din manuscris a fragmentelor valoroase; pentru treaba asta nu se cere decât să ştii care lucruri anume din memoriile clownului ar putea trezi interesul cititorului.

Dickens îşi aminti deodată de tatăl său. Da, uite cine l-ar putea ajuta la redactarea memoriilor! Mr. John Dickens lucrase destul la ziare şi cunoştea gusturile cititorilor. Şi, desigur, câteva lire, adăugate la cele pe care le primeşte lunar de la fiul său, ar fi binevenite. John Dickens îşi făurea, ca de obicei, tot felul de castele în Spania cu privire la câştigurile lui viitoare şi în acelaşi timp nu se lăsa de năravul de a împrumuta ceva parale de pe la cunoscuţi. Asemenea operaţii erau acum mult mai lesnicioase. Căci, cum să nu împrumuţi cu o sumă de nimic pe tatăl vestitului Charles Dickens? Zvonurile despre boala fără leac a tatălui său îl supărau pe Dickens şi nu era rău să ia oarecare măsuri.

Mr. John Dickens primi bucuros să aleagă şi să scoată din memoriile lui Grimaldi fragmentele cele mai interesante. Îşi îndeplini misiunea destul de bine; acum se puteau lega fragmentele într-o povestire care să trezească interesul cititorului. Mr. John Dickens, imitându-şi cândva fiul, învăţase stenografia, fapt de care se mândrea grozav. După ce isprăvi de scos din manuscris fragmentele interesante, începu să scrie sub dictarea lui Charles amintirile răposatului clown. Romancierul lucra intens

şi repede. Scrise şi o introducere. Memoriile lui Grimaldi fură curând terminate, sub redacţia şi cu introducerea lui Boz.

Acum putea pleca la Yorkshire. Trebuia să facă numaidecât drumul până acolo. Era o hotărâre legată de subiectul din Yorkshire, ales pentru noul roman. Şi n-ar fi rău să vadă cu ochii lui şcolile din ţinutul acesta şi cel care trebuia să ilustreze opera. De data asta îl va pofti pe Phiz să-i fie ilustrator, şi nu pe Cruikshank. Ce-i drept, Cruikshank e un mai bun caricaturist decât Phiz, dar de multe ori gravurile lui, deşi expresive, n-au umor. Prea îi place tot ce-i grotesc; tipurile lui comice, în loc să fie de haz, sunt mai degrabă groaznice; pana lui nu e în stare să exprime un umor uşor. Romanul cel nou va avea destule episoade sinistre; atmosfera cărţii însă trebuie să fie mai puţin întunecată decât aceea din „Twist“. În acelaşi timp şi situaţiile comice vor fi mai multe decât în povestirea vieţii micuţului Oliver.

Cu alte cuvinte, trebuie să-l ia pe Phiz cu el, în Yorkshire.

Era pe la sfârşitul lunii ianuarie. Până la York, oraşul principal al celei mai mari provincii engleze, trebuia să străbaţi cu diligenţa mai bine de trei sute de kilometri. Cu cât înaintau spre miazănoapte, cu atât se făcea mai rece, ninsoarea cădea tot mai deasă şi drumul, ducând printre coline, se înnămeţea. Dar în hanuri — adevărată binecuvântare pentru
drumeţi — se găsea întotdeauna o încăpere cu un cămin în care pâlpâia vesel focul, iar pe masă, belşug de mâncări şi băuturi. Călătoria prin Yorkshire — ţinut vestit prin şcolile cele mai proaste din toată Anglia, prin ruinele mânăstirilor vechi şi prin accentul deosebit al locuitorilor – dură câteva zile. Şi nu ştiu de ce — lucru ciudat — cât a ţinut călătoria, lui Dickens i s-a arătat mereu în vis răposata Mary Hogarth. Aşa îi scria el lui Kate în timpul călătoriei.

Aproape toate şcolile ţinutului, pe care Dickens ţinea să le cunoască, se aflau în drum spre York, împrăştiate printre ruinele mânăstirilor medievale, în apropiere de orăşelul Greatbridge. Era la mintea omului că şcolile din Yorkshire aveau să închidă porţile celui care s-ar fi recomandat drept autorul lui „Pickwick“ ori „Twist“. Trebuia găsit un vicleşug.

Dickens născoci o poveste mişcătoare. O văduvă rămăsese cu un băieţel în braţe. Rudele răposatului ei soţ nu voiau să se îngrijească de soarta bietului copil nevinovat. Mama iubitoare n-

avea cu ce-şi creşte copilul. Dacă rudele nu-i veneau în ajutor, băiatul va avea parte de o soartă foarte tristă. Mama hotărăşte să-şi vâre copilul intern la o şcoală din Yorkshire, trăgând nădejde că jocul acesta va trezi interesul rudelor. Dar nu cunoaşte nici cusururile, nici părţile bune ale acestor pepiniere de cultură. Cere sfatul unui cunoscut. Acela, aducându-şi aminte că Mr. Dickens se pregăteşte să facă o călătorie prin Yorkshire, îi dă o scrisoare de recomandatie către un localnic, care fără îndoială că o va ajuta pe o mamă iubitoare, lămurind-o care dintre instituţiile didactice atât de lăudate e mai merituoasă. După care, domnul Dickens se va duce să trateze cu proprietarul celei mai bune şcoli.

În sfârşit, fu găsit şi localnicul care trebuia să primească scrisoarea. Purtarea acestuia fu însă foarte ciudată. Încerca prin toate mijloacele să ocolească discuţia despre şcoală. Nemaiavând încotro, începu a-l sfătui cu toată căldura pe Dickens s-o convingă pe mama cea iubitoare să renunţe la ideea de a-şi da odrasla pe mâna pedagogilor din Yorkshire. „Câtă vreme s-o mai găsi în Londra un cal de ţesălat şi un şanţ în care să te trânteşti să te odihneşti, la ce şi-ar mai trimite o mamă iubitoare copilul la o şcoală din Yorkshire?“.

Dickens reuşi să viziteze şcolile ţinutului. Şi peste câteva zile se pregăti de întoarcere. Şcolile din Yorkshire nu-şi dezminţiseră reputaţia. Putea să-şi înceapă romanul.

11
ÎNGERUL ŞI NEMERNICII

Cititorii revistei „Bentley’s Miscellany“ aflară că Rose Maylie — îngerul bun al micului Oliver Twist — s-a îmbolnăvit. Oare la ce-i trebuia autorului boala grea a Rosei, prevestind un sfârşit tragic — se prea poate să se fi întrebat ei. Boala n-avea nicio legătură cu acţiunea, după cum nici însănătoşirea nu putea avea vreo înrâurire asupra soartei bietului băieţel. Rose Maylie — întruchipare a tuturor virtuţilor cu care sunt înzestraţi de obicei numai îngerii — s-a îmbolnăvit pe neaşteptate. Şi tot pe neaşteptate s-a însănătoşit. Că Mary Hogarth a căzut bolnavă pe neaşteptate şi nu s-a însănătoşit, ci a murit, n-avea de unde să ştie cititorul. Pentru el, boala Rosei n-avea niciun rost.

De boala Rosei avea însă nevoie Dickens, ca să poată povesti în câteva pagini disperarea care-i cuprinsase pe toţi cei din jurul fetei, ca să zugrăvească deznădejdea şi teama pentru viaţa ei. Dacă n-o putuse scăpa pe Mary Hogarth, cel puţin s-o scape pe Rose, căci îi stătea în putere.

Dar odată ce acţiunea tindea stăruitor s-o scoată pe fata cu chip de înger din paginile romanului, de ce ţinea numaidecât autorul s-o scape? Dickens era nevoit să facă apel la toată judecata lui, ca să nu lase să dispară din subiectul romanului prima întruchipare — foarte nereuşită — a Mary-ei Hogarth. Combina — tot atât de puţin norocos — firul acţiunii, ca s-o poată reţine totuşi pe Rose. Scopul lui era limpede. Sfârşitul fericit al romanului ar fi fost ştirbit dacă Rose ar fi murit, cum murise Mary Hogarth. Întâmplările nevinovatului Oliver care, după legea crudă a vieţii, trebuia să treacă prin atâtea încercări pentru păcatele altora, nu s-ar fi încheiat idilic dacă Rose s-ar fi prăpădit. Povestea trebuia să aibă un sfârşit fericit şi toţi eroii să fie prezenţi, fără ca vreunul să se fi rătăcit pe drum. Şi asta, nu numai pentru că aşa cerea cititorul. Mai târziu, Dickens avea să înfrângă astfel de sfârşituri convenţionale. Dar nu acum, când moartea dragei lui Mary nu i se părea a fi o lege a vieţii.

Dar Rose Maylie nu era un tip reuşit; îşi dădea şi el seama de asta. Cel dintâi portret al Maryei Hogart ieşise palid, anemic, lipsit de viaţă.

Trebuia zugrăvit altul. O nouă Mary Hogarth, pentru un nou roman. De data asta va fi sora eroului Nicholas. Şi o va chema Kate.

Şi în amintirea moartei, fiica lui, care urma să se nască, va purta numele de Mary. „Oare nu-i de mirare — scria el tovarăşei lui de viaţă, în timpul călătoriei spre Yorkshire — că aceleaşi visuri, care-mi apar de la moartea dragei noastre Mary, mă urmăresc peste tot?“. Că-l urmăreau şi acasă, nu se mira. Cu două luni înainte, pe când călătorea spre şcolile din Yorkshire, s-ar fi simţit tare întristat dacă aceste visuri l-ar fi părăsit!

„E o mare fericire s-o pot vedea. Chiar şi numai în vis“. Aşa scria atunci, în timpul voiajului. Acasă continua s-o aibă în faţa ochilor pe biata Mary, nu numai în visuri, dar şi în ceasurile de veghe, când chibzuia la „Viaţa şi întâmplările lui Nicolas Nickleby“.

Cititorul a putut-o vedea pe Mary în aprilie, când Chapman şi Hall au publicat prima fasciculă din „Nickleby“. În desenul lui Phiz, ea îşi sprijinea mama — o doamnă cernită — ajutând-o să se ridice din jilţ, ca să-l întâmpine pe vizitator. Fratele ei, Nicholas, lua cilindrul din mâna gentlemanului, iar ea-l privea cu teamă pe noul sosit. Ce-i drept, Phiz nu-l flatase deloc pe musafir. Înaintea familiei îndoliate stătea un individ aducând a gorilă. Era unchiul celor doi orfani: Kate şi Nicholas.

În fata cititorului apare Mr. Ralph Nickleby, speculaut dubios şi cămătar.

Cititorul face cunoştiintă cu inimosul tânăr Nickleby, care trebuie să intre învăţător într-o şcoală din Yorkshire — ca publicul cititor să-şi dea seama de sistemul pedagogic din aceste instituţii didactice. Şi de la cele dintâi cuvinte ale doamnei în doliu, cititorul a înţeles: Kate şi Nicholas n-au avut noroc. Mama lor e naivă, prea naivă, ca să nu spunem mai mult.

Intenţia lui era să prezinte în carte un tip de femeie care să fie portretul mamei sale — Mrs. Elizabeth Dickens.

Cititorul se mai întâlneşte, în sfârşit, şi cu Mr. Squeers. Întâlnirea se petrece la taverna „Capul Sarasinului“, unde trăsese proprietarul unei şcoli din Yorkshire. Venise la Londra, ca să recruteze elevi. Cititorul
n-avea nevoie să meargă cu el până la Dotheboys Hall, ca să-şi dea seama de soarta ce-i aşteaptă pe bieţii elevi recrutaţi de el.

Trecură câteva zile de la apariţia celei dintâi fascicule. Tirajul noii publicaţii, „Viața şi întâmplările lui Nicholas Nickleby“, a întrecut tirajul lui „Pickwick“: au fost vândute cincizeci de mii de exemplare.

Dickens aştepta cu încordare veşti despre cererile pentru „Nickleby“. Publicarea lui „Twist“ în „Bentley’s Miscellany“ continua, revista având un frumos tiraj. Dar tirajul revistei – chiar dacă era în continuă creştere — nu-i dădea lui Dicklens măsura interesului cititorului. Publicul îi făcuse o bună primire lui „Twist“, şi Bentley ar fi putut să-i fie recunoscător romancierului; romanul, însă, e prea sumbru ca să aibă un mare succes. Publicului nu-i plac romanele sumbre.

Aşadar, cititorul îi rămăsese credincios lui Boz. „Nickleby“ era o dovadă. Nesiguranţa lui Charles dispăru. Lucra cu spor. Şi “Twist“ mergea bine: vizuina bătrânului Fagin se întuneca tot mai mult, Sikes se făcea tot mai cumplit, în schimb însă, se

dezlega istoria misterioasă legată de taina naşterii lui Oliver în casa de muncă.

Veni vara. Dickens, însoţit de Kate şi de copii, plecă la Twickenham, pe Tamlisa, la vreo zece mile depărtare de Londra. Hotărî să rămână acolo până în august, şi apoi să-şi ducă familia la mare.

Cândva, cu mai bine de o sută de ani înainte, aici, în Twickenham, trăise şi murise un cocoşat care se mândrise că poezia engleză nu cunoscuse niciun vers perfect până la apariţia lui pe lume: îl chema Alexander Pope. Cocoşatul avusese o voinţă de fier şi un mare dar de sugestie. Aceste două însuşiri fiindu-i de mare ajutor în viaţă, contemporanii fuseseră înclinaţi să-i accepte convingerea că Alexander Pope era un mare poet. Urmaşii au mai adus rectificări acestei aprecieri, dar au păstrat autorului „Răpirii unei bucle‟ un loc dc cinste în poezia engleză. I-au iertat până şi traducerea lui Homer, care stârnise entuziasmul contemporanilor, aceştia scuzându-l pentru felul original în care-l tălmăcise pe clasicul antic, şi-şi arătaseră entuziasmul, legând Twickenham de numele lui Alexander Pope. Lespedea din biserică, sub care odihnea poetul, avea drept podoabă un medalion cu chipul lui, după care nu l-ai fi putut recunoaşte; nu departe, pe malul Tamisei, se ridică „Vila Pope“, mărturie că acolo locuise cândva poetul. Cei din partea locului povesteau bucuroşi că pe pământurile lui Pope — aşa auziseră ei din străbuni — se afla altădată o peşteră minunată, din care nu se mai vedea nicio urmă.

Dickens lucra mult. Dar făcea şi plimbări lungi. O lua pe lângă palatul din epoca reginei Ana — numită de Orleans — trecea pe lângă palatul York, care fusese locuit cu o sută cincizeci de ani înainte de Iacob al II-lea, pe vremea când mai era duce de York, şi traversa apoi râul cu barca. Ocolind palatul Lowderdale, pe vremuri proprietatea unuia dintre cei mai urâţi miniştri ai lui Carol I, care locuise aici după înfrângerea
armatelor sale, o lua în josul curentului, spre Richmond. Parcul din Richmond era cu adevărat o minune; cel mai frumos parc regal, care se întindea pe o suprafaţă de două mii de acre, fiind secular încă de pe vremea regelui Carol I. Din palat nu mai rămăseseră decât porţile de piatră cu stema Tudorilor, amintind de altă epocă mult mai îndepărtată decât aceea a lui Carol, de puternicul cardinal Wolsey, de la care regele Henry luase

Hampton-Court ca să-l transforme într-un palat regal, dându-i în schimb, ca să-l împace, palatul din Richmond.

Din rătăcirile-i pe aleile parcului, Dickens se întorcea acasă obosit, dar plin de însufleţire. Într-o zi, plimbarea prelungindu-se mai mult decât deobicei, Kate începu să se neliniştească.

Se întunecase de-a binelea când sosi, în sfârşit, şi el. Pentru plimbare lua alte haine, originale, ca toată îmbrăcămintea lui. Purta o redingotă cafenie şi pantaloni largi, cadrilaţi, fluturându-i pe picior şi coborând până jos, la călcâie. Vestă n-avea, şi cravata i se desfăcuse, ajungându-i până la ureche. Pălăria de fetru cu boruri largi îi era dată pe ceafă. Puse bastonul în colţul lui obişnuit şi, cercetând ceasul, spuse cu veselie:

— Mi s-au lungit urechile de foame, Kate! Dar am ieşit bine la socoteală; numai că data viitoare trebuie să pornesc mai devreme.

— Du-te de te schimbă, că e gata masa. Îţi spun drept că începusem să mă neliniştesc. De ce ai stat atâta, întrebă Kate, şi de ce socoteală-i vorba?

Dickens îşi aruncă pălăria pe un scaun, trântindu-se într-un fotoliu.

— Socoteala? Află, draga mea, că plimbarea de astăzi a fost o experienţă. Sunt sigur că-mi va folosi.

Şi cum Kate ridică din sprâncene, el începu să râdă cu poftă.

— Vorbesc în enigme? Nu uita că orice experienţă e o enigmă, până nu-i cunoşti rezultatul. Am făcut de curând o descoperire: că dacă un om — să zicem unul ca mine — îşi petrece zilnic un număr oarecare de ore la masa de scris, organismul lui are nevoie pentru împrospătarea energiei vitale de... ce mai vorbă lungă, trebuie să mă plimb exact atâtea ore cât lucrez — nici mai mult, nici mai puţin. De ce mă priveşti cu atâta mirare? E o lege a naturii şi ar fi o neghiobie s-o negi.

Kate îl privea liniştită. Da, se vedea că era sincer; credea în legea abia descoperită a naturii şi încercarea de a-l convinge că raportul matematic dintre orele de lucru şi orele de plimbare e în contradicţie cu o judecată sănătoasă, ar fi fost absurdă.

Lasă-l să se convingă singur de contrariu. Cu cât i-ar argumenta, cu atâta s-ar încăpăţâna mai mult.

— Poate că ai dreptate, spuse ea. Du-te de te schimbă; prânzul aşteaptă demult.

Nici ea, nici prietenii n-au aflat vreodată de unde descoperise el această deochiată lege a naturii. Dar Dickens, întorcându-se de la plimbare, îi declara adesea Katei, cu satisfacţie, că şi în ziua aceea se plimbase exact cât lucrase.

S-a văzut însă nevoit să renunţe la aplicarea acestei legi a naturii. „Twist“, apropiindu-se de sfârşit, Dickens luă hotărârea să scrie şi seara. Nu mai lucrase târziu noaptea, de când plecase de la “Chronicle“. Aşa că se văzu silit să-şi scurteze plimbările.

Lucra serile şi la Broadstairs, unde se mutase în august cu familia.

Broadstairs era situat pe ţărmul de sud-est al mării, în Kent. I se mai spunea şi Broadstair-solarium, fiind renumit prin plaja-i cu promenadă, care se întindea pe o lungime de două mile şi jumătate. Aici veneau cei care nu căutau distracţie, ci odihnă, soare şi mare. Broadstairs nu se asemăna cu staţiunile zgomotoase — Margate şi Ramsgate — între care era aşezată. Plaja, în semicerc, înainta în largul mării, fiind apărată dinspre răsărit de un dig mic.

Plaja furnica de copii, de dimineaţa până seara. Aici nu erau ameninţaţi de trăsuri şi călăreţi, ca în alte staţiuni mondene. În timp ce Dickens lucra, Kate stătea cu copiii pe plajă.

Venise vremea să isprăvească „Twist“. Sikes trebui să-şi primească răsplata pentru uciderea Nancyei cea decăzută, dar bună. Destul amânase scena groaznică a omorului, menită să-i cutremure mai târziu pe ascultători, ori de câte ori Dickens avea s-o pună în program în seriile lui de lectură. Romanul sumbru, cu oameni atât de sumbri, era încă în mişcare. Uciderea Nancyei nu constituia punctul culminant. Dickens dovedi dintr-odată, în „Twist“, celor care nu găsiseră în „Pickwick“ elementara ştiinţă a topicii unui roman, că are un minunat simţ al compoziţiei. Acţiunea romanului mergea spre sfârşit, accelerându-se într-un tempo susţinut şi sigur, sporind capitol cu capitol emoţia cititorului. Se apropia punctul culminant, când mulţimea furioasă asediază podul casei în care se zbuciumă Sikes. Scena trebuia să fie zguduitoare. În acelaşi timp, cititorul lui „Nickleby‟ afla de unele încercări ale lui Kate, silită
să-şi câştige pâinea cea de toate zilele. Sărăcuţa Kate! Ehei, câte mai sunt tot atât de sărace ca şi ea, suflă autorul; iat-o în pragul atelierului de mode, unde-i poruncise ticălosul de unchiu-său să se angajeze. Cititorul a făcut cunoştinţă cu neîntrecutul

domn Montalini şi cu soţia lui, proprietara casei de mode. De pe pragul acestui atelier, Dickens se pregătea să înfăţişeze scene menite să deschidă ochii oricui asupra soartei grele care o aşteaptă pe orice biată fată silită să-şi câştige singură existenţa. Cititorul a şi aflat de soarta lui Nicholas cel cinstit, sincer şi inimos, care porneşte cu atâta entuziasm să instruiască pupilii domnului Squeers dintr-o şcoală din Yorkshire. Întreaga Anglie a văzut şcoala de care-i vorba. Avea o înfăţişare respingătoare, de nedescris. Proprietarii acestor şcoli particulare din Yorkshire îi chinuiau pe elevi, atât moral, cât şi fizic, torturându-i prin foame; şcoala semăna mai degrabă a inchiziţie, şi vai de cel care nimerea acolo.

Vinovaţii nu-şi veniseră încă în fire din lovitura primită. Să auzi urlete după ce se vor dezmetici!

Opinia publică va cere guvernului să cerceteze cazul. Dickens se simţea într-o dispoziţie excelentă. Îi scrie lui Forster: „Nancy nu mai există... Când o să-l dau dracului şi pe Sikes, vreau sa aflu părerea dumitale“.

La scena răzbunării — asedierea lui Sikes de mulţimea răsculata — lucră intens şi cu multă grijă. O isprăvi. Mai rămăsese Fagin care trebuia să-şi primească şi el răsplata cuvenită.

La Broadstairs, Dickens călărea cu pasiune. Se plimba regulat, când pe jos, când călare. Ca în orice pasiune a lui, punea acelaşi foc şi în pasiunea pentru plimbări călare îndelungate. Forster s-a dovedit a fi un bun călăreţ. Se ţinea bine în şea, tot atât de corect ca în salon şi era rezistent — un bun tovarăş de drumuri lungi.

Dar soarta lui Fagin şi sfârşitul romanului cereau o muncă atât de intensă, încât Dickens se văzu silit să renunţe la vizita lui Forster pentru plimbarea zilnică. Dickens îi scria: „Nu, până mâine mu-i chip de făcut o plimbare. Încă n-am sfârşit cu Fagin; şi nu ştiu, zău, ce-aş putea face cu un asemenea ticălos“.

În sfârşit, găsi şi soluţia pentru Fagin, şi în septembrie „Twist“ e terminat, urmând să apară în „Bentley’s Miscellany“ până în martie 1839.

Cam în aceeaşi vreme, bătrânul Sidney Smith, ziarist cu renume, veşnic agitat, unul din fondatorii revistei de mare influenţă „Observatorul din Edimburgh“, vestit predicator bisericesc, îşi exprimă părerea despre „Nickleby“ într-o scrisoare către

un prieten. Era aprecierea unui bătrân inteligent şi pretenţios, care n-ar fi putut decât să-l măgulească pe Dickens, dacă ar fi aflat despre ea. Sidney Smith scria: „Nickleby e foarte bun. I-am rezistat multă vreme lui Dickens, dar până la urmă m-a cucerit“.

12
NEÎNŢELEGEREA CU MR. GREGSBURY

Ziarele din Yorkshire urlau. În ţinutul lor nu sunt şi nu puteau fi proprietari de şcoli ca Mr. Squeers. Autorul lui „Nickleby“ nu-i decât un calomniator ordinar, ţipau patrioţii regiunii.

Dar, pe neaşteptate, s-a dovedit că Mr. Squeers putea să fie concetăţeanul acestor patrioţi. La scandalul stârnit în jurul şcolilor din Yorkshire a răspuns chiar Mr. Squeers. Bineînţeles că-l chema altfel. Dumnealui avea de gând să intenteze un proces de calomnie, cerând şi sfatul avocatului. Desigur că sub numele de Squeers, scriitorul calomniator îl viza pe el, pe un proprietar al unei şcoli atât de cunoscute — cum spunea ziarul din Yorkshire — dar care nu se asemăna nici pe departe cu acel călău al bieţilor copilaşi! Ce sfat i-o fi dat avocatul mâniosului domn, nu se ştie; dar s-a aflat curând că şi un alt gentleman, având legătură cu şcolile din Yorkshire, declarase categoric că Mr. Squeers nu semăna deloc cu el. Îşi aducea aminte de doi domni care îl vizitaseră într-o zi; pe când unul din ei îl ţinea de vorbă, celălalt încercase să-i facă portretul. Dar părerea lui era că el nu semăna deloc cu mutra lui Squeers;. asupra acestui punct avea o convingere nestrămutată.

— Ia vezi, Dickens, să nu mănânci până la urmă bătaie de la vreun domn Squeers din Yorkshire, cum a păţit şi unul din ei de la Nicholas, îi spuse într-o zi Forster.

— Sunt mişcat de grija dumitale, prietene, râse cu voioşie Dickens. Ca să te potolesc, ţin să-ţi aduc la cunoştinţă că a apărut şi al treilea Squeers — după cum îi spune cineva. Se află la Londra — notează asta, Forster — şi arde de dorinţa de a mă cotonogi.

— Ei, vezi!

— Văd. Potoleşte-te prietene, e un simpla zvon. Şi apoi, chiar în cazul cel mai rău, de unde ştii dumneata că n-o să devin dintr-odată un Nicholas, lăsând în urmă-mi câmpul de luptă? Fleacuri. Hai mai bine să vorbim de lucruri mai serioase. Înainte de orice, e sigur că zvonurile şi larma stârnită de ziare priesc

operei începute. Nădăjduiesc că toţi ochii sunt acum îndreptaţi asupra şcolilor din Yorkshire. Procesele despre care am vorbit n-au putut distrage atenţia publicului. Nu pot înţelege de ce n-a reacţionat publicul la aceste procese. Publicul crede probabil că totul este în ordine şi că vinovatul de purtarea cu copiii e un lup într-o turmă de oi. Ce zici? În concluzie, voi aştepta. Romanul nu s-a terminat încă, şi Mr. Squeers al nostru mai are de spus un cuvânt. Printre altele, am primit o scrisoare interesantă de la un băiat... îmi scapă numele...

— De la un băiat?

— Te miră? Are vreo zece ani, îmi pare. Cel mult zece ani. Dar se poate spune de pe acum că va ajunge orice, numai judecător ori attorney, nu. Conştiinţa lui tânără e prea scrupuloasă ca sa admită că Mr. Squeers şi alţi nemernicii ca el vor scăpa de pedeapsă, iar virtutea nu va fi răsplătită după merit. Chiar acum, înainte de a veni dumneata, i-am scris o scrisoare lungă.

— O scrisoare lungă? Pe faţa respectabilă a lui Forster se citea mirare.

— Forster! Dragă Forster! exclamă Dickens, sărind de pe scaun şi începând să se plimbe prin odaia de lucru. Dumneata înţelegi orice; cum se face că nu cunoşti psihologia copilului? Băiatul mi-a trimis o scrisoare, care e de mare însemnătate pentru el. Pentru el, chestiunea răsplăţii e o chestiune foarte serioasă, mult mai serioasă decât pentru cei mari. Bietul băiat se teme că voi face greşeli, când va trebui să-i răsplătesc pe eroi după merit. Îmi amintesc de mine la vârsta lui. Şi mie îmi pricinuia nedreptatea suferinţe adânci, şi copiii ştiu ce-i suferinţa. Şi dumneata, Forster, ai vrea ca eu să nu iau în seamă scrisoarea lui? Eşti prea încrezut, dragul meu; şi drept pedeapsă, o să-ţi citesc răspunsul meu, cu toate că manuscrisul nu-i destinat tipografiei, ci lui... Ia vezi, cum îl cheămă pe băieţel! Mi se pare că am pierdut din vedere să mă uit... Uite scrisoarea colo, lângă cotul dumitale.

— „Hastings Hugues“ — citi Forster iscălitura citeaţă din josul scrisorii.

— Minunat! Hugues! Nu te strâmba, că nu-ţi şade bine. Mai degrabă închipuie-ţi că-i o scrisoare a unuia din eroii mei şi că aştept observaţiile dumitale atât de preţioase pentru mine, după cum ştii. Ascultă!

Forster ştia că n-are cum scăpa. Dickens era cu scrisoarea în mână.

— Aşadar: „Stimate domn! — începu Dickens, şi iar prinse a se plimba prin odaie. I-am ars lui Squeers una bună la ceafă şi două peste cap, lucru de care s-a mirat foarte, văicărindu-se. Îndată s-a făcut mititel: îţi spun drept că m-am aşteptat la asta de la el. Şi dumneata, nu-i aşa? Ţi-am îndeplinit întocmai dorinţele cu privire la friptura de miel pentru cei mici. Au primit şi un Ale bun, Porto şi vin. Păcat că n-ai spus cu ce vin ai fi vrut să-i tratezi. Eu le-am servit Xeres şi toţi băieţii au fost mulţumiţi, afară de unul, care nu se prea simţea bine şi era cât pe-aci să se înece cu el... Nicholas s-a ales şi el cu miel fript, după cum ai dorit...“.

Dickens, întrerupând cititul, exclamă:

— Mititelul stăruia, mai ales, să fie o porţie mare de miel! Ce zici? Tot mai susţii că copiii n-au simţul dreptăţii? Mai departe: „...dar n-a fost în stare s-o mănânce toată şi spune că, dacă n-ai nimic împotrivă, ar lăsa-o pe mâine, s-o mănânce tocată şi cu legume, după care se prăpădeşte ca şi mine, de altfel... În ceea ce o priveşte pe Fanny Squeers, poţi fi sigur că-i voi da atenţia cuvenită. Portretul ei în desen, pe care mi l-ai trimis, e destul de reuşit, doar atât că părul nu-i îndeajuns de creţ. Cel mai bine seamănă la nas şi la picioare...“

Forster nu mai putu răbda.

— Isprăveşte, Dickens! înţeleg că te-ai amuzat, acum gata! Trimite băiatului dumitale scrisoarea, şi pe mine scuteşte-mă de-o asemenea lectură.

Dickens se supuse, aruncând scrisoarea pe masă.

— Fie cum vrei. Dar îţi spun drept că eşti o enigmă pentru mine. Înţelegi orice, absolut orice în materie de literatură, dar când e vorba de oameni vii — şi copiii sunt oameni, bagă de seamă, Forster — n-ai răbdare să asculţi nici măcar o scrisoare până la capăt. Nu mai insist s-o apreciezi... Ei, ce zici? Aprobi hotărârea mea de a renunţa la munca de redactor de la „Bentley’s Miscellany“?

Forster îşi sprijini în palmă bărbia rasă şi rămase pe gânduri.. Dickens nu primi niciun răspuns.

— M-am gândit la toate, spuse el. „Nickleby“ are succes, ţinând piept până şi bătrânului „Pickwick“. De Bentley nu mai am nevoie. Nu vreau să-mi bat capul cu revista lui. Ce părere ai?

— Se pare că ai dreptate, spuse, în sfârşit, Forster.

— Foarte bine. Nici nu m-am îndoit că vei fi de acord. O să-l sfătuiesc pe Bentley să-i încredinţeze revista lui Ainsworth. Ai ceva de obiectat? Dar tare mi-e teamă că şi de data asta sunt constrâns să recurg la ajutorul dumitale. Vei fi nevoit să-l încunoştiinţezi pe Bentley de noutate. Dacă aş face-o eu, n-aş scăpa de tot felul de văicăreli despre situaţia disperată a domnului Bentley, căruia refuzul meu îi aduce pagube de mii de lire etc., etc. Bine se mai pricep şi editorii ăştia, când le convine, să facă pe victimele scriitorilor! Şi eu nu sunt în stare să rezist văicărelilor. Şi apoi... o să-mi ceară romanul istoric, naiba să-l ia!

Dickens privi rugător la tovarăşul său.

— Te implor, Forster, aranjează chestia asta cu romanul! Spune-i că nu pot să scriu altă carte, până nu termin cu „Nickleby". Întâi să isprăvesc, şi pe urmă vom vedea noi.

— Mă tem că Bentley va insista să scrii romanul. Faptul că pleci de la revistă nu-l va face mai înţelegător.

Dickens sări ca ars.

— E revoltător! Scriitorul e veşnic la cheremul lor. Ca să nu moară de foame, e nevoit să semneze contracte ce-l fac sclav, răpindu-i libertatea. Blestemată soartă au scriitorii! Mă tem c-o să mă cert cu Bentley, cum
m-am certat şi cu Macrone.

— Se prea poate, spuse Forster după o pauză.

— Ia gândeşte-te! urmă Dickens înfierbântat. Scriitorul Dickens trebuie să scrie un roman pentru comerciantul Bentley. Pentru că, vedeţi dumneavoastră, asta-i prieşte domnului Bentley. Lui ce-i pasă că eu vreau sau nu vreau să scriu acum un roman istoric? Toţi aceşti negustori nu se sinchisesc câtuşi de puţin de interesele noastre. Da, asta este! De ce
n-ai venit acum trei seri?

— Acum trei seri? îşi încreţi fruntea Forster.

— Da. Te-am poftit şi n-ai venit, cu toate că dumneata stăruiseşi să mă duc să văd „Nickleby" la Adelphi.

— Ah! De asta era vorba. Şi ai fost la teatru?

— Da. Cu Kate şi Maclise.

— Sper că nu te-ai aşezat iar jos pe podea, in colţul lojii, ca în februarie, la reprezentaţia lui „Twist"? Auzisem că dramatizarea asta e mai bună decât aceea a lui „Twist". Ar fi trebuit s-o

văd, dar recunosc că mu eram sigur că n-o să repeţi isprava din februarie.

— Forster, te bănuiesc că, ştiind de intenţia mea de a mă duce, te-ai abţinut, de frică să nu repet ce-am mai făcut. Nu tăgădui. Eşti viclean, Forster. Nu, de data asta n-am mai stat jos pe podea. Canalia de Sterling — aşa-mi pare că-l cheamă? — nu ştia mai mult decât şmecherul din februarie. Să zicem a treia parte din roman. Dar e inventiv, a născocit, după plac, şi intriga şi deznodământul.

— Şi n-ai făcut scandal, ca rândul trecut, în februarie?

— Fii pe pace; nu, n-am făcut! Prietenul domniei-tale s-a purtat cum se cuvine. Dar oare nu există un mijloc de a interzice asemenea prelucrări?

Forster dădu neputincios din mână.

— Straşnică lege! exclamă Dickens. Şi legea şi editurile sunt împotriva noastră. Auzi, în propria mea ţară să nu-l pot opri pe un speculant să se folosească de numele meu pe orice scenă şi să scoată ediţii banditeşti de felul lui „Picknick“. Auziţi! Picknick!

— Ei, ce să-i faci...

— Ca întotdeauna, eşti prea îngăduitor, Forster. Orânduiala în patria noastră îţi pare a fi fără greş. Pe dumneata nu te scoate nimic din fire.

— Nu citeşti cu destulă atenţie „Examiner“, Dickens. Obişnuiesc să critic măsurile care împiedică progresul şi stingheresc partidul liberal să ajungă la îmbunătăţirile esenţiale ale legislaţiei noastre sociale.

— Da, Forster, dar dumneata critici cu atâta politeţă, că s-ar părea că toate instituţiile noastre sunt fără cusur.

— Cu critica distrugătoare nu mă împac.

— Distrugătoare...

Dickens rămase pe gânduri, apoi urmă:

— Nici eu nu vreau să distrug, dar nici nu pot spune ca Mr. Gregsbury al meu: „Da, mă mândresc cu ţara mea liberă şi fericită!“.

— Mr. Gregsbury? Dacă nu mă-nşel, e numele acelui membru al Camerei, pe care l-ai luai de curând în zeflemea, în „Nickleby“?

— Întocmai. Gregsbury vede peste tot fericire, şi la noi e sărăcie, Forster, cruntă sărăcie. Dumneata te încăpăţânezi să n-

o vezi, şi eu nu pot vorbi ca Mr. Gregsbury. Nu-l pot imita pe Gregsbury. Cunosc destui ca el şi n-am poftă să-i maimuţăresc. Dumneata, Forster, respecţi citadela fericirii şi a libertăţii noastre — Camera Comunelor; pe câtă vreme eu ştii cât de puţin o respect. Dumneata, Forster, eşti blând, cu toată critica şi articolele de fond din „Examiner“. Eşti foarte credincios aşa-zisei societăţi, pe când eu...

— Dumneata, Dickens, îl întrerupse Forster scuturând de pe mânecă un firicel de praf, nutreşti un fel de părtinire pentru clasele de jos. Recunosc că asta mă miră. Situaţia dumitale ca scriitor se întăreşte pe zi ce trece...

— Destul, prietene. Iar începi? Hai mai bine la masă. Ne aşteaptă Kate...

13
PUTERILE RĂUFĂCĂTOARE VOR PIERI

„Mă tem de doamna Nickleby. E deşteaptă foc“.

Aşa spusese unul din principalele personaje ale romanului, nemernicul de Mulberry, la adresa mamei lui Nicholas. Era o vorbă zvârlită în batjocură, pe care o aflaseră, nu demult, cititorii lui „Nickleby“, care se înveseleau, împreună cu autorul, pe măsură ce o cunoşteau mai bine pe onorabila doamnă. Era şi greu să nu faci haz, ascultând-o vorbind pe doamna Nickleby cea „deşteaptă foc“. „Cât pe aci să iasă din fiul meu un Shakespeare“, şuşotea ea doamnei cu care se sfătuia, împărtăşindu-i cu de-amănuntul călătoria la Stratford şi povestindu-i visul din noaptea aceea, în care văzuse un om negru de ipsos, stând rezemat gânditor de un stâlp; şi omul acela, după spusele soţului ei, nu era altul decât Shakespeare. Nu se putea să nu faci haz, aşcultând-o povestind, pentru a suta oară, despre uşuraticul ei soţ care cheltuia cu nemiluita, despre sfaturile pe care i le dădea ca să nu mai zvârle banii pe fereastră, precum şi de cele opt scaune din salon, de ametiste şi de cele două duzini de linguri şi alte obiecte de gospodărie vândute la mezat.

Dar cu fiecare nouă fasciculă, cititorul avea prilejul să se convingă şi mai mult că doamna Nickleby alcătuia o pereche potrivită cu soţul ei cel uşuratic, şi pe lângă faptul că era „deşteaptă foc“, mai avea o sumă de însuşiri, datorită cărora

figura ei se dovedea a fi cea mai de haz din întregul roman. Autorul se amuza cu adevărat de câte ori doamna aceasta apărea în paginile cărţii, romanţioasă în ciuda vârstei, făcând pe tinerica, amorezându-se într-o clipă şi rostind sentinţe ce dovedeau înfumurare, aroganţă, naivitate homerică şi narcisism. Autorul se amuza, nefiindu-i teamă, se vede, că doamna Elizabeth Dickens ar fi putut prinde de veste, recunoscându-şi portretul.

Doamna Elizabeth Dickens nu dădea semne c-ar fi bănuit ceva. Dar prinseseră de veste cei mai apropiaţi de ea: Kate şi John Dickens. Kate îşi exprimase odată nemulţumirea, cum că portretul ar fi prea caricatural: doamna Elizabeth Dickens ar avea tot dreptul să se simtă jignită de lipsa de respect a fiului ei.

Dar fiul cel nerespectos nu putea fi convins, când nu binevoia el să se convingă. John Dickens tăcea, nu se amesteca în operele de creaţie ale băiatului, ba chiar am pune mâna-n foc că se amuza şi el, ca şi fiul său cel nerespectos, de asemănarea asta a doamnei Nickleby cu nevastă-sa. Şi, la urma urmei, avea ceva de pierdut prea iubita lui soţie de pe urma asemănării cu doamna Nickleby?

Şi tot ce iese de sub pana fiului său nu este neîntrecut?

În privinţa asta, stătea neclintit pe poziţie. Şi se înfuriase cumplit citind ce scrisese un oarecare despre „Oliver Twist“, în „Monthly Revue“ din ianuarie. Romanul apăruse în volum, deşi încă se mai tipărea în „Bentley’s Miscellany“, urmând să se termine în luna martie. Desigur, criticul recunoştea oă autorul lui „Twist“ nu scrisese romanul în niciun caz pentru bani ori din distracţie, ca o simplă născocire oarecare. De asemenea, recunoştea că romancierul e călăuzit de „scopuri nobile şi dezinteresate, iar din punct de vedere moral, nu mai încape vorbă că va face mult bine“. Dar criticul avea în acelaşi timp oarecare bănuieli că romancierul „simte o mare plăcere să reprezinte o natură josnică, ori coborâtă la treapta ei cea mai de jos“. Cronicarul îşi exprima cam nelămurit punctul lui de vedere şi John Dickens nu înţelegea pentru care motiv recenzorul nu voia să-l aşeze pe autorul lui „Twist“ printre romancierii „care ne slujesc de model, înrădăcinând în noi sentimentele şi preceptele morale“. Contrazicerea în părerile criticului era vădită, şi bietul John Dickens nu găsea cuvinte ca să-şi exprime indignarea.

El se folosea demult de gloria fiului ca de un bun propriu. Şi când cineva îndrăznea să nu se extazieze în faţat operei lui Charles, el considera faptul acesta drept o jignire personală. Anii nu-i schimbaseră deloc firea, şi din aceste emoţii curate se pricepea de minune să tragă foloase destul de mari, fără a le umbri câtuşi de puţin.

Dickens se încredinţa iarăşi şi iarăşi, că tatăl său nu se putea mulţumi numai cu pensia lunară pe care o primea de la el. Adăugate la pensia Amiralităţii, ajutoarele acestea lunare ar fl fost cu totul îndestulătoare pentru întreţinerea familiei; dar dumnealui nu voia să înţeleagă; ba chiar şi doamna Elizabeth Dickens începuse a crede că poţi alunga bătrâneţea cu ajutorul hainelor la modă, atât de plăcute inimii femeieşti.

Furtuna care-i ameninţa pe soţii Dickens se înteţea. Ea izbucni pe neaşteptate. Băiatul declară părinţilor că nu prea au ce face într-un oraş zgomotos ca Londra. Le va închiria un cottage undeva, în provincie. Acolo vor putea duce o viaţă tihnită, după plac. Fiind lipsiţi de ispitele capitalei, nu vor mai lua cu împrumut de ici-colo, în nădejdea că fiul va plăti. Era gata chiar să-i uşureze, luându-l la el pe fratele său Frederick, iar lor să le rămână numai cei doi copii mai mici — surorile sale mai mari, Fanny şi Letiţia, fiind demult măritate şi nemaiavând nevoie de îngrijirea părintească.

Părinţii protestară furtunos. Că s-au obişnuit la Londra, că aici au cunoscuţi, că au nevoie de distracţii, că fără zgomotul străzilor din capitală nu pot trăi etc., etc. Se încredinţară însă curând că se ostenesc degeaba. Înştiinţându-i de hotărârea luată, fiul plecă imediat la Devonshire, închiriind acolo un cottage încăpător la o distanţă de vreo două mile de Exeter; şi îndată după aceea, Mr. John Dickens, Mr. Elizabeth Dickens şi doi dintre băieţii mai mici, Alfred şi Augustus, plecară „în exil“.

Mr. John Dickens se considera, desigur, jignit de renumitul său fiu; dar aşa era firea lui, că ştia să se împace cu orice situaţie. Casa închiriată se afla la doi paşi de Exeter; în apropiere, pe drumul ce ducea spre Plymouth, se aflau taverne „de lux“. Acolo, în provincia tihnită, pe la moşii s-o mai fi găsind, poate, pe alocuri, pe vreo măsuţă dintr-un salon, câte o broşurică în haină verzulie, cu un grăsun adormit cu undiţa în mână, pe copertă. Poate că pe ici, pe colo, câte cineva mai cunoaşte şi aventurile băieţelului de la orfelinat, ori ale tânărului învăţător

inimos de la o şcoală din Yorkshire, şi numele de Boz o fi fiind cunoscut unora din clienţii obişnuiţi ai tavernelor. Oricum, nu-i greu să inspiri tuturor localnicilor din împrejurimi idei sănătoase despre rolul pe care-l joacă în capitală autorul operelor nemuritoare, care au stârnit entuziasmul întregii omeniri.

Şi Mr. John Dickens, bizuindu-se că cei din Devonshire se vor arăta binevoitori faţă de asemenea aspiraţii, deschizându-i astfel perspective atrăgătoare, începu a nu mai tânji, şi porni spre Devonshire împăcat cu soarta. Mrs. Elizabeth Dickens, însă, plecă neîmpăcată.

Dickens lucra la “Nickleby“, în Petersham. În timpul verii, îşi aduse şi familia aici, nu departe de Richmond şi la doi paşi de Twickenham. Toamna hotărî s-o petreacă întocmai ca şi anul trecut, în acelaşi loc, la mare, având plăcerea să contemple de la geamul cabinetului său de lucru talazurile Mării Nordului bătând în ţărmul de la Broadstairs.

„Nickleby“ se apropia de sfârşit. Dickens înnoda şi deznoda cu mare măiestrie firul povestirii în jurul planurilor mârşave ale lui Ralph Nickleby şi Mulberry Hawk. Iată puterile întunecate ale lumii, iată-i pe cei răi: josnicul Squeers — călăul copiilor din Yorkshire; Ralph Nickleby — speculant mârşav şi dibaci, autoritar şi puternic; chefliul Mulberry — desfrânat şi cinic; muieraticul bătrân Gride. Oricine îi putea întâlni în cale, dacă nu pe ei înşişi, atunci aceleaşi puteri întunecate în alte întruchipări! Viciul ia felurite înfăţişări şi este fără milă, pentru că aşa e viaţa. Cei răi şi vicioşi îl înfrâng pe unul blajin şi prostuţ ca adolescentul Smike; îi aduc la sapă de lemn pe cei cinstiţi ca Newman Noggs; o împing pe o biată fată lipsită de ajutor, ca Madeline, în braţele unui bătrân ticălos ca Gride. Viciul întinde capcane pretutindeni în calea celor nevinovaţi şi cinstiţi, pentru că aşa e viaţa.

Dar virtutea, conştiinţa neprihănită, e mai tare decât crede omul în clipele de descurajare sufletească. Să credem în puterea celor cu conştiinţă nepătată, să credem, şi atunci nimic n-o va putea birui. Şi Dickens confruntă puterile întunecate cu cele bune. Fără să şovăie şi să chibzuiască, îl aruncă în lupta împotriva lui Squeers, a lui Mulberry, a unchiului Ralph şi a bătrânului Gride pe tânărul Nicholas, care sare în ajutorul lui Smike — căzut în mâini rele. E ajutat de Newman Noggs şi de prostănacul şi bunul fermier John Bowdy. Puterile sunt inegale, desigur; Nicholas ar putea să-şi lase pielea şi împreună cu el ar

putea pieri şi sora sa Kate, căzând în capcana întinsă de Mulberry şi Ralph; pierdută va fi şi Madeline, pe care bătrânul Gride încearcă s-o prindă în mreje. În ajutorul lui Nicholas vin fraţii Cheerible.

La bursa din Manchester, Dickens întâlnise odată doi comercianţi: fraţii Darriel şi William Grant. Se ridicaseră din popor, făcându-şi singuri o situaţie, şi amândoi atrăseseră atenţia lui Dickens. Când trebuie să trimită apărători mai siguri în ajutorul lui Nicholas, îşi aduce aminte deodată de fraţii Grant. Astfel apar în roman fraţii Cheerible.

Bunătatea lor e de nedescris. N-o poate atinge niciun fel de uneltiri ale puterilor întunecate. Nicio voinţă răufăcătoare, niciun Ralph Nickleby nu-i va putea doborî pe fraţii Cneerible. Mr. Brownlow din „Twist“ a fost simpatizat de cititori; fraţilor Cheerible, publicul cititor va trebui să le dăruiască inima. Toţi vor fi siliţi să creadă în triumful virtuţii asupra viciului! Puterile răufăcătoare vor pieri — scriitorul trebuie să aibă grijă de asta — toţi, pe rând, vor fi răsplătiţi sau pedepsiţi.

Romanul se apropia de sfârşit. Nicholas a renunţat, din mândrie, la mâna iubitei sale Madeline, căci a aflat că e o moştenitoare bogată. Dar fraţii Cheerible îl ajută şi de data asta, propunând lui Nicholas să intre ca asociat în firma lor. Kate se mărită cu tânărul pe care-l iubeşte. Şi Squeers, proprietarul şcolii din Yorkshire va fi şi el pedepsit, căzând în capcana legii, pentru tot chinul pe care-l pricinuise bietului Smike. Ralph Nickleby piere după ce află că Smike, prigonit cu ajutorul lui, e chiar fiul său, iar averea-i agonisită prin mijloace necurate se duce de râpă...

Dickens era foarte bine dispus. Romanul era pe placul cititorilor, chiar foarte pe plac — tirajul fasciculelor lunare o dovedea cu prisosinţă. Şi tema era foarte clar pusă. Fără doar şi poate că cititorul va trage folos citind romanul; iar galeria de portrete a personajelor e într-adevăr reuşită: impresarul teatral Crawis şi actrița, Miss Snevellicci, perechea Mantalini, Mrs. Nickleby şi Kenwigres, proprietarul lui Noggs şi Lillyvick, agentul care strânge dările pentru apă — sunt tipuri tot atât de reuşite ca şi cele din „Pickwick“.

Îşi încheie cel din urmă capitol din „Nickleby“ pe la sfârșitul lunii septembrie, în faţa geamului după care, în depărtare, tălăzuia marea, vuind. Urma să se întoarcă la Londra.

14
PUBLICUL CERE ROMAN

Casa lui cu etaj, subsol, mansardă, înconjurată de un zid înalt de cărămidă, se afla la Devonshire-Terrace. Spre miazănoapte, dincolo de îngrămădirile de case, se întindea Regent-Park. Dickens o mutase pe Kate cu cei trei copii aici, în casa asta, cu doar câteva zile înainte de Anul Nou — cel din urmă copil, micuţa Kate, venise pe lume abia de două luni. Camera lui de lucru dădea de-a dreptul în grădina împrejmuită cu ziduri înalte de cărămidă, în care putea să ajungă coborând numai câteva trepte; era foarte retrasă şi nici nu pătrundeau zgomote din partea asta. Iar uşa dinspre coridor avea s-o tapiseze cu un strat gros de postav. Numai în
deplină linişte se poate scrie.

Dickens se odihnise după „Nickleby“. Prietenii îl felicitau — romanul avusese succes. Chapman şi Hall erau gata să semneze orice contract în condiţii cât de avantajoase. Cititorii se obişnuiseră cu publicarea în fascicule. Ce roman să anunţe firma? Forster înţelegea nerăbdarea editorilor şi zâmbea, amintindu-şi de mutrele lor întrebătoare de câte ori veneau la el cu afacerile lui Dickens. Dar el tăcea, nu dădea niciun răspuns, deşi Dickens, ca să spunem drept, îi împărtăşise de multă vreme proiectele lui, proiecte care acum începuseră să se contureze.

— Uite ce-i, Forster — spuse Dickens, îndată ce Kate şi copiii plecară după prânz din sufragerie şi rămaseră între bărbaţi la o sticlă de Porto — ţi-am scris încă de astă vară din Petersham că, după ce termin „Nickleby“, am de gând să încep o anumită publicaţie. De atunci am mai discutat de multe ori despre asta, nu-i aşa?

— Consideraţiile dumitaîe, pe baza cărora vrei să treci de la fasciculele lunare la alt tip de publicaţie, au oarecare temei. S-ar putea să ai dreptate că publicul s-a cam plictisit cu romanele prezentate în fascicule. Desigur că şi dumitale îţi va fi mai uşor. E greu să-ţi iei sarcina de a da la un termen hotărât un anumit număr de pagini de roman.

— Asta-i. Aş vrea să public săptămânal câte o fasciculă de trei penny, şi apoi să le tipăresc în volume cu apariţie regulată.

— Ah, da, adică să te foloseşti de vechea idee a lui Addison şi Steele, întemeind un alt club după tipul „Punch“ şi „Spectator“.

— Da, dar publicaţia mea vreau să fie mai pe înţelesul tuturor, să fie scrisă mai simplu decât articolele din „Punch“, „Spectator“, ori chiar „Albina“ lui Goldsmith. Aş vrea să încep, ca şi „Spectator“, cu o bucată în legătură cu apariţia publicaţiei mele şi să fondez un club sau o asociaţie temeinică, dând viaţă fiecărui membru pe rând...

— Adică ai de gând să descrii aventurile acestor membri, nu-i aşa? întrebă Forster.

— Deloc! Ţi-am spus că, în publicaţie, voi pune tot felul de articole interesante despre ultimele noutăţi, făcându-le cât mai variate: schiţe, articole, povestiri, întâmplări, scrisori de la corespondenţi imaginari etc... S-ar putea să-i scot din nou la lumină pe Pickwick şi Samuel Weller. Acesta din urmă s-ar putea să-mi fie de mare folos, punându-mi la îndemână fel de fel de ştiri. Aş scrie bucăţi de sine stătătoare, în care aş putea, de pildă, să fac reflecţii despre Parlament, ori să vorbesc despre întâmplări vechi petrecute cândva la Londra, ori să descriu Londra de azi şi cea de mâine. Le-aş putea intitula, de pildă, „Gog şi Magog se distrează“. Cum ți se pare?

— Da, nu-i londonez care să nu-i cunoască pe cei din Guildhall.

— Nu-i aşa? Să presupunem că Gog şi Magog îşi petrec nopţile în Guildhall, spunând într-una poceşti până se face ziuă. Povestirile lor
s-ar putea împărţi, ca şi în „O mie şi una de nopți“, în mai multe părţi.

— Ai renunţat la ideea de a-ţi lua colaboratori?

— Numai eu pot da viaţă acestor subiecte; dar desigur c-o să am nevoie de ajutoare. Şi acum, Forster, hai să-ţi povestesc cum vreau să încep drăcovenia asta. Să trecem în birou.

Au trecut în odaia de lucru. În vatră, jăraticul strălucea vesel. Februarie era friguros. Dickens se apropie de uşa dinspre grădină şi ridică un colţ al draperiei — dincolo de geam era beznă adâncă. Sună clopoţelul, poruncind fetei din casă să spună grădinarului să aprindă felinarul de deasupra intrării.

— Aici, pe Terrace, nu sunt decât trei case cu grădină. Grădinile sunt lipite de cimitirul bisericii St. Marie Lebon, spuse el,

trăgând perdeaua. Şi, depărtându-se de uşă, se lăsă într-unul din fotoliile de lângă cămin. Forster se aşezase într-altul, întinzându-şi picioarele.

— Aşadar, Forster, în prima fasciculă voi începe cu descrierea bătrânului care locuieşte într-o casă veche şi are o mare slăbiciune pentru o veche şi stranie pendulă. Amândoi — bătrânul meu şi pendula — îşi ţin tovărăşie în serile lungi; el, deprins cu sunetu-i cunoscut, are impresia că vorbeşte cu un prieten, iar în noapte, bătăile pendulei îi aduc aminte că la uşă veghează un paznic credincios. Când stă lângă cămin, i se pare că în aspectu-i prăfuit întrezăreşte un zâmbet prietenos, iar înfăţişarea-i posacă îl amuză... Apoi, voi povesti cum din adâncul cutiei vechi şi tăcute în care stă închisă pendula, scoate la lumină manuscrise vechi — să le citească. Şi voi mai spune ce nume va purta clubul înfiinţat în cinstea slujitorului său fără grai şi a punctualităţii sale...

— Ce titlu îi dai? întrebă Forster, care-l ascultase atent, ca de obicei.

— Încă nu m-am hotărât. „Pendula bătrânului Humphrey“ sau „Povestea meşterului Humphrey“, sau poate — „Pendula meşterului Humphrey“... M-apuc curând de scris. Poţi să-i comunici lui Chapman şi Hall ce proiecte am. Dacă-i interesează, voi chibzui cu dumneata condiţiile contractului.

— Nu mă-ndoiesc că sunt gata să semneze orice contract, pentru orice proiect ai propune.

— Minunat. Pentru desene m-am hotărât să mă adresez lui Phiz şi Cattermole. L-am ales şi pe Cattermole, nu pentru că ar fi căsătorit cu o rudă a mea — de altfel, foarte îndepărtată; e un băiat de talent... Îţi aminteşti, desigur, de lucrările lui de la ultima expoziţie a acuareliştilor? Cine nu-şi aduce aminte cum a ilustrat el „Walter Raleigh“ şi „Vechea ospitalitate engleză“? E un bun desenator. Aşadar, comunică-le lui Chapman şi Hall tot ce ţi-am spus. Şi mai poţi adăuga că înţeleg ca jumătate din venitul net al publicaţiei să-mi revină mie; cât despre detalii, le vom discuta mai târziu...

Fără să sţea pe gânduri, Chapman şi Hall au semnat contractul pentru „Pendula meşterului Humphrey“ — acesta era titlul „operei plănuite“ ce avea să apară în decurs de un an. Un bătrân cam ciudat, meşterul Humphrey, adună în jurul pendulei sale câţiva oameni simpatici şi, scoţând din sertarul orniciului

începutul manuscrisului, se pregăteşte să-l citească prietenilor. Manuscrisul urma să fie scurt — o poveste despre o fetiţă orfană şi bunicul ei, ceva foarte duios, ce-ar merge drept la inima unui cititor fără pretenţii.

Şi când, la 4 aprilie 1840, prima fasciculă din „Pendula meşterului Humprey“ e prezentată cititorilor, Dickens are tot dreptul să triumfe. Numai în câteva ziile au fost vândute şaptezeci de mii de exemplare. Nici „Nickleby“ nu atinsese un tiraj atât de mare. Aşadar, îşi putea îndeplini fără grijă planul atât de bine şi de meticulos ticluit. În fiecare săptămână putea prezenta cititorului un nou subiect, o nouă povestire, schiţă ori eseu, cu alte cuvinte tot ce-ar fi putut interesa în clipa aceea.

— S-a dus dracului totul! spuse Dickens, dând buzna în sufragerie, unde Kate tocmai dădea de mâncare copilului. Nu-şi luase timp nici să-şi scoată paltonul, şi-şi aruncase pălăria pe un scaun, fără a o lua în seamă pe Kate care strâmbase din nas. Asta se petrecea după câteva zile de la apariţia „Pendulei“.

— Cum a aflat cititorul că nu-i dau un roman, i-a scăzut interesul pentru „Pendulă“. Tocmai îmi comunică Forster că cererile pentru a doua fasciculă au scăzut brusc.

— Şi ce ai de gând să faci? întrebă Kate.

— Ce vrei să fac? O să scriu un roman.

— Dar „Pendula“ trebuie să apară săptămânal!

— Şi romanul trebuie să apară tot săptămânal! spune Dickens posac. Dacă nu-mi vine altă idee, sunt silit să scriu un roman cu o fetiţă orfană.

Nu era chip de găsit altceva. A doua fasciculă se vânduse prost, într-un număr mic de exemplare. Totul se prăbuşea.

Într-adevăr, nu rămânea decât o singură soluţie: transformarea povestirii, cu fetiţa orfană într-un roman — fără pregătire, fără un plan chibzuit. Şi publicarea săptămânală, în fascicule, aşa cum era anunţat. Asta-i şi mai greu decât să scrii un roman în fascicule lunare. Cu mult mai greu.

Dar ce-ar fi să-i vâre pe Mr. Pickwick şi Sam în paginile „Pendulei“?

N-are încotro, măcar să întârzie începutul romanului pentru care nu-i pregătit.

Dar nici Mr. Pickwick, nici Sam n-au fost de vreun folos. Publicul poftea un roman.

Un roman pentru cititorul simplu, despre o biată fetiţă orfană, Nell, care trebuia să-şi salveze bunicul de la cumplita patimă a jocurilor de noroc. Oamenii răi fac tot ce pot, ca să-l distrugă pe bătrânul fără apărare — fără apărare faţă de patima sa. Dar curajoasa orfană, atât de micuţă şi delicată, îl apără pe bunic de uneltirile celor răi. Îl convinge să fugă cu ea şi iată-i rătăcind pe drumurile Angliei, înfricoşaţi de oamenii cei răi. Ispitele îl pândesc pe moşneag şi în timpul pribegiei; oamenii răi nu se află numai în capitală. Dar nici Nell, nici cititorul nu trebuie să cadă pradă deznădejdii: oamenii buni nu-i vor părăsi pe cei cu inima curată, care au nevoie de ajutor. Fetiţa cea curajoasă va fi sprijinită de Kit — un prieten credincios — de mrs. Geraldy, de omenoşii soţi Garland şi de încă un protector necunoscut, care se va dovedi până la urmă că e fratele bătrânului pătimaş. Oastea duhurilor bune nu va rămâne nesimţitoare faţă de tertipurile respingătorului pitic Quilp şi faţă de uneltirile tovarăşului său de rele, Samson Brass — jurist corupt. Aceştia îşi vor primi, desigur, pedeapsa, şi cititorul să lase totul în grija autorului, că el cunoaşte bine legea vieţii şi nu se lasă dus de speranţe deşarte cu privire la izbânda fetiţei. Ce-i drept, Nell nu va putea ţine piept tuturor greutăţilor şi lipsurilor; ea moare, dar oare moartea ei,
de care are nevoie autorul ca să stoarcă de la tine, cititorule, lacrimi de înduioşare, nu-i biruinţa desăvârşită?

Şi cititorii englezi — cei care n-aveau pretenţia că sunt cunoscători ai literaturii artistice — vărsau lacrimi cu mult înainte de a muri Nell. Iar în America, numărul acestora era încă şi mai mare; Forster, triumfător, îl ţinea pe Dickens la curent cu succesul colosal de dincolo de ocean al „Prăvăliei de vechituri“. Iar când a venit timpul ca Nell să moară, toată lumea a putut afla că nici vestitul şef irlandez, Daniel O’Conell, formidabilul om politic, n-a putut rezista meşteşugului minunat pe care-l avea autorul de a stoarce lacrimi. Ajungând la pagina în care fetiţa cea vitează trage să moară, se zice c-ar fi spus printre lacrimi: „Nu, nu
trebuia s-o omoare! Un sufleţel atât de bun!“. Şi supărat pe autor, azvârlise cartea pe fereastra cupeului. Aşa se zvonea că

povestea un prieten de-al şefului irlandez, care se aflase lângă el, în cupeu, în clipa aceea.

Dar până să moară Nell, până să ajungă bunicul profund zguduit să-şi petreacă ceasuri întregi la mormântul ei de lângă bisericuţa liniştită a unui sătuc, ca apoi, pe o zi frumoasă, să adoarmă şi el pe veci lângă nepoţică, până atunci Dickens trebuia, vrând, nevrând, să scrie în fiecare săptămână porţia cuvenită din romanul pentru care fusese nevoit să-l jertfească pe bătrânul ciudat, meşterul Humphrey şi tot planul „Pendulei“, ticluit cu atâta grijă. De data asta, în timpul verii, pleacă împreună cu familia direct la mare, tot la Broadstairs, şi renunţă de a se mai duce întâi pe Tamisa.

Casa de pe vârful dealului, din drumul spre Kingsgate, despărţită de mare printr-un câmp, şi care-i plăcea atât de mult, era de data asta ocupată, aşa că se aşezase într-o căsuţă de la poalele colinei şi scria, scria întruna. Era ocupat toată ziua, în fiecare zi trebuia să scrie câteva pagini de roman — cititorul ţinea să-şi primească fascicula săptămânală cu orice preţ. Între dejun şi prânz făcea plimbări lungi — la fel de necesare ca şi somnul de noapte. Se îmbrăca pentru plimbare cu o redingotă uşoară, largă, îşi punea o pălărie ou boruri largi, ca de cowboy şi, înarmându-se cu un baston, pornea la drum. De se întâmpla să cadă vreun oaspete de la Londra, îl poftea să meargă la plimbare cu el. Întâia oară, musafirul primea, dar a doua oară numai puţini se mai învoiaui să-l însoţească, pentru că era greu să rezişti la o plimbare de câteva ore. Vestitul far North Foreland — unde, aproape cu două sute de ani înainte amiralul olandez Van Tromp suferise o înfrângere dezastruoasă din partea unei escadre engleze — nu era departe; însă lui Dickens nu-i plăcea să meargă pe acest drum atât de iubit de cei din Broadstairs. De obicei, se îndrepta spre apus, către Minster, cu mânăstirea şi catedrala lui străveche, poate cea mai veche din Anglia. Urca platoul ce domina oraşul şi de acolo contempla întinderile de dincolo de lacuri, care o fereau vederii până la poalele colinelor de la Canterbury şi Dover. Şi când la Broadstairs venea pentru întâia oară vreun musafir, îl ducea ori la Ramsgate, staţiune balneară situată la sud de stâncile Broadstair-ului, ori în satul Saint-Peter, unde mai dăinuia o biserică gotică, cu colţuri de piatră şi cu contraforturi, clădită înainte de invaziile normanzilor. Acolo, în curtea bisericii, arăta

musafirului mormântul lui Richard Joe, supranumit „Samson din Kent“, care avusese parte de o înmormântare pompoasă, cu onoruri, deşi profesia-i de contrabandist nu prea era onorabilă.

A avut desigur oaspeţi şi în iunie, şi la începutul lui septembrie, după ce se întorsese de la Londra, unde stătuse în iulie şi august. Dar musafirii nu trebuiau să-l stingherească de la lucru şi nici nu-l stinghereau. Încetul cu încetul, Dickens se înstrăinase de Ainsworth, care jucase pe vremuri un rol în începuturile carierei lui literare; în schimb, se împrietenise din ce în ce mai mult cu Bulwer.

Era încântat de noul său prieten. Cu cincisprezece ani înainte, Edward Bulwer, un tânăr de douăzeci şi doi de ani, ducea o viaţă de petreceri la Cambridge, unde nici nu-şi terminase colegiul, irosindu-şi vremea cu fel de fel de cunoştinţe. Făcea şi versuri, pozând în Werther şi suspinând din pricina unei iubiri nenorocite, ca orice tânăr care se respectă, mai studia şi cârciumile din Paris, neţinând socoteală de ce spun rudele îngrozite de felul lui de viaţă. Se căsătorise cu o tânără irlandeză, contra voinţei mamei sale; tipărise un roman oarecare în stilul lui Werther, căzuse şi în ghearele creditorilor până când deodată... deodată, în anul 1825, publică sub un pseudonim, romanul „Pelham“. Romanul, zugrăvind „societatea înaltă" şi drojdia societăţii din Whitechapel, avusese un succes de care se bucuraseră numai romanele lui Walter Scott. Eroul- dandy transformat în luptător politic — devenise o figură populară. Tânărul Bulwer exploata succesul cu dibăcie. Tipărise zece volume în zece ani — romane de moravuri, istorice şi chiar vag romantice, colorate oarecum de romantismul german. Până în 1840 tipărise: „Pelham“, „Eugene Aram“, „Rienzi“ şi „Ultimele zile ale Pompeiului“, apoi scandalizase întreaga Anglie cu divorţul său; îşi dădea toată osteneala să-şi întărească popularitatea. Era destul de ager ca să recunoască în tânărul autor al lui „Pickwick“ un rival cu mai multă trecere la cititori şi destul de inteligent, ca să răspundă cu bunăvoinţă şi prietenie admiraţiei ce i-o purta Dickens. Atât la Broadstairs, cât şi la Londra, unde Dickens se întorsese din octombrie cu familia, lucrul la „Prăvălia de vechituri“ înainta repede.

Sărmana Nell încerca zadarnic să-şi smulgă bunicul din ghearele destinului. Ursita rea, sub chipul unor vagabonzi, — măsluitori de cărţi — se abate asupra bătrânului şi el se lasă dus

de patima distrugătoare. Dar duhurile bune le vin din nou în ajutor, adăpostindu-i pe cei doi oropsiţi într-o căsuţă idilică, pe jumătate ruinată, unde nu i-ar mai fi putut descoperi Quasimodo-Quilp şi spionii lui.

Când Dickens, înduioşat peste măsură de biata fetiţă nevinovată şi scârbit de Quilp cel dezgustător ca un păianjen, precum şi de însoţitorul său, Brass — nelegiuitul jurist, se simţea obosit, îşi îngăduia să se odihnească, scoţându-l la iveală pe Dick Swiveller. Dickens îşi dădea seama că de odihna asta aveau nevoie şi el, şi cititorul. Bineînţeles, cititorul trebuia să fie pe deplin încredinţat că, până în cele din urmă, tot nevinovăţia va birui uneltirile celor răi; dar la urma urmei, de ce ar fi păcat să te distrezi, şi să-l distrezi în acelaşi timp şi pe cititor, povestind isprăvile lui Dick Swiveller?

Dar nătărăul trebuia să fie simpatic. Trebuia zugrăvit un alt tip de pierde-vară decât toţi ceilalţi înfăţişaţi până acum cititorului.
Întrebarea e cum s-o scoată la capăt, ca cititorul să nu spună cumva: încă un palavragiu nesuferit şi un nătărău de teapa lui Jingle şi a domnului Mantallini! Tare-i mai place lui Boz să zugrăvească asemenea indivizi şi bine se mai pricepe să câştige timp, făcând haz pe seama lor...

Acest pierde-vară, funcţionar în slujba netrebnicului jurist, nu era încă prea conturat. Şi lui Dickens îi vine dintr-odată o idee fericită... Ce-ar fi dacă l-ar înzestra cu o inimă curată, tot atât de curată ca aceea a ocrotitorilor duioasei Nell? E greu de crezut că cineva ar putea bănui o inimă curată la Mr. Jingle — netrebnicul Jingle care nu se sfieşte să-l tragă pe sfoară pe dl. Wardle în afacerea cu bătrânica Miss Rachael. La fel, dl. Mantalini din „Nickleby“ nu-i numai un flecar, ci şi un peşte; fără nicio îndoială că nu se mal poate număra printre podoabele speciei umane... Dar bunătatea lui Dick Swiveller, aşa flecar şi pierde-vară cum e, trebuie să meargă la inima oricui.

Şi iată că funcţionarul nostru în redingotă cafenie, împodobită în faţă cu nenumăraţi nasturi de aramă şi numai cu un singur nasture în spate, prinde a cuceri inimile cititorilor. Batista lui e atât de murdară, încât abia uni colţişor al ei poate sluji de podoabă la buzunarul dinafară al fracului. Tot aşa de slinoşi îi sunt şi pantalonii de culoare deschisă şi manşetele; pălăria şi-o pune de-a-ndoaselea, cu partea dinainte în spate, ca să ascundă

găurile borului. Într-un cuvânt, Dick are o înfăţişare pretenţioasă şi murdară; şi cu toate acestea...

Dickens prinsese o dragoste atât de mare de Dick, încât îşi pierdea vremea cu el, fără să se întrebe dacă are ori nu legătură cu povestea eroică şi mişcătoare a sărmanei Nell. Se odihnea cu Dick şi-l ispitea pe cititor să mai uite de Nell şi de bunicul ei.

Se deprinsese aşa şi nu era nimic de făcut. Cum se ivea prilejul să se amuze, nu se putea împotrivi ispitei şi o lua pe o cărare lăturalnică, depărtându-se de la tema principala. Se distra pe seama lui Dick, făcând din el un nătărău cu inimă de aur.

În toamna anului 1840, Dickens întrezărise capitolele următoare şi scenele finale din „Prăvălia de vechituri“, iar în ianuarie, după încheierea epopeei sărmanei Nell — ar fi momentul potrivit să amintim cititorilor care, desigur, au uitat — scriitorul se va apuca, în sfârşit, de romanul istoric pe care se obligase să-l scrie pentru editorul Bentley. Dar romanul nu va încăpea în mâinile lui Bentley. Firma Chapman şi Hall răscumpărase de la acesta drepturile de tipărire. Romanul avea să aibă ca subiect răscoala lordului Gordon — turburările din Londra, din anul 1780 — potrivit planului.

16
DOUA RĂSCOALE

Ca şi cu şaizeci de ani înainte, în timpul răscoalei lordului Gordon, Londra şi întreaga ţară erau acum martorele aceloraşi frământări populare. Dar cu şaizeci de ani în urmă, capul acestor tulburări fusese fanaticul protestant George Gordon, care purta coroană de baron. „Asociaţia protestantă“ creată de el încercase să înspăimânte guvernul, cerând lui George al III-lea şi miniştrilor din vremea lui abrogarea drepturilor politice ale catolicilor. Pe câtă vreme acum, în 1841, mulţimea de leaderi ai muncitorilor aveau tot dreptul să creadă, după o luptă de cinci ani, că apelurile lor de la tribunele publice vor sfârşi prin a ridica masele muncitoreşti din Anglia pentru apărarea drepturilor lor.

Despre adeste drepturi politice, enunţate în „chartă“ şi despre „chartism“, Anglia aflase abia de cinci ani. În anul 1836 se ridicaseră cei dintâi leaderi al muncitorilor la tribunele publice şi, îndată, întâi din Londra şi apoi din celelalte centre industriale, începuseră a ploua apelurile, cerând premierului

Melbourne şi Parlamentului reforma decisivă a întregului sistem politic, deoarece, fără o asemenea reformă, situaţia economică a poporului era ameninţată de o catastrofă.

Dacă ne amintim de anii aceştia, vedem că războaiele de ţesut mecanizate, introduse în industria textilă, condamnaseră sute de mii de oameni — o armată întreagă de ţesători — la un şomaj total. Cu ajutorul războiului de mână, un ţesător putea câştiga abia doi penny şi jumătate pe zi, adică însemna să moară de foame. Iar cei fericiţi, pe care industriaşii îi păstraseră în fabrici, într-o vreme când preţul pâinii de 400 de grame era de trei penny, nu câştigau mai mult de cincisprezece şilingi săptămânal, salariu neîndestulător pentru întreţinerea unui muncitor şi a familiei lui.

De sărăcia de care sufereau muncitorii textilişti în aceşti ani grei se puteau plânge şi ceilalţi muncitori din alte ramuri industriale. Poporul englez încă mai plătea victoria câştigată cu două decenii înainte asupra armatelor napoleoniene. Europa îşi lecuia rănile, consolidându-şi industria. Mărfurile englezeşti zăceau în porturi, dar burghezul învingea dificultăţile de export, găsind un ajutor sigur în progresul tehnicii — invenţiile noilor maşini pentru fabrici. Fără a mai vorbi de concedieri — lock-out — greutăţile acestea au avut un singur rezultat: căderea bruscă a salariilor şi ridicarea preturilor înăuntrul ţării. Având interes ca preţurile să fie ridicate atât industriaşii, cât şi proprietarii de pământ, au dus o luptă crâncenă împotriva anulării taxelor vamale asupra pâinii importate. Nicio ţară nu se putea hotărî să importe grâne asupra cărora era pusă o asemenea taxă vamală, şi monopoliştii vânzători de grâne erau landlorzii din ţară. Şomajul şi preţul ridicat al pâinii, deci şi al altor produse tot atât de necesare, duceau Anglia la catastrofă. Pe străzile oraşelor mari copiii se bateau pe câte un oscior aruncat, iar la măcelării carnea se vindea în porţii tocmai bune de pus într-o capcană de şobolan, după cum scria pe vremea aceea un colonel oarecare, speriat de sărăcia poporului. Şi adăuga: „Niciun şobolan care se respectă nu şi-ar risca pielea pentru o asemenea bucăţică“.

Trebuia găsită o soluţie. În programul scurt al chartei, — bine cunoscută în istorie — câţiva oameni energici, necunoscuţi până atunci în arena politică, expuneau cereri care făgăduiau muncitorilor să-i salveze de la catastrofa apropiată. Cel puţin aşa credeau fruntaşii mişcării. Şi aşa gândea, pe atunci, întregul

popor englez. Fruntaşii mişcării cereau în chartă dreptul general de vot pentru bărbaţi, alegeri anuale în Parlament, vot secret la alegeri, anularea censului electoral şi, în sfârşit, indemnizaţii pentru membrii din Camera Comunelor, pentru că altfel numai cei cu venituri ar putea participa fără plată la şedinţele parlamentare.

Niciodată nu cunoscuse Anglia meetinguri atât de uriaşe ca acelea pe care le provoca partidul chartist în anul 1838. Demonstraţiile nocturne erau semnale de alarmă pentru guvern. Propaganda se desfăşura mereu cu aceeaşi intensitate. La cele trei meetinguri convocate de conventul chartist, au participat aproape un milion de oameni. Guvernul Melbourne — ce se intitula partidul wigh-ilor şi wighii incepuseră să-şi spună „liberali“ — hotărî să stăvilească răscoala şi să înăbuşe chartismul, folosindu-se de orice mijloace. Armata a primit ordin să tragă în mulţimea demonstranţilor, deşi aceştia nu recurgeau la acte de violenţă. În Birmingham a fost declarată starea de asediu. În apropierea Newportului, în Wales, armata a atacat mulţimea de zeci de mii de muncitori; s-au tras şi focuri de armă. Conducătorii mişcării erau prinşi şi băgaţi în închisoare, unde erau trataţi ca nişte criminali de rând; unii dintre ei au ieşit de acolo sfărâmaţi cu totul fiziceşte şi sufleteşte... Dar chartismul nu pieri. Pe la începutul anului patruzeci şi unu, ambii fruntaşi ai mişcării, O'Connor şi O’Brien, se mai aflau în închisoare; propaganda chartistă în luptă pentru chartă creştea mereu.

Dacă lordul Melbourne ar fi trebuit să înăbuşe, cu şaizeci de ani în urmă, „Răscoala lordului Gordon“, aceasta i s-ar fi părut o simplă glumă a plevei londoneze. Mişcarea chartistă era cu mult mai greu de stăvilit.

Dickens înjgheba subiectul, hotărât să-l plaseze în cadrul rebeliunii din Witechapel. Dar în preajma Anului Nou se afla adâncit în cel din urmă capitol al povestirii despre micuţa Nell. Îşi amintea grozav de bine de ziua aceea cumplită, când Mary zăcea moartă în patul ei feciorelnic. Da, nici vorbă că-si amintea bine de chipul ei; dădea lămuriri lui Cattermole, cum trebuia să fie imaginea prin care cititorul avea să-şi ia rămas bun de la Nell, mica eroină. Scria aşa: „Copila zace în dormiior; paravanul de la pat e dat la o parte. E iarnă şi nu sunt flori, dar pe piept, pe pernă si pe aşternut, pot fi semănate ramuri de brad cu

fructele lor colţuroase — ceva proaspăt, verde. Fereastra e încununată de iedera crescută în voie. Ai putea crede că băieţelul cu care vorbea despre îngeri stă la patul ei; însă mi se pare că atmosfera de linişte ar fi mai deplină, dacă ar fi singură. Aş vrea o icoană a păcii şi a liniştii desăvârşite, ori chiar a fericirii, dacă moartea ar putea dărui fericirea“.

Tocmai atunci se împliniseră trei ani şi jumătate de la moartea dragei lui Mary. Lângă patul în care zăcuse adormită pe veci Mary Hogarth, pacea şi liniştea deplină nu-i coborîseră în suflet. Acum, el ar fi vrut ca cititorul, luându-şi rămas bun de la Nell, să-şl poată găsi liniştea. Fără îndoială că era un fel de eliberare, şi de acum înainte doar o tristeţe lirică, pe care nu dorea s-o potolească, avea să-i coloreze amintirile despre scumpa lui Mary.

Trebuia să se gândească la subiectul romanului pe care voia să-l scrie. Era hotărât să-l prezinte tot prin „Pendula meşterulu Humphrey“. Bătrânul bizar avea să apară din nou în faţa cititorilor, ca să le propună un alt manuscris, scos din cutia ceasornicului. Cel dintâi roman al autorului necunoscut, care s-a dovedit mai târziu a fi Walter Scott, a fost, după cum se ştie, „Waverley“ având ca subtitlu — „sau acum şaizeci de ani“. O singură generaţie despărţea epoca lui Waverley de data când apăruse romanul. Între „Răscoala lordului Gordon“ şi începutul lucrării lui Dickens, „Barnaby Rudge“, se scurseseră tot cam vreo şaizeci de ani. Dickens, însă, nici nu se gândea să-l imite pe Walter Scott. N-avea chef să studieze coloritul local al celui de-al VIII-lea deceniu al secolului al XVIII-lea, neinteresându-l de fel „istorismul“.

Atitudinea lui faţă de „istorism“ a arătat-o cât se poate de limpede când a tratat cu desăvârşită nepăsare cronologia evenimentelor şi a faptelor istorice amintite în romanele scrise până atunci. Nepăsare pe care cercetătorii ar descoperi-o uşor, dacă s-ar osteni să se ocupe cu chestiunea aceasta. Ar trage, pe bună dreptate, concluzia că Dickens
n-avea „simţul timpului“. Cu alte cuvinte, el nu voia să ţină seamă de ordinea evenimentelor, nici măcar în romanele în care acţiunea se desfăşoară în epoca lui. Cu atât mai puţin l-ar fi putut ispiti obligaţia de a se supune regulilor impuse de istorie tuturor romancierilor care se întorc în trecut. Dacă istoria se pune de-a curmezişul fanteziei, dacă „adevărul“, în romanul

istoric, dictează legi imaginaţiei, atunci nu-i oare cu mult mai simplu să nu ţii seama de cerinţele genului?

Şi aşa a şi făcut; n-a ţinut seamă de cerinţele genului. Şi cum se descurcase până acum în cele patru romane apărute, procedând astfel încât să nu se observe anacronismele, putea face acelaşi lucru şi de acum înainte. Cu cercetarea culorii locale a epocii în care se petrecea „Răscoala lordului Gordon“ nu şi-a pierdut prea mult timp. Mai precis,
nu-l interesa deloc culoarea locală.

Mal mult decât „mediul istoric“ — anume, concepţiile şi moravurile epocii, precum si amănuntele despre felul de viaţă — pe Dickens îl interesa... corbul.

17
CEL CU INIMA CURATĂ ÎN MREJELE TAINEI

Apariţia corbului la Devonshire Terrace nu i-a făcut plăcere decât lui Dickens. Şi Kate, şi copiii s-ar fi lipsit bucuroşi de el; deşi dresat, era rău şi-i urmărea pe copii, apucându-i cu clonţul de pulpe. Dar nu numai pe copii: măcelarul, zarzavagiul şi toti cei care veneau în casă trebuiau să rabde năravul lui Grip, fără a crâcni, căci era favorttul stăpânului, care-l pusese şi în noul roman — bineînţeles fără ştirea lui.

Dickens l-a făcut tovarăşul de drum al lui Barnaby. Neghiobul Barnaby înţelegea tot atât de puţin ca şi Grip că se află în vârtejul evenimentelor, numite în manualele de istorie „Răscoala lordului Gordon“, şi tot atât de puţin se sinchisea şi autorul de precizia istorică în înşiruirea evenimentelor. Ba nu se străduia să afle nici măcar dacă lord Gordon al său, pe care avea de gând să-l zugrăvească foarte simpatic, se potrivea cât de puţin cu figura istorică. Simţea el că portretul acelui fanatic, din îndemnul căruia drojdia londoneză se pornise să devasteze casele de rugăciuni ale catolicilor, nu-i tocmai ce-ar trebui să fie. Şi atunci îl dosi pe lord pe planul al doilea. Dar degeaba, Forster îi spuse fără ocol că scenele în căre apare lord George erau cele mai slabe din carte.

Dickens n-avea de ce să-şi facă sânge rău din cauza asta. Doar el nu ţinea să ajungă romancier istoric, şi dacă istoria n-avea de lucru şi nu trăia în bună înţelegere cu fantezia lui, atâta pagubă. El cu subiectul avea ce-avea. Trebuia să trezească

interesul cititorilor chiar de la primele capitole apărute în numărul din ianuarie al „Pendulei“.

Barnaby Rudge începea cu o poveste stranie, pe care cititorul o afla din gura unui membru al clubului — poveste petrecută cu douăzeci de ani mai înainte: Rueben Haredale, proprietarul moşiei The Warran, a fost găsit în pat ucis şi jefuit, iar două din slugile sale — grădinarul şi valetul — dispăruseră. Dar nu trec nici câteva luni că grădinarul e găsit şi el ucis — înecat în bazinul de pe moşie. Grădinarul se numea Rudge. Şi o zi după moartea lui, se născu un fiu care primi numele de Barnaby. Moartea
misterioasă aruncă o umbră ameninţătoare asupra întâmplărilor din roman... Cum să nu-l pasioneze intriga pe cititor?

Şi pe Dickens îl pasiona. Mai folosise el intriga în romanele lui, încercând să uimească cititorul prin faptele neaşteptate care dezlegau misterul. Naşterea lui Oliver Twist era învăluită în mister, şi cititorul lui „Nicholas Nickleby“ cu greu ar fi putut bănui că răufăcătorul Ralph Nickleby îşi persecuta neomenos, fără să ştie, propriul său copil. Acum, însă, în Barnaby Rudge trebuia să ticluiască intriga mai cu îngrijire: nici nu mai încape vorbă că cititorul e mare amator de mister şi că-l interesează iţele încurcate ale romanului, ca apoi să le vadă descurcate. În cel mai rău caz, dacă se întâmplă să te încurci prea tare şi să nu mai poţi ieşi din harababură, e foarte simplu: tai nodul dintr-odată şi pace. Întotdeauna se mai găsesc şi cititori mai puţin pretenţioşi, care nu observă că firul a fost descurcat cum se cuvine, sau a fost pur şi simplu rupt de autor.

Dar intriga romanului nu se mărgineşte numai la taina în-doitului omor. Că fiul lui Rudge — Barnaby vine pe lume slab de minte, e lesne de înţeles, deoarece maică-sa fusese prea zguduită de uciderea bărbatului ei. Bietul Barnaby, care nu poate suferi vederea sângelui, nu-i în stare să facă nimănui niciun rău. În drumul unui asemenea erou n-ar strica să mai fie pus încă un mister, căile răului trebuind să se încrucişeze cu acelea ale inimosului Barnaby. Şi necunoscutul care ascultă povestirea celor două omoruri în hanul din apropierea moşiei Warren, plănuieşte o faptă rea. Nu pare a fi un tâlhar venit întâmplător la moşie; nu, căci are o autoritate stranie asupra mamei lui Barnaby, care de îndată ce află de sosirea lui, se şi

face nevăzută cu băiatul. Dispare cinci ani de zile şi nimeni nu ştie unde a plecat. Aşadar, încă un mister.

Subiectul făgăduieşte să fie interesant şi pentru autor. Dickens, înzestrându-l pe Barnaby al său cu un tovarăş atât de ciudat — corbul Grip — şi povestind între timp şiretlicurile unui nemernic, John Chester, mai vârâse câteva intrigi şi făcuse să treacă astfel cinci ani, ducând acţiunea tocmai în anul 1780... Când deodată, Grip cel în carne şi oase, care-i ciupea de pulpe cu clonţul pe copiii şi musafirii de la Devonshire Terrace, cade grav bolnav.

De altfel, Dickens studiase timp destul de îndelungat apucăturile acestei pasări rele, şi ilustratorul Cattermole avusese şi el destulă vreme să-l studieze pe tovarăşul lui Barnaby Rudge, înţelegând rolul important pe care-l avea corbuî în roman. Şi cum să nu înţeleagă, când Dickens îl lămurea într-o scrisoare: „Aş vrea să ştiu dacă te pricepi cumva la corbi, şi mai ales dacă pasărea asta, corbul lui Barnaby, o să-ţi placă. Pentru că Barnaby e un neghiob, aş vrea să-l ţin mereu în tovărăşia corbului; mai ales că pasărea pe care o îndrăgeşte atât e cu mult mai inteligentă decât el. În acest scop, îmi studiez corbul şi cred c-o să pot face din el un personaj cât se poate de original“. O lună şi jumătate după ce trimisese scrisoarea asta, trebuise să întrerupă fără veste studiul pasării. Grip cel în carne şi oase mâncase cu câteva luni în urmă cam prea multă ceruză şi, drept pedeapsă pentru lăcomia lui, se simţea acum foarte indispus. De ce suferea, n-a putut afla nimeni; nici medicul, nici uleiul de ricin n-au ajutat la nimic, şi corbul, slobozind strigătul său favorit „Hei! Bătrânico!“, şi-a dat duhul.

Copiii, afară de micul Walter – venit abia de o lună pe lume, nu-şi puteau ascunde bucuria; Dickens, însă, nu s-a putut linişti multă vreme. Îl ispitea uneori gândul că fusese isprava măcelarului şi că pasărea murise otrăvită; stârvul a fost trimis la Institutul de cercetări anatomice, dar bănuielile împotriva măcelarului se dovediră neîntemeiate. Taina morţii lui Grip a rămas nepătrunsă, iar rămăşiţele lui, băgate sub sticlă, au ajuns podoaba camerei de lucru a lui Dickens. Iar ca „studiul“ asupra corbilor să fie continuat, a fost găsit un alt Grip, mai mare şi mai bătrân, dar nu atât de rău ca primul.

În vremea asta, tovarăşul lui Barnaby, creat de Dickens după chipul şi asemănarea lui Grip cel rău, ajunse să fie centrul ţesă-

turii complicate de evenimente istorice. Cam în timpul în care Barnaby şi corbul său îşi făceau apariţia la Londra, un oarecare John Chester — un tip cât se poate de imoral — încerca să-l silească pe fiul său Edward la o căsătorie avantajoasă; dar nu i-a reuşit. În schimb, a pus beţe-n roate altei căsătorii, între Joe Willet, fiul unui landlord, şi Dolly Varden, fiica unei catolice înfocate. Se vede cum corbul, deşi mai isteţ decât neghiobul de Barnaby, n-a putut să-şi oprească stăpânul de a se amesteca în pleava Londrei, luând parte la furtuna ridicată de lordul Gordon împotriva
catolicilor. Aşa că Barnaby e sortit să fie implicat fără voie în jaful la care se dedau lepădăturile Londrei, sub steagul apărării religiei protestante.

Evenimentele istorice la care participau Grip şi Barnaby trebuiau să se desfăşoare pe măsură ce se dezvolta şi tema. Cât despre intrigă, era întocmită după tipic, nefiind mai prejos de intriga romanelor populare în foileton. Iată, mulţimea a devastat moşia The Warren, proprietatea lui Jeffrey Haredale, fratele lui Rueben Haredale, ucis pe vremuri, a răpit-o pe Emma Haredale, fiica lui Geoffrey şi, odată cu ea, şi pe Dolly Varden; iar când Jeffrey Haredale soseşte în grabă de la Londra în ajutorul fiicei lui, găseşte doar un personaj pe care cititorul îl credea pierdut pentru totdeauna, rătăcind printre ruinele castelului, o stafie...

Dickens se bucura dinainte de surpriza cititorului, surpriză de care depindea succesul neîndoielnic al fasciculelor de trei penny — „Pendula"; în acest scop îl scoală din morţi pe Rudge, valetul, tatăl lui Barnaby, silindu-l să stea ascuns nu mai puţin de două decenii pe undeva prin apropiere. Cititorul trebuia să creadă acum că leşul grădinarului fusese scos pe vremuri din bazin, nu acela al lui Rudge. Astfel, asasinul grădinarului şi al stăpânului Haredale nu fusese altul decât tatăl lui Barnaby al nostru.

Tirajul „Pendulei" dovedea că cititorul se lăsa prins de intriga senzaţională a romanului şi nu judeca „Barnaby Rudge" după legile create de genul istoric al lui Walter Scott. Barnaby stârnise compătimirea cititorilor. Acum, pe lângă faptul că era un biet om cu mintea slabă pe care maică-sa, zdruncinată de pieirea năprasnică a soţului ei, îl adusese neisprăvit pe lume, mai era şi victimă — victima nevinovată a crimei săvârşite de tatăl său! Căci Dickens nu se mulţumeşte numai să-l aducă pe asasin pe

ruinele moşiei distruse, ci dă în vileag şi vina mamei sale; biata nenorocită ştiuse de crima soţului ei!

Cât a scris „Barnaby Rudge", Dickens n-a vrut să ştie de nimic. Un singur fapt l-a făcut să lase lucrul pentru puţină vreme: moartea lui Macrone.

Dickens îi iertase demult lui Macrone, primul său editor, încercarea de a trage cât mai mari foloase de pe urma contractului încheiat odinioară, pe vremea când Boz era încă un nume necunoscut. Rupsese orice legătură cu Macrone, dar acum când murise şi se ştia că văduva lui era lipsită cu totul de mijloace, îşi propuse să scoată sub propria-i îngrijire, dar în beneficiul celei strâmtorate, un volum la care să mai colaboreze şi alţi scriitori şi în care Dickens publică o nuvelă scrisă cu acest prilej după vodevilul lui, „Fanaragiul". Volumul are succes.

Apoi se scufundă din nou în lucru, scriind la „Barnaby Rudge", căci apariţia săptămânală a „Pendulei" nu-i lasă o clipă de răgaz. Chiar şi în timpul călătoriei prin Scoţia e silit să ia manuscrisul cu el.

Călătoria fusese hotărâtă încă din aprilie, iar în a doua jumătate a lunii iunie 1841 Dickens, întovărăşit de Kate, pleacă la Edimburgh.

18
MÂNGÂIERI ŞI SPERANŢE

Aici, la Edimburgh, în capitala Scoţiei, Dickens s-a putut convinge pentru prima dată de marea lui popularitate. Scoţienii l-au primit cape un oaspete de onoare al Edimburghului. Palatul în care i s-a dat găzduire a fost asediat de un puhoi de vizitatori şi e1 a fost silit să se ascundă în camerele cele mai dosnice, ca să-i poată scrie în linişte lui Forster primele lui impresii.

În fruntea personalităţilor scoţiene care-l întâmpinaseră pe Dickens se afla, după cum se şi cuvenea, John Wilson, bine cunoscut dincolo de hotarele ţării. Revista „Blackwood Edimburgh Magazine", tot atât de influentă ca şi „Edimburgh Revue", îi datora lui renumele de care se bucura, după cum „Edimburgh Revue" era creaţia lordului Geoffrey. Profesor de etică, eseist, poet şi critic, John Wilson fusese printre primii fruntaşi ai Edimburghului care organizaseră sărbătorirea lui Dickens.

Iată cum i s-a adresat Wilson la banchet, lui Dickens:

„Mr. Dickens este şi un satiric. Dar, deşi obiectul satirei sale e viaţa omenească, niciodată nu satirizează pentru a înjosi viaţa. Nici nu coboară pe cel de sus, punându-l alături cu cel de jos.… îşi bate joc numai de egoism, de cruzime şi de cei răi... De-ar fi s-o iau pe calea asta, ar trebui să analizez talentul faimosului nostru musafir. Şi nu vreau asta. Atâta pot să expun în câteva cuvinte sărace, marea bucurie a oricărei inimi care se împărtăşeşte din spiritul binecuvântat al tuturor operelor lui Charles Dickens... Mr. Dickens poate fi încredinţat că în Scoţia toate inimile bat pentru el, pline de afecţiune, dragoste, încântare...“.

În cuvântări elogioase şi-au mai exprimat admiraţia pictorul Allen, vestitul filantrop Allison, cei mai de seamă membri ai Parlamentului, precum şi corpul avocaţilor din Edimburgh; iar lordul-provost — cum se numea primarul în Scoţia — aduse la cunoştinţa tuturor că oraşul îl numără pe Dickens de azi încolo printre cetăţenii lui de onoare...

Dickens era mişcat de primirea caldă a celor din Edimburgh. Dar din „raportul“ trimis lui Forster, în care descria primirea triumfală pe care i-o făcuseră scoţienii, se vede că-şi ascundea emoţia sub un ton umoristic.

„Cred că n-am vorbit prost. Înaintea mea se aflau două sute de doamne. Masa era aşezată undeva sus şi când mi-am făcut apariţia, a fost pur şi simplu zguduitor. Încercam să mă stăpânesc şi, cu tot entuziasmul din jurul meu, cred c-am părut rece ca gheaţa...“.

Urmează pentru el zile grele. Dejunuri, banchete, cine în casele ospitalierilor scoţieni. Cuvântări de bun venit, răspunsuri de mulţumire şi apariţii, de câte trei ori pe zi în faţa a noi grupuri de orăşeni, însetaţi de a-l saluta măcar odată. Chiar şi lui, care nu obosea cu una, cu două, îi era greu; începea să ofteze după liniştea din Devonshire Terrace şi Broadstairs şi după halatul de casă, cu care şi-ar fi schimbat bucuros fracul de gală.

Dar veni şi vremea să-şi ia rămas bun de la ospitaliera capitală a Scoţiei. Îşi continuă călătoria, după cum era prevăzut în plan. Însoţit de Kate şi de un singur slujitor credincios din Londra, urcând spre regiunea muntoasă a Scoţiei.

Călătoria ţinu o lună încheiată. La începutul lunii august se întorsese înapoi la Londra, de unde urma să plece la prea iubitul său Broadstairs.

Acţiunea din „Barnaby Rudge“ îl ţinea pe cititor cu sufletul la gură. Dickens mai lucrase şi în Scoţia, dar nu mult, astfel că se simţea refăcut după munca încordată a romanului.

Aşadar, tatăl lui Barnaby îi omorîse şi pe proprietar, şi pe grădinarul al cărui leş fusese luat drept al lui Rudge. Locul ucigaşului era la Newgate. Acolo se şi află acum, în cumplita închisoare. Între timp, plebea Londrei, răsculată de lordul Gordon împotriva catolicilor, sparge întâi capetele acestora, apoi ia cu asalt închisoarea Newgate, eliberându-i pe cei întemniţaţi. Fără a-şi da seama de ce face, bietul Barnaby participă şi el la distrugerea închisorii şi la punerea în libertate a celor închişi. Armata împrăştie mulţimea furioasă, şi printre numeroşii „rebeli“ care cad prizonieri în mâinile soldaţilor e şi Barnaby al nostru.

În vremea asta, trei oameni încearcă să dea de urma fetelor răpite — Dolly şi Emma. Primul e Joe Willet, infirm fără o mână, sosit din Indiile apusene, unde participase la revoluţia americană; al doilea, Edward Chester, fiul acelui crud şi nemernic Chester, şi al treilea, Geoffrey Haredale unchiul Emmei. Joe Willet o iubeşte demult pe Dolly, iar Edward Chester, pe Emma.

Sfârşitul romanului se întrevede. Pentru tatăl lui Barnaby nu poate fi nici milă, nici scăpare; capul îi va cădea sub securea călăului; bietul nevinovat Barnaby, maică-sa şi corbul Grip nu se cade să piară. Scăpat ca prin minune, Barnaby, împreună cu mamă-sa şi corbul se aciuiară la o fermă. După care, pedepsind şi răsplătind după merite ceilalţi eroi, conform legii dreptăţii, Dickens pune punct cărţii. i

Sfârşitul romanului „Barnaby Rudge“ însemna şi sfârşitul „Pendulei meşterului Humphrey“. N-avea niciun rost sa continue cu o publicaţie care luase un aspect cu totul deosebit decât acela conceput iniţial de autor. Meşterul Humphrey, ascunzând manuscrisul cu romanul pseudoistoric despre „Răscoala lordului Gordon“ în cutia pendulei, n-a mai vrut să dea la iveală niciun fel de hârţoage.

„Barnaby Rudge“ a fost sfârşit prin noiembrie. Însă cu două

luni înainte de terminarea romanului pe masa lui Dickens se afla un nou contract încheiat cu Chapman şi Hall.

Credinciosul Forster era de neînlocuit în tratativele diplomatice. Putea fi numit cu drept cuvânt Ministrul de Externe al lui Charles Dickens. Acum, că terminase cu „Barnaby Rudge", putea să se gândească la o carte nouă, care urma să apară în douăsprezece fascicule în decurs de un an întreg. Începând de la data aceea, Chapman şi Hall se obligau sâ-i dea câte o sută cincizeci de lire lunar, iar începând cu luna noiembrie a anului viitor, când avea să apară prima fasciculă, câte două sute de lire.

Aşadar, avea înainte un răgaz de un an. Nu mai era nevoit să înceapă, vrând, nevrând, un nou roman, grăbindu-se cu sufletul la gură să trimită într-una foi de manuscris la tipografie, uneori cu cerneala încă neuscată.

În sfârşit, veni timpul să-şi împlinească şi o veche dorinţă. Era un plan cu mult mai vechi decât „Pendula meşterului Humphrey"; dar pe atunci fusese nevoit să renunţe la el, ca să prezinte cititorului un nou tip de publicaţie care, după cum s-a văzut, nu folosise la nimic. Acum era clipa cea mai prielnică să-şi pună planul în aplicare. Putea călători spre America.

Forster şi alţi prieteni, Chapman şi Hall, ba şi ziariştii şi ziarele susţineau sus şi tare că dincolo de ocean numele de Dickens se bucură de aceeaşi popularitate ca şi în Anglia. Hall se plângea, oftând, de neruşinarea editurilor americane. Speculanţii de peste ocean, fără să se sinchisească de faptul că firma Chapman şi Hall — ca să zicem aşa — e deosebit de interesată în a furniza americanilor cărţile lui „Boz cel neîntrecut", acum Charles Dickens, tipăreau fără grijă cărţile autorului, realizând în Statele Unite câştiguri foarte frumoase. Şi nu se gândesc o clipă să plătească vreun ban autorului, deoarece, din păcate, nu există nicio convenţie literară între Statele Unite şi Anglia. Şi oamenilor de afaceri americani puţin le pasă de asta.

Acolo, peste ocean, mulţi, foarte mulţi îl citesc pe Dickens. S-ar putea sta de vorbă cu ei, de la om la om; li s-ar putea spune că o asemenea purtare a editorilor americani e nedemnă de un gentleman şi că-i pricinuesc lui Charles Dickens o pagubă mai mare decât oricărui alt scriitor englez. Şi Forster, şi Chapman şi

Hall confirmă acest lucru, cum că Charles Dickens are dincolo de ocean mai mulţi cititori decât oricare alt scriitor englez.

S-o spunem, însă, din capul locului: călătoria în America e necesară, în primul rând, din cu totul alte motive, fără nicio legăturâ cu îmbogăţirea speculanţilor literari din noul continent.

Cititorii americani trăiesc într-o ţară a făgăduinţei, într-o ţară făurită de marii democraţi, cei care au luptat pentru lozincile sfinte ale marii revoluţii americane. Aceste lozinci au putere de legi sociale, întruchipând speranţele acelora care au ridicat poporul american împotriva tradiţiilor străvechi ale aristocratismului, care şi astăzi ţine înlănţuit poporul englez. Poporul american e credincios moştenirii rămase de la nobilii conducători ai marii revoluţii. În numele libertăţii, al dreptăţii şi al democraţiei, aceştia şi-au vărsat sângele pentru o Americă liberă, suverană şi independentă. La Saratoga şi Germantown, la Camden şi
Yorktown, pe timpul lui Lexington şi Bunker Hill, îşi vărsaseră sângele pentru pământul pe care fiii lor trebuiau să clădească un stat credincios acestor precepte. Şi nu-l vărsaseră degeaba. Statul se clădise, şi nepoţii sunt mândri că principiile democratice au fost puse, pentru prima dată în lume, la temelia unei societăţi omeneşti. În republica transatlantică nu există moşnegi smintiţi cu titluri care le dă dreptul de a fi socotiţi superiori muritorilor de rând şi care, săvârşind o crimă, nu vor să ştie de judecători, cerând o judecată specială — „judecata celor egali“. America nu are trântori cu blazoane care-şi pot îngădui, sub ocrotirea legii, să-i ruineze pe cei creduli şi să scape totuş! de închisoarea de datornici... America n-are oameni care scapă de o arestare, în urma unui proces civil, numai pentru că sunt slujitorii unui lord. Acolo, în ţara de peste ocean, copiii nu învaţă din leagăn să respecte cu sfinţenie coroana de baronet sau de lord şi curtea regală, cu tot fastul ei de mascaradă. Într-un cuvânt, în America, meritele strămoşilor nu dau dreptul unui ticălos ori unui manechin să stea deasupra altor muritori — acolo toţi sunt egali.

Aşadar, în America n-ar fi loc pentru ipocriţi, viciul şi plaga Angliei... Democratismul tinerei ţări e duşmanul minciunii sociale şi smulge masca de pe chipul făţarnicilor. Democratismul e cinstit, pentru că nu are ce ascunde, şi în asta constă şi puterea lui.

Aşadar, totul e limpede. Şi totuşi, nu chiar totul. Nu e clar cum o tânără ţară democrată poate răbda o instituţie atât de urâcioasă ca sclavia negrilor. Poate că acolo, la faţa locului, s-ar putea găsi dezlegarea şi s-ar putea descoperi ce scuză găseste morala socială pentru sclavie.

Călătoria hotărâtă e definitivă.

Şi Dickens e cuprins de frigurile plecării. Kate e îngrijorată. Pe copii nu-i poate lua. Cu cine să-i lase? Dar slujitorii credincioşi jură că Charles, Mary, Kate şi Walter nu vor păţi nimic. Macready propune să ia copiii la el, iar casa din Devonshire Terrace să fie închiriată pe timp de o jumătate de an, ca să se scoată costul chiriei. Nepreţuit prieten! Propunerea e primită cu entuziasm — casa din Devonshire Terrace e închiriată unui general baronet. Ziua plecării e fixată pentru 4 ianuarie. Dickens se odihneşte în sfârşit, după atâtea pregătiri febrile şi înlăturarea tuturor piedicilor care-i stăteau în cale.

E într-o dispoziţie lirică, înduioşat că se desparte de copii, de prieteni şi mai ales de Forster. Însă tristeţa plecării, în pragul despărţirii trecătoare, nu-i chiar atât de chinuitoare. Kate e tot neliniştită, mai neliniştită decât el, deşi de obicei se întâmpla contrariul. Evident că o tulbură gândul la copii, să nu se îmbolnăvească în lipsa lor. O mai nelinişteşte şi traversarea Atlanticului, căci suferă de rău de mare. Simpaticul Maclise îi oferă în dar desenul celor patru copilaşi. Desenele sunt artistice şi asemănarea, uimitoare; mama îşi va pune portretele pe masa din cabină, ca să aibă impresia că-i are pe copii lângă ea în călătoria peste ocean. Cu alte cuvinte. încetul cu încetul, totul intră în ordine.

Cu gândul la plecare, Dickens îndură mai uşor durerea ce-l încearcă din nou spre sfârşitul lunii octombrie, când moartea celui mai tânăr frate al lui Kate şi mai târziu a bunicii ei, îl duc din nou la mormântul lui Mary. Bunica a cerut să fie înmormântată aici, lângă nepoată. Şi rana încă netămăduită sângerează din nou. Întors de la cimitir, nu-şi mai află locul, retrăind clipa când Mary fusese lăsată în groapă. Apropiindu-se de masa de lucru, îi scrie lui Forster: „Dorinţa de a fi înmormântat lângă ea e la fel de ascuţită ca şi acum cinci ani, şi sunt sigur că n-a fost nicicând pe lume o dragoste ca a mea, care nu se va şterge niciodată; e ca şi cum aş fi pierdut-o pentru a doua oară“.

Dar pregătirile de plecare sunt o binefacere. Amintirile zilei de mai se şterg, şi încetul cu încetul sunt copleşite de grijile zilei prezente. La începutul lunii ianuarie, pachebotul „Britania“, de o mie două sute de tone, pleacă din Liverpool. Peste o sută de ani, Atlanticul va fi traversat de submarine, cu un tonaj mai mare decât al „Britaniei“. Acuma însă, în anul 1842, „Britania“ e unul din cele mai mari vapoare transatlantice.

19
TRIUMFUL DE LA BOSTON

Dickens şi Kate părăsesc Liverpoolul pe pachebotul „Britania“ în ziua de 4 ianuarie. Niciunul dintre cei optzeci şi şase de pasageri nu recunoaşte deschis că i-ar fi teamă de răul de mare; toţi fac pe grozavii. Vasul începe să se clatine, e drept, nu prea tare, dar de ajuns ca pasagerii să prefere aerul proaspăt, părăsind sala de mâncare în timpul prânzului.

Vremea trece, vasul se clatină tot mai tare. Biata Kate! Nu putea îndura deloc frământarea oceanului. Stă toată vremea în cabină, pe pat, suferind în tăcere. Camerista ei e şi ea lipsită de puteri. Dickens se ţine încă pe picioare, nu se lasă doborât din prima zi de călătorie. La gustarea de dimineaţă se târăşte în sufragerie. Nu găseşte acolo decât cincisprezece pasageri; restul de şaptezeci nu mai sunt atraşi de gustarea de dimineaţă. Stau închişi prin cabine, suferind în tăcere, ca şi Kate. Dar numaidecât după „breakfast“ capitulează şi Dickens. Rămâne întins în cabină, sleit de puteri ca toţi ceilalţi de pe „Britania“, şi în ziua a treia constată deodată, cu mirare, că uşa cabinei s-a făcut nevăzută, în vreme ce o alta s-a căscat în duşumea, iar luneta atârnată cu mâna lui în perete a ajuns tocmai în tavan. De unde trage concluzia că, fără îndoială, cabina lui s-a întors cu dosu-n sus.

Vai de el şi de Kate! Asta nu mai e hulă, e sfârşitul lumii! Cu furtuna de ianuarie de pe Atlantic nu e de glumit! Mai cu seamă când e însoţită şi de trăsnete. De spaimă şi de suferinţă, lui Kate îi piere graiul. Şi doamna din Scoţia, care stă întinsă în aceeaşi cabină, a încetat să mai întrebe dacă n-a uitat cumva căpitanul să atârne pe fiecare catarg câte un paratrăsnet, ceea ce o interesa foarte mult cu puţin înainte. Dar acum nu-i mai arde de paratrăsnete. Mecanicul-şef, care navigase pe

vapoarele „Cunard Line“ de la înfiinţarea acestei firme, nu-şi aminteşte să mai fi văzut vreodată o asemenea furtună.

Dickens stă opt zile în şir ţintuit în cabină; nici vorbă de luat masa în sufragerie. Caută s-o încurajeze pe Kate şi pe camerista ei, care-şi iau în fiecare clipă rămas bun de la viaţă. Dar cum să le linişteşti? Dacă te scoli, biruind ameţeala şi, apropiindu-te de divanul cel mare, încerci să le serveşti un pahar de brandy, bietele martire se rostogolesc ca la comandă tocmai în celălalt capăt al patului şl nu-i cu putinţă să le întinzi băutura întăritoare.

Furtuna începe abia după opt zile să se mai potoleaslcă. Femeile zac pe paturi, sleite de puteri, în vreme ce bărbaţii încep să-şi vină în fire. Vasul se clatină încă, dar tot se poate juca whist — stând cu mizele în buzunar — că de pe masă dispar cât ai clipi.. Dar vremea trece şi iată că în a cincisprezecea noapte de la plecarea lor din Liverpool, pachebotul e în pericol să se scufunde. Vasul intră în portul Halifax din noua Scoţie, chiar lângă ţărmul Americii, şi se loveşte de un banc de nisip. Pe punte şi înăuntrul pachebotului e panică mare. Se lămureşte că din vina unui cârmaci nepriceput, „Britania“ a fost dirijată prin trecătoarea de est; cu alte cuvinte nu pe acolo pe unde trebuia să treacă. Reuşesc să arunce ancora. Vasul e salvat, şi pasagerii, scăpaţi cu viaţă, vor numaidecât să-i dăruiască ceva de preţ căpitanului pentru izbânda lui; în sfârşit, pachebotul îşi face intrarea în rada portului. Pasagerii vizitează oraşul Halifax, după care „Britan!a“ se avântă din nou în largul oceanului, îndreptându-se spre Boston. În a optsprezecea zi de călătorie, „Britania“ aruncă ancora în port. Şi în faţa lui Dickens apare Bostonul, oraşul în care se păstrează cu sfinţenie toate tradiţiile americanismului.

America, vestită de sosirea lui, se pregătise să-l întâmpine. Dickens stătea lângă căpitan, pe puntea de comandă, privind cu ochi mari mulţimea aceea de americani liberi, îngrămădiţi pe chei. Croindu-şi loc printre pasageri, vreo zece gentlemeni cu ziare subţioară se năpustiră spre el. Crezu întâi că sunt vânzători de ziare, dar în aceeaşi clipă îşi dădu seama că greşise. Nu erau vânzători, ci reporteri. Năvăliră nebuneşte asupra-i, strângându-i mana şi exprimându-şi în fel şi chip bucuria pentru norocul de a-l avea ca oaspete.

Dickens păşi pe pământul Americii, frecându-şi mâna dreaptă, pe care se mira că nu i-o rupseseră, în entuziasmul lor, noile lui cunoştinţe. Au fost conduşi apoi la hotel. În prima zi, musafirii au fost lăsaţi în pace, aşa că s-au putut odihni. Cei din Boston s-au mărginit să trimită bilete şi invitaţii, toate cu acelaşi conţinut tipic. Prima grijă a celor din America a fost să se intereseze de nevoile sufleteşti ale musafirului şi ale soţiei lui. În fiecare invitaţie, Mr. Dickens cu soţia găseau indicaţii că în cutare biserică sau casă de rugăciuni pot ocupa în ziua următoare cutare locuri. A doua zi era duminică, şi numărul locurilor rezervate pentru Dickens ar fi ajuns tocmai bine pentru douăzeci de familii dintr-odată. Aşadar, prima zi s-a scurs în linişte.

Musafirul s-a odihnit şi cei din Boston şi-au manifestat cu mult zgomot bucuria pentru sosirea lui Charles Dickens. Puhoiul amatorilor de frumos curgea fără istovire în hotel, fiecare dorind să strângă mâna oaspetelui. Delegaţiile trimise de organizaţiile obşteşti încercau în fel şi chip să-l prindă într-un colţ, ca să-l pună la curent cu felul lor de viaţă. Invitaţiile la masă, baluri, petreceri nu se mai sfârşeau. Pe străzi, locuitorii din Boston, strânşi în grupuri, aşteptau să-şi poată manifesta entuziasmul de care erau cuprinşi că-l văd pe Charles Dickens în oraşul în care se păstrează neştirbite tradiţiile sfinte ale Americii. Masa de gală a fost fixată numaidecât.

O delegaţie din Vestul îndepărtat a venit cale de două mii de mile, numai ca să-şi exprime satisfacţia pentru prezenţa lui, iar organizaţiile locale ale fiecărui stat se grăbeau să-l asigure în scris de aceleaşi sentimente. Din toate colturile Americii curgeau scrisori: de la universităţi, corporaţii şi numeroşi admiratori ai talentului domnului Dickens. Până şi Senatul, ba chiar şi Congresul n-a putut rămâne în afara curentului emoţional ce-i cuprinsese pe toţi americanii, făcându-i să năvălească spre hotelul Gramont din Boston.

A fost un adevărat triumf, căci cum să numeşti altfel explozia de ospitalitate şi admiraţie de care fuseseră cuprinşi americanii? Aşa caracterizează şi doctorul Channing, vestitul profesor şi militant social, într-o scrisoare adresată musafirului, vizita lui Dickens la Boston, adăugând că o ademenea manifestaţie nu se mai pomenise de când lumea.

Era greu să-ţi pătrezi sângele rece în larma aceea, în îmbulzeala, în caleidoscopul de chipuri mereu noi, şi în cascada de aprecieri exagerate.

Şi se părea că tocmai într-o asemenea formă de primire îşi găseşte adevărata expresie emoţia poporului american. Fiecare zi era programată până la ora culcării. Era nevoie urgentă de un secretar care să se ocupe de invitaţii şi să le repartizeze. Mesele oficiale alternau cu plimbările în oraşele vecine, unde Dickens era cerut cu împrumut prin comitete special organizate cu această ocazie. Şi acolo toate începeau de la capăt: banchetul, cu preşedintele în dreapta musafirului de onoare, zeci de lady şi gentlemeni din societatea aleasă, apoi discursuri, cuvântări şi iar
discursuri; iar de la o masă la alta, vizite, şi din nou convorbiri despre deosebitul lui talent satiric şi cunoaşterea-i neîntrecută a sufletului omenesc.

Dar el nu venise în America să strângă zilnic sute de mâini şi să rostească discursuri de răspuns! Dacă şi restul şederii lui aici se va alcătui tot numai din prânzuri de gală şi vizite, atunci e puţin probabil ca tiparul să mai vadă vreodată cartea despre America, făgăduită lui Chapman şi Hall.

Bate străzile Bostonului, vizitând azilul de orbi, casa de nebuni, azilul de bătrâni şi al celor lipsiţi de mijloace, închisoarea corecţională. Îşi propusese să rămână la Boston numai o săptămână, dar n-a apucat încă să vadă toate instituţiile, după care ar putea să judece cum aplică America democrată legile sociale. Şi, natural, îşi va lua timp să viziteze şi judecătoriile.

În comparaţie cu New York, Boston, nu e un oraş mare; numărul locuitorilor e de patru ori mai mic decât al celui dintâi. Dar rolul Bostonului nu poate fi socotit după cifra populaţiei. Aici, în statul Massachusetts, s-a născut America, aici la ţărmul din Massachusetts ancorase acea „Floare de Mai“, pe bordul căreia se aflau binecuvântaţii puritani fugiţi din patria lor, de groaza regelui Iacob şi a clericilor lui. Acolo, în Sud, în Virginia, au debarcat pe vremuri aventurierii suspecţi care scăpaseră ca prin minune din închisoarea Newgate şi de pedeapsa capitală în piaţa Tyburn, şi tot aici, în anul 1620, lângă stâncile din Plymouth, treisprezece ani după sosirea aventurierilor, aruncaseră ancora părinţii spirituali ai măreţei democraţii americane. Inima Americii – Massachusetts, iar inima

Massachusettsului – Boston. Iată, de pe cheiul acesta au fost aruncate în apă lăzile de ceai pentru care Anglia cerea taxe vamale. Cei din Boston au îndrăznit să refuze plata vămii; şi de aici, din Boston, preceptele binecuvântaţilor puritani de pe „Floarea de Mai“ s-au răspândit în întreaga ţară, ca să-i răscoale pe cetăţenii liberi ai Americii împotriva metropolei lacome.

Cu un cuvânt, Bostonul e cel care conduce viaţa spirituală a Americii. Burghezii din Boston nu se înjosesc nici măcar să-i contrazică pe cei care nu sunt de acord cu ei în această privinţă. Burghezii din Boston îi privesc de sus pe cei din New York, Philadelphia, Baltimore, da, pe toţi ceilalţi. Au la îndemână şi o universitate minunată, Cambridge, şi la umbra ştiinţei şi a tradiţiilor glorioase, îi învaţă pe cei din America aşa cum trebuie să se poarte, chiar când n-au titluri de nobleţe moştenite din tată în fiu, titluri ce te învaţă regulile sociale cu o nuanţă pur aristocratică.

Pe străzile Bostonului n-o să vezi cerşetori. De-ar fi să se întâmple asemenea minune, cei din Boston ar fi mai miraţi decât dac-ar apărea o sabie de foc deasupra oraşului. Ce-i drept, e un oraş cât se poate de prosper: fiecare locuitor, pe cât se pare la prima vedere, mănâncă zilnic mâncăruri de carne. Între altele, trebuie să spunem că cei din Boston iau prânzul la ora două după amiază, nu la ora obişnuită a unui englez care se respectă; însă, five-o-clock-ul cu ceaşca de ceai obligatorie e fixat şi aici tot la aceeaşi oră tradiţională ca şi în Anglia, adică ora cinci după masă. Doamnele din Boston, în general foarte drăguţe, îi oferă cu multă amabilitate musafirului, în timpul prânzului, carne de pasăre, la care probabil cei din Boston ţin foarte mult. Şi au obiceiul să servească la masă stridii calde; mai întotdeauna se află pe masă două vase enorme cu stridii, şi în fiecare din aceste vase ar putea încăpea ducele Clarence, fiul regelui Richard de York, dacă n-ar fi apucat să se înece, după cum spune legenda, într-un butoi cu vin de Malvoisie…

Dar Boston e numai prima etapă a călătoriei începută atât de glorios. Trebuie să plece mai departe. Cei din Boston sunt gata să-l găzduiască pe Charles Dickens încă un an încheiat: dar în faţa lui se află întreaga Americă, şi întâi de toate, New Yorkul. În drum, mai trebuie să se abată prin Worcester, Hartford şi Newhaven. Peste tot, comitete, banchete, spectacole, cine. În sfârşit, pune piciorul şi în New York.

20
OASPETELE NAŢIUNII

Washington Irving, „părintele literaturii americane“, cel cu nuvelele pe care le citise şi le recitise în Chatham. Washington Irving, autorul operelor: „Istoria New York-ului, scrisă de un altul“, „Carte de schiţe“, „Istorisirile unui călător“, „Viaţa lui Columb“, „Cucerirea Groenlandei“, „Alhambra“. Washington Irving, vestitul scriitor, fu cel dintâi care semnă invitaţia la banchetul cu care oraşul New York îl întâmpină pe Charles Dickens.

„Mai jos numiţii, în numele nostru şi al tuturor concetăţenilor noştri, cu fericitul prilej al sosirii dumneavoastră, avem onoare a vă ura din toată inima: Bine aţi venit!“. Aşa suna invitaţia adresată scriitorului Charles Dickens. „Mai jos numiţii“ erau vreo patruzeci dintre cei mai de vază cetăţeni ai oraşului New York. Invitaţia îl aştepta în apartamentele rezervate de la Hotel Carlton. Avea să-l coste cam mult găzduirea, dar ce putea face? Abia se aşezase la masă, că se şi înfiinţase un oarecare Colden, împuternicitul unui alt comitet al fruntaşilor din New York, ca sa-l poftească la un bal public dat în cinstea lui.

Nici nu plecase Mr. Colden şi se anunţă Washington Irving, „Părintele literaturii americane“, un bărbat de vreo şaizeci de ani. Ironica „Istorie a New York-ului“ apăruse pe când Charles Dickens nici nu venise pe lume.

Dickens sare ca ars. În chipul palid ou ochi căprui din faţa sa îl recunoaşte pe autorul care i se părea pe vremuri, în Chatham, tot atât de ireal, ca şi autorul lui Don Quijote.

— Pentru dumneavoastră am traversat Atlanticul! se repede el cu mâna întinsă.

E poate puţin exagerat. Dar cuvintele îi izvorăsc din inimă şi, în clipa aceea, lui Dickens i se par naturale şi nici Irving n-o ia ca o politeţe obişnuită.

Prima lor întâlnire a durat puţin. Aveau multe de discutat. Câte nu erau de spus! — despre bucurii simţite în Chatham la citirea ironicei „Istorii a New York-ului” şi a „Salmagundei”, foaie bilunară de felul publicaţiei lui Addison, „Spectator”; despre întâmplări din Anglia din timpul ultimilor zece ani, de când nu mai venise Irving la Londra; de primele impresii ale oaspetului,

de literatura de dincolo de ocean şi, în sfârşit, despre obiceiul editorilor americani de a nu plăti niciun ban scriitorilor englezi.

Ar trebui să se întâlnească mai des — ei doi — Charles Dickens şi Washington Irving, care, între altele, are şi înalta demnitate de amabasador al Statelor Unite în Spania. Vor reuşi oare să se vadă des şi mai ales singuri? E problematic. Deoarece întregul New York moare de nerăbdare să-l vadă pe Charles Dickens.

Delegaţiile comitetului vin după onoraţii oaspeţi. Mr. Colden îl escortează pe Dickens, iar o namilă de general o pofteşte pe Kate să se reazeme de braţu-i vânjos, ca să urce în careta ce-i va duce ca vântul la teatrul Park.

Trei mii de cetăţeni ai New York-ului, în ţinută de seară, îi salută pe musafiri. Teatrul e împodobit cu flori şi steaguri. Ovaţiile nu se mai sfârşesc. În sala uriaşă în care trebuie să aibă loc balul, primarul oraşului defilează împreună cu ei prin faţa celor din New York îmbrăcaţi după ultima modă.

Se cântă imnul naţional. Sute de mâini se întind spre musafir. Doamnele flutură batistele de mătase în chip de bun venit, sorbindu-l din ochi pe faimosul englez şi pe soţia sa. Kate are o rochie albă, brodată cu flori albastre. Dickens — în frac de culoare închisă, pantaloni deschişi şi vestă neagră. Pe cravata lui cu flori brodate se văd două ace cu briliante. E tare frumos oaspetele oraşului New York! Păru-i lung îi cade în bucle, pe umăr, iar de emoţie, ochii lui de un albastru închis s-au întunecat şi mai tare. Se deosebeşte cu totul de cetăţenii de vază ai New York-ului.

După defilare, începe dansul. Şi el şi Kate dansează, dansează fără oprire. Obrajii lui ard de emoţie şi de căldură. În sfârşit, părăseşte sala în tunete de aplauze.

A doua zi, pe când ia alături de Kate micul dejun, uitându-se în ziare, află din dările de seamă că a fost foarte, foarte palid în timpul balului. Ciudat! Pe cât îşi aduce aminte, obrajii îi ardeau de emoţie şi de zăduf.

Şi dintr-odată începe să râdă, şi râde până-i scapă ziarul din mână şi ochii îi lăcrimează. „Ce-i cu tine”?, îl întreabă Kate. „Uite ce spune reporterul: Charles Dickens era palid de emoţie. Săracul Dickens! Se făcuse palid, pentru că nu se mai găsiste niciodată într-o asemenea societate ca aceea de la bal. Manierele

distinse ale celor din adunare îi făcuseră o profundă impresie. Aşa se explică, de ce *simpatticul tânăr a fost atât de palid*“.

America democrată crede, se pare, ca în fața unei „societăţi distinse“, orice american sau orice străin nedeprins cu „manierele elegante“ are toate motivele să fie palid de emoţie. Admirabil!

În New York este primit ca şi în Boston, Hartford şi Newhaven. Pelerinajul la Hotel Carlton e neîntrerupt. Se îmbracă în grabă şi iese pe Broadway. Ar vrea să meargă pe jos pe strada mult lăudată, ca să-i observe obiceiurile şi să-i prindă aspectul exterior.

E numaidecât recunoscut. După el se ţin cârduri de gură-cască. N-ai ce-i face, lasă-i să se uite cât or vrea, în vreme ce el îşi aruncă privirile peste tot. Broadway răsună sub roţile nenumăratelor trăsuri, înecat în ţipete şi bocănit de copite. Carete, cupeuri, trăsuri, tilbury cu roţi enorme — toate se rostogolesc prin faţa nesfârşitelor magazine. Vizitiii sunt negri. Par a fi tot atât de mulţi ca şi albii. Pe trotuare, toţi gentlemenii, parcă s-ar fi înţeles, poartă aceiaşi favoriţi care le acoperă obrazul şi bărbia rasă, iar doamnele, parcă şi ele se înţeleseseră, să arboreze în dimineaţa aceea de primăvară toalete în toate culorile curcubeului.

De pe Broadway, oaspetele coteşte într-o stradă lăturalnică şi, mergând tot înainte, ajunge pe Bowery. Asta-i tot o stradă comercială, dar vitrinele magazinelor de aici sunt mai puţin frumoase, iar pietonii umblă îmbrăcaţi foarte simplu — în bluze de muncitori — şi, în loc de trăsuri şi tilbury, circulă căruţe şi camioane. Văzând că Charles Dickens se îndreaptă spre o clădire bine cunoscută celor din New York, mulţimea de gură-cască se risipeşte.

În clădirea asta se află închisoarea preventivă. Are un nume lugubru: „Cavoul“.

Oaspetele de onoare e condus să vadă „Cavoul“. Închisoarea are patru galerii — una deasupra alteia — înconjurând clădirea. Galeriile sunt unite între ele prin poduri şi prevăzute cu porţi de fier, după care se află celulele.

Acestea sunt mici şi scunde; lumina zilei se strecoară cu greu printr-o ferestruică îngustă, plasată sub tavan. Curtea închisorii e ca o groapă. Acolo au loc execuţiile celor condamnaţi la moarte. Încarceraţii se plimbă rar prin curte — după cum îi

spune amabil paznicul pe care directorul „Cavoului“ l-a însărcinat să-l însoţească pe musafirul cel curios. Cei închişi preferă să se plimbe prin celulele lor, şi şefii nu stăruie deloc asupra plimbărilor obligatorii pe afară. „Ciudat! Doar un asemenea încarcerat e nevoit să stea fără aer luni de zile!“.

„Asta-i treaba lui“, spune paznicul, iar la întrebarea: „De ce într-o celulă se află un băieţaş?“, primeşte un răspuns de toată nostimada. Cică băieţaşul n-ar fi suspectat de niciun fel de crimă; trebuie numai să depună o mărturie care să stabilească vina tatălui său — atâta tot. Adică legea instituie dreptul în baza căruia martorul poate fi ţinut închis până in ziua procesului. Vizitând câteva celule, făcând cunoştinţă cu câţiva deţinuţi, musafirul cel curios află că închisoarea datoreşte lugubra-i denumire unui renume prost: puţin după înfiinţarea ei, câţiva încarceraţi au preferat să se spânzure decât să aştepte sfârşitul cercetărilor.

De la închisoare, oaspetele coteşte iar pe o stradă lăturalnică şi dă într-o ulicioară; coteşte din nou şi începe să se convingă că New York-ul e într-adevăr un oraş mare. Nu, New York nu seamănă nici pe departe cu Boston. Uite cartiere care amintesc de Whitechapel. Uliţe tot atât de murdare ca şi cele din vestitul cartier londonez şi case întru nimic deosebite de cocioabele din Whitechapel. Sunt putrede şi stau gata să cadă. Nici locuitorii celor „Cinci colţuri“ nu au altă înfăţişare decât a acelora din „Mail and Road“; nici clienţii obişnuiţi ai cârciumilor şi ai barurilor nu se prea deosebesc de Sikes şi de nenorocita de Nancy. Cu alte cuvinte, e mai prudent pentru un gentleman să nu se apropie pe înserate de cele „Cinci colţuri“, afară numai dacă e însoţit de agenţi. Da, New York e un oraş mare şi nu seamănă deloc cu Boston.

Dar prea cinstiţii cetăţeni ai acestui oraş mare nu se mulţumesc numai cu un bal public dat în cinstea oaspetelui de vază. Soseşte şi ziua banchetului public, despre care îl înştiinţează printr-o scrisoare mişcătoare de bun sosit, acelaşi comitet de patruzeci şi unu de cetăţeni fruntaşi ai oraşului.

Trebuie să-şi pregătească discursul, un „toast“ de răspuns pentru America democrată. Mai răspunsese şi în Boston, în Hartford şi în Newhaven, dar discursul din New York era sortit să aibă în întreaga ţară un răsunet mult mai mare decât cele de până acum. El, Dickens, e plin e bucurie că a păşit pe pământul unei

ţări cu adevărat democrate; puţini scriitori sunt atât de sinceri democraţi ca el, de lucrul acesta e ferm convins, — fiecare îi cunoaşte cărţile şi poate uşor să se încredinţeze de asta. Puţini dintre scriitori preţuiesc atât de mult tinereţea şi vigoarea republicii, chemată să întruchipeze idealurile înalte ale marilor ei fondatori. Şi aşa mai departe, pe acelaşi ton.

Simplu şi pe înţeles, nu? Dar, din păcate, nu-i chiar aşa.

Dickens se plimbă prin salonul apartamentului de la Hotel Carlton. După obiceiul american, e mobilă puţină, aşa că nu-i nicio primejdie să te împiedici de ceva când umbli adâncit în gânduri. Şi-ţi trebuie multă gândire ca să poţi pune, cât mai delicat, în discursul de răspuns, o idee sănătoasă. De două ori încercase să-şi exprime o părere, pe care o socotea dreaptă şi ieşise o comedie... La drept vorbind, nu se aşteptase la cele ce urmaseră după discursurile lui din Boston şi Hartford. Nici nu voise să se gândească la asta, până nu venise vremea să schiţeze in minte discursul pe care trebuia să-l rositească în curând. Ia să-şi amintească acum ce anume se întâmplase.

Venind încoace, nu se gândise să înceapă o campanie pentru promovarea unei legi referitoare la drepturile de autor, prin care să se ocrotească scriitorii contra editorilor americani. De aceea, în Boston se hotărâse să arunce doar o slabă aluzie la nedreptatea făcută de americani autorilor străini. Îşi spusese părerea asta şi la Hartford; dar nici acolo nu vorbise despre el, ci despre Walter Scott.

Acum, aproape că nu-i vine să se gândească la răspunsul dat de americani unei astfel de îndrăzneli a unui străin. Scrisori anonime pline de injurii. Indignarea verbală pentru impertinenţa oaspetelui, care se dovedise un ticălos interesat. Indignarea americanilor fusese stârnită şi dirijată de ziare. Presa! Ea declara solemn că prea cunoscutul ucigaş Colt e mai puţin primejdios, decât străinul cel obraznic. Dacă libertatea presei constă în dreptul editorilor speculanţi de a-i înlătura pe oamenii care-i stingheresc, atunci halal de libertate a presei!

Cu alte cuvinte, a ieşit o comedie! N-ar vrea să rămână cu o impresie tristă despre America şi cu gânduri chinuitoare despre urmările neaşteptate ale discursurilor sale. Totuşi, după lecţia de data trecută, trebuie neapărat să tragă concluzii. Un străin a îndrăznit să-i arate Americii că legile ei nu sunt desăvârşite şi America l-a pus la punct pe oaspetele prea îndrăzneţ. Din

păcate, din pricina acestei răfuieli, relaţiile cu America s-au cam stricat. E silit să recunoască. Aşa că nu va vorbi la banchet despre drepturile de autor.

Pe mese, iar vase uriaşe cu stridii calde — slăbiciunea americanilor. Pe fotoliul prezidenţial stă Washington Irving.

Nu-i orator. Întotdeauna evită să ia cuvântul în public.

Dickens îl priveşte cum se ridică încet din fotoliu. Se vede că Irving nu-i în toate apele lui, nu se simte deloc bine. Pune pe farfurie o foaie scrisă: discursul lui. Pe urmă îşi trece mâna peste perucă, deschide gura, înghite în sec, din gâtlej îi iese un fel de fluierat — şi, în sfârşit, scoate cu greu câteva cuvinte de introducere. Are un glas moale, plăcut la auz. Face o pauză puţin cam mare. Washington Irving coboară privirea în farfuria pe care se află discursul. Dar nu-i e de niciun folos. Pauza se prelungeşte. Îşi trece din nou mâna peste perucă, dar tot degeaba; iar ochii lui căprui sunt aburiţi de deznădejde.

Cu asta se sfârşeşte încercarea lui de a-l saluta pe oaspete. Ba nu. Ridică paharul în cinstea lui Charles Dickens, „Oaspetele naţiunii”. Aplauzele ţâşnesc de pretutindeni, şi el se aşază, ştergându-şi fruntea brobonită de sudoare.

Discursuri şi închinări. În răspunsul său, „Oaspetele naţiunii” ocoleşte orice aluzie criminală la orânduiala referitoare la drepturile de autor. Mănuşa însă fusese aruncată de ziare şi e silit să amintească problema, în chip delicat, gazdelor atât de sigure că nu li se poate găsi niciun cusur. Şi declară că-şi rezervă dreptul de a atinge odată şi odată chestiunea cea de toate zilele! Lasă-i să-şi bată singuri mintea, ghicind la ce anume face aluzie! Nu-i prea greu de ghicit, însă nu se poate găsi niciun cusur discursului. Pe urmă îşi exprimă siguranţa că marea naţiune va şti să rezolve chestiunea în spiritul dreptăţii…

Ziarele îi publică discursul. Washington Irving îl asigură că nu se va schimba nimic; asta e şi părerea lui. Dar tot e bine că nu-l mai compară cu ucigaşul Colt…

Zgomotul ridicat de ziare în jurul numelui său începe să-l obosească. Până şi predicatorii caselor de rugăciuni i se adresează, cinstindu-l ca pe „Oaspetele naţiunii”.

Când Dickens îi vorbeşte lui Washington Irving despre americani, care fac atâta caz de dibăcie, acesta dă tăcut din cap. Pentru americani, dibăcia în afaceri este calitatea cea mai de

preț a unui om, iar succesul, singura unitate de măsură a acestei dibăcii.

Nu-i aşa? Povestesc cu acelaşi entuziasm despre falimentul dibaci care l-a îmbogăţit pe un bancher falit, ca şi despre o operaţie dibace a chirurgului, care a salvat viaţa unui bolnav. Sunt gata să ierte orice păcat al cuiva dacă se dovedeşte dibaci. După cum se vede, orice ticălos le poate câştiga stima, cu condiţia să reuşească. Poate că se înşeală, dar asta e impresia lui din discuţiile cu americanii şi mai cu seamă din lectura ziarelor. Desigur, va trebui să studieze mai temeiriic trăsătura asta de caracter cât mai stă în America. Washington Irving zâmbeşte slab, dând din cap.

Dar a venit vremea să părăsească New York-ul. Mai are încă multe oraşe de vizitat. Vrea, numaidecât, să studieze cu atenţie viaţa statelor din sud. Acolo, sclavia negrilor este legalizată. Spiritul dreptăţii se revoltă; e de neînţeles cum de se împacă asta cu o Americă democratică!

Vai! Vai! Ştiuse dinainte că Hotelul Carlton e unul dintre cele mai scumpe hoteluri din New York. Dar nota pentru cele două săptămâni petrecute aici întrecea orice măsură. Iată, aceşti proprietari ai hotelului sunt cu adevărat nişte speculanţi dibaci. „Oaspetele naţiunii“ şi soția lui nu luaseră niciodată masa la hotel, totuşi erau nevoiţi să plătească şaptezeci de lire, o întreagă avere, numai pentru plăcerea de a locui într-un apartament atât de luxos.

21
AICI NU SE DISCUTĂ DESPRE ASTA

Philadelphia. Nu demult, acest oraş fusese centrul intelectualităţii americane. Acum, Philadelphia e un oraş mai provincial decât Bostonul. Şi ce groaznică închisoare are!

O zi întreagă şi-o petrece în închisoare, umblând din celulă în celulă. Un prizonier e închis de două zile, un altul, de opt ani, al treilea, de unsprezece... E închisoarea condamnaţilor la celulele izolate, unica închisoare în care nu sunt camere comune. Spre sfârşitul zilei, Dickens se simte deprimat. Regimul de celulă izolată este pedeapsa cea mai cruntă şi mai neomenoasă. La concluzia asta ajunge fără şovăiri. Iar gândindu-se pentru ce crime îşi duc osânda asta cruntă cei vinovaţi din închisoarea din

Philadelphia, mai trage încă o concluzie: oare cum de nu înţeleg americanii cât de crunte sunt legile lor?

Urmează Washingtonul, centrul guvernamental al Americii; colo Capitoliul, unde ţin şedinţe Camera Reprezentanţilor şi Senatul, ici, Casa Albă, reşedinţa prezidenţială; e oraşul deputaţilor, al funcţionarilor şi al proprietarilor de hoteluri. „Oaspetele naţiunii" e poftit să viziteze Capitoliul ori de câte ori vrea. Uite-i pe toţi bărbaţii de stat ai Americii! John Quincy Adams — un om de şaptezeci şi şase de ani, care acum treisprezece ani părăsise Casa Albă după ce ocupase postul de preşedinte timp de patru ani; pe băncile Camerei, Henry Clay, leaderul partidului republican, numit şi whig, John Calhoun, fostul vicepreşedinte, cel mai bun orator al Camerei, bineînţeles după Daniel Webster, secretarul de stat; Preston, încă un leader al whigilor... Despre „Oaspetele naţiunii" se poate spune că a crescut în Camera Comunelor, dincolo de ocean şi cunoaşte dezbaterile parlamentare tot atât de bine ca şi un speaker. El ştie să preţuiască arta oratorică şi rămâne încredinţat că în Statele Unite dezbaterile din Camera Reprezentanţilor n-au un nivel prea ridicat, şi oratorii sunt de mâna a doua. Dar el mai ştie că oratorii aceştia mediocri sunt în stare să atingă culmi de elocvenţă când le sunt primejduite interesele. Arta lor de a conduce dezbaterile ar putea fi invidiată de cei mai buni oratori ai tuturor timpurilor — atunci când se arată gata de răfuială cu unul din confraţiil lor, care îndrăzneşte să ceară...

Şi Dickens, amintindu-şi că acel confrate curajos al gentlemenilor care se aflau atunci pe băncile acestea, nici măcar nu îndrăznise să ceară eliberarea negrilor din întreaga ţară, ci numai executarea strictă a Constituţiei Statelor, îşi dă seama cât valorează această Cameră a Reprezentanţilor. Curajosul John Quincy Adams îi poftise pe aceşti gentlemeni să privească pe fereastra palatului la mulţimea de sclavi în lanţuri, trecând în cârduri prin faţa palatului Egalităţii şi pe lângă luxosul Capitoliu din oraşul Washington, spre a fi vânduţi. Era o privelişte nedemnă de strălucita Constituţie şi de numele ei, şi curajosul gentleman poftea Camera să-şi înalţe glasul în apărarea sclavilor.

Dickens asistă la dezbaterile din Capitoliu şi face cunoştinţă cu metodele întrebuinţate de aceşti gentlemeni în lupta electo-

rală. Cine cunoaşte mai bine decât el metodele aplicate de cealaltă parte a oceanului? E nevoit, totuşi, să recunoască din capul locului că fosta metropolă a Statelor Unite poate învăţa multe de la ţara libertăţii şi a egalităţii. Ca să te convingi, n-ai decât să răsfoieşti ediţiile apărute în timpul alegerilor. Cunoaşterea lor îi întăreşte aprecierea sceptică a binefacerilor aduse de libertatea presei într-o ţară democrată. Presa ia cea mai activă parte la alegeri: ajută luptătorilor să recurgă la trucurile cele mai josnice, la atacurile cele mai mârşave împotriva concurenţilor, transformându-şi, pentru dolari, penele în pumnale, corupându-i pe cei care sunt în slujba societăţii. Caracteristicele acestea ale presei sunt atât de evidente, încât te miri cum de se mai află pe băncile Capitoliului unii gentlemeni nepătaţi şi cu adevărat cinstiţi. E greu să găseşti o explicaţie acestui fapt de neînţeles.

Nu, cunoaşterea presei politice nu poate inspira „Oaspetelui naţiunii“ admiraţie pentru Marea Americă. Deoarece America e o ţară mare — asta nu se poate tăgădui. Mai întâi, pentru că de asta nu se îndoiesc nici americanii. Aici, în Washington, fiecare american se mândreşte grozav cu instituţiile sale de legiferare. De aceea nici nu poţi să te superi pe un american care-ţi vorbeşte de binefăcătoarele principii de egalitate şi libertate, după care se conduc ambele Camere din Capitoliu. Americanul din Washington se mândreşte cu maşina lui de legiferare şi cu Casa Albă, după cum cetăţenii din New York şi Boston fac mare caz de concetăţenii care
„s-au învârtit“ de sute de mii de dolarii. Americanul mândrindu-se şi lăudându-se cu ei, îşi apără visul lui de „a se învârti“ de acelaşi număr de dolari, la umbra legilor votate în această clădire, ca să se răspândească apoi în întreaga ţară.

Dar oare cum de îngăduie americanul „sclavia negrilor”, un fenomen atât de ruşinos? „Oaspetele naţiunii” e lămurit de cei din Washington că în statele din nord sclavia e socotită neconstituţională şi e abrogată de şaizeci de ani dar că, din păcate, în sud mai dăinuie. Ah, dacă-i vorba să se discute chestiunea sclaviei, atunci să afle „Oaspetele naţiunii“ de la cei din Washington că graniţa între sudul proprietarilor de sclavi şi statele de nord trece aproximativ pe paralela treizeci şi şase. Aşa a fost hotărât acum cincizeci şi cinci de ani pentru întregul teritoriu al statelor dintre fluviul Mississippi şi munţii Alegani. Nu demult, acum douăzeci de ani, când colonia de proprietari de

sclavi Missouri a fost acceptată în sânul Uniunii, a fost nevoie să se facă o excepţie de la lege, lăsându-se celor din Missouri sclavii negri; dar pe restul teritoriului trecut de la Franţa şi situat la nord de această paralelă, legea se respectă. Cu alte cuvinte, întăreşte „Oaspetele naţunii”, cei
încăpăţânaţi din Missouri i-au silit pe gentlemenii din Capitoliu să abroge pentru ei legea binefăcătoare, stabilind o graniţă a sclaviei. Da, aşa-i, n-ai ce-i face: proprietarii aceştia de sclavi formează un popor îndrăzneţ, şi cedarea asta făcută celor din Missouri a fost numită „Compromisul din Missouri”. Sub această denumire e cunoscută legea cu noile graniţe ale statelor cu sclavi.

Şi atunci, se interesează „oaspetele”, câţi locuitori albi sunt în statele din sud? I se spune că, acum doisprezece ani, în statele din sud trăiau aproape patru milioane de albi, iar în statele din nord mai bine de şase milioane şi jumătate. Şi cam câţi negri ar fi, să zicem, la o sută de albi? La care întrebare i se răspunde: „Aici, în nord, în statul Maine, ar fi cam un negru la trei sute de albi; în Massachusetts — unul la sută, în New York doi la sută, însă în statele din sud, ah! acolo sunt mulţi negri, mulţi de tot, domnule!“.

Dickens nu se mulţumeşte numai cu răspunsul ăsta. Câţi anume?

Şi află atunci că în Virginia, pe lângă o sută de albi trăiesc cam treizeci şi doi de negri, iar în Carolina de Sud şi mai mulţi — cincizeci şi patru; în statele din sud locuiesc cam două milioane două sute de mii de sclavi negri. Asta era cel puţin situaţia acum zece ani; în prezent însă, după toate probabilităţile, numărul sclavilor ar atinge cifra de două milioane şi jumătate.

Patru milioane şi jumătate de albi şi două milioane şi jumătate de sclavi care, după cât se pare, le dau proprietarilor albi posibilitatea de a nu face nimic şi de a câştigai liniştiţi multe milioane de dolari. Cum de îndură robii negri jugul sclaviei şi ce motive pot invoca cei din Sud ca s-o justifice faţă de Constituţie?

Dickens îşi ia rămas bun de la Washington, după ce e primit în audientă de Preşedintele Statelor Unite — un anume John Taylor – şi, însoţit de Kate, se grăbeşte să ia, fără întârziere, calea Sudului. Cel mai simplu lucru e să te urci într-un vapcraş ce face curse pe râul Potomac.

Vaporaşul parcă e corabia lui Noe, bineînţeles nu cea preistorică, ci aceea care se naşte din fantezia fabricanţilor de jucării. De vizitatori scăpase, ceea ce-i convenea de minune. Pasagerii nu-l stingheresc; putea să-şi pună, în tihnă, ordine în observaţiile referitoare la populaţia Americii democrate.

Cu toate acestea, n-ai încotro, nu poţi să nu le recunoşti americanilor multe însuşiri bune: sunt ospitalieri, prietenoşi, inimoşi şi nu-s îmbâcsiţi de prejudecăţi, cum s-ar părea poate la prima veaere; apoi sunt politicoşi — începând cu cetăţeanul de vază şl sfârşind cu măturătorul de stradă. În ceea ce priveşte statul, se îngrijeşte de bolnavi şi de săraci, şi dacă metoda lui de a-i pedepsi pe criminali e discutabilă, asta e numai pentru că greşeşte în alegerea lor... Totuşi, un străin nu se poate simţi bine în această țară. Da, exact: nu se simte bine. Nu-ţi vine să te muţi aici, în această republică tânără pe care ţi-o închipuiai atât de
atrăgătoare. E un popor ciudat, mândru de libertatea lui, dar o libertate pe care o înţelege într-un anume chip. Dacă şi tu ai aceleaşi păreri ca şi majoritatea, atunci te poţi bucura de aceleaşi drepturi. Dar care majoritate? Majoritatea aceea a poporului american care-şi strigă părerile prin ziare, prin adunări şi în cele două Camere din Capitoliu. Dacă nu eşti de acord cu această majoritate, e greu să scapi de neplăceri. Americanii înţeleg libertatea într-un anumit chip — asta, fără doar şi poate. O libertate care pare cam înşelătoare.

„Oaspetele naţiunii” reflectează la toate acestea pe bordul corabiei lui Noe ce-l lasă la Potomac Creek. De aici ia drumul spre Richmond — întâi într-o caretă şi apoi într-un vagon de cale ferată.

Iată-l în statele din Sud. Richmond e capitala Virginiei. Poate, în sfârşit, să-i vadă cu ochii lui pe sclavii negri şi pe stăpânlii lor albi. A pus piciorul pe pământul proprietarilor de sclavi.

De altfel, înainte de a călca pe pământul Virginiei, s-a şi întâlnit cu un proprietar de sclavi. Pe bordul corabiei lui Noe a văzut un virginian căruia îi fugiseră doi sclavi. Probabil că sclavii vor fi avut motivele lor ca să-şi părăsească stăpânul; fără motiye temeinice, cu greu ar fi îndrăznit să fugă de pe plantaţie; legea e cumplit de aspră cu fugarii prinşi. Cu proprietarul sclavilor se mai aflau doi „constable“ şi, cercetându-i mai îndeaproape pe

cei trei getlemeni, Dickens nu se îndoia de soarta tristă a fugarilor, dacă erau prinşi.

Dickens nu poate spune că întâlnirea asta i-a făcut vreo plăcere. Nici vorbă că de vină era sensibilitatea lui. Care american ar lua în seamă asemenea fleacuri?

Dickens, însă, ia în seamă şi un anunţ ce-i cade sub ochi. Şi din nou îi piere buna dispoziţie. Anunţul e pus lângă un pod, pe drumul spre Richmond, şi vesteşte că podul e prea vechi, sfătuindu-i pe vizitii să mâne încet. Un sfat cât se poate de înţelept. Şi tot atât de drept e ca, pentru încălcarea acestei reguli de circulaţie, cel vinovat să fie pasibil de o pedeapsă. Dar cum se face că un alb care calcă regulile de circulaţie, are de plătit numai cinci dolari, pe câtă vreme un negru plăteşte cu spinarea? Căci pe un negru găsit vinovat nu-l aşteaptă amenda, ci vreo cincisprezece lovituri de bici.

Cei din Virgina sunt tot atât de primitori ca şi cei din Nord. „Oaspetele naţiunii” trebuie să primească şi aici invitaţiile comitetului de a prânzi cu cetăţenii de vază din Richmond. Dar masa îmbelşugată nu-i poate şterge din minte impresiile strânse în drumul spre capitala Virginiei. Priveliştile vieţii de aici nu oglindesc nici binecuvântata îmbelşugare, nici mulţumirea. Hambare vechi de când lumea, magazii fără acoperişuri, cocioabe prăpădite cu coşuri de lut clădite pe dinafară; lângă cocioabe, în praf şi noroi, copii de negri jucându-se şi, alături de el, de-a valma, porci scurmând prin gunoaie.

O tristă privelişte, pe care cei din Virginia o trec cu vederea, după cum trec cu vederea şi anunţul de la pod. Nici în Massachusetts, nici în Statul New York şi nici în Pensylvaniia n-o să dai de atâtea cocioabe prăpădite, de atâta murdărie şi săteni negri atât de zdrenţăroşi. Numai un copil ar putea să nu facă legătura între priveliştea tristă şi sistemul muncii de rob, de pe urma cărora pot ospăta, cu atâta belşug, onorabilii cetăţeni ai Virginiei.

E cât se poate de clar pentru oricine. Afară de cei din Rich-mond. Ciudaţi sunt oamenii aceştia din Sud! „Oaspetele naţiunii“ nu ştie cum să treacă sub tăcere problema sclaviei, iar cei din Richmond aduc întruna vorba despre ea. Tare ar fi curioşi să afle ce crede musafirul despre această binecuvântată orânduire. Şi cum să ocoleşti discuţia când iată, unul din

Richmond intră în vorbă, uitându-se atent să vadă ce oglindeşte chipul lui Charles Dickens.

Mutra cetăţeanului din Richmond nu prea e plăcută. Are fălci puternice şi colţi de fiară, scăpând de sub buza de sus proaspăt rasă.

Prinde să discute întâi despre viaţa din Virginia; un străin, crede el, nu-şi poate da seama ce binecuvântare e sclavia pentru înflorirea statelor din sud. Dickens tace. E hotărât să nu răspundă; gentlemanul însă nu-i deloc dispus să renunţe la un subiect ce-l interesează atât de mult.

— Ce folos ar avea omul să se poarte rău cu sclavii? întreabă el.

lată un argument hotăritor pentru neisprăviţii care iau apărarea negrilor. Dickens tace. Tăcerea îl aţâţă pe virginian care adaugă:

— Toate câte se spun în Anglia despre chestia asta sunt prostii, să le ia dracul!

De data asta, „Oaspatele naţiunii“ nu se mai poate stăpâni, nu mai are răbdare să tacă în faţa unui gentleman atât de puţin plăcut, care împroaşcă întruna nerozii. Şi dacă pe pământul Sudului nu se poate vorbi în public de problema asta, cel puţin pe individul acesta respingător să-l facă să înţeleagă ce crede un străin.

— Ce folos are omul — spune el liniştit, să se îmbete, să joace cărţi sau să fure — cu un cuvânt să se lase pradă viciului? Şi, totuşi, face toate astea. Cruzimea şi abuzul de putere sunt vicii ale naturii omeneşti şi, când e vorba să le satisfaci, nicio consideraţie despre folos sau primejdie nu poate avea importanţă.

Virginianul îşi scoate luleaua din gură, pregătindu-se să scuipe; dar îşi aduce aminte la vreme că englezul, dracul să-l ia, ar putea să trâmbiţeze la el acasă proasta creştere a celor din Sud şi se stăpâneşte.

— Orice om de bună credinţă va recunoaşte că şi un rob poate fi fericit la un stăpân bun — spune Dickens — dar oricine ştie, de asemenea, că stăpânii răi, cruzi, care necinstesc numele de om, au existat şi vor exista cât lumea. Existenţa lor e de netăgăduit, ca şi aceea a sclavilor. E tot ce am de spus despre asta. Cred că n-am spus nimic de prisos!

Gentlemanul pufăie furios din lulea, dar nu găseşte nimic de obiectat... Totuşi, mai are un argument, pe care îl şi foloseşte:

— Dumneata crezi în Biblie?

Oare omul acesta e într-adevăr sigur că Biblia încuviinţează sclavia?

— Da, cred, răspunse Dickens cu aceeaşi linişte; dar dacă mi-ar dovedi cineva că Biblia îngăduie sclavia, mi-aş pierde credinţa în ea.

— Ei drăcie! nu se mai poate stăpâni cel din Virginia. Negrii trebuie să se supună! Albii i-au supus întotdeauna pe cei de altă culoare, oriunde au dat de ei.

— Ah! vasăzică la asta se reduce toată problema! spune Dickens, şi sarcasmul lui abia acum îl scoate din sărite pe omul cu colți de lup.

— Da. La asta, domnule! răspunde celălalt.

Da, „Oaspetele naţiunii“ nu se simte deloc cu inima uşoară. Aşa vor fi fiind toţi plantatorii de aici din Sud, ca omul cu fălci puternice şi colţi de fiară care, după cât se vede, se pricepe să-şi apere interesele? Nici vorbă, poate că printre ei s-o mai fi găsind şi câte unul de treabă, dar ce poate schimba existenţa câtorva oameni de treabă? Cât de cumplită e rânduiala socială care încurajează instinctele josnice! Şi dintre toate instinctele, cel mai cumplit e abuzul de putere asupra celui fără apărare.

Şi, mai cu seamă, îl revoltă faptul că aici, în Sud, americanii democraţi sunt siguri de dreptul de a dispune de viaţa unui om — când acesta s-a născut cu piele neagră — ca şi cei din Nord, care cred că părerile lor sunt infailibile, şi instituţiile fără cusur. Dar şi cel din Nord, şi cei din Sud au o trăsătură comună: credinţa într-o Americă democrată desăvârşită. Pe cei din Nord e greu să-i convingi de corupţia presei şi de alte mii de adevăruri de netăgăduit, iar cei din Sud n-ar recunoaşte nici în ruptul capului că ţinuturile lor poartă pecetea mizeriei crunte.

Plantatorii din Sud vădesc acelaşi interes pentru „Oaspetele naţiunii“ ca şi cetăţenii din Boston, New York şi Philadelphia.

Dar Dickens simte — şi e un sentiment stăruitor şi de nezdruncinat — simte că s-a sfârşit cu dragostea pentru America. Trebuie să-şi pună rânduială în impreslii şi gânduri, să se îndepărteze de America şi să scrie o carte — numai aşa va putea să-şi limpezească impresiile.

De aici trebuie să plece la Baltimore care, ca şi Richmond, e capitala unui ţinut — Maryland — în care mişună proprietarii de sclavi. De aici, din apartamentul celui mai bun hotel al statului, Dickens îi scrie lui Macready: „Sunt dezamăgit; nu-i republica pe care nădăjduiam s-o găsesc, republica gândurilor mele. Prefer o monarhie liberală — cu toată nelipsita-i etichetă de curte de care ţi-e silă — decât forma de guvernământ american; cu cât mă gândesc mai mult la forţa şi tinereţea ei, cu atât mai goală şi mai deşartă o văd ochii mei sub miile-i de aspecte. Tot ceea ce constituie pentru ei o laudă e cu mult mai prejos decât îmi închipuisem eu. Dumneata, Macready, să trăieşti aici, cum te-ai gândit de atâtea ori! Dumneata! Îmi eşti prea drag şi-ţi cunosc prea bine concepţiile — nu te-aş osândi nici pentru o avere să trăieşti măcar un an de partea astălaltă a Oceanului Atlantic...“

De la biroul său din camera hotelului, în faţa ferestrei, de unde se vede întinsul şi minunatul golf Baltimore, Dickens îi scrie lui Macready oă şi aici, în ţinutul sclaviei, i s-a întâmplat, ce-i drept, să audă oameni condamnând această calamitate; dar, vai, numai sub forma unor simple aluzii palide şi neputincioase; el însă, cu firea lui de englez, e plin de revoltă fără margini în faţa tabloului ruşinos al sclaviei. Din această pricină, e copleşit de un adânc sentiment de durere.

Forster primeşte regulat veşti şi rapoarte amănunţite despre călătoria scriitorului. E informat şi el că pe Dickens îl doare trista imagine a sclaviei, şi mai ştie că în scrisorile acestuia nu e nicio urmă de prefăcătorie sau de alterare a adevărului când spune: „... mi-e sufletul uşurat, de parcă mi-a ridicat cineva o greutate de pe inimă, când mă gândesc că se apropie vremea să mă despart de ţinutul în care domneşte sistemul josnic şi ticălos al sclaviei. Nu-l mai pot suferi, crede-mă. E lesne de spus: „Aici nu se discută despre asta“, dar cei care nu-şi ţin gura sunt chiar ei!“

„Ei“ sunt plantatorii din Sud şi cu complicii lor, bine hrăniţi de cele două milioane şi jumătate de suflete nedreptăţite, ai căror copii scurmă în noroi de-a valma cu porcii, în preajma cocioabelor.

Dar cu Sudul a isprăvit-o. Nădăjduise să găsească aici dezlegarea problemei sociale. Acum era încredinţat că n-ar fi putut găsi niciun fel de dezlegare, chiar dacă robii ar fi dus o viaţă ca în rai, în locul celei din sărmanele lor colibe. Aici, în Sud,

înţelesese mai mult decât oricând că milioanele de albi sunt conştienţi că stăpânesc şi dispun pe nedrept de milioane de negri. Iar dincolo, din Nord, alte milioane de albi, încredinţaţi că trăiesc în cea mai democrată ţară, rabdă „un sistem josnic si ticălos‟ în însăşi patria lor.

Aşadar, iluzia se spulberase: republica americană e altfel decât şi-o închipuise. Totuşi, n-o să renunţe la călătoria plănuită în munţii Alegani şi în statele din vest.

22
PRIN ŢINUTURILE DE DINCOLO DE OCEAN

Era pe la sfârşitul lunii martie. O ploaie de primăvară bătea monoton în puntea vaporaşului. Sub punte, se afla salonul unde călătorii se văd nevoiţi să stea, plictisindu-se. Numai seara îi mai distrează „Oaspetele naţiunii“. Dickens, deşi cânta prost din armonică, nu se prea sinchisea şi cânta adesea clasica melodie „Scumpă casă în care m-am născut“, pe care Kate şi camerista, departe de patrie, o ascultau oftând.

În sfârşit, vaporaşul îşi lasă călătorii la poalele munţilor Alegani, de unde un tren îi duce dincolo de trecătoare. Priveliştea ce se desfăşoară de sus e minunată, dar lui Dickens nu-i trebuie mult timp ca să descopere cocioabele risipite ici şi colo pe vale, sărăcăcioase ca şi cele de pe malurile canalului.

Arareori vezi geamuri pe la ferestre — aproape toate sunt oarbe — oamenii astupându-le cu ce pot.

Oraşul Pittsburghh nu-i vestit decât prin industria sa metalurgică. Vaporul îi va duce mai departe, pe râul Ohio, spre Cincinnati, capitala statului din Vest, Ohio.

Călătorii de pe vaporaş, toţi până la cel din urmă, nu par a fi deloc vorbăreţi. De ce sunt atât de tăcuţi, nu se ştie, dar chiar în timpul mesei domneşte o tăcere adâncă, iar comesenii mănâncă manieraţi şi cu atitudini îngâmfate; nu-şi iau în seamă nici măcar vecinii, dând impresia că sunt adânciţi în gânduri. La o haltă, coboară într-o barcă vreo zece emigranţi, în frunte cu o bătrânică respectabilă, împreună cu tot bagajul ei: un sac, un cufăr şi un fotoliu vechi. Pe malul înalt al râului se văd numai câteva cocioabe prăpădite. Iată unde vor începe o viaţă nouă; poate că şiei, în clipa aceasta, stând nemişcaţi pe mal şi urmărind cu privirea vaporaşul ce se îndepărtează, se gândesc la viaţa nouă care nu va fi deloc uşoară; chiar şi bătrânica cea

respectabilă, stând în vechiul ei fotoliu, nu-şi mai poate lua ochii de la vapor.

În Cincinnati, orăşel curat şi plin de fabrici, cu o populaţie de treizeci de mii de locuitori, călătorii au făcut cunoştinţă pentru prima dată cu zelul înflăcărat şi demn de laudă al americanilor care luptă împotriva alcoolismului. Asociaţiile de tamperanţă şi-au ales capitala statului Ohio pentru conventul din anul acela. Conventul trebuia, pe de o parte, să sprijine hotărârea membrilor asociaţiei de a lupta împotriva ispitei nimicitoare, iar pe de alta, să răspândească idei sănătoase în rândurile populaţiei din Cincinnati. Pasagerii privesc coloanele ordonate ale antialcoolicilor care defilează pe străzile oraşului cu steagurile în mâini, sub comanda bravilor comandanţi, zburdând călări în sus şi în jos; pe steaguri se pot vedea tot felul de imagini, având ca temă unică lupta neistovită a membrilor asociaţiilor cu duşmanul neamului omenesc, întrupat în şarpe. Şarpele acesta, zugrăvit în toate chipurile, e sortit cu siguranţă pierii de îndată ce cade în mâna vreunui membru al asociaţiei, neobositul topor necruţător îi taie la iuţeală capul.

Călătorii ascultă muzica fanfarelor asurzitoare, privesc coloana separată a irlandezilor, cu tabloul vestitului propagandist antialcoolic. Pater Mathew se miră de iscusinţa pictorilor, care zugrăviseră pe cea mai mare dintre placarde două corăbii; una din ele explodează şi se scufundă, e cea care simbolizează alcoolul, iar cealaltă, temperanţa, pluteşte veselă pe valuri. Ascultă, de asemenea, cu luare aminte imnurile cântate şi pot să constate sârguinţa americanilor de a păstra bunele moravuri, deşi se îndoiau că sârguinţa lor va fi încununată de succes.

Urmau să plece cu alt vaporaş spre Louisville, situat pe graniţa dintre Kentucky şi Indiana. Aici, pe vaporaşul acesta, Dickens are prilejul să cunoască un indian autentic, şeful tribului Ciocto. Complet civilizat, purtând haine după moda albilor, indianul vorbea perfect limba engleză şi citise versurile lui Walter Scott. Trăise în Washington dar, dezgustat de viaţa de oraş, se grăbea să ajungă cât mai repede la locul său de baştină, în mijlocul păşunilor, unde îl aşteptau cei douăzeci de mii de conaţionali.

Şeful tribului e trist. Povesteşte cum numărul indienilor se împuţinează an cu an şi cum fraţii lui, şefi de trib ca şi el, nu văd

decât o singură cale pentru salvarea neaimului de la pieire şi anume: asimilarea cu cei care i-au cucerit. Dickens îl ascultă în tăcere, fără să contrazică această hotărâre înţeleaptă, întemeiată probabil pe experienţă.

Vizitarea în pripă a oraşului Louisville nu lasă nicio amintire vrednică de reţinut, şi călătorii plutesc iarăşi pe râul Ohio, înaintând spre locul de întâlnire a două cursuri de apă, acolo unde Ohio se varsă în Mississippi, cel mai mare fluviu al Statelor, loc în care ajung a treia zi a călătoriei. De la Pittsburgh încoace au plutit în direcţia sud-vest, dar de aici încolo urmau s-o apuce spre nord, spre oraşul St. Louis, pe cursul fluviului Mississippi care desparte, la confluenţa sa cu Ohio, statele Illinois şi Missouri.

Pe malurile uşor înlclinate ale celui mai mare fluviu din Statele Unite, Dickens nu vede decât bălţi, copaci scunzi, colibe mizere, sau se încrucişează cu plute ce transportă lemn de construcţie în josul curentului şi bineînţeles, în faţa unor asemenea privelişti nu poţi avea o emoţie estetică. În acelaşi timp căldura, ţânţarii şi apa tulbure din râu, pe care eşti silit s-o bei, nu-i pot fi plăcute; în sfârşit, în ziua a patra, vaporaşul ajunge la St. Louis, capitala statului Missouri.

Locuitorii Vestului îndepărtat doresc să strângă mâna scriitorului englez; numele lui Dickens e bine cunoscut în St. Louis, iar opera lui e aprecia

Nu-i mai puţin adevărat că redactorului nu-i prea place haina musafirului şi nici părul său prea puţin frizat; Kate însă le uimeşte pe toate doamnele din localitate cu accentul ei — uneia din ele nici nu-i vine a crede că e originară din Anglia; Kate vorbea o americană curată şi fără cusur. Dar cei din St. Louis se împacă mai puţin cu părerile domnului Dickens, decât cu accentul soţiei lui. În statul Missouri mişună proprietarii de sclavi şi Dickens îşi dă toată silinţa să evite discuţiile referitoare la problema sclaviei şi la neajunsurile şi foloasele ce izvorăsc din această blestemată instituţie. Până la urmă însă, nu izbuteşte. Când un judecător din St. Louis îşi îngăduie să-i compătimească pe englezi că nu cunosc sclavia şi binefacerile ei, îşi iese din fire.

Câtă minciună şi făţărnicie! Judecătorul şi toată clica lui încearcă
să-şi încredinţeze oaspetele că negrii îşi iubesc stăpânii.. De câte ori nu auzise Dickens asemenea argumente! Dar dacă iei în

mână ziarul local, vezi că-i plin de tot felul de anunţuri în căutarea robilor fugiţi de la prea iubiţii lor stăpâni. Dar şi aici, în Vestul îndepărtat, cei oneşti ştiu prea bine câte parale face dragostea asta. Iată, de exemplu, ce-i spunea unul dintre ei, un doctor: „Vă încredinţez, domnule Dickens, că eu ştiu ce înseamnă dragostea negrilor pentru stăpâni. Trăiesc în Kentucky şi vă asigur că acolo orice negru fugar care se vede prins scoate cuţitul şi-l împlântă în burta stăpânului. Astfel de întâmplări sunt acolo la ordinea zilei, ca şi încăierările la dumneavoastră la Londra, de cum se lasă noaptea. Iată cum ştiu negrii să-şi iubească stăpânii!“.

Cum ar putea oare judecătorul şi toată clica lui să fie convinşi de alte fapte, când în acelaşi St. Louis şi-au îngăduit să stea cu mâinile în sân şi să privească întocmai ca la spectacol, cum un negru era ars de viu de o mulţime sălbatică? Nici St. Louis şi nici păşunile cele mult lăudate, care-l ademeniseră spre Vestul îndepărtat, nu i-au plăcut lui Dickens. Ca să te întorci la Cincinnati, trebuie s-o iei înapoi pe acelaşi drum,
care-ţi fură multe zile. Când te vezi, în sfârşit, ajuns în oraşul Buffalo din statul New York, nu-ţi mai rămâne decât să iei trenul până la vestita cascadă. Dickens nu-şi pierde vremea în Buffalo şi, împins de nerăbdare, se îndreaptă cu însoţitorii săi spre Niagara.

Deşi e începutul lunii mai vremea e încă rece, cu vânt şi ceaţă. Când se opreşte trenul, Dickens se uită pe fereastra vagonului la râul ce grăbeşte vijelios spre prăpastia în care se va prăbuşi. Nu se aude niciun zgomot, şi în depărtare nu se văd decât doi nori albi, uriaşi, care parcă s-ar ridica din miezul pământului. Când iese din vagon e asurzit de zgomot şi i se pare că pământul i se clatină sub picioare.

Ca să-ţi dai însă seama de măreţia Niagarei, trebuie să cobori la picioarele cascadei. Doi ofiţeri englezi îl ajută să coboare de pe malul abrupt şi lunecos de ploaie şi îngheţ şi să se urce pe o stâncă mică, unde rămâne pe jumătate asurzit de vuietul înfiorător, ud până la piele de stropii de apă ce-i iau vederea.

În faţă, de la o înălţime ameţitoare, se năruie ca un zid vertical o avalanşă de apă ce te orbeşte în căderea ei înspăimântătoare. Cu toate acestea, nici când treci râul într-o barcă specială, destul de aproape de cascadă, nu-i poţi cuprinde imensitatea grandioasa. Abia când Dickens s-a urcat pe Table Rock a putut

să-şi dea seama de măreţia priveliştii dinaintea lui, strecurându-i în suflet, pe căi necunoscute, un adânc sentiment de pace. De pe Table Rock, Dickens priveşte cascada gigantică; alta asemănătoare nu mai există pe lume şi, pătruns de sentimentul păcii, cugetă la pacea eternă. Cu mult mai mulţumit decât de Vestul de mijloc şi de cel îndepărtat, ce-i pare neinteresant, e pe deplin satisfăcut de călătoria lui la Niagara.

Dorea să vadă şi Canada, ţinut supus coroanei engleze. Toronto, unul din cele mai mari oraşe din Canada de Sud, nu-i departe. I

Cei din Toronto îl primesc în stil canadian. Câteva trăsuri la care sunt înhămaţi cai minunaţi, stau la dispoziţia călătorilor; trăsurile sunt în serviciul hotelului unde a descins oaspetele.

La Montreal, guvernatorul general al Canadei dă un banchet în cinstea lui. Numeroase doamne — soţii de funcţionari — şi o mulţime de domni îl roagă stăruitor să le regizeze un spectacol de amatori. Dickens primeşte. Aproape şase sute de spectatori au umplut sala care e luminată cu gaz şi cea mai bună orchestră militară a fost pusă la dispoziţia regizorului.

Se pare că „elita“ Canadei, amatoare de teatru, nu prea e deprinsă să se supună orbeşte voinţei regizorului. Dar Dickens i-a învăţat şi spectacolul are un succes atât de mare, încât regizorul mai are încă un prilej de mulţumire. Şi interpreţii sunt încântaţi, dar mai ales spectatorii; celebrul Charles Dickens s-a dovedit a fi un regizor experimentat şi un actor de rasă. Multă vreme, spectatorilor abia le venea să creadă că Mr. Dickens a luat parte in intermedia...

Încă o călătorie — la Quebec — şi-şi poate lua rămas bun de la Lumea Nouă. Până la Quebec merge o noapte întreagă pe fluviul St. Laurent. Ajuns aici, vizitează oraşul şi cetatea pierdută de generalul francez, Montcalm, în anul de pomină 1759. Aici, sub zidurile cetăţii, căzuse generalul Wolfe, datorită căruia Anglia stăpâneşte Canada. Pe tot parcursul Quebecului, Dickens e cuprins de reminiscenţe istorice. Şi la întoarcerea spre Montreal mai e încă sub impresia lor. Pe vapor se îmbarcă şi emigranţi abia sosiţi în Canada. Sunt englezi originari din Gloucestershire, veniţi de dincolo de ocean, cu boarfele lor ca vai de lume. De n-ar fi fost generalul Wolfe cu soldaţii lui victorioşi, care
i-au înfrânt pe francezii generalului Montcalm, bieţii emigranţi n-

ar fi putut să umple toate culoarele şi colţurile vaporaşului... Dar iată-i aici,
ca la ei acasă, căci Canada e însăşi Anglia.

A sosit vremea să-şi ia rămas bun de la Canada şi de la Statele Americii. Drumul la întoarcere trece prin Montreal, St. John, Whitehall şi New York.

În ziua de 7 iunie părăseşte America.

Pe drum are de gând să pună puţină ordine în noianul de impresii culese din republica pe care abia o părăsise. Acasă, la masa de lucru, va lămuri şi ceea ce mai rămăsese obscur. Şi abia când domnii Chapman şi Hall vor primi în mână cartea făgăduită şi o vor publica, abia atunci va putea şti cititorul ce crede cu adevărat Charles Dickens despre America.

Partea a treia
MATURITATEA

1
„REPUBLICA GÂNDURILOR MELE“

Prin geamul uşii odăii de luoru care dă spre grădină, se văd ramuri pe jumătate desfrunzite, zbătându-se în vântul de octombrie. Se lasă întunericul. Trebuie aprinsă lumina. Dickens aprinde lampa cu două fitiluri de pe birou. Odaia se luminează. Dă cu ochii de faţa rasă a lui Douglas Jerrold, care stă cufundat până-n gât în fotoliul adânc. Jerrold îşi freacă fruntea. Forster e şi el foarte grav — se vede că e foarte îngrijorat — iar Maclise îşi ciupeşte gânditor favoritele. Dickens pune de o parte manuscrisul citit.

— După capitolul cu sclavia pe care ni l-ai citit — rupe tăcerea Forster — câte capitole mai vin?

— Câte? Unul singur şi ar mai fi prefaţa.

Maclise se ridică de pe divan, îşi potriveşte redingota cafenie şi spune, trecându-şi din nou mâna prin favorite:

— „Douăzeci şi cinci de dolari celui care-l va prinde pe John al meu. Are vârful nasului lipsă“. Ce naiba o fi însemnând asta, Dickens?

— Dracu ştie! Sunt anunţuri din ziarele locale, copiate cuvânt cu cuvânt. Erau cu sutele.

— Groaznic! se schimonoseşte Jerrold, săltând pe scaun. Nu-mi vine să cred că bieţii oameni şi-au părăsit stăpânii drept mulţumire pentru bunul tratament de care se bucurau. Toţi fugarii sunt schilodiţi. De pildă,
v-aduceţi amonte? „Mi-a fugit o fată, mulatra Mary. Are o rană la mâna stângă, o cicatrice pe umărul stâng şi doi dinţi din faţă lipsă“. Ce ziceţi? E groaznic!

— E un lucru cât se poate de obişnuit să-i scoţi dinţii lui „John al meu“ sau „Mary a mea“, să-i ţii toată vremea în zgardă, chiar şi noaptea în timpul somnului, sau să-i vânezi cu câinii. Am auzit dintr-o sursă sigură, că un aboliţionist a primit prin poştă o scrisoare, cu o ureche înăuntru şi câteva rânduri, de la un gentleman care îi aducea la cunoştinţă că-i o ureche de negru, tăiată din porunca lui, oferindu-i în chip amabil piesa, ca să-şi sporească astfel colecţia.

Maclise oftează, frământându-şi nervos favoritele stufoase ce-i umflă obrajii şi mai tare. Apoi, uitându-se la Jerrold, spune:

— Mi-e teamă, Jerrold, că astăzi nu-i rost de un subiect pentru articolul dumitale din „Punch“.

Douglas Jerrold pare mai tânăr decât cei patruzeci de ani ai lui. E proaspăt ras, cochet în redingota-i de culoare violetă şi vesta-i de mătase. Are un fel ciudat de a ridica din sprânceana stângă, de parcă ar azvârli-o în sus când vorbeşte. Luase obiceiul să vorbească în tonul uşor ironic în care-şi scria nenumăratele eseuri apărute prin reviste. Tot ironice şi reţinute erau nuvelele şi versurile lui din „Punch of London“ şi „Punch“ — fondat cu doi ani mai înainte. Bucurându-se de o popularitate asemănătoare şi ca dramaturg, piesele lui erau reprezentate atât la Londra, cât şi în provincie; putea spune că reuşise în cariera de scriitor, deşi tatăl său, actor, îl hărăzise zadarnic marinei. Tânărul Jerrold, ce-i drept, luase parte la luptele napoleoniene cu gradul de aspirant însă, părăsind pe neaşteptate serviciul de marină şi intrând ca ucenic într-o tipografie, prinsese a citi o groază de cărţi şi a studia ca un apucat limbi străine. Nu mult după aceea, incepu să scrie prin reviste, pe orice fel de teme; scria lesne, într-un ton uşor umoristic.

De vorbit, vorbea tot repede, trecându-şi des degetele-i lungi şi fine prin păru-i castaniu şi lins, dat pe spate.

— Te înşeli, Maclise, îşi ridică el sprânceana stângă; pentru „Punch“ se găsesc oriunde subiecte. De pildă, un glumeţ oarecare, stăpân da robi — mai ții minte? — încearcă să-l convingă pe Dickens că sclavii îi sunt credincioşi... Iată un subiect pentru „Punch“! Uite care-ar fi părerea mea, dragă Dickens, se întoarce el spre gazdă, ai reuşit să scrii capitolul despre sclavie într-un ton potolit, fără a te lăsa dus de patimă şi asta-i bine. Cei din Sud nu vor putea spune că i-ai jignit.

— Zău? Crezi? spune Dickens. Dar dumneata, Forster, ce părere ai?

Forster ridică privirea de la piciorul divanului — pe care pesemne că-l studia — şi fără a se urni din loc, întoarce încet capul spre Dickens.

— Eu nu-s tot atât de sigur de asta, ca Jerrold. Tonul dumitale potolit nu foloseşte la nimic, dacă ei binevoiesc să se

supere. Motive vor găsi destule şi în anunţurile din ziare despre negrii fugiţi, şi mai ales în critica opiniei lor publice...

— Apoi, spune şi dumneata, asta-i opinie publică? îl întrerupe Dickens. Un individ din Carolina de Sud urlă cât îl ţine gura: „Să dea dracul s-apară la noi un aboliţionist, că-i arătăm noi lui; îl prindem
şi-l spânzurăm şi puţin ne pasă de ce zice guvernul. Şi astfel de indivizi trimit la Congresul Federal o sută de scandalagii ca şi ei, din cele douăsprezece state din Sud, adică abia cu patruzeci de inşi mai puţ:n decât statele din Nord, care au o populaţiei de două ori mai mare. Ei, la cine credeţi că se ploconesc candidaţii la preşedinţie? La aceşti scandalagii şi proprietari de sclavi. Vă asigur că aşa stau lucrurile.

Când se enerva, ochii albaştri ai lui Dickens se întunecau. Era frumos, nările îi tremurau uşor şi pielea, în loc să i se îmbujoreze din pricina roşeţei, i se întuneca. Maclise aruncă fără voie o privire pe masă, să vadă de nu găseşte cumva vreo bucată de hârtie. Dar pe birou nu se află foi curate şi nu vrea să-l întrerupă pe Dickens.

— Păi aici e-aici, urmează liniştit Forster, tocmai pentru că aşa este şi opinia publică e dictată de proprietarii de sclavi, prietenii noştri de peste ocean vor găsi motive să se arate nemulţumiţi de cartea dumitale, repet, în ciuda tonului potolit în care-i scrisă.

— Mă sfătueşti să schimb ceva, Forster? spune Dickens, oprindu-se în faţa lui. Forster îşi aţinteşte din nou privirea în duşumea. În sfârşit, înalţă fruntea.

— Nu-mi vine în minte ceva anume, ce-ar putea provoca obiecţii... speciale... O să-ţi spun la prima corectură. Aş vrea să ştiu cam ce intenţionezi să pui în ultimul capitol.

Dickens, înfundându-şi mâinile în buzunarele pantalonilor, prinde a se plimba încet prin odaie. Jerrold — care stă tolănit în fotoliu — n-are vreme să-şi tragă iute picioarele, şi Dickens se împiedică de ele. Înjurând, trece alături de Maclise, pe divan.

— Sunt flămând, dragii mei, ca şi voi de altfel: deci, voi fi scurt.

Îşi recăpătase stăpânirea de sine in răstimpul minutului în care nu spusese nimic.

— Din fire, americanul e sincer, amabil, primitor şi brav, nu se teme să-şi spună tare părerea. De asemenea, poate fi un

prieten credincios, foarte credincios. Dar ştiţi voi, dragii mei, ce m-a uimit mai mult în viaţa lor? Ei bine, cum să vă spun... Aş putea-o numi totală neîncredere. Un străin o poate observa oricând în viaţa publică, zi de zi şi ceas de ceas. Şi aduce mult rău poporului, e ceva care întâi te uimeşte, şi apoi te dezgustă.

— Totală neîncredere? spune tărăgănat Maclise. N-ai amintit nimic despre asta în scrisori.

— Da, nici lui Forster nu i-am scris nimic. Abia acasă, cugetând la aşa-zisa libertate şi independenţă, am înţeles ce izvor de rele şi ponoase constituie în viaţa americanilor neîncrederea asta. O neîncredere totală. Americanul abia şi-a ales un idol la care se închină şi-i gata să-l sfarme în mii de bucăţi. Un simplu motiv, cât de mic, şl îndată se leapădă de idolul lui. Orice ştire mincinoasă dintr-un pârlit de jurnal, orice bârfeală pe seama vieţii particulare a unui cetăţean al statelor, asupra căruia sunt îndreptate toate privirile, e de ajuns ca să trezească suspiciune faţă de cel în cauză. Înclinarea de a da crezare oricărui scriitoraş de rea credinţă e numită de ei independenţă. Şi se mândresc cu asta. E de mirare, dar e un adevăr.

— Ai de gând să scrii ceva despre asta? întreabă Jerrold.

Dickens, prinzând la Forster o mişcare abia schiţată, se grăbi să răspundă:

— Da, voi scrie. Trebuie să vorbesc despre asta. Voi scrie ce înrâurire distrugătoare are presa asupra oricărui american şi asupra întregii lor vieţi publice. Numai trăind acolo îţi poţi da seama de influenţa asta. Nici nu vă puteţi închipui, prieteni, cât rău îi poate face presa acestui popor! Ziarul îşi vâră nasul în orice casă, îşi întinde mâna-i murdară peste tot locul, nicio numire nu se face fără amestecul lui, începând cu numirea de poştaş şi sfârşind cu propunerea candidatului la preşedinţie. Oricine te poate defăima cât pofteşte, numind treaba asta libertate şi independenţă!

— Oare America nu are şi altfel de publicaţii? întreabă Maclise.

— Mă aşteptam la o asemenea întrebare. Au şi ei ziare serioase... Dar prea puţine şi — lucru de căpetenie — poporul american nu le citeşte, preferând ziarele corupte, defăimătoare, care ştiu cum să-l distreze pe cititor, satisfăcându-i pornirile cele mai josnice. Şi de acestea sunt cu miile... Dar voi trata această problemă, căci libertatea de a-ţi exprima părerile, aşa cum am

întâlnit-o în America, nu înseamnă libertate! Sunt încredinţat de asta şi trebuie s-o scriu.

Şi plin de indignare, sare iar de pe locul său. Maclise înţelege că
n-are niciun rost să încerce să-l abată de la hotărârea lui.

— Şi o să mai scriu, urmează el, adresându-se lui Forster, care stă întunecat, ascultând cu capul plecat, o să mai scriu şi despre admiraţia lor pentru dibăcie. Să nu vă mire cuvântul ăsta. Idolul la care se închină e dibăcia. Sunt încântaţi când află că un negustor suspect şi-a aranjat afacerile cu dibăcie. Falimentul îşi merită justificarea în ochii lor, dacă cel în cauză a dat dovadă de o mare dibăcie. Dibăcia e ca o poleială ce acoperă cu aur orice escrocherie încununată de succes. Tot ea le dă drept ticăloşilor să stea cu fruntea sus, deşi ar merita ştreangul. De câte ori îl întrebam pe unul ori pe altul despre un asemenea potlogar care-şi agonisise averea prin mijloace necinstite, minciună, escrocherie,
desfrânare, care fusese bătut pentru înşelăciune şi ticăloşie, ce credeţi că-mi răspundea, şi vă rog să mă credeţi pe cuvânt: „Da, ştim, ştim, dar ce are a face? E dibaci“.

Prietenii tac posomorâţi. Dickens urmează:

— Străinul observă cu mirare ce puţin interes arată americanul pentru literatura lor. Da, opinia publică nu sprijină literatura. Vreţi să ştiţi de ce? Iată răspunsul americanilor: „Suntem oameni de afaceri şi n-avem vreme de poezie“. Spune, Forster, pot să nu scriu despre toate aceste probleme? Da, cei din America sunt oameni de afaceri şi în provincie se obişnueşte, adesea, ca soţii să locuiască la hotel, ca să nu-şi piardă vremea cu crearea unui cămin, cum nu şi-o pierd nici cu poezia. Dar ce-i trebuie americanului cămin, când nu mai ştie unde-i e capul de afaceri şi când se întâlneşte cu soţia numai cu ocazia unui banchet sau a vreunei eventuale cine...

Se făcuse dintr-odată tăcere. Dickens îşi aruncă îndărăt părul ce-i căzuse în ochi.

— De aceea — urmează el — aş putea spune că boala asta a seriozităţii, de care suferă toţi americanii şi atmosfera crâncenă a preocupării comerciale, a fost o corvoadă pentru mine. Cei din America sunt lipsiţi de simţul umorului şi au cu toţii boala seriozităţii; trecând din oraş în oraş, aveam impresia că am mereu în faţă-mi aceiaşi şi aceiaşi oameni pe care îi

părăsisem cu o clipă înainte. Aşa se şi explică manierele lor lipsite de eleganţă. Nu ştiu să se bucure de adevăratele plăceri ale vieţii, socotindu-le nedemne de luat în seamă. Mai bine ar fi învăţat să preţuiască şi ce-i frumos, pe lângă util. Şi au un singur răspuns pentru toate: „Suntem un popor tânăr!“. Ca şi cum asta ar scuza orice cusur. Asta ar fi. Sunteţi nemulţumiţi?

Forster n-are vreme să răspundă. Jerrold i-o ia înainte, zâmbind ironic:

— Cred că ei nu vor fi mulţumiţi. Ce zici, Forster?

— Aşa cred şi eu, spune Forster, pufnind de enervare. Dar trag nădejdea că Dickens va găsi o formă potrivită în care să-şi expună motivele. Văd că nu-i nimic de făcut cu el. S-o lăsăm baltă. Dar uite
ce-i, Dickens. Am revăzut prefaţa la cartea pe care mi-ai dat-o s-o citesc — şi scoate din buzunarul interior al redingotei o foaie de hârtie împăturită — o dezaprob în întregime.

— O dezaprobi?

— Hotărât. Şi-aş vrea să aflu şi părerea lui Jerrold şi Maclise asupra cuprinsului prefeţei.

Despătureşte repede foaia ferindu-se într-o parte, ca să lase lumina lămpii de pe birou să cadă pe hârtie.

— Spui aşa, Dickens: „Ştiu bine, Jerrold, că acolo, în America, sunt destui oameni gata să-şi arate nemulţumirea faţă de relatările despre republica din care fac parte, dacă acele relatări nu sunt exprimate în cuvinte cât mai măgulitoare“. Nu ţi se pare, Dickens, c-ar fi mai bine să nu te atingi de însuşirea prietenilor noştri de peste Ocean, pe care eu aş numi-o înfumurare?

— Eu, însă, nu-i spun pe nume, zâmbeşte Dickens.

— E tot una. Ascultaţi mai departe, spune Forster către Jerrold şi Maclise: „Ştiu foarte bine că în America se găsesc mulţi oameni de o constituţie subtilă şi gingaşă, care nu pot îndura adevărul sub nicio formă“. Şi asta, după părerea dumitale, trebuie pus numaidecât în prefaţă?

— Constituţie subtilă şi gingaşă! Asta-i bună! zice Jerrold. Maclise zâmbeşte în tăcere.

— Aşadar, mai departe — urmează Forster — dumneata declari că nu ai obiceiul să lauzi ceea ce se consideră păcat în Anglia şi că deci n-are niciun rost să îndulceşti ori să scuzi ceea ce ai văzut dincolo de hotare. Bine. Dar mai departe, iar faci

aluzii transparente la înfumurarea lor: „Dacă, din întâmplare, cartea va cădea în mâinile unui american sensibil...“.

— De constituţie gingaşă! adaugă Jerrold. Cer scuze...

— ...care nu poate îndura ideea că ţara lui, atât de avantajată faţă de alte ţări, datorită prospeţimii şi vigoarei poporului ei tânăr, nu-i dată totuşi de model globului pământesc...“. Dumneata propui americanului să lase cartea din mână; aşadar, iar despre înfumurare!

— Îmi dai voie, Forster! sare Dickens şi întinde mâna să-i smulgă foaia; dar şi-o retrage repede, dându-şi seama că Forster ar considera gestul ca lipsit de demnitate. După câte îmi amintesc, spun acolo că nu mi-e teamă de americanii culţi şi cu scaun la cap, care desigur că vor fi de părerea mea...

— După cât mi se pare, rezerva asta îi va întărită şi mai tare pe cititori, spune în sfârşit şi Maclise, care tăcuse până atunci, şi Forster dă aprobator din cap:

— Ce să mă fac cu dumneata, Dickens! urmează el. Ia ascultaţi aici, gentlemeni: e scris negru pe alb: „Cineva m-ar putea întreba, scrie domnul Charles Dickens, dacă America te-a dezamăgit în vreo privinţă şi eşti încredinţat că expresia acestei dezamăgiri nu poate să nu jignească pe careva, de ce-ai mai scris cartea?“.

— E o întrebare justă, zâmbeşte Dickens.

— Şi ştiţi ce răspunde domnul Charles Dickens? urmează Forster. „Am plecat în America încredinţat că voi găsi acolo cu mult mai mult decât am găsit“. Cred că ajunge, nu vreau să vă obosesc mai mult, gentlemeni. Prefaţa e scurtă, dar plină de tot felul de rezerve; şi nu cred să se fi exprimat cineva mai limpede în scris că naţiunea americană suferă de îngâmfare, iar autorul e foarte dezamăgit de ţara pe care a văzut-o. Cum e posibil să scrii aşa ceva în prefaţă?

— Dar bine, Forster, eu nu ţin să-mi ascund părerea. O vor afla oricum din carte, pe care n-am de gând s-o refac.

Forster dă din umeri.

— Ştiu că n-ai s-o refaci. Şi nu mă îndoiesc că vei da în vileag tot ce crezi. Eu, însă, fac apel la cuminţenia dumitale, Dickens, şi-ţi spun să nu tipăreşti în niciun caz prefaţa.

Dickens a tipărit „Însemnări din America“ fără prefaţă. Cartea a apărut prin octombrie.

Era pe la începutul lui noiembrie. Ca de obicei, la masa rotundă din sufragerie Kate şi copiii mai mărişori aşteptau ca Dickens să-şi facă apariţia, pentru a începe prânzul. Între Charley, de cinci anişori şi Mamey, de patru, stătea Georgina, sora lui Kate. Împlinise şaptesprezece ani, şi lui Dickens i se părea câteodată că seamănă cu biata Mary. Dar n-avea dreptate. Totuşi, de câte ori venea la Devonshire-Terrace, el citea în ochii ei albaştri aceeaşi abnegaţie care se stinsese în ochii lui Mary, închişi pe vecie. I se părea la fel de sensibilă ca şi cea dusă şi tot atât de bună; nici vorbă că se cam plictisea în casa părintească; şi aici, la Devonshire-Terrace, ar fi avut prilejul să întâlnească tot felul de oameni interesanţi, pe lângă faptul că ar mai fi uşurat-o şi pe Kate de grijile ei pentru cei patru copii.

Georgina a primit cu multă uşurinţă să se mute de la domnul şi doamna Hogarth. Şi s-a încadrat numaidecât în viaţa din Devonshire-Terrace, dând numaidecât ajutor tuturor: şi lui, şi lui Kate, şi copiilor. Uite, şi acum, când îl văzu că se aşează pe scaun şi trage spre el paharul cu ou, Georgina sări sprintenă, repezindu-se în hol să aducă poşta, începând tăcută să deschidă corespondenţa cu un cuţit de scrisori — lucru intrat în obiceiul casei.

Dickens zări noile numere ale revistelor „Monthly Revue“ şi „Fraser Magazine“. Pe vremuri, colaborase şi el la „Monthly Revue“. În timp ce Georgina deschidea plicurile, el frunzări titlurile revistelor. Se auzi o plesnitură uşoară. Mititica Mamey lovise cu lingura oul aşezat în paharul din faţa tacâmului său — şi ăsta era tot un obicei al casei — privilegiu pe care Mamey îl păzea cu gelozie.

— Acum, dragele mele! exclamă el, ascultaţi câteva recenzii cu privire la „Însemnări din America“: „Nu există altă carte în care descrierile să fie mai vioaie, scenele mai pline de viaţă, nuanţele mai fine, cuvintele mai bine întrebuinţate, mai potrivite cu intenţiile scriitorului şi cu felul lui de a se exprima. În rezumat, lucrurile şi subiectele cele mai cunoscute, plimbate pe sub ochii călătorilor de sute de ori, ni se înfăţişează în paginile acestei cărţi drept ceva nou, stârnind idei la care nu te gândiseşi niciodată mai înainte…“. Îşi scoase restul oului din coajă, atacându-l repede pe al doilea. „Monthly“ îl ţine minte pe Boz şi-

i rămâne credincios! Ascultaţi-l acum pe bătrânul „Fraser“… „N-am de gând să înșir numele tuturor celor care au scris despre America“. Bătrânul se fuduleşte cu erudiţia lui… Pe scurt, trage concluzia că mă deosebesc de toţi predecesorii mei şi recomandă cartea numeroşilor mei admiratori. Bătrânul scrie: „Deşi cartea nu cuprinde nimic nou în esenţă, e scrisă totuşi astfel încât totul ni se înfăţişează într-o haină nouă, totu-i proaspăt colorat, frezat, pudrat, ca înainte de a apărea pe scenă… Toate vădesc pecetea individualităţii luli Boz şi gusturile lui originale…. Apoi, revista trăncăneşte la fel, pe acelaşi ton şi încheie că tot ce s-a spus constituie o laudă indiscutabilă a cărţii.

Se preface că se lasă cu toată greutatea pe cuţit, tăind roastbeeful:

— Astăzi e cam tare carnea, dragă Kate. Cred, totuşi, că e mai puţin tare decât părerea celor din America despre cartea mea, părere pe care o vom afla cât de curând. Uite o scrisoare interesantă. Lord Jeffrey îmi mulţumeşte, dragii mei, pentru carte, şi crede că m-am purtat prea cu mănuşi cu prietenii noştri de peste ocean. Şi mai crede că n-am spus nimic jignitor la adresa lor. Vom trăi şi vom vedea.

N-a avut mult de aşteptat. Ziarele de peste ocean spumegau de indignare. Era şi natural, odată ce Charles Dickens se exprimase cu atâta lipsă de respect faţă de ei.

Dar nici publicaţiile serioase nu se lăsară mai prejos. „Gentle-menii învăţaţi, cu scaun la cap“, de care vorbise Dickens, nu se prea arătau.

Kate şi Georgina au aflat şi de recenziile americanilor. Însă, de data asta, Dickens a dat întâi singur piept cu indignarea revistelor de peste ocean, şi abia pe urmă au aflat-o şi ele. Într-o bună zi, spre sfârşitul lunii ianuarie, a intrat înainte de masă în salon. De obicei familia petrecea ora asta împreună — dacă nu era tulburată de nimic — după care treceau cu toţii la masă, în sufragerie.

De data asta, intrând în odaie, Dickens o găsi pe Georgina încercând s-o liniştească pe Kate — cea de trei anişori — care plângea nepotolit, trântită jos pe podea. Văzându-şi tatăl, fetiţa se opri din plâns şi, ridicându-se, veni la el, plină de încredere, vestindu-l că „gata“, n-o mai doare nimic. Îndată după aceea, încercă să pună stăpânire pe cărţile din mâna tatălui. Charley,

părăsindu-şi cuburile, veni în fugă, apucând şi el cărţile. Când tatăl îşi dădu drumul în fotoliu, amândoi i se căţărară pe genunchi. Mamey rămase ca de obicei în urmă şi, în lipsă de altceva, se apucă de mâna rămasă liberă. Walter, un broscoi de doi anişori, care se uita în cartea cu ilustraţii din mâna Georginei, făcu o mişcare, ca să coboare de pe genunchii fetei. Dându-şi seama de scandalul ce-ar fi izbucnit dacă mititelul ar fi ajuns la fotoliul tatălui, Kate puse lucrul la o parte, intervenind:

— La mine, Walter, hopa, repede la mine.

Mititelul, abătându-se de la prima lui mişcare, lunecă de pe genunchii Georginei şi, vânturând din mâini şi din picioare, porni spre ea, clătinându-se.

— Georgina, spuse Dickens, întinzându-i revistele, au dat năvală peste mine, tâlharii, nu mai e chip să citesc. Deschide tu, dragă, acolo unde am pus panglicuţa. Citeşte. Prea cinstiţii cetăţeni ai republicii libere se cam codesc să recunoască dreptul meu la păreri libere. Scumpul lord Jeffrey s-a cam înşelat, nu prea ştie ce le poate pielea prietenilor noştri de peste ocean.

Kate îi cunoştea bine intonaţiile. Părerile prea onorabililor cetăţeni de peste ocean, nu-i erau deloc indiferente.

— Citeşte întâi „Locuitorul din Noua Anglie“. E o revista care apare în statele din Nord, la Boston. Dă-ți osteneala, Kate, şi ascultă, te rog.

Copiii, simţind că tatăl e supărat, tăcură, deşi li se dăduse voie să se joace cu lănţişorul de la ceas şl să încheie şi să descheie redingota-i cafenie.

Georgina deschise, ascultătoare, prima revistă la pagina în-semnată cu panglicuţa. „Am fost foarte dezamăgit citind „Însemnările din America“ — începu ea cu o voce limpede şi plină. Ştim bine că orânduirea noastră socială are şi cusururi, care ar putea fi zugrăvite, nu fără folos, de o pană măiastră. Noi speram că agerimea domnului Dickens de a prinde absurdul şi ridicolul ne-ar putea folosi la urma urmei... Dar cele două volume ne-au silit să ne schimbăm părerea despre domnul Dickens, fiind cuprinşi de indignare pentru atâta îngâmfare, închipuire şi cockneism...“.

Georgina se poticni. Dickens hohoti cu voioşie. Enervarea i se topise pe neaşteptate; ca de obicei, trecea brusc de la o stare la alta. Charley începu şi el să hohotească, şi după el porni şi Mamey, nevrând să se lase mai prejos.

— Citeşte, dragă, citeşte! Trebuie să vă obişnuiţi cu limbajul criticii. Am mai subliniat acolo încă o frază.

— „Ne pare rău că autorul a publicat aceste volume — urmă Georgina — care nu pot adăuga nimic reputaţiei lui de scriitor, punând în schimb moralitatea lui într-o lumină proastă“.

— Asta înseamnă, dragă Kate, că „Locuitorul din Noua Anglie“ mă consideră un netrebnic. Nu te indigna, că n-are niciun rost. Acum citeşte, Georgina, „Monitorul literar de Sud“. Da, acolo: Apare în Sud, la Richmond, acolo unde câinii sunt asmuţiţi contra acelora care au nenorocul să fie negri şi sclavi.

Georgina se supuse. Numai că acum citea mai încet. Fata încă nu se deprinsese cu limbajul criticii.

— „Însemnările din America“ — citi ea — sunt o adevărată operă de sinucidere a unui autor cu reputaţie... E o carte slabă, superficială, neconvingătoare de la început şi până la sfârşit. Ca scriitor umorist, Boz e fără rival, dar cum să-ți explici faptul că după o călătorie de patru luni printr-o țară atât de mare ca a noastră îşi închipue că are dreptul să rostească o sentinţă despre caracterul nostru naţional şi instituţiile noastre? Faţă de o asemenea îndrăzneală nu poţi să simţi decât o mare uimire, îmbinată cu părerea de rău pentru nebunia lui...“.

— Mai departe, dragă Georgina! o îndemnă Dickens, când glasul ei se stinse, înecat de indignare.

Înaintea ochilor îi apăru, dintr-odată, faţa roşie şi asudată, emoţionată, a acelui jurnalist care îl apucase cel dintâi de mână, atunci, pe puntea pachebotului, pe când se pregătea să pună piciorul pe pământul republicii democrate. Da, desigur, aşa trebuie să arate şi autorul articolului, ca şi matahala aceea deşirată, cu faţa brobonind de sudoare. Bărbia-i ascuţită se pregătea parcă să-l ia în vârf pe faimosul străin, să-l străpungă pe renumitul Boz, spre a-l fixa, ca pe un gândac rar, pe pământul liber al democraţiei americane...

Dispoziţia lui Dickens se schimbă. Aruncându-i o privire piezişă, Georgina constată cu mirare că zâmbeşte. I-o fi plăcând oare să fie astfel atacat? Şi citi mai departe:

— „Cartea lui Dickens stârneşte, mai cu seamă, un zâmbet de regret pentru înfumurarea şi nebunia autorului, iar atacurile-i de prost gust şi defăimarea josnică a ordinii noastre sociale, pe care n-a binevoit s-o înţeleagă, merită tot dispreţul poporului nostru jignit şi defăimat...“

— Ei, destul, Georgina! Mi-e prea milă de voi.

Şi râse din toată inima. Era de neînţeles.

Da, era greu să înţelegi.

O biată cărticică poate, bunăoară, să provoace discordii mari în presa țării.

O revistă serioasă, „Quarterly Revue“, regretă lipsa de informaţii a autorului şi încercările lui de a le înlocui cu glume. Revista mai afirmă că scriitorul a rezervat porcilor care se plimbă pe străzile New York-ului un loc de şase ori mai mare decât scriitorilor, pictorilor şi oratorilor din capitala Americii. Revista „Edimburgh Revue“, tot atât de serioasă, e mult mai binevoitoare cu autorul şi găseşte că americanii n-au niciun motiv să se simtă jigniţi. „Fraser Magazine“ descoperă în carte paleta proprie autorului şi recomandă tuturor admiratorilor lui Mr. Dickens s-o citească. Iar in ceea ce priveşte „Monthly Revue“, mai puţin serioasă decât „Quarterly“ şi „Edimburgh“, e fără discuţie arhiîncântată de „Însemnările din America“...

Întra-devăr, nu ştii ce să mai crezi. Uite, de pildă, ce scrie despre aceeaşi cărticică într-o scrisoare adresată redactorului lui „Edimburgh Revue“, vestitul Macaulay, cunoscut prin schiţele sale. Părerea viitorului istoric despre „Însemnări din America“ e că sunt superficiale şi plicticoase. Iar contele de Tocqueville, recunoscutul expert de pe continentul american, autorul operei „Democraţia americană”, îi explică în acelaşi timp unui membru din Camera franceză că numai un profan poate socoti părerea autorului „Însemnărilor din America“ drept o autoritate în materie.

Dickens nu ştie nici despre scrisoarea lui Macaulay, nici de părerea lui Tocqueville. Discordia, totuşi, e evidentă. După cum evident e faptul că ea nu va clinti siguranţa lui Dickens în justeţea părerilor sale. A fost sincer când a scris că e dezamăgit de felul cum înţeleg americanii democraţia. A simţit că una din iluziile sale sociale s-a spulberat.

Şi trage concluzia că răfuiala lui cu marea ţară democratică — ţinutul iluziilor lui — încă nu s-a sfârşit. Părerile lui sincere despre această ţară au fost întâmpinate cu rea-voinţă. Şi nu-i deloc înclinat să se împace. N-a păcătuit cu nimic faţă de adevăr, de asta e sigur. Dezamăgirea e un preţ destul de mare, e preţul cu care se plăteşte adevărul. Părerea lui, a lui Charles Dickens, e asta. Şi nu poate fi tras la răspundere pentru

supărarea şi fudulia celor din America. N-au decât! El nu va ceda cu niciun preţ din convingerile lui.

Şi îşi rezervă dreptul de a lupta.

3
APA DE AUR

Un nou roman... La începutul lunii ianuarie 1843, apare prima fasciculă. Domnii Chapman şi Hall, care nu se pot plânge că n-au noroc, vestesc apariţia fasciculelor lunare din „Viaţa şi aventurile lui Martin Chuizzlewlt”.

După două săptămâni, în odăiţa de lucru a lui Dickens îşi face apariţia tăcutul Mr. Hall.

— Cum merge vânzarea romanului nostru? îl întâmpină Dickens.

Mr. Hall îşi depune cu grijă scheletul în fotoliul bine cunoscut. Ciudat. Cu toată prosperitatea firmei, scheletul lui Mr. Hall nu se învelise în grăsime.

— Începutul romanului e admirabil, răspunde editorul.

Nu-i un răspuns. Dar Dickens a învăţat că în materie de afaceri nu-i bine să te grăbeşti. Aşa că aşteptă. Şi răspunsul lui Hall vine:

— Ceea ce ne miră, Mr. Dickens, e că tirajul n-a atins nici douăzeci de mii de exemplare.

Aha, va să zică asta e!

— Poate e încă prea devreme pentru socoteli, Mr. Hall?

— Nu cred. În primele două săptămâni, „Nickleby“ s-a vândut în cincizeci de mii de exemplare. „Prăvălia de antichităţi“ — în şaizeci de mii, iar „Barnaby Rudge“ aproape în şaptezeci...

— Şi cum iţi explici dumneata aceste douăzeci de mii, Mr. Hall?

Mr. Hall dă din umeri.

— Sincer vorbind — urmează Dickens — şi eu socotesc că începutul romanului e reuşit. Nu cumva tirajul a scăzut din pricină că n-am tipărit nicio carte anul trecut?

Mr. Hall scoate un sunet nearticulat.

— Vom trăi şi vom vedea, Mr. Dickens. Dar trebuie să recunosc că startul nu-i la înălţime.

Asociatul secund al firmei e mare amator de curse şi îşi împestriţează adesea vorbirea cu termeni sportivi.

Incă două, trei cuvinte despre una, despre alta şi Mr. Hall se pregăteşte de plecare.

— Mărturisesc că nu-mi place deloc cifra asta, douăzeci de mii — spune el, luându-şi rămas bun.

„Cred şi eu că nu-ţi place“, gândeşte Dickens, în vreme ce uşa se închide după Mr. Hall. Firma s-a deprins cu ploaia de aur care curge întruna peste ea de şase ani de zile, datorită domnului Dickens.

La drept vorbind, oare de ce nu s-o fi urcând mai sus de douăzeci de mii tirajul primelor fascicule din „Martin Chuzzlewit“?

E tot un roman. Evident, un roman diferit de „Prăvălia de antichităţi“ şi de „Barnaby Rudge“. E drept că eroii acestor două romane — sărmana Nell şi inocentul Barnaby — îl fac pe cititor să deosebească răul de bine. Totuşi, amândoi — nu se poate tăgădui — sunt numai musafiri în viaţa noastră. Apoi, aventurile lor — s-o recunoaştem — nu se prea văd des în realitate; tot aşa şi celelalte personaje sunt mereu de întâlnit pe străzile Londrei; de pildă, cocoşatul Quilp sau tatăl lui Barnaby. E cât se poate de nostim să le descrii trăsăturile privite ca printr-o lupă. Dar cititorul îşi va da seama că autorul nu zugrăveşte viaţa înconjurătoare, ci se lasă dus de zborul fanteziei, inventând isprăvi extraordinare şi descriind fapte tot atât de ireale ca şi chipurile eroilor săi.

Cititorul însă numai atunci va trage folos din carte, când va putea să jure că s-a întâlnit nas în nas pe străzile Londrei cu eroii autorului. Da, eroii nu trebuie să semene cu cei care sunt numai musafiri în viaţa de toate zilele... Şi în „Prăvălia de antichităţi“, şi în „Barnaby Rudge“ autorul a cam luat-o razna, folosind întâmplări şi fapte ce nu prea se întâlnesc în realitate. Poate că nu e lipsită de temei părerea celor care cred că unii din eroii ultimelor două romane au ieşit chiar mai fantastici decât a vrut autorul... Nici „Pickwick“, nici „Twist“, nici „Nickleby“ n-au dat naştere la asemenea presupuneri.

Dar intriga romanului trebuie să fie captivantă. Cartea trebuie să-i făgăduiască cititorului o luptă îndârjită între oameni crânceni.

Probabil că în cea dintâi fasciculă a noului roman, autorul n-a izbutit să-l convingă pe cititor că lupta din jurul bătrânului Martin Chuzzlewit va duce la un deznodământ sângeros, ceea

ce, după cum o dovedeşte experienţa, place atât de mult publicului cititor; da, trebuie să-l încredinţeze pe cititor de treaba asta, hotărăşte Dickens.

Împleteşte minuţios firele intrigii. Lupta se dă în jurul aurului, bătrânul Martin Chuzzlewit e bogat.

Ca model pentru unul din cei care iau parte la această luptă, a pus ochii pe un gentleman demn de a fi luat în seamă. Curios cum observatori atât de ageri ca bătrânii Fielding şi Smollet, sau vicleanul Sterne au trecut indiferenţi pe lângă mii de cetăţeni ai Angliei înzestraţi din belşug cu însuşirile domnului Pecksniff, Seth Pecksniff, arhitect. Dar nici scriitori mai tineri, ca Mrs. Edwards sau Mrs. Austin, nu l-au descoperit pe Mr. Pecksniff. Şi doar îl poţi întâlni pe toate cărările. În orice caz, Charles Dickens îl recunoaşte chiar când încearcă să-şi pună o mască pe faţă. Cărturari cu chipuri supte, îndrumători şi cunoscători ai Bibliei înrădăcinaseră în inimile concetăţenilor lor, cu două sute de ani înainte de naşterea domnului Pecksniff, groaza faţă de păcat. Aceste prea cinstite feţe, pe care Biblia le lipsise de soare, i-au învăţat pe
insulari să se cutremure în faţa uneltirilor diavoleşti, să ştie să-şi

înfrângă pornirile şi să-i venereze pe dascălii lor fără de păcat. Şi prea cinstitele feţe puteau fi mulţumite; cu vremea, groaza faţă de uneltirile diavolului pătrunsese în toate domeniile vieţii sociale şi în toate ascunzişurile vieţii intime. Numai că prea încrezuţii îndrumători ai vieţii subestimaseră puterea de ademenire a ispitei. Ei croiseră calea spre mântuire şi scăpaseră de grijă. Ca şi când ispitele ademenitoare n-ar fi aţinut calea oricui, lucru de care şi-au dat curând seama compatrioţii domnului Pecksniff; şi dintr-un asemenea impas nu se putea ieşi decât într-un singur chip: luând masca făţărniciei.

Martin Chuzzlewit, bătrân nărăvit, cu o fire sucită, găseşte pricină tânărului său nepot, Martin, c-a îndrăznit să se îndrăgostească fără ştirea lui de orfana Mary Graham, care locuia la el în casă. Tânărul Martin intră în slujbă la Mr. Pecksniff, gentleman care-şi dezvăluise faţă de cititor însuşirile şi planul de a-şi căsători pe una din fete cu bătrânul Chuzzlewit. Cititorul, pe de altă parte, a ghicit în lacomul şi întunecatul Jonas Chuzzlewit, alt nepot al bătrânului, pe cel gata a-şi vinde sufletul diavolului pentru aurul blestemat.

Dickens hotărăşte să-l trimită pe tânărul Martin în America. Cititorul ia cunoştinţă de asta în a patra fasciculă, din aprilie. Tânărul Martin, silit de unchiul său, care nu-i iertase îndrăzneala de a fi părăsit slujba de la Mr. Pecksniff, se întovărăşeşte cu Mark Tapley, vizitiu la un han, şi pleacă în America.

O idee minunată. De acum înainte autorul are mână liberă. Nu va mai fi obligat să dea socoteală de incomparabilele realizări ale celei mai democrate republici din lume, după cum o socotesc americanii. Nu va mai descrie, nu va mai analiza şi discuta, ci va trage concluzii. Va înfăţişa o Americă ieşită din memoria lui artistică.

Şi dacă America asta n-o să fie pe placul americanilor, atâta pagubă.

Americanii n-au arătat niciun fel de plăcere când le-au ajuns primele fascicule în ţară. După câte se vede, Mr. Charles Dickens nu s-a mulţumit numai să defăimeze republica în „Însemnări despre America"; acum caută
să-i convingă pe cei din ţara lui că înflorirea marii democraţii nu-i decât o himeră, şi businessul [1]) american e o înşelăciune dublată de o escrocherie.

Aşa de pildă, businessmenii americani îi ademenesc pe cei doi eroi, pe tânărul Martin şi pe tovarăşul său, convingându-i să cumpere o bucată de pământ într-un orăşel oarecare din Vest, numit Eden, adică rai. Martin şi Tapley pornesc într-acolo; dar, în loc de oraş, găsesc o mlaştină şi câţiva creduli, ca şi ei, căzuţi în cursă.

[1]) Business: afacere; Businessman: om de afaceri, afacerist.

Dar nu numai atât. Dickens — hotărăsc cei din America – şi-a pus tot talentul lui umoristic la contribuţie ca să-i înfăţişeze pe americani în tot felul de situaţii caraghioase. Personajele lui nu mai sunt oameni, ci caricaturi; începând cu colonelul Diver, redactorul de la „Rowdy Journal", ziarul huligan, şi terminând cu membrul Congresului, prea onoratul Elijah Pogram, gentleman care nu străluceşte prin curăţenie – atât la propriu, cât şi la figurat. Printre politicieni, în afară de aceştia, Dickens ni-l mai prezintă şi pe majorul Pawkins, gentleman care va deveni în viitor un criminal; iar printre cetăţenii care nu se ocupă cu politica, ne descrie monştri de felul acelui bătăios şi lăudăros

general Chollope, sau al doamnei Hominy, scriitoare emancipată.

Dar odată ce fusese botezat cu „bunăvoinţa” Americii, n-avea de ce să se mai teamă.

Şi Dickens găseşte destulă plăcere să depene în amintire o mulţime de chipuri cunoscute de peste ocean. Îi călăuzea pe Martin şi pe Tapley prin Eden, se întâlnea cu prieteni şi se ducea din când în când la teatru.

Uneori, nu putea refuza câte o masă oficială. De la un asemenea banchet organizat la un spital, se întoarse într-o zi acasă mai enervat decât de obicei. Îl găsi pe Douglas Jerrold în sufragerie, ţinându-i de urît lui Kate şi Georginei.

— Ai o mutră, dragă Dickens, de parcă nu ţi-ar fi reuşit schiţa pentru „Punch“, spuse Jerrold, după ce se salutară; ia pildă de la mine. Astăzi nu mi-a mers deloc cu nuvela şi sunt totuşi vesel ca un graur; de un ceas întreg le distrez pe Kate şi Georgina.

— Mr. Jerrold povesteşte nişte istorioare atât de nostime! spuse Georgina.

— Din păcate, niciuna nu e bună pentru „Punch“, oftă Jerrold. Dar ia spune, ce ai astăzi de eşti atât de supărat?

— De ce sunt supărat? răspunse Dickens, întinzându-şi picioarele în pantalonii subţiri cu pătrăţele şi lăsându-se pe speteaza fotoliului. Kate, fii bună, te rog, şi toarnă-mi un ceai mai tare. Ascultă, Jerrold, aş vrea să te fi văzut ascultând discursurile pe care am fost silit să le înghit! Un măturător de stradă, un găgăuţă şi tot s-ar fi înroşit la banchet, în ciuda feţei lui de culoare pământie. Imaginează-ţi un fel de cucernic smerit, roşu la faţă de hrană prea bună şi plesnind de sănătate, iar ascultătorii, închipuieşte-ţi-i, gata să sară de entuziasm de pe scaune; niciodată nu mi-a fost dat să văd şi să aud ceva care să demonstreze mai bine atotputernicia banului. Şi niciodată nu m-am simţit mai înjosit decât astăzi, privind la un asemenea tablou.

— E al naibii de ridicol! Îmi închipui eu ce fel de oratori.

— Toţi au pântec, scuipă şi gâfâie, îl întrerupse cu dezgust Dickens. Şi nu-i deloc ridicol, Jerrold. E prea stupid ca să-ţi vină a râde. Te... te dă gata!...

Jerrold dădu capul pe spate, privind în tavan, unde părea că-i vede pe oratorii cu pricina.

Totuşi, e amuzant. Nu poţi să nu râzi. Şi nu văd de ce n*ai râde, la urma urmei.

— Nu ştiu. Poate că dacă ai fi fost cu mine, aş fi văzut în masca asta clasică ceva amuzant — cu toate că avea o expresie drăcească! Dar ia închipuie-ţi, Jerrold, că cincizeci de familii au hotărât să emigreze într-un teritoriu sălbatic al Americii de Nord. Şi printre aceste familii ar fi şi ale noastre, a mea, a dumitale şi alte patruzeci şi opt...

— În teritoriile sălbatice ale Americii? Dar ce să fac eu acolo, Dickens? întrebă Jerrold. M-aş plictisi de moarte fără „Punch“.

— Nu mă întrerupe, Jerrold. Închipuie-ţi că-i aşa, că cincizeci de familii, unite printr-o comunitate de idei în ceea ce priveşte chestiunile importante, s-au hotărât să înfiinţeze o colonie a oamenilor de treabă într-un teritoriu sălbatic al Americii de Nord. Când crezi că va apărea printre ei diavolul făţărniciei? Chiar în ziua debarcării? Ori a doua zi?

— În privinţa asta sunt de părere să-l întrebăm pe autorul „Poveştilor arabe“, râse Jerrold.

Râseră şi cele două doamne. Numai Dickens nu se arată dispus să râdă. Bău câteva înghiţituri de ceai şi spuse:

— Dacă mă trimiţi la autorul „Poveştilor arabe“, trebuie să-ţi spun că eu găsesc în poveştile astea o greşeală. Doar una singură. Dacă îţi aduci aminte, prinţesa îi stropeşte pe oameni cu apă de aur, dându-le înapoi frumuseţea. Dar un asemenea botez i-ar preface în monştri...

4
INIMA OMENEASCĂ

Martin Chuzzlewit şi prietenul său, Mark Tapley, în loc să nimerească într-un Eden, au dat de o mlaştină şi au avut de suferit, cu acest prilej, din pricina metodelor oamenilor de afaceri de peste ocean. Au rămas teferi, dar fără nădejdea de a mai căpăta vreodată banii înapoi; căzuseră pradă, ca atâţia alţii, patimii pentru negoţ a celor din America. În vremea asta, Mr. Pecksniff, ducându-l de nas cu virtuţile sale pe bătrânul bogătaş Martin Chuzzlewit, i-a căpătat toată încrederea. Şi-a adus la Londra şi cele două fete cu nume amintind de mântuirea sufletelor:
Misericordia şi Mila, ca să poată face sub îndrumarea tatălui lor

o carieră matrimonială. Mr. Pecksniff l-a şi ales de logodnic pentru una din ele pe Jonas Chuzzlewit, un om lacom de bani, atât de lacom, încât nu visează decât moartea părintelui său, Anthony, fratele bătrânului Martin. În sfârşit, iată că Anthony moare şi Jonas ajunge directorul unei societăţi anonime de asigurare, fondată de un oarecare Tigg. Cititorul cred că s-a săturat până în gât de predicile şi poveştile onoratului Pecksniff…

A venit vremea să fie vârît în carte „misterul“. Mr. Tigg, fondatorul societăţii anonime — un individ tot atât de puţin scrupulos în alegerea mijloacelor ca şi Jonas şi Pecksniff — îl bănuieşte pe Jonas că şi-ar fi ucis tatăl. Atunci, Jonas îl ucide pe Tigg. În vremea asta, Pecksniff l-a prins în laţ pe bătrânul bogătaş Martin Cbulzzlewjt, şi l-a convins să se mute la el în casă. Bogătaşul primeşte şi o aduce cu el şi pe pupila sa, Mary Graham, pe care Pecksniff începe să o urmărească cu dragostea lui, copleşind-o cu o grindină de precepte morale. Zadarnic, însă, căci Mary nu-l va uita pe Martin Cnuzzlewit cel tânăr şi-i va rămâne credincioasă.

Romanul, însă, nu câştigă cititori noi.

Dickens se miră. E nervos. Nu socoteşte romanul mai slab decât cele dinainte. Îi declară lui Forster că se simte în plină putere, mai bine decât oricând. Oare cum s-ar putea explica tirajul încremenit la douăzeci şi trei de mii de exemplare? Tot timpul verii e într-o stare de aţâţare. Mai este şi povestea stupidă cu Hall, asociatul secund al firmei Chapman şi Hall.

Purtarea lui Hall nu prea dovedeşte tact şi nici orizonturi largi de negustor. Potrivit contractului, firma trebuie să plătească lui Charles Dickens câte două sute de lire lunar pentru fasciculele din „Martin Chuzzlewit“. Dar în contract există o clauză, conform căreia, dacă vânzarea fasciculelor nu atingea un anumit număr, firma putea opri din onorariu câte cincizeci de lire lunar. Când Forster primise clauza asta, în timpul tratativelor duse cu firma, nici nu-i trecuse prin minte că editura şi-ar putea vreodată exprima dorinţa de a se folosi de acest drept.

Dar iată că Hall şi-a exprimat această dorinţă. Tirajul lui „Martin Cuzzlewit“ nu era pe placul firmei. Şi Chapman, asociatul cu greutate, nu l-a împiedicat pe Hall să se ducă la Forster şi să-i atragă atenţia asupra clauzei din contract.

Iată de ce venise Hall la Dickens, după apariţia celor dintâi fascicule, cu vestea despre tiraj! Acum totul era lămurit. Neguţătorii ăştia îngâmfaţi s-au obişnuit să stea cu mâinile întinse şi să le curgă banii gârlă în palmă de pe urma lui Charles Dickens. Au uitat că datorează totul scriitorului.

Dickens e furios. Îi cere lui Forster să rezilieze numaidecât contractul cu firma. Forster îşi exprimă faţă de Chapmian grozava lui mirare; acesta caută să aplaneze conflictul neplăcut. Dickens primeşte în cele din urmă să păstreze legăturile cu firma. Dar nu va putea niciodată să uite lipsa de tact a domnului Hall în general, însă e nevoit să recunoască faptul că lucrurile nu merg atât de bine cum ar fi de dorit.

Mai ales cu America e prost. Şi gentlemenii din Sud, şi cei din Nord
s-au înfuriat, nu glumă, luând cunoştinţă de prezenţa lui Martin şi Mark în Edenul american. Şi furia lor e atât de mare, încât e de-a dreptul primejdios pentru marele actor Macready să amintească celor din America de prietenia lui cu Charles Dickens.

Macready se pregăteşte să facă un turneu prin America. Şi-i natural ca Charles Dickens să dorească să-l conducă în port, făcându-i prietenos semn cu mâna, în vreme ce vaporul se îndepărtează. Dar e mai cuminte să renunţe la plăcerea asta. Reporterii nu vor scăpa prilejul să arate că scriitorul îl condusese pe marele actor, reportajele vor ajunge în această republică democrată şi furia gentlemenilor din Nord şi din Sud împotriva lui Charles Dickens se va sparge în capul bietului Macready, care nu greşise cu nimic.

După plecarea lui Macready, spre sfârşitul verii, se duce cu familia la Broadstairs, unde se obişnuiseră şi Kate şi copiii, şi unde se lucra atât de bine.

După toate necazurile, Martin cel tânăr şi Mark Tapley se îmbolnăvesc de friguri. După ce scapă cu bine de boala asta grea„ se hotărăsc să se întoarcă în patrie, sătui de cunoştinţa cu America. Pentru întors, însă, e nevoie de bani; au noroc de un american bun la inimă care-i ajută. Cu experienţa vieţii drept avuţie, pornesc spre ţară. Experienţa câşigată îl face pe Martin să cugete puţin la cearta lui cu unchiul său, Martin senior. Şi se hotărăşte să-i ceară iertare. Inima care se înverşunase împotriva bătrânului îndărătnic trebuie să se îmblânzească.

Inima. Dickens ştie că orice ar face, tot la aceeaşi temă se va întoarce: inima omenească. Cum s-o laşi deoparte, când numai ea e în stare să descopere calea spre bine? Ea e un izvor de energie în lupta omului pentru fericire. Şi scriitorul trebuie să insufle nădejde tuturor celor care rătăcesc pe căile binelui şi ale răului. Scriitorul poate şi are datoria să educe inima omenească, numai în felul acesta putându-l ajuta cu adevărat pe om.

Inima poate fi educată. Asta e, de obicei, treaba predicatorilor. Dar scriitorul are la îndemână mijloace cu mult mai puternice decât predicatorul. Şi când el ne va înfăţişa o inimă nesimţitoare şi ne va arăta cum sub pana lui inima se trezeşte la viaţă, căpătând milă pentru cei din jur, oare asta nu va trezi la o viaţă nouă multe alte inimi nesimţitoare?

Dar mai întâi trebuie să ai tu credinţa, ca s-o poţi trece altora.

Bine ar fi dacă pe tema asta a inimii omeneşti s-ar putea broda ceva în legătură cu sărbătoarea cea mai iubită, până la care nu mai este mult, Crăciunul.

Cititorul e foarte amator de poveşti şi nuvele de Crăciun. Le caută prin reviste — căci au intrat în tradiţie — dar până acum n-a dat încă de o istorioară de Crăciun scrisă de Dickens. Trebuie să-şi încerce puterile şi să scrie o poveste de Crăciun. Dar o poveste cu un subiect cu totul diferit de cele de până acum, ceva cum nu s-a mai scris, original, neîntâlnit.

Şi Dickens, lăsându-l de o parte pe „Martin Chuzzlewit“, scrie în zece zile prima parte a poveştii de Crăciun.

Să intrăm în încăperea sinistră şi respingătoare, în care şade bătrânul urâcios, tot atât de sinistru ca şi casa lui. E un bătrân cu mâini ca nişte căngi de fier, cu inima un sloi dte gheaţă şi chip împietrit de vulpe. Are un glas neplăcut şi răguşit, iar căngile de fier ale mâinilor lui sunt făcute parcă anume ca să chinuiască bietele victime. Şi chiar le chinuieşte, despre asta să n-aveţi nicio grijă. Cămătarul şi zgârcitul Scrooge îl chinueşte pe funcţionarul său împovărat cu o familie atât de grea, pe bietul Bob Cratchit, care e silit să-şi petreacă ziua întâi de Crăciun în biroul îngheţat din prăvălia domnului Scrooge, în loc să stea acasă, cu ai lui.

Dar şi cămătarul, cât e el de cămătar, tot trebuie să doarmă şi el, şi în timpul somnului lui se pot odihni şi victimele sale. Şi Scrooge adoarme. Adoarme în noaptea de Crăciun, când toate fantomele pornesc în cârduri să dea ocol pământului nostru pă-

cătos. Multe din fantome îi sunt cunoscute lui Scrooge; uite-l pe asociatul său, Marley, mort de şapte ani de zile, umplând văzduhul cu vaierul lanţurilor. Vin şi alţii, cei mai mulţi cu chipuri necunoscute; şi dintre toţi se desprinde unul, înfăţişându-i-se lui Scrooge: e fantoma Crăciunului de altădată, ce vine să-l poftească pe bătrânul ticălos Scrooge, să-l însoţească într-o scurtă călătorie în trecut. Şi prin faţa cititorului se perindă călătoria domnului Scrooge. Dar nu-i o singură călătorie, ci trei: una în trecut, alta în prezent şi a treia în viitor. Toate trec, rând pe rând, prin faţa bătrânului ticălos, după voia celor trei duhuri care, după cum se ştie, au puteri năzdrăvane şi pot face lesne asemenea călătorii.

De asemenea, pentru el e un fleac să topească gheaţa din inima unui păcătos înrăit şi să arate cum se preface treptat o inimă cât de împietrită, când îşi aminteşte de întâmplările copilăriei sau când vede chipuri pe care e întipărită durerea. Şi iată, în faţa cititorului încep a se desluşi imagini din copilăria lui Scrooge… Şi din inima îngheţată cad cele dintâi picături… Iată şi icoanele din tinereţe, umbrele vieţii lui trecute. Inima picură iar. Şi iată, în sfârşit, unele după altele scenele idilice din viaţa slujbaşului său, Bob Cratchit, şi chipul bietului băieţel schilod — Tiny Tim — copilul lui Cratchit, şi din nou icoanele unui Crăciun voios, care ne înduioşază fără greş. Şi imagini ale morţii crude şi neînduplecate, ale morţii reci — moartea micuţului Tim — moarte împletită cu dragoste, făcută să-i amintească lui Scrooge că şi el va muri, va muri singur, ca un bătrân ticălos şi egoist, într-o cocioabă sărăcăcioasă…

Pe măsură ce se perindă prin faţa cititorului călătoria zgârcitului şi păcătosului Scrooge, gheaţa de pe inima neînduplecată se tot subţiază până se topeşte de-a binelea. Şi odată cu sfârşitul călătoriilor cititorul, înduioşat, rămâne încredinţat că niciunul din scriitorii contemporani n-ar fi în stare să descrie cu atâta meşteşug schimbarea omului şi izbânda binelui asupra răului, ca Charles Dickens.

Cu câteva zile înainte de Crăciun, Chapman şi Hall încep publicarea „Cântecului de Crăciun“. Chiar din prima zi se vând şase mii de exemplare.

Dickens e emoţionat. Îi scriu cititorii, suflete simple. Domnul să-l binecuvânteze! — „Cântecul de Crăciun“ e citit în sânul familiei, lângă cămin; această cărticică te face să-ţi pară rău de

toate faptele rele (pe care, de altfel, nu le-ai făcut), şi sufletele lor tânjesc după bine şi altele de felul acesta.

Dickens e mişcat. „Cântecul“ lui, închinat inimii, a atins inimile simple. Şi nu numai pe cele simple! Dickens străbate vijelios odaia de lucru şi, cum nu-i obişnuit cu halatu-i lung, pulpanele hainei lui se zbat în juru-i ca nişte pânze de corabie lăsate în voia vântului; se plimbă, citind pentru a treia oară scrisoarea vechii sale cunoştinţe, lord Jeffrey.

Bătrânul lord, pe lângă că e literat, mai e şi un judecător înţelept, care cunoaşte încercările inimii omeneşti. E scoţian cu inimă deschisă şi n-are nimic de câştigat aducând laude tânărului său prieten. Iată ce scrie:

„Fii fericit; cu cărţulia asta ai făcut mai mult bine, ai trezit mai multe simţiminte bune şi ai dat îndemnul mai multor fapte bune decât toate amvoanele bisericeşti şi toate spovedaniile de un an de zile, de la Crăciunul trecut şi pană acum“.

Şi lemnele trosnesc voios în vatră, salutându-i succesul. Se simte nespus de fericit, căci predica lui a căzut pe pământ bun; în minte îi răsună întruna fraza pe care a auzit-o astăzi de la cineva. Cică un prieten, William Macpeace Thackeray, ar fi exprimat, vorbind despre „Cântec de Crăciun“, următoarea apreciere patetică: „Cine ar avea inimă
s-audă vorbind de rău de o carte ca asta? E o adevărată binefacere naţională şi un dar nepreţuit pentru cel care o citeşte“. Nu-i rău spus. Thackeray şi-a făcut drum ca umorist şi nuvelist; nu demult au apărut „Barry Lindon“ şi „Soţiile soţilor“... Are viitor, băiatul, viitor strălucit, şi nu va împodobi multă vreme paginile din „Punch“ cu istorioare şi desene. „Binefacere naţională“ nu e deloc rău spus!

Deci, i-ar putea reveni o sumă frumuşică din vânzarea „Cântecului“. Căci pe „Martin Chuzzlewit“, după cum se vede, nu te poţi bizui. Şi iată şi sfârşitul anului, cu teancul lui de note de plată ce trebuie achitate.

Pe neaşteptate, însă, de la biroul Chapman şi Hall vin ştiri alarmante. Din „Cântec de Crăciun“ nu s-au vânclut decât cincisprezece mii de exemplare, şi domnului Dickens i se cuvin numai ceva mai mult de şapte sute de lire.

Buna dispoziţie a lui Dickens se topeşte ca prin farmec. Pe masă, vraful de note, şi e sfârşitul anului. Trebuie numaidecât date porunci să se reducă cheltuielile casei. De poruncit e uşor,

dar la ce articole să renunţi? Numai scumpetea din Londra e de vină. Şi cei mai mari vinovaţi sunt Chapman şi Hall, lua-i-ar naiba! Habar n-au să publice o carte! Cheltuieli de tipărire prea mari, şi preţul volumului prea ridicat, încât cititorul stă la îndoială, să cumpere ori ba „Cântecul de Crăciun"?

E hotărât. Numai să termine „Martin Chuzzlewit*, şi gata şi cu Chapman şi Hall; îi dă dracului!

Mai greu e cu a doua hotărâre: cum să reducă la jumătate cheltuielile?

Ca să rămână mai departe la Londra e cu neputinţă. Familia a mai sporit cu un copil, al cincilea; noul sosit e un băiat — Francis Jeffrey. Dar ce-ar fi dacă ar pleca împreună cu întreaga familie pentru un timp oarecare undeva, într-o ţară binecuvântată, unde blestematele de lire nu se cheltuiesc atât de uşor? Viaţa în Anglia cere tot felul de cheltuieli pe care nu le are, de pildă, un italian, care duce un trai îmbelşugat în ţara lui. Casa din Devonshire-Terrace s-ar putea închiria iar, ca data trecută, când cu călătoria în America. Unde mai pui că în Italia se poate lucra mai bine decât acasă. Nu eşti stingherit de nimic. Acolo, după ce va termina cu „Martin Chuzzlewit", se va putea odihni în voie, vizitând vestitele palate, baptiserii, galerii şi atâtea alte lucruri demne de văzut, despre care s-a scris atâta. În Italia clima e dulce, şi marea minunată; acolo e mult mai bine decât la Broadstairs şi va fi mai de folos copiilor. Şi, în sfâşit, despre drumurile prin această ţară se poate scrie şi o carte, un fel de jurnal de călătorie. Nici nu-i greu de scris şi genul place cititorului. Dickens o înştiinţează pe Kate de hotărârea luată. După cum era de aşteptat, Kate e pusă în încurcătură. Cum să pleci în Italia cu cei cinci copii, cu Georgina şi cu servitorii?

Dar aşa se sperie femeile întotdeauna când e vorba de ceva ce se abate de la viaţa de toate zilele. În orice caz, Kate nu poate găsi niciun motiv temeinic împotriva planului cu Italia. El s-a şi gândit la toate, vor cumpăra o caretă şi vor călători cu ea prin Franţa; aşa va fi şi comod şi vor scăpa şi de grijile de prisos. În iunie, va fi gata cu romanul şi îndată după aceea vor pleca spre Italia. Asta-i!

Scrie regulat la carte. Dar nu-i uşor să scapi de obligaţiile onorifice pe care ţi le impune societatea. Trebuie să ocupi fotoliul prezidenţial în instituţiile de cultură, să ţii conferinţe,

zugrăvind ascultătorilor tabloul bunăstării ce-i aşteaptă pe toţi cei care se adapă la izvorul ştiinţei.

Despre asta se poate vorbi cu avânt, un avânt sincer, când eşti emoţionat şi crezi în binefacerile culturii şi ale ştiinţei. El nu se poate lăuda că are cunoştinţe adânci în vreo ramură oacare, totuşi, fără a sta pe gânduri, afirmă că numai cultura l-a ajutat să afle calea binelui şi a răului. Societatea ar fi fost pusă în mare primejdie dacă aceste căi ar fi rămas închise oamenilor. Cum ar putea societatea să-i pedepseasca pe cei care au îndrăgit păcatul în locul binelui, dacă n-ar avea mijloace de a stabili ce-i bine şi ce-i rău? Numai cultura larg văzătoare, străină de meschinăria sectară, poate fi de folos în rezolvarea acestor probleme; iar cei care se împărtăşesc din binefacerile culturii nu simt oare nevoia, la rândul lor, de a transmite tuturor celorlalţi cunoştinţele primite?

Asemenea conferinţe le ţii cu căldură, mai cu seamă când în faţa ochilor nu ai figuri apoplectice de felul lui Pecksniff, ci figuri tinere de elevi ai aşezămintelor de cultură. Pe birou s-au strâns tot felul de cereri călduroase, din Liverpool, Birmingham, Leeds, Manchester, cu rugămintea de a le ţine conferinţe. Institutul de mecanică din Liverpool trimite şi douăzeci de lire pentru cheltuelile drumului, bani care sunt înapoiaţi cu poşta. Să răspunzi tuturor cererilor e greu, desigur. Dar pentru Liverpool şi Birmingham găseşte timp să se ducă şi să ţină conferinţe.

Lucrul la carte merge înainte. Pecksniff caută s-o ademenească pe Mary Graham. Şi biata de ea, sărăcuţa, având nevoie de un sprijin, se adresează simpaticului Tom Pinch, slujbaş la un ticălos înrăit. Tom nu prea e pătrunzător; până astăzi n-a prins de veste că patronul lui e un mizerabil; prefăcătoria lui Pecksniff e o armă primejdioasă cu care cei naivi ca Pinch nu se pot măsura. Totuşi, şi naivii descoperă câteodată unele lucruri, întocmai ca şi Tom Pinch care, datorită acestui fapt, a fost numaidecât zvârlit afară.

După ce se răfuise cu Tom, Pecksnliff vrea să scape şi de Martin junior, care se întorsese din raiul american. Trebuie să zădărnicească împăcarea dintre nepot şi bunic, ceea ce reuşeşte. Martin cel tânăr pleacă la Londra, şi acolo află de la Tom Pinch şi prietenul său, John Westlock, câte ceva din trecutul întunecos al unchiului său, Jonas Chuzzlewit. Ajungând vorbele

la urechea bătrânului Martin Chuzzlewit, Jonas e acuzat de paricid.

Romanul se apropie de sfârşit. Dacă nu-i răsplăteşti pe cei care merită şi nu-i pedepseşti pe cei ticăloşi, ce învăţătură poate trage cititorul din carte? Legea răsplății trebuie să rămână neştirbită; crima trebuie să inspire dezgust, iar virtutea, respect. Cititorul nu trebuie să piardă credinţa în ea. De altfel, scriitorul poate să-şi îngăduie, din când în când, câte un vicleşug nevinovat, ascunzând virtutea sub masca viciului. Dacă eşti destul de priceput să-i alegi personajului o mască nu prea antipatică, poți scoate un efect deosebit, fără a jigni cu nimic simțămintele morale. Iată de pildă cazul bătrânului Martin Chuzzlewit. E egoist, avar, despot şi încăpăţânat. Dar până la urmă, tot sare în ajutorul lui Tom Pinch, care ajunge muritor de foame, după ce a fost dat afară de la Pecksniff. Şi, natural, iartă şi nesupunerea lui Martin, binecuvântându-i unirea cu Mary. Soarta mai răsplăteşte şi alte suflete bune şi sa arată milostivă cu una ca Mrs. Gamp, a cărei moarte nu rămâne fără folos.

Mrs. Gamp! Între două vârste, isteaţă, cu glas răguşit şi cu capul bine aşezat pe umeri. Mrs. Gamp abia dă ochii peste cap, împrăştiind în juru-i un miros de alcool, că toți prietenii îl şi felicită pe Dickens pentru ideea asta minunată. Şi pe măsură ce infirmiera noastră se arată mai dezghețată, fudulindu-se mereu cu alte găteli şi straie ponosite şi storcând, cu toată înfătişarea-i caraghioasă, felurite daruri de la rudele neconsolate ale pacienţilor ei răposaţi, în aceeaşi măsură se întăreşte şi convingerea prietenilor că pe Mrs. Gamp o aşteaptă o mare popularitate. Îi preziceau, ca şi domnului Pecksniff, aceeaşi nemurire de care se bucurau Sam Weller şi Dick Swiveller.

Dickens era convins că figurile făurite de el sunt sortite să iasă din paginile romanului şi să se amestece cu gloata de pe stradă; ori, tocmai de aici se trăgea convingerea în nemurirea acestor figuri prezisă de prieteni.

Nu era uşor să creezi un tip de ipocrit şi de făţarnic specific naţiunii. Trebuia să se deosebească de francezul Tartuffe. Şi se deosebeşte. Făţarnicul lui Dickens nu-ţi împoaie capul cu smerenia şi ascetismul lui. E plin de evlavie în faţa ordinii universale, la temelia căreia stau legi fizice de neclintit. E plin de credinţă în inima omenească şi în pornirile-i bune, aducătoare de binefaceri. E plin de încredere în instituţiile sociale,

întemeiate pe principii de înaltă morală umană. Se pricepe să propovăduiască solidaritatea socială şi mila. E în stare să se înalţe până la patetism, slăvind preceptele moralei. E propovăduitorul unei vieţi drepte, de aceea poate ademeni oameni aşa de diferiţi ca bătrânul Martin Chuzzlewit şi Tom Pinch.

Dar până la a-l demasca pe acest făţarnic, trebuie să mulţumeşti simţul moral al cititorului; să loveşti în Jonas Chuzzlewit, care are pe conştiinţă omorul lui Tigg. Dovezile sunt de netăgăduit. În drum spre închisoare, Jonas Chuzzlewit îşi pune capăt zilelor. Pecksniff, demascat, se prăbuşeşte de pe treptele scării sociale, amestecându-se cu pleava societăţii.

Aici se poate pune punct mamuscrisului la care a lucrat un an şi jumătate. A venit vremea să se pregătească de plecare spre Italia.

5
GENOVA ŞI CLOPOTELE

Careta e mare şi largă; încap cu toţii: soţii, Georgina, doica, dădaca, bucătăreasa şi cei cinci copii. La Boulogne, trăsura e dată jos de pe vapor; urmează să străbată Franţa, până la Marsilia, de unde să fie din nou îmbarcată pe vaporul care duce familia la Genova. În Italia, viaţa e ieftină, se poate închiria, pentru vară şi toamnă, o vilă într-un cartier mărginaş al Genovei. Acolo va putea în sfârşit să se odihnească după „Chuzzlewit“. Apoi va vedea ce va face.

La Boulogne îşi va putea pune la încercare cunoştinţele de limbă franceză. Cunoştinţe superficiale, din ghid, adică cele câteva fraze uzuale pe care nu le înveţi deloc cu tragere de inimă. Prilejul se iveşte curând, când vrea să schimbe la o bancă lire în franci. După ce face mai întâi singur repetiţie, îngână o frază încâlcită, într-o franţuzească necunoscută. Funcţionarul francez îl ascultă liniştit, după care i se adresează într-o englezească ireproşabilă.

La caretă sunt înhămaţi cai francezi, împodobiţi cu zurgălăi. Echipajul trece prin Paris, pe ruta Chalons, Lyon şi tot înainte spre Avignon. De aici, drumul prăfos o ia spre Marsilia. Murdar oraş, Marsilia! Dar de sus, de pe colinele până unde n-ajunge mirosul din port, privirea ţi se pierde în zările largi şi albastre. Careta e îmbarcată pe un şlep ce se avântă în largul mării. Noapte de iulie. În fața ochilor se leagănă Nissa, coasta Rivierei

rămâne în urmă, şi în zori se zăreşte şi Genova, urcând în trepte — toată numai o grădină.

Vila închiriată se afla în Albaro, cam la două mjle depărtare de Genova. Dorinţa lui Dickens ar fi fost să stea în casa locuită cândva de Byron. Dar se vede că italienii nu prea au prejudecăţi; în vila Byron e instalată o berărie ordinară.

Vila Bagnerello din Albaro, de culoare roz şi destul de urâtă, e construită chiar pe ţărmul Golfului Genova, de un albastru de-ți ia ochii. De jur-împrejur sunt împrăştiate alte vile de culori diferite. Ca să spunem drept, nu prea sunt plăcute la vedere. Dar în stânga vilei Bagnerello se ridică dealuri înalte; culmile lor se ascund în nori; iar pe coaste sunt risipite forturi militare. În fața vilei se întinde via de un verde nefiresc, care coboară până la malul mării. Dar câte nuanţe de vânăt şi de purpuriu! tremură în zări, între vilă şi dealuri! Pe scurt, peisajul e atât de măreţ, încât uiţi de urâţenia vilelor şi a caselor risipite de jur-împrejur. Vila e mobilată după gustul italian. În sala cu cinci ferestre nu poţi urni un fotoliu, atât e de greu, iar patul cântăreşte cât o diligenţă poştală. Într-o asemenea clădire veche se află, după cum se cuvine, saloane, dormitoare, sufragerii şi chiar două bucătării, una din ele lasubsol; iar lângă terasa ce dă spre grădină se află grajdul vacilor. Copiii vor avea lapte proaspăt, asta e bine.

Un simgur lucru e rău; cum apune soarele, nu mai e chip, trebuie să închizi toate uşile şi ferestrele, căci te înnebunesc ţânţarii. Şobolani, broaşte, şopârle mişună pretutindeni zi şi noapte; la fel, nu-şi mai află odihna roiuri de muşte uriaşe. Dar trebuie să te împaci cu toate. La vila Bagnerello te poţi odihni, poţi privi cu nesaţ albastrul nemaivăzut al mării, verdeaţa nefirească a viilor, coastele pline de flori multicolore... Poți înainta până departe în mare, înotând ca un delfin, ca apoi să te usuci la soarele de miazazi şi să porneşti pe urmă prin împrejurimi, într-o plimbare de mai multe mile.

Într-o mânăstire e posibil, bunăoară, să dai de un călugăr tânăr, vorbind curent engleza, pe care să-l întrebi plin de curiozitate dacă nu fusese cumva în Anglia şi cum ajunsese la pronunţarea atât de ciudată a cuvintelor? Şi drept răspuns, să auzi că tânărul călugăr nici pomeneală să fi fost în Anglia, dar că avusese norocul să găsească pildele cele mai bune pentru o pronunţare corectă într-o carte vestită, numită „Memoriile

postume ale clubului Picwick“, şi anume, la un cunoscător al limbii engleze de puterea lui Mr. Weller, Sam Weller...

Italienii sunt un popor foarte atrăgător ca înfăţişare, însă foarte ciudaţi în ceea ce priveşte însuşirile specifice naţiei lor. De vi se întâmplă să vedeţi pe stradă doi oameni, discutând de parcă ar fi gatasă se ia la bătaie, să nu vă speriaţi. Nici gând să se păruiască, ci stau pur şi simplu paşnic, de vorba. Italienii sunt buni din fire şi deloc pretenţioşi. Dacă dai într-o cofetărie un bacşiş, nedemn de un cerşetor englez, chelnerul îţi va fi recunoscător.

Studiindu-i pe italieni, Dickens ajunge la concluzia că sunt foarte leneşi, căutând orice prilej să scape de muncă, şi nici speranţa unui bacşiş gras nu-i scoate din trândăvia lor.

Dickens profită de vacanţă. Se odihneşte la vila Bagnerello până în toamnă, când se mută la Genova. Aici poate închiria pentru douăzeci de lire întregul etaj de sus al unui mare palat — Palazzo Peschiere. În grădină, câteva fântâni; pe terase, sculpturi antice; o sală uriaşă împodobită cu fresce de trei sute de ani vechime. Peschiere e un adevărat palat: copiii vor avea mai târziu cu ce să se laude faţă de colegii lor de şcoală, povestind despre palatul în care au locuit. E de mirare, însă, câte palate de felul acesta se găsesc la Genova! Strada Nuova şi strada Balbi sunt pline de palate cu balcoane grele de piatră, cu ferestre joase, cu scări interioare de marmură şi cu coloane masive... Şi în aceste măreţe clădiri nu locuiesc nici regi, nici principi. Oricine le poate închiria, de pildă un bancher, ca să instaleze birouri de bancă. De aceea foarte des săli minunate, împodobite cu fresce, aduc a circumscripţie de poliţie londoneză, atât de murdare sunt. Tot atât de murdare sunt şi casele din cartierul comercial al oraşului. Italienii nu sunt amatori de aer curat şi au o adevarată silă de ventilaţie. Adesea te izbeşte câte o miasmă, amintind cașcavalurile ieftine păstrate în încăperi calde.

Dar bisericilor genoveze merită să le dai toată atenţia. În oraşul în care din cinci trecători unul e preot sau călugăr, cetăţenii ştiu să îngrijească de biserici. Dickens vizitează unele din ele. Pictura bisericească îl interesează puţin, teatrul de marionete e mult mai interesant...

Cutreieră în fiecare zi străzile abrupte ale Genovei. Prăvălii mititele se sprijină de zidurile caseior mari, lipite ca nişte paraziţi de o masă de carne: pe străduţele întortocheate casele

ies din rând şi, nu se ştie de ce, uneori se caţără pe cele vecine, ori parcă ameninţă cu prăbuşirea.

Lui Dickens îi place oraşul, nu se mai satură umblând prin port, unde casele sunt mai înalte, şi de pe fiecare fereastră atârnă, ca un steag fâlfâind în vânt, câte un detaliu de îmbrăcăminte. În faţa caselor, nu arareori se află arcade întunecoase, masive, construite direct pe pavajul străzii, înnegrite de vreme şi de murdărie. Lângă port îţi atrage atenţia piaţa forfotind de lume, Mai întâi, privirile ţi se opresc pe gentlemenii italieni cu sutane şi tonsuri. Te uiţi mereu la ei şi te minunezi de nepăsarea zugrăvită pe chipurile lor. Despre capucini, de pildă, află însă multe lucruri frumoase. Aceşti călugări cerşetori se pare că-i ajută cu adevărat pe cei sărmani; iar iezuiţii tăcuţi, care se plimbă întotdeauna, nu se ştie de ce, doi câte doi, îţi fac impresia unor uriaşi motani negri. E interesant pentru cine vrea să-i observe. Pentru a-i observa, e de ajuns să te plimbi prin Genova într-o zi de sărbătoare. Catolicii — şi mai cu seamă italienii — au tot felul de sfinţi, fiecare cu sărbătoarea lui, şi unii sfinţi au mai multe biserici. De pildă, catedrala genoveză îl are ca patron pe sfântul Lorenzo, şi de ziua acestui sfânt oraşul e iluminat, iar biserica e îmbrăcată toată pe dinăuntru în pânză roşie ca focul. Genovezii se prăpădesc după serbări pompoase şi culori vii. Ei, şi? Înseamnă că au aceeaşi slăbiciune ca şi el; şi lui îi plac culorile vii.

Totuşi, a început să-i fie urât departe de Londra. Duce dorul străzilor londoneze, se gândeşte mereu la ele. Şi cum scrie o poveste de Crăciun, şi-a luat obiceiul să cutreiere în închipuire prin Londra, noaptea, când din beznă se înfiripă chipurile eroilor săi viitori.

Palatul Peschiere, cu terasele, fântânile şi statuile lui, se află înăuntrul zidurilor cetăţii, dar la marginea oraşului, cu faţada îndreptată spre mare. Din sala uriaşă, împodobită cu fresce, poţi cuprinde cu ochii panorama oraşului şi a împrejurimilor, de la dealul înalt,
Monte-Vecchio, ce se înalţă în stânga, până la cetatea ce străjuieşte în dreapta, deasupra oraşului. Când peste golful şi ţărmul pe care şerpuieşte drumul Nissei coboară întunericul, Genova înfloreşte deodată de sute de lumini. Izbucneşte şi fâşia albă a farului, tăind bezna coborîtă brusc peste mare, şi deasupra oraşului se trezeşte dangătul monoton al clopotelor de

seară. Biserica şi mănăstirile îi cheamă pe catolicii credincioşi la slujba de seară. Clopotele Genovei răsună în fiecare zi, cu sunetul lor argintiu, ca un glas al oraşului... Un sfert de poveste e scrisă, dar titlul încă nu-i găsit. Şi iată-l pe Dickens într-o seară, în camera sa de lucru, adâncit în fotoliu, în faţa ferestrei deschise... Briza de octombrie împinge nori scămoşi deasupra ţărmului păduros; farul a şi întins deasupra mării sabia-i de argint, în port încep a sclipi steluţe: pacea a cuprins întregul oraş revărsat jos pe vale, întinzându-se până la Palatul Peschiere... Când... o lovitură cade pe neaşteptate, rupând pânza liniştii. Şi, nu se ştie, ori Dickens rătăcea prin ceaţa gălbuie a Londrei, pe una din ulicioarele dosnice din docurile de pe Tamisa, ori adormise lângă sobă, ca Toby Veck, dar lovitura îl făcu să tresară fără veste.

Dar nu-i lovitură, sunt clopotele care au rupt dintr-odată liniştea.

De parcă ar fi aşteptat demult clipa asta, ca să se elibereze din închisoare, se ciocnesc vijelios, spărgându-se în aşchii de sunete ce cresc, se apropie, ca un zid uriaş de larmă; departe de a fi cântarea de argint pe care o cunoaşte, e furtuna aramei dezlănţuite. Cu aceeaşi turbare băteau odată apele oceanului în puntea „Britaniei“. Şi tot ca atunci pe „Britania“, scrâşnesc şi gem toate în jurul tăcutului palat Peschiere. Gem, clănţăne şi scârţâie, iar lui Dickens i se pare c-au început să-l doară toate măselele... Ce-i drept, parcă n-ar fi aramă, ci naiba ştie ce...

„Clopotele“. Uite titlul ce-i aluneca mereu printre degete. Ziua de Crăciun e făcută să trezească în cititor simţăminte bune şi numai bune. Şi aceste simţăminte să fie îndreptate spre cei sărmani şi nefericiţi, care au nevoie de ajutor și de sprijin; căci cui decât acestora le trebuie mila noastră? Trebuie să rosteşti o sentinţă şi nu-i puţin lucru! Trebuie să insufli cititorului groază de făţărnicie, de nepăsarea celor sătui, care nu ştiu ce e mila pentru cei flămânzi... Să-l facă pe un muncitor vrednic, Will Fern — jertfa aleasă de Cute pentru răfuială — să se întâlnească în pragul morţii prin foame cu acea cruzime a făţarnicilor. Şi cititorul mai trebuie să fie zguduit şi de scena tragică a morţii unei sărmane fete; căci, ca şi bătrânul Toby Veck, şi ei trebuie să-şi simtă sufletele răscolite, dând piept cu adevărurile crude ale vieţii.

Datoria scriitorului însă este să nu lase sufletul omului în voia vânturilor. Să nu-l lase pe om pradă deznădejdii, ci să inspire tuturor celor care pot să simtă şi au credinţă ideea că în vârtejul vieţii vor putea totuşi găsi drumul cel bun, calea nădejdii, care îi va scăpa de disperare, îndreptându-i spre fericire.

Şi cine va arăta calea asta decât clopotele, duhurile clopotelor de Crăciun? Aceste duhuri pot lua orice chip şi înfăţişare şi pot îndeplini orice gând sau dorinţă a cuiva. Sufletul clopotelor va arăta cititorului suferinţa omenească, foamea şi moartea, cruzimea inimilor, ducându-l apoi în cămăruţa unui biet bătrân, Toby Veck, cămăruţă încălzită de duioşia inimii sale şi de dragostea fetei lui, Meg. Duhurile bune şi dragi ale clopotelor vor linişti sufletul tulburat al lui Toby Veck, îl vor scăpa de la pieire pe Will Fern, vor înlesni fericirea fetei şi a logodnicului ei... Iar cititorului îi va arăta singura cale spre fericire, calea care trece prin inima iubitoare! Căci numai inima ne poate învăţa credinţa şi speranţa, credinţa în noi înşine şi în alţii, numai ea ne poate da puteri să vieţuim... Duhurile clopotelor de Crăiciun îl vor pune pe bătrânul Toby Veck la grele încercări, ca apoi să-l facă să se deştepte în clinchetul lor voios, de Anul Nou, între cei pe care i-a încălzit cu inima lui negrăit de bună.

Se pare că povestea va impresiona... Scenele dramatice sunt făcute să-l zguduie pe cititor. Accentele patetice se nasc dintr-o mare mişcare sufletească, iar întruchiparea clopotelor din visurile lui Toby Veck nu cred că va produce nedumerire. Nu! Pe măsură ce înaintează în povestire, rolul clopotelor — nu al celor din Genova, ci al celor de acasă, din Londra — se dovedeşte a fi de neapărată trebuinţă. Dangătul clopotelor genoveze l-au dus, se pare, la o idee rodnică.

Dickens scrie la poveste o lună şi jumătate, vreme în care îi trimite regulat lui Forster câte o bucăţică. Acum, prietenul poate încredinţa întregul manuscris domnilor Bradburv şi Evans.

Iată, domnii Chapman şi Hall o să-şi muşte acum mâinile pentru clauza cu pricina din contract, care le-a îngăduit să pretindă dreptul de a-i face reţineri de cincizeci de lire din onorariu. O să le pară rău şi de preţul ridicat al „Cântecului de Crăciun“, preţ care împiedica vânzarea cărţii. S-au şters pe bot şi de colaborarea cu Charles Dickens, care a primit de la domnii Bradbury şi Evans, încă din iunie, odată cu contractul, un avans de două mii opt sute de lire. O sumă frumuşică. În schimb,

Charles Dickens s-a obligat să cedeze firmei operele sale pe timp de opt ani. Atâta; alte obligaţii nu şi-a asumat; acum, de Crăciun, îi dă firmei, la rugămintea ei, o poveste.

Povestea e „Clopotele“. Domnilor Chapman şi Hall o să le pară rău. Numele lui Charles Dickens cântăreşte multe parale. Bradbury şi Evans au fost de acord, bunăoară, să se mulţumească numai cu a patra parte din venitul cărţilor şi nu se tem c-au făcut o afacere proastă.

Chapman şi Hall, în schimb, vor avea ce pierde. Forster e convins de asta. Cititorul va primi un nepreţuit dar de Crăciun.

N-ar fi rău dacă Dickens ar veni pentru vreo două săptămâni la Londra, ca să-şi facă singur prima corectură; mai sunt unele mici îndreptări de făcut.

Să se ducă la Londra pentru câteva zile? Minunată idee! Dar de ce n-ar vizita mai înainte câteva oraşe italiene? Itinerariul e făcut într-o clipă. Va vizita Piacenza, Parma, Bologna, Ferrara, Modena, Veneţia, Verona şi Mantua. Va trece şi pe la Milano. Iar apoi, prin trecătoarea Simplon, spre Londra.

6
ORAŞE ADORMITE

De la Genova la Milano sunt optzeci de mile, nu-i greu pentru Kate şi Georgina să meargă şi ele. Dickens le aşteaptă la hotelul de pe Corso. E odihnit după raita prin cele opt oraşe, şi în timpul nopţii a dormit bine. A doua zi dimineaţa coboară tustrei la restaurant. Oberul se înclină adânc în fața gentlemanului însotit de cele două tinere. Englezul, luându-şi inima în dinţi, încearcă să dea o comandă într-o limbă pe care, amabil, italianul e gata s-o recunoască drept a sa. Comanda e dată, oberul se îndepărtează.

— Ieri am fost deranjaţi, dragă Charles, spune Georgina, cu rugăminte în glas... Trebuie să-ti ţii făgăduiala şi să ne povesteşti amănunţit călătoria.

E adevărat. Cu o seară mai înainte, abia se găsiseră toţi la un loc, că un grup de compatrioţi turişti, aflând că Signore Dickens a sosit în localitate, s-au şi înfăţişat, rând pe rând, ca să-i exprime sentimentele cele mai bune.

— Să povestesc în amănunt? Mai ai puțină răbdare, Georgina dragă, până ce voi scrie cartea despre țara asta simpatică. N-am văzut încă decât puţine lucruri. Când o să mă

întorc de la Londra, o să facem o călătorie la Florenţa şi la Roma. Să ştii că aşa rămâne hotărât, dragă Kate.

Georgina e mâhnită că trebuie să aştepte cartea. Dickens spune:

— Ei, ceva tot o să vă povestesc, dar nu putem întârzia prea mult la masă. Trebuie să vizităm catedrala. După ceaţa de aseară, încep să cred că nu-i mare lucru de capul ei.

— Vai, Charles! exclamă Georgina.

— Cred că nici voi n-aţi văzut mai mult decât mine: o namilă de piatră fără nicio formă. Spuneţi dacă nu-i aşa? Mi se pare că cei din Milano au avut grijă să comande anume ceaţa asta, de teamă să nu fiu dezamăgit chiar din prima zi.

— Iar glumeşti, Charles. Am citit despre catedrală şi am văzut atât de multe desene! Trebuie să fie minunată.

— Să nu te iei niciodată după ce-ţi spun alţii, Georgina. Trebuie să fii independentă în păreri, să nu te bizui decât pe propriile tale simţuri. M-am convins că italienilor le place să exagereze orice.

— Bine, dar picturile...

— Charles, n-o mai necăji pe Georgina, interveni Kate, las-o-n pace. De când visează să vadă catedrala şi „Cina cea de taină“. Mai bine povesteşte-ne despre călătorie. Avem destul timp.

— Timpul nu-i al nostru, dragă. E al celor din Milano. Nu vezi? Toţi îşi irosesc vremea, şi aici la hotel, şi în general, peste tot în Italia. Oberul se vede c-a uitat de dejunul nostru. Signore!

Oberul vine iar, ploconindu-se în faţa englezului celui grăbit, asigurându-l că toate ordinele au fost date. Dickens oftează.

— Ai dreptate, Kate, avem tot timpul. Aşa că să vă povestesc pe scurt despre călătorie. N-o să vă amintesc nici de drum, nici de careta îndrăcîtă, nici de cai şi vizitii care au întotdeauna vreme de pierdut. Aţi picat acum de la drum, aşa că ştiţi ce înseamnă asta. Încep cu Piacenza. Tot timpul călătoriei a fost frig şi a plouat. E un orăşel adormit, uitat de Dumnezeu, cu străzi năpădite de ierburi, cu un zid de apărare dărâmat, în preajma căruia pasc vacile; tot acolo, nu departe de oraş, se văd case mohorâte şi copii murdari, jucându-se de-a valma cu purcei tot atât de murdari. Acolo, stând pe un deal, pe locul pe care altădată se înălţau bastioane romane, am înţeles dintr-odată ce e lenea. Mi se părea că întregul orăşel e împietrit în lene,

întocmai ca cei doi uriaşi încremeniţi — cele două genii înlănţuite ale Piacenzei — care stau de pază, neclintite, lângă palatul părăsit. Trist oraş! Parma se deosebeşte de Piacenza — are străzi destul de animate în comparaţie cu străzile altor oraşe italiene. În piaţa în care se înalţă catedrala, baptisteriul şi campanila — asta înseamnă clopotniţă — se întinde aceeaşi linişte măreaţă ce îneacă toate. Trebuie să ştiţi că aici, pe cupola catedralei, se află vestitele fresce ale lui Coreggio, de care cunoscătorii se extaziază şi acum.

Numai Dumnezeu ştie cum or fi fost frescele înainte vreme; dar acum, vă asigur că nici măcar un chirurg într-un acces de nebunie n-ar fi în stare să-şi închipuie o asemenea claie de membre încolăcite şi o astfel de încâlcitură de braţe şi de picioare... Tot aici se află mormântul lui Petrarca şi palatul Farnese. Închipuiţi-vă un fel de clădire uriaşă de lemn, mohorâtă, pe jumătate dărâmată — teatrul; parterul e construit după modelul teatrelor romane, iar deasupra odăi mari, nu loje, ci odăi în lojă, în care se lăfăia altădată nobilimea. Acum o sută zece ani, în teatru se dădeau spectacole; astăzi, cerul se uită înăuntru prin acoperişul spart, iar în loje şi-au făcut cuib şobolanii; scena a putrezit şi ea şi s-a prăbuşit. Dacă fantomele dau spectacole cumva, desigur că aici joacă, pe această scenă fantomatică, în ducatul fostei împărătese Maria Luiza.

— Parcă aşa se numea soţia lui Napoleon Bonaparte? întreabă Georgina.

— Întocmai, drăguţă. Parma a fost dată ca zestre fostei împărătese Maria Luiza, soţia lui Napoleon, prin anul o mie opt sute paisprezece. Aşadar, după Parma, am trecut la Modena. Nu demult, acum treizeci de ani, ducele d'Este, pe care poporul îl izgonise ca să scape de tiranie, a pus din nou mâna pe cetate. În Modena am intrat pe vreme frumoasă. Am vizitat catedrala în timpul slujbei şi l-am mâhnit tare pe un biet moşneag cocoşat, refuzând să mă duc să văd nu ştiu ce căldare pe care cei din Modena o păstrează cu sfinţenie într-un turn vechi,

— O căldare într-un turn vechi? exclamă Georgina, care nu pierde o vorbă din cele spuse de Dickens.

— Nu-i chiar o căldare obişnuită, drăguţă. În secolul al XIV-lea, Modena a răpit-o de la Bologna, forţând astfel o declaraţie de război. Dar mărturisesc, spre ruşinea mea, că nu m-am dus să văd căldarea. Din Modena m-am dus la Bologna. Alt oraş

vechi şi mohorât, sub un cer sclipitor. Arcade grele deasupra lespezilor, pe străzi din vremuri străvechi şi arcade mai svelte în părţile mai noi ale oraşului. Şi iarăşi o groază de biserici, rânduri de credincoşi pe jumătate adormiţi, fum de tămâie, clopote, preoţi în odăjdii bogate, zugrăveli, lumânări de ceară, altare dantelate, icoane, flori artificiale. După congresul de la Viena, Bologna e dată în stăpânire papei, dragele mele. La Academia de Arte Frumoase sunt destule tablouri interesante, mai cu seamă de Guido Domenico şi Ludovico Carraci. Mi s-a dat o cameră la etajul de sus al hotelului, undeva, departe de coridorul principal în care n-am putut nimeri niciodata. Lacheul şef avea o manie, în legătură cu noi, englezii. O manie inofensivă: lord Byron.

— Ciudată manie, spune Kate.

— E şi părerea mea. Am descoperit-o întâmplător. Făcusem observaţie, în timpul mesei, că rogojinile cu care erau acoperite podelele sunt foarte potrivite cu anotimpul in care ne aflăm. Şi el s-a grăbit să-mi aducă la cunoştinţă că şi lord Biron — el aşa a rostit, Biron — se uita cu aceeaşi plăcere la aceste rogojini. Şi băgând de seamă că nu-mi prea place laptele, a spus cu multă însufleţire, că nici lord Biron nu-l putea suferi. Ştia absolut orice despre milord Byron. Şi la plecare, ploconindu-se pentru ultima dată, a găsit prilejul să-mi şoptească discret — că şi lui milord Biron îi plăcea să meargă pe acelaşi drum. Signore!

Chemarea era adresată oberului, pe care parcă îl înghiţise pământul. Dickens, enervat, il cheamă a doua oară cu un ton ameninţător. În sfârşit, cel chemat îşi face apariţia, mergând în fruntea a doi chelneri. Fiecare din membrii acestei procesiuni poartă câte o farfurie cu mâncare, farfurii ce-ar fi putut încăpea în voie pe o tavă. Faţa ca o lună plină a oberului radiază. Dând ochii peste cap, şopteşte cu evlavie, în vreme ce aşează farfuriile pe masă:

— Maccaroni! Cele mai bune din Mlilano...

Familia Dickens s-a obişnuit cu macaroanele, dar nu le apreciază gustul. Piept, şuncă cu ouă, zic şi eu; Dickens n-ar vrea să-şi schimbe obiceiurile. Dar e flămând şi mănâncă, subliniind unele fraze cu ajutorul cuţitului pe care-l ţine în mână.

— Trebuie să vă spun că nici n-am pus bine piciorul pe teritoriul papei, şi vizitiul meu a şi început să tremure ca varga.

Era pe înserat — la Bologna am ajuns cam pe la miezul nopţii. Avea o groază nespusă de tâlhari, faţă de care autorităţile n-au nicio putere. Se opreau mereu, şi el şi agentul meu cel viteaz — ştiţi, cel pe care l-am luat cu mine când am plecat din Genova — cercetând întruna bagajul legat la spatele trăsurii, să vadă dacă nu dispăruse cumva. Eram atât de plictisit, că aş fi dorit din tot sufletul să dispară odată, ca să scap de belea. Din Bologna am pornit spre Ferrara, alt ţinut stăpânit de papa. S-ar spune că Ferrara e mai saracă în populaţie decât restul oraşelor italiene. Străzile-i tăcute sunt năpădite de iarbă deasă. Are şi Ferrara palate, dar parc-ar fi cufundate în somn: casa Ariosto, închisoarea Tasso, vechea catedrală gotică...

Dickens face o pauză, prinzând cu dibăcie macaroanele, pe care le zvârle, cu graţie, în gură, ca un adevărat italian.

— Despre Veneţia n-o să vă vorbesc acum...

— De ce, Charles? întreabă Georgina, care caută să prindă macaroanele cu aceeaşi dibăcie.

— Despre Veneţia ar trebui să vă povestesc mai în amănunt, Georgina, şi acum nu prea avem timp. Dar ceva tot trebuie să vă spun: m-am aşteptat la multe de la vestitul oraş, dar ce-am găsit a întrecut toate aşteptările. Am stat puţin; vremea a trecut ca un vis. Cred că nici „O mie şi una de nopţi˝ nu m-a entuziasmat ca Veneţia. De aici, m-am dus la Verona, care împreună cu Veneţia au fost cedate austriacilor prin pacea de la Paris, îndată după războaiele napoleoniene. Aflaţi că vestita casă Capuletti nu-i departe de piaţa de alimente. Ia spune, Kate, ce crezi că e acum casa Capuletti? Degeaba, n-o să ghiceşti. Un han, dragă, un han ieftin, o cârciumă ordinară cu veşnicul „vetturino“, cu gâşte şi un câine nesuferit, care nici vorbă că l-ar fi muşcat pe Romeo, de-ar fi încercat să sară gardul. Ah! Am uitat să vă spun că cei din Verona au uitat cu desăvârşire unde se găseşte mormântul Juliettei. Departe de a fi dezamăgit, am aflat asta cu plăcere. E mult mai bine pentru Julietta să-şi doarmă somnul de veci undeva, departe de turişti, ferită de vizite!... Verona e minunată: are turnuleţe zvelte, un castel monumental, biserici lucrate în marmură, chiparoşi şi ulicioarele străvechi şi tăcute acum, dar care răsunau cândva de glasurile lui Montagu şi Capuletti.... Într-un teatru mic, modern de tot, se mai joacă şi azi opera „Romeo şi Julietta“. Tot acolo se afla şi vestita galerie de tablouri, tablouri atât de groaznice că e

o adevărata plăcere să le vezi cum se distrug... Ce să vă spun despre Mantua?

Îşi toarnă iar vin în pahar şi bea.

— Şi Mantua e cedată austriactilor? întreabă Kate.

— Da. E mult de când au pus mâna pe ea, acum vreo sută cincizeci de ani. Bonaparte le-o luase, dar treizeci de ani mai târziu s-au întors iar. Un oraş searbăd. În schimb, n-are mulţi turişti. Am fost sfătuit să văd palatul Te, spuneau că are o înfăţişare ciudată, că nu seamănă deloc cu alte palate. Fleacuri! Nu se deosebeşte întru nimic de altele, atâta doar că e aşezat între bălţi, şi pereţii sălii principale au drept podoabă nişte hâzenii de nedescris, pictate de Julio Romano. Închipuiţi-vă zeci de uriaşi, atât de groaznici la vedere, atât de urâți, că nu înţelegi ce i-a venit pictorului să înfăţişeze asemenea monştri. Cică ar fi vorba de lupta dintre Titani şi Jupiter. Feţe umflate, obraji crăpaţi, mâini şi picioare răsucite... Peste ei se prăbuşesc stânci, pe care zadarnic încearcă unii să le oprească... Ai impresia că un val de sânge se revarsă asupră-ţi... Vai! Şi-am mai văzut la Mantua statuia lui Virgiliu, pe care cei de acolo îl numesc „poetul nostru“, şi-am mai văzut o piaţă ridicată de diavol într-o noapte, habar n-am cum. Aşa i se spune: „Piaţa Diavolului“... Am admirat-o şi am hotărât că pot pleca la Milano. Asta-i. Acum să mergem. Signore! Il conto!

De data asta, oberul nu mai întârzie. Nota e înfăţişată cât ai clipi. Plecăciuni adânci, şi turiştii pleacă să vizitele Milano.

Dar a venit vremea să se grăbească spre Londra; Crăciunul e aproape, şi cititorul trebuie să-şi primească povestea de sărbători, „Clopotele˝. Kate şi Georgina se întorc la „puişorii“ de la Genova, iar el trece Alpii. Sus, pe creasta Simplonului, se gândeşte fără voie la chimvale. Aceste obiecte neînsufleţite de aramă, dacă sunt lovite cu furie, simt desigur acelaşi lucru ca el, acum. Nu, nici gând să fie din pricina peisajului, care-l încântă, ci pur şţ simplu din pricina frigului. E o iarnă timpurie, aspră, şi sezonul nu e prea potrivit ca să admiri Elveţia de pe culmile trecătorii. Prin Friburg, zoreşte tot înainte, spre Paris.

Trebuie să recunoască deschis că-i face plăcere să fie dus ca vântul de careta îndrăcită. Într-o vreme e drept că-şi blestema soarta de reporter care-l expunea în fiecare clipă să-şi rupă gâtul. Dar se vede că şi senzaţiile astea au farmecul lor. Îşi

păstrase obiceul de a-l zori întruna pe vizitiu şi avea să rămână cu năravul acesta toată viaţa.

Deschide uşa din Lincoln's Inn Fields. Forster, pierzându-şi pentru o clipă respectabilitatea, îl strânge în braţe. Se bucură sincer. Şi lui Dickens îi fusele tare dor de el.

Trece în braţele altui prieten, Maclise, care îi pune îndată sub ochi o vignetă pentru „Clopotele". Sfatul cu cei doi buni prieteni se prelungeşte până adânc în noapte. „Clopotele" au fost culese, şi corectura îl aşteaptă.

Prietenii stăruie să le citească povestea lui Toby Veck.

Macready, care nu-i liber în seara când au hotărât prietenii să se adune ca să asculte „Clopotele", îi cere lui Dickens să-i citească lui singur povestea, înainte. Se poate să-l refuze?

Ce emotivi sunt artiştii! Cu cât un artist e mai mare, cu atât e mai uşor de impresionat şi cu atât mai greu îşi poate ascunde tulburarea. Macready râde în hohote când e vorba de râs, ascultând „Clopotele",şi plânge atât detare la pasajele duioase, încât autorul se poate mândri.

Dar la pasajele duioase din „Clopotele" nu plâng numai artiştii care, precum se ştie, au firea slabă. Harness şi Dies nu sunt artişti. Cel dintâi, cleric şi predicator, nu-i străini de literatură, căci a publicat şi el, acum câţiva ani, o operă dramatică; iar al doilea, tot cleric, e un bun cărturar.

Şi plâng şi ei a doua zi, la 2 decembrie,în Lincoln's Inn Fields, unde s-au adunat prietenii ca să asculteprovestea cu clopotele care i-au ajutat pe cei umiliţi şi fără apărare, pecetluind ipocrizia lui Alderman Cute şi a altora de teapa lui.

La Forster acasă, în Lincoln's Inn Fields, s-au adunat prietenii: Maclise, Carlyle, Jerrold, pictorul Stanfield, preoţii învăţaţi amintiţi mai sus; vine şi fratele lui Dickens, Frederick, şi încă cineva. Toţi sunt emoţionaţi, foarte emoţionaţi: ascultă cu răsuflarea tăiată, să nu scape niciun cuvânt. Nimeni nu găseşte curios că cei doi clerici plâng. Toţi sunt încântaţi de poveste, dar şi de meşteşugul cu care e citită. Va veni vremea să-şi amintească toţi de ziua aceea de 2 decembrie, când s-au convins că autorul „Clopotelor" nu rămâne mai prejos în arta cititului decât Macready. Şi sunt de acord, în unanimitate — cum fusese de acord cu o zi înainte şi Macready — că, fără îndoială, autorul aplică o lovitură de pumn în ochii monstrului numit ipocrizie…

Iată-i pe ipocriţii care fac isprăvi în arena activităţii sociale: Alderman Cute şi sir Bowley, membru în Parlament! Alderman Cute — cu o faţă urâtă şiumflată, e judecător, mâna dreaptă a primarului, pricepându-se de minune cum să se învârtească pentru ca s-o ducă mai bine. Mr. Cute respinge cu îndărătnicie ideea că ar exista pe lume calicime şi cerşit şi o specie de oameni numiţi flămânzi. Prostii! Nu există niciun rău social: aşa-zişii săraci se hrănesc foarte bine — ce, n-a văzut el pe masa lui Toby Veck, la prânz, farfuria cu mâncare de burtă?

Aşa-zişii săraci îl pisează pe Alderman cu tot felul de ne- norociri existente numai în capul lor şi împuiază şi capul tuturor cu născocirile astea. Şi de aceea, Alderman Cute e hotărât să pună capăt acestor palavre — să sfârşească odată cu toţi golanii şi femeile sărmane care mor de foame. Ba, luase chiar hotărârea să pună capăt şi sinuciderilor; că, deşi mort de foame — cum spun ei — ticăloşii ăştia de calici mai au şi îndrăzneala să-şi pună capăt zilelor. Şi-şi va duce hotărârea la îndeplinire, nu mai încape îndoială, ca să nu-i mai vină nimănui în minte să scornească tot felul de poveşti despre relele sociale, împuind capul oamenilor de treabă cu tot felul de năzbâtii.

Alături de ipocrizia primejdioasă şi cumplită a lui Cute, cititorii mai cunosc şi alt soi de făţărnicie, întruchipată de sir Bowley, membru în Parlament. Judecătorul Cute e încredinţat că toate merg de minune şi e nevoie numai să stăvilească odată palavrele cu privire la mizerie; pe câtă vreme sir Joseph Bowley încearcă să-l convingă pe sărmanul Toby că munca îl înnobilează pe om. Sir Joseph ei gata să dea o mâna de ajutor lui Toby — bineînţeles, moraliceşte — dacă făgăduieşte să-i asculte poveţele, abţinându-se de la lăcomie, lene, beţie şi alte ispite. Şi sir Joseph îi făgăduieşte, în schimb, sprijinul său, protecţia unui bun părinte, bineînţeles, dacă Toby cel veşnic flămând îşi va lua ca îndreptar în viaţă regulile de buna purtare demne de orice muncitor. Preceptele de care-i vorba sunt uşor de ţinut minte; — muncitorul trebuie să ducă o viaţă aspră, trebuie să se arate dezinteresat şi respectuos, să-şi dea copiii la şcoli, deşi sunt lipsiţi de mijloace şi, mai ales, să-şi plătească regulat datoriile… Şi atunci, propovăduieşte sir Joseph, toţi cei ca Toby vor putea merge cu fruntea sus, desfătându-se în voie de răcoarea atât de plăcuta a dimineţii…

Carlyle, om de cincizeci de ani, filosof, istoric, cărturar vestit, eseist, lector, autorul operei „Istoria Revoluţiei Franceze“, al volumului de filosofie „Sartor Resartus“ şi al altor multor eseuri şi lucrări istorice, se arată grozav de încântat. El e autorul cărţii „Eroii şi eroismul în istorie“, volum alcătuit dintr-o serie de prelegeri de etică, ţinute în faţa unui auditoriu select, şi al culegerilor de eseuri publicate de curând, despre societate — „Trecutul şi prezentul“. Carlyle e sincer; ca un adevărat puritan ce e, dispreţuieşte tertipurile diplomatice. Poţi să te încrezi în sinceritatea lui, şi când atacă necruţător, cu tot focul credinţei, ideile nesănătoase, şi când aduce laude.

Dickens e mişcat. Aşadar, s-a dovedit că a avut dreptate când se gândea că povestea lui de Crăciun are lucruri bune şi că ideea din „Clopotele“, ca şi aceea din „Cântec de Crăciun”, au găsit un puternic răsunet în inimile ascultătorilor. Acelaşi ecou îl va trezi, acum nu mai are nicio îndoială, în toate inimile cititorilor.

Se întoarce la Genova. Vrea să-şi petreacă zilele Crăciunului acasă, în femlte, la palatul Peschiere. În a doua jumătate a lunii ianuarie o va lua pe Kate şi va porni din nou prin Italia. Deocamdată, nu are nicio idee sau vreun plan literar nou. Însă anul acesta nu va scrie niciun roman. Îşi poate îngădui şi el un răgaz.

7
IARĂŞI INIMA

În palatul Barberini rămâne cu privirile aţintite asupra portretului Beatricei Cenci. Oare cine nu cunoaşte viaţa scurtă a Beatricei Cenci şi moartea ei pe eşafod drept pedeapsă a amestecului în omorul bătrânului Francesco, stricatul, mârşavul ei tată?

E sigur că dintre toate giuvaerurile Romei, portretul acesta îi va rămâne veşnic viu în suflet. Beatrice are abia şaisprezece ani. La vârsta asta a surprins-o moartea. Se uită la el cu atâta durere, cu atâta jertfă în ochii ei mari, că ți se rupe inima s-o părăseşti aşa, în voia soartei. Totuşi, în durerea ei, ce nu mai are nimic pământesc, se întrezăreşte nădejdea în mila Celui-de-sus, dincolo de moartea de care nu poate fi cruţată. Şi cum să-ți mai stăpâneşti lacrimile, privindu-i chipul feciorelnic? Se spune că Guido Reni ar fi văzut-o trecând în carul care o ducea spre locul

osândei şi i-a prins chipul din fugă, fixându-i-l apoi pe pânză, din amintire. Se poate să fie aşa. În orice caz, mâna pictorului parcă ar fi fost călăuzită de providenţă.. Dickens nu va uita niciodată privirea nefericitei Beatrice. Ce mare maestru e acest Guido Reni şi cum se pricepe el să trezească în privitor porniri sufleteşti adânci! El nici nu poate compara tablou! acesta cu „Cina cea de taină“ a lui Leonardo, pe care a văzut-o şi cu Kate, la Milano, în biserica Santa Maria delle Grazie. Cunoscătorii se extaziază în fața „Cinei celei de taină“. Desigur, e o lucrare minunată, cine ar putea-o contesta, păcat că tabloul s-a ruinat cu timpul şi a pierdut şi din pricina numeroşilor restauratori necunoscuţi care au încercat să împrospăteze culorile şi mai mult au schilodit chipurile personajelor care participă la „Cina cea de taină“; aşa că pânza nu-ți lasă impresia la care te-ai aşteptat.

Stă în faţa Beatricei Cenci şi nu se poate desprinde de tabloul pictorului bolognez, atât de sentimental şi dulceag. La Roma, a sosit de puțină vreme, abia sunt zece zile de când a plecat din Genova, luând drumul Pisei. Sunt două zile de când era încă dezamăgit de Roma. În primul rând, pentru că oraşul „etern“, cum i se zice, s-a dovedit a nu se deosebi prea mult de alte capitale: pe străzile principale, aceeaşi zarvă de afaceri, aceleaşi magazine şi trăsuri. Un astfel de oraş nu-ţi poate trezi niciun fel de amintiri istorice. În mult slăvită catedrală Sfântul Petru, e poate interesant să te nimereşti în timpul unei slujbe pompoase; totuşi, ca să fim sinceri, trebuie să recunoaşem că vizita într-o catedrală anglicană îţi dă o satisfacţie cu mult mai mare, ascultând orga, decât spectacolul aşa de pompos al slujbei catolicilor... Chiar când oficiază însuşi papa, slujba nu-ţi stârneşte emoţii religioase, iar catedrala aduce mai degrabă a Pantheon sau a Senat, cam aşa ceva.

Însă ieri a fost pe ruinele Colosseumului. Iată, în sfârşit, Roma cea adevărată, Roma pe care te aşteptai s-o vezi! Ziduri milenare căzute în ruină, învăluite în iederă, portaluri năpădite de ierburi înalte, catacombe uriaşe, arena, pe care vremea a depus mai multe straturi de pământ în decursul atâtor secole; strălucind în bătaia soarelui, arcadele lui Constantin, Septimius, Sever şi Titus... Asemenea privelişti nu se pot uita. Şi de te ajută şi imaginaţia, uşor îţi poţi închipui o mulţime enormă stând în jurul

arenei, în care ţipetele celor ce mor se contopesc cu sângele care curge gârlă.

Colosseumul întrece tot ce a văzut în Roma. Mai are de vizitat încă odată catedrala Sfântului Petru şi alte biserici ale oraşului, ca să vadă frescele şi statuile despre care au scris atâta, înecându-se în extaz, criticii de artă. Şi, înainte de toate, Vaticanul. Câte tablouri şi sculpturi vestite se află acolo! Iată, în sfârşit, şi cupola prea slăvită a capelei sixtine — „Judecata de apoi“ a lui Michelangelo.

Se uită la cupolă până ameţeşte. Alături de el, în aceeaşi atitudine, stă Kate. Când se află astfel cu capul ridicat, s-ar părea că bărbia ei e aşa cum ar trebui să fie, în realitate însă e inexistentă, făcând una cu gâtul. Kate priveşte neclintită în sus şi ochii ei mari sunt şi mai căscaţi. De admiraţie, oare?

Când ieşiră din Vatican, Dickens o întreabă dacă-i aşa. Da, plafonul îţi lasă o impresie zguduitoare. „Judecata de apoi“ i se pare cea mai frumoasă operă de artă.

Şi Kate ridică încet spre el lumina ochilor ei, nu ştiu cum, întotdeauna puţin adormiţi.

— Mi-e cu neputinţă să înţeleg — spune el cu enervare — cum poate un om sensibil la frumos să afirme că în „Judecata de apoi“ s-ar afla măcar ceva pe măsura subiectului atât de înălţător. Tu, Kate, eşti victima cunoscătorilor de arta care se entuziasmează cu prea multă uşurinţă. Mi se pare, însă, că acest entuziasm nu e compatibil cu o apreciere corectă a operelor cu adevărat mari. În Veneţia, bunăoară, am văzut „Adormirea“ lui Tiziano şi nu pricep cum poate cineva să admire frumuseţea ne-întrecută a acestui tablou şi să se extazieze în acelaşi timp în faţa altora care nu fac două parale. Dar aşa obişnuiesc cunoscătorii de artă.

— Şi care ar fi tablourile de două parale apărate de cu-noscătorii de artă? întreabă Kate. Văzuse în ziua aceea atâtea picturi şi sculpturi minunate, că nu putea să-şi amintească de niciuna care să nu facă doi bani.

— Ah! de pildă, caraghioslâcul acela al lui Rafael, pe care l-am văzut mai înainte, Papa Leon al IV-lea, făcând minunea şi oprind pălălaia incendiului. Şi când te gândeşti câţi oameni se extaziază în faţa acestui tablou! După care trec în sala veroneză şi arată acelaşi entuziasm în faţa tabloului genial, de acelaşi Rafael, „Schimbarea la faţă“. E posibil aşa ceva?

Caraghioslâcul lui Rafael! Kate dă din umeri. În niciun caz n-ar fi putut numi caraghioslâc tabloul lui Rafael. Tace. Dickens, însă, simţindu-i desaprobarea, spune:

— Poate să fie o erezie, dar eu nu mă sfiesc să susţin că în Vatican, după părerea mea, pe lângă tablouri şi sculpturi de valoare, s-au aciuat şi altele care nu fac nici două parale... Eu nu pot trece peste adevărurile admise de toţi, adică peste proporţia normală a mâinilor, picioarelor şi a capului şi când dau de opere care mă silesc să-mi amintesc de aceste adevăruri, nu le pot admira. Prefer să vorbesc deschis, draga mea.

Şi amintindu-şi de ceva, urmează:

— Când văd, de pildă, un puşti de barcagiu înfăţişat ca heruvim, un birjar travestit în evanghelist, nu înţeleg ce motiv aş avea să mă entuziasmez în faţa unui asemenea tablou, oricât de mare ar fi reputaţia pictorului. Şi să-ţi spun sincer: nu-mi plac deloc toţi sfinţii aceştia: Francisc, Sebastian şi aşa mai departe. Când văd că chipurile nu-s potrivite cu subiectul, desigur că nu pot reproşa nimic pictorului, pentru că ştii care-i adevărul, draga mea? Pictorii de pe vremea aceea erau la cheremul călugărilor şi al clericilor de vază, fiind siliţii să picteze numai călugări şi oameni ai bisericii care doreau cu orice chip, din vanitate sau din prostie, să figureze pe tablou ca sfinţii apostoli.

— Bine, dar Roma e plină de o sumedenie de opere de artă vestite...

Dickens parcă se aştepta la fraza asta.

— De pildă, toate cioburile de statui, scormonite din pământ, aşezate în Vatican, numai din cauza asta, cu toate ca n-au altă calitate decât vechimea lor! Numai punând ochelarii făţărniciei poți să te extaziezi în fața lor, declarându-te om cu gusturi alese, pentru că ţi-ai dat osteneală să-ţi pui asemenea ochelari. O sumedenie de opere de artă! De acord. De pildă, statuia lui Canova. Dar n-am văzut noi oare, în catedrală şi în alte biserici, statuia lui Bernini şi a ucenicilor lui? În viata mea n-am văzut ceva mai dezgustător. Artere şi vine groase cât un deget, părul ca o şerpărie; cât despre poze, întrec orice margini — e o adevărată scrânteală. În niciun alt loc de pe globul pământesc nu se află un număr mai impresionant de sculpturi nereuşite ca în Roma.

Nici vorbă că nu-i poți schimba ideile, odată ce-a luat-o într-o parte. Părăsesc împreună Roma. Februarie e rece. E mai puţin entuziasmat de golful din Neapole decât de cel din Genova. Nici ca oraşe nu se poate compara. Nu e de mirare. Genova, după părerea lui, nu-i întrecută decât de Veneţia.

Neapole e groaznic cu lazzaronii săi. Nicăieri n-a găsit atâta murdărie şi mizerie ca în Neapole; poate chiar nicăieri pe globul pământesc nu se află o sărăcie atât de cruntă.

Dickens a hotărât să facă o ascensiune pe muntele Vezuviu. Georgina venise şi ea aici; Dickens îi scrisese să vină, căci se plictisea, sărăcuţa, la Genova. Ascensiunea mai şterge din impresiile neplăcute de la Neapole, priveliştea ce se desfăşură în noaptea cu lună, sub ochii turiştilor, e de neuitat.

La întoarcere trece prin Roma. Apoi, în drum, se opreşte la Florenţa. Oraşul se arată călătorului pe când urcă dealul în caretă. Colo jos, în valea tăiată de râul Arno, se întinde cetatea minunată, poleită cu aur, de razele răsăritului de soare.

Şi Florenţa, ca şi Veneţia, îti lasă o impresie neştearsă. O să-ți aduci mereu aminte de străzile ce despart palatele de piatră, îngrămădite unele într-altele, greoaie şi mohorâte, care fuseseră odinioară sortite să-şi apere stăpânii. În aceste palate ca nişte cetăți, după ferestrele mici, ferecate, s-au petrecut lucruri sinistre; iar Palazzo Vecchio — o îngrămădire de piatră dintre cele mai monumentale — cu turnul de pază dominând întregul oraş, zău, îţi evocă groaznicul castel Otranto, despre care povestea Horace Walpole cel iscusit… Pe pereţii sălii principale atârnă tablouri proslăvind, bineînţeles, familia Medici şi poporul războinic al Florenţei. Dacă turistul nu-i sătul de atâta belşug de tablouri şi statui văzute în Italia, îşi poate face o idee deplină de comoara artistică a Florenţei, vizitând mulţimea de săli din palatele florentine. Şi atunci se va încredinţa că Florența păstrează, până în ziua de astăzi, o colecţie universală de opere de artă făurite din timpuri străvechi.

Dar pe Dickens îl obosiseră atâtea opere de arta. Trebuie să se întoarcă la Genova, unde se va odihni după călătoria prin Italia şi-şi va rândui, pe îndelete, impresiile culese din oraşele italiene.

Iată-l iarăşi în palatul Peschiere. Lucrul nu-l zoreşte şi poate lenevi după exemplul simpaticilor italieni.

În sfârşit, a venit vremea să-şi ia rămas bun de la palatul Peschiere. Pe calea ce duce prin Elveţia, peste Saint-Gothard, călătorii noştri se întorc acasă spre sfârşitul lunii iunie.

Curând după aceea, cei câţiva angajaţi ai micului teatru Royalty de pe Dean-Street, închiriat de Miss Kelly, vor fi martorii unei privelişti cu totul neobişnuite. Într-o bună dimineaţă doi gentlemeni, călăuziţi de un al treilea, îşi fac apariţia pe scena teatrului. Cum s-ar putea să nu-l recunoşti pe Charles Dickens în fruntea lor! Dar şi ceilalţi doi nu sunt nişte necunoscuţi. Uite-i pe Mark Lemon, redactorul revistei „Punch“, şi pe Mr. Douglas Jerrold.

Mr. Charles Dickens îşi leapădă redingota, rămânând într-o vestă de catifea roşcată; Mr. Mark Lemon îi urmează pilda înarmaţi cu ciocan, burghiu şi cuie, se reped în sală şi se apucă de lucru, pregătind lojile şi parterul şi numerotând, cu grijă, locurile. În vremea asta, Mr. Douglas Jerrold se căzneşte să construiască pe scenă un cămin care să dea publicului o cât mai plăcută iluzie. Îi pune zorzoane roşii şi var stins, ca să apară cât mai asemănător cu realitatea. După ce şi-au dus lucrul la bun sfârşit, gentlemenii pleacă. Spectatorii, pentru primirea cărora se fac atâtea pregătiri, vor vedea pe scena de la Royalty un spectacol de amatori. Va fi reprezentată piesa destul de cunoscută „Fiecare cu năravul său“ de Ben Johnson. Regizor — Mr. Charles Dickens; tot el e şi eroul principal, căpitanul Bobadil.

Mr. Charles Dickens e un regizor în toată puterea cuvântului şi nu e mai prejos decât oricare gentleman care şi-a ales îndeletnicirea asta atât de grea. În scurtă vreme, avea să-şi dea scama de lucrul acesta şi personalul teatrului Royalty. Când Dickens se aşează la măsuţa din colțul scenei, toți actorii îşi îndreaptă privirile spre el. Sunt gata să-l asculte ca nişte marinari pe căpitanul lor în timpul furtunii. Are un ton autoritar, dar dă dovadă de multă răbdare când unul dintre actori se poticneşte. Politicos, dar cu multă stăruinţă, Dickens îl sileşte să repete jocul de scenă până ajunge la rezultatul dorit.

Lucrul nu e tocmai uşor. Actorii n-au experienţă. Deşi însufleţiți de o dorinţă înflăcărată de a-i întruchipa pe eroii lui Ben Johnson, nu izbutesc decât cu destulă greutate. Maclise, spre exemplu, trebuie să renunţe. Tot aşa, pictorul Stanfield, recunoscând că nu-i în stare să-l întruchipeze pe Downright, se retrage şi el. Stanfield susţine că nu-i cu putinţă să îmbini sarcina

copleşitoare de decorator cu cea de interpret al unui rol, fie cât de mic, ca Downright. Fie şi aşa! La urma urmei, poţi fi pictor de talent şi, totuşi, un prost actor.

Regizorul, însă, e mulţumit. Iată, dl. Forster e minunat în rolul lui Katly. E bun şi Douglas Jerrold, care apare în maestrul Stevens; la fel şi Mark Lemon, redactorul revistei „Punch“, chiar şi Leech, cunoscutul caricaturist de la „Punch“, o scoate la capăt în rolul maestrului Mathew.

Dar când vine vremea să apară eroul principal — căpitanul Bobadil — regizorul părăseşte puntea de comandă. Transformarea are loc sub ochii partenerilor.

Iată-l cum se lasă pe un pat tare din cămăruţa sacagiului — unde locuieşte căpitanul — şi strigă către gazdă: „O cană de bere!“ Dar ăsta nu mai e Dickens; ăsta-i un lăudăros, un mincinos, un ticălos şi un îngâmfat; e însuşi tipul lui Falstaff în varianta lui Ben Johnson. Pe vremea învăţatului Ben şi a reginei Bess, o sumedenie de căpitani de felul lui Bobadil, după ce-şi părăseau posturile, îşi duceau zilele pe undeva, prin dosul curţilor din veselul oraş al Londrei. Ei bine, unul din ei fusese întruchipat chiar aici pe scena micului teatru al domnişoarei Kelly cu un realism atât de convingător, încât partenerii rămăseseră uluiţi. E noapte, şi tineretul „de elită“ benchetuieşte undeva, într-un tripou; bineînţeles, cu el benchetuieşte, pe gratis, şi „bravul“ căpitan; nu se simte tocmai bine, trebuie să se dreagă.

Repetiţiile continuă; Dickens trece de la măsuţă pe scenă, şi când îşi joacă rolul, angajaţilor d-rei Kelly, care urmăresc pregătirea spectacolului, nu le vine să creadă că Mr. Dickens nu jucase mai înainte în Drury Lane. Iată-l, la sfârşitul scenei întâi din actul doi, bătându-şi joc de Downright, cum zbiară în gura mare: „Derbedeul!“ şi dispare din scenă. Iată-l, iarăşi, sigur de sine, cum nesocoteşte sabia: „E din Toledo! Cu neputinţă!“ şi o îndoaie cu dispreţ. Iată-l lăudându-se cu neruşinare cum subestimează oştile duşmane pe care le-ar da gata în doi timpi şi trei mişcări. Să aibă el încă douăzeci de viteji ca dânsul, pe care să-i înveţe tainele meşteşugului mânuirii spadei şi atunci vai şi amar de vrăjmaşi! Aici revarsă o avalanşă de cifre: sunt sutele de inamici cărora le pregăteşte o soartă tristă. Dar cum nu-i tare în socoteli, schiţează în aer, cu mâna, cifră după cifră,

face totalul şi termină cu un gest superb: o linie precisă ce reprezintă toată suma — vai de duşmani!

Dickens e răpit de pregătirea spectacolului. Piesa învăţatului Ben nu-i uşoară pentru niciun regizor; se întâmplă să fie şi prima piesă clasică pe care o pune în scenă, nu de felul fleacurilor pregătite mai înainte pentru americani. Are atât de lucru; nu mai ştie unde-i e capul! E prins de dimineaţă până seara: regizează, îşi repetă rolul, îl îndeamnă pe Stanfield să dea zor cu decorurile, supraveghiază lucrul recuziterului şi al decoratorului, instruieşte sufleurul. Dar nu se mulţumeşte numai cu atât; i se pare că dulgherii lucrează prea încet şi, înfierbântat, apucă tesla, dând o mână de ajutor.

Acasă, de după uşa biroului, se aude un zgomot neîntrerupt. Îşi învaţă rolul, repetă întruna aceeaşi frază, acelaşi gest, până ce se încredinţează că mai mult decât atât nu poate da.

— Ha, ha, ha! se îneaoă în râs Charley, cel de opt ani, intrând în sufragerie unde mama şi tanti Georgina îl aşteaptă pe Dickens, care trebuie să intre din clipă în clipă.

— Ce-i cu tine, Charley? îl întreabă Georgina, în vreme ce Kate ridică mirată din sprâncene.

— Papa a uitat azi să-nchidă uşa şi, cum treceam prin faţa biroului, am văzut... Vai, nu mai pot! Papa şedea pe scaun şi s-a sculat, pe urmă iar s-a aşezat şi iar s-a sculat şi iar...

— Charley, isprăveşte odată! îl întrerupse Kate. Până când o să spui mereu acelaşi lucru?

— Iar s-a aşezat şi iar s-a sculat şi iar...

— Ajunge! răsună porunca. Ce găseşti de râs? Papa învaţă rolul.

— Eu m-aş plictisi să-nvăţ rolul aşa, declară Charley cu hotărâre.

— Tu încă nu pricepi nimic. Mai bine spume-mi de ce te-ai uitat pe gaura cheii? Papa nu uită niciodată să-nchidă uşa.

Charley nu s-a aşteptat la întrebarea asta vicleană. Neagă faptul de care-i învinuit, dar îşi dă seama singur că ceea ce spune nu sună tocmai convingător. Se aud paşi. Dickens intră. În sfârşit, se vede că-şi ajunsese scopul şi rezolvase problema cum trebuie să se scoale şi să se aşeze pe scaun căpitanul Bobadil.

În seara aceea de septembrie în care a avut loc spectacolul, Dickens

s-a bucurat de un mare succes. Dar nu numai el, ci şi artiştii lui. Acum se poate întoarce la povestea de Crăciun.

Iarăşi trebuie să-i povestească cititorului ceva despre inimă. Doar asta-i datoria lui de scriitor; căci ce altă temă l-ar putea mişca mai mult pe un om, decât cea a inimii omeneşti? Dar trebuie să găsească o cheie nouă, ca să descuie inima din care să-şi ia avântul, ca pasările dintr-o colivie, cele mai nobile, mai calde şi mai omeneşti simțăminte. Oare iubirea conjugală, paşnică şi deplină, n-ar putea fi cheia cea potrivită? O dragoste deplină, un sentiment tihnit al căminului, la căldura vetrei... Pe vatră, deasupra focului, ceainicul cântă vesel, lemnele trosnesc uşor şi, alături, lângă cămin, soţia aşteptându-şi cu dragoste soţul. E idilic, dar care-i omul care s-ar lipsi de o idilă, dacă-i om, nu monstru cu inima împietrită?

Gândul îi zboară pe toate căile care se desprind — ca întotdeauna — din temă ca nişte raze. Şi deodată — niciodată nu poţi pătrunde legile fanteziei — îi vine în minte palatul Peschiere. Nu, nu palatul Peschiere, ci greierii. În fiecare seară începeau să-şi cânte cântecul, şi-l cântau fără întrerupere, îl cântau toată noaptea: gri-gri-gri, gri-gri-gri. Iată cheia! Cântecul lor să se îmbine cu cântecul ceainicului şi niciun om n-ar putea să reziste la farmecul idilei. Iar, mai târziu, la momentul potrivit, greierul duios, drăguţul, va făuri simbolul fericirii casnice şi gri-gri-gri-ul lui va deschide inima omului şi va elibera, ca pe nişte păsări, simţămintele cele mai calde şi mai omeneşti...

Dickens scrie „Greierul din vatră“. O înduioşătoare idilă despre tihnita fericire casnică a perechii Peerybingle, ameninţata la un moment dat să se schimbe într-o dramă conjugală. Pe idila căminului şi pe fericirea lui John Peerybingle — care nu mai e în prima tinereţe — cade umbra ameninţătoare a unui tânăr. Ah, de bună seamă, tânăra soţie a lui John Peerybingle, mititica cea blondă, rămâne credincioasă primei dragoste. Dar omul cu inimă de piatră, Texleton, fabricantul de jucării, îşi freacă mâinile de bucurie, prevăzând prăbuşirea idilei casnice. Iar omul cel bun, bietul John Peerybingle, e gata să pună mâna pe arma ucigătoare şi s-o doboare pe trădătoare. Mintea lui de om simplu e întunecată de setea răzbunării, iar în inima lui domnesc duhurile rele; simţămintele omeneşti nu mai pot ieşi la lumină.

Numai Charles Dickens poate să-i deschidă larg inima. Cititorii cărţilor sale sunt încredinţaţi de lucrul acesta. După cum

în „Clopotele“ fantezia scriitorului a născocit un duh al clopotelor, tot aşa şi acum năstoceşte o zână a greierului din vatră. Gri-gri! ţipă ascuţit greierul, şi un val de amintiri ale fericrii de altădată năpădeşte inima sărmanului Peerybingle. Gri-gri-gri! şi iată că în sufletul bietului om se redeşteaptă încrederea în „Mititica“ sa nevinovată.

În jurul intrigii centrale, Dickens brodează încă o poveste sentimentală, înduioşetoare până la lacrimi, în care e vorba de o fată oarbă, cu inima curată, şi de tatăl ei, Caleb. În ajun de Crăciun, cititorul va primi în dar o povestire nouă de care are tot atâta nevoie ca şi de cele două din urmă. Dacă Bradbury şi Evans îşi cunosc interesul, fără îndoială că povestea trebuie să prindă. Atunci, el poate să scape de o grijă, căci problemele ce începuseră să-l frământe de nu-şi mai găsea liniştea în ultima vreme se vor rezolva de la sine. Numai un orb nu e în stare să vadă că în Anglia lucrurile nu merg cum trebuie. Recolta e compromisă. Irlanda e în ajunul foametei, iar în Anglia se aşteaptă o lipsă totală de cartofi. Dezastrul se apropie pe zi ce trece. La fel se apropie şi data când burghezul îl va sili pe landlord să capituleze, adică să cedeze la presiunea Ligii şi să accepte anularea legilor referitoare la regimul cerealelor.

De altfel, nu e primul an în care cei doi organizatori politici, Cobden şi Bright, desfăşoară o activitate din ce în ce mai intensă. Mai prevăzători decât tovarăşii lor de credinţă, care aveau vederi mai strâmte, aceşti doi oameni presimt că burghezul nu mai are de aşteptat nimic bun de la viitor. După legea reformei electorale, adică de treisprezece ani încoace, situaţia clasei muncitoare nu se îmbunătăţeşte deloc. Şi ce perspective atrăgătoare făgăduiseră burghezii pe vremea aceea, pledând în gura mare pentru votarea legii! În faţa dezastrului, clasa muncitoare a răspuns cu chartismul, iar burghezii au încercat din răsputeri să înlăture pe orice cale ameninţarea chartismului. Şi mijlocul a fost găsit, trecând asupra proprietarului agricol răspunderea situaţiei economice din ţară. Şi s-a proclamat că anularea impozitului pe grâne şi a legilor referitoare la regimul cerealelor e singura salvare a Angliei.

Lozinca politicienilor burghezi liberali, lozinca zilei, se cristalizase în lupta împotriva impozitelor pe grânele importate. Se împlinea al şaselea an de când se flutura această lozincă. Asociaţia sau Liga luase naştere cam pe la începutul anului

1839. Şi în toţi aceşti ani, proprietarii agricoli au dus o luptă hotărâtă prin presă şi Parlament împotriva celor care aderau la chartism. S-a întâmplat ca Liga şi chartiştii să lupte alături, dar fiecare pentru scopurile lor. Iar Liga câştiga din ce în ce mai mulţi adepţi din rândurile chartiştilor, insuflând întregului popor englez ideea că pâinea ieftină va salva Anglia. Nu cererile politice ale chartiştilor, ci numai pâinea ieftină şi anularea impozitului pe cereale puteau lecui Anglia de toate nedreptăţile sociale.

Discordia dintre fruntaşii chartişti a fost cauza capitală a slăbirii chartismului; aveau două programe agrare; printre aceş-tia se aflau mulţi politicieni foarte prevăzători care-şi apărau numai interesele lor pur economice. Alţii, în sfârşit, membri de rând, pierduseră credinţa în reuşita mişcării, mai ales după greva generală nereuşită din toamna anului 1842. Au mai fost şi alte multe pricini ce-au contribuit la succesele din ce în ce mai mari cu care se mândreau susţinătorii Ligii. Într-adevăr, pâinea ieftină şi scăderea preţurilor înăuntrul ţării făgăduiau muncitorului o oarecare îndulcire a cruntei lui mizerii. De aceea, mulţi muncitori luptători s-au alăturat Ligii şi s-au îndepărtat de chartism. Ei nu şi-au dat seama că industriaşii şi negustorii, luptând pentru anularea impozitelor pe cereale, se apărau de cererile clasei muncitoare. Dar cu cât agricultorii măreau preţul pâinii, cu atât muncitorii cereau mai stăruitor mărirea salariilor, iar grevele din ţară erau din ce în ce mai numeroase şi situaţia burghezilor tot mai primejduită.

Primejdia unei izbucniri a nemulţumirii, însă, îi ameninţa şi pe landlorzi. Politicienii iscusiţi ai partidului *tory* îşi dădeau seama de această situaţie. Atât timp cât ameninţarea nu bătuse încă la uşă, partidul tory respinsese toate cererile burgheziei. Dar, cu cât creştea mizeria maselor populare, cu atât se apropia şi ceasul capitulării pentru partidul *tory*. Situaţia începuse să fie înţeleasă de conducătorul tory, Robert Peel; pe de altă parte, încă din vara anului 1845, Cobden prevăzuse într-un discurs capitularea agricultorilor în clipa încare se va vădi dezastrul unei recolte mizerabile.

Ca şi altădată, latura politică a problemei impozitelor pe cereale era lipsită de interes pentru Dickens. El înţelegea luptele politice aşa cum descrisese alegerile parlamentare în

„Pickwick“, iar pe luptătorii politici îi judeca după modelul tipurilor Gregsburry, lord Gordon şi Pogram.

Totuşi, un mare ziar politic nu poatefi oare celmai puternic mijloc de a influenţa masele populare?

Şi pe când Robert Peel, adunându-şi membrii cabinetului, încercă zadarnic să-i înduplece să cedeze locul burgheziei liberale, Dickens hotărî să înfiinţeze un mare cotidian. Îi va convinge pe Bradbury şi Evans să editeze ziarul. Redactor va fi chiar el.

Succesul de care s-a bucurat „Greierul din vatră“ l-a convins. şi mai mult să înfiinţeze ziarul. Cititorul îl iubeşte, nu încape nicio îndoială. „Greierul din vatră“ avusese un tiraj de două ori mai mare decât „Cântecul“ şi „Clopotele“.

Un ziar cotidian îi va da prilejul să îndrepte neîntrerupt atenţia cititorului asupra problemelor sociale de căpetenie, asupra culturii naţionale, a sistemului raţional al pedepselor şi a asistenţei sociale şi organizării juridice. Acum va putea, în sfârşit, să lupte fără preget împotriva bigotismului şi făţărniciei, împotriva fanatismului religios, a speculaţiei şi formalismului birocratic din instituţiile de stat.

Bineînţeles, ziarul trebuie să reprezinte expresia gândirii liberale, să înfrunte protecţionismul, să susţină anularea impozitelor pe cereale, iar în politica externă să nu fie în niciun caz la cheremul lordului Aberdeen, mimistrul tory.

Ce titlu să-i dea? „Daily News“ — „Ştiri zilnice”.

8
MÂNDRIA ÎNFRÂNTA

Niciodată nu i se păruse ziua atât de scurtă. N-are timp nici măcar
s-arunce o privire în camera copiilor, ca să se bucure privindu-l pe noul născut. E băiat; a venit pe lume abia de doua luni şi-l cheamă Alfred Tennyson. Noroc că e Georgina la ei s-o ajute pe Kate; nu te poţi încrede în dădacă.

Dar nici în seama lui Bradbury şi Evans nu te poţi lăsa. Ce-i drept, au ei experienţă, dar trebuie să vadă personal dacă editura se pregătise pentru apariţia primului număr de ziar. Se hotărâse ca ziarul să apară la 21 ianuarie. Şi cabinetul redactorului principal e gata. Bradbury şi Evans aleseseră încăperi pentru redacţia ziarului tot acolo unde se afla şi biroul editurii. În

fiecare dimineaţă, ca să facă mişcare, Dickens merge pe jos până în Fleet-Street. De acolo trece pe sub o arcadă în stradela paralelă cu Bovery-Street. Casele de pe uliţa asta nu sunt prea arătoase. Bradbury şi Evans nu se sinchisesc de cum arată o clădire pe dinafară; mai toate casele din cartieruil acesta sunt proprietatea lor şi asta le e de ajuns. Intră la editură, urcă scara la etajul doi. Aici e biroul lui, având alături camera ajutorului. Şefii secţiilor, sala de primire şi atelierele sunt mai sus; tipografia, desigur, se află la subsol. La etajul al patrulea sunt camerele corespondenţilor, ale reporterilor şi stenografilor, iar şi mai sus, locuiesc zeţarii.

Câte griji! Trebuie să angajeze personal. Prietenul Forster a primit să scrie articolele de fond, dar n-are vreme să-şi piardă câteva ore la redacţie. Va scrie acasă şi va fi considerat ca locţiitorul redactorului. Postul de ajutor de redactor trebuie dat cuiva cu experienţă, lui Ayre Crowe, cel care scrie articolele de fond la „Morning Chronicle”; articolele lui vor alterna cu ale lui Forster. Trebuie să-şi aleagă secretari de redacţie experimentaţi. Pe reporteri îi va conduce Mr. John Dickens; e încă destul de energic, în ciuda celor şaizeci de ani ai lui. Secţia muzicală trebuie s-o lase pe seama socrului său, domnul Hogarth. Fiul lui Douglas Jerrold, Blanchard, e un tânăr capabil; va putea fi însărcinat cu cronica dramatică...

Pentru primul număr şi-a propus să scrie cele dintâi impresii de călătorie prin Italia. Notele din Italia vor apărea regulat în ziar, sub titlul „Scrisori de călătorie”.

Trebuie să cerceteze şi situaţia vărsămintelor pentru fondul ziarului. „Daily News” nu apare în fiecare zi. Fondul ziarului e destul de mare; dar câtă străduinţă ca să scoată de la cei care sunt burduf de bani lirele trebuitoare pentru editarea ziarului! Numele lui Charles Dickens deschide toate uşile; totuşi, e nevoit de multă elocvenţă pentru a expune pe înţelesul tuturor motivele şi temeiurile care impun crearea noului organ al gândirii liberale. Numele lui Dickens şi elocvenţa lui au fost încununate de succes; ba, un original bogătaş şi-a plătit participaţia în suverani, adică în monedă de aur, nu printr-un cec la bancă. O contribuţie însemnată; şapte mii de suverani. Trebuia să lămurească amănunţit deponenţilor problemele organului liberal cu nuanţă independentă.

Da, nu numai liberală, ci şi independentă. Toată Anglia ştiutoare de carte a putut citi prin jurnale anunţul că noul ziar de dimineaţă „Daily News” e un organ liberal cu nuanţă independentă, cu preţul de cinci penny, făgăduind cititorului să dea o atenţie deosebită noutăţilor din Capitală, informaţiilor comerciale şi în special tuturor chestiunilor în legătură cu construcţia căilor ferate. Ziarul are corespondenţi străini în toate părţile lumii; recenziile juridice şi parlamentare sunt date în grija unor domni cu multă experienţă; printre colaboratori sunt şi destui scriitori cu renume, iar conducerea secţiei literare o are Charles Dickens.

Primul redactor nu-şi părăseşte biroul în noaptea dinspre 21 ianuarie 1846, până ce secretarul, Mr. Pawell, nu-i pune solemn pe masă un exemplar proaspăt al ziarului.

Amândoi, redactorul şi secretarul, au ochii roşii şi umflaţi de emoţie şi de oboseală. În birou intră colaboratorii de căpetenie ai ziarului. Dickens îi felicită, le strânge mâna şi iese apoi singur în ceaţa lăptoasă a nopţii londoneze.

Casa din Devonshire-Terrace e cufundată în somn. Kate, aşteptându-l zadarnic, a adormit şi ea. El aruncă paltonul de pe umeri în hol şi trece direct în dormitor. Kate se trezeşte. Are în faţa ei ziarul. Dickens e emoţionat.

— Uite, draga mea, spune el, neţinând seamă că nevastă-sa nu s-a trezit încă bine. Uite! Cuvântul meu către cititor. Ascultă: „Principiile apărate de „Daily News“ sunt principiile de progres, cultură, libertate cetăţenească şi de cult, de egalitate în faţa legii, acele principii care, după părerea celor care conduc ziarul, sunt cerute de gândirea progresistă a timpului şi sancţionate de dreptate, raţiune şi experienţă“. Cum îţi place? Nu e rău, ce zici? Din păcate n-a sosit expresul de Paris şi n-am putut da ultimele ştiri din străinătate. Probabil că vaporul s-a oprit în drum, din cauza furtunii; am fost nevoiţi să punem notiţa asta; - e păcat, dar n-ai ce-i face. Iată cinci coloane întregi de la rubrica „Noutăţi în legătură cu căile ferate“. Ştii ce mult se interesează cititorul de căile ferate... Iată şi un lung reportaj cu privire la meetingul din Norwich, acelaşi şi acelaşi lucru despre legile în legătură cu cerealele. Cobden a dat acolo o luptă şi l-a zdrobit cu desăvârşire pe Woodhouse.

— Ce sunt semnăturile astea, dragă Charles? întreabă Kate, trezită
de-a binelea.

— Cererea pentru anularea blestematelor de impozite de la meetingul din Westminster. Ia uite ici...

— Dar nu văd „Scrisorile tale de călătorie“. Unde-s?

— Pe pagina a şasea, răspunde el, răsfoind ziarul. Iar aici, un lung articol despre muzică. Ah! Ticăloşii!

Kate e obişnuită cu izbucnirile lui neaşteptate.

— Uită-te la rubrica teatrală, dragă!

Privirea ei alunecă pe titluri:

— „Greierul din vatră!“, „Greierul din vatră“, „Greierul din vatră“...

— Asta-i! Şi încă, patru teatre! Ce mişelie! Îmi vine săt turbez. Şi nu le pot face nimic.

Dar nu mai spune nimic. Astăzi nici bandiţii care au dramatizat nuvela fără îngăduinţa lui nu-i pot răcori entuziasmul fierbinte.

Entuziasmul, însă, i se potoleşte foarte repede. Dar nu din vina bandiţilor, nici a lui Bradbury şi Evans şi nici din cea a colaboratorilor săi. Ci, pur şi simplu, din propria sa vină.

Forster a prevăzut situaţia asta. Dar, dacă prietenul Dickens şi-a pus ceva în cap, cine-l mai poate convinge de contrariu?

— Conducerea unui ziar cere nervi tari, dragă Dickens. Nu ştii ce muncă e asta.

— Am fost doar reporter, ştii bine.

— Redactorul-şef nu-i un simplu redactor. Afară de asta, lucrul de noapte o să-ţi zdruncine sănătatea.

— Fleacuri! Sunt sănătos tun.

— Nu pot pricepe cum o să scrii ziua, după o noapte ne-dormită.

— O să-mi găsesc timp de dormit. Şi-o să mă obişnuesc curând şi cu lucrul de noapte.

Forster făcu un gest de îndoială cu mâna. N-avea obiceiul să spună tot ce gândea. Cunoştea bine firea prietenului său, Charles Dickens. Emotivitatea, proprie unei firi nervoase, şi tre-cerile bruște de la o dispoziţie la alta, nu sunt însuşiri potrivite unui redactor-şef. Dacă se mai adaugă la asta şi despotismul... nu poate ieşi nimic bun.

Primul număr al ziarului a apărut. Trec câteva zile. Redactorul-şef, întocmai ca un căpitan de corabie, trebuie să dea întotdeauna dispoziţii clare şi precise. Dar el nu reuşeşte întotdeauna. Bradbury, ca om de afaceri cu experienţă, înlocuieşte ordinele neclare cu altele foarte precise. Redactorul-şef ia, uneori, hotărâri pripite. Bradbury, liniştit, îndreaptă greşala. Redactorul-şef e de părere că amestecul lui în treaba fiecărui colaborator e necesar în interesul întreprinderii. Colaboratorii redacţiei sunt paralizaţi şi refuză să-l considere pe domnul Dickens drept singurul responsabil al ziarului. Dar primul redactor e neînduplecat. Încrederea în spiritul său pătrunzător e nestrămutată. Toţi colaboratorii angajaţi de el sunt fără cusur. Bradbury, politicos, crede de cuviinţă să nu fie de acord cu el. Ce naiba se mai amestecă şi editorii în treburile ziarului!

Da, Forster, vechiul lui prieten, are dreptate. Nopţile albe iţi storc puterile şi-ţi biciuiesc nervii. E foarte greu să lucrezi la cartea cu impresii din Italia. În mecanismul complicat al unui ziar mare sunt atâtea chiţibuşuri, că uiţi de unele. Dar nici nu poate să împartă responsabilitatea cu un altul.

Zilele trec, se simte din ce în ce mai obosit. Bradbury e nevoit iar
să-i îndrepte unele lucruri.

Basta! Expresia asta a auzit-o de multe ori în Italia. E obosit, nervos şi nu poate scrie.

La 9 februarie, adică după şaptesprezece zile de la apariţia primului număr din „Daily News“, Dickens părăseşte, pentru a nu se mai întoarce, biroul din Fleet-Street.

Iată oă nu mai are o gazetă „a lui“. Ducă-se naibii! Are de scris o carte. Un roman mare. Va lăsa ziarului „Scrisorile de călătorie” şi va pleca undeva.

Dac-ar pleca, de pildă, în Elveţia? Ar putea să-şi ia şi familia cu el, aşa cum şi-a luat-o şi în Italia. Când trecuse prin Saint-Gothard, peisajul i se păruse minunat. Hotărât, va pleca în Elveţia.

Dar până la plecare, ar putea să mai scrie câteva articole în „Daily News“, cu subiecte care au intrat în programul ziarului — programul scris de mâna lui. Articolele nu-i vor tulbura imaginile romanului care apar tot mai limpezi din necunoscut. Scrie un articol, „Crimă şi cultură”, şi alte trei despre pedeapsa cu moartea. Găseşte cuvintele cele mai potrivte pentru a înfăţişa

puternica impresie a celor care, ca şi el, asistaseră la o execuţie în piaţa publică. Simte că-i de datoria lui să dea frâu liber pornirilor care-l macină. Protestează cu toată energia împotriva executării în public a pedepsei cu moartea...

Şi la începutul lunii iunie e la Lausanne.

Camera lui de lucru din vila mică dă pe un balcon. Căsuţa se află pe o colină; de la fereastră se vede, în depărtare, lacul Genevei, sub Alpi. Pretutindeni, trandafiri; vila, pe bună dreptate, poartă numele de Rosemont — adică „Muntele de trandafiri“. Rătăceşte cu copiii prin grădină, prin colţişorul în care se adăposteşte pavilionul cu două odăiţe: micuţul chalet. Îi place Lausanne, atât de îngrijit şi senin, plin de flori şi de pajişti ce amintesc de cele din Anglia; pe ulicioarele-i cochete nu întâlneşti la tot pasul călugări, ca în Italia; se vede că poporul de aici e altfel decât cel italian, având mare dragoste de muncă.

Plimbările în munţi sunt o adevărată desfătare pentru el. Kate şi Georgina, ca şi alte doamne, se urcă pe catâri, îndurând alături de bărbaţi o excursie lungă de câteva ceasuri. În timpul acestor excursii, după cât se spune, se mai ivesc şi lucruri neplăcute, dar dacă turistul e prudent, nu i se poate întâmpla nimic rău...

Zilele trec. Dickens intră în cercul de preocupări al noilor săi prieteni din Laussanne. Cunoscuţii lui, prieteni ai progresului, duşmani ai reacţiunii politice, sunt îngrijoraţi de activitatea catolicilor reacţionari. În unele cantoane, conservatorii-catolici sunt puternici şi au organizat şi o uniune catolică — „Sonderbund“, dispunând şi de armată. „Sonderbundul“ intenţionează să silească şi alte cantoane să deschidă din nou focarele fanatismului şi ale reacțiuniii — mânăstirile catolice; să cheme iarăşi slugile devotate ale reacțiunii: iezuiţii... Oare toate acestea nu-i îndreptăţesc pe prietenii progresului să fie neliniştiţi?

Şi cum poți rămâne nepăsător față de cele ce se petrec acasă, în Anglia? Sir Robert Peel tot mai luptă pentru anularea impozitelor pe cereale, luptă cu aceeaşi înverşunare cu care înainte se împotrivea freetraderilor — adepţii comerţului liber. El îi conduce numai pe acei tory care au înţeles imposibilitatea de a continua lupta. Dar în rândurile partidului sunt destui oameni neînţelegători. Bine, măcar, că e susţinut în Camera Lorzilor de lordul Wellington. Şi până la urmă, Peel şi Wellington reuşesc să

facă să se voteze legea prin care taxa vamală asupra cerealelor e anulată.

Cum să nu urmărească sfârşitul luptei de ani de zile, al luptei împotriva „legilor referitoare la cereale“? Cum să rămâi nepăsător față de politica acelor whigs care au promulgat legea cu privire la anularea taxei vamale numai datorită lui Peef, dar îndată după aceea l-au destituit, zădărnicind astfel cealaltă lege a lui pe care se pregătea s-o scoată? Dar aşa sunt politicienii!

Însă el a venit la Lausanne ca să scrie o carte.

Are în minte multe personaje. A venit cu ele de la Londra. Totuşi, începutul e greu. În centrul povestirii vede un negustor înalt, sec şi rece, întruchipând înfumurarea şi fudulia burghezului englez din tată în fiu. Puțini nobili cu arborele genealogic de o vechime de trei sute de ani se pot lua la întrecere cu Mr. Dombey în ceea ce priveşte îngâmfarea lui plină de dispreţ. Şi alături de negustorul acesta nu prea simpatic, apare fiul său; în acest vlăstar, Dombey vede realizată continuarea marii firme „Dombey şi Fiul“ şi de aceea e natural să nutrească pentru Paul o dragoste neţărmurită, după cum tot aşa de firesc e să n-o ia în seamă pe fiica lui.

Copila suferă, suferă tare mult, sărăcuţa. Iarăşi a venit vremea s-o zugrăvească pe cea dusă, pe Mary, dându-i, de data asta, numele de Florence. Îşi aminteşte bine de un nepot al lui, Harry Barnet, un băiețel infirm, având în ființă-i ceva straniu. Nu ştiu de ce, dar Paul Dombey îi aduce aminte de Harry. Băiatul va câştiga până și inima unei persoane atât de ursuze ca guvernanta lui, Mrs. Pipchin. Doamna asta, Pipchin, parca ar semăna cu cineva... Ah, da. Dickens îşi aminteşte. Bine zici, e gazda aceea la care ocupase o odăiţă la mansardă pe când Mr. John Dickens locuia cu familia la Marshalsea.

Copilăria acestui băiețel ciudat — Paul — care îşi pierduse mama în clipa naşterii, anii de şcoală, dragostea pe care i-o poartă sora sa Florence, suferinţele izvorâte din nepăsarea tatălui...

Dar ce greu îi vine să scrie! Oare numai pentru că nu a mai scris de doi ani niciun roman? Nu.

Ca niciodată până acum, simte o nevoie aprigă să privească mulţimea care tălăzuieşte pe străzi şi să rătăcească, să rătăcească fără odihnă, seara pe străzile pline de lume... De câte ori nu scrisese departe de Londra, undeva, într-un colţişor

liniştit, la fel de liniştit ca Lausanne. De pildă, la Broadstairs. Da, dar atunci ştia că putea să se repeadă la Londra oricând ar fi dorit. După o asemenea escapadă, putea să se întoarcă pentru două săptămâni la Broadstairs şi să lucreze bine. La Genova tot mai erau vreo două-trei străzi ceva mai însufleţite, pe când aici, la Lausanne...

Câteodată ti-e aşa de greu să scrii, de parcă ai avea mâinile de plumb. Ciudat!

Totuşi, scrie, scrie chinuit şi anevoie. Spre mijlocul lunii septembrie sunt gata primele două fascicule din „Dombey“. Principalii eroi ai romanului au prins contur, şi alături de ei răsar alte icoane.

Ce-i de făcut dacă aceste icoane noi năvălesc peste „Dombey“! Aşa era şi pe vremea când scria in acelaşi timp „Pickwick“ şi „Oliver Twist“, şi apoi „Twist“ şi „Nicholas Nickleby“.

Într-un cuvânt, n-are încotro, trebuie să scrie povestea de Crăciun.

Îl pune deoparte pe „Dombey“ şi dă o fugă până la Geneva.

Două, trei străzi de-aici i le amintesc pe cele din Richmond; în orice caz, măcar aude larma străzii

Se întoarce acasă. Spre sfârşitul lunii octombrie, povestea de Crăciun e gata. Se numeşte „Lupta vieţii“.

N-a vorbit încă cititorului de una din însuşirile cele mai sublime ale inimii omeneşti: capacitatea omului de a se jertfi.

Inima omenească luptă din greu, năzuind spre fericire; omului îi vine greu să-şi jertfească fericirea pentru fericirea altuia.

Dar cititorul trebuie să ştie că inima e ca un câmp de luptă pe care se dau bătălii la fel de crunte, aidoma celor ce se desfă-şoară în timpul războaielor înregistrate de istorie. Şi în aseme-nea lupte, inima câştigă izbânzi însemnate, la fel de faimoase ca şi cele de pe câmpul de război.

Puţini oameni cunosc victoriile acestea câştigate în lupta vieţii, dar când în suflet se trezeşte pornirea nobilă a jertfei, trezirea asta dă loc unei asemenea izbânzi.

Cititorul se va înduioşa, desigur, aflând că mărinimoasa Marion renunţă, pentru fericirea surorii sale, la iubitul ei Alfred, pe care şi Grace îl iubeşte.

Dar cititorul va afla târziu asta; subiectul e astfel împletit, încât să trezească interesul şi să te plimbe pe cărări lăturalnice.

Cititorul va urmări cu interes amestecul a doi legişti în această luptă a vieţii, Snitchey şi Craggs; îi va îndrăgi pe ciudatul majordom Bretagne şi pe nevastă-sa, Clemancy, care le slujesc cu credinţă pe Marion şi Grace...

Dickens trimite nuvela la Londra. De acolo îi vine o veste plină de bucurie; Forster îl anunţă că prima fasciculă din „Dombey şi Fiul“ are succes. Tirajul l-a întrecut cu douăsprezece mii de exemplare pe cel al primei fascicule din „Martin Chuzzlewit“.

În hotelul din Geneva, drept podoabă, are în faţa ochilor o oglindă spartă. Ce bine! Fără a ieşi din odaie, poate contempla în voie amintirea lăsată de vestita revoluţie elveţiană.

Oglinda e spartă de o ghiulea de tun. Amicii progresului, duşmanii obscurantismului, au început să vorbească, în sfârşit, aşa cum se cuvine, cu inamicii, „distrugătorii“ libertăţii, clericii catolici. „Sonderbund“, condus de „corbii negri“ — adică de iezuiţi — face tot felul de blestemăţii în cantoanele vecine. A strâns şi o armată, încercând să intimideze cantoanele progresiste, încercând să pună mâna pe Senat, deschizând mânăstirile.

Genevezii îşi spuseseră cuvântul. Conservatorii catolici ai capitalei fuseseră zdrobiţi. Geneva se scuturase de ei. Se trăseseră focuri de armă, bubuiseră bunurile — „Sonderbund“ primise o lecţie bună; era clar că toate cantoanele, venindu-şi în fire, vor urma pilda Genevei, detronându-i pe tirani.

Şi mai era clar că şi în alte cantoane revoluţia se petrecuse la fel ca în Geneva. Genevezii, îmbătaţi de victorie, nu şi-au luat îngăduinţa de a uzurpa proprietatea sacră, chiar dacă era bunul inamicului. S-ar părea că numai în Elveţia e posibilă o revoluţie într-un stil atât de galant.

Cugetând la spiritul revoluţiei elveţiene, se întoarce la Lausanne, unde-şi isprăveşte repede a treia fasciculă din „Dombey şi fiul“. Acum poate să-şi ia familia şi să plece la Paris.

Nu, parizienii nu se aseamănă deloc cu elveţienii. Trebuie să găsească o casă potrivită pentru familia-i numeroasă; dar parizianul, deşi înzestrat cu o politeţe aleasă, e peste măsură de lacom de bani.

Politeţea pariziană merge atât de departe, încât un monsieur, propunându-i să-i închirieze casa, face cunoscut gentlemanului englez că are pentru ducele de Wellington o dragoste de frate. Ba, ducând lăcomia şi mai departe, acelaşi parizian, îm-

brăţişându-l pe gentlemanul englez, încearcă să-i strecoare mâna în buzunar.

La Paris, nici casele nu seamănă cu cele din Elveţia. La hotelul din Geneva văzuse oglinda spartă de ghiuleaua de tun a revoluţionarilor. Casa pe care o închiriase, în sfârşit, la Paris, avea tavanul împodobit cu bucăţi de oglindă care înviorau peisajul de pădure zugrăvit pe pereţii sufrageriei.

Uimit de strălucirea oglinzii de pe tavan, Dickens băgă de seamă că sufrageria reprezenta de fapt o pădurice, fiind toată zugrăvită cu arbori fantastici. Iar dormitoarele semănau a loje de teatru.

Ciudate gusturi domnesc la Paris! Încă nu le cunoscuse, căci fusese numai în trecere prin capitala Franţei; acum însă va căuta să le studieze.

Mai întâi, face cunoştinţă cu străzile pariziene. După ceasurile de lucru la „Dombey“, porneşte la întâmplare pe bulevardele pariziene. Oamenii simpli din Paris îi amintesc de americani. Sunt tot atât de fără griji şi la fel de mândri de independenţa lor, numai că parizienii nu au nici pe departe energia şi perseverenţa americană. Cât despre exactitate şi corectitudine, napolitanii nu sunt singurii care se pot lăuda că nu fac caz de aceste însuşiri. Parizienii muncesc mai puţin decât compatrioţii lui, sunt mai lăsători, nu-şi îndeplinesc bine îndatoririle şi nici nu sunt prea destoinici. Pe bulevarde, hoţii se plimbă nestingheriţi şi odată, chiar sub ochii lui, un domn tâlhar îl jefuia cu multă îndrăzneală pe un trecător, ziua-n amiaza mare.

Soseşte Forster, şi Dickens vizitează, în tovărăşia lui, Luvrul, spitalele şi închisorile; se duc şi la Versailles. Serile şi le petrec, de obicei, la teatru.

Parizienii se arată curioşi de tot ce-i în legătură cu prietenii de peste Canal. La teatrul Gymnase se poate vedea dramatizarea „Clarisei Harlow“, de Richardson. O melodramă mişcătoare, ce se bucură de un mare succes. Iar la un alt teatru poţi admira gustul rafinat al lacheului londonez, pe care teatrul francez a găsit cu cale să-l înfăţişeze în haină cu franjuri aurite atârnând până mai jos de genunchi. La un al treilea teatru, primarul Londrei e foarte elegant înveşmântat, c-o vestă ca de vizitiu de operetă şi-o pălărie cu boruri mari, ca a unui măturător de stradă, la gât cu ordinul Jartierei.

Dintre actorii francezi, comicul Regnier lasă o impresie neştearsă. Se cuvine să se ducă şi la circ, să vadă scenele din timpul Marii Revoluţii şi luptele napoleoniene; la noul teatru — Palais Royal — ultima piesă a lui Alexandre Dumas. Palais Royal a fost înfiinţat de faimosul autor de romane istorice care-i pofteşte, pe Charles Dickens şi pe Mr. Forster, la el la masă.

Şi alte vestite personalităţi ale Parisului îşi exprimă dorinţa de a-l vedea pe Charles Dickens: Eugene Sue, Theophile Gautier, Lamartine, Scribe. Chateaubriand e bolnav; se duce Dickens să-l vadă. Îl vizitează şi pe Victor Hugo, pe care-l găseşte deosebit de fermecător.

Lucrul la „Dombey“ merge bine. Romanul prinde, după cât se vede. Mr. Dombey continuă ca şi mai înainte, să n-o ia deloc în seamă pe fiica sa Florence, gândurile lui fiind concentrate numai asupra băieţelului ciudat, Paul, în jurul căruia se învârtesc multe alte personaje.

Personaje vii ca, de pildă, bătrânul Sol Gills, cel meşter în tot felul de unelte marinăreşti; apoi nepotul acestuia, Walter Gay, băiat energic şi vesel; Bagstock, maior demisionat, cu nişte ochi ca de crab; căpitanul Cuttle cel ciung, bun ca pâinea caldă; apoi prietenii de şcoală ai lui Paul, în frunte cu Toots şi mulţi alţii...

Walter Gay o ajută pe Florence, care se rătăcise prin Londra, să găsească drumul spre casă. Mr. Dombey îngăduie domnului Carker, administratorul firmei, să-l primească pe Walter la casa Dombey şi Fiul. Dl. Carker — un om netrebnic! — îl trimite, hăt-departe, tocmai în India de Vest. În vremea asta, Paul, băieţelul de care toţi de la şcoala domnului Blimber au prins mare dragoste, slăbeşte văzând cu ochii. Vede el, cititorul, că asemenea copii ciudaţi nu sunt făcuţi s-o ducă prea mult pe lumea asta a noastră. Şi iată, nu-i departe ziua când Florence va trebui să-şi ia rămas bun de la frăţiorul ei drag.

Prin ianuarie 1847, apare şi a cincea fasciculă din „Dombey şi Fiul“. Şi iată-l pe cititor la patul de moarte al băieţelului, stăpânindu-şi cu greu lacrimile amare. Până şi lord Jeffrey plânge, el, un judecător atât de încercat; vechiul admirator al talentului marelui Dickens nu-şi poate stăpâni lacrimile, citind pentru a doua oară capitolul al şaisprezecelea din carte.

Dar trebuie să se întoarcă acasă, la Londra. Pe la mijlocul lunii aprilie vine pe lume un alt micuţ Dickens. Primeşte numele de Sydney Smith Haldimand. E al şaptelea copil.

Noroc de Georgina că se pricepe să le vâre copiilor în cap învăţături bune; de pildă, că „pa“ al lor nu sufere zgomot în vreme ce scrie la cărţile lui.

Generaţia tânără nu uită asta. Cât timp „pa“ al lor lucrează la roman, copiii zburdă pe plaja de la Broadstairs.

Aşadar Mr. Carker, care-l urăşte pe tânărul Walter, îl trimite într-un sector îndepărtat al firmei Dombey şi Fiul, tocmai la Barbados. Biata Florence, sărăcuţa de ea, nu primeşte, ca şi până acum, în schimbul dragostei ei nimic, nici cea mai neînsemnată dovadă de simpatie din partea tatălui său. După moartea băieţelului, inima domnului Dombey a îngheţat parcă, şi gheaţa nu se topeşte nici când îi intră în casă noua soţie. Trufaşa Edith a primit să se mărite cu Dombey, la stăruinţele mamei ei, o aristocrată săracă. Dar cititorul îşi dă seama că dintr-o asemenea căsătorie nu poate ieşi nimic bun. Asta se va vedea mai târziu; deocamdată cititorii, ca şi toţi prietenii lui Walter, sunt cuprinşi de o mare emoţie, deoarece vaporul cu care a plecat tânărul spre India de Vest n-a sosit la Barbados.

Dickens e mulţumit de gravurile lui Phiz. Lucru de căpetenie: Mr. Dombey nu trebuie să semene a caricatură; a stăruit asupra acestui lucru, şi Phiz a rezistat ispitei.

Uite, a trimis alte gravuri pentru fascicola următoare. Până şi Mr. Carker, deşi râde cu gura până la urechi, nu aduce a caricatură şi nici maiorul Bagstock, în ciuda obrazului lui umflat ca de broscoi şi a ochilor săi holbaţi. Şi nici Mrs. Skewton, mama cea nobilă a proaspetei doamnei Dombey — cea care se îmbracă întocmai ca o fetiţă, deşi a împlinit şaptezeci de primăveri — nu aduce aminte cititorului de „Punch“. Bun!...

Dar iată că-i încolţeşte în minte gândul să vină în ajutorul lui Leigh Hunt, jurnalist, poet şi critic — al lui Leigh Hunt, cel veşnic în neastâmpăr şi veşnic strâmtorat. Întrerupe, deci, „Dombey“. Leigh Hunt e cel care pe vremuri — se împliniseră treizeci de ani de atunci — îndrăznise în „Examiner“, ziar radicalist al cărui redactor era, să spună despre prinţul regent: „Bondocul Adonis de cincizeci de ani“; după care intrase în închisoare cu capul sus, să-şi facă osânda de doi ani. Acum, la şaizeci de ani, n-are decât o pensie mizeră. Tefebue deci ajutat. Ce-ar fi dacă ar reprezenta în beneficiul lui comedia lui Ben Johnson?

Spre sfârşitul lunii iulie, locuitorii din Manchester, şi apoi cei din Liverpool, îl recunosc pe scena teatrului lor pe Charles

Dickens în căpitanul Bobadil, şi pe unii din prietenii lui în celelalte roluri.

Şi iar se apucă de „Dombey“. Până spre sfârşitul anului, când nu poate refuza invitaţia Societăţii tehnice a oraşului Leeds şi nici pe aceea a scriitorilor şi pictorilor scoţieni care vor să-şi inaugureze ateneul.

Şi Leeds şi Glasgow ţin să-l vadă pe Charles Dickens ocupând fotoliul prezidenţial la ocaziile solemne, în pepinierele lor de cultură. Un bun prilej ca să vorbească de influenţa culturii şi de puterea ignoranţei, de încăpăţânarea şi sălbatica putere a ignoranţei.

În vremea asta în casa lui Mr. Dombey, care vieţuieşte alături de soţia lui tânără, s-au ivit o serie de împrejurări prevestitoare de rele. Edith cea trufaşă n-are nicio putere să înfrângă mândria de gheaţă a soţului ei. Frumoasa şi mândra Edith e o simplă jucărie a vanităţii lui dar vai, până la urmă, nu reuşeşte s-o supună. Numai blânda Florence are milă de trufaşa Edith; dar tatăl ei nici n-o ia în seamă. Reuşeşte să dea o lovitură năprasnică, rănind mândria soţiei sale. El habar nu are că lăudărosul Carker urzeşte o plasă în care va cădea reputaţia casei de comerţ „Dombey şi Fiul“. Pentru a o răni cât mai adânc pe frumoasa Edith, se slujeşte tocmai de Carker. — „Eu nu sunt obişnuit să mă rog, doamnă Dombey — spune el — eu poruncesc!“ Şi-i porunceşte, prin Carker, înjosind-o atât de mult, încât Edith îl părăseşte.

Dar nu pleacă pur şi simplu, ci fuge în Franţa cu Carker, pe care-l dispreţuieşte. Florence părăseşte şi ea căminul părintesc, pentru că în furia-i neputincioasă împotriva soţiei lui, tatăl îşi goneşte fiica din casă.

În martie 1848, Dickens se află la sfârşitul romanului „Dombey şi Fiul“. Urmând sigur firul principal al povestirii, nu uită în acelaşi timp nici de celelalte personaje. Prietenii au dreptate, sunt tipuri reuşite, mai cu seamă căpitanul Cutle cel ciung, cu suflet ales şi neasemuit de bun, şi Toots cel timid şi duios, care oftează în zadar după Florence, sora prietenului pierdut. Tot atât de reuşit e şi maiorul Bagstock.

Dar şi tipurile feminine — după cât i se pare — sunt tot atât de izbutite; cititorul îşi va putea stăpâni cu greu râsul, de câte ori îşi va amintii de Miss Tox, Susan Nipper, Miss Chick şi Miss

Blimber. Întregul roman e bine ticluit, e sigur de asta. Acum trebuie să născocească sfârşitul.

S-a înapoiat şi Walter, scăpat din naufragiu, şi Florence simte că nu mai poate trăi fără el.

S-a prăpădit şi trădătorul şi lăudărosul Carker, nimerind sub un tren. Nici vorbă, Edith cea trufaşă nu şi-a călcat jurământul de soţie făcut domnului Dombey şi nu l-a înşelat cu Carker.

S-a celebrat nunta lui Florence cu Walter. S-a prăbuşit şi vestita firmă „Dombey şi Fiul“. Şi Dombey, căzut de pe piedestal, rămâne singur, singur cu ticăloşia lui.

Dar cititorul să ştie că Charles Dickens nu-şi pierde credinţa în inima omului. Dombey cel înfrânt îşi va aminti de fiica lui prea iubită pe care a izgonit-o. Şi amintirea acestui lucru îi va răscoli sufletul atât de dureros, încât gheaţa se va topi, în sfârşit. Şi când Florence se întoarce la el, găseşte pentru întâia oară un tată, ceea ce dovedeşte că Charles Dickens are dreptate: de fapt, mai toate inimile omeneşti se pot deştepta la viaţă.

9
ÎN AMINTIREA TRECUTULUI

Cortina s-a ridicat chiar acum. Sala teatrului Highmarket e arhiplină. Ne aflăm în casa unui gentleman provincial, în Windsor, şi vedem trei personaje: un gentleman de ţară, un cleric şi un judecător de provincie.

— Să fie el cât o pofti sir John Falstaff, dar nu are dreptul să-l ofenseze pe Robert Shallow, esquire!

Aşa grăieşte judecătorul Robert Shallow, esquire.

N-are măsele, vorbeşte puţin peltic, ba parcă şi gângâveşte. Capul îi tremură uşor, aplecat pe un umăr. Încearcă el din răsputeri să-şi poarte trupul îmbătrânit cu toată demnitatea cerută de rangul lui de judecător, dar nu reuşeşte; picioarele i se poticnesc din când în când, şi mersul îi e nesigur.

Sala aplaudă pe neaşteptate, de parcă ar fi văzut ceva ce merită să fie aplaudat.

Aşa şi este. Publicul nu l-a recunoscut numaidecât în judecătorul Shallow, esquire, pe Charles Dickens. Toti sunt încântaţi. Spectatorul poate să-l mai vadă pe redactorul de la „Punch“, pe Mark Lemon, care-l reprezintă pe sir Falstaff; apoi pe dl. Forster, pe pictorul Leech şi alţi domni şi doamne. Toţi domnii şi doamnele n-au nimic comun cu actorii de profesie, în

afară de dragostea sinceră pentru arta dramatică: Teatrul Highmarket prezintă comedia „Nevestele vesele din Windsor“, jucată de
trupa de amatori a lui Charles Dickens.

După spectacol, Dickens, întovărăşit de Kate şi Georgina, se întoarce cu careta la Devonshire-Terrace. Demult nu mai fusese atât de emoţionat.

— Dragă Georgina, toarnă-mi, te rog, un pahar de Porto, spune el trecând din hol în sufragerie.

— Păi, n-o să mai dormi la noapte, Charles, protestează Kate. Astă noapte aproape n-ai închis ochii.

Kate are o logică nebună. Altădată ar fi băut şi ea un pahar de Porto, la o asemenea ocazie şi acum se împotriveşte.

— În seara asta ai jucat ca un adevărat Macready! spune Georgina, radioasă.

— Vorbeşti cu părtinire, Georgina! Macready! N-ajung nici la degetul lui cel mic.

— Publicul era entuziasmat, Charles. Am auzit cu urechile mele cum ai fost comparat cu Macready; de ce despre domnul Lemon n-a spus nimeni aşa? Toţi erau uimiţi de talentul dumitale, spune Georgina, punând sticla pe masă.

— Uimiţi? Tare îmi pare rău că nu sunt actor, spune el deodată, umplându-şi paharul cu vin.

— Ce spui, Charles! exclamă Georgina. Eşti în schimb un mare romancier!

— Vai! Eu însă aş prefera să fiu un mare actor, ca să văd publicul la picioarele mele — şi goleşte paharul.

Georgina e încă prea tânără, şi niciodată nu ştie dacă Dickens glumeşte ori nu. De data asta însă şi Kate e în încurcătură.

— Aşadar, urmează Dickens, plecăm în turneu. Astăzi s-a hotărât. Poate că zilele viitoare, când vom da din nou spectacolul, vor asista regina şi prinţul Albert. Sper, dragele mele, că pentru fondul cumpărării unei case în Stratford se va depune o sumă frumuşică, şi comitetul societăţii Shakespeare ne va fi recunoscător. Şi acum, hai la culcare. S-au împlinit două săptămâni de când a apărut, la începutul lui aprilie, cea din urmă fasciculă din „Dombey şi Fiul“. Are vreme tot anul să se odihnească pentru roman. Şi trupa de amatori de sub conducerea lui Dickens pleacă în turneu, la Manchester, Liverpool, Birmingham şi apoi în Scoţia. În afară de piesa lui Shakespeare şi „Fiecare cu

năravul său", de Ben Johnson, amatorii mai au cu ei câteva vodeviluri. La unul din ele — numit „La ora două dimineaţa" şi în care nu joacă decât ei doi — Dickens şi Lemon — publicul se tăvălea de râs la vederea personajului principal. Mr. Snobington, în camera căruia a năvălit noaptea un necunoscut: Mark Lemon. Mr. Snobington e revoltat; la ora două dimineaţa! E nevoit să se dea jos din pat şi, înfăşurându-se în plapumă, să stea pe scaun cu picioarele proptite în speteaza patului. Plapuma ameninţă întruna să lunece jos, şi el, îngrozit şi încordat, o ridică neîntrerupt, căutând să-şi ţină şi echilibrul în acelaşi timp, ca să nu cadă.

Dă impresia că se teme atât de sincer, cum numai Dickens cel adevărat se poate teme.

Publicul se veseleşte. Dickens joacă atât de natural în vodeviluri, de parcă ar improviza.

Dar nu-i improvizaţie. Dickens ştie pe dinafară, nu numai textul, dar şi toate convorbirile, care la vodeviluri sunt foarte lungi. Nu ştie ce-i oboseala, lucrând fiecare gest şi intonaţie a unui rol dintr-un vodevil oarecare...

Turneul se termină. Copiii sunt la mare, la Broadstairs. E destul de obosit, şi acasă îl aşteaptă veşti îngrijorătoare. Fanny, scumpa lui soră Fanny, prietena bună de altădată, are o boală care nu iartă. Întotdeauna a iubit-o şi n-a invidîat-o deloc când a avut norocul să intre la Academia de Muzică spre a-şi dezvolta aptitudinile, în vreme ce el era nevoit să îndure înjosiri la fabrica de vax, pregătindu-se pentru „cariera comercială". De atunci au trecut ani, Fanny a ajuns concertistă, s-a măritat cu un tânăr simpatic dintr-o familie de neconformişti, Barnett, şi are copii... Dar, demult o boală cumplită — tuberculoza — o mână spre un sfârşit tragic. Şi iată, acum s-apropie sfârşitul. Trebuie să trăiască pentru copilaşii ei — aşa îi spune ea fratelui care vine s-o vadă zilnic — dar ştie, sărmana, că sfârşitul e aproape şi îl aşteaptă cu bărbăţie. Şi sfârşitul nu întârzie.

Biata Fanny! Odată cu ea se scufundă în trecut atâtea amintiri din copilărie! Nu numai zilele groaznice de la Londra, de la fabrica de vax, Marshalsea şi cămăruţa de la bătrâna Rowlands, ci şi amintirile din Chatham. Aşa se întâmplă întotdeauna când îţi moare fratele sau sora alături de care ţi-ai

petrecut copilăria. Se pare că odată cu cel plecat se sting cele mai luminoase icoane ale trecutului îndepărtat.

La Broadstairs se mai mângâie de pierderea suferită, odihnindu-se în acelaşi timp de oboseala turneului teatral. Are de gând să scrie o poveste de Crăciun; dar mai înainte scrie două articole pentru ziarul lui Forster, „Examiner"; unul, despre jonca chineză[1]), şi al doilea despre gravurile lui Cruikshank. În articolul despre jonca chineză — pe care o văzuse la o expoziţie — aruncă o privire asupra secolelor trecute de cultură chineză; iar în al doilea — luând ca motiv ciclul de gravuri „Fiul beţivanului" — îşi permite să compare maniera marelui pictor Cruikshank cu vestitul lui predecesor Bogarth care, la vremea lui, îi îngrozise pe toţi cei înclinaţi spre băutură cu seria lui de gravuri bine cunoscute.

[1]) Corabie caracteristică a chinezilor şi japonezilor, cu pânze întinse pe trestii de bambus, lată, cu capetele rotunde, având în partea din spate cabine pentru personal şi putând încărca până la 400 de tone.

Icoanele senine din Chatham, redeşteptate de moartea sorei lui, s-au spulberat. Totuşi, e recunoscător darului cu care ne-a înzestrat natura şi pe care oamenii îl numesc — amintire. Deşi nu stârneşte întotdeauna duioşie şi melancolie, ci face să sângereze adesea răni vechi, amintirea îl mulţumeşte, totuşi. Nu s-ar cuveni oare să amintească lumii că aducerile aminte sunt o binefacere?

Într-o poveste de Crăciun e cât se poate de nimerit să-şi vâre coada un „duh". Ba, poate cititorul s-ar plictisi chiar de n-ar da de un duh şi-n noua poveste de Crăciun. De data asta e vorba de un duh rău, care îi fură memoria chimistului Radlon. De fapt, duhul nu voia să-i facă astfel un rău savantului chimist; dimpotrivă, dacă-l lipseşte de amintiri, asta o face din umanitarism; căci Radlon, ca orice om, avusese în trecut destule mâhniri şi necazuri. Îi face, însă, un mare rău. În bezna provocată de pierderea memoriei, odată cu supărările, cad şi bucuriile. Căci cine nu ştie că amintirea clipelor fericite îţi înmoaie inima? Savantul chimist e o primejdie pentru toţi cei pe care soarta îi scoate în calea lui. Din el izvorăşte răul, care din fericire n-are nicio putere asupra lui Milly Swindger. Nu-i vine greu să-l salveze pe chimist, redându-i memoria, după cum şi cititorul trage uşor o învăţătură din povestea asta.

De Crăciun, publicul primeşte în dar povestea cu chimistul, intitulată „Cel urmărit“. Apoi Dickens se Întoarce iar în acelaşi domeniu al amintirilor: învierea propriului său trecut.

Devotatul Forster, prieten credincios, care avea să-i fie biograf, îl întrebase de multe ori, cu delicateţă, despre acest trecut. Şi el nu se dădea înlături să-i povestească unele lucruri vechiului prieten Forster. Nici vorbă că nu despre „cariera-i comercială“, ori Marshalsea. Dar în sertarul biroului încuiat cu grijă, erau puse la păstrare şi însemnările despre fabrica Lamert şi închisoarea de datornici. Ce destinaţie aveau aceste însemnări? Avea oare de gând să povestească mai târziu cititorului câte ceva din viaţa lui? Sub ce formă? Într-o autobiografie exactă în care imaginaţia n-are ce căuta, sau într-o altă formă în care plăsmuirea să pară mai adevărată decât adevărul? El singur nu ştia, dar însemnările erau păstrate şi ţinute sub cheie.

Şi iată, venise vremea să-şi aducă aminte de ele. S-a hotărât să răscolească trecutul!

Dar faptele şi datele nici vorbă că nu trebuie să-l încurce. Poate să povestească despre trecut în aşa chip, încât să dea impresie cititorului că tot ce-i născocit e mai real decât un fapt exact. Şi impresia cititorului e îndreptăţită. Căci cine îşi poate da seama mai bine decât un artist că de multe ori un fapt exact e neverosimil?

Aşadar, începe un roman. E treaba biografilor să găsească o potrivire între unele întâmplări ale cărţii şi datele biografice. Lasă-i să descopere legătura dintre eroii romanului şi personajele reale din epopeea vieţii lui. N-au decât! Începe romanul la persoana întâi. Şi îl va duce aşa cum îi va trece prin cap. Bine că n-a pierdut încă darul inspiraţiei şi al fanteziei. Ceea ce-l interesează mai mult nu e stabilirea faptelor, ci împrospătarea suferinţelor din trecut; faptele se pot inventa, pentru ca romanul sa fie cât mai interesant. Scriitorul care nu inventează, înseamnă că nu-i artist.

Titlul îi dă mult de lucru. În sfârşit, în luna mai 1849, cititorul nerăbdător vede în vitrinele librăriilor prima fasciculă din romanul „Viaţa lui David Copperfield, povestită de el însuşi“.

David nu-şi cunoscuse tatăl; acesta murise înainte de a se naşte băiatul lui. Pe mama lui, care abia împlinise douăzeci de ani, o ştia. E fără niciun ajutor. Ar putea s-o ajute energica Miss Betsey Trotwood, una din cele doua mătuşi ale lui David, dar

Miss Trotwood — aflând că doamna Copperfield născuse un băiat, nu o fată — părăsise casa, fără şovăire. David n-o cunoaşte decât pe mama lui şi pe Peggotty, Clara Peggotty.

Dickens îşi amintea de dădaca lui Mary Weller, poate tot atât de atrăgătoare ca şi Peggotty. Dar descriind-o pe dădaca aceea care ţinea la David ca la copilul ei, nu bănuia că numele de Peggotty va fi ca un nou nume propriu dăruit limbii engleze. Cititorul o îndrăgeşte pe Peggotty de la primele rânduri. Ştie că o dadacă nu va răbda ca David să fie obijduit, ocrotindu-l la nevoie.

Tânăra mamă a lui David se mărită a doua oară; al doilea soţ hotărăşte să-l trimită pe băieţel la rudele lui Peggotty. David ajunge în Yarmouth, la un pescar, fratele dădacei, şi la nepoţica ei, Emily. Habar n-are de căsătoria mamei lui. Află despre căsătorie abia după ce se întoarce acasă. Doamna Copperfield e o jucărie în mâinile domnului Murdstone — tatăl său vitreg — bărbat frumos, cu favoriţi foarte îngrijiţi.

David are nouă ani împliniţi. Domnul Murdstone îl trimite la şcoala domnului Creakle, pedagog de felul celor din Yorkshire.

Romanul merge uşor, pe cât de greu merseseră primele fascicule dlin „Dombey“. De data asta, trădând localitatea Broadstairs, pleacă împreună cu copiii şi ceilalţi membri ai familiei pe insuiai Wight, în sătucul Bonchurch. Până la ora două, cât lucrează, slabă nădejde pentru un vizitator să-l vadă pe Charles Dickens. Se scurg aşa câteva săptămâni. Dickens începe să aibă insomnii; slăbeşte, încordările nervoase şi stările de deprimare urmează una după alta. E gata în orice clipă să plângă.
Lucrează cu încordare, din toate puterile. Să aibă oare clima insulei Wight o înrâurire atât de nefastă asupra lui?

Aşa se pare. Se spunea că un american cu un nume cunoscut, venit să petreacă o lună pe Wight, mărturisise că el, care iubea atât de mult marea, ajunsese să n-o mai poată suferi. Ciudat.

Luând-o pe Kate şi pe copiii cei mai mici, se strămută la Broadstairs, unde se obişnuise.

În vremea asta, David îşi pierde mama. Se prăpădeşte îndată după ce el e dat la învăţătură. În aceeaşi şcoală cu el învaţă şi James Steerforth, un băiat de cincisprezece ani, care-i terorizează pe toţi din jur şi care-l subjugă pe David voinţei lui. Dar

soarta vrea ca David să nu stea prea mult la domnul Creakle. Domnul Murdstone crede că băiatul nu mai are nevoie de învăţătură. Fără a-i făgădui lui David avantajele unei „cariere comerciale“ — cum făcuse pe vremuri Mr. John Dickens — îl trimite, pur şi simplu, la un depozit de vinuri să spele sticle.

Iată, acum, întreg universul cult, contemporanii şi urmaşii pot în sfârşit înţelege puţinele fraze scăpate de Charles Dickens când vorbea de fabrica de vax Warren. Pot citi despre înjosirea, da, despre înjosirea lui David, care a ajuns să spele sticle la depozitul de vinuri Murdstone şi Gramby. Şi nimeni pe lume — afară doar de Charles Dickens la vremea lui — nu s-a simţit mai ruşinat decât David de jugul muncii în care nu-i nimic înjositor.

Noroc că Charles Dickens, care-i acum mare, îi sare în ajutor lui David. David primeşte ajutorul de care Charles nu a avut parte pe vremuri. Pe scenă îşi fac apariţia domnul şl doamna Micawber.

E cert că domnul Micawber are trăsături comune cu domnul John Dickens. Asta înseamnă că, fiind o copie fidelă a domnului Micawber, domnul John Dickens trebuie să fi fost un om de un farmec irezistibil. Faptele, însă, dezmimt o asemenea presupunere. Mr. Micawber nu-şi datoreşte existenţa decât lui Charles Dickens.

Un gentleman voinic, îmbrăcat cu o redingotă cafenie, cam ponosită, având o chelie strălucitoare, strânge în mână un bastonaş cochet cu ciucuri, privindu-te prin monoclu. Are o vorbire aleasă şi înflorită; pe scurt, cititorul e gata să-l considere pe tipul nostru drept o paiaţă de bâlci. Dar nu trece mult şi deodată personajul se transformă ca prin minune. Trăsăturile caracteristice pălesc şi se sting, vorbirea-i înflorită îşi pierde grotescul de vodevil, începe a răspândi în jur un optimism atât de nebiruit, dovedind atâta putere de a ţine piept unei soarte vitrege, încât e greu de înţeles prin ce minune un personaj atât de caraghios poate întruchipa cele mai înalte însuşiri ale spiritului omenesc. Nu se poate, spune întruna caraghiosul nostru, nu se poate să nu se întâmple până la urmă şi ceva bun în viaţa asta de câine. Şi ce-i drept, e greu să nu te laşi înduioşat. O înduioşare ce sporeşte, făcându-l pe cititor să-i ierte domnului Micawber uşurinţa, nesocotinţa şi inconştienţa. Norii ce se îngrămădesc întruna deasupca capului său pot da naştere în orice clipă unei nenorociri. Şi temerile se adeveresc, nenorocirea se prăbuşeşte

peste el. Dar pleşuvul nostru nu-şi pierde niciun dram din buna-i dispoziţie, chiar când dă malul peste el. Nădăjduieşte întruna că trebuie să se Întâmple şi ceva bun, răspândind în jur acelaşi optimism dârz.

Charles Dickens n-a putut avea un asemenea prieten. Căci, dacă l-ar fi avut, nu i s-ar fi împăienjenit ochii de lacrimi când, cu ani mai târziu, trecând pe Strand, privirile îi cădeau pe fosta scară Hungerford care fusese dărâmată de autorităţile orăşeneşti. Lui David ar fi trebuit să-i vină mai uşor decât lui Charles să îndure ucenicia „carierei comerciale“. Locuind în preajma lui Micawber, ar fi trebuit să se molipsească de firea prietenului şi protectorului său, cum se molipsise şi prea cinstita Mrs. Micawber. David nu-i decât un copil şi, faţă de un optimism atât de dârz ca al lui Micawber, un copil are mai puţine arme de apărare decât cei mari. Însă între David şi Micawber stă Charles Dickens.

Şi David nu mai îndură „înjosirea“ de la depozitul de vinuri Murdstone şi Gramby. Căutând să se pună sub ocrotirea mătuşii sale, Miss Betsy Trotwood, fuge la Dover. Aici intră la şcoala domnului Strong şi se stabileşte la avocatul Wickfield, unde o întâlneşte pe fiica acestuia, Agnes.

Şi iarăşi — pentru a câta oară! — cititorul se întâlneşte cu Mary Hogarth cea adormită în veci. Din nou îi iese în cale un „înger bun“. Şi din nou se încredinţează că Dickens, cum începe a o zugrăvi pe Mary, nu mai vede limpede. Dar el nu-şi dă seama de asta. Agnes, după părerea lui, are atâta farmec, că până şi Uriah Heep nu-i poate rezista.

Funcţionarul roşcovan al domnului Wickfield îşi freacă mereu mâinile umede, şi de cum începe Uriah să-şi arate smerenia învăţată de la maică-sa, aminteşte de tipul domnului Pecksniff. Dar cititorul se convinge, de asemenea, că masca ipocrită a lui Uriah e mai simplă decât masca lui Pecksniff, iar făţărnicia lui e mai grosolană. Heep cântă pe unul şi acelaşi ton — smerenie!

Dar te convingi curând că Uriah e mai ticălos decât Pecksniff. Plănuieste să-şi ducă la pieire patronul, pe domnul Wickfield, ticluindu-şi planul cu multă grijă, întocmai ca prea cinstita pereche Manning din viaţa reală.

Londra întreagă e tulburată de crima soţilor Manning. Numărul criminalilor care trăiesc în Londra e mare; ziarele îi distrează zilnic pe cititori cu tot soiul de reportaje despre procese şi

isprăvi criminale. Dar de data asta nu e vorba de o crimă obişnuită. Într-adevăr, un oarecare Manning, în complicitate cu soţia sa — o franţuzoaică — l-a ucis în împrejurări deosebite pe un oarecare O'Connor. Soţia lui Manning s-a folosit de toate farmecele ei ca să ademenească victima pe care-şi puseseră ochii şi s-o atragă apoi la ei acasă, la o gâscă friptă. Fără să se atingă de ospăţ, prea cinstiţii soţi l-au ucis şi l-au jefuit pe O'Connor, vârându-i leşul în subsolul de sub bucătărie, după care s-au aşezat la masă. Ziarele n-au putut stabili dacă gâscă fusese mâncată în întregime, dar de acest amănunt al crimei se legau întruna. Justiţia a condamnat-o la moarte pe prea cinstita pereche, execuţia fiind fixată pentru 13 noiembrie. Şi iată că Dickens îi propune lui Forister să-l întovărăşească la Southwark, peste Tamisa, ca să vadă execuţia.

Forster nu răspunde numaidecât la invitaţie. întâi se gândeşte; aşa are el obiceiul, să nu răspundă până nu se gândeşte.

— Execuţia are loc mâine dimineaţă la închisoarea din ţinutul Surrey, pe Horsemonger Lane, adaugă Dickens.

— Cunosc închisoarea. În ea a stat Leigh Hunt doi ani de zile pentru ofensă adusă prinţului regent.

— Trebuie numaidecât să observ mulţimea şi execuţia — spune Dickens, privind undeva, dincolo de Forster.

Forster cunoaşte privirea asta. Primeşte.

A doua zi dimineaţă, Dickens nu puse mâna pe pană. Urcându-se tăcut în caretă împreună cu Forster, porunci vizitiului să mane spre Southwark. La fel de tăcut rămase tot timpul, până când careta izbuti să se strecoare, încet, prin gloata care părăsea Horsemonger Lane, după ce totul se ispăvise. Ajuns acasă la Devonshire-Terrace, intră direct în camera sa de lucru, fără a mai trece pe la Kate. Forster era tot atât de tăcut. Îi mai răsuna încă în urechi urletul mulţimii, ce se înteţea cu cât se apropia clipa apariţiei celor doi criminali pe eşafod. Spânzurătoarea fusese ridicată la poartă, în faţa zidului închisorii. Londra putea să se bucure în voie de zvârcolirile osândiţilor sub grinda spânzurătorii. Şi se bucura din plin.

Forster mai aude şi acum urletul care se îneacă dintr-odată, apoi se înteţeşte din nou, ca să se curme iar brusc, rostogolindu-se ca un val lung, din ce în ce mai slab; se făcuse dreptate.

Dickens se plimbă prin camera de lucru, cu mâinile la spate. Slăbeşte pe an ce trece, gândeşte Forster; bine că şi-a mai tăiat

părul, şi aşa e prea lung, dar tot e mai bine decât cu plete, ca pictorii din Montmartre. Ce palid e astăzi...

— Mâine trimit o scrisoare deschisă la „Times“, spune deodată Dickens. Cine n-a văzut asemenea privelişte nu-şi poate da seama ce înseamnă moartea prin spânzurătoare. Sunt împotriva pedepsei cu moartea, Forster.

Şi împreunându-şi brusc mâinile, pocneşte din degete. Forster dă din umeri:

— Sunt cazuri...

Dickens îl întrerupe grăbit:

— Ştiu, ştiu! Vrei să spui că în unele împrejurări excepţionale se impune. Aşa este. Cu toate acestea, repet: sunt împotriva pedepsei cu moartea. Ascultă, Forster — îşi zvârle enervat şuvija de pe frunte — ne-am uitat amândoi la gloată. Era groaznic, pur şi simplu groaznic...

Şi iar îl aţinteşte pe Forster cu privirea, fără să-l vadă.

— Daaa... spune tărăgănat celălalt.

— Parcă mă aflam într-un oraş de diavoli... Simt că niciodată n-o să mai pot să mă apropii de locul acela. O să scriu la „Times“.

— Ce?

— Despre execuţiile publice. Ştiu că nu se poate abroga pedeapsa cu moartea, pentru că... pentru că întotdeauna se vor găsi oameni serioşi şi de bună credinţă, ca dumneata de pildă, care o vor susţine ca pe o măsură necesară în cazuri extreme, ştiu; dar cel puţin, de-i cu putinţă, să ne unim sforţările ca să distrugem răul pricinuit de execuţiile publice. E înjositor şi groaznic!

Amândoi am privit mulţimea şi iată ce urmări are o execuţie publică!

— Susţinătorii acestui sistem penal vor aduce destule argumente în favoarea execuţiilor publice...

— Nu-mi pasă de argumentele lor! Şi faţa lui Dickens se crispează. Au născocit destule, ca să susţină procesiunile revoltătoare spre Tyburn ale celor osândiţi. Au ridicat glasurile când execuţiile de la Tyburn au fost abrogate, şi ceremonia mutată la porţile închisorii! Motive se găsesc întotdeauna destule, de asta nici nu mă îndoiesc! Însă declar solemn, Forster, şi voi aduce la cunoştinţa fiecăruia că nimic — nimic, auzi? — nu poate pricinui într-un oraş, într-un timp atât de scurt, atâta rău ca o execuţie

publică. Am fost zguduit, uluit, observând mulţimea, şi trebuie să deschid ochii fiecăruia...

Forster îşi aruncă sprâncenele, dus pe gânduri. Dickens începe din nou să se plimbe neliniştit prin încăpere.

— Execuţiile trebuie să aibă loc între zidurile închisorii. Voi stărui asupra acestui lucru! exclamă el deodată, şi în vocea lui tresare o notă ciudată. Măsura a şi fost introdusă în Sudul Noii Galii, supusă aceluiaşi guvern ca şi Anglia. Vreau ca glasul meu să fie auzit de toţi cei care sunt împuterniciţi să ne guverneze. O să le-o spun verde-n obraz!

A doua zi,întreaga Anglie citea în „Times“ articolul lui plin de emoţie şi revoltă, referitor la execuţiile publice; citea şi lua aminte că în anumite zile şi ceasuri oraşele ei se prefac în „oraşe de diavoli“. Atât a fost deajuns ca stânca de pe munte să se urnească, să-şi ia avântul şi să se rostogolească pe povârniş în jos. N-a trecut mult şi s-a văzut limpede că execuţiile publice vor rămâne doar o amintire.

Dar în trecut nu rămân numai anacronismele. Şi idei înaintate

politico-sociale, izbindu-se de realitate, se întâmplă uneori să sporească tezaurul istoriei.

Aceeaşi soartă a avut-o şi chartismul. Se aprinsese brusc, aruncându-şi razele departe, în viitor şi acum începea să se stingă. Razele acestea au ajutat înaintaşilor Angliei să găsească direcţia în deceniile următoare; însă chartismul, aşa cum se dezvoltase în Anglia pe tărâmul politic la începutul deceniului al treilea, acum, în pragul deceniului al patrulea, era sleit de puteri. Revoluţia franceză din 1848 s-a resimţit pe întregul continent, ridicând răscoale populare în toată Germania, în Austria şi în mai multe oraşe italiene. Revoluţia din Paris i-a împins pe patrioţii irlandezi la hotărjrea de a intensifica lupta pentru separarea de Anglia; iar în Scoţia, la Glasgow, sărăcimea oraşului ieşise pe străzi cu lozinca: „Pâine ori revoluţie”. Ecoul salvelor cu care armata a întâmpinat sărăcimea Glasgowului — a cărei răbdare ajunsese în sfârşit la capăt din cauza lipsurilor necontenite, avusese răsunet în întreaga Anglie. Se părea că sosise clipa, pentru chartism, de a-şi recăpăta unitatea de mai înainte şi puterea-i din trecut.

O vreme se putuse crede că speranţele chartiştilor se vor realiza. Meetinguri uriaşe, convocate de ei, aveau loc pretutin-

deni. Se adunase şi conventul. Aproape şase milioane de iscălituri se aflau în josul petiţiei cu cererile chartiştilor. Petiţii pe care conducătorii conventului le-au purtat cu mare pompă, într-o căruţă, până la Parlament. Totuşi, arestarea chartiştilor şi condamnarea conducătorilor mişcării la detenţii de lungă durată n-au ridicat masele populare din Anglia. Reacţiunea din Europa începuse să-i strivească, atât pe radicalii din patruzeci şi opt, cât şi cuceririle lor politice. Burghezul englez, care-şi recăpăta puterea, prevedea sfârşitul crizei economice. Descoperirea zăcămintelor aurifere din California şi Australia făgăduia emigrarea în masă a celor fără lucru şi perspectivele plăcute ale expansiunii comerciale. Anglia ieşea din criza economică, trecând peste pragul după care o aştepta epoca de „înflorire victoriană".

Şi după cum cei doi birjari londonezi, Barclay şi Perkins, care-l trântiseră în lada cu gunoi pe unul din participanţii la înăbuşirea răscoalei ungare, pe generalul austriac Heinau, sosit la Londra prin septembrie 1850, nu mai puteau fi cu nimic de folos răsculaţilor unguri, tot aşa nici chartismul nu mai putea fi ajutat. În anul 1850 chartismul era sleit de puteri. Încă doi, trei ani şi groaznica primejdie chartistă, ce plana ca o ameninţare asupra burghezului englez, se risipi definitiv.

10
ZILE ŞI PIERDERI

— Jerrold, te poftesc să colaborezi la noua mea revistă săptămânală.

— Dar încă n-ai isprăvit „Copperfield"...

— La „Copperfield" mai este mult de lucru; n-am de gând să-i aştept sfârşitul. Forster mi l-a recomandat ca ajutor pe Mr. Willes. Spune că te poţi bizui pe el; am de gând să apar odată pe săptămână cu un eseu, cu o nuvelă sau, în sfârşit, cu orice mi-o trece prin cap; asta e un fleac pentru mine...

M-am gândit bine la toate. Voi publica articole, impresii, scrisori; evident, subiectele trebuie să fie atractive şi în aceiaş timp, cum să spun... aş vrea să scoată în relief spiritul poporului nostru şi timpurile prin care trecem. Înţelegi, Jerrold?

— Aşa cred... Ai şi botezat-o?

— La început voiam s-o numesc „Fantoma".

— Ciudat nume.

— Uite ce-i, mă gândeam aşa, ca o fantomă să pătrundă peste tot, în toate casele, în toate colţurile şi ungherele, să fie aşa ca un fel de putere pe care nimeni n-o bănuia până acum, o fiinţă închipuită care rătăceşte deasupra Londrei. Şi fantoma asta descoperă în viata noastră o faptă ori alta, câteodată vesteşte un lucru ce se va întâmpla într-un loc ori altul... E tare greu de lămurit, nu ştiu cum naiba...

— Da, e greu, cade de acord Jerrold. E vădit că nu-i place ideea lui Dickens.

— Forster e împotriva acestei idei, spune Dickens.

— Eram sigur, dragă Dickens.

Jerrold ghiceşte după ton că Dickens a şi renunţat la fantoma omniprezentă şi urmează;

— Pe scurt, cum ai botezat revista?

— Am încercat să aleg tot felul de nume. Mă gândeam s-o numesc „Charles Dickens“, la care să adaug ceva cam aşa: „Săptămânal închinat culturii şi desfătării oricărui cititor. Redactat de el însusi“.

— Hm...

— Cu un cuvânt, m-am oprit asupra titlului „Household Words“ — „Lectura căminului“. Revista va fi redactată de mine. Şi aş vrea ca şi dumneata, Jerrold, să colaborezi la ea. Dar te previn de mai înainte, prietene, că admiratorii talentului dumitale nu-ţi vor citi numele în paginile ei — revista va fi anonimă.

— Nici vorbă, anonimă, odată ce deasupra fiecărei pagini va figura numele de Charles Dickens! râde Jerrold.

— Lasă gluma, zâmbeşte Dickens. Ţin numaidecât, Jerrold, să-i scriu lui Mrs. Gaskell o scrisoare cât se poaite de amabilă, poftind-o să colaboreze la revistă. Trebuie să-ţi spun că opera ei, „Mary Barton“, m-a emoţionat adânc.

Trecuseră doi ani de când apăruse „Mary Barton“, o carte pe care Mrs. Gaskell o publicase sub un pseudonim, cum fac adesea debutanţii. Acum, scriitoarea nu mai era o debutantă; despre romanul ei, care n-avea nimic din ciripitul feminin, ci descria condiţiile de viaţă ale muncitorilor din fabrici, se scria mult. Mrs. Gaskell, desigur că nu a refuzat să colaboreze la revista „Household Words“, după ce Dickens o rugase prin scris în cuvinte atât de amabile. Dickens câştigă în ea un colaborator regulat.

Firma Bradbury şi Evans era foarte mulţumită de subscripţiile la „Lectura căminului”, odată cu apariţia primului număr, prin martie 1850. Nici Dickens n-avea de ce să fie nemulţumit. Mr. Willes se dovedi a fi un ajutor minunat, şi succesul revistei îi îngăduia să-şi vadă de „Copperfield”.

Uriah Heepl izbuteşte să-l prindă în mreje pe patronul său, Mr. Wickfield, dar în ceea ce o priveşte pe Agnes, ea nu-şi poate îndeplini dorinţa. Inima fetei bate pentru David, care habar n-are de aceste sentimente. Isprăvindu-şi şcoala la Mr. Strong, băiatul nostru părăseşte familia Wickfield, angajându-se funcţionar la avocatul Spenlow. Atras mai mult de Dora, fiica avocatului — o copilă naivă — decât de Agnes cea mărinimoasă, David se îndrăgosteşte de ea.

Ce bine îşi aminteşte Dickens de biroul mic al juriştilor Blackmore şi Ellis! Şi ce uşor îi vine să-l descrie pe David, care lucrează în domeniul juridic. Dar Mr. Spenlow nu-i Mr. Ellis, nici Mr. Blackmore, ci bancherul Beadnell, cel care nu se arătase dispus pe vremuri să-şi dea fata după un tânăr necunoscut — Charles Dickens. Timpul trece şi David se îndrăgosteşte tot mai tare de Dora, în vreme ce în familia doicii Peggotty lucrurile stau prost. James Steerfort, fostul coleg de şcoală al lui David, ademenind-o pe mica Emily, dispare cu ea peste ocean, lăsându-l cu buzele umflate pe cinstitul Ham, îndrăgostit de Emily. E groaznic, dar David nu poate fi de niciun ajutor. Lucruri triste se petrec şi cu Miss Betsy Trotwood. Uriah Heep, printr-o serie de escrocherii, reuşeşte să pună ştreangul de gât patronului său, şi bietul Mr. Wickfield e declarat în stare de faliment, lovitură ce-i pricinueşte moartea. Odată cu asta, şi banii mătuşii Betsy, încredinţaţi lui Wickfield, se duc pe gârlă. David rămâne să-şi poarte singur de grijă. Ca şi Charles Dickens pe vremuri, învăţând stenografia, se dedică reportajului, ajungând reporter parlamentar. Şi se căsătoreşte cu Dora cea naivă până la inconştientă, femeia-copil care, ca şi Agnes, şi-a pierdut tatăl. Şi lucrează şi el la o carte, cum lucrase şi Charles Dickens pe vremuri. În timpul ăsta, unchiul bietei Emily, care fusese dezonorată de Steerfort, cutreieră continentul în căutarea dragei sale nepoate. Sforţările lui se dovedesc zadarnice. Pe câtă vreme sforţările lui Uriah Heep cel ticălos au mers în plin; afacerea lui murdară a reuşit, e bogat şi în afară de orice primejdie.

Călătoria lui Maclise la Paris nu poate fi de lungă durată. „Copperfield“ se apropie de sfârşit. Şi afară de asta, Dickens va fi din nou tată. În iulie se întoarce la Londra.

Uriah Heep nu poate ieşi învingător. Triumful lui jigneşte simţul dreptăţii. Niciodată n-a reuşit Dickens un tip mai ticălos şi mai urâcios, după cum e greu de conceput că ar fi putut crea un personaj mai simpatic decât Mr. Micawber.

Felul cum se dezleagă firul intrigii Uriah Heep-Micawber dovedeşte maturitatea lui Dickens în compoziţie. Pedeapsa unui ticălos ca Uriah nu putea să vină decât de la un om ca Micawber. Simţul nostru moral cere, odată ce e absolut necesar, ca răsplata să aibă loc. Şi în capitolul cincizeci şi doi îl vedem pe Mr. Micawber apărând ca răzbunătorul tuturor celor care suferiseră de pe urma uneltirilor lui Uriah. Uşurinţa cu care descoperă totul ar fi făcut cinste şi lordului Jeffrey, prietenul şi admiratorul lui Dickens, dus dintre cei vii de un an de zile. Uriah e la pământ, locul lui e la ocnă de unde, desigur, se va ridica din nou, dar fără colţii veninoşi cu care să mai poată muşca.

Deznodământul se apropie şi pe un alt fir al intrigii: Peggotty — Steerfort. De data asta, însă, pedeapsa pentru seducătorul cel fără de ruşine nu vine de la om, ci de la natură, care la drept vorbind, puţin se sinchiseşte de cum s-a purtat James Steerfort cu mititica Emily. Furtuna binevoieşte să scufunde corabia pe care se află ademenitorul, în drum spre Anglia; mărinimosul Ham, care încearcă să dea ajutor duşmanului, se îneacă împreună cu el. Descrierea artistică a furtunii ne face să ne împăcăm cu acest deznodământ. Ne împăcăm şi cu moartea soţiei-copil, Dora cea naivă; ne împăcăm şi cu căsătoria lui David cu Agnes, „îngerul cel bun“, care-i aminteşte lui Dickens de Mary şi, în sfârşit, ne simţim împăcaţi şi cu răsplata ce-l aşteaptă pe Mr. Micawber.

Îndeplinindu-şi rolul de moira [1]) grec, Mr. Micawber, împreună cu credincioasa-i soţie şi cu ceilalţi membri ai familiei, pleacă în Australia, unde va trăi ca un funcţionar fericit al magistraturii orăşeneşti. Şi ce-i drept, cine ar fi putut îndura ideea că Mr. Micawber e sortit să împuşte veşnic francul şi toate să-i meargă de-a-ndoaselea? Dacă Dickens n-ar fi născocit Australia şi postul de „părinte al oraşului“ pentru Micawber, romanul „David Copperfield“ ar fi fost ameninţat să se lungească la nesfârşit.

[1]) Destin, la greci. (n. t.).

Dar aşa, se terminase. Cea din urmă fasciculă apăru prin noiembrie şi în decembrie. Georgina, triumfătoare, putu citi următoarele în numărul proaspăt din „Fraser Magazine“: „Dupa părerea noastră, „David Copperfield“ e cel mai bun roman al lui Dickens. Avem toate motivele să bănuim că descrierea vieţii lui David Copperfield cuprinde multe întâmplări din viaţa scriitorului — întâmplări şi impresii proprii!“.

Kate e şi ea de faţă, în sufragerie; o ţine în braţe pe Dora, fetiţa ei de trei luni; Henry Fielding, cel de doi ani, nu are chef să se urce pe scaunul său înalt, arătându-şi nemulţumirea prin ţipete ascuţite. Kate porunceşte ca Henry Fielding să fie scos afară. Dickens protestează.

— Crede-mă, Charles — spune Kate, obosită — uneori nu pot s-aud copiii ţipând. Tu îi vezi numai în orele libere, dar eu sunt veşnic cu ei. Astăzi mă doare capul.

Da, Kate are dreptul să fie obosită. Iată, Dora cea mititică e al nouălea copil. Dickens tace. Henry Fielding, înţelegând că de data asta „pa“ nu-i va sări în ajutor, uită cu desăvârşire de disciplină şi Georgina îl scoate cu alai din sufragerie.

— Azi dimineaţă a fost tatăl tău pe aici, spune Kate, trecându-şi mâna peste frunte. Am vrut să te chem, dar el a spus că nu vrea să te tulbure.

Henry Fielding îşi face din nou apariţia. E mut ca un peşte, încredinţat, se vede, că-i mai bine să asculte. Dus de mână de Georgina, se îndreaptă spre „pa“, încercând să i se caţăre pe genunchi.

Dora s-a trezit şi începe să plângă. Kate se crispează, are migrenă.

Nu-i puţin lucru să ai cinci copii la rând în şapte ani; şi mititica Dora e bolnăvicioasă. Nu, hotărât, azi Kate nu se simte bine.

— Tu vrei — spune ea — ca eu şi Georgina să-i învăţăm pe copii să fie disciplinaţi, dar tu singur îi răsfeţi când ai vreme, uitând că nu-i poţi disciplina dacă le intri în voie. Le cânţi tot felul de cântece, îi distrezi cu teatrul de păpuşi, şi ei nu mai pot după „pa“ al lor... Tu crezi că mi-e uşor să mă războiesc cu ei când au chef să se joace în grădină, chiar sub fereastra ta, sau când le trăzneşte prin minte să alerge pe coridor, prin faţa uşii tale? Uite, de pildă, şi acum: Georgina l-a scos afară pe Henry, dar priveşte-l, e ferm convins că „pa“ cel bun va ţine cu el, dacă „ma“ îi va da poruncă să iasă din odaie...

Henry Fielding aude că i se rosteşte numele, dar nu-i pasă, se află în siguranţă pe genunchii tatălui. Dickens e obişnuit cu asemenea discuţii referitoare la greutatea educaţiei copiilor şi nu prea ia în seamă acuzaţia că-i strică pe copii, făcându-le toate gusturile. Georgina se amestecă şi ea în discuţie.

— Deunăzi, spune ea zâmbind, ce credeţi că mă întreabă Alfred? Zice: „De ce tata a învăţat să danseze polca şi joacă cu Katey şi cu Mamey, şi „ma“ nu joacă deloc cu mine, cu Frank ori cu Wally?

Dickens râde cu hohote. Henry Fielding îi ţine isonul — dacă „pa“ râde, înseamnă că toate sunt bune.

Da, e drept, „pa“ a învăţat să joace polca. Dickens râde şi mai cu poftă, aducându-şi aminte de o scenă recentă. Făgăduise fetiţelor — Katey şi Mamey — să le înveţe şi pe ele blestematul acela de dans şi într-o noapte, părându-i-se că l-a uitat, se apucase să-l studieze în faţa oglinzii, pe când toţi ai casei dormeau. Şi a trebuit numaidecât să audă Georgina de jos — probabil că se încălzise şi lovea prea tare în parchet… Vai, nostimă mai era mutrişoara ei când băgase capul prin deschizătura uşii!

Dickens râde, dar Kate n-are niciun chef de râs; probabil pentru că nu se simte bine.

— Am stat de vorbă cu tatăl tău, Charles; şi nu mi-a plăcut deloc cum arată; era cam prea roşu la faţă, şi pe urmă s-a făcut dintr-odată alb ca varul. Eu i-am atras atenţia, dar el n-a făcut decât să râdă şi a spus că e un dop: îl arunci în apă — zice — şi iese afară în alt loc, şi baia nu-i pricinueşte niciun rău. Nu înţeleg ce legătură poate fi între un dop şi felul cum arată el, dar ştii cum vorbeşte el, vrute şi nevrute… Nu mi s-a plâns; eu, însă, cred că nu se simte tocmai bine.

Ca şi până acum, „Household Words“ nu-i ia prea mult timp lui Dickens. Dar trebuie să dicteze „Istoria Angliei pentru copii“, pe care o publică în „Lectura căminului‟ şi să scrie şi alte articole pentru revistă; în decursul unui an au apărut treizeci şi şase de schiţe şi articole semnate de el. Odată, venind la Londra din Malvern — unde îşi instalase familia — i s-a comunicat că domnul John Dickens se simte rău.

Bătrânul ştia că boala lui e primejdioasă; în ultimele sale zile, băiatul lui venea regulat să-l vadă în locuinţa mică de pe Chapel-Street, unde locuia împreună cu doamna Dickens. Avea şaizeci şi cinci de ani împliniţi. Dar asta nu-l împiedica să facă şi

acum haz din toată inima de orice, ca pe vremurile de altădată. Potrivit obiceiului, i se mai întâmpla din când în când să se plângă împotriva soartei vitrege şi să-şi piardă curajul, dar nu treceau nici câteva ore şi curajul i se întorcea ca prin minune şi începea iar să spună că dacă omul e nemulţumit de soarta lui, asta e din pricină că-şi face castele în Spania, pe câtă vreme pacea şi echilibrul sufletesc stau numai în puterea omului.

Dar a venit şi clipa când John Dickens n-a mai găsit în el puterea de
a-şi duce mai departe echilibrul sufletesc. N-au trecut nici câteva zile şi i s-a trimis vorbă lui Dickens că tatăl lui e grav bolnav. S-a repezit numaidecât în Chapel-Street, dar Mr. John Dickens l-a privit fără a-l cunoaşte şi s-a stins aşa, fără a-şi mai veni în fire.

Şi aşa, după Fanny părăsise şl tatăl lui viaţa aceasta. Odată cu săvârşirea lor din viaţă s-a rupt orice legătură vie cu trecutul, cu copilăria, cu bucuriile şi suferinţele lui. Cine le mai poate înlocui? În niciun caz mama. Cu sora lui, Letiţia, nu avea legături mai strânse, iar fraţii lui erau cu mult mai tineri decât el. Astfel că nimeni din cei de aproape nu mai putea face să vibreze în el simţirea puternică atât de cunoscută fiecăruia — chemarea trecutului.

Se spune că ar arăta mai în vârstă decât este. O ştie şi el. Îi place să se uite în oglindă şi câteodată îşi cercetează faţa de mai multe ori pe zi. Are zbârcituri; nu multe, e drept, dar cutele din jurul gurii sunt mai rele decât zbârciturile.

Nu trece mult şi soarta îl duce din nou la cimitirul din Highgate, unde se odihnea John Dickens.

Tocmai ţinea un discurs la adunarea membrilor Fondului teatral, menit să-i ajute pe actorii bolnavi şi nevoiaşi. Şi în vremea asta, acasă, micuţa lui Dora, care abia împlinise un an, îşi dădea sufletul. Până acum nu-i murise niciun copil.

„Dar în vârtejul vieţii trebuie să ne ascundem inimile de priviri străine, dacă vrem să ducem înainte, cu bărbăţie, îndatoririle pe care le avem“. Erau cuvinte pe care Forster le auzise de la el, când venise să-l vestească, la adunarea Fondului teatral, de moartea năprasnică a copilei. Ducând pe mititica Dora la cimitirul din Highgate, încerca să ascundă de priviri străine adâncimea pierderii suferite.

Mai avea încă de luptat în viaţă.

Intră în grijile mutării din Devonshire-Terrace. Copiii cresc; Charley, e drept că e la învăţătură la Eton, dar şi lui îi trebuie o cămăruţă când vine în vacanţă. Pe scurt, trebuie sa caute o locuinţă cu mult mai încăpătoare. Pe Tavistock-Square găseşte de cumpărat casa în care locuise mult timp redactorul de la „Morning Chronicle“, Mr. Parry; pe vremea aceea, când reporterul Charles Dickens considera ca o mare cinste de a lucra sub ordinele domnului James Parry, proprietarul casei cu optsprezece camere de pe Tavistock-Square avea o foarte vagă idee despre reporterul nostru.

Acum, însă, Dickens avea nevoie de cele optsprezece camere şi de sala atât de potrivită pentru spectacolele de familie, precum şi de odaia de lucru, despărţită de sală printr-un perete demontabil. După câte o zi grea de muncă îi plăcea să se plimbe prin casă. Peretele se dădea în lături şi el putea să se plimbe în voie, de-a lumgul celor două încăperi în stare să primească până la trei sute de invitaţi.

Trebuie făcute şi câteva reparaţii la casa de pe Tavistock-Square. La asta se poate gândi la Broadstairs, unde copiii respiră din nou aerul mării şi unde s-a obişnuit atât de bine să lucreze. Nu-i rău să stea acolo până în noiembrie, scriind articole pentru „Lectura căminului“ şi alcătuind lista de îmbunătăţiri necesare noii locuinţe. Are de gând să-şi mărească şi biblioteca. Odată cu indicaţiile pentru arhitect, trebuie date şi dispoziţii pentru cărţile ce vor împodobi rafturile dulapului. Pe cotoarele volumelor ar fi plăcut, de pildă, să vezi titluri de felul următor: „Catalogul statuilor ducelui de Wellington“; „Iona. Comentarii despre balenă“; „Arta de a scoate măsele“; astfel, pe trei volume ar fi plăcut să citeşti un titlu cu litere de aur: „Cinci minute în China”; pe alte două volume „Patruzeci de clipiri din ochi la piramide“. Trei volume ar putea fi consacrate unor opere palpitante ca „Havisaid. Convorbiri cu nimeni“ şi „Droz. Amintiri despre nimic“; pe vreo patru cotoare ar trebui scris: „Munchausen. Minuni contemporane”, şi alte zece cotoare consacrate unei opere capitale: „Kant. Absurdităţi din antichitate“. Completare la listă se poaite trimite oricând...

Dulapul de cărţi va fi desenat pe perete, dar în aşa fel încât musafirii să n-aibă nicio îndoială că n-ar exista în realitate.

Aşadar, toate îşi urmează cursul normal. Numai părul se răreşte, creţurile de pe faţă se adâncesc văzând cu ochii; dar leac la asta nu e.

11
ÎN INIMA CEŢII

În faţa ochilor îi pluteşte o ceaţă grea, gălbuie, o ceaţă pe care numai cel mai mare oraş din lume se poate mândri că o are. Ceaţa cade pe primele pagini ale romanului, ca apoi să se rostogolească în valuri, din fasciculă în fasciculă. Atâta vede, deocamdată; întâmplările casnice şi personajele nu le poate încă desluşi bine. În schimb, îşi dă seama pe deplin de urmările acestor fenomene atmosferice, obişnuite britanicilor, cu care s-a hotărât să înceapă noul său roman. Ceaţa nu-ţi poate ascunde urmările de care-i vorba. E ciudat, dar, dimpotrivă, ceaţa îi ajută să le dibuiască.

Gândindu-se la noul roman, la deducţia indiscutabilă se mai adaugă şi alta. Admiratorii geniului său umoristic vor fi înşelaţi în aşteptările lor. Dar şi ceilalţi, care admiră la el alte calităţi, vor găsi, desigur, puţine cuvinte de laudă. Până acum, căuta să-i insufle cititorului credinţa că în ţara cea mai bine organizată şi mai înfloritoare din lume, nu se poate vorbi, de fapt, de o bunăstare şi de o bună organizaţie socială, cum cred cei mai mulţi dintre compatrioţii lui.

Există în această ţară case de muncă, orfelinate educative semănând mai degrabă a închisori decât a instituţii de binefacere, închisori transformate în pepiniere de cetăţeni nefolositori societăţii. Există şi legi ciudate, care pedepsesc nu numai greşeala, dar şi reaua intenţie; îl pedepsesc nu numai pe vinovat, dar şi pe cel nevinovat. Există şi pepiniere de cultură care schimonosesc pentru totdeauna sufletele crude. Paladinii legii îşi fac de cap în ţara aceasta ce se pleacă adânc în faţa legii lor — care se abat, în primul rând, asupra lor. E de necrezut cum de s-a cuibărit un asemenea respect de nezdruncinat faţă de aristocraţie, la un popor pus sub ocrotirea marii charte a libertăţilor.

Iar printre nobili sunt foarte mulţi demni de a se afla, pe bună dreptate, pe corăbiile care-i transportă pe răufăcători la ocnele din Botany Bay, sau la o expoziţie de monştri pe care, dacă i-ar

trece prin minte, simpaticul Mark Lemon s-ar apuca numaidecât s-o organizeze... Există...

Într-un cuvânt, pentru toate aceste slăbiciuni scoase în evidență, a binemeritat de la compatrioţii lui porecla de „radical“. Pe limba lor, asta ar fi o ocară. Pe alocuri erau de acord cu Charles Dickens. În unele privinţe, spuneau ei, nu poti susţine că nu are dreptate.

Pe lângă asta, lucru de căpetenie, atrage atenţia măreţei sale patrii asupra răufăcătorilor şi a caraghioşilor care nu se arătau la înălţimea situaţiei sau a profesiei lor. Citindu-i cărţile, nu se putea să nu se alăture câteodată părerilor acestui radical.

Dar acum, întregul roman e năpădit de ceaţă, şi patrioţii vor găsi pentru el puţine cuvinte de laudă. Se poate chiar să nu-l laude absolut deloc. Deoarece acum a fost aleasă pentru tema romanului o instituţie scumpă inimii englezilor — Instanţa Supremă a Dreptăţii.

Patrioţii ţării se mândresc cu bunul-simţ al englezilor. Căci niciunui popor nu i-a venit în minte să creeze două sisteme de justiţie — cea conformă legii şi cea conformă dreptăţii. Legea se poate înşela, cum se înşeală şi omul. Afară de asta, legea e inertă şi rigidă şi e nevoie de multă vreme ca s-o poţi schimba. Iată de ce englezul a căutat alt mijloc de a împărţi dreptatea, acolo unde legea opunea rezistenţă. Alături de judecătoria unde-i legea stăpână, englezul a înfiinţat o altă judecătorie, unde în ajutorul judecătorului vine cel mai credincios sprijin — dreptatea infailibilă. Şi acestui for superior, menit să împartă dreptatea, englezii i-au dat numele de „Instanţa Cancelariatului“.

Cândva, el, Charles Dickens, povestise despre o victimă a dreptăţii. Încă din „Pickwick“, cititorii putuseră face cunoştinţă cu o victimă a Instanţei Cancelariatului. Acum, însă, va demonstra duşmanilor progresului că jertfa aceasta nu e o întâmplare. Că dreptatea infailibilă, sănătoasă, a judecăţii drepte, e o neînţelegere tragică.

Nu-i de mirare că valurile întunecate şi grele ale ceţii vor cotropi întregul roman şi cartea va fi tot atât de întunecată. Dar n-are încotro, trebuie să-l scrie. Compatrioţii lui își pun mari speranţe în viitoarea dezvoltare a comerţului şi industriei; se arată bucuroşi că sărăcimea a înțeles, în sfârşit, că cererile înflăcărate ale răzvrătiţilor chartişti nu se vor realiza niciodată. Înţelesese şi se potolise. Bineînţeles că tot mai răbufneau în greve şi alte

demonstraţii nu tocmai legale. Un lucru, însă, e sigur, că sărăcimea n-o să facă mai mult decât să provoace greve. Aşa că buna dispoziţie a patrioţilor — nu se ştie de ce numai cei înstăriţi îşi spun aşa! — a crescut simţitor în ultimii ani. Cauza, spun ei, e îmbunătăţirea situaţiei prea iubitei lor Anglii. Dar dacă eşti un observator mai atent, trebuie să recunoşti că s-a îmbunătăţit numai situaţia lor personală, nicidecum aceea a Angliei. Sărăcia şi mizeria din scumpa lor ţară n-au scăzut deloc în ultima vreme. Vai, aşa este. Aşa că n-are de ce se teme că buna dispoziţie va prejudicia romanului întunecos pe care se pregăteşte să-l scrie.

Dacă te iei după ce spun prietenii, s-ar părea că în „David Copperfield" a reuşit să nu se prea îndepărteze de subiectul principal. Lucru destul de greu; şi în noul roman trebuie să-şi dea aceeaşi osteneală, să-şi grupeze toate personajele cât mai aproape de firul principal, de tema de bază, tema sinistră: Instanţa Cancelariatului. Unele dintre personaje au şi prins contur. Le-a trasat clar, şi între timp se mai poate distra puţin, organizând spectacole în folosul Ligii pentru literatură şi artă.

Liga aceasta e tânără, nu s-au împlinit nici doi ani de când a fost înfiinţată. Dickens, împreună cu Bulwer Lytton, i-au fost naşii principali,când această idee, aşa de bine venită, a fost înfăptuită. Ideea Ligii — întemeiată pe tovărăşie şi ajutor material reciproc al artiştilor şi literaţilor — făgăduia să dea bune rezultate. Literaţii nevoiaşi sau bolnavi, precum şi toţi ceilalţi artişti de orice fel, puteau fi ajutaţi fără să se simtă umiliţi. O idee minunată! Talentul scenic al lui Charles Dickens va fi de mare folos pentru înfăptuirea acestui ajutor. Dickens a fost cel dintâi care a sprijinit Liga, şi acum trupa lui va da o reprezentaţie cu piesa: „Nu-i atât de rău pe cât se pare" — scrisă de Bulwer Lytton anume pentru trupă, având un rol destul de bun, de filfizon, pentru Dickens. Ca desert, s-a luat obiceiul să se dea un vodevil. Mark Lemon e mare meşter în vodeviluri. Fără a ţine seama prea mult de subiect, a aranjat „Memoriile domnului Nightingale".

Şi pentru întâia oară, oraşul Clifton arenorocul să-l vadă pe scena teatrului său pe Charles Dickens. E deajuns să apară la rampă, în piesa lui Bulwer Lytton, pentru ca toţi amatorii de teatru să se încredinţeze de chipul grozav de original în care se

poate interpreta un tip de filfizon de pe vremea lui Fielding şi Smollet. Lordul Wilmot, regele modei, s-a transformat într-un fel de corsar olandez plin de semeţie... Şi iată, piesa în cinci acte a luat sfârşit. Cortina se ridică din nou.

Publicul scoate exclamaţii pline de uimire. În faţa lui se află Sam Weller. Uimirea creşte când Sam se preface într-un avocat limbut, avocatul într-un ipohondru şi, în sfârşit, ipohondrul, într-un fel de Mrs. Gamp, faimoasa infirmieră din „Martin Chuzzlewit...".

Iar când Dickens apare ca duelist, mânuind spada şi amintind spectatorilor de duelurile în care se dovedea atât de meşter domnul Crummles din „Nicholas Nickleby", entuziasmul celor din Clifton ar fi făcut cinste şi unui Macready...

În martie 1852, prima fasciculă din noul roman se află în mâinile celor treizeci de mii de cititori. Romanul e iarăşi ilustrat de Phiz, Phiz cel neîntrecut, pe nume Hablot Browne, atât de cunoscut cititorilor din „Pickwick", „Nickleby", „Chuzzlewit", „Dombey" şi „Copperfield". Gravurile lui erau uşor de deosebit de acelea ale lui Cattermole, din „Pendula meşterului Humphrey"! Şi acum, tot el, vechea noastră cunoştinţă...

Şi deodată cititorul e învăluit de ceaţă, şi în inima ceţii se află lord-cancelarul în Instanţa Cancelariatului, Instanţa Supremă a Dreptăţii, judecând, pentru a câtea oară?, procesul cu moştenirea familiei Jarndyce. Câte rânduri de oameni a chemat Instanţa — şi câţi ani de-a rândul? — la acest proces! Mereu alţi copii se nasc, cresc, îmbătrânesc şi mor, şi Instanţa Supremă a Dreptăţii încă nu şi-a spus cel din urmă cuvânt. Unul din reclamanţi s-a şi sinucis, altul, John Jarndyce, scos din fire, a renunţat la procesul blestemat. Dar afară de aceştia mai sunt şi alţii, reclamanţi şi moştenitori ai acestora. Pe doi din ei, legea îi ia sub ocrotirea ei. John Jarndyce primeşte la el, în „Casa rece", pe aceşti doi moştenitori, un băiat şi o fată: Richard Carstone şi Ada Clare. Şi tot aici, în „Casa rece", e primită şi o orfană, un copil din flori, Esther Summerson, sortită să fie dama de companie a singuraticei Ada.

David Copperfield şi-a povestit viaţa. Şi-o povesteşte şi Esther Summerson.

Procesul, cumplit din pricina situaţiei fără ieşire, îşi întinde aripa-i neagră peste „Casa rece" şi peste toţi cei care locuiesc în ea. Umbra neagră cade şi peste bieţii nenorociţi care locuiesc

claie peste grămadă în nenumăratele case din jurul Instanţei Cancelariatului — peste o biată bătrânică nebună care visează la sfârşitul fericit al procesului ei fără nădejde, şi peste un biet copist ciudat şi înfometat, care se sinucide. Dar şi în „Casa rece“ se vor mai întâmpla fapte tragice printre cei legaţi de acest proces blestemat. Până una-alta, însă, toate-s bune. Ada şi Richard se îndrăgostesc unul de altul; apar frumoasa Lady Dedlock, soţia domnului Dedlock, un om de şaptezeci de ani; apoi, Harold Skimpole cel fluşturatic, Mrs. Jellyby cea cu mulţi copii, filantroapă maniacă, persecutată de chestiunea colonizării Africii, băieţaşul măturător, Joe, tânărul chirurg Woodcourt… Cititorul începe să descurce iţele povestirii, ghicind legăturile pe care le face scriitorul între sinistra „Casă rece“ şi moşia domnului Dedlock cu toţi care locuesc acolo.

Dickens nu vrea să ducă povestirea pe cărări lăturalnice. Poate că şi înainte de a se apuca de Copperfield luase aceeaşi hotărâre, dar personajele îşi vedeau de multe ori de treburile lor, neluând în seamă subiectul principal. Acum, Dickens îi sileşte pe toţi să se intereseze de firul central al povestirii.

E o problemă grea pentru oricine, dar mai ales pentru el. Închipuirea lui e prea nestăpânită şi se vede veşnic nevoit să se lupte cu ispita de a vârî în acţiune mereu alţi oameni şi de a născoci situaţii noi. Şi-apoi, câte griji cu cei cărora le-a dat viaţă! În noul roman sunt gata să ia parte la acţiune nu mai puţin de optzeci de inşi. Nu-i lucru uşor să-l pui pe fiecare la locul lui, în preajma „Casei reci“ şi a Instanţei Supreme, căci par a fi gata în orice clipă să se împrăştie.

Lucrează regulat şi cu încordare. Apoi, mutându-şi familia la Dover, continuă acolo lucrul. Dar Liga pentru literatură şi artă are nevoie de bani. Trupa lui Dickens porneşte în turneu cu aceeaşi piesă de Bulwer Lytton şi cu acelaşi vodevil de Mark Lemon.

În trupă se află un actor nou, Wilkie Collins. Dickens îl îndrăgeşte dintr-odată şi-i place şi romanul lui, „Antonina sau Căderea Romei“; are de gând să-l atragă pe scriitorul acesta de douăzeci şi opt de ani în cercul colaboratorilor de la „Lectura căminului“.

Între timp, cititorul a făcut bine cunoştinţă cu Mr. Jarndyce cel atât de blajin şi delicat, şi cu Mr. Harold Skimpole.

Pe măsură ce domnul Harold Skimpole îşi dă arama pe faţă, bănuielile cititorului cresc: nu cumva autorul a vrut să-l înfăţişeze pe ziaristul şi eseistul Leigh Hunt? Bineînţeles că nu-i vorba de toţi cititorii; au bănuieli mai ales literaţii cărora capacitatea proverbială a lui Leigh Hunt de a trăi pe spinarea semenilor săi le e prea bine cunoscută. Şi cărturarii aceştia bănuitori nu pot fi duşi de nas de meşterul Phiz; e drept că nimeni nu l-ar putea recunoaşte în gravură pe Leigh Hunt; Harold Skimpole nu seamănă deloc cu vestitul gazetar; Dickens, prevăzând bănuelile, a avut grijă să dea pictorului indicaţii precise; totuşi, precum se vede, scopul n-a fost atins. Asemănarea lui Skimpole cu publicistul fără frică — cel care avusese de suferit de pe urma unei vorbe lipsită de respect la adresa prinţului regent — e neîndoelnică. Harold Skimpole are un principiu: nu face deosebire între lirele lui şi ale altora, şi egoismul lui — ca şi al lui Leigh Hunt — are ceva copilăros care te atrage, ba chiar, am putea spune, un fel de eleganţă care te farmecă.

Dar Mr. Skimpole n-are nicio legătură directă cu evenimentele deasupra cărora pluteşte umbra întunecată a Instanţei Cancelariatului şi a „Casei reci“ — evenimente pe care cititorul le presimte. Tânărul Richard Carstone, încercând câteva meserii, intră în armată ca ofiţer inferior; dar deasupră-i plutesc nori ameninţători; nu va putea scăpa de primejdie; afacerea cu moştenirea familiei Jarndyce îl va prinde în mrejele ei; se mai întrevăd evenimente tragice şi în legătură cu soarta doamnei Dedlock. Frumoasa lady arată un interes ciudat faţă de moartea bătrânului copist de acte juridice, îl răsplăteşte cu dărnicie pe Joe, un băieţandru măturător care-i aduce ştiri despre neînsemnatul copist, trezind astfel oarecari bănuieli domnului Tulkinghorn, avocatul domnului Dedlock. Pe scurt, ceaţa care se ridicase din primele pagini ale romanului se adună în nori groşi deasupra tuturor celor care au vreo legătură cu „Casa rece“.

Timpul trece cu lucrul romanului. Se apropie vara anului 1853 şi trebuie să-şi scoată din Londra copiii şi pe ceilalţi ai casei. Kate are în braţe un nou prunc, un băiat, Edward Bulwer Lytton, numit aşa în cinstea naşului său; are iar nouă copii. Dickens se hotărăşte să-şi petreacă vara în Franţa, la Boulogne.

În grădina ce se întinde pe ţărm, de-a lungul mării, în apropierea drumului spre Calais, se află o seră şi o cascadă. Copiii se bucură de cascada pe care n-o aveau la Broadstairs, iar

Dickens petrece, privind jocurile publice care se desfăşoară zilnic în apropiere de vila lor. Francezii sunt un popor vesel. Jocul de duminică, în aer liber, e un spectacol plin de animaţie, iar prietenii lui, John Leech şi Wilkie Collins, care sunt instalaţi în apropiere, sunt convivi distractivi în orele-i de odihnă şi buni tovarăşi de plimbări lungi. Păcat că nu pot fi convinşi că Charles Dickens trebuie, numaidecât, să-şi lase barbă şi mustăţi…

Prietenii stăruie asupra neajunsului pe care-l va pricinui barba frumuseţii onoratului Charles Dickens; dar adversarii bărbii sunt până la urmă înfrânţi. Basta! A trecut de 40 de ani şi e capul unei familii mari, un om cu greutate; ori, tocmai barba şi mustăţile sunt apanajul vârstei înaintate. Dar lucru de căpetenie e faptul că el hotărâse astfel. Mai hotărâse ca după terminarea romanului să plece pentru vreo trei luni în Elveţia şi Italia, să se odihnească, şi propune şi prietenilor să plece cu el. John Leech poate fi liniştit, nu va fi nevoit să traverseze marea, chinuindu-se cu răul de mare de care se teme atât de mult, iar „Punch“ să facă ce ştie şi să se lipsească de el un oarecare timp; cât îl priveşte pe Wilkie Collins, trebuie să viziteze neapărat, din nou, Italia, ca să-şi poată da seama dacă se produseseră schimbări de când trăise acolo, în frageda-i tinereţe, împreună cu onorabilii săi părinţi. Wilkie e, fără îndoială, un scriitor plin de viitor şi trebuie să observe obiceiurile şi altele…

„Punch“ ar putea fi în stare să se lipsească de John Leech, acceptă pictorul cu modestie dar, din păcate, Leech nu se poate lipsi de „Punch“! Dar Wilkie Collins, convins de argumentul de nezdruncinat al prietenului mai vârstnic, e gata să plece oriunde.

Minunat! Trebuie să isprăvească romanul până în septembrie. Tirajul „Casei reci“ creşte — după câte îi comunică Bradbury şi Evans — care sunt nevoiţi să scoată acum, nu treizeci, ci patruzeci de mii de exemplare.

Încetul cu încetul, luându-se pe urmele jurisconsultului Tulkinghorn, cititorul pătrunde în taina frumoasei şi mândrei lady Dedlock. Juristul îl urmăreşte pe băiețandrul Joe, cu care lady Dedlock întreţine legături de afaceri; află astfel că proprietarul tirului, Mr. George, fusese odinioară ordonanţa căpitanului Hawdon, că acest căpitan avusese o iubită, şi că din această legătură se născuse şi o fiică… Dar ce legătură poate avea asta cu lady Dedlock? gândeşte nedumerit cititorul. Curând însă

nedumerirea i se risipeşte. În lumea asta se petrec tot felul de lucruri ciudate; misteriosul copist muritor de foame, care-şi sfârşise zilele undeva,
într-o cocioabă, nu era altcineva decât acel căpitan Hawdon...

Acum, şi Tulkinghorn şi cititorii sunt lămuriţi pe deplin. Lady Dedlock nu se interesase fără rost atât de mult de soarta acelui copist muritor de foame. Mândra lady îşi tăinuia trecutul. Avea undeva o fiică nelegitimă. Agerul Tulkinghorn descoperă că fiica asta e chiar Esther Summerson, cea găzduită la „Casa rece“. Umbra neagră a procesului Jarndyce a prins în plasa-i casa cea tristă. Richard Carstone ajunge un maniac. Singurul lui scop în viaţă e să sfârşească odată cu veşnicul proces. Dragostea soţiei lui nu-i în stare să-l lecuiască.

Cealaltă dramă, schiţată sumar, se lămureşte acum pe deplin. Lady Dedlock şi-a găsit copila şi a fost iertată de ea; dar Tulkinghorn nu-şi pierde vremea de pomană. Taina frumoasei lady e în mâinile lui şi e fără milă, jucându-se cu biata-i victimă ca o pisică necruţătoare cu un şoarece. Nu se poate să nu se verse sânge, măcar la figurat. Dar sângele curge cu adevărat: Tulkinghorn e găsit mort. Nu, nu l-a ucis lady Dedlock; bărbatul ei e încredinţat de nevinovăţia soţiei sale, iertându-i trecutul. Dar la ce-i mai poate folosi iertarea, când e găsită şi ea moartă, pe mormântul fostului ei iubit? Şi îndată după asta selămureşte
că ucigaşul luli Tulkinghorn e franţuzoaica Hortensia, camerista trufaşei lady, răpusă de soartă.

Răpus de soartă e şi tânărul Richard. L-a dat gata procesul Janndyce.
S-a găsit un testament ce nu poate fi contestat. Richard şi Ada sunt moştenitorii legali. Instanţa Cancelariatului, Instanţa Dreptăţii, nu şi-a spus încă ultimul cuvânt. Când, în sfârşit, se pronunţă, nu mai e de niciun folos, căci cheltuielile de proces au înghiţit toată moştenirea. Richard moare, răpus de zbucium, cum se întâmplă cu toţi cei obsedaţi. Procesul Jarndyce l-a răpus.

Oare nu-i prea posomorât sfârşitul? Cititorul se va arăta nemulţumit. Dickens orânduieşte în grabă soarta celor două eroine: Esther Summerson şi Ada, văduva lui Richard, rămasă cu un copil în braţe, în grija blajinului Jarndyce. Acum se poate pune punct cărţii. A isprăvit şi „Istoria Angliei pentru copii“, pe

care a dictat-o stenografei, printre picături. În sfârşit, poate pleca la odihnă...

Wilkie Collins şi pictorul Augustus Egg îl întovărăşesc. Călătorii nu au de gând să rămână în Elveţia. E noiembrie, e frig, tot atât de frig ca şi acum nouă ani, când pornise din Genova să viziteze oraşele italiene. Locuitorii Genovei îşi amintesc bine de el. Şi el îşi aminteşte bine de Genova, unde toate erau neschimbate, ca şi acum nouă ani. Vechea Genovă e, desigur, afară de Veneţia, cel mai pitoresc oraş din Italia; a rămas cu aceeaşi convingere. Şi tot aşa, ca şi acum nouă ani, Neapole e la fel de murdar şi de sărăcăcios, lucru pe care căuta să-l uite odinioară, atunci, în dimineaţa aceea, pe când se desfăta în faţa priveliştii măreţe a Golfului Neapole; oraşul i se pare şi acum tot aşa de puţin atrăgator.

Iată-i la Roma. Ciudaţi mai sunt şi pictorii ăştia! De extaz, lui Augustus Egg i-a pierit graiul, privind vestitele pânze.

Călătorii au ajuns la Milano. Oraşul e acelaşi pe care-l ştie, cu aceleaşi străzi populate şi aceiaşi oameni amabili, numai că e multă, multă armată austriacă! Pe orice stradă ai trece, la toate ferestrele palatelor, nu vezi decât soldaţi austriaci, murdari. Proprietarii palatelor nu mai sunt în Milano. Şi aici, ca şi în alte oraşe italiene,
n-a mai rămas decât un număr mic de muritori de rând, locuitori băştinaşi. Toţi ceilalţi, patrioţi de elită, au fost siliţi să-şi părăsească Patria.

Dickens se simte înviorat. E din nou la Londra. Trebuie să se pregătească pentru lectura publică de la Birmingham. Făgăduise demult admiratorilor săi de aici să le citească o nuvelă de Crăciun în folosul Institutului de Mecanică, înfiinţată de curând. Lectura fusese fixată pentru sfârşitul lunii decembrie.

Birmingham e oraşul metalurgiştilor, al mecanicilor şi al meşterilor în aramă şi fier.

Iarna din anul acesta e friguroasă. Prin căminuri, în apar-tamentele de la „Hotelul Reginei“, pâlpâie focul. Dickens are un musafir, pe preşedintele de consiliu al Institului celui nou, un gentleman grăsuliu, cu favoriţi îngrijiţi şi ochi reci ca de oţel. Şade în faţa focului, bând Xeres pe-ndelete, vorbind rar şi grav, fără a-şi permite un singur gest. Dickens, cu barba în palmă, muşcând-o din când în când, îşi ascultă oaspetele. Onoratul

gentleman e foarte mândru de oraşul lui; e fabricant, nici vorbă că-i fabricant.

— Oraşul meu ar putea să acopere toată suprafaţa globului cu tablă de fier produsă de industria noastră — spune dumnealui. Aruncăm pe piaţă milioane de kilometri de sârmă de aramă şi atât de multe cuie şi ace, încât nici calculatorii de la Monetăria Statului n-ar putea să le dea de număr...

Gentlemanul e amator de hiperbole, slăbiciune izvorâtă din credinţa nestrămutată în atotputernicia industriei din Birmingham.

— Cine nu cunoaşte electrometalurgia noastră, domnule Dickens? Puştile şi săbiile noastre, lămpile, vagoanele de cale ferată, butonil de cămăşi? Vagoane de cale ferată şi butoni! Din ce v-am spus vă puteţi face o idee, domnule Dickens, de ce suntem în stare să facem; constatarea de mai sus vă poate dovedi perspectivele măreţe de care nu-şi prea dau seama compatrioţii noştri când iau măsuri ce-ar putea contribui la propăşirea Birminghamului. Din păcate, cifrele seci ascund adeseori ochilor noştri viitorul.

În glasul lui se simte un fel de dispreţ pentru compatrioţii care nu sunt în stare să preţuiască perspectivele măreţe ale viitorului.

— Dar nasturii noştri renumiţi, domnule Dickens!

Aici îşi îngăduie un gest plastic. Dickens îşi muşcă barba, cu ochii la degetele albe şi mari, uşor încârligate, ale musafirului său. Da! E o mână în care ar putea să încapă întregul viitor al Birminghamului.

— Dacă nu mă înşel, sir, vestiţii dumneavoastră nasturi mai sunt numiţi şi brummagem [1])? Mr. Jingle din „Pickwick" al meu îi numea astfel, pe câte îmi aduc aminte.

— Ha-ha-ha! râde gentlemanul fără a-şi pierde nimic din gravitatea sa. Sunteţi cel mai mare umorist al vremurilor noastre, domnule Dickens. Exact! Pe timpuri, Birminghamul nostru şi-a schimbat numele în Brummagem, şi de atunci au şi fost numite monedele false nasturi brummagem...

[1]) Din Birmingham, fals (n. t.)

— Şi asta din pricină că butonii, tabacherele şi alte produse ale fabricilor din Birmingham semănau cu cele de argint numai la vedere?

Acum, de când a lăsat să-i crească barbă şi mustăţi, îşi poate ascunde zâmbetul cu mai mare uşurinţă.

— Dar asta n-are nicio importanţă, schimbă el vorba, mai bine
spuneţi-mi dacă ideile chartiste stăpânesc minţile lucrătorilor ca şi mai înainte. Trebuie să aveţi, ca să zic aşa, ştiri neoficiale.

— Idei chartiste, domnule Dickens? Birminghamul n-a făcut niciodată caz de chartism.

— Oare aşa să fie, sir? Am obiceiul să urmăresc viaţa socială a ţării şi îmi amintesc de Uniunea Politică din Birmingham de acum cincisprezece ani, care a întocmit o cerere către Camera Comunelor, cerere aprobată de întregul partid chartist. După cum îmi amintesc, n-a trecut niciun an după aceea şi conventul chartist s-a mutat la Birmingham. Îmi amintesc de dezordinile din oraşul dumneavoastră... Vreau să spun de bătaia pe care au primit-o concetăţenii dumneavoastră din partea celor de la poliţie, când s-au adunat, dacă nu mă-nşel, pe... cum îi zice? — pe Bull Ring. Şi dacă nu mă trădează memoria, asta s-a petrecut chiar un an după ce s-a mutat conventul la Birmingham. Exact, exact. După cum vedeţi, sunt la curent cu cele ce se întâmplă la dumneavoastră, dragă domnule.

— Ceea ce face cinste oraşului nostru, domnule Dickens. Dar, zău, vă înşelaţi crezând că agitaţiile rebelilor chartişti au avut vreo importanţă.

— Eu vă întreb de succesul ideilor chartiste printre muncitorii de la fabricile din Birmingham.

— Ah, da, înţeleg perfect ce vă interesează, domnule Dickens. Am o mare admiraţie pentru mecanicul Toodles, pe care l-ați descris în romanul dumneavoastră „Dombey şi Fiu!“. Un mecanic care trăieşte, din fericire, necontaminat de idei chartiste. Dumneavoastră binevoiţi a întrebuinţa cuvântul „idei“, cu toate că eu nu sunt perfect lămurit dacă se pot numi „idei“ pornirile câtorva oratori demagogi care căutau să le bage în cap muncitorilor revolta împotriva unei nedreptăţi închipuite. Nu vreau să intru în discuţii cu dumneavoastră, dar vă asigur că Thomas Atwood, membrul Parlamentului care conducea aşa-zisa Uniune politică din Birmingham, n-a ştiut să atragă masele noastre de muncitori. De altfel, niciunul din politicieni n-a reuşit să facă ceva...

Dickens îl lasă să vorbească. Dar el a venit aici să citească o poveste de Crăciun în folosul unei Instituţii de cultură, nu să stea la taifas cu acest cetăţean din Birmingham. Îi ascultă glasul plin şi sigur; priveşte ochii acestuia de un albastru deschis, înfundaţi în orbite, sub sprâncenele arcuite. Se uită la mâinile-i atât de mari, albe, cu degete enorme, umflate parcă; mâini, desigur, la fel de nemiloase ca şi ochii lui albaştri. Şi deodată îi trece prin gând că poate chiar omul care stă în fața lui a chemat armata, acum treisprezece ani, ca să-i împrăştie pe liberii cetăţeni englezi, pe nevestele şi pe copiii lor, veniţi la meetingul de pe Bull Ring. E încredinţat că domnului acestuia niciun doctor nu i-ar putea descoperi inima acolo unde ar trebui să fie.

— O'Connor se află la balamuc, iar alţi rebeli se războiesc între ei, dragă domnule Dickens. Chartismul, se poate spune, nu mai există, iar muncitorii din fabricile noastre n-au niciun motiv să se plângă de situaţia lor...

Cetăţeanul Birmingham-ului nu se aştepta ca cinstitul oaspete să aducă discuţia pe un tărâm atât de puţin interesant. Socoteşte că a venit vremea să mai vorbească şi despre altceva. Şi deodată, Dickens îşi aminteşte de o altă întâlnire. Asta se petrecea în America. Tot aşa ca şi acum, cel care stătea în faţa lui spunea, pe deplin încredinţat, că negrii n-au niciun temei să se plângă de stăpânii lor albi... Şi lăsându-şi dintr-odată barba în pace, spune privindu-l ţintă pe domnul din Birmingham:

— Unii dintre fabricanţi, domnule, au tendinţe monstruoase de stăpânire absolută, şi pe mine mă preocupă o chestiune, şi anume: care-s hotărârile până la care li s-ar putea înlesni muncitorilor calea spre această nemulţumire?

Gentlemanul nostru nu-i prost deloc. Îi sunt de ajuns câteva clipe ca să pătrundă adevăratul înţeles al frazei. Scriitorii, când vor ei, pot să se exprime destul de întortocheat.

— Adică, noi înlesnim muncitorilor calea spre nemulţumire? Nu sunt de acord, dragă domnule Dickens. Dumneavoastră vorbiţi de hotare... Bine. Să tălmăcesc vorbele dumneavoastră, în sensul că aceste hotare, spre care i-am împinge noi pe lucrători ar fi, de pildă... grevele?

Onoratul domn aşteaptă acum un răspuns. Ar fi vremea să pumă capăt acestei discuţii.

— Eu, în niciun caz n-am de gând să fac grevă, spune obosit Dickens, aşa că, din partea mea, puteţi fi liniştit.

— Cum ați spus? Glumiţi ca de obicei, domnule Dickens.

Scriitorul se scoală, concediindu-l fără multe fasoane.

— Am făgăduit Institutului de mecanică să repet lectura; bineînţeles, dacă cei din Birmingham îşi vor exprima dorinţa să mă asculte încă odată. Fiţi aşa de buni şi dispuneţi ca biletele pentru viitoarea şedinţă să fie vândute printre muncitorii din fabricile dumneavoastră la prețuri foarte reduse. Şi acum, vă cer iertare, domnule, dar sunt aşteptat demult...

Birmingham e un oraş industrial. E plin de fum; zăpada de pe străzi şi de pe acoperişuri e presărată toată cu pulbere neagră. Fabrici împrejmuite cu ziduri de cărămidă sunt şi în centru, nu numai la marginea oraşului. Dis-de-dimineată, în bezna lui decembrie, puhoiul de lucrători intră pe porţile fabricilor, pentru ca după o zi de muncă de zece ore să se scurgă pe aceleaşi porţi, împrăştiindu-se prin aceeaşi beznă a lui decembrie. Dickens se plimbă prin Birmingham; oraşul nu prezintă nimic interesant de văzut şi n-are nici trecut istoric. Oraşul a început să-şi croiască viitorul abia când au fost descoperite zăcămintele de minereuri, de fier şi cupru, şi coşurile au pornit a scoate fum. A fost făurit de dibăcia oamenilor care nu apar pe străzile Birminghamului în soarele acelor zile de iarnă. A fost făurit şi întărit. În prezent, îi spunea lui Dickens un om din partea locului, în Birmingham se clădesc atâtea case anual, cât nu număra întregul oraş acum 100 de ani.

Aici, ştie bine, se află mulţi cititori de-ai lui. E de crezut că va mai avea o şedinţă de lectură şi că muncitorii din fabrici îl vor putea auzi pe Charles Dickens. Pentru întâia oară citeşte în fața unui auditoriu atât de numeros.

În Town Hall încap aproape două mii de spectatori. Locuitorii oraşului se fudulesc grozav cu sala asta a lor, copiată după templul lui Jupiter Stator din Roma; căci primarul oraşului e un mare admirator al antichităţii.

Succesul primei şedinţe întrece aşteptările. Cititorul îl are în fața lui, pe scenă, pe Charles Dickens. Ştia, desigur, că e un actor minunat, însă de auzit îl aude pentru întâia oară citind pe estradă. Nu, o astfel de lectură încă nu i-a fost dat să audă.

Dickens citeşte „Cântec de Crăciun“. Institutul de mecanică îl roagă respectuos să repete lectura. Dar ce preţuri au biletele? Muncitorii nu pot plăti preţuri mari, chiar dacă spectacolul e în beneficiul Instituitului. Dacă domnul Dickens nu are nimic

împotrivă, atunci s-ar putea organiza pentru muncitori o a treia şedinţă.

El primeşte şi citeşte „Greierul din vatră“. Iar pentru a treia şedinţă alege din nou „Cântec de Crăciun“.

În faţa lui sunt muncitorii din Birmingham. El e pe estradă. Când aplauzele se mai potolesc, se adresează muncitorilor în felul următor:

„Dacă au existat vreodată timpuri — lucru de care mă cam îndoiesc — când o clasă putea să înflorească în voie, pentru binele ei şi al societăţii, apoi acele vremuri s-au dus pentru totdeauna. Un principiu de căpetenie care trebuie să stea la temelia Institutului de mecanică e întovărăşirea celor două clase de patroni şi salariaţi, care lucrează laolaltă aici; numai astfel se va crea o bună înţelegere între toţi cei care depind unii de alţii şi nu pot unii fără alţii, căci duşmănia nu poate avea decât urmări triste...“ -

Dă cu ochii, în rândul întâi, de cunoştinţa lui, patriotul din Birmingham, care aprobă din cap, subliniind fiecare vorbă a oratorului. Şi Dickens simte un fel de sfârşeală, deşi nu începuse încă să citească.

Şi când sfârşeşte, ovaţiile pornesc, nepotolite. Oare citeşte într-adevăr aşa de bine?

12
FANTOMA TIMPURILOR GRELE

Gentlemanul din Birmingham amintise de blândul mecanic Toodles, care-l considera pe domnul Dombey ca pe un zeu. Nici vorbă, nu toţi muncitorii din fabricile Birminghamului cunosc cărţile lui Charles Dickens. Totuşi, printre ei sunt destui cititori ai operelor sale. Da, domnul Dickens le deschide ochii asupra raporturilor care ar fi de dorit să existe între domnul Dombey şi mecanicul Toodles.

Nu, nu, stimate sir, domnul Dickens nici nu s-a gândit să facă una ca asta. Acum, desigur, sunteţi plin de încredere, dar ia să vă văd, dacă
s-ar întâmpla să se strângă din nou mulţimea şi ar porni să spargă depozitele şi magazinele, aşa cum s-a întâmplat un an după ce fusese măcelărită mulţimea fără arme, acolo, pe Bull Ring. Focul mistuia cu veselie mormane de mărfuri; dumneavoastră, însă, nu vă simţeaţi deloc vesel.

Numai focul; afară de el, nimeni n-a atins cu un deget măcar faimoasele produse ale prea vestitelor dumneavoastră fabrici; niciunul dintre rebeli nu s-a lăsat ademenit de prada uşoară. Probabil că asta a fost pentru dumneavoastră o mare desamăgire. De aceea v-aţi grăbit să trimiteţi din nou după armată, îndemnând-o să tragă în oameni. În felul acesta aţi dovedit lumii ce credeţi despre raporturile dintre dumneavoastră şi lucrătorii dumneavoastră. Numai că domnul Dickens, descriindu-l pe mecanicul Toodles, nu socotea aceste raporturi prielnice. Vă înşelaţi, sir, de credeţi cumva că el vă împărtăşea părerile referitoare la chestiunea asta atât de delicată. Şi nici acum n-o împărtăşeşte.

El spune sus şi tare că pretenţiile domniei-voastre de a stăpâni sunt de-a dreptul monstruoase. Şi v-a spus-o şi în faţă, când siguranţa domniei-voastre şi credinţa nemăsurată a domniei-voastre în menirea sfântă a proprietarilor de fabrici din Birmingham l-au scos din fire. Şi ca să vădească şi mai mult aceasta, a spus-o şi lucrătorilor, în câteva cuvinte. A încercat să lămurească atât lucrătorilor, cât şi domniei-voastre, care-i părerea lu! asupra unei chestiuni atât de delicate.

Probabil că n-a reuşit să se exprime limpede. Şi-a dat seama de faptul acesta când v-a văzut zâmbind, aprobându-l cu capul. Nici vorbă, v-aţi adus aminte că Charles Dickens nu-i îndeamnă pe lucrători la grevă şi nici nu-i învaţă să devasteze magaziile angrosiştilor. Ei, drăcia dracului! Doar Charles Dickens a atacat în public pretenţiile domniei-voastre de stăpânire. A declarat doar că, după părerea lui, ambele clase — de stăpâni şi muncitori — au deopotrivă nevoie unii de alţii. Cu alte cuvinte, că existenţa unora depinde de a celorlalţi şi că, deci, cu ce drept se gândeşte cineva să stăpânească, odată ce el singur n-ar mai avea nimic fără ajutorul celorlalţi? Charles Dickens propovăduieşte pacea şi înţelegerea reciprocă, unirea tuturor forţelor în folosul obştesc, munca în comun, plină de abnegaţie, cu lăsarea deoparte a tuturor intereselor egoiste.

Oare n-a vorbit el destul de lămurit despre ţinta măreaţă spre care se îndreaptă toate gândurile lui? Ţintă care, după părerea lui, poate fi atinsă. De n-ar fi aşa, nu şi-ar fi scris cărţile, n-ar fi luptat împotriva răului social, n-ar fi propovăduit fără odihnă adevărul simplu că inima omului îşi poate găsi calea cea dreaptă ce duce la fericirea şi binele obştesc.

Şi totuşi, cunoştinţa lui din Birmingham zâmbea, aprobându-l cu capul. La naiba! Cu cât trăieşte, cu atât se încredinţează că unii oameni n-au inima acolo unde ar trebui să fie. Domnia ta, prea stimate domn din Birmingham, ai înţeles un singur lucru. Anume, că Charles Dickens e împotriva grevelor. Restul mu te interesează şi pur şi simplu nici nu l-ai luat în seamă. Eşti ca toţi aceia pe care-i întâlneşti cu duiumul în cale, tot mai mulţi pe măsură ce trec anii.

Dar slavă Domnului! În lumea asta sunt destui oameni care caută calea cea dreaptă. Şi acestora trebuie să li se dea o mână de ajutor. Sunt vremuri grele. Fabricantul din Birmingham n-are decât să vadă viitorul în culori strălucitoare. Dinspre partea asta s-a liniştit, depozitele lui nu vor fi jefuite, chartismul s-a stins cu desăvârşire. Dar s-a stins oare şi duşmănia dintre patronul fabricilor din Birmingham şi lucrătorul lui? A coborât oare în sufletele oamenilor lumina păcii? De nu va lupta pentru asta, atunci ce va aduce ziua de mâine?

Trebuie numaidecât să scrie un roman şi să-l numească „Timpuri grele“. Sunt două vorbe pe care le auzi peste tot; numai la amicii cetăţeanului din Birmingham se întăreşte credinţa într-o întorsătură fericită a evenimentelor.

Romanul nu trebuie să fie lung. N-ar fi rău să-l publice în „Household Words“; nu încape îndoială că tirajul revistei va creşte. Toţi cei care se interesează de chestiuni sociale nu-l vor trece cu vederea. O să fie cam greu să treacă de la fasciculele lunare la apariţia regulată într-o revistă săptămânală; dar n-are ce face, trebuie să reziste.

Planul romanului e gata; în aprilie va putea începe să-l tipărească; mai sunt încă vreo trei luni, e destulă vreme... Şi mai trebuie să se ţină şi de făgăduiala dată copiilor. De ce „pa“ să apară pe scenă, şi ei nu? Şarada e un joc foarte interesant; „pa“ inventează nişte şarade atât de nostime şi musafirii fac atâta haz, nu-i aşa? Şaradele ar fi şi ele un fel de teatru, totuşi nu-i acelaşi lucru...

Când locuia la Devonshire-Terrace, „pa“ spunea că sala e prea mică pentru un teatru adevărat; dar acum, când în casa din Tavistock este o sală imensa, de ce nu s-ar aranja un teatru? Actori se găsesc, în primul rând chiar ei, şi apoi de ce n-ar juca vreun rolişor şi Henry Fielding, că e destul de mare acum, are cinci ani? Pe urmă, copiii „unchiului Mark“, chiar şi „pa“,

„unchiul Mark“ şi atâţia alţii... N-a avut încotro, a fost silit să făgăduiască întemeierea teatrului „Tavistock House“. Şi acum trebuie să se ţină de făgăduială.

„Tavistock House“ ar fi bine să fie inaugurat în ajunul Bobotezei anului 1854 — în noaptea a douăsprezecea, cunoscută oricărui şcolar. Bineînţeles, „unchiul Mark“ — Mark Lemon — e cel mai activ dintre toţi; fără el nu se poate face nimic; cum apare el, toată casa-i cu fundul în sus, şi haz şi veselie, ca şi cu „pa“. În trupă intră şi copiii lui, prieteni vechi, şi cu toţi se apucă să pună în scenă „Băieţel degeţel“.

Debutantul de cinci ani va fi prezentat sub un pseudonim misterios: „Mr. G.“. Alte pseudonime sunt mai uşor de ghicit: de pildă, „Copilul fenomen‟, adică Mr. Mark Lemon în rolul uriaşei Glumdalca, iar Dickens va primi pseudonimul de „Contemporanul Harry“ încredinţându-i-se rolul duhului — bunicul lui Băieţel degeţel. Fetiţele joacă rolurile grele, ca: Hunca- munca, Dolalola şi alte personaje feminine.

Mr. G. deschide spectacolul, interpretând cu însufleţire cântecelul comic pe care-l cântă stând în braţele Huncamuncăi. Apare apoi pe picioare proprii, cântând şi alte cântecele de haz, făcând isprăvi cu spada-i fermecată şi doborându-i pe toţi cei care îi stau împotrivă, că s-ar putea spune cu drept cuvânt că-i lasă în umbră pe ceilalţi parteneri ai lui. Într-un cuvânt, spectacolul are un succes nemaipomenit, şi teatrul „Tavistock House‟ se poate considera întemeiat. Copiii sunt gata să se apuce imediat de pregătirea altei piese; părinţii îi pot convinge numai foarte greu că nu se poate, deoarece „pa“ trebuie să se apuce de scris o carte.

Cel dintâi număr din aprilie al revistei „Household Words“ apare cu romanul „Timpuri grele“ şi în fiecare săptămână, cititorul îşi dă seama tot mai bine ce a vrut autorul să exprime în carte. În primul rând şi-a propus drept ţintă să scoată din mintea cititorului imaginea lui Toodles, cel atât de blajin şi de evlavios. Unul dintre eroi, ţesătorul Stephen Blackpool, nu duce viaţa idilică a unui muncitor împăcat cu soarta lui. E un om gârbovit, încruntat, cu privirea îngândurată, cu un cap mare, cărunt, pe care pletele îi curg în şuviţe lungi şi subţiri. E osândit la o viaţă grea; dar asta nu-i nimic pe lângă faptul că e cu mâinile legate, neputincios faţă de cei care-i dau de lucru şi pretind asupra lui o stăpânire absolută, ba-l consideră chiar rob. Cititorul se va

încredinţa de acest lucru, înţelegând ce tristă soartă are bietul Stephen.

Alături de Stephen, cititorul mai vede doi tipi de proprietari de fabrici: unul dintre ei, Thomas Gradgrind, fost fabricant, altul, Joshua Bounderby, care ar putea, dar n-are de gând să se retragă din afaceri. Amândoi sunt tipi de fabricanţi, nu de negustori, ca Dombey; iar oraşul Cocktown, pe care vremurile grele şi-au pus pecetea, e cetatea muncitorilor, oraş tipic de fabrici, din cele care au creat faima Angliei, prima ţară industrială din lume.

Pe aceşti doi oameni, Gradgrind şi Bounderby, autorul a vrut să-i caricaturizeze. Unii, înţelegând că aşa vrea autorul, acceptă caricaturizarea, alţii protestează, considerând ambele personaje ca „paiaţe”. Şi unii, şi alţii trebuie să primească personajele aşa cum le-a creat scriitorul. Thomas Gradgrind are obsesia „faptelor”, a întemeiat o şcoală model în care caută să vâre în capul tinerilor că principalul e „fapta şi iar fapta“. Joshua Bounderby e înzestrat cu cele mai respingătoare însuşiri. E vulgar, grosolan, crud, mincinos, neavând nicio trăsătură de caracter ce ne-ar îndreptăţi să credem că Dickens l-ar putea ierta pe cel care ar arăta cât de cât îngăduinţă unui asemenea militant în industria patriei.

Calităţile celor doi fabricanţi se vădesc numaidecât. Băiatul lui Gradgrind, Tom, elev al şcolii-model, ajunge cartofor, fiind amestecat şi în jefuirea unei bănci. Fiica aceluiaşi Gradgrind, Luiza, se mărită cu Bounderby şi, desigur, e foarte nenorocită; având o slăbiciune pentru un tânăr din lumea bună, bărbatul ei o goneşte din casă pentru necredinţa-i imaginară. Soarta muncitorului Stephen Blackpool de la fabricia lui Bounderby e legată de aceste personaje. Drama lui intimă — neputinţa de a divorţa de soţia-i nedemnă şi de a se căsători cu fata pe care o iubeşte — e o consecinţă a situaţiei lui sociale. În Anglia, îi explică Bounderby, divorţul e cu putinţă, nu însă pentru cei săraci. Şi în Anglia — adaugă Dickens — nu numai fabricanţii au dreptul să fie abuzivi, ci şi muncitorii. Stephen Blakpool nu vrea să asculte de îndemnul celor din Trade Union şi e nevoit să părăsească lucrul.

Charles Dickens ar fi procedat tot ca Stephen Blakpool. Cititorul ar fi avut dreptate să presupună asta. Dar Stephen Blackpool n-ar fi tolerat nici abuzul din partea lui Bounderby. S-

ar fi ridicat, desigur, împotriva lui Bounderby, dar după asta nu i-ar mai fi rămas alta de făcut decât să părăsească lucrul. Şi nu s-ar fi supus nici îndemnurilor celor de la Trade Union, deoarece le-ar fi considerat ca abuzive.

Săptămânile treceau una după alta, şi cititorul revistei „Household Words“ se convingea tot mai mult că unor asemenea duşmani ai solidarităţii organizate, de felul unui Stephen Blackpool, nu li se puteau întâmpla decât nenorociri. Şi, într-adevăr, Tom, fiul cel ticălos al domnului Gradgrind, profitând de lipsa lui Stephen din oraş, îl învinuieşte de spargerea băncii. Fata care-l iubeşte aduce dovezi că nu-i deloc amestecat în această spargere, dar e prea târziu. Autorul vrea ca zilele să i se sfârşească. Rătăcind prin împrejurimi, în căutare de lucru, cade într-o mină de cărbuni părăsită. Când e scos de acolo, îşi dă sfârşitul. Şi cam la fel sfârşesc şi alte personaje. Cititorul se poate întreba, cu drept cuvânt, de nu cumva şi peste Dickens a căzut, ca peste personajele lui, aripa neagră a vremurilor grele.

Fantasma neagră îi da târcoale de multă vreme. În „Casa rece“, Dickens se pare că uitase cu totul să-i amintească cititorului de ceea ce el avea mereu în minte — credinţa în inima omenească. Ori poate o uitase, îi slăbise memoria?

Da, ideea asta îşi pierduse însemnătatea, pentru că altă umbră, umbra supremei judecăţi, cu mult mai grea şi mai întunecată, potolise focul credinţei în inima omenească. Şi oare piaza rea îi pândea numai pe cei vinovaţi din „Casa rece“, ori acum umbra se îngroşa, cotropindu-l şi pe Charles Dickens?

Priveşte în jurul său. În loc de creatori cinstiţi ai tezaurului naţional, nu vede decât fantoşe, parodii ale celor ce-ar trebui să fie. În loc de un sistem logic, armonios şi atrăgător de gândire, un haos primejdios. În loc de binefacerile unor legi aspre matrimoniale, doar cruzimea lor pe care o simte numai săracul, căzându-le jertfă. În loc de o muncă tihnită, după ani furtunoşi, care să aducă înflorire, vremuri cumplite.

Se pare că şi autorul — gândeşte cititorul — e puţin cam mirat; nu izbuteşte să insufle credinţa că muncitorii şi fabricanţii ar fi gata să înceteze vrajba, unindu-se într-o sforţare comună spre binele obştesc. Autorul pare că nu prea crede că s-ar putea ajunge la o înţelegere. Sau lipsa asta de credinţă e un ecou al aceloraşi vremuri grele?

Cititorul cade pe gânduri. Şi cel care simpatizează cu patronii de fabrici ajunge la o concluzie nestrămutată: nici vorbă că domnul Dickens a urmărit un scop bine determinat; şi ca să-şi atingă ţinta, a adus în scenă marionete, nu oameni vii.

E lucru evident pentru oricine, declară cu nemulţumire „Revista din Westminster“ — publicaţie conservatoare — două luni după încheierea romanului. Şi în general, se enervează cronicarul revistei, cititorul, dând de atmosfera rece şi neprietenoasă a romanului, rămâne cu o impresie neplăcută... Revista conservatoare nu găseşte cărţii nici un fel de merit, nici măcar felului în care e povestită. Cu un cuvânt, romanul nu-i deloc pe placul ei. Asta-i!

Peste şapte ani, Charles Dickens va putea citi ce scrie Ruskin. Că, după părerea lui, „Timpuri grele“ trebuie studiat cu o atenţie deosebită de toţi cei care se interesează de chestiunile sociale; că tema din „Timpuri grele“ e de o însemnătate naţională şi că, sub anumite aspecte, romanul acesta e poate cel mai important din tot ce scrisese până atunci.

Dickens, însă, nu cunoaşte încă părerea lui Ruskin. Scrie schiţe şi articole pentru „Household Words“ şi plănueşte o călătorie la Paris. De data asta îl va însoţi Wilkie Collins. Uite un scriitor cu adevărat talentat! Păcat că romanul lui „De-a v-aţi ascunselea“, apărut în „Household Words“, n-a fost apreciat cum se cuvine. E şi un convorbitor minunat, isteţ, vesel. E plăcut sa petreci cu el două săptămâni la Paris, unde se organizează o expoziţie internaţională.

În ţară sunt mari frământări politice. Anglia se afla în stare de război cu Rusia încă din primăvara anului 1854. Napoleon al III-lea, împăratul Franţei, reuşise să convingă guvernul englez să declare război Rusiei. De fapt, nici nu fusese nevoie să-l convingă pe lordul Palmerston. Acesta începuse o campanie de război, îndată ce Turcia pornise împotriva Rusiei. Când flota rusă o blocase pe cea turcă în portul Sinope, dându-i foc, campania lui se întărise. Biruinţa ruşilor îi consolidase poziţia lui războinică; totuşi, premierul Aberdeen şi cabinetul miniştrilor au tot şovăit până pe la sfârşitul lunii martie a anului 1854.

Frământările vieţii politice se datorau înfrângerilor militare din Crimeea. Din pricina conducerii nepricepute, regimente de elită din cavaleria uşoară fuseseră decimate la Balaclava, prin luna octombrie. După aceste veşti atât de triste, sosiră şi altele

— despre lupta de lângă Inckerman. E drept că ruşii fuseseră nevoiţi să se retragă, comanda armatelor lor aflându-se în mâini nepricepute. Dar nici comandamentul englez nu era cu mult superior celui rusesc. Din vina unui general, una din cele mai valoroase divizii engleze a fost înconjurată şi, terminându-i-se muniţiile, bravii ostaşi au fost nevoiţi să se apere cu pietre. Pietrele, însă, nu pot fi o apărare în războiul contemporan, şi
până la urmă, neavând încotro, divizia a rupt-o la fugă. Vremea trecea şi zvonuri noi ajungeau la Londra. Lângă Sevastopol, soldaţii îngheţau în corturi; ,în tabără izbucnise holera; transportul muniţiilor se făcea cu întreruperi; soldaţii erau lipsiţi de hrană caldă.

Guvernul trebuia să răspundă de proasta conducere a războiului. Şi iată, prin ianuarie 1855, guvernul cade şi puterea trece în mâna războinicului lord Palmerston.

Trec două, trei săptămâni după aceste evenimente, şi Dickens, întovărăşit de Wilkie Collins, pleacă la Paris.

Vizitează împreună teatrele. La „Ambigue“, e din nou entuziasmat de jocul lui Frederick Lemaitre. Wilkie Collins e de aceeaşi părere cu el, că Lemaitre e cel mai mare actor din câţi văzuseră până atunci!

Şi Wilkie Collins e de părere că punerea în scenă de la Comedia Franceză e minunată; cât despre teatrul Porte Saint-Martin, nu poţi să stai nici până la sfârşitul actului întâi. Pricina e cel puţin ciudată. Dickens bănuieşte că teatrul e construit pe un canal de scurgere. Se vede că francezii nu iau în seamă asemenea fleacuri, ori s-au deprins poate cu duhoarea; englezii, însă, cuprinşi de panică, se văd siliţi s-o ia la sănătoasa, părăsind spectacolul, şi uneori să-şi şteargă senzaţiile tari cu nişte porţii zdravene de brandy,..

Cu băuturi tari era întâmpinat zilnic la mese, ospeţe, banchete, date de confraţii francezi în cinstea celebrului scriitor englez. Dickens trebuie să se ocupe de traducerea cărţilor sale în limba franceză. Noroc că, ajutat de prieteni, poate să-l supravegheze pe traducător, ca să nu denatureze. E mult mai greu cu admiratorii săi din depărtata Rusie. Habar n-are în ce hal au ajuns la ruşi cărţile sale.

Trecuseră vreo şase ani de când un gentleman rus îi trimisese volumul „Dombey şi Fiul“ în versiunea rusă, recomandându-i-se

ca traducător. După spusele lui, gentlemanul, pe lângă „Dombey şi Fiul“, tradusese şi „Pickwick“. El îi scria că de unsprezece ani numele lui Charles Dickens e foarte cunoscut în Rusia, şi cărţile lui sunt citite cu nesaţ de la malurile Nevei până în fundul Siberiei. Cât despre „Dombey şi Fiul“ se bucură de admiraţia unanimă a cercurilor literare din Rusia. În acest mesaj, traducătorul aducea la cunoştinţă renumitului scriitor că a socotit necesar să prescurteze „Memoriile Clubului Pickwick“, din pricina neputinţei de a transpune în forme precise farmecul originalului; limba rusă nu are încă formule literare atât de şlefuite ca acelea ale altor popoare civilizate, cu toate că este cea mai bogată în nuanţe din întreaga Europă.

Fără îndoială, e greu să crezi că teoria numitului Trimarh Ivanovici Vredenski [1]), gentlemanul rus, despre particularităţile limbii ruse e adevărată sau nu. Poate că limba rusă n-are nicio vină, dar vai, ce poţi face când n-ai habar de o limbă?

Cu francezii nu-i vine chiar aşa de greu să trateze. Cu ajutorul prietenilor, se pot semnala erorile traducerii şi aprecia însuşirile traducătorului.

Călătoria la Paris se încheie. Are de gând să se întoarcă din nou aici prin noiembrie cu toată familia şi pentru mai multă vreme. Iată-l iar acasă.

[1]) Trimarh Ivanovici Vredenski, scriitor şi primul traducător al lui Dickens în limba rusă, nu era lipsit de talent, dar în traducerile sale se îndepărtează foarte mult de original. Nu se ştie dacă Forster sau chiar Dickens a denaturat numele şi pronumele traducătorului din Irinarh Yredenski în Trimarh Vredenschii. (Nota autorului).

Copiii îl roagă să mai pună în scenă o piesă la teatrul Tavistock-House. La începutul anului, ei mai jucaseră în piesa „Fortunio“. De data asta avea să fie reprezentată piesa „Farul“. Scrisă de Wilkie Collins, în două acte, e jucată de Dickens, Georgina, Mary — fiica scriitorului — Mark Lemon, pictorul Egg şi autorul.

O piesă minunată! Nu se poate să nu te mişte. Spectatorii sunt pătrunşi de fiori când, pe mare, din cei trei oameni de la far, osândiţi de furtună să moară de foame, supraveghetorul, marinar mai în vârstă, istovit de foame, îşi începe spovedania. O spovedanie înspăimântătoare! O ascultă şi fiul său şi află că tatăl lui luase cândva parte la o crimă fioroasă…

Te furnică pe spate când îl vezi pe Mr. Charles Dickens, regizorul principal, povestindu-şi crima. Şi fiul e cuprins de groază şi nu se mai poate apropia de tatăl său aflând de groaznica faptă săvârşită de el. Dar iată, sosesc ajutoare şi paznicii farului, osândiţi să moară de foame, sunt salvaţi. Bătrânul marinar e de nerecunoscut. Se sileşte din toate puterile să-şi ascundă crima şi să fie iertat de fiul său. Chipu-i oglindeşte cele mai subtile expresii şi nuanţe, iar emoţiile lăuntrice, abia vizibile, se simt în intonaţii ce demască nu numai teama de pedeapsă din inima lui zbuciumată, dar şi uşurarea că nu mai are nevoie să ascundă crima. Şi când marinarul, cu sufletul stăpânit de bucuria asta, stă în rugăciune cu mâinile ridicate spre cer, scăpat de povara apăsătoare a crimei tăinuite, spectatorii sunt adânc zguduiţi. Şi multă vreme vor fi urmăriţi de chipul lui Dickens în rolul marinarului.

Din nou, la Paris. De data asta o să stea o jumătate de an, nu două săptămâni. Cu el au venit Kate, Georgina, copiii şi toţi ai casei. Expoziţia internaţională de artă a atras la Paris o mulţime de străini.

Se află aici şi Thackeray, Browning şi renumitul pictor Edwin Landseer. Şi mulţi alţi compatrioţi, veniţi tot pentru expoziţie. Dar în centrul atenţiei generale e el. Tot Parisul literar şi artistic îşi îndreaptă privirile spre Charles Dickens. Şi e cunoscut nu numai în cercurile alese. Oriunde îşi face apariţia, se aud şoapte pline de respect.

În subsolul ziarului popular „Monitor”, parizienii citesc zilnic „Martin Chuzzlewit“. Oare de ce or fi dat ei numele de foileton beletristic, publicat în ziare? Dar ce are a face? Bine că parizienii, atât de capricioşi, citesc foiletonul cu plăcere. Ei sunt convinşi că străinii nu pot să creeze nimic de seamă în artă şi îi tratează cu o politeţe plină de îngăduinţă pe toţi străinii care se ocupă, ca şi ei, cu literatura şi arta. Dar de data asta, foiletonul „Martin Chuzzlewit“ le place foarte mult. Ah! Monsieur Dickens e un mare scriitor! Însă, bineînţeles, acordându-i această distinsă calificare, nu înseamnă că ei se îndoiesc vreo clipă de superioritatea scriitorilor francezi, mai ales a dramaturgilor. Parizienii sunt încredinţaţi că atât spectacolele teatrale, cât şi dramaturgia franceză pot să dezvolte rafinamentul şi gustul oricărui popor. De aceea, ar fi de dorit ca orice străin să-şi dea toată silinţa să cunoască teatrul şi dramaturgia aceasta. Teatrul

şi dramaturgia pariziană, mai mult decât alte genuri de artă, trădează predilecţia estetică a francezului din clasa mijlocie.

Dickens are destulă vreme şi poate să le vadă pe toate pe-ndelete. Să luăm, de exemplu, teatrul „Odeon“. Acolo se joacă piesa „Michel Cervantes“; e scrisă în versuri. Vai, ce versuri! Cum ai putea crede că asemenea piese pot deştepta sentimentul estetic? În pauze publicul, nu se ştie de ce, cântă întruna „Ca ira“. La teatrul Porte Saint-Martin însă, duhoarea de altădată te lasă în pace, ca să poţi gusta spectacolul. Dar ce-i foloseşte asta spectatorului, când are de a face cu tragedia clasică „Oreste“? Piesa e prelucrată de Alexandre Dumas; toate personajele poartă, după toate regulile artei, toga clasică. Acum, închipuiţi-vă pe scenă un mormânt, şi pe lespezile din jur, îngrămădite în fel de fel de poziţii clasice, un cârd de femei în toge negre. Îţi vine să mori de râs...

Şi teatrul „Ambigue" vădeşte o înclinare pentru repertoriul străin. Cu predilecţie pentru cel englez, nu pentru cel clasic. Amestecând la voia întâmplării piesele „Cain“, de Byron, şi „Paradisul pierdut”, de Milton, îşi delectează spectatorii cu un ghiveci de nedescris. Personajele supranaturale — arhangheli şi diavoli — interpretate cât se poate de realist şi costumate extravagant, îşi vorbesc cam în felul următor: „Satană, crezi oare că Mântuitorul te-ar fi supus la cazna pe care o înduri dacă n-ar fi prevăzut“ şi aşa mai departe, tot felul de aiureli.

Dar când mai vezi şi tragedia clasică pe scena faimoasă a „Comediei Franceze”, nu ştii ce să mai crezi. Numai să poftiţi să vedeţi actorii, care nu ştiu să facă altceva în tot timpul tragediei decât să se plesnească peste frunte cu palma, să se frământe, dând drumul la tirade pe care le înghesuie parcă deasupra capului, le ridică apoi cu degetul arătător şi le zvârle spre cer. Vai! Şi dacă la acelaşi teatru faimos se joacă o comedie şi decorul ar reprezenta, să spunem, o cameră cu două canapele şi trei măsuţe, şi apare un gentleman şi-şi pune pălăria pe o măsuţă, intrând în vorbă cu un alt gentleman sau cu o lady, puteţii lesne ghici cam cât de des o să-şi mute pălăria de pe o măsuţă pe alta şi-o
să-şi schimbe locul de pe o canapea pe alta... Dar să vedeţi cât de nostim se prezintă chestiunea în comedia „Cum va place”, de Shakespeare: pe scenă sunt vreo douăzeci de pietroaie şi vreo

şaptesprezece butuci, iar actorii nu fac altceva decât să se mute de pe butuci pe pietroaie şi aşa mai departe. Aşa ceva nu mai poţi răbda şi te vezi nevoit s-o ştergi.

Cu alte cuvinte, teatrele pariziene au destinaţia unică de a desfăta şi mişca numai un public de francezi; cu excepţia a două, trei spectacole demne de a fi văzute, printre care şi cele cu doamna du Plessy de la „Comedia Franceză” şi de la care amatorul deteatru poate pleca pe deplin mulţumit.

Dickens primeşte mereu vizitatori, face vizite, pariticipă la mese, la banchete. Parisul nu-i dă pace. Şi mai ales dramaturgul Scribe, care dă ospeţe atât de des. Musafirii lui Scribe nu-l mai slăbesc cu admiraţia pe Charles Dickens pentru operele lui. Lamartine îl caracterizează drept „unul din cei mai mari prieteni ai fanteziei”; cunoscutul compozitor Aubert îl pofteşte stăruitor să vină la prezentarea noii sale opere, „Manon Lescaut“, compusă pe un libret scris de inepuizabilul Scribe.

La un alt ospăţ îl întâmpină Legouve, autorul cunoscutei „Adrienne Lecouvreur“, precum şi de Girardin, atotputernicul redactor de la ziarul „Presse“, pe care spiritualii francezi îl porecliseră „Girandole“, ceea ce în limba franceză înseamnă „jerbă de artificii”, iar în menu, alături de plumpuding, stă scris cu litere de tipar: „În cinstea celebrului scriitor englez“. Altădată, Mme. Viardeau, faimoasa cântăreaţă, o invită pe George Sand ca să i-l prezinte pe prea onoratul musafir englez.

Dickens auzise, desigur, destule despre George Sand, fără să fi citit nimic din operele scriitoarei. E plăcut impresionat de faptul că în realitate nu e o „bas bleu“, aşa cum şi-o închipuise, ci o lady fără extravaganţă în maniere şi atitudini, dar poate cam prea sigură de opiniile ei fără cusur. Adesea i se întâmplă să-l întâlnească şi pe Ary Sheffer pe la aceste ospeţe şi banchete. Vestitul pictor, care împlinise şaptezeci de ani, îi propune lui Dickens să-i facă portretul.

Păcat că nu ştiuse cât de exigent e Monsieur Sheffer. Şedinţele au început pe la sfârşitul lunii noiembrie. La unele din ele îl ţine cam trei, patru ceasuri; şi timpul trece, fără să poată măcar întrezări când o să se sfârşească. Dickens se tânguie, dar trebuie să rabde. Portretul se termină, şi scriitorul scapă, în sfârşit, abia pe la mijlocul lunii martie. Dickens nu vede nici o asemănare, da, nici o asemănare a portretului cu el însuşi. Chiar şi exigentul pictor găseşte că s-ar fi putut ajunge la o

asemănare mai perfectă. Să-l ia dracul! Dickens e indispus. Ar fi putut să stea acasă, să se gândească la „Micuţa Dorrit“; aici, la şedinţele de pictură, era cu neputinţă; binevoitorul maestru îşi dădea toată silinţa să-l distreze tot timpul. Pe urmă, nu-şi mai găseşte odihnă în Parisul ăsta zgomotos. E foarte preocupat de noul său roman „Micuţa Dorrit“. Când se întoarce acasă, prin mai, la Londra apăruse a şasea fasciculă a romanului.

13
„TOTUL PENTRU SINE, NIMIC PENTRU ALŢII“

Dickens nu putea uita ce declarase un critic oarecare de la „North American Revue“ — „Revista Nord-Americană“ — la apariţia „Casei reci“. Criticul spusese categoric: „După părerea noastră, tot ce a scris Dickens după „Nicholas Nickleby“ şi „Prăvălia de antichităţi“ e din ce în ce mai puţin interesant“.

Nu se poate contesta, trăncănea mai departe criticul din Boston, că toate operele lui sclipesc de inteligentă, dar... Să-l ia dracu de bostonez! El s-aştepta, se vede, ca Mr. Dickens să-şi păstreze de-a lungul anilor aceeaşi agerime a spiritului cu care fusese înzestrat cu atâta dărnicie de natură. Şi mai dorea, poate, ca pe lângă agerime să-i mai fie şi milă de unii dintre eroii pe care îi adusese pe lumea asta a lui Dumnezeu. Milă! Un alt critic de la „Eclectic Revue“, scriind tot despre „Casa rece“, se folosise tocmai de acest cuvânt. Şi susţinea că, din păcate, Dickens nu dă dovadă de prea multă milă, când îşi închipuie că slujitorii bisericii au o ţinută nu mai puţin demnă decât aceea a domnului Chadbund! După cum se ştie, Mr. Chadbund n-avea altceva în minte decât să înfulece gogoşi fierbinţi, sa dea pe gât o mulţime de ceai şi să viseze băuturi ceva mai tari decât ceaiul. Pe lângă asta, mai e şi făţarnic de
n-are pereche. Ei bine, iată ce l-a indispus pe criticul de la „Eclectic Revue“.

Cu alte cuvinte, critica îi pretinde agerime şi milă, şi în „Casa rece“ n-a găsit nici una, nici alta. Sigur că de data asta s-a grăbit să semnaleze că domnul Dedlock, de pildă, e o paiaţă. Pe de altă parte, era natural ca recenzorul de la „Spectator“ să arate că păcatele sociale atât de evidente ale lui sir Dedlock, te descurajează. Aşadar, nici pentru domnul Dedlock, Charles Dickens n-a avut mai multă milă...

Dar Dickens nu uită că unii din critici au găsit totuşi calităţi „Casei reci“. Criticul de la „Putnam Monthly Magazine" susţine că scriitorul Dickens îşi dă în vileag în romanul acesta cele mai mari defecte, dar şi cele mai mari calităţi Şi nu numai el era de părerea asta.

Dar romancierul nu-şi aduce aminte de vreun critic care să-i fi observat „cele mai mari calităţi“ în volumul „Timpuri grele“.

Oare vor fi ele relevate în „Mica Dorrit“, roman la care scrie acum?

Începuse să se gândească la „Mica Dorrit“ de mai bine de un an. Pe la începutul lunii mai se apucase să-l scrie. Dar nu reuşise. S-a văzut silit să-l abandoneze. Ce nervos era! Îşi aduce aminte că Forster venise la el. Ca de obicei, rezervat, cu mişcări încete, chibzuit. Şi, tot ca de obicei, ţinând la buna-cuviință tradiţională în fapte şi păreri, devotat ideii progresului, îngăduitor cu slăbiciunile prietenilor, dar fără cruţare față de păcatele duşmanilor.

Dickens i-a mărturisit lui Forster că a dat greş cu începutul romanului. I-a lămurit că se gândise să povestească cititorului pățaniile unui deţinut din Marshalsea, care a stat douăzeci şi cinci de ani în închisoare, pentru datorii... Forster a ridicat din sprâncene şi l-a întrebat: „Douăzeci şi cinci de ani?“ Îşi aminteşte cum i-a răspuns enervat, că se întâmplă asemenea cazuri; el le cunoaşte foarte bine, dar instituţia respectivă, care s-ar cuveni să ştie pentru ce un supus al Majestăţii Sale stă un sfert de veac la Marshalsea, habar n-are. Şi a venit vremea, da, demult a venit vremea să dai în vileag lumii întregi asemenea instituţie pe care cel mai nimerit ar fi s-o numească în roman „Departamentul Încurcă Lume“ şi s-o înfiereze în ochii tuturor englezilor liberi.

Aici, Forster a ridicat încă o dată din sprâncene, dar a tăcut. Aşa tace el întotdeauna când vede că prietenul e nervos. După aceea au început să vorbească de una, de alta şi de războiul acelă nefast cu ruşii, care-şi apără cu disperare oraşul Sevastopol. Forster a mai adăugat că, în sfârşit, Anglia poate trage nădejde că evenimentele vor lua o întorsătură favorabilă.

La această replică, Dickens şi-a pierdut cumpătul dintr-odată. A sărit ca ars din fotoliu, aproape strigând următoarele cuvinte: „Războiul ne-a arătat în ce situaţie disperată se află ţara. Norul gigantic al mizeriei pluteşte peste toate oraşele noastre. Sărăcia

sporeşte întruna, dar parcă nimeni n-o vede şi n-are habar de ea. Aristocraţia nu-i bună de nimic. Parlamentul tace. Fiecare se gândeşte numai la sine însuşi şi niciunul la ceilalţi. Asta-i perspectiva! Jalnică perspectivă!“.

Forster i-a spus atunci că-şi face prea mult sânge rău, dar poate că, de data asta, supărarea să-i fie îndreptăţită.

Bun şi drag prieten! Iertată să-i fie înţelepciunea exagerată! Dickens şi-a adus aminte de întâmplarea asta, fiindcă e în legătură cu „Mica Dorrit“ şi cu observaţiile la care se poate aştepta când romanul va fi gata; e în legătură şi cu aprobările dulcegi ce urmează de la sine şi cu semnalizările „intenţiilor de astăzi ale d-lui Dickens“ pe care, de altfel, le ştim, căci trecuse un an de când scrisese începutul neizbutit al romanului. Războiul s-a terminat demult, şi ţara mai aşteaptă încă o întorsătură favorabilă a evenimentelor. Numai domnii Bounderby sunt mulţumiţi, cu siguranţă, de situaţie, mai ales când îşi aduc aminte cu spaimă de vremurile nu demult trecute şi de cerinţele rebelilor. Tot mulţumiţi sunt şi afaceriştii mârşavi; lor le merge tot atât de bine ca şi în vremea războiului. De pildă, cei de la Banca Irlandeză, sau cei de la Companiile căilor ferate, sau foştii directori de la Banca Regală Britanică. Ai putea oare, ca romancier, să-i treci cu vederea, când ştii că toate nenorocirile ţării se trag din matrapazlâcurile lor?

Şi iată că cititorul cunoaşte cuprinsul celor peste douăzeci de capitole ale cărţii. Şi simte că Charles Dickens e din nou stăpânit de subiectul său. Mr. Pickwick fusese în închisoarea de la Fleet pentru datorii; şi tot pentru datorii stă acum şi William Dorrit în închisoarea de la Marshalsea.

Iarăşi despre închisoarea datornicilor... Odinioară, micuţul Charles învăţase pe dinafară curtea închisorii Marshalsea şi celula unde stătuse Mr. John Dickens cu soţia şi copiii mai mici. Şi-o întipărise în minte pentru toată viața; ca s-o descrie, n-avea nevoie s-o mai vadă. De altfel, nici nu era cu putinţă; autorităţile oraşului o închiseseră de vreo câţiva ani şi distruseseră o parte din clădiri. Totuşi, plecând la Borough, în Londra de peste râu, găseşte o parte din clădire, neatinsă.

Se păstrase şi o parte din zidul închisorii, doar ceva mai scund decât fusese pe vremuri.

Se uită lung la rămăşiţele clădirii — locuite şi acum — şi dintr-odată ar putea să jure că fereastra de acolo e de la celula în

care căpitanul Porter le ceruse, pe vremuri, deţinuţilor să iscălească petiţia către Maiestatea Sa... Ce mult e de atunci şi totuşi, ce bine îşi aminteşte de vremurile acelea! Arthur Clennam vizitează curtea şi camera asta faimoasă. Ce urmăreşte domnul acela proaspăt sosit din China? E un gentleman
destoinic, energic şi iubitor de oameni. În casa mamei lui, pe care n-o mai văzuse de ani de zile, cunoaşte o fată, o oarecare croitoreasă modestă. O cheamă Amy, dar toată lumea îi spune Mica Dorrit, şi ea e tocmai aceea care se născuse la Marshalsea. Acolo, într-o celulă, e închis de un sfert de veac tatăl ei; tot acolo îi stau şi fratele şi sora.

Clennam face cunoştinţă cu William Dorrit, un om fără voinţă, nehotărât, în vârstă, aproape moşneag. Deţinutul îşi pierduse nădejdea că va scăpa vreodată din închisoare şi purta cu mândrie porecla de „părintele închisorii Marshalsea"; un biet nenorocit pentru care Mica Dorrit e gata să îndure orice lipsuri. Deţinutul nu ştie nimic de creditorul său principal şi nici de cine depinde eliberarea lui. Clennam, din milă pentru Mica Dorrit cea plină de abnegaţie, încearcă să lămurească încurcătura.

Dar cititorul ştie că încercările lui sunt zadarnice; în iubita patrie a romancierului nu e cu putinţă să afli dacă un cetăţean englez e închis pe drept sau pe nedrept de douăzeci şi cinci de ani. Iată ce afirmă Charles Dickens. N-au decât s-o afle toți cetăţenii Angliei, care mai poartă respectul tradiţional instituţiilor de stat model; în sistemul instituţiilor suprapuse se află una centrală prin care „trec toate afacerile din ţară". Instituția asta centrală, care fusese odinioară cea mai de seamă în stat, se numeşte acum „Departamentul Încurcă Lume".

În Instanţa Cancelariatului s-au amânat cu anii o sumedenie de procese. Iar „Departamentul Încurcă Lume" ţine la Închisoare o mulţime de lume.

„Fleacuri!" exclamă criticul, care avea să se pronunţe mai târziu, în a zecea fasciculă, în care Mr. Clennam, descurajat de atâta zbucium zadarnic, renunţă la încercările sale. „Unde există un asemenea departament? Asta-i şarjă părtinitoare", spune criticul — poate tot acela care avea să-şi dea verdictul mai târziu — găsind că „Vorbărie" ar fi un titlu mai potrivit pentru „Mica Dorrit".

Charles Dickens, care-l mâhneşte pe unul, iar pe altul îl enervează — începuse să se enerveze şi el din ce în ce mai des — şi-şi depăna romanul mai departe. În sfârşit, intriga e urzită, iar în povestire au apărut o sumedenie de personaje care aveau să se împrăştie mai târziu peste tot. Dar Mr. Clennam nu se abate de la firul principal al intrigii. Îi va întâlni pe Mr. şi Mrs. Meagles, o pereche foarte cumsecade; datorită lor, face cunoştinţă cu inventatorul Doyce, un personaj care tot bate la uşa „Departamentului Încurcă Lume" fără niciun succes. Şi are s-o mai cunoască şi pe Mrs. Flora Finching.

Cititorul habar n-are cine-i Flora Finching. Nu ştie că Flora Finching e una şi aceeaşi cu Maria Beadnell, pentru care Charles Dickens avusese odinioară o dragoste atât de adâncă şi de neconsolată. Aceeaşi Maria Beadnell, care renunţase cu atâta uşurinţă la căsătoria cu reporterul Dickens. Clennam o întâlneşte, dar sub chipul celei pe care Charles Dickens o văzuse abia de un an.

Da, trecuse un an de când Charles Dickens o revăzuse pe Maria Beadnell după o despărţire atât de îndelungată. Găsise o scrisoare în curierul de dimineaţă. Scrisoarea era iscălită — Mrs. M. Winter. Şi îl anunţa că Mrs. Winter, văduvă acum, mai păstrează încă vii amintirile despre Charles Dickens. Îl întreabă dacă ar avea ceva împotriva unei întâlniri. Nu, desigur că nu, răspunsese el, şi o încredinţase pe Mrs. Winter că niciodată nu putuse să-i audă numele fără să nu se gândească la ea.

Arthur Clennam încearcă aceeaşi emoţie ca şi Charles Dickens. În faţa lui se află o doamnă cu forme prea pline, peste măsură de guralivă, de o vârstă respectabilă, purtându-se însă tot ca fetiţa răsfăţată de pe vremuri. Îi aruncă priviri cochete şi oftează cu subînţeles. Ambii eroi, Dickens şi Clennam, îşi iau rămas bun pentru totdeauna de la imaginile frumoase ale tinereţii. Clennam se hotărăşte să încheie o tovărăşie de afaceri cu inventatorul Doyce şi se îndrăgosteşte de fiica simpaticilor soţi Mr. şi Mrs. Meagles. Iar Dickens continuă să-şi scrie romanul.

Lucrează foarte intens şi pentru prima dată începe să se simtă istovit de atâta muncă. Ar avea nevoie să se mai lepede de povară într-un fel sau altul. E în preajma Crăciunului din anul 1857. Dickens se dedică aproape cu totul prezentării pe scena teatrului Tavistock House a unei piese noi de Collins.

Peste puţin timp, Tavistock House nu va mai fi decât o amintire. Altcineva îi va lua locul în biroul mare, despărţit de sala teatrului printr-un perete mobil. De altfel, nu se gândeşte să părăsească Tavistock House decât peste doi, trei ani; cu toate acestea, în ceasurile de odihnă se gândeşte chiar de pe acum, cu multă plăcere,!a fel de fel de transformări pentru casa cea nouă; în vara asta nu-i vine să plece cu familia nici la Broadstairs, nici la Boulogne. De câţiva ani dorea să părăsească Londra, să cumpere o casă undeva prin apropiere, să planteze o grădină mare, să construiască o seră. Ce să fie asta? Se vede că se apropie bătrâneţea! Sau să fie oare dorinţa chinuitoare şi neînduplecată de variaţie? Nimeni nu te sileşte să pleci, dar te apucă deodată un dor de ducă dintr-un oraş într-altul şi nu-ţi mai găseşti linişte...

Totuşi, Dickens nu se gândea încă să plece din Londra.

Dar iatăcă într-o bună zi — trecuse aproape un an de atunci — apare Mr. Wills, un colaborator de la revista „Lectura Căminului“, şi-i spune:

— Ce coincidenţă ciudată! Ieri am luat masa la nişte prieteni pe care nu-i cunoşti. Lângă mine se afla o doamnă destul de drăguţă cu care am stat mult de vorbă; din una în alta, nu-mi mai aduc aminte cum, mi-a spus că are de gând să vândă o casă cu o bucată de pământ. Mi-am amintit că te-am auzit vorbind odată ceva despre o casă afară din oraş. O întreb unde-i casa. Ea îmi răspunde: „Lângă Rochester, cam la vreo două mile de Strood“. Ştiam că tu cunoşti regiunea, dragă Dickens. Şi încep s-o întreb amănunte. Ea îmi spune râzând: „Mă întrebi atâtea, de parcaai avea de gând să-mi cumperi casa“. Eu am liniştit-o însă, spunându-i că un prieten al meu doreşte să-şi cumpere o casă aproape de Londra. „Ştii — spune ea — curând o să avem şi o cale ferată pe acolo; afară de asta, casa mea are o valoate istorică, aş putea spune...“ De ce ai sărit ca ars, dragă Dickens?

— Nu-i cumva Gad’s Hill Place? exclamă Dickens.

— Chiar aşa! răspunde Mr. Wills. Pe locul acesta, după cum ştii, se afla cândva taverna în care Falstaff...

Dar Dickens îl întrerupe. E foarte emoţionat.

— Doamne, Dumnezeule! Asta-i casa în care am visat din copilărie să locuiesc! De câte ori am trecut cu tata pe lângă ea! Îmi aduc aminte de parcă ar fi fost ieri; când îmi făceam prea

multe planuri, tata mă povăţuia: „Ehei, dragul meu, dacă vrei să locuieşti în casa asta, trebuie să lucrezi mult şi bine!…“ Doamne! Gad’s Hill! Săracul, bietul tata!

I s-a pus un nod în gât. Dar, izbutind să-şi biruiască slăbiciunea, spune:

— O să cumpăr casa! Dragă Wills, te rog, ajută-mă să cumpăr casa. Trebuie s-o cumpăr.

Şi Dickens cumpără casa de la Gad’s Hill, cu un preţ nu prea mare — aproape o mie opt sute de lire. În iunie o să se mute acolo pentru vară, iar când amenajările vor fi gata, o să vândă Tavistock House, putând locui de acum încolo mereu afară din oraş.

Arthur Clennam ştia demult că Minnie Meagles îl place mai mult pe tânărul Gowan, un om fără căpătâi. Totuşi, el se îngrijeşte mai departe de familia Dorrit; nu-i lasă în voia soartei din milă pentru Mica Dorrit şi pentru „Părintele închisorii Marshalsea“. Pentru fapta asta bună mai găseşte ajutor în aliatul său, Pancks, tatăl Florei şi funcţionar la domnul Casby.

Cititorul ştia câtă silinţă îşi dăduse domnul Pancks ca să ajute familia Dorrit şi la ce rezultat ajunsese. „Părintele închisorii Marshalsea“ este moştenitorul unei averi imense, cu dovezi în regulă. Din neputincios cum era, se schimbase ca prin farmec într-un bătrân îngâmfat şi ridicol. Se lasă ademenit de perspectiva unei îmbogăţiri peste noapte şi-şi plasează banii în combinaţiile unui financiar vestit.

Cititorului îi vin în minte manevrele necurate ale bancherilor şi ale industriaşilor în legătură cu construirea căilor ferate. Îşi aduce aminte de falimentul băncilor şi al societăţilor anonime, care s-au lăsat târâte în asemenea maşinaţii. Prin faţă îi trece unul dintre eroii tipici ai timpului, Merdle, membru în Parlament, un adevărat geniu în finanţe şi industrie. Nu numai creduli de felul lui Dorrit se lasă ademeniţi de el, dar şi oameni mai chibzuiţi. Printre ei şi Clennam, care îşi plasează banii în combinaţiile lui Merdle.

Mai bine să ştie oricine ce soartă îi aşteaptă pe Clennam şi pe „Părintele închisorii Marshalsea“. În astfel de zile, când ţara e molipsită de febra combinaţiilor, scriitorul e dator sâ dea masca jos de pe fața criminalilor care umblă cu vicleşuguri. De altfel, aşa-zisul geniu al lui Merdle se arată a fi o adevărată înşelăciune, iar combinaţiile lui, simple himere. Merdle, membru în

Parlament, e un escroc; cum se vede demascat, se sinucide; astfel se năruie averea lui Dorrit, aşa se duc şi banii lui Clennam. „Părintele închisorii Marshalsea“ moare înainte de a afla ce se întâmplase. Însă Clennam nu moare. Aşa-i soarta. Iată-l şi pe el, Arthur Clennam, prizonier în închisoarea Manshalsea. Şi Mica Dorrit, la rândul ei, îl ajută în viața-i plină de necazuri.

Deznodământul romanului se apropie. Cititorul cunoaşte felul lui Charles Dickens, care se complace în a povesti toate faptele care-i reţin atenţia. Aşa, de exemplu, romancierul arată o vădită preferinţă pentru criminologie, şi în cărţile lui îşi alege eroii din lumea interlopă, mai ales din cauza caracterelor lor. Cultivă bucuros plăcerea cititorului de a cunoaşte asemenea eroi în roman, plăcere cu mult mai aprinsă decât dorinţa de a-i întâlni în viața reală. Scriitorul e demult încredinţat că prezența în romane a tipurilor dubioase, care fac fel de fel de afaceri necurate, îl îndeamnă pe cititor să înghită şi capitolele mai puțin atrăgătoare. Pentru că ce scriitor ar putea, oare, susţine că în cartea sa toate capitolele sunt la fel de atrăgătoare? Să nu se uite că vestiţii romancieri francezi, Honoré de Balzac şi Eugène Sue, arată — după cum se spune — o preocupare chiar prea vădită pentru gentlemenii criminali.

Gentlemeni de soiul acesta fac parte din tipurile romanului „Mica Dorrit“; ei se învârtesc în jurul unei combinaţii necurate – în jurul unui şiretlic nedemn al bătrânei doamne Clennam; mama adoptivă a lui Arthur a ascuns un adaus important la un testament. Şi gentlemenii, cunoscând faptul acesta, o şantajează cât pot. După care, Charles Dickens, când crede de cuviinţă, îi scoate din paginile romanului. La fel scoate şi alte personaje. De data asta, în „Mica Dorrit˝ se îngrijeşte mai puţin decât în celelalte romane de legătura strânsă dintre personaje şi firul principal al intrigii.

Însă pe eroi îi înlănţuieşte strâns, ca întotdeauna. „Departamentul Încurcă Lume˝ a închis uşa în nas inventatorului Doyce. Nu-i rămâne alta de făcut decât să se adreseze unei ţări străine. E bine ca cei în drept să afle că o ţară străină a răsplătit munca lui după merit. Se întoarce în patrie ca să-l elibereze pe Clennam de la Marshalsea. Şi Clennam, întors la viaţă, descoperă c-o iubeşte pe mititica Dorrit cea mărinimoasă. Şi asta-i tot.

Dickens termină cartea. În iunie cititorul îşi ia rămas bun de la romanul acesta trist. Romancierul e obosit. Are nevoie de o călătorie, de o schimbare de loc; ca de obicei, truda stăruie şi după ce încordarea a luat sfârşit. Se pregăteşte să plece cu trupa la Manchester, ca să pună în scenă o piesă de Collins, „Adâncuri de gheaţă“. În trupă s-au făcut schimbări. De ce nu i-ar înlocui pe amatori cu profesionişti? De pildă, vrea să dea ambele roluri feminine din piesă doamnei şi domnişoarei Ternan. Doamna Ternan e o artistă cu experienţă, iar fiica ei, Ellen, deşi nu joacă demult, e fără îndoială un element bun.

Dar înainte de a pleca trebuie numaidecât să răspundă criticului de la „Edimburgh Revue“. S-ar părea că această onorabilă revistă abia a aşteptat sfârşitul romanului „Mica Dorrit“. Tonul articolului e aspru; revista nu caută să-şi ascundă indignarea.

Cu ce a greşit Charles Dickens?

Prima vină: „Învinuirile aduse de Dickens judecătorilor, persoanelor particulare, guvernului sunt grave, nedrepte şi aspre. Critica, după cum vedeţi, socoteşte de datoria ei de a atrage atenţia asupra acestui fapt“.

A doua vină: „Dickens alege vreo două din noutăţile la ordinea zilei şi făcând din ele un fel de ghiveci de sezon, îl prezintă cititorului”. Dar de acest păcat nu suferă numai „Mica Dorrit“. Criticul a observat asta la toate cărţile noi.

A treia vină: „Descrierea „Departamentului Încurcă Lume“ se vede cât de colo că e o simplă bătaie de joc“. Criticul aminteşte de Mr. Rowland Hill, care e drept că s-a adresat guvernului cu proiectul de taxare cu un penny pentru unele colete poştale. Ei, şi? „Departamentul Încurcă Lume‶ nu l-a luat în consideraţie, l-a jignit, l-a supărat cu ceva, ori l-a păgubit de parale? De unde; proiectul lui a fost acceptat, Mr. Hill şi-a primit dreptul din încasări şi asta sub acelaşi guvern pe care Dickens îl arată ca pe cel mai mare duşman al talentului, duşman neînduplecat a tot ce-i invenţie!“

A patra vină: „Criticul citise în „Mica Dorrit“ ,de felul cum e răsplătit criminalul Rigaud, care o şantajase pe mama lui Arthur Clennam şi pierise sub dărâmăturile unei case. Până şi catastrofa din „Mica Dorrit“ — exclamă mai departe revista — e copiată după relatarea din ziare a prăbuşirii caselor de pe Totenham Court Road, întâmplată nu demult‶.

Nici prima, nici a doua învinuire nu merită a fi dezminţite. Învinuirile sunt bătătoare la ochi. Nu exista nicio vină. Domnii de la „Edimburgh Revue" sunt adepţi credincioşi ai conservatorismului în viaţa politică şi socială...

Nici dezminţirile şi nici cărţile lui Charles Dickens nu-i vor putea convinge. De altfel, n-are rost să demonstrezi onorabilei reviste că datoria scriitorului e de a reflecta ca o oglindă toate frământările compatrioţilor săi, fără a se sinchisi dacă duşmanii progresului numesc problemele pasionante ale timpului „ghiveci de sezon“.

Dar denaturarea faptelor trebuie relevată.

Dickens adresează o scrisoare onorabilei reviste. Mai întâi, ține să lămurească ce-i cu nenorocitul de Rowland Hill. Şi anume, că guvernul s-a purtat cu el la fel ca „Departamentul Încurcă Lume“. Noroc că Rowland Hill e un om şi jumătate, cum nu se găseşte nici măcar unul la o sută de mii. Dacă n-ar fi fost un astfel de om — scrie el — „Departamentul Încurcă Lume“ ar fi isprăvit demult cu el. Da, aşa e, a acceptat proiectul lui Hill. Dar până la urmă, dl. Hill a fost dat de o parte. Acesta-i adevărul. În ceea ce priveşte prăbuşirea caselor din „Mica Dorrit“, onorata revistă ar trebui să citească romanul cu atenţie înainte de a trage concluzii. Căci, nu întâmplător descrie autorul, la începutul romanului, atât de amănunţit şubrezimea casei sub dărâmăturile căreia piere Rigaud. Prăbuşirea casei era chibzuită demult, şi descrierea catastrofei se poate citi în şpalturile primite de la tipografie cu mult înainte de nenorocirea de pe Totenham Court Road....

În consecinţă, cere gentlemenilor de la „Edimburgh“ retractarea acelor „bizare inexactităţi“, amintite în articolul critic suscitat. Dar înainte de a-şi lua rămas bun, trebuie să sublinieze că Charles Dickens înţelege cât se poate de bine cauzele revoltei prea stimatei reviste. După părerea lui, revista ar trebui să prindă prima ocazie, ca să-şi exprime sus şi tare regretul pentru zelul exagerat pus în apărarea acelui „Departament Încurcă Lume“, pentru vina de a fi denaturat adevărul cu privire la catastrofa din Totenham Court Road şi pentru afirmaţia că Charles Dickens a adus învinuiri grave aparatului administrativ guvernamental.

Asta i-a înfuriat pe duşmanii progresului, pe domnii de la „Edimburgh“. Nici vorbă că Charles Dickens nu-şi făcea nicio

iluzie că dumnealor îşi vor exprima regretele pentru zelul adus în apărarea „Departamentului Încurcă Lume“.

Trebuie să plece la Manchester. Acolo n-o să fie chip de odihnă. Dar Collins e de acord să facă împreună o călătorie prin Scoţia, unde se va putea, în sfârşit, odihni.

14
ÎN VĂZUL TUTUROR

Era al patrulea an de când sărăcimea Londrei punea în palma încasatorilor contribuţia ei mizeră. Şi toate femeile care locuiau în cocioabele din Soho dădeau din toată inima, ca niciodată, umilul lor obol încasatorilor voluntari din Great Ormond Street. Şi niciuna nu pierdea prilejul să întrebe cu grijă:o fi adevărat ce s-aude că domnii îi vor lăsa din nou fără ajutor pe copilaşi, sărăcuţii de ei? Încasatorul o liniştea, şi atunci faţa i se însenina, şi întinzând doi penny — rar mai mult — spunea oftând din greu: „Maggy a mea e tare rău. O să vin cu
rugămintea s-o primiţi acolo la dumneavoastră“.

Dar Maggy, sărăcuţa de ea, nu putea să se mute oricând în clădirea de pe Great Ormond Street. Spitalul de copii din Londra — cel dintâi — deschis de cinci ani, n-avea decât treizeci de paturi. Şi multe erau mititelele Maggy care ar fi avut nevoie de un tratamtent la spital; vreme de cinci ani, medicii de pe Great Ormond Street dăduseră ajutor în limitele posibilităţilor, tratând cincizeci de mii de copii ai celor mai nevoiaşi oameni din mahalalele Londrei. Şi anual, în casa spitalului, de-a valma cu obolul domnilor şi al doamnelor ale căror nume figurau pe listele de subscripţii, curgeau şi bănuţii trudnic munciţi ai celor din East-End. Sărăcimea Londrei dădea 500 de lire anual. Dar aceste 500 de lire nu puteau fi îndestulătoarei chiar şi pentru un spital atât de mic, iar contribuţia doamnelor şi a domnilor era atât de neînsemnată! Era necesar să se apeleze la inima filan-tropilor. Tradiţia crease o formă pentru asemenea apeluri — banchetele — şi cine altul decât Charles Dickens putea să gă-sească cele mai potrivite vorbe pentru un astfel de apel?

Şi iată, în ziua comemorării anuale a primului spital de copii, domnii şi doamnele se adună într-o sală, nu departe de spital; invitaţiile vestesc că fotoliul prezidenţial va fi ocupat de Charles Dickens şi, când vine vremea, Charles Dickens se ridică şi începe

a vorbi. Vorbeşte de copiii răsfăţaţi ai celor bogaţi. Dar nu asupra lor vrea să atragă atenţia celor prezenţi.

— Ţin să vorbesc — îşi înalţă el glasul — de copiii celor sărmani din marele nostru oraş, răsfăţaţi de cele două dădace sinistre: „Sărăcia“ şi „Boala“, care au asistat la naşterea lor, le-au legănat leagănele sărace, le-au bătut în cuie răcliţele, au aruncat ţărână peste gropile lor. În oraşul acesta mare, a treia parte din totalul morţilor se recrutează dintre ei. N-am de gând să vă întreb — cum se obişnuieşte a se întreba de copiii celor bogaţi — nu-i aşa că sunt deştepţi, drăguţi, minunaţi, că făgăduiesc sâ ajungă oameni de seamă, că seamănă cu X, sau cu Y?… Un singur lucru vă rog, să vă uitaţi la ei: pe feţele lor se oglindeşte moartea! Şi vă mai rog să vă amintiţi de anii domniilor-voastre, de copilărie şi să vă gândiţi la cealaltă copilărie, a doua, când farmecul copilăresc a dispărut şi n-a rămas decât neputinţa; vă rog în numele cuvintelor sfinte de „Milă“ şi „Compătimire“, să vă gândiţi la aceşti copii răsfăţaţi de…

Nu, Charles Dickens nu şi-a învăţat discursul. Şi-a împreunat numai degetele, strângându-le cu toată puterea, nădăjduind parcă să scape astfel de cealaltă durere de neîndurat, ce i se citeşte în ochii larg deschişi, ochi de un albastru atât de închis. Privirea lui e oarbă pentru cele din jur, deschisă numai pentru bieţii copii cu feţe palide ca moartea. Vorbeşte despre o clădire veche, mărginaşă, de pe Great Ormond Street, în care mai înainte se năşteau copiii sănătoşi ai celor bogaţi, iar acum, în aceleaşi pătucuri, zac mititeii care abia suflă; pe poarta acestei case au păşit, într-un singur an, zece mii de copii, care ar fi fost sortiţi pieirii fără ajutorul medicului. Glasul nu-i tremură, iar ochii, strălucind ca într-o înfrigurare, privesc ţintă undeva departe.

— Am făcut apel la domniile-voastre — urmează el — ca să luaţi aminte nu atât la miile de copii care mor anual în marele nostru oraş, cât la miile de copii care se zbat în ghearele morţii, neavând parte de sănătate şi bucurie. Iar dacă bietele sufleţele chinuite nu vă înduioşează, atunci nu pot nădăjdui că voi stârni eu înduioşare în numele lor.

Ochii lui larg deschişi parc-ar fi orbi: îi vede pe copiii din vis, de care vorbeşte cu atâta însufleţire Charles Lamb.

— Copiii noştri din vis — spune el — pe care vreau să-i înfăţişez amintirii domniilor-voastre, sunt toţi copiii pe care i-aţi iubit sau
i-aţi pierdut, copiii pe care aţi fi dorit să-i aveţi, copiii care aţi fost voi înşivă odată... Şi orice copii al visurilor noastre ţine de mânuţă un biet copil sărman care zace în spital sau piere, pentru că n-a putut fi dus acolo la vreme. Şi toţi copiii aceştia din visuri se roagă de voi: „De dragul meu ajută-l pe bietul copilaş care te roagă, de dragul meu!...“

Fruntea îi e umedă când se aşează în fotoliu. Şi e palid. Nu, Dickens nu şi-a pregătit dinainte discursul.

Lista de subscripţie face înconjurul mesei, şi epitropii spitalului de pe Great Ormond Street iau cunoştinţă mulţumiţi de cifra totală, trei mii de lire.

Când epitropii vin la ei în Tavistock Square, să-i anunţe mărimea sumelor vărsate la Fondul Great Ormond Street, el nu se arată mulţumit numai cu atât. Va citi o nuvelă în beneficiul spitalului, cum făcuse şi pentru alte societăţi şi asociaţii de binefacere. Da, va citi peste şaizeci de zile, cam pe la mijlocul lunii aprilie... Domnii îi mulţumesc din totă inima, la care el dă obosit din mână.

Vai! Ce înfăţişare trudnică are! Aproape chinuită, remarcă gentlemenii, împărtăşindu-şi părerile, după ce au părăsit casa din Tavistock. Nici vorbă că nervii sunt de vină; cum s-a crispat deodată când unul din ei
şi-a scăpat jos luleaua şi uneori, zău, parcă nici nu auzea; îşi plimba ochii pe pereţi, ca apoi să rămână cu privirea aţintită, cercetând cu luare aminte un nasture de la redingota celui care-i stătea dinainte; din când în când îşi trecea mâna peste frunte, închizând ochii, şi când unul din domni l-a întrebat de nu cumva îl inoportunează cu vizita lor, el a început deodată să spună că nu poate închide ochii toată noaptea, şi că insomnia stăruitoare îl urmăreşte şi în timpul zilei. Delicateţea i-a împiedicat pe domni să se informeze care e pricina acestei insomnii ce-l chinuieşte. Mulțumindu-i din nou lui Dickens pentru lectura făgăduită în beneficiul spitalului, îşi iau rămas bun şi pleacă.

Numai Forster cunoaşte pricina acestei insomnii. Câteva zile mai târziu, intrând în cabinetul din Tavistock Square, cercetează cu atenţie chipul prietenului său. Nu spune nimic, dar celălalt, înţelegând întrebarea-i mută, dă deznădăjduit din mână.

— Azi să vorbim de altceva...

E aţâţat, smulge din pahar o pană de gâscă — şade la masa de scris din faţa ferestrei — şi, muind nervos pana în cerneală, începe să deseneze ceva pe foaia de hârtie.

— Ce crezi de lectura mea plătită? Idee veche; îţi spun drept că mă ispiteşte foarte mult...

Forster e deprins cu ciudăţenia lui Dickens de a ataca brusc chestiuni de afaceri. Totuşi, numai la asta nu se aştepta, că va aduce vorba despre lectura plătită. Se încruntă. După câteva clipe de gândire, spune morocănos:

— Vrei să ştii părerea mea?

— Da.

— Nu pot să renunţ la principiile mele. Resping propunerea cu aceleaşi argumente de totdeauna.

— Zău? Aceleaşi?

— Ba s-au adăugat şi altele noi. Ţi le mai pot spune odată, dacă le-ai uitat. Socot şi acum, ca şi altădată, că lectura plătită ar însemna, în cazul de faţă, înjosirea menirii dumitale înalte de scriitor, înlocuirea scopurilor înalte cu alte scopuri prozaice...

— Vai, dragă Forster, mereu acelaşi...

— Nu socot drept virtute trădarea credinţelor. Afară de asta, n-am
ce-ţi face dacă ţi-ai făcut iluzii că m-am lepădat de întâmpinările pe care ţi le-am făcut şi le menţin şi astăzi.

— Da, îmi aduc aminte ce-ai spus, că socoteşti citirea operelor propriii pe scenă ca ceva nedemn de un gentleman. Fleacuri! Cele două doamne care se aflau de faţă şi pe care le-am poftit să spună ce cred despre ideea asta, au fost cu totul de altă părere.

Forster face o strâmbătură.

— Nu vreau să fiu nepoliticos faţă de aceste doamne, dar părerea lor nu are nicio valoare pentru mine. Dumneata ai propus să le întrebăm ce părere au. Vrei să te expui, eşti liber s-o faci; dar asta îţi scade prestigiul de scriitor.

Dickens scutură, plictisit, pana de gâscă. Forster se face că nu ia în seamă gestul.

— Şi mai sunt dator...

— Dă-mi voie! îi curmă Dickens vorba. Eu, oricum, mă expun, depinde de cine pune banii în buzunar. Jumătate din cei care vin să asculte lectura mea în scop de binefacere, sunt con-

vinşi că mă plătesc. Din douăzeci şi cinci de invitaţii pe care le primesc, douăzeci pun aceeaşi întrebare: care sunt condiţiile mele. Uite, chiar acum am primit două cereri, din Greenock şi Aberdeen.

Ia de pe masă două scrisori.

— Uite! Greenock mă întreabă dacă sunt de acord să citesc pentru o sută de lire. Aberdeen scrie că, deşi teatrul lor e cu mult mai mic decât cel din Edimburgh, voi binevoi poate să vin. Repet, jumătate din auditoriul meu e convins că iau bani pentru lectură.

Faţa lui Forster spune limpede că e pregătit să asculte orice argumente.

— M-ai întrerupt, strecoară el. Noi nu vorbeam de lectura în folosul instituţiilor de binefacere şi cultură, ci de planul dumitale de a transforma aceste lecturi în profesie. Să presupunem că jumătate din auditoriu crede că dumneata primeşti de undeva bani pentru asta; pe mine nu mă interesează acest lucru. Pe mine mă interesează numai faptul că „scena“, ca profesie, are atâtea părţi umbroase şi atâtea neajunsuri...

Dickens, nervos, îl întrerupe din nou:

— Crezi oare că asta prezintă pentru mine vreo primejdie?

— Nu, nu cred, spune Forster cu asprime. Dar aş vrea să-ţi aduc aminte că Shakespeare nu iubea profesia lui de actor, fiindu-i frică de înrâurirea-i dăunătoare asupra spiritului său nobil.

— Nu cred să fie în stare cineva de mai multă mărinimie decât un actor care-şi ajută cu atâta generozitate tovarăşii de breaslă.

— Actorii ne uimesc de multe ori prin viaţa lor intimă şi socială — se încruntă Forster — dar valoarea artei teatrale nu poate şterge deloc mărturia marelui Shakespeare, referitoare la înrâurirea nefastă a scenei...

Face o pauză, privind pieziş la Dickens, care se uită stăruitor pe fereastră, la copacii desfrunziţi. Apoi, isprăvindu-şi fraza:

—...la moravurile stricate şi năravurile actorilor care nu se împacă aproape deloc cu îndatoririle de familie.

Dickens tace, uitându-se cu îndărătnicie pe geam, bătând darabana cu degetele în masă. Forster tace şi el, apoi, punându-i mâna pe umăr, îi spune cu blândeţe:

— Întotdeauna ai ascultat de sfaturile mele, dragă prietene, când a fost vorba de cărţi, dar... nu vrei să ţii seama de ele, când e vorba de luat hotărîri în viaţă. Poate că nici nu-ţi dai seama cât de legată e hotărârea dumitale de a ieși pe scenă, de necazurile pe care le ai în familie.

Mâna lui Forster se sprijiină mereu pe umărul lui Dickens. Scriitorul se lasă greoi pe speteaza jilţului, cu barba în palmă, rămânând o vreme pe gânduri.

— Eşti singurul am — spune el apoi înăbuşit — cu care pot vorbi despre ei... Să nu crezi c-am uitat cele ce mi-ai spus. Astăzi am cugetat îndelung la toate. Ştii bine că nici dumneata şi nimeni altul nu mă poate ajuta cu nimic...

Şi convorbirea ia sfârşit.

Primăvara rece îl găseşte la Gad’s Hill. Casa e pustie. Reparaţiile încă nu s-au sfârşit. Stă, totuşi, aici, în casa veche de cărămidă de pe vremea lui George I. De altfel, adausurile de la aripile casei şi completările de pe deasupra aduc o asemenea zăpăceală în stilul georgian, că orice gentleman cu un gust mai rafinat ar rămâne cam nedumerit.

Casa e pustie. Dar nici în Tavistock nu-i mai multă animaţie. Al doilea dintre băieţi, Walter, se află în India, a intrat în armată şi e ofiţer inferior într-un regiment scoţian. Frank studiază în Franţa ştiinţele economice; Sydney e într-o şcoală de marină, se pregăteşte să se facă marinar; nici Freddy, cel de treisprezece ani, nici Harry, de zece, nu sunt la Londra; se află în colegii. Cine a mai rămas la Londra? Băiatul cel mai mare, Charles, şi-a isprăvit studiile în ştiinţele economice la Leipzig şi a intrat la o importantă firmă de comerţ; curând va pleca la Hong Kong, dedicându-se carierei comerciale. Acasă — fetele, Mamey şi Katey; cea din urmă va fi curând d-na Collins — se mărită cu fratele lui Wilkie. N-a mai rămas decât Edward cel de şase ani.

Mai sunt acasă Kate şi Georgina.

Primăvara e rece, şi Dickens se află la Gad’s' Hill. Noaptea întreagă nu închide ochii, iar ziua repetă, până la istovire, bucata „Greierul din vatră“, cu care s-a hotărât să-şi înceapă lecturile. Pentru citit trebuie să prelucreze istorisirea, cum a făcut şi cu „Cântecul de Crăciun“. Ar putea studia şi acasă, la Londra, dar nu se simte în stare să facă repetiţii la Tavistock House.

Pe lângă că a hotărât „să se expună“, a mai luat o hotărâre cu mult mai gravă, şi nicio putere din lume nu l-ar putea clinti.

Prin Londra umblă tot felul de zvonuri. Publicul nu le prea dă crezare, sunt prea gogonate; bârfeli, nici vorbă, bârfeli ale celor care n-au altă treabă, ecouri din culisele teatrelor. Charles Dickens nu e în stare să înfrunte astfel opinia publică.

Dar pe zi oe trece, zvonurilo se înteţesc. Tot mai des apare fugitiv un nume, împletindu-se tainic cu aceste zvonuri. Dar nici vorbă, e o bârfeală urâtă; ce să caute numele tinerei actriţe alături de al lui Charles Dickens? Dar de-o fi cumva adevărat? Cineva are grijă să întărească aceste zvonuri. Da, alături de numele lui Charles Dickens e amintit numele tinerei actriţe Ellen Lawless Ternan, fiica doamnei Ternan. Totuşi, poate că nu-i alt-ceva decât o bârfeală mârşavă.

Dar londonezii, toată lumea ştie, respectă principiile moralei, şi bietul Arthur Smith, administratorul sălii, e nervos şi emoţionat.

În seara de 29 aprilie 1858, Charles Dickens se urcă pentru întâia oară pe estradă ca lector profesionist. Dar dacă unii puritani vor găsi de cuviinţă să-i aducă învinuiri lui Dickens? Mr. Smith se înfioară de groază.

Cu mult înainte de ora fixată, valul de oameni inundă St. Martin Hall. Pe estradă se află o masă cu pupitru. Dickens apare în uşă. E întâmpinat cu urale şi tunete de aplauze. Arthur Smith îşi şterge fruntea îmbrobonată de sudoare.

Dickens renunţase 1a slăbiciunea lui de a folosi împerecheri de culori aprinse în îmbrăcăminte. Optase pentru negru şi cenuşiu: frac cenuşiu închis, pantaloni ceva mai deschis şi o vestă neagră în contrast cu cămaşa-i albă cu piepţii scrobiţi pe care se răsfăţa o cravată lată, neagră. Dar la butonieră avea o floare de culoare vie, ca un simbol al slăbiciunii lui pentru culorile tari.

Mergând ca de obicei cu umărul drept puţin înainte, urcă estrada şi-şi pune pe masă mănuşile şi cartea, cuprinzând cu privirea întreaga sală. Are o mustaţă ce nu-i acoperă gura, făcând una cu barba-i pătrată de culoare închisă; părul întune-cat, puţin încărunţit, e pieptănat în sus, căzând în şuviţe de o parte şi de alta a frunţii înalte, late. Dar obrajii sunt brăzdaţi de cute, iar ochii lui obosiţi, cu cearcăne albăstrii, par şi mai mari decât de obicei.

Începe prin a spune că de astăzi se poate considera lector profesionist, nevăzând în asta nimic dăunător, nimic ce i-ar ştirbi

demnitatea. S-a gândit bine la toate, şi părerea lui în această chestiune e categorică şi definitivă.

Apoi, deschizând cartea şi apucând în mâna-i dreaptă o baghetă ca de dirijor, rosteşte rar: „Ceainicul e cel care a în-ceput. Ştiu că Mrs. Peerybingle spune altfel, dar n-am ce-i face“.

Şi într-o clipă, în St. Martin Hall s-a şi încins o discuţie aprigă: Cine a început întâi, ceainicul sau greierul? Şi celor prezenţi lucrul acesta li se pare atât de însemnat, încât stau cu răsuflarea tăiată. Ascultă descrierea amănunţită a ceainicului guraliv şi deodată nu mai e lectorul care schiţează o buclă în aer cu bagheta ci, într-adevăr, ceainicului i-a sărit capacul; nu mai e glasul celui care citeşte împiedicându-se ritmic, ci limba pendulei olandeze care tremură; nu mai e vărguța ce se înaltă, ci aburul uşor ridicându-se din ceainic... Când aud gri-gri-gri-gri-gri-gri... li se pare că niciun greier n-ar cânta mai bine; iar când începe lupta dintre ceainic şi greier — larma ceainicului luându-se la întrecere cu flecăreala greierului — St. Martin Hall o atât de încordat, de parcă ar asista la o competiţie sportivă.

Dar uite, acum lectorul s-a aplecat puţin într-o parte, uitându-se în jos, la o fiinţă care nu-i aievea; se uită însă în aşa fel, încât toţi sunt încredinţaţi că în faţa lor se află Mr. Peerybingle, înalt de şase coţi şi mai bine şi, alături de el, mititica lui soţie.

N-au trecut nici câteva clipe şi Mr. Peerybingle dispare ca prin minune, auzindu-se în schimb exclamaţia dulce şi melodioasă a soţioarei, urmată de bâzâitul de bas profund al blajinului John. Şi în văzul tuturor, chipul lectorului se transformă ca prin minune — barba i se destramă în văzduh, descoperind o bărbie gigantică, pe care s-ar putea atârna foarte bine un ceainic; ochii rotunjiţi nu exprimă decât o minte greoaie şi o mare bunătate, în vreme ce faţa se lungeşte ca un bot de cal; nu degeaba blajinul John se îndeletniceşte de atâta vreme cu cărăuşia. Şi replicile celor doi soţi încep să se încrucişeze tot mai des. Ascultătorii ar putea, jura că pe scenă sunt doi, nu unul şi că vărguţa maestrului e fermecată. Iată, bagheta a început acum a se legăna încet şi cu grijă şi întreaga sală vede limpede un prunc în faşă pe care îl întinde Tilly Slowboy; ca apoi, la un simplu semn, să apară în aer un os de şuncă şi o franzelă cu o coajă minunată aurie după care, din două mişcări iuţi, să schiţeze umerii ascuţiţi ca nişte cuie ai credincioasei Tilly, şi apoi... Dar vocea povestitorului, egală, adâncă, puţin cântătoare, cât e de plină de

farmec! Fiecare intonaţie vine ca de la sire, nesilită, departe de a fi o dicţie căsnită şi îndelung lucrată, cu intonaţii căutate şi preţioase. Lectorul ştie „Greierul“ pe dinafară, totuşi stă cu cartea dinainte, întorcând foile.

Şi când, în sfârşit, cartea se închide, şi alături de ea, pe masă, se aşează şi beţişorul fermecat, publicul se trezeşte la viaţă. Trezire însoţită de o asemenea explozie de entuziasm, încât zgomotul răzbate desigur până în stradă.

Nu, nu-i fusese încă dat Angliei să audă o asemenea lectură.

Nu trec nici câteva zile şi Dickens citeşte tot acolo la St. Martin Hal, „Cântecul de Crăciun“. Aceleaşi ovaţii ca şi la cea dintâi lectură. Mai citeşte şi a treia oară, peste o săptămână. Tot aşa de aprinsă e floarea-i de la butonieră, tot cu atâta siguranţă se înalţă bagheta de maestru, dar cititorul îşi duce mâna la frunte, din când în când, de parcă l-ar durea cumplit capul. Unui observator atent nu-i poate scăpa tremurul mâinii lui şi încordarea întregului trup, încordare care nu se observa la celelalte lecturi dinainte. Mai trece o săptămână şi acelaşi observator atent, care n-ar fi lipsit de la St. Martin Hall, ar fi putut băga de seamă că Charles Dickens, isprăvind de citit, se sprijnă cu toată greutatea de pupitru, de parcă i-ar fi teamă să nu cadă.

Şi curând, nu se scurg decât câteva zile, Londra află că Charles Dickens s-a despărţit de soţia sa.

Mare zăpăceală, tot felul de zvonuri şi născociri; unii dezmint, alţii aţâţă, unii nu ştiu ce să creadă, altora le pare rău, alţii sunt pur şi simplu indignaţi şi, în sfârşit, alţii caută o justificare. Oraşul vorbeşte că doamna Dickens, de acord cu soţul ei, a părăsit casa, şi de acum înainte va trăi singură cu fiul ei mai mare. E dată şi cifra întreţinerii anuale pe care Charles Dickens i-o fixase, anume şase sute de lire. Se ştiu şi numele mijlocitorilor care au dus tratativele dintre soţi şi anume, domnul Forster din partea domnului Dickens şi domnul Lemon, apărând cauza doamnei Dickens. Se mai spune că scriitorul a fost în ultimul timp într-o stare de spirit aproape bolnăvicioasă din pricina emoţiei, iar în ceea ce o priveşte pe doamna Dickens, se află într-un hal de nedescris... Zilele trec. Se răspândesc alte zvonuri. Charles Dickens stăruie să i se publice în „Punch“ o adresă către cititori cu lămuriri referitoare la durerosul fapt al divorţului său. Redactorul Mark Lemon şi editorii Bradbury şi Evans găsesc că e cu neputinţă ca cererea să-i fie satisfăcută. Ceea ce-l face pe

Charles Dickens să rupă legăturile cu vechiul său prieten Mark Lemon, şi cu editorii săi, Bradbury şi Evans.

Zarva creşte, când „Manchester Guardian” comunică cititorilor vestea că revista „Household Words“ va publica adresa lui Charles Dickens cu privire la chestiunile sale de familie. Şi adresa cu pricina apare, în sfârşit, în revista menţionată.

Londra şi întreaga ţară o citeşte, observând tonul cam pătimaş şi nervos în care e scrisă. Londra află că Charles Dickens n-a obişnuit niciodată să-şi plictisească cititorii cu afacerile lui personale, chiar când ele îi întristează sufletul şi oricât l-ar durea zvonurile şi bârfelile din jurul lui. E pentru întâia oară în viaţa lui că se vede nevoit să-şi calce obiceiul, aducând la cunoştinţa tuturor că anumite împrejurări ale vieţii sale conjugale au dus la o despărţire prin bună înţelegere, desfăşurare de împrejurări bine cunoscute de copiii săi. Mai departe, Londra află că aceste întâmplări ale vieţii sale de familie au dat loc la tot felul de bârfeli monstruoase şi crude, ce nu-l ating numai pe autorul „adresei“ de faţă, ci şi alte persoane cu desăvârşire nevinovate, care trag ponoasele acestor defăimări fără sens, iscate din răutate, greşeală ori prostie. Şi Londra citeşte asigurarea solemnă a scriitorului, în numele său şi al soţiei sale, cum că toate aceste bârfeli nu-s decât nişte minciuni „sfruntate”. Şi cel care le răspândeşte nu face decât să mintă cu bună ştiinţă şi josnicie, dovedindu-se martor fals în faţa cerului şi a pământului. Londra îl compătimeşte, dar zvonurile şi bârfelile nici gând să se potolească, iar dorinţa publicului de a-l auzi pe Charles Dickens creşte şi mai mult. De câte ori apare scriitorul pe scenă, St. Martin Hall geme de lume. Arthur Smith se liniştise demult dinspre partea asta.

Şi dacă un moralist pretenţios ar fi încercat să-şi exprime în public părerea cu privire la chestiunile personale ale lui Dickens, ar fi suferit o înfrângere ruşinoasă, ceea ce moraliştii înţeleg foarte bine, aşa că tac mâlc, ascultând lectura. Poate că se bucură, pândind faţa istovită a lui Dickens, când acesta îşi face apariţia la puplitru. Dar satisfacţia lor nu durează mult; peste o clipă au şi uitat că domnul Dickens ar trebui să fie pedepsit pentru cele săvârşite. Peste o clipă se află şi ei, ca toţi ceilalţi, în biroul bătrânului Scrooge, lângă vatra lui John Peerybingle sau în casia domnului Dombey.

Lecturile se succed fără întrerupere. La fiecare şase, şapte zile, Dickens apare pe scenă. Se urcă de şaisprezece ori pe estrada din St. Martin Hall. Face apoi o scurtă pauză, după care, la începutul lunii august, începe să citească în provincie.

Oraşele se perindă unul după altul: Clifton, Shrewsbury, Chester, Liverpool cu sala lui de două mii trei sute de locuri; urmează Irlanda, pe care încă n-o cunoaşte. Începe cu Dublin, unde irlandezele, cuprinse de entuziasm la sfârşitul lecturii despre moartea micului Paul Dombey, se avântă pe scenă, smulgând toate petalele florii de la butoniera fracului şi fugind cu prada lor. Urmează Belfast. Mai nimeni nu-şi poate stăpâni lacrimile ascultând povestirea morţii micuţului Dombey!

Aici, în Belfast, un gentleman îşi ia capul în mâiini, zguduit de plâns. Iar în York, care nu-i pe pământul irlandezilor impulsivi, o doamnă necunoscută se urcă pe estradă, la Dickens, cerându-i voie în chip înduioşător, să-i atingă mâna care-i dăruise atâţia prieteni, îi umpluse casa de prieteni!

Dar câţi prieteni are el în toate oraşele acestea! Mulţimea dă năvală la casa de bilete de la care anunţurile fuseseră scoase demult; la Belfast, geamurile de la casele de bilete au fost sparte. De-ar fi să-i satisfacă pe toţi, numai Dumnezeu ştie cât ar trebui să rămână la Manchester, Sheffield, Leeds şi Gull. Dar când ajunge în Scoţia, entuziasmul de aici îl umbreşte pe cel din Manchester şi din Irlanda. La Edimburgh, la toate cele patru citiri, estrada e înţesată de spectatori, iar mulţimea celor care n-au putut răzbate şi sunt dornici de a asista la lectură face zid în faţa clădirii. La Glasgow, ca şi la Edimburgh, e nevoit să citească de patru ori. În Perth, auditoriul e alcătuit din oameni sosiţi din toate colţurile ţinutului şi, la sfârşitul lecturii, sute de pălării zboară prin aer, şi o mie opt sute de oameni întovărăşesc manifestările entuziaste cu urale furtunoase.

De fapt, are de gând să treacă prin oraşele fixate cu cea mai mare repeziciune. Apare în faţa publicului la trei-patru zile odată; starea de spirit în care afiâ cere mereu impresii noi şi nu poatei îndura să rămână singur cu propriile-i gânduri. Citeşte „Greierul”, „Cântec de Crăciun“, „Clopotele“, „Moartea lui Paul Dombey“, „Cetina“, „Miss Gamp“… Pe la mijlocul lunii noiembrie se înapoiază la Tavistock Square, unde doamna Dickens nu va mai călca niciodată.

15

TIMPURI VECHI, DAR NU CELE BUNE

Stă în fotoliu, la masa lui de scris, întors cu tot trupul spre pictor; mâna-i dreaptă se sprijină pe speteaza joasă a fotoliului, iar cea stângă, pe masă. Stă picior peste picior, privind undeva, spre stânga. Redingota-i de catifea, semănând a halat, e încheiată; barba-i pătrată cu fire cărunte îi ascunde aproape cravata neagră, lăsându-i descoperit plastronul moale. William Frith îi face portretul. Nu-i la prima şedinţă. Atât pictorul, cât şi Forster îi făgăduiseră că nu vâ fi nevoit să pozeze o veşnicie, aşa cum păţise cu trei ani în urmă când, pe negândite, îşi dăduse consimţimântul vestitului Ary Sheffer. De n-ar fi fost Forster, n-ar fi primit în ruptul capului să pozeze. Însă când bătrânul prieten îşi pune ceva în cap, nu mai e nimic de făcut; ori, Forster voia numaidecât să aibă un portret de-al lui şi făcuse şi comanda. Dar e problematic că William Frith va izbuti ceva. Mare mizerie cu tablourile astea! Pictorii nu prind niciodată asemănarea. L-a pictat Laing, Margaret Gillis Ward şi Sheffer; îl pictează şi alţii, dar afară de portretul făcut de Maclise, acum douăzeci de ani, niciunul nu e reuşit. În orice caz, asta e părerea lui. Şi poate că aceeaşi soartă va avea şi portretul de faţă, deşi Frith e un pictor de mâna întâi şi, datorită meritelor sale, a fost ales acum şapte ani membru al Academiei Regale. Trece drept un portretist renumit, iar peisajele lui cu teme istorice, precum şi tablourile de „genre“ de la expoziţiile anuale ale Academiei stârnesc entuziasm. Mai cu seamă s-a făcut cunoscut cu pânzele sale: „Nisipurile de la Ramsgate“ şi „Derby“; şi cu fiecare tablou, tehnica lui se desăvârşeşte tot mai mult. N-ai ce-i face, trebuie să rabzi de dragul lui Forster, şi până la urmă se va vedea.

— Mi se pare — spune Dickens — că ai căutat la Wilkins fotografiile mele.

Da, Mr. Dickens, oftează pictorul. Nu numai c-am căutat, dar am şi găsit. Din păcate, însă, nu-mi sunt de prea mare ajutor. Faţa dumneavoastră s-a schimbat atât de mult în ultimii ani, încât fotografiile de atunci nu-mi folosesc la mare lucru. Şi apoi, barba şi mustăţile…

— Barba şi mustăţile aupricinuitmult necaz lui Forster — râde Dickens. Trăgea nădejde că va fi un simplu capriciu, că nu va dura mult.

— Pentru că aţi adus vorba de asta — zâmbeşte pictorul — atunci îmi permiteţi să vă spun că dl. Forster demult mi-a adresat rugămintea să vă pictez, dar a tot amânat proiectul din an în an, în nădejdea că veţi renunţa la capriciul cu pricina.

— Ce om ciudat!

— Îmi permiteţi să nu fiu de acord cu dumneavoastră. Dl. Forster are, fără îndoială, dreptate. Mustaţa vă acoperă aproape în întregime gura şi dumneavoastră aveţi o gură frumoasă şi expresivă.

— N-aş crede că asta e pricina pentru care prietenul Forster a declarat război bărbii şi mustăţilor mele. De asemenea, mă îndoiesc că ele au fost de vină că dl. Sheffer n-a izbutit să prindă asemănare în portretul prea plecatei dumneavoastră slugi...

Dickens se uită la Frith, care se întrerupe din lucru.

— Sunteţi greu de pictat, domnule Dickens, tare greu, spune Frith încruntând din sprâncene. Aş putea să ştiu de ce n-a fost isprăvit portretul acela?

Arată cu pensula spre tabloul acoperit cu pânză, ce stă pe un suport, într-un colţ al odăii.

— Îl cunoaştem toţi pe pictor — urmează Frith; se bucură de o mare popularitate la noi în Academie...

— De ce n-a fost isprăvit portretul? zâmbeşte din nou Dickens. Nu-i nicio taină, dragă Frith. Uite cum a fost; am pozat o groază de vreme. La început semănam cu Ben Count. Da, da, exact, cu faimosul boxeur. Pe urmă, am fost Dumnezeu ştie cine. În sfârşit, am hotărât că trebuie să isprăvesc odată cu tabloul. Îl privisem atât de mult, încât, pe cinstea mea, începusem a crede că semăn cu el... Nu-i greu de închipuit ce dezamăgire ar fi fost pentru cei care nu m-au văzut niciodată şi m-ar fi judecat după acest portret.

— Publicul e întotdeauna interesat să vadă cum arată un om de litere celebru, adaugă Frith.

— Se poate. Dar, drept să vă spun, nu odată mi s-a întâmplat să-i dezamăgesc pe cei care mă vedeau întâia oară.

Pe chipul lui Frith e zugrăvită neîncrederea; îi trage de zor cu penelul, în vreme ce Dickens urmează:

— Se mai întâmplă şi că dezamăgirea rămâne, transformându-se într-o nemulţumire netă. Aşa, de pildă, cu Sheffer. Trece la voi, pictorii, drept un mare maestru, nu-i aşa?

Când m-a văzut întâia oară, mi-a declarat: sunteţi cu totul altfel decât m-am aşteptat. Aduceţi a căpitan olandez de corabie.

— A ce?

— A căpitan olandez de corabie.

Dickens face o pauză scurtă, după care încheie astfel:

— Dar, ca să vorbim de portretul cu pricina, drept să-ţi spun că nu aduce nici cu mine, dar nici cu un căpitan olandez de corabie...

Frith tace; se înţelege că nu-i convine să continue conversaţia cu o temă atât de delicată. Dickens pozează mai departe, stând, răbdător, în poziţia indicată. Şi încetul cu încetul trece la ocupaţia lui obişnuită din timpul acestor şedinţe. Aceeaşi ocupaţie ca şi cu trei ani în urmă, când îl picta Ary Sheffer. Dar pe vremea aceea, în jurul lui se aflau personajele din „Mica Dorrit"; avea în faţa ochilor încăperea cunoscută din Marshalsea; acum vede Bastilia şi bulevardele Parisului.

Ce minunată carte a scris Carlyle! O mai citise şi pe vremuri — apăruse odată cu „Pickwick" — şi nu demult, acum câteva luni, se apucase din nou să citească „Revoluţia Franceză". Şi când ajunsese aproape de sfârşit, înţelesese că n-are să poată rezista ispitei de a scrie un roman în care să intre evenimentele crâncene şi acele groaznice „tricoteuses" şi cazemate ale Bastiliei... Dar chiar de atunci hotărâse că acţiunea să nu se mărginească la hotarele Parisului; să încerce a povesti despre două oraşe — Parisul şi Londra — despărţite în vremea aceea printr-o duşmănie mai greu de trecut decât Canalul Mânecii. Şi va încerca să construiască romanul luând de model piesele franţuzeşti; descriind, mai întâi, întâmplările epocii, întrerupând povestirea, ca să sară peste câţiva ani, descriind împrejurări noi.

Avea experienţa celuilalt roman istoric; dar de data asta se pare că-l aştepta o muncă mult mai serioasă. Franţa e o ţară străină şi întâmplările din epoca aceea sunt cu mult mai complicate decât răscoala lordului Gordon. Trebuie să citească multe cărţi.

Şi când Carlyle îi trimite cărţile, Dickens scoate un strigăt de uimire: „Ce om, Carlyle!". Răspunzând numaidecât rugăminţii, îi trimisese cărţile pe care le ceruse — cele de care se folosise pentru „Revoluţia Franceză”. Două căruţe arhipline.

E cu putinţă oare să citeşti asemenea mormane de cărţi? Şi, oare, un romancier are nevoie de atâta trudă când nici prin gând

nu-i trece să scrie încă odată istoria Revoluţiei Franceze? De bună seamă că multe din ele nu-i trebuie, în schimb, unele — cum e volumul „Imagini din Paris”, de Mercier — sunt o adevărată comoară...

Aşadar, cititorul făcuse cunoştinţă cu eroii principali ai romanului. Şi la fiecare sfârşit de săptămână se întâlneşte din nou cu tipurile lui Dickens. Scriitorul trebuie să aibă grijă din nou de cititor, ca să-i servească în fiecare număr din revistă întâmplări din cele ce nu-i pot îngădui să se plictisească. Revista săptămânală trebuie iar umplută cu un subiect plin de acţiune. Şi asta nu-i uşor. În fasciculele lunare, subiectul se desfăşoară într-un ritm cu mult mai domol.

Dar altă soluţie nu există. Ruptura cu Bradbury şi Evans îl sileşte să renunţe la „Lectura Căminului”. Iar neînţelegerile juridice cu editorii, atât de întortocheate, s-au încheiat cu înfiinţarea unei noi reviste. Îi veneau în minte titluri nenumărate, de parcă se luau la întrecere, până la apariţia primului număr din 30 aprilie 1859. Atunci cititorul descoperă titlul cel nou: „Un an încheiat” — aşa se numeşte revista săptămânală de sub redacţia lui Charles Dickens. Deasupra titlului era tipărit un motto de Shakespeare: „Povestea vieţii noastre de la an la an“, iar sub titlu, cititorul putea lua aminte că „Lectura Căminului” fusese contopită cu revista cea nouă. Dar interesul cititorului trebuie stârnit cât mai repede de „Un an încheiat”.

S-ar putea oare găsi un mijloc mai bun decât noul roman al lui Charles Dickens „Povestea celor două oraşe?“.

Cititorul „Poveştii celor două oraşe“ făcuse cunoştinţă cu Mr. Lorry, un gentleman simpatic, în vârstă, funcţionar de bancă încercat şi devotat. Mr. Lorry trăieşte numai pentru instituţia în care lucrează şi pentru prietenul său, doctorul Manette, cetăţean francez care — trecuseră mulţi ani de atunci — fusese închis la Bastilia. Ieşit din închisoare după optsprezece ani de osândă, doctorul Manette nu se întoarce în Anglia unde era aşteptat de fiica sa, Lucie. Îngrijoraţi, Mr. Lorry şi Lucie pleacă la Paris să-l caute.

Într-un magazin de vinuri din cartierul Saint-Antoine, Mr. Lorry şi Lucie fac cunoştinţă cu Defarge — proprietarul magazinului — şi cu soţia lui, Therese Defarge. Aici, cititorul, alături de Mr. Lorry şi Lucie, îl descoperă pe doctorul Manette într-un bătrân cu mintea rătăcită; prietenul şi fiica îl iau cu ei la Londra unde,

încet-încet, acesta îşi recapătă puterile sleite de închisoarea Bastiliei.

S-au scurs câţiva ani şi, după moda dramei franceze, intră în scenă noi eroi ai romanului, ca de pildă, francezul Charles Saint Evrémonde, fiu de marchiz, profesor la Londra. Acesta renunţase la toate privilegiile de nobil francez pe oare le avusese in patrio şi aici, la Londra, venise sub numele de Charles Darnay. Dar, învinuit de spionaj în favoarea Franţei, e pe neaşteptate chemat în faţa justiţiei, la Old Bailey...

Cititorul descoperise încă demult în povestire pe un anume Sydney Carton, un avocat fără clienţi, un om cu suflet larg, dar care nu izbutise în viaţă. În meseria lui munceşte ca un salahor, deşi presimte că nu-i este dat să se bucure de o situaţie mai bună. Cititorul aflase că avocatul Carton şi Darnay seamănă ca două picături de apă; între timp, se sfârşeşte şi procesul în care francezul e învinuit de spionaj; dibaciul avocat al nevinovatului Darnay se slujeşte de asemănarea acestuia cu Carton, şi nobilul francez scapă de la moarte.

Doctorul Manette, Lucie şi simpaticul Mr. Lorry, martorii procesului, se bucură din toată inima de achitarea nevinovatului. Casa doctorului este deschisă atât lui Darnay, cât şi dublurii lui, avocatul Carton. Şi amândoi se îndrăgostesc de Lucie.

Dickens îşi scrie romanul la Gad’s Hill. E vară. Dacă ar fi să-i dai crezare lui Shakespeare, drept în faţa casei, care încă nu era clădită pe vremea aceea, s-a petrecut un jaf; printre jefuitori se găsea şi sir John Falstaff, care a rupt-o la fugă de frica urmărilor, chiar de pe locul acesta, unde stă acum biroul lui Charles Dickens.

Iată, colo prin fereastra deschisă de la camera de lucru, Dickens zăreşte un „cottage“, peste drumul ce străbate bucata de pământ din faţă. Acolo e o berărie sătească, numită „Sir John Falstaff“, în amintirea unei întâmplări prea bine cunoscute din drama „Henric al IV-lea“. În dosul clădirii se află pădurea Cobham şi un parc stăpânit pe vremuri de urmaşii lordului Cobham. Sărmanul Shakespeare a cam avut de pătimit din cauza urmaşilor gloriosului lord, care pierise demult pentru cauza sfântă a lui Wicliff, Wicliff cel curajos, răsculat — precum se ştie — împotriva papei! Dar poate că urmaşii lordului Cobham aveau dreptate, căci dramaturgul englez — William Shakespeare

— îl prezentase pe Falstaff, în prima versiune, sub numele lui sir John Oldcastle. Numele îl găsise într-o cronică străveche, iar ruinele castelului unde locuia acest sir John Oldcastle se mai pot vedea şi acum prin geamul biroului din Gad's Hill. Scriitorul Shakespeare nu ştia cine a fost John Oldcastle dar, tot în cronica de mai sus îl găsise, sub acelaşi nume, pe un oarecare paj al ducelui de Norfolk. De aceea îşi botează eroul cel gras, laş şi nu prea prezentabil, cu numele acesta istoric. Drept urmare, s-a ales cu o neplăcere foarte serioasă. Se dovedise că vestitul adept al lui Wicliff pentru cauza protestantismului, falnicul lord Cobham, fusese pajul ducelui de Norfolk. Urmaşii lordului erou au fost peste măsură de indignaţi de atâta lipsă de respect pentru numele străbunului lor; şi sărmanul
Shakespeare fu nevoit să declare că nici prin gând nu-i trecuse să-l ponegrească pe lordul Cobham şi că martirul protestant nu apare nicăieri sub numele de Oldcastle. Aşa că se văzu silit să înlăture numele cu pricina, şi-l botează pe grăsunul său Sir Falstaff în loc de Oldcastle.

Cu alte cuvinte, viaţa la Gad’s Hill e îmbogăţită de amintirile din copilărie, deşteptând şi interesul pentru locurile istorice din jurul locuinţei celei noi. Şi când se termină lucrul zilnic la „Povestea celor două oraşe“, se pot face plimbări lungi prin împrejurimi.

Ocolind Cobham Hill, unde pe vremea Elisabetei locuia lordul Darnley, apoi satul Cobham şi parcul, drumul duce prin Rochester la forturile lui Pitt, pe unde se juca Dickens atâ de des cu ceilalţi copii, pe vremea când trăia în Chatham; sau până la Gravesend, peste şesul mlăştinos, apoi coteşte înapoi pe lângă bisericuţa din Chalk, lângă care e călugărul de piatră cu un vas în mână, aşezat deasupra portalului.

Timpul nu-l preocupă deloc în aceste plimbări îndepărtate. Dacă n-are niciun musafir la Gad’s Hill, îşi ia de tovarăş pe credinciosul Turk, un câine ciobănesc foarte frumos sau, câte-odată, chiar pe căţeluşa Lynda – care făgăduieşte să ajungă un St. Bernard uriaş. Din păcate, pisica lui favorită, cea mai răsfă-ţată fiinţă, care se obişnuise să stea alături de el în timpul lu-crului, nu poate merge la plimbare. Acum se mai cuminţise, dar pe vremuri zburdălnicia ei îl uluise. Într-o seară, citea o carte la lumânarea aprinsă ca de obicei pe masa de alături. Deodată, lumânarea se stinse. Ce dracu să fie? O aprinse din nou şi văzu

pisica uitându-se ţintă la el. Îşi luă cartea şi începu să citească mai departe, dar abia se aşeză, că pisica se apropie de lumânare cu mai multă băgare de seamă şi o stinse cu lăbuţa. Atunci lăsă cartea de o parte şi începu să se joace cu pisica; ea n-aştepta decât atât. La Gad's Hill mai trăieşte în libertate şi un canar, o fiinţă şi mai lipsită de apărare; dar se simte în afară de orice primejdie; deşi se află în vecinătatea câinilor şi a pisicii, e mai în siguranţă chiar decât vulturul care stătea odinioară legat de piatra din grădina Tavistock House.

S-ar crede cu greu că biata pasăre împărătească ar fi putut face vreo legătură între munca stăpânului casei şi chinurile ei. Dar legătura, desigur, exista. Stăpânul casei, plănuind să scrie „Barnaby Rudge", trebuia să cunoască apucăturile unui corb; altfel, corbul sărmanului Barnaby ar fi putut să pară artificial. Aşa că atunci a apărut în casă Grip şi a declarat război vulturului captiv. Pe lângă faptul că şterpelea mâncarea vulturului, se vede că mai simţea o adevărată plăcere ştiindu-se la adăpost, să n-o înfulece pe dată, ci mai degrabă să se desfete de furia duşmanului. Dacă Grip ar fi trăit acum la Gad's Hill, Dick, canarul, nu
s-ar mai fi plimbat atât de nepăsător pe masa din sufragerie şi pe umerii comesenilor. Iar stăpânul casei n-ar fi ajuns să-l înmormânteze pe Dick, mort de bătrâneţe, în grădina Gad's Hill, abia cu şapte ani mai târziu. În urma acestui trist eveniment, oricine putea citi inscripţia pe lespedea funerară, aflând astfel că stă în faţa mormântului lui Dick, „Cea mai bună pasăre din lume".

Acum, oricine vine la Gad's Hill vede ce activitate fără de odihnă desfăşoară Dickens. I se pare că proprietatea are mereu nevoie de transformări şi reclădiri. Se pregăteşte să sape altă fântână, să clădească încă un salon mare, să prefacă la etaj biroul şi dormitorul, să clădească alte încăperi pentru personalul de serviciu şi alte grajduri; să reclădească podul la camera de studii. Bucata de pământ cu tufari, de peste drumul ce trece prin faţa casei îi aparţine şi, din senin, Dickens se hotărăşte să lege casa de acest organ printr-un tunel pe sub drum, spre uimirea organelor administrative din localitate.

În timp ce se lucrează la tunel, se întocmesc noi planuri pentru alte transformări. Trebuie să mai clădească două dormitoare, să facă o sală mare, pentru personal, din garajul de tră-

suri, să cumpere lunca din dosul casei, să planteze mesteceni în faţa casei, să construiască o seră solidă... Toate planurile acestea se vor înfăptui în anii următori, ba poate s-or mai ivi şi altele. Parcă ar avea o energie nesecată.

În acelaşi timp, „Povestea celor două oraşe“ se desfăşoară mai departe şi curând, pe la sfârşitul lunii noiembrie, va fi terminată.

Concurenţa dintre Darnay şi Carton a luat sfârşit. Lucie îl iubeşte pe francez şi se mărită cu el. Dar dragostea lui Carton, gata la orice jertfă, nu s-a stins. Cititorul e încredinţat că avocatul nostru, puţin cam descumpănit, e într-adevăr în stare să se jertfească pentru fericirea ei. Şi evenimentele istorice din Franţa îi dau lui Carton prilejul să arate cât de mult o iubeşte pe Lucie.

Prima fază a Revoluţiei Franceze trecuse, marchizul Evrémonde, unchiul lui Darnay, plătise pentru păcatele „vechiului regim“ şi chiar pentru păcatele sale. Dar soarta asta îl pândeşte şi pe încasatorul veniturilor sale care, ca să scape, îl cheamă pe Darnay să-l scoată din închisoare. Darnay părăseşte Londra şi izbuteşte să ajungă la Paris, unde erau în curs evenimentele revoluţionare din anul nouăzeci şi doi. Defarge, proprietarul magazinului de vinuri şi soţia lui, Therese, sunt judecătorii necruţători desemnaţi de popor să judece faptele „vechiului regim“; ei îl sortiseră pieirii pe Darnay, trădat de încasatorul veniturilor, după ce-l chemase la Londra să-l salveze. Darnay e în pericol să-şi piardă viaţa. Lucie şi tatăl ei, abia sosiţi la Paris, n-au nicio putere să-l ajute, dar Carton se hotărăşte, fără să mai stea la îndoială, să se jertfească pentru fericirea iubitei sale Lucie. El pătrunde în închisoarea unde zace Darnay, îl adoarme, îşi schimbă hainele cu ale lui şi, datorită asemănării sale cu Darnay, rămâne în închisoare, ca să-şi dea viaţa, răpus de ghilotină.

Anglia află de noul său roman nu numai din revista „Un an încheiat”. Editorii de altădată, firma Chapman şi Hall — Dickens va păstra legătura cu aceştia până la sfârşitul vieţii sale — publică romanul în fascicule lunare, cu gravuri de Phiz, ultimele gravuri pe care artistul le mai face pentru Dickens. “Romanul e terminat şi cititorul poate să-şi dea seama dacă Charles Dickens şi-a regăsit seninătatea şi vechiul său crez în inima omenească şi în prefacerile ei minunate. Oare scriitorul se întorsese în trecut cu nădejdea că-şi va regăsi iluziile-i pustiite? Sau poate

negura conflictelor sociale prin care trecea Anglia de câtăva vreme, le îndepărtase şi mai mult? Se vor mai ridica oare la lumină aceste iluzii, dacă scriitorul se va cufunda în „frumoasele vremuri de altădată?“.

Călătoria în „frumoasele vremuri de altădată˝ se dovedi nerodnică.
Într-adevăr, în trecut puteai întâlni oameni buni, plini de merite — de pildă, Mr. Lorry, doctorul Manette sau chiar Sydney Carton — dar ce folos? Oamenii cumsecade se găsesc în orice vreme, dar prezenţa lor nu poate risipi nicicum negura înfiorătoare care, după cum recunoaşte chiar Charles
Dickens, se coborâse de multă vreme asupra omului, a muncii şi a zilelor lui.

În roman nu mai găseşti niciun pic de umor — e un roman mohorât ca şi negura din care se desprinsese. Nu trecuse mult de când Charles Dickens se exprimase că nu există denumire mai potrivită pentru epoca din vremea lui, decât „Timpuri grele“. Şi iată, acum îi mai declară cititorului că nu înţelege de ce vremurile trecute s-or fi numind vremuri bune. „Saturday Revue“ nu putea să treacă peste o asemenea concepţie tristă a vieţii, fără să n-o scoată în evidenţă. Revista îl atacă într-unul din numerele din decembrie. Criticului nu-i place romanul şi scrie indignat: „Dickens pune Franţa pe aceeaşi treaptă cu Anglia. Găseşte o stranie plăcere — după părerea noastră, cât se poate de revoltătoare şi nelalocul ei — în a concentra atenţia cititorului numai asupra defectelor strămoşilor săi cei mai de aproape, şi numai asupra faptelor istorice demne de a fi osândite. Cu alte cuvinte, strămoşii noştri erau cruzi, fanatici, nedrepţi, se lăsau conduşi de un guvern incapabil, care-i îngenunchea, purtându-se cu ei într-un chip de necrezut“.

Desigur, căzându-i privirea pe aceste rânduri, cititorul nu se mai îndoieşte că „Saturday Revue“ nu înclină să-l apere pe Defarge şi pe soţia sa, Therese, de tot ce le atribuie Charles Dickens. Însă revista e gata să-i apere pe strămoşii cititorului contemporan de învinuirea de a fi fost asupritorii domnilor Defarge, indiferent unde ar fi fost ei, în Franţa sau în Anglia. Lucrul acesta reiese clar şi mulţi dintre cititori sunt pe deplin de acord cu onorata revistă. Iar unii dintre ei înţeleg că Charles Dickens şi-a luat ca temă Revoluţia Franceză, nu dintr-o simplă întâmplare. Oare în clipa teribilă a istoriei, inima omenească nu se leapădă

ea de veştmintele idilice în care Charles Dickens o învăluia altădată cu grijă? În clipa aceea te simţi ademenit din răsputeri să-ţi întorci privirea, atât spre cel ce asuprea, cât şi spre asuprit.

Dar iată că Dickens arată că în oamenii Revoluţiei Franceze n-a găsit altceva decât setea de distrugere şi răzbunare. Ori, lucrul acesta nu i-l putuse sugera niciun Carlyle. Da, Dickens simţea numai strania plăcere de a descrie însuşirile naturii omeneşti, ce stârniseră indignarea nemărginită a revistei. Şi, într-adevăr, în afară de aceste însuşiri, Dickens nu mai observase nimic altceva, ceea ce nu putea mulţumi pe nimeni — nici pe partizanii revistei conservatoare şi nici pe duşmanii lor politici mai ageri la minte. Totuşi, concluziile l-au mulţumit pe Dickens.

16
SE SPULBERĂ MARILE SPERANŢE

Şi înainte se întâmplase să aibă epoci de insomnie, dar erau trecătoare. Acum e cu totul altceva. Încercările din ultimii doi ani, ruptura cu soţia, noua viaţă fără ea, au avut drept rezultat o insomnie cu care nu e în stare să lupte. Nu-i rămâne altă soluţie decât să rătăcească toată noaptea prin Londra sau prin apropiere de Gad’s Hill. Deşi iarna e pe sfârşite, totuşi se luminează destul de târziu şi poate rătăci în voie prin cartierele mărginaşe ale Londrei, de la ora două noaptea până răsare Soarele. Întorcându-se acasă rupt de oboseală, cu speranţa că acum, în zori, va putea în sfârşit adormi... Iar în timpul verii, şi când se lasă toamna, străbate cu piciorul mile după mile, prin împrejurimile de la Gad’s Hill, în nopţile scurte cu clar de lună şi... Şi iată că pe neaşteptate îi fulgeră prin minte o idee fericită. Ce-ar fi dacă s-ar întoarce pentru o vreme la maniera lui Boz? Când mergi aşa, rătăcind la întâmplare, dai cu ochii de atâtea lucruri şi-ţi răsar în minte atâtea amintiri; n-ar fi rău ca cititorii revistei „Un an încheiat“ să afle despre câte a văzut şi de câte îşi aduce aminte...

Recomandându-se cititorului ca un călător care merge pe jos prin oraşe, pe drumuri şi prin sate, începe să publice în „Un an încheiat˝ o serie de bucăţi stib titlul. „Uncommercial traveller“ — „Călător fără afaceri“; sunt tot felul de schiţe, eseuri, impresii de drum, amintiri din copilărie, în care cititorul îl regăseşte pe Boz.

Odată cu vara, familia se mai micşorează. Elston Collins, fratele lui Wilkie — băiat bun — smulge, în sfârşit, de la Katey,

cea mai mică dintre fete, consimţimântul la căsătorie. Aşadar, nu mai rămân acasă decât Georgina şi Mary, care nu-l vor părăsi niciodată, şi trei băieţi mai mici, care îşi vor lua zborul în curând, plecând prin colegii, ca să vină acasă numai ca oaspeți pe timpul vacanţei. Acum e bine de stat şi în timpul iernii la Gad's Hill. Tavistock House se poate vinde. Se va muta cu totul afară din oraş. Iar pentru cele câteva zile pe care e silit să le petreacă la Londra, îşi poate aranja două odăiţe la redacţia revistei „Un an încheiat".

La Gad's Hill sunt trimise cele câteva lucruri de care nu vrea să se despartă, şi Tavistock House e vândut. Cu începere din septembrie 1860, Dickens e locuitor rural. Ciclul „Uncommercial traveller" e pe terminate; cea din urmă călătorie, a şai-sprezecea, apărută prin octombrie, încheie ciclul. Nu mai are tragere de inimă să-l ducă mai departe, căci pe zi ce trece e năpădit de personajele romanului. Nu ştie de ce, dar de data asta aşteaptă începutul cărţii cu mai multă nelinişte decât pe vremuri. E foarte tulburat, ba chiar într-o stare de o deosebită încordare nervoasă. Ori poate e numai urmarea întâmplărilor pe care nu le poate uita?

Prin luna decembrie, în vreme ce publicul cititor găseşte în „Un an încheiat" primele capitole ale romanului „Marile spe-ranţe", gerurile aspre îi ameninţă pe cei de la Gad's Hill cu tot felul de lipsuri. Pe la Crăciun îngheaţă toată ţevăria din casă, şi căminurile nu ajung să încălzească de ajuns odăile. E o iarnă excepţională. Se văd nevoiţi să se mute din nou la oraş până în vară, într-o locuinţă mobilată, găsită în pripă, în Regent Park, pe Hanover Terrace. E silit să lucreze iar cu multă încordare, potrivit cu legile revistei săptămânale. Îi vine greu să muncească; încă din timpul verii a început să-l supere reumatismul şi acum, de când cu gerul, suferinţa i s-a înrăutăţit. Se bucură în schimb de felul cum a fost primit de cititori noul roman „Marile speranţe". Săptămânile trec şi succesul cărţii se arată tot mai limpede cu fiecare număr nou. Nici vorbă că succesul se datorează în mare parte faptului că întâmplările sunt povestite de eroul principal, ca şi în „David Copperfield".

În „Marile speranţe", povestitorul e un băiat. Un orfan. Îl cheamă Philip Pirrip — el îşi spune Pip. În câmpia mlăştinoasă, pe care lui Pip îi place să hoinărească, la şapte mile de Gad's Hill — locuri bine cunoscute lui Dickens — orfanul întâlneşte un om

ciudat. Pribeagul acesta, fugit se pare din închisoare, caută să se ascundă şi-l roagă pe Pip să-i aducă de-ale mâncării din cămara doamnei Gargery, ceea ce acesta face. Dar a doua zi seara, fugarul nu se mai află la locul unde-l întâlnise Pip. Fusese prins, nemaiavând vreme să fugă. Trece vremea. Pip învaţă la şcoala de duminică, şi e dat în grija unei fete bătrâne, cam într-o ureche, Miss Havisham. Odinioară, Miss Havisham avusese un logodnic, care o părăsise în ziua nunţii. De atunci umbla îmbrăcată ca o mireasă, povăţuind toate fetele tinere să cucerească inimile bărbaţilor şi să le zdrobească apoi în picioare. Aici, Pip o întâlneşte pe Estella, o fată pe care o creşte doamna cea într-o ureche. Estella face multă inimă rea bietului Pip, bătându-şi joc de neştiinţa şi sărăcia lui; ceea ce nu-l împiedică nicidecum pe orfanul nostru să se îndrăgostească de ea copilăreşte. Nu trece mult şi Miss Havisham îl dă calfă la un fierar. Aici, la Joe Gargery, om tare bun, căsătorit cu sora lui Pip, o femeie aspră; băiatul face patru ani de ucenicie. Împreună cu el, mai lucrează cu ziua un alt băiat mai mare, Orlick, care ajunge duşmanul lui neîmpăcat. Orlick are o răfuială cruntă cu soţia blajinului Joe, din care răfuială femeia rămâne schliloadă pe toată viaţa. Vremea trece şi cititorul află de o întorsătură neaşteptată a soartei în viaţa lui Pip. Din calfă de fierar, Pip ajunge un domnişor cu parale. Avocatul Jaggers e însărcinat de un binefăcător necunoscut să plătească anual băiatului câte cinci sute de lire.

Aducându-i la cunoştinţă această veste, avocatul adaugă că Pip poate să spere să devină stăpânul unei mari averi. Astfel, în Pip cel sărac încolţesc „marile speranţe".

În capitolele următoare se vede ce influenţă distrugătoare pot avea „marile speranţe" asupra unui tânăr. Pip e acum la Londra, în tovărăşia lui Pocket, un băiat sincer, energic şi cinstit. Eroul nostru studiază, dar „marile speranţe" îl împiedică să-şi facă o profesie. Duce o viaţă fără rost, lipsită de griji, fiind încredinţat că-şi datoreşte starea domnişoarei Havisham. Nu se îndoieşte nicio clipă de această presupunere, deoarece doamna cea într-o ureche vrea să-l însoare, după cât se pare, cu Estella.

Cititorul ştie însă bine că Dickens îi pregăteşte o surpriză. Dar, din nou Dickens nu se arată la înălţimea celui care fusese cu zece ani în urmă. Romanul e pesimist. E drept că are şi umor, însuşire de care Dickens uitase cu totul în ultimele lui romane:

dar oare scriitorul de pe vremuri ar fi putut răbda ca „marile speranţe“ să fie osândite?

Marile speranţe rod sufletul lui Pip cum roade rugina fierul: încet şi sigur; tânărul se îndepărtează de Joe Gargery, fierarul cel bun care ţine la el, lăsându-se pradă unor visuri măreţe despre o viaţă în care bietul Joe n-ar fi fost la locul lui. Dickens, după câte îşi aduce aminte cititorul, e un inamic al celor bogaţi care nu-şi merită averea; totuşi, nu poate uita nici de fraţii Cheeryble din „Nickleby“ şi nici nu-şi aduce aminte că romancierul ar fi înfierat undeva „marile speranţe“. Cititorul e, deocamdată poate, nemulţumit, negăsind obişnuitele atacuri maliţioase, ba mai mult, pline de revoltă, la adresa cunoscutelor instituţii. Dar şi acest cititor simte nelămurit că e încă prea devreme ca să tragă concluzii.

Totuşi, o concluzie se poate trage. Dickens urmăreşte în povestire un anumit scop. Asta se va vedea din desfăşurarea evenimentelor, ce nu pot întârzia.

În orice caz, dacă întâmplările din „Marile speranţe" întârzie, cele din viaţa de toate zilele le-o iau înainte.

S-au scurs aproape douăzeci de ani de la vizita lui Dickens în ţara „adevăratei democraţii“, aproape două decenii de la jignirea adusă — spun americanii — marii lor ţări. De atâta amar de ani, jignirea fusese uitată, şi cititorul american îipurta iar dragostea de la început. Cu vreun an şi jumătate în urmă, o revistă americană se oferise să-i plătească oricât pentru o nuvelă sau povestire, cu condiţia ca bucata să apară întâi la ei, şi apoi în Anglia. Şi când trimite peste ocean povestirea nu prea lungă, „Prins în flagrant delict“, americanii îi trimit un cec de o mie de lire. Nimeni mu primise încă un asemenea onorariu. Aşadar, americanii uitaseră demult ciocnirile cu Charles Dickens. Ce-ar fi dacă s-ar duce a doua oară în America?

Evenimentele au izbucnit chiar acolo; evenimente de însemnătate istorică pentru America, având repercusiuni şi în Europa. Statele din Sud, în care mai stăruia robia, luptau demult împotriva legiferării generale a Uniunii, care de multe ori stingherea interesele plantatorilor. Dar când la alegerile prezidenţiale biruiră republicanii din Nord, politicienii din Sud îşi dădură seama că nu mai pot avea decât o slabă influenţă asupra politicii Uniunii. Aşa că cei din Sud luară hotărârea să se despartă de Uniune, organizându-se într-un stat independent,

denumit Confederaţia de Sud. Războiul civil era inevitabil. La începutul lunii aprilie 1861, cei din Sud au fost primii care au pornit o acţiune militară împotriva celor din Nord.

Astfel în America izbucni războiul, resimţit numaidecât şi în Europa şi, în primul rând, în Anglia. Porturile engleze încetară să mai primească importantele stocuri de bumbac din Statele din Sud ale Americii. Pentru fabricanţii din Lancashire şi alte centre textile, situaţia era de nesuferit. Anglia refuză orice sprijin celor din Nord, declarându-se neutră. Ziarele celor din Nord îşi exprimară indignarea... Când pacheboturile aduceau în America ziare englezeşti, cei din Nord puteau citi multe articole din care se vedea limpede satisfacţia britanicilor faţă de veştile referitoare la insuccesele militare ale armatei din Nord.

Întâmplările îşi urmează cursul şi în romanul „Marile speranţe“. Au trecut doi ani. Pip continuă a o socoti pe Miss Havisham drept binefăcătoarea lui tainică. Adevărul însă iese pe neaşteptate la iveală. În scenă apare acel evadat urmărit de poliţie, pe care-l hrănise odinioară Pip în ţinuturile mlăştinoase. Îl cheamă Magwitch. Fusese deportat în Australia, la muncă silnică; acolo făcuse avere şi nu uitase de ajutorul pe care i-l dăduse Pip. Aşa că el, şi nu Miss Havisham, era cel care îi dăduse posibilitatea să trăiască bine şi să nutrească „marile speranţe“, trăind cu iluzia că va primi odată o avere însemnată. Magwitch se întoarce la Londra, ca să-l vadă pe Pip. Dacă autorităţile prind de veste că a venit în Anglia, îl aşteaptă eşafodul; Pip, împreună cu Pocket, îl ascund într-o căsuţă singuratică, sub un nume străin.

Dar legea e indiferentă şi necruţătoare. Odată ce omul a decăzut, legea nu vrea să ştie nici de cauza, nici de nevoile care l-au împins s-o nesocotească. Şi chiar dacă un criminal s-a pocăit demult, devenind om de treabă, iar crima a fost săvârşită sub înrâurirea unei voinţe străine,
n-are a face; legea creată de stat e oarbă.

Uite, în faţa cititoruluii se află Abel Magwitch. Cândva un om rău, numit Compeison, l-a împins să săvârşească o crimă. Abel Magwitch plătise demult răul pe care-l săvârşise într-o clipă de slăbiciune. Acum iată-l la Londra; a venit „să-şi vadă băiatul“, pe cel care-i potolise foamea odată — acesta era singurul merit al lui Pip. Dar legea îl urmăreşte pe Abel Magwitch, hăituindu-l de

parcă ar fi fost o fiară, nu un om cu inimă largă. Fiindcă aşa e legea la care vă închinaţi cu toţii.

Cititorul serios nu s-a înşelat. A simţit bine că Charles Dickens îi pregăteşte o surpriză.

Acum e curios să afle dacă autorul îl va salva pe Abel Magwitch de legea necruţătoare.

Nu, Dickens plănuise un sfârşit tragic. Magwitch e osândit de soartă. Pe urmele lui e Compeison, duşmanul său de moarte, acelaşi Compeison care pe vremuri dăduse o lovitură ireparabilă domnişoarei Havisham, părăsind-o în ziua nunţii.

Complicele lui Compeison e Orlick, duşman de moarte al lui Pip, cel care-i voise pieirea, cum îi voise pieirea şi doamnei Gargery, pe vremuri. Amândoi, Compeison şi Orlick, s-au aliat cu legea nemiloasă. E greu să mai scapi din mâna lor.

Magwitch nu va părăsi Anglia. Compeison asmute copoii pe urmele lui, în vreme ce Pip şi Pocket încearcă să-l treacă râul. În lupta care se încinge, Compeison se îneacă, iar Magwitch, rănit, e prins de slujbaşii legii şi condamnat la moarte, bineînţeles, căci la ce alta putea să se aştepte? Aşa e legea ţării sale! Şi nu-i de vină legea dacă Magwitch moare în spitalul închisorii înainte de execuție, scăpând astfel de eşafod.

Astfel se duc pe gârlă şi „marile speranţe” ale lui Pip. Dar în locul lor se naşte credinţa că ispita „marilor speranţe“ nu mai are nicio putere asupra lui şi că la viaţa deşartă şi fără rost nu se mai întoarce niciodată.

Dar la Estella se va întoarce după mulţi ani de despărţire. Aflase, între timp, că e fiica lui Magwitch. Măcar atâta hatâr să i se facă cititorului: să aibă cartea un sfârşit după tradiţie.

Cititorul n-are de unde şti că la prima corectură Pip nu se întoarce la Estella. Vinovat de sfârşitul tradiţional e Bulwer Lytton; el a stăruit mult să schimbe sfârşitul şi Dickens s-a lăsat în sfârşit convins. E tare fericit când Carlyle — critic sever — are numai cuvinte de laudă pentru roman.

Munceşte mult cu pregătirea noilor lecturi pentru turneul din provincie. Cam suferă de nevralgii, dar n-are ce-i face. Lasă deoparte lecturile, ca să scrie iar la roman. În ianuarie citise la Londra, acum, începând din noiembrie, pleacă iar în provincie.

Plecarea lui coincide cu vremuri tulburi. Războiul civil din America e în toi. Nu demult, cei din Sud ajunseseră până la şaptezeci de mile de Washington, capitala statelor de Nord.

Acum sunt nevoiţi să se retragă, dar situaţia militară le deschide perspective luminoase plantatorilor din Sud, care trimit în Franţa doi soli cu misiunea de a obţine sprijinul politic al Parisului. Solii, Maison şi Sleedle, părăsesc America pe vasul „Trent". Pe ocean fac de pază vasele militare ale celor din Nord, blocând Statele de Sud. Una din corvete e comandată de căpitanul Wilkes. Corveta ajunge vasul „Trent", poruncindu-i să se oprească.

Dar vasul-poştă „Trent", pe care fâlfâie steagul britanic, îşi vede liniştit de drum. Căpitanul Wilkes, îndârjit, ameninţă: vrea numaidecât să percheziţioneze vasul; steagul britanic nu-l sperie. Făcând percheziţia, îi ia cu el pe solii inamici Maison şi Sleedle. Asta e tot.

Ba nu, mai este ceva. Căpitanul Wilkes a rănit amorul propriu al Angliei! Cei din Nord au călcat libertatea mărilor. Anglia nu va sta la îndoială în faţa urmărilor ce se impun. Washington trebuie să cugete bine la asta.

Juriştii pornesc discuţia: cei din Anglia consideră reţinerea celor doi soli ca ilegală, pe câtă vreme cei din America o privesc ca legală. Ziarele engleze ridică tonul pe zi ce trece. A fost lipit un afiş care îi chema pe cetăţeni la luptă împotriva Statelor din Nord. „Punch", ca şi ziarul liberal „Daily Telegraph", ca şi alte zeci de ziare,îşi ascute săbiile.

Ziarele din provincie nu se lasă mai prejos. Ca şi cele din Londra, se ocupă numai de cazul „Trent". Dickens, trecând dintr-un oraş într-altul în turneul început prin noiembrie 1861, citeşte regulat foile locale.

Dar conflictul internaţional nu-i împiedică pe cei din provincie să ia cu asalt casele de bilete pentru a obţine un loc la lecturile lui Charles Dickens. Succesul se pare că-l întrece pe cel de la primul turneu. Dickens citeşte pasaje din „Nickleby" şi „Copperfield". La Dover, după ce lectura s-a terminat, ascultătorii nu voiau să plece, fiind gata să asculte noaptea întreagă.

La Newcastle are loc un accident care ar fi putut avea urmări tragice. În timpul lecturii, lampa de gaz, suspendată deasupra estradei, se desprinde şi cade. O clipă, şi mulţimea care ticseşte sala în patru etaje e gata să se arunce spre ieşire, căutând să se salveze. O doamnă, cuprinsă de panică, se repede spre scenă. Deodată răsună o voce liniştită şi veselă. E glasul lectorului, care porunceşte doamnei îngrozite să treacă la locul ei.

Spectatoarea se supune cât ai clipi. Totul e în ordine. Dickens e palid ca un mort, dar cu un zâmbet liniştitor pe faţă.

Ca şi mai-nainte, apare pe scenă la trei, patru zile. Şi de fiecare dată, în alt oraş. La Edimburgh, ascultătorii stau atât de înghesuiţi pe scaune şi în picioare, lac de năduşală, că nici nu se mai pot clinti. După scena furtunii din „Copperfield", pe care o citeşte în alt oraş, un locotenent de marină urcă pe scenă şi, lăcrimând ca o femeie, spune că toţi camarazii lui — şi erau destui în sală — sunt mişcaţi până la lacrimi.

Dar vine vremea să fie şi el mişcat până la lacrimi. Se află la Cheltenham. După obişnuita încordare nervoasă, se târâse până la odaia lui de hotel, unde îl aştepta Macready. Marele actor — om de aproape şaptezeci de ani — părăsise de zece ani scena şi se retrăsese la Cheltenham, îndeletnicindu-se cu tot felul de proiecte pentru educarea poporului, luând parte la orice iniţiativă pentru luminarea celor nevoiaşi.

Dickens intră în odaie. Macready, care-l vizitase de dimineaţă, iar acum după lectură se întorsese, stătea cufundat în fotoliul de lângă cămin, cu ochii ţintă la flăcările focului. La zgomotul paşilor, întoarse capul. Avea ochii umflaţi; nici vorbă, din pricină că nu suferea dogoarea focului.

— Ei, dragă prietene — îl întrebă, obosit, Dickens — ce spui de lectură? Și, făcându-i un gest de prietenie cu mâna, trecu în odaia de culcare.

Macready fusese martor la primirea pe care i-o făcuseră cei din Cheltenham, dar el avea părerile lui despre lecturile în public...

Răspunsul nu veni imediat, cum ar fi fost de aşteptat. Ei, drăcie! Te pomeneşti că nu i-a plăcut lui Macready! Îşi scoase fracul şi apucând halatul, trecu înapoi: în aceeaşi clipă, întoarse şi Macready capul. Ţinea gura strânsă, puţin întredeschisă, de parcă ar fi avut de gând să înceapă vorba; iar ochii măriţi se înălțară în tavan — aşa cum avea obiceiul când se simţea foarte emoționat.

— Ei! spuse Dickens, acum văd că nu te-ai schimbat deloc. Bine te-a prins Jackson în portret. Hai, spune drept, prietene: aşa-i că nu ți-a plăcut „Furtuna"?

Şi deodată Macready începu să se bâlbâe:

— Dickens... Î... Î... îţi spun drept... că... naiba să mă ia... Eu... e... colosal! E teribil de emoţionant... Un asemenea joc...

m-ai uluit... şi doar am văzut aţâţi actori în viata mea... Zău... de mai înţeleg ceva, Dickens...

Şi ridicându-se, mare, spătos, îşi scoase batista, tamponându-şi ochii. Dickens era buimăcit.

— Nu pricep... cum naiba de faci... mai spuse actorul, punându-i mâna pe umăr. Cum poate un singur om să transmită atâta... Nu zău... e extraordinar. Ei, dar ce să mai vorbim!...

Şi, fluturându-şi batista, şi-o trecu iarăşi peste ochi.

17
A LUCRA, A LUCRA ÎNTRUNA

Înfrigurarea care stăpânise trei luni de zile Anglia se potoleşte. Cei din Nord acceptă ultimatumul englez, şi emisarii ghinionişti ai Sudului, Maison şi Sleedle, recăpătându-şi libertatea, părăsesc oraşul Boston. Dar războiul din America dăinuia cu victorii schimbătoare şi sfârşitul lui era departe. De răspunsul muşcător al lui Sward, secretar de stat al celor din Nord, la ultimatumul englez, Dickens află în provincie, unde îşi încheie ciclul lecturilor, spre sfârşitul lunii ianuarie 1862. Dar curând, încep lecturile la Londra. De data asta citeşte din „Copperfield" şi „Nickleby“, în sala cea mare de la St. James Hall. Publicul din Londra e tot atât de încântat ca şi cel din provincie. Apare pe scenă până la mijlocul lunii iunie, apoi se odihneşte la Gad’s Hill, pleacă pentru două luni la Paris, se întoarce la Londra şi, la începutul anului următor, pleacă din nou la Paris cu Georgina şi Mary.

Se întoarce acasă, scrie câteva eseuri pentru revista „Un an încheiat“, apoi încep din nou lecturile... În cursul celor două luni de vară, citeşte de treisprezece ori la Londra, şi până în septembrie termină şi eseurile pentru „Un an încheiat”. Anul trecut, numele lui apăruse numai de trei ori în revistă, iar anul acesta, până în octombrie, cititorul găseşte în revistă treisprezece sketch-uri şi eseuri semnate de el.

Şi ce variate sunt temele! Se pot număra printre ele „Azilul lui Titbal“, „Aniversarea“, „Medicii civilizaţiei”, scenele de călătorie: „Poşta de noapte din Calais”, „Cutreierând pe meleagurile franceze şi flamande”, descrieri ale birourilor de diligenţe atât de bine cunoscute din vremuri trecute sau ale docurilor din Chatham, tot aşa de bine cunoscute...

Trebuie să pregătească numărul de Crăciun al revistei „Un an încheiat”. Numărul trebuie să cuprindă şi un basm, căci aşa cere tradiţia. Anul trecut a izbutit să scrie o poveste interesantă, care pare să fi plăcut cititorului. Povestea se chema „Bagajul unui drumeţ” şi în ea era vorba despre un manuscris ce-ar fi cuprins două istorioare. După spusele autorului, un oarecare gentleman lăsase cândva în grija unui servitor dintr-un han bagajul acela şi mai târziu se făcuse nevăzut, fără să plătească nota. Şi iată că acel biet servitor găseşte manuscrisele în bagajul ce nu mai fusese cerut înapoi. Citeşte cele două istorioare şi le aduce la cunoştinţa tuturor, publicându-le. Într-una din ele e vorba despre dragostea duioasă a unui singuratic gentleman englez care, aflându-se în trecere prin Franţa, se îndrăgosteşte de o copilă orfană din ţara aceea, iar în cealaltă, despre un pictor ghinionist. Ce uşor e să-i amăgeşti pe cei simpli! Se vede că or fi existând pe lume suflete naive, care să creadă că un biet servitor de han s-a pomenit deodată stăpân al bagajului părăsit de un gentleman. Căci, iată, acel naiv era gata să răscumpere bagajul, plătind nota gentlemanului dispărut; cam vreo trei lire. Omul acela simplu şi viclean a trimis redactorului revistei „Un an încheiat” un cec cu suma de răscumpărare. Iată la ce încurcături poate duce tendinţa autorului de a căuta să creeze iluzii, să dea impresia că întâmplările descrise s-au petrecut cu adevărat...

Şi anul acesta trebuie să scrie o poveste, dar cât se poate de reală, aşa încât toate să se întâmple „ca în viaţă”. Cea mai mare parte dintre cititori se dau în vânt după asemenea povestiri.

Trebuie să recunoaştem, însă, că aşa ceva e greu de scris. Pot să fie şi lecturile de vină: „Furtuna“ din „Copperfield” îl extenuase foarte mult de fiecare dată şi rămăsese multă vreme într-o mare stare de slăbiciune. Pe lângă asta şi moartea mamei...

Doamna Dickens nu s-a putut dezbăra până la sfârşitul vieţii de
vechile-i slăbiciuni, bucurându-se când fiul ei îi dăruia câte un şal nou. Era o trăsătură caracteristică a firii bătrânei lady; şi asta îi amintea atâtea lucruri din copilărie... Da, copilăria lui, groaznica fabrică de vax, rolul pe care-l avusese mama lui în „cariera comercială“ a micului Charley... însă oricât de subţiri erau firele legăturii sufleteşti dintre mamă şi fiu, moartea doamnei Dickens, în septembrie, îi pricinui fiului destule ceasuri

grele. După ce trecură acele ceasuri, trebui să se apuce de scris povestea de Crăciun. O intitula „Camera mobilată a doamnei Lirriper“. Povestea apăru înainte de Crăciun. Aproape în acelaşi timp, în ajunul Crăciunului Londra, şi odată cu ea Anglia întreagă, află de moartea lui Thackeray.

Thackeray se îmbolnăvise şi în trei zile murise pe neaşteptate. Murise cel al cărui nume cititorul îl rostise alături de al lui Charles Dickens. Murise singurul lui contemporan, a cărui popularitate îi umbrea gloria, în unele cercuri de cititori. Dickens ştia asta. Cu toate că-l cunoştea de douăzeci şi şapte de ani, de când tânărul Thackeray încercase să ilustreze, fără să izbutească, „Memoriile Clubului Pickwick“, nu se putuse împrieteni deloc cu el. Thackeray îşi făcuse un nume, încet şi cu greutate. Mulţi ani, cu toate că publicase cărţi, rămăsese „luprător cu ziua“ la „Punch“. Numele lui Charles Dickens era cunoscut de doisprezece ani de orice şcolar din Anglia, când Anglia citi faimosul roman al lui Thackeray „Bâlciul deşertăciunilor“. Apoi, Thackeray a mai scris „Pendennis“, „Esmond“, „The Newcomes“ şi „The Virginians“, romane care i-au sporit popularitatea. Nu putea rivaliza cu Dickens în Anglia, pe continent şi în America, dar ajunsese destul de celebru, încât admiratorii lui să compare măiestria penei lui cu a lui Dickens, iar cunoscuţii lor comuni să sublinieze lipsa de asemănare dintre caracterele lor. Din pricina asta, legăturile lor de prietenie nu s-au putut strânge, cu toate că Thackeray asistase de atâtea ori la reprezentaţiile teatrale ale trupei Tavistock House, şi într-un rând era cât pe-aici să cadă de pe scaun, atât de tare râdea de interpretarea lui Dickens. Raporturile acelea de „bune cunoştinţe“ s-ar fi păstrat probabil şi în viitor, dacă n-ar fi avut loc o întâmplare nenorocită de care fusese vinovat scriitorul Yeats, prietenul lui Dickens. Incidentul se petrecuse cu cinci ani în urmă; amândoi se înfierbântaseră întrecând măsura şi rupseseră relaţiile. E drept că după un timp oarecare se împăcaseră, dar amândoi — atât Dickens, cât şi Thackeray — fuseseră siguri că raporturile dintre ei nu mai puteau fi ca mai înainte.

Acum Thackeray murise…

Dickens scrie un articol despre el, plecându-se cu respect în faţa unuia dintre cei mai de seamă scriitori englezi contemporani cu el. Apoi soseşte curând vestea altei pierderi,

mai greu de îndurat pentru el. Al doilea fiu al lui, Walter, sublocotenent în vârstă de douăzeci şi doi de ani, moare în India. Moare fără să-l fi putut vedea pe fratele lui, Frank, pe care-l aştepta.

Moartea băiatului său, care se stinsese în ţări îndepărtate, îl sileşte să amâne pentru câtăva vreme noul roman pe care-l plănuise.

Ideea de a scrie un nou roman îi venise de curând. Încă de acum trei, patru luni, obosit de lecturi, se îndoia că va putea scrie o nuvelă interesantă pentru Crăciun. Dar scrie nuvela, şi foarte curând Mrs. Lirriper ajunge tot atât de populară ca Mrs. Gamp. Librarii fac mereu comenzi noi pentru numărul de Crăciun al revistei.

Va să zică, oboseala fusese ceva trecător. Putea de acum înainte să se gândească la roman.

Popularitatea pe care o câştigase Mrs. Lirriper îi amintea de faima doamnei Gamp. Dar câtă deosebire între cele două doamne! Mrs. Lirriper e o văduvă săracă; închiriază camere mobilate şi luptă vitejeşte cu concurenta ei, Mrs. Wosenham. E o lady pricepută, foarte pricepută în afaceri; ea însăşi e convinsă de priceperea asta, ca şi cititorii. Dar iată că soarta îi trimite în pensiune o femeie tânără, părăsită de iubit, care în curând va fi mamă. Şi Mrs. Lirriper, femeia aceea pricepută în afaceri, se dovedeşte a fi o fiinţă atât de umană, atât de delicată şi de miloasă, că îndată după apariţia nuvelei nu mai există în Anglia niciun cititor al revistei „Un an încheiat“ care să n-o fi îndrăgit pe Mrs. Lirriper. Femeia pricepută în afaceri ia hotărârea să crească pruncul locatarei neaşteptate care murise dându-i naştere. Împreună cu prietenul ei, maiorul Jackman, se ocupă de educaţia copilaşului pe care-l cheamă Jimmy, şi istoria cu camerele mobilate se preface într-o poveste cu doi oameni buni, care cresc un băieţel răsfăţat.

Sute de mii de cititori citesc nuvela asta, şi tirajul numărului ajunge curând la două sute de mii de exemplare. Citind-o, sunt cuprinşi de admiraţie, şi în suflet le rămâne veşnic întipărită icoana înduioşătoare a doamnei Lirriper.

Asta înseamnă un mare succes. Îi era necesar. Încordarea necontenită la care-l supuneau lecturile — adeseori e zdrobit de oboseală după ele — îl storc de puteri. Plăteşte scump bucuria de a comunica în felul acesta cu cititorii lui — se simte istovit.

Cu câteva luni în urmă ajunsese aproape la convingerea că fantezia lui creatoare slăbise.

Avea motive pentru o asemenea concluzie. Încercase un roman stabilind planul şi creând personajele în închipuire. Dar până la urmă, părăsise ideea de a-l scrie.

Mrs. Lirriper, însă, i-a spulberat temerile. Încă nu-şi pierduse fantezia. Se putea întoarce la roman. Romanul se numeşte „Prietenul nostru comun” şi prima fasiciculă apare în luna mai 1864. Tirajul fasciculei se ridică la treizeci de mii de exemplare. Nu-i rău. Semn rău e, însă, faptul că tirajul fasciculei următoare scade până la douăzeci şi cinci de mii. Indispoziţia îi sporeşte îndoiala că va putea să-şi recâştige cititorii care nu se arată dornici să afle cum se desfăşoară întâmplările în „Prietenul nostru co-mun“. Şi în asemenea împrejurări, nervozitatea excesivă e departe de a contribui la reuşita lucrării.

În casa din Gad’s Hill e o linişte de mormânt. De altfel, cine să facă zgomot? Biroul lui încăpător are ferestrele spre sud şi în el pluteşte o atmosferă de intimitate: fiecare obiect de pe masa de lucru, fiecare carte de pe rafturi, toate sunt cunoştinţe vechi. În faţa mesei e o fereastră largă, ce dă spre o poiană înverzită. Pe masă e fixat un pupitru mic; e mai comod să scrii când foaia de hârtie stă înclinată. După pupitru, pe marginea mesei, se află o policioară scundă pe care sunt aşezate statuete franţuzeşti de bronz, cu care s-a obişnuit şi-i sunt dragi: doi duelişti graşi mânuindu-şl spadele, un amator de câini... semănând bine a parizian, se uită la un iepuraş care stă foarte nostim pe lăbuţele de dinapoi, aşezat pe o frunză aurită. Iată şi cuţitul de tăiat hârtie, carnetul pentru însemnările zilnice, vasul verde în care sunt veşnic flori proaspete...

Şi nu-i plăcut că prin geam privesc ramurile verzi de afară? Toamna vor fi galbene ori de un roşu de carmin, şi Soarele le va îmbrăca în tonuri atât de strălucitoare, încât n-o să-ţi vină să-ţi mai iei ochii de la ele. Ţi s-ar părea că odaia de lucru se află printre ramuri şi aproape de tot, chiar în odaie parcă, vor cânta pasări, iar primăvara, ce mireasmă se va revărsa dinspre teii scăldaţi de ploaie! Colo, peste drum, e o limbă de pământ spre care duce un tunel pornind chiar de la cerdacul casei de ţară. De ce nu şi-ar ridica acolo o colibă pe care s-o transforme în cameră de lucru?

Amabilul domn Fechter îi trimite din Paris un „chalet“ mic. Dar cine-i îndatoritorul Fechter?

Charles Albert Fechter e un actor francez remarcabil. Jucase în multe teatre pariziene până a se hotărî să se oprească la teatrul Vodeville. Era neîntrecut în rolul lui Duval din „Dama cu camelii”: cu trei ani în urmă, când jucase sezonul întreg la Londra, londonezii uitaseră de accentul lui franţuzesc.

Şi iată că simpaticul Fechter i-a trimis în dar o căsuţă cu două etaje, un „chalet“ în stil elveţian. A sosit demontată. Putea fi montată şi aşezată printre tufişuri şi copaci, dincolo de drumul mare sub care e săpat tunelul.

Dickens şi-a stabilit camera de lucru la etajul de sus al căsuţei; pe crengile ce ating ferestrele deschise zburătăcesc păsărele, cântând ziua întreagă. Noaptea încep să cânte alte pasări — privighetorile — iar mireasma florilor şi a verdeţii e de nedescris. Aici îşi poate face cheful — de care e lipsit în biroul lui din Gad’s Hill — să-şi instaleze cinci oglinzi mari care se reflectă una pe alta. Astfel, odaia i se pare nesfârşită. Asta îi linişteşte nervii şi apoi, când vii din Gad’s Hill la căsuţă, ai impresia că pleci undeva.

Scrie la roman vara întreagă şi toamna. „Prietenul nostru comun“ şi-a definit subiectul complicat şi numeroasele personaje ale romanului şi-au conturat caracterele.

Subiectul e, într-adevăr, complicat. De data asta, Dickens nu face procesul nimănui, ci se lasă pur şi simplu dus de ţesătura complicată a intrigii. Cititorului îi plac asemenea complicaţii şi, ca totdeauna, e amator de mister: pe lângă asta, va face cunoştinţă cu tipuri noi, diferite de cunoştinţele lui vechi.

Să-l luăm de pildă pe Mr. John Podsnap. Profesia lui... Dar ce importanţă are profesia lui, când Mr. Podsnap se socoate o autoritate incontestabilă?

Se cuvine ca omenirea să ştie că Mr. Podsnap îşi face o idee extrem de înaltă despre propria sa persoană. E pe deplin mulţumit de toate întâmplările vieţii sale, de originea sa din strămoşi putred de bogaţi, de căsătoria lui cu o fată cu avere mare, de succesele sale în domeniul asigurării vaselor de marină. Desigur că nu înţelege cum pot exista oameni care să nu simtă aceeaşi mulţumire. Şi e întotdeauna conştient că reprezintă un model de umanitate, mulţumit de orânduiala lumii, dar mai cu seamă mulţumit de propria-i persoană.

Dar Mr. Podsnap mai are încă o calitate. E foarte încredinţat că pentru omenire nu există şi nici nu trebuie să existe probleme dintr-acelea care, după părerea lui, nu merită să fie luate în seamă. Dacă lumea nu-i de acord cu el şi încearcă să ia în consideraţie vreuna dintre marile probleme, domnul Podsnap spune, hotărât: „Nu vreau să ştiu de asta. Nu vreau să discut. Nu îngădui”.

Chiar de la primul capitol, îndată ce face cunoştinţă cu domnul Podsnap, cititorul e antrenat de lupta plină de peripeţii dintre nenumăratele personaje ale cărţii.

În luptă se împletesc mai multe acţiuni. Într-una din aceste acţiuni e vorba de un tânăr, John Harmon care, certândui-se odată cu tatăl său, plecase în străinătate. Pas nechibzuit, deoarece tatăl său era proprietarul unei grămezi enorme de gunoi, sau mai bine zis al unei adevărate movile.

Cititorii să nu se mire. Cu cincisprezece ani mai-nainte, revista „Household Words“ atrăgea atenţia publicului asupra faptului că în sectorul Holston s-ar fi aflat o asemenea movilă de gunoi, aparţinând unui oarecare Dodd, movilă preţuită la… zeci de mii de lire.

Ei, o asemenea movilă avea şi tatăl lui John Harmon. Dar în loc s-o moştenească băiatul, o moştenise un angajat al răposatului negustor de gunoi, anume Boffin. Se întâmplase aşa, pentru că toţi îl credeau pierdut pe John Harmon, moştenitorul de drept, despre care se spunea că fusese jefuit şi aruncat apoi în Tamisa.

Dar moştenitorul nu fusese ucis. În aceeaşi vreme în care el fusese ameţit de tâlhari, un alt tânăr care-i semăna era jefuit, omorît şi aruncat în Tamisa; iar leşul acestuia fuse-se luat drept al lui John Harmon. Adevăratul John Harmon însă scapă teafăr şi, luându-şi numele de John Rockesmith, găseşte adăpost la familia Wilfer. Familia Wilfer era direct interesată în moştenirea asta bogată, lăsată de Mr. Harmon senior. Negustorul, deşi certat cu fiul său, îi lăsase prin testament cea mai mare parte din moştenire, cu condiţia să se însoare cu Bella Wilfer, fiica domnului Wilfer. Aşa că Boffin se cam grăbeşte intrând în posesia moştenirii, luând în stăpânire preţioasa movilă de gunoi. John Rockesmith habar nu are de povestea cu testamentul, că movila de gunoi intrase în stăpânirea lui Boffin, pentru că fiul răposatului ar fi fost mort.

Aşadar, să-l lăsăm pe Rockesmith la familia Wilfer şi să ne ocupăm de altă latură a subiectului.

Cine-i Lizzie? E fiica unui oarecare Hexam, a cărui profesie de barcagiu nu-i atât de inofensivă pe cât se pare. Hexam face parte dintre aceşti luntraşi de pe Tamisa, care colindă fluviul în căutarea înecaţilor, având grijă să despoaie mai întâi leşurile şi apoi să le declare. Acest Hexam a găsit leşul presupusului John Harmon, iar un oarecare Riderhood, tovarăş de lucru cu care se certase, îl învinovăţeşte de uciderea lui Harmon. Ca urmare a denunţului făcut de Riderhood, poliţia vine cu un mandat de arestare, dar îl găseşte pe tatăl lui Lizzie înecat, nu departe de barca lui. Biata Lizzie rămâne orfană, trebuind să îngrijească de un frate mai mic, nu prea simpatic, Charley. Iar institutorul Headstone, care-i dă târcoale, e şi mai puţin simpatic. Pe Lizzie o mai îndrăgeşte un tânăr cam fluşturatic şi chefliu, avocatul Eugene Wrayburn. De fapt, el n-o iubeşte încă pe Lizzieᵣ ci o curtează numai, cum se cuvine să facă orice tânăr uşuratic. Dar când Lizzie părăseşte casa ca să scape de insistenţele lui Headstone şi se retrage într-un orăşel de provincie, Wrayburn pleacă după ea, fără a bănui că Headstone, care-l consideră drept rivalul lui fericit, s-a luat după el.

Dickens, însă, nu se mulţumeşte numai cu două acţiuni ale intrigii.

Cititorul aflase chiar de la începutul romanului de bogaţii parveniţi Veneering, despre Podsnap şi despre soţii Lammle. Acum intră în scenă şi ei. Dar cititorul e curios, în primul rând, să afle dacă Dickens îi va dărui iar o poveste de Crăciun. Cu un an înainte făcuse cunoştinţă cu doamna Lirriper şi cu maiorul Jackman. Oare ce-i mai este dat acum să cunoască? Sau poate anul acesta Dickens nu va întrerupe romanul?

Ba, uite că-l întrerupe. Şi scrie iar o poveste de Crăciun. Tot cu d-na Lirriper, maiorul Jackman şi Jimmy, care nu mai e un băieţel, ci un coşcogeamite băiat. Cititorul are prilejul să râdă pe săturate de felul cum face rânduială maiorul Jackman în timpul incendiului ce mistuie casa încasatorului financiar Baffle; precum şi de câte îi aşteaptă pe doamna Lirriper, pe maior şi pe Jimmy în orăşelul francez Sains, unde au fost chemaţi la patul de suferinţă al unui gentleman englez. Citind ppvestea morţii acestui gentleman, în care toţi l-au recunoscut, desigur, pe tatăl lui Jimmy — iubitul acelei locatare întâmplătoare a doamnei

Lirriper — oricine e mişcat până la lacrimi. Acum cititorul, satisfăcut pe deplin, poate urmări în linişte desfăşurarea nenumăratelor întâmplări din
„Prietenul nostru comun“.

Dar cititorul nu ştie în ce stare de încordare scria Dickens al paisprezecelea roman al carierei lui. Încordarea nervoasă îl făcea să cadă într-o stare de sfârşeală şi, uneori, i se părea că fantezia-i sărăcise, că nu mai avea putere să înjghebe intriga, fiind silit, câteodată, să întrerupă lucrul pentru câteva zile. Şi pe la începutul anului 1865, odată cu durerile tot mai ascuţite din piciorul cândva degerat, starea sufletească i se înrăutăţeşte pe zi ce trece. Începuse a şchiopăta uşor de piciorul stâng, beteşug ce stăruia cu îndărătnicie.

Lucrează totuşi. Când durerile de la picior se mai potolesc, sare de la locul lui şi, urcându-se în trenul poştal de Dover, traversează Canalul Mânecii, ca să petreacă vreo câteva zile pe ţărmul francez, după care se întoarce acasă. Asemenea schimbări bruşte îi sunt necesare; nu demult i se părea că după o asemenea escapadă se întorcea înviorat „ca o floare“. Şi acum aceste escapade îi sunt la fel de necesare, dar durerile din picior îl chinuiesc şi încordarea nervoasă nu-i lasă nicio clipă.

Şi, deodată, catastrofa aceea de cale ferată.

În ziua de nouă iunie, Londra află că trenul de pasageri ce mergea de la Dover la Londra, prin Folkestone, s-a prăbuşit în râu, lângă gara Steplehurst, la câteva mile de Madston, oraşul principal al provinciei Kent.

În tren se afla şi Dickens, care se întorcea acasă după o scurtă călătorie în Franţa.

O zi frumoasă, senină. Trenul merge, ca întotdeauna hurducăind la îmbinări de şine. În acelaşi compartiment mai sunt două doamne, una bătrână şi una tânără, care stau liniştite de vorbă. Dickens citeşte. Deodată, vagonul frânează brusc; pasagerii sunt zvârliţi în sus, şi alunecarea lină a vagonului e înlocuită cu smucituri violente. „A deraiat trenul!“ îi trece fulgerător prin minte lui Dickens, în vreme ce aude ţipete. Sunt cele două doamne.

— Linişte! le strigă el, apucându-le pe amândouă de mâini. Cu ţipetele nu facem nimic!

În aceeaşi clipă toţi trei sunt aruncaţi într-un colţ al compartimentului. Vagonul se prăvăleşte pe-o coastă.

Ridicându-se cu greu, Dickens încearcă să ajute femeile, dar ele nu sunt în stare să se scoale de jos. „Primejdia a trecut pentru noi, le spune el cu toată stăpânirea de care-i capabil. Staţi liniştite. Îmi făgăduiţi că veţi fi cuminţi cât voi încerca eu să ies pe fereastră?“ Doamnele îngână ceva. El se strecoară cu multă greutate prin fereastră, îşi face curaj să coboare, dibuie scara cu piciorul, se uită în jos şi...

Sub el, o baltă mare, plină de vagoane sfărâmate. Podul se prăbuşise sub greutatea vagoanelor răsturnate. Nu mai rămăseseră decât şinele suspendate în aer. Iar jos, la o adâncime de cinci metri, se afla trenul prăbuşit împreună cu podul.

Jos, pe căpriorii podului rămaşi în picioare, se vede mişcând ceva. Sunt doi însoţitori; capul unuia sângerează. Alături, pasagerii din compartimentul vecin încearcă să scoată fereastra. Dickens răcneşte din toate puterile către însoţitori: „Ştiţi cine sunt? Opriţi-vă!“.

Cei doi îl recunosc pe Charles Dickens. Se caţără mai sus şi-i întind cheile de la uşă. Folosindu-se de câteva scânduri, le ajută celor câţiva pasageri ai vagonului să se strecoare afară. Acum au scăpat de orice primejdie. Luând cu el sticla cu brandy, încearcă să coboare pe căpriorii podului când deodată îşi aduce aminte că şi-a uitat manuscrisul în vagon — cele câteva capitole din „Prietenul nostru comun“,pe care le isprăvise în Franţa. Se întoarce iar în compartiment, grăbindu-se apoi să coboare.

Acolo, lângă vagoanele prăbuşite, oameni veniţi în grabă dau o mână de ajutor... E şi el printre ei. Muncesc de-a valma, în mocirlă, încercând să scoată răniţii de sub dărâmături. Cât de groaznic sunt zdrobite unele trupuri, înecate în noroi! Slabă nădejde ca cei greu răniţi să mai rămână în viaţă! Le dă câte o înghiţitură de brandy; în prima clipă s-ar părea că moartea îi ocoleşte, dar îndată după aceea îi vede murind sub ochii lui. Şi cât de puţini sunt fericiţii cărora le e scris să rămână în viaţă, în încâlcitura aceea de lemn, fier şi noroi!

Priveşte în sus la vagonul pe care abia îl părăsise. În urma lui atârnă culcate încă două vagoane de marfă. Toate celelalte se află aici, în baltă. Vagonul în care se afla el se proptise în ciompul podului rămas în picioare, care-l oprise de a se prăbuşi în mocirlă.

18
„ASTA-I RĂSPLATA“

Catastrofa de la Steplehurst a avut grele urmări pentru Dickens.

Încearcă să lucreze la roman, scrie o zi, două, după care se vede nevoit să-l întrerupă. Călătoria pe calea ferată e legată pentru el de o încordare nervoasă atât de mare, încât îi ajunge nesuferită. De acum înainte nu se mai urcă în tren decât după mari şovăieli. Catastrofa de la Steplehurst nu se poate să nu lase urme.

Prin noiembrie, Anglia poate citi cele din urmă capitole ale cărţii, dar sfârşitul „Marilor speranţe“ se bucurase de mai mult succes. Cât de ingenios e, totuşi, maestrul Dickens! Iată cum se desfăşoară evenimentele în viaţa tânărului John Harmon, acum John Rokesmith. Neştiind că tatăl său îi lăsase o moştenire cu condiţia să se însoare cu Bella Wilfer, John Rokesmith închiriază o cameră la Wilfer, un biet funcţionar umil şi necăjit la casa de comerţ Veneering şi Compania. Dacă fiica lui nu l-ar fi iubit, ar fi fost foarte nenorocit, sărmanul, deoarece nevasta lui, o zgripţuroaică de femeie, îl zdrobise o viaţă întreagă sub dispreţul ei. John Rokesmith se îndrăgosteşte de Bella, pe capul căreia cade un mare noroc: soţii Boffin şi fericiţii moştenitori ai răposatului Harmon îi propun să vină să locuiască la ei. Fostul şef de echipă, Boffin, acum om cu stare, are nevoie de cineva care să-i ţină hârtiile şi-l angajează pe John Rokesmith ca secretar. Boffin recunoaşte repede în secretarul lui pe fiul fostului său patron şi încearcă în toate chipurile să-i insufle Bellei antipatie pentru el; ba, până la urmă, e chiar pe punctul de a-l da afară. Soţii Boffin însă sunt oameni de treabă; abia mult mai târziu află Bella că au fost nedrepţi cu John, numai pentru că voiau s-o facă să-i fie milă de tânăr. Cunoşteau inima fetei şi bănuiau că mila i se va preschimba în dragoste. Ceea ce se şi întâmplă; Bella îi părăseşte, măritându-se cu John.

Dar pe al doilea plan, evenimentele nu se desfăşură tot atât de favorabil pentru toţi eroii. Institutorul Headstone supraveghează îndeaproape toate mişcările rivalului său Wrayburn, care a dat, în sfârşit, de urma lui Lizzie Hexam, fugită din casa tatălui ei, barcagiul. Headstone, hotărât să nu se dea înapoi nici chiar de la o crimă, încearcă să-l ucidă pe Wrayburn.

Dar încercarea nu-i reuşeşte; îşi răneşte grav rivalul, aruncându-l în râu, de unde îl pescuieşte Lizzie, salvându-l. Legile inimii sunt de neclintit. Nici înainte Lizzie nu fusese nepăsătoare faţă de admiratorul ei uşuratic, dar când îi este dat să-l îngrijească, salvându-l de la moarte, dragostea ei sporeşte. Şi Wrayburn, la rându-i, simte că o iubeşte; iar vecinătatea morţii este cea mai bună şcoală pentru un ştrengar fluşturatic ca el, abia acum dându-şi seama de viaţă în toată complexitatea ei. Dar pe Headstone îl paşte altă soartă. Riderhood, bine cunoscut cititorilor, fostul complice al lui Hexam, cel care încercase să-l ponegrească pe tatăl fetei, întâmplându-se a fi martor la atentatul contra lui Wrayburn, începe să-l şantajeze pe criminal. Dar Headstone e hotărât să-l înlăture din calea lui. Într-o luptă care se încinge între ei, la stăvilarul de pe râu, cad amândoi în apă şi se îneacă.

Se îneacă, la figurat, şi onorabila pereche de aventurieri, Lammle, care-şi exercita meseria în cercul de cunoştinţe al parveniţilor Veneering. Tânărul cămătar, Fledgeby, isprăveşte şi el prin a fi doborât de propriile-i vicleşuguri, în ciuda priceperii lui de speculant. N-ajunge să-şi ducă la capăt nici măcar planul viclean de a se căsători cu fiica domnului Podsnap. Astfel, domnul acesta nemaipomenit de încrezut — Podsnap — are norocul să scape de urmările grave ale acestei căsători; rămânând cu credinţa-i nestrămutată că el nu poate da greş niciodată.

Mare ar fi mirarea cititorului de-ar putea pătrunde în laboratorul de creaţie al lui Dickens! Lăsându-se entuziasmat de caracterul domnului Podsnap, nici nu bănuieşte că unele trăsături ale acestui portret sunt împrumutate de la un gentleman foarte bine cunoscut prin renumele de literat şi în acelaşi timp ca cel mai bun şi îndeaproape prieten al romancierului, omul pentru care Dickens are o iubire trainică.

Pe scurt, e vorba de John Forster.

Aşadar, „Prietenul nostru comun“ fiind sfârşit, nu trec nici câteva luni şi John Forster află că Dickens se pregăteşte să înceapă a treia serie de lecturi.

Miss Mary Dickens şi Georgina Hogarth sunt foarte neliniştite de hotărârea asta. Sănătatea romancierului nu s-a îmbunătăţit; îl cuprind stări de surescitare fără niciun motiv, din te miri ce, ca apoi să treacă tot atât de brusc la apatie. Mary şi Georgina îi

trimit vorbă lui Forster să le vină în ajutor, şi într-o dimineaţă frumoasă, iată-l pe critic intrând în camera de lucru a scriitorului. Dickens stă culcat pe o canapea, cu un pled pe picioare; afară e un ger de februarie, şi în odaie e frig, deşi în cămin arde focul.

— Ei! Ce faci, bătrâne? îl întâmpină Dickens cu un salut de prietenie, închizând numărul din „Un an încheiat". A făcut o mişcare, şi cum piciorul îl supără, faţa i s-a schimonosit de durere. Ce brazde adânci are în jurul gurii, pe faţa-i mustăcioasă, acum atât de palidă! Barba tăiată cu grijă, ca de obicei, e mai lungă şi mai rară decât înainte, acoperind ca un evantai deschizătura de la piept a halatului de catifea. Îi joacă în ochi o părere de zâmbet. Desigur că-i vorba de ceva important; uite ce îngrijorate sunt feţele celor ai casei, şi nu degeaba l-au chemat pe vechiul său prieten, Forster. Îşi bate amical prietenul pe umăr şi iată-i pe toţi în jurul canapelei.

— Tocmai reciteam „Marigold" — spune cu nevinovăţie Dickens, arătând din cap revista. M-am hotărât s-o pregătesc pentru lectură.

„Reţetele doctorului Marigold" e povestea de Crăciun publicată cu două luni mai-nainte.

Forster pufneşte pe nas, în vreme ce Mary şi Georgina schimbă o privire cu înţeles, pe care Dickens o şi prinde din zbor. Va să zică a avut dreptate, e vorba de lecturile lui. Acum câteva zile o pusese la curent pe Mary cu proiectele lui! Nostimi mai sunt!

Georgina deschide atacul. Scumpa şi credincioasa prietenă! Când e vorba de sănătatea lui, ochii ei devin numaidecât rugători. E înduioşător...

— Tocmai asta-i, Charles... venisem...

Forster e mai puţin sfios decât duioasa Georgina.

— Am aflat de la Miss Georgina că te pregăteşti să pleci iar în turneu; nu-i deloc cuminte, dragă Dickens.

— De ce? ridică din sprâncene Dickens.

— Pentru că eşti bolnav, tată! se repede Mary; câteodată e şi ea repezită, ca şi tatăl ei. Ştii bine că doctorul eîngrijorat de starea inimii dumitale. Şi lecturile...

— Fleacuri, dragă. Celălalt medic a spus că nu-i nimic.

Forster pufneşte iar pe nas.

— Nu-i mult — spune el grav — de când chiar dumneata te plângeai că durerea de inimă te împiedică de la lucru. Aşa că mă pronunţ hotărât împotrivă.

Iat-o în sfârşit şi pe Georgina, care se ridică:

— Pulsul dumitale e tare prost. Amândoi medicii sunt de acord că e prost.

— Pulsul, pulsul!... Dragă Georgina, tot trebuie odată şi odată să-mi primesc plata pentru cât am lucrat; asta e răsplata.

Forster se uită la el cu mirare. Nici doamnele nu înţeleg cum poate fi ăsta un temei pentru un nou turneu.

— Iau, dragii mei, după cum ştiţi, tot felul de medicamente şi întăritoare, aşa că totul e în ordine — urmează el.

De data asta, Mary nici nu-l lasă să termine:

— Dar bine „pa“, ai uitat ce sforţare îţi cere fiecare lectură?

— Şi apoi şi călătoriile pe calea ferată! exclamă Georgina, ieşindu-şi din fire.

Dickens se întunecă la faţă. Privirea-i rătăceşte undeva departe, şi chipul i se schimonoseşte pentru o clipă; dar numaidecât e iar cel dinainte... îşi netezeşte nervos barba.

— Da, spune el, va trebui să-mi iau inima-n dinţi. Dar voi reuşi... trebuie să citesc iar. Chappell îmi propune să-mi plătească toate cheltuielile de drum, aşa că n-o să mai am grijă de nimic... şi-mi mai propune să-mi dea câte cincizeci de lire de lectură. Pot să-mi mai iau şi doi oameni de serviciu, sunt de acord să plătească şi cheltuiala asta... am pus la cale treizeci de lecturi.

Forster dă neputincios din mână; e gestul lui obişnuit când se vede nevoit să renunţe la o discuţie cu Dickens.

— Treizeci de lecturi şi goana unei călătorii dintr-un oraş într-altul! E foarte obositor chiar şi pentru cineva sănătos.

Ambele femei se uită la Dickens cu nelinişte. Dar îl cunosc prea bine. Nici ele, nici Forster, nimemi nu-i în stare să-l clintească.

Şi nici nu l-au clintit.

Din aprilie şi până în iulie, călătorii trec din nou în goană dintr-un oraş într-altul. În afară de pasajele din „Pickwick“„, „Nickleby“ şi „Copperfield“, a mai citit fragmente din nuvela de Crăciun „Reţetele doctorului Marigold˝. Povestirea e duioasă: e vorba de un doctor milostiv, care ia de suflet o fetiţă surdo-mutâ; aceasta ajunge fată mare şi se mărită cu un surdo-mut,

părăsindu-şi tatăl adoptiv. Povestirea are mult umor, iar pasajul în care fata adoptivă a doctorului se întoarce la el, aducând cu ea şi un copil cu totul normal şi în care e descrisă bucuria neţărmurită a doctorului, i-a mişcat adânc pe cititori. Tot atât de înduioşaţi se arătau şi locuitorii din Liverpool, văzându-l pe „Marigold‶, cel de pe scenă.

Oraşele se perindă unul după altul. La Liverpool, trei mii de oameni au rămas fără bilete, la Glasgow, locuitorii au fost preveniţi că biletele nu se vor mai vinde la intrare, şi în seara spectacolului zeci de poliţişti împiedicau mulţimea să dea buzna înăuntru; la Birmingham nu mai puteai azvârli în sală nici chiar un ac, o sală în care puteau încăpea mai mult de două mii de spectatori.

După lectura în sala asta încinsă de căldură, se simte mai prost decât oricând; săbiciunea de la inimă e întovărăşită de o durere ascuţită în mâna stângă. În sfârşit, iată-l iar la Gad’s Hill. Era şi vremea să facă o pauză. E sleit de puteri, se vede silit să-şi înviorеze inima prea obosită, cu doze mari de tonic.

Vara trece repede. E vreme să cugete la numărul de Crăciun al revistei „Un an încheiat‶. Ce-ar fi dacă în loc de o povestire, ar scrie o serie de schiţe legate de acelaşi subiect, de un fir comun al aceleiaşi teme? Ideea îi place. Şi de Crăciunul anului 1866, apare „Staţia Mugby‶; cititorul face aici cunoştinţă cu un oarecare Barbokes, venit la o mare staţie de legătură în căutarea de impresii, ca să uite drama apăsătoare a sufletului său, dramă de la care se scursese mult amar de vreme. Mr. Barbokes, umblând să găsească un leac care să-i tămăduiască rana amintirii, porneşte din Mugby de-a lungul căii ferate ce vine tocmai din staţia centrală de legătură. Prin faţa lui se perindă tot soiul de muncitori de la calea ferată, oameni nevoiaşi, preocupaţi de munca lor de toate zilele, de bucuriile şi de necazurile lor. Dickens îşi amintea bine de un asemenea lucrător — fanaragiu în staţia Tilbury — pe care-l chema Liperfield. Stătuse de multe ori la sfat cu bătrânul, care va putea să se recunoască în fanaragiul Lampsay, tatăl unei schiloade, Febe, când va citi numărul de Crăciun din „Un an încheiat“ ce-i fusese trimis. Nu ştim dacă şi alţi
muncitori, pe care-i scosese întâmplarea în calea lui Dickens, s-or fi recunoscut în acei povestitori din suita de schiţe; însă succesul acestor schiţe a întrecut până şi succesul „Doctorului

Marigold‟; cititorul englez a cerut două sute cincizeci de mii de exemplare din „Staţia Mugby“.

Dar iată că Georgina, Mary şi Forster află că Dickens pregăteşte pentru lectură două fragmente din „Staţia Mugby“ şi că va porni în ianuarie
într-un turneu de lungă durată prin toată Anglia; încearcă din nou să-l convingă să nu plece. Cincizeci de lecturi! Forster dă iar neputincios din umeri, dar fără niciun succes.

Şi Dickens e din nou la drum.

Citeşte la Birmingham. Auditoriul priveşte ţintă la faţa istovită, cu ochii arzători, care nu se ştie prin ce împrejurare minunată a luat chipul domnului Sneefer, cel care e sortit să facă întruna tartine la gara Mugby. Ascultătorii se uită cu atâta atenţie la bagheta de dirijor a lectorului care s-a prefăcut în tirbuşon, slujind domnului Sneefer la destuparea sticlelor, încât nu mai văd ce se petrece în spatele lor.

Dickens însă vede: colo sus, reflectorul cel mare care revarsă lumină asupra scenei s-a defectat. Flacăra de gaz a izbucnit din ţeavă şi a cuprins sârma de care e agăţat reflectorul. Doamne! Sârma de aramă se va topi, şi reflectorul greu se va prăbuşi în parter.

Dickens citeşte, învârtind beţişorul deasupra capului, de parcă ar fi tirbuşonul domnului Sneefer, nemaiputându-şi desprinde ochii de sus. Trebuie să citească înainte, să citească până la sfârşit! Nu se poate opri, căci se va produce panică, şi atunci ce-o să se întâmple? Cât timp poate rezista sârma? Dacă cineva se uită din întâmplare sus şi observă flacăra de gaz, catastrofa e de neînlăturat.

Dar el nu e singurul care a observat flăcările. Aruncându-şi o clipă privirea alături, dă cu ochii de administratorul său, Dolby, şi de instalatorul csre-l însoţea în toate părţile.

Amândoi se uită cu groază în sus. Să dea ordin să fie stins gazul? Dar oare panica va putea fi înlăturată?

Şi Dickens citeşte. Dar simte că s-a făcut foarte palid; publicul îşi închipuie poate că de vină e lumina asta vie a gazului. În sfârşit, termină lectura. Sârma rezistase. Instalatorul vine numaidecât şi stinge lampa, iar peste puţin, Dickens zace fără vlagă în camera din dosul scenei şi i se pare că niciodată n-or să-i mai revină puterile. La drept vorbind, aproape după fiecare lectură zace sleit de puteri. Fleacuri! O fi numai o

slăbiciune din pricina nopţilor de insomnie. Totuşi, e limpede că starea lui ciudată, aproape bolnăvicioasă, nu-i cauzată de nesomn. Cheltuieşte atâta energie cu repetiţiile!

Mergând din oraş în oraş, pe la începutul lunii martie ajunge la Dublin.

În zilele acelea, în Irlanda e mare fierbere. Trecuse cam o lună de când societatea irlandeză „Frăţia fenilor" încercase să pună mâna pe arsenalul din Chester, un oraş englez. Iar la câteva zile după aceea, aproape o mie de feni porniseră spre satul Kelle din ţinutul irlandez Kerry. Societatea asta secretă ameninţase în mai multe rânduri să provoace o răscoală în Irlanda. Nimeni nu uitase încă agitaţiile din Dublin de acum un an şi jumătate. Guvernul e informat — nu se ştie prin ce mijloc — că fenii vor încerca iarăşi să se răscoale în Irlanda tocmai acum, în martie. Totuşi, când hoinăreşti prin Dublin, ţi se pare că domneşte o linişte deplină. Timpul e frumos şi, ziua, străzile sunt însufleţite ca de obicei; numai seara te izbeşte cât sunt de pustii, iar ceva mai departe de centru, în jurul cazărmilor şi pe lângă autorităţile poliţieneşti, o să vezi o mare mişcare. Şefii Castelului din Dublin, unde se află resorturile administrative pentru Irlanda ale guvernului englez, iau măsuri de prevedere. Din cauza aceasta, chiar şi călătorii care nu aflaseră încă de starea internă din Irlanda simt că în oraş domnesc neliniştea şi alarma. Parcă s-ar aştepta ceva; oraşul ştie şi aşteaptă ceva.

E aproape sigur că într-o seară de nelinişte ca asta, cetăţenii din Dublin nu vor da năvală la casa de bilete.

Totuşi au venif puhoi. Dolby era asaltat de sute de oameni care n-aveau bilete la lectura lui Charles Dickens. Uitaseră de răscoala care putea izbucni din clipă în clipă. Şi l-au petrecut cu ovaţii nesfârşite, potrivit temperamentului lor irlandez. Cu aceleaşi ovaţii i-au ieşit înainte şi la Belfast, unde proiectata răscoală a fenilor nu i-a împiedicat pe cetăţeni să ticsească o sală enormă. Trecând prin Cambridge şi Manchester, Dickens se întoarce acasă.

Pentru fiecare lectură, el repeta toate scenele. A citit din „Copperfield", pasajul cu procesul din „Pickwick", din „Băiatul de la bufet", din „Staţia Mugby", „Doctorul Marigold" şi moartea lui Paul, din „Dombey şi Fiul", fragment pe care nu-l mai citise demult. Dacă ar fi să numere numai repetiţiile pentru „Marigold", ar vedea că înainte de a fi păşit pe estradă, citise

pasajul de vreo două sute de ori numai între cei patru pereţi ai camerei sale de lucru.

Sosise luna mai... Casa în stil elveţian e năpădită de cântecul păsărelelor, iar mirosul teilor în floare pătrunde în valuri prin ferestrele deschise. Dickens cercetează corecturile revistei „Un an încheiat“, condusă cu atâta dibăcie de Mr. Wills. De altfel, corecturile îl urmăresc şi în turneul de lecturi. Nici vorbă, Mr. Wills e un redactor desăvârşit, dar cititorul vede pe coperta revistei numele lui Charles Dickens, aşa că... Mr. Wills nu-i deloc îndreptăţit să-i recomande insistent după turneu odihnă îndelungată şi să stăruie să se lase complet de lucru, măcar pentru un timp oarecare. Nici Georgina, nici Mary, nici vechiul său prieten, Forster, nu-s îndreptăţiţi să-l tot îndemne la odihnă. Şi nici chiar cunoştinţele lui, doamne şi domni, n-au dreptul să repete mereu acelaşi cuvânt: „Odihnă, odihnă! Atâta timp cât nu simte că l-au părăsit puterile, nu poate dori odihnă, nu poate! Afară de asta, depinde şi de ce înţeles îi dai cuvântului „odihnă“.

Când eşti în bună dispoziţie, fantezia ta născoceşte de undeva, fără încetare, nişte tipuri pe care mai înainte nici nu le bănuiai, dar pe care cititorul le va cunoaşte curând. Când trebuie să pui ordine în toată învălmăşeala asta, fantezia îţi vâră toate tipurile în nişte combinaţii imposibile, şi când aceeaşi fantezie le sileşte cu uşurinţă pe unele din noile personaje să rostească propriile tale gânduri, de parcă tu însuţi ai fi dispărut undeva sau când, uitând de tine, te întruchipezi într-un oarecare domn Dombey şi vorbeşti cu vocea lui, cu o faţă de îngheaţă totul în jur, cu alte cuvinte când ieşi din pielea ta şi zbori pe aripile fanteziei — după cum e obiceiul să se spună — oare starea asta se mai poate numi odihnă?

Dacă nu-i odihnă, de ce atunci te înviorează?

Cât priveşte odihna — odihna aceea de care vorbeşte şi Mary şi Georgina, şi domnul Forster, şi domnul Wills — se pare că în viaţa lui mai mult s-a odihnit decât a lucrat.

Auzind asemenea concluzii ca răspuns la îndemnul său, domnul Wills şi-a pierdut graiul de mirare.

Odihnă! Pe masă stă un teanc de propuneri de la impresarii americani de a pleca în America, într-un turneu de lectură. I le-a trimis Dolby. Astfel de propuneri primea şi mai înainte, dar acum i le aduce orice negustor care soseşte în Anglia, fără să mai pui la socoteală scrisorile de peste ocean. Iată, de pildă, simpaticul

domn Fields, o veche cunoştinţă din Boston — venise şi la Gad's Hill — scrie că America îl cere pe Charles Dickens numaidecât la rampă. Şi în numele unui oarecare comitet din Boston, îl asigură că nu urmăreşte niciun fel de interese comerciale şi-l invită pe Charles Dickens să vină în America în turneu de lectură. Onorariul oferit te face să cugeţi la invitaţie. Cifra se ridică la zece mii de lire...

De un timp încoace e nervos... Da, câteodată lecturile astea sunt nesuferite. Prietenii şi cei ai casei au dreptate. Mai trebuie să recunoşti că durerea de la picior s-a înteţit iar. Nici nu se mai gândeşte la alt roman; e obosit, şi anul acesta nu va scrie decât povestea de Crăciun.

Dar de lecturi nu se mai poate lipsi. Cititul în public îl pune în cea mai strânsă legătură cu oamenii. Ah! cât sunt de diferiţi aceşti adoratori anonimi ai operei sale — pentru care scrie.

Când, şezând la masa de lucru, termini un capitol nou şi eşti mulţumit că ţi-a reuşit, te laşi pe spătarul fotoliului şl te gândeşti la oamenii aceştia, încerci să ţi-i închipui că vor citi cândva şi undeva, ce-ai scris tu. Încerci să-i vezi; ce necesar e pentru scriitor! Vor ajunge gândurile tale tainice până la ei, nu se vor destrăma oare pe drum, aşa cum se sting stelele călătoare pe cer? La întrebarea asta nici fantezia şi nici imaginaţia nu poate răspunde.

Dar va răspunde publicul din Chester, din Glasgow, din Edimburgh şi din orice sală a oricărui oraş, îmbulzit să-l asculte pe Charles Dickens citind. Şi când auzi răspunsul lor — nu răspuns, ci răcnet — eşti atât de mişcat, încât rămâi stors de puteri. Dar abia te simţi întremat, că vrei să le vezi iar feţele îndreptate spre tine şi să zăreşti batistele fluturând, ca nişte licăriri, ici şi colo, când tu abia îţi stăpâneşti plânsul. Şi tot aşa de mult doreşti să le auzi hohotele de râs, când faţa ta rămâne neclintită. Se pot oare uita aceste clipe de pe scenă? Şi cât n-ar da oricare dintre scriitori pentru ele?

Dar înţelepţii şi dragii lui prieteni nu pot înţelege simţămintele astea. Şi, în sfârşit... Dickens are familie mare, trebuie să se gândească la ai lui, să le dea sprijin, o viaţă fără grija zilei de mâine. Da, da, grăbeşte-te, trebuie să te grăbeşti...

Aşadar, va pleca în America.

Dickens e gata la orice. Cei ai casei, şi Wills, şi Forster, toţi sunt împotriva acestui proiect. Se dă o luptă grea. Dar fără doar

şi poate că va câştiga victoria. În luna august, Dolby, impresarul lui, pleacă în America să stabilească toate condiţiile turneului. Pe dată, Londra şi aflase; cum ai putea ascunde călătoria lui Dolby?

Ce dracu'? Zvonurile despre boala lui se răspândiseră până pe ţărmurile Irlandei. Irlandezii aflaseră şi despre planurile călătoriei în America. Ba, ziarul din Belfast are păreri proprii despre motivele călătoriei. Trebuie numaidecât să-i trimită o dezminţire simpaticuluii Finley, editorul ziarului „Northern Whig".

Şi Dickens dezminte!

„Prin prezenta, subsemnatul aduc la cunoştinţa tuturor că sunt victima unei informaţii apărute în ziar, cu privire la o boală de care aş suferi, boală ce în mod obişnuit se iveşte din şapte în şapte ani (nimerind în Anglia prin India, pe calea uscatului, iar pe calea oceanului, în America, unde se izbeşte de poalele munţilor Stâncoşi şi se întoarnă în Europa, pierzându-se în stepele Rusiei)" şi continuă în stilul acesta, arătând că, de fapt, „sănătatea nu-i este deloc ameninţată", că „nu" e în îngrijirea vreunui medic vestit, că niciodată în viaţă nu se simte mai bine decât acum, şi nici „nu" i se recomandase să plece în Statele Unite pentru „întreruperea activităţii literare" şi că, în fine, „pacientul în chestiune n-avusese în douăzeci de ani nici măcar o durere de cap".

Uf! Reporterii ăştia!

Dolby se întoarce. El vine cu toate socotelileexact făcute şi aduce şi dovezi evidente că americanii nu-şi vor găsi liniştea până n-au să-l vadă pe Charles Dickens la rampă.

Povestea de Crăciun e terminată: are titlul „În impas". E vorba de crima unui speculant viclean; o parte din acţiune se desfăşosră în Elveţia, unde vinovatul îşi află pedeapsa pierind sub o avalanşă de zăpadă. O parte din poveste e lucrată cu Wilkie Collins; ce meşter bun pentru asemenea gen şi ce uşor e să lucrezi cu el! Cititorului îi plac poveştile cu criminali vicleni, care-şi momesc victimele ca să le prindă în capcană. Ce stare sufletească ciudată şi tulburătoare!

Forster ridică iarăşi obiecţii împotriva călătoriei, mereu aceleaşi: e primejdios pentru sănătate! Dar până la urmă consimte, căcice-ar putea face, bietul, decât să consimtă...

Aşa că, după douăzeci şi cinci de ani de la călătoria de pomină, iată-l din nou în drum spre America.

19
CA ACUM UN SFERT DE VEAC

Acum douăzeci şi cinci de ani, Dickens plătise ospitalitatea americanilor cu o cumplită nerecunoştinţă. O luase în batjocură, o ponegrise şi dovedise a nu fi în stare s-o înţeleagă. Aşa scrisese cândva, cu multă înflăcărare, presa americană. El tăcuse. Oare şi naţiunea americană e tot atât de pornită împotriva lui ca şi presa?

Însă naţiunea nu suferea de o sensibilitate exagerată. Sensibilitatea oricărei naţiuni e cât se poate de normală, iar cititorul american îi rămăsese credincios lui Dickens. Editorii îi tipăreau cărţile ca şi mai înainte, fără nicio piedică şi fără să-i achite drepturile de autor, folosindu-se de abuzul lor cu o râvnă lăudabilă. Şi tot ca pe vremuri — înainte de conflict — cititorul american înghiţea cu duiumul ediţiile nenumărate ale tuturor operelor noi. Charles Dickens ajunsese, neîndoielnic, cel mai cunoscut nume din literatura contemporană, mai popular decât oricare altul din literatura americană.

Aşadar, America îl aşteaptă.

În ziua de 19 noiembrie 1867, Dickens păşeşte iar pe pământul „democraţiei“ americane. Aici îl întâmpină primarul, magistraţii şi o mulţime câtă frunză şi iarbă. Vremurile s-au schimbat. Pe acelaşi pământ nu mai sunt sclavi negri. Nici oraşul Boston nu mai e acelaşi; a înflorit în acest sfert de veac ca şi restul ţării; în locul lui e un mare oraş comercial. Chiar şi hotelul care i se păruse atât de încăpător la prima venire, îi apărea acum cu totul modest în comparaţie cu alte hoteluri.

Are cu el pe impresarul Dolby, pe secretar şi un însoţitor permanent specialist în lămpi de gaz — „dresorul” gazului viclean, având în grijă sistemul de iluminare al estradei. Nu-i aşa de simplu să organizezi turneul lui Dickens în America. Va trebui să mai ia vreo doi, trei americani care să-l ajute pe Dolby.

Fiind foarte obosit de drum, refuză categoric invitaţiile în localurile publice, primindu-i numai pe cei câţiva prieteni. Îl aşteaptă o muncă grea: optzeci de lecturi! Trebuie să-şi cruţe forţele.

Marile ziare ale ţării şi-au şi trimis reporterii. America va avea o dare de seamă amănunţită asupra primei lecturi făcută de Charles Dickens la Boston. Vitrinele tuturor librăriilor erau în-

chinate faimosului oaspete. Desigur că nu era familie în oraş care să nu fi pomenit zilnic numele lui Charles Dickens. Biletele de la cele dintâi patru lecturi fuseseră demult cumpărate de cei din Boston, fiind vândute în câteva ceasuri. Întregul oraş aşteaptă ziua fixată pentru prima lectură a lui Dickens în America. În sfârşit, soseşte şi data de 2 decembrie.

Teatrul Tremont Temple; pe scenă o estradă. În fund, un ecran de pânză cafenie; la mijlocul estradei, o masă; în partea din dreapta a mesei, cum priveşti din sală, e fixat un pupitru. Se află şi o carafă de apă, cu paharul alături. În faţă, la rampă, de amândouă părţile, stelaje înalte. Între stelaje e întinsă o sârmă pe care e fixat un proiector cu lampă de gaz; deasupra şi dedesubt, alte reflectoare, aruncând o lumină puternică şi egală pe ecranul cafeniu deschis.

Cu umărul drept puţin înainte, Dickens apare repede dintre culise. Merge ţanţoş, fără să se încovoaie. Nu mai are buclele de altădată, doar o rămăşiţă de zulufi pe tâmple, înspre spate, de o parte şi de alta a frunţii înalte, părând prea vastă în începutul de chelie al părului rărit, pieptănat cu cărare. Mustaţa-i încărunţită, ce-i acoperă gura, cade în jos, în barba din nou pătrată. E în frac cu mănuşi, pe care le aruncă pe masă, lângă pupitru; rămâne pe loc, în lumina orbitoare a reflectorului.

Se văd limpede toate creţurile feţei supte şi obosite. Multe, multe brazde adânci şi nenumărate încreţituri. Stă, aşteptând până se potolesc aplauzele apoi, înălţând mâna în care nu mai ţine ca până acum bagheta de dirijor — o lasă pe pupitru, încruntând uşor din sprâncene. Fără a pleca privirile, deschide cu mâna stângă o cărţulie. Cu ochii la public, începe. Şi peste sală s-a lăsat, deodată, liniştea.

Citeşte „Cântec de Crăciun".

Şi deodată, americanii nu-l mai au în faţă pe Dickens, ci o trupă întreagă de actori. Uite, acum, de pe scenă se înalţă o voce spartă, neplăcută, un glas răguşit de bătrân, mai mult un fel de hârâit. Uite-l şi pe stăpânul glasului, un bătrân cu buza de jos lăsată a dispreţ; are nas ascuţit, obrazul uscat coarnă; stă în loc, legănându-se înainte şi înapoi, la dreapta şi la stânga, săltând uşor de parcă ar fi pe resort; ai zice că avarul Scrooge umblă prin biroul său întunecat, îngheţând toate din jurul său pe scenă şi în sală. Dickens citeşte. Şi dintr-odată, în faţa celor din Boston, răsare o figură jalnică, nespus de jalnică, se înalţă

deasupra pupitrului; e un omuleţ cu chip speriat, cu doi ochi blajini; şi-a sprijinit coatele pe pupitru, cu faţa cufundată în palme; şi are un glăscior atât de slab, atât de umil, şi de blând — e vocea lui Bob Cratchit, un mic funcţionar, tată a patru copii, cu un salariu săptămânal de cincisprezece şilingi.

Dickens citeşte despre suferinţa bietului Bob, care stă la căpătâiul băieţelului mort, al bietului schilod Tiny Tim... Ochii îi sunt umezi, şi umezi sunt ochii mai tuturor celor care ascultă. „Puiul meu, băieţelul meu!“ — rosteşte el cu durere — şi, deodată, în sală se porneşte un plâns nestăpânit, în hohote; e o doamnă din primele rânduri care, nefiind în stare să se stăpânească şi-a lăsat capul pe marginea fotoliului şi plânge, plânge cu sughiţuri. Cei care sunt însărcinaţi cu ordinea, vin în grabă, ajutând-o să se scoale şi să părăsească sala, în vreme ce ea sărmana, se cutremură toată de plâns. Dickens citeşte. Şi ochii spectatorilor sunt iarăşi umezi, dar de data asta sunt lacrimi de duioşie provocate de vestea că băieţelul Tim e încă în viaţă, şi bătrânul avar Scrooge, pocăit, i-a mărit salariul lui Bob, care de bucurie s-a zăpăcit în aşa hal, încât era cât pe-aci să-l pocnească în cap pe patron cu linia cea mare.

Dickens încheie povestea. E de mirare ce palid îi e chipul în lumina reflectoarelor! Sala urlă de entuziasm. O plecăciune, şi Dickens părăseşte repede scena. Pe când se duce, toţi cei de faţă pot băga de seamă că şchioapătă uşor şi parcă, parcă s-ar clătina. Pauză.

Cortina se ridică din nou. Dickens citeşte scena procesului din „Pickwick“. Prin sală trece ca un murmur, pe chipul spectatorilor e zugrăvită mirarea, de parcă li s-ar fi năzărit cine ştie ce. Pe scenă parcă n-ar mai fi Dickens. În locul lui se află un grăsun, peste măsură de umflat în pene. Are o faţă buhăită, plesnind de îngâmfare prostească. Prin ce minune a apărut deodată în ochii spectatorilor un nas cârn şi obtuz? Şi de unde a mai răsărit guşa făcând una cu gâtul? Şi ochii aceştia mici? De unde? E domnul Starley, cel care judecă procesul domnişoarei Bardell, contra lui Pickwick, nu cel care face lectura.

În sală se aud exclamaţii de mirare. Dickens citeşte. Şi Sam Weller a fost poftit să depună mărturie, punându-şi jos, cu grijă, pălăria — nici gând de pălărie, sunt mănuşile lui Dickens — Sam îşi aşează cu graţie coatele pe pupitru; apoi, măsurând cu privirea-i veselă şi binevoitoare întregul teatru Tremont Temple,

de sus şi până jos, începe să răspundă la întrebările îngâmfatului judecător Starley. Urmează interogatoriul. Sam aduce cu multă siguranţă la cunoştinţă că în dimineaţa cu pricina primise în dar o haină nouă, încredinţându-l din toată inima pe judecător că va avea cea mai mare grijă „s-o cruţe“. Dar ia te uită, pe neaşteptate, din rândurile parterului, un spectator s-a ridicat, făcând zgomot cu paşii lui ce părăsesc sala. Dolby îi aţine calea.

— Nu vă simţiţi bine, domnule? îl întreabă el cu multă amabilitate.

Gentlemanul, o namilă de om, răspunde posomorât:

— Ei! mai bine spune-mi cine-i pe scenă?

Dolby rămâne cu gura căscată.

— Păi... Mr. Charles Dickens.

— Nu cumva e un alt Dickens? întreabă şi mai întunecat gentlemanul

— Scuzaţi-mă, domnule, dar nu prea înţeleg...-

— Vreau să spun dacă e acelaşi Dickens care scrie cărţi? spune înciudat bostonezul, enervându-se că Dolby nu pricepe odată.

— Cred şi eu, domnule. E acelaşi!

Dolby arată de parcă ar fi căzut lângă el un reflector greu şi ar fi scăpat ca prin minune neatins.

— Ei, acelaşi! se înfurie deodată gentlemanul. Atunci, îmi dai voie să-ţi spun, domnule, că eu am citit toate cărţile lui Dickens, or, domnul de pe scenă se pricepe la Sam Weller cum mă pricep eu la cizmărie. Sam Weller al meu e cu totul altfel.

N-am aflat dacă şi alţi spectatori din Boston aveau tot aşa un Sam Weller „al lor“, deosebit de cel de pe scenă; dar, când Dickens rosti cel din urmă cuvânt, răsunară ovaţii asurzitoare.

În primele rânduri se află „părinţii oraşului”, scriitori, pictori şi actori. Cei mai mulţi dintre ei sunt veniţi din New York. Sar de pe locuri, exprimându-şi entuziasmul tot aşa de furtunos ca şi publicul care umple balcoanele şi galeria teatrului Tremont Temple.

Domnul Fields, vechea cunoştinţă din Boston a lui Dickens intră, întovărăşit de soţia sa, în camera artiştilor, îndată ce s-a lăsat cortina, acoperind ecranul şi estrada.

Dickens stă lungit pe divan. Chipu-i, cu câteva clipe mai înainte alb ca hârtia, e acum de un roşu pământiu. Şi mâinile îi

sunt deosebit de întunecate la culoare, de parcă tot sângele s-ar fi îngrămădit în ele. Fields îl îmbrăţişează: Dickens se scoală cu greu, ca să-i salute pe ceilalţi cunoscuţi care intră. Înaintea lui se află căruntul Longfellow.

— Nu, nu sunt mulţumit de cum am citit „Cântecul“, spune Dickens tuturor celor care îşi exprimă admiraţia. O să încerc să mă revanşez cu altă ocazie.

Mai citeşte încă de trei ori în faţa celor din Boston. Apoi pleacă spre New York, de unde sosesc ştiri îngrijorătoare.

Dolby e disperat. Nu-i puţin lucru să organizezi turneul lui Dickens în America. Speculanţii americani reprezintă o forţă atât de grozavă, încât încerci zadarnic să lupţi cu ei. E frig. Totuşi, mulţimea se înghesuie de la două noaptea la casa de bilete. Printre cei care aşteaptă, se află mulţi indivizi care nu prea se sinchisesc de Charles Dickens. Sunt cete de misiţi care procură speculanţilor câte şase bilete la cele patru lecturi ale lui Dickens. Spre dimineaţă, mulţimea, numărând până la cinci mii de oameni, se orânduieşte în coadă, scurgându-se în doua şiruri subţiri, pe o lungime de o milă. Restaurantele din apropiere lucrează de zor; toţi cei nerăbdători să-l audă pe Dickens se aprovizionează de acolo cu gustări reci.

Dolby are o înfăţişare rătăcită; cererile şi rugăminţile pentru bilete curg întruna. Dar dacă speculanţii au pus mâna pe cea mai mare parte din bilete, ce să facă el? Să-i vâre pe toţi admiratorii lui Dickens claie peste grămadă în teatru? E nevoit, săracul, să citească în cele mai mari ziare din New York, asemenea referinţe despre el, încât abia-şi poate stăpâni firea. Mai întâi, e „greu de cap“. În privinţa asta toate ziarele americane sunt de acord. Apoi, ar fi bine dacă s-ar întoarce în bezna din care a răsărit.

Dar în ciuda părerilor despre Dolby, preţurile biletelor sunt grozav de ridicate, din pricina speculanţilor dibaci, iar casele de bilete şi-au retras anunţurile demult.

New Yorkul primeşte „Cântecul” şi „Pickwick” cu şi mai mari ovaţii decât Bostonul. A doua lectură, „Furtuna” din „Copperfield” şi scena cu studentul în medicină, Bob Sawyer din „Pickwick“, stârneşte un entuziasm cum nu-i fusese dat să vadă nici în Scoţia.

Începe un răstimp de muncă grea. Iată-l iar pe pământul sfânt al democraţiei americane, cu alte scopuri decât acum un

sfert de veac. De data asta n-a venit să studieze America, nici n-are de gând să scrie alte „Însemnări din America“. În juru-i vede un oraş crescut cu sute de clădiri noi, cu alţi oameni iviţi pe arena politică; ţara nu-și vindecase încă rănile după un război intern de cinci ani şi vădeşte destule prefaceri. Dar pentru studierea ei nu este vreme. Poate cel mult memora unele fapte din viaţa tinerei capitale, pe care n-aveai cum să le întâlneşti mai înainte. Aşa, de pildă, incendiile zilnice din oraşe, sau primejdiile ce te pândesc pe calea ferată. N-are vreme să se ducă măcar la spectacole, dar nu-i nicio pagubă, deoarece americanii umplu zilnic teatrele la care se dă aceeaşi piesă, exagerat de naivă, vreme de cincisprezece luni în şir.

Citeşte din nou la New York, citeşte şi în Brooklyn — un orăşel de la marginea New York-ului — unde speculanţii americani arată cu prisosinţă ce le poate pielea. Agenţii lor se înfiinţează la casa de bilete încă de cu seară, înarmaţi cu saltele cu care acoperă toată strada. În anul acesta e o iarnă aspră, cu viscol. Se pare că se va lăsa ger la noapte, şi pe străduţa îngustă izbucneşte un foc; acesta ameninţă să se transforme într-un splendid incendiu. Poliţia, speriată, încearcă să stingă focul; se încinge o bătălie, ulicioara viermuieşte de cei cu saltele, care se iau la întrecere cine să ocupe om loc mai aproape de intrarea jinduită. Bătălia se înteţeşte; casa unde trebuie să se înfiinţeze a doua zi dimineaţă Dolby cu biletele, e primejduită. Noroc de barele de fier, fixate solid la intrare.

Dickens pleacă de la New York la Boston, şi apoi se întoarce iar la New York. Se simte prost, a răcit zdravăn şi frigurile care-l scutură îl părăsesc numai în timpul celor două ore cât citeşte.

Suferă de insomnie şi de dureri de cap. Combate răceala, insomnia şi durerea de cap cu toate mijloacele pasibile, dar zadarnic. Atunci hotărăşte că de vină e faptul că mănâncă prea mult. În realitate, nu fusese niciodată un mâncăcios, acum însă se supune unui regim de foame. La gustarea de dimineaţă nu-şi îngăduie nici măcar pâine cu unt — o ceaşcă de ceai şi un ou e prea de-ajuns. La prânz un pahar de vin şi o masă cât se poate de frugală. Dar între mese, în zilele când are lectură, recurge la tot felul de mijloace pentru a-şi întări puterile în scădere; cafea concentrată, o ţigară tare, un pahar de brandy. Din păcate, nici aceste mijloace n-au efect de lungă durată. Înainte de a ieşi pe

scenă, bea un pahar de şampanie. Iar după lectură, rămâne un ceas întreg întins, fără vlagă.

Dar trebuie să plece mai departe.

Nu-i lucru uşor. Pe tot întinsul ţării viscoleşte, iar „catarul” lui — pe care americanii îl numesc cu mândrie „naţional“ — nu vrea, cu niciun chip, să-l mai slăbească. Şi nici puterile nu-i revin. E nevoit să se mărginească la oraşele mai apropiate de New York. Păcat! Vestul mijlociu n-o să-l audă! Cascada Niagara, însă, trebuie s-o mai vadă odată. E lucru hotărât.

— Cum? Vestul mijlociu să nu-l audă? Cu neputinţă, domnule! Toţii cei din Chicago vor suferi un şoc, spune cu groază un gentleman din Philadelphia.

Se vede silit să răspundă că aşa cum e el, om rău, preferă ca cei din Chicago să sufere un şoc, nu el.

Citind ziarele din Philadelphia şi Baltimore, încearcă să-şi dea seama ce impresie a făcut apariţia lui acum, după un sfert de veac.

Lucru destul de greu. Ziarele Se bat cap în cap, descriindu-l cum arată. Ba seamănă cu un onorabil gentleman american, ba cu împăratul Franţei, ba se înflăcărează în timpul lecturii, ba e din cale afară de liniştit, iar ochii lui sunt când albaştri deschis, când roşii, cenuşii, albi, verzi, castanii, violeţi...

Dar atât ziarele, cât şi ascultătorii din provincie sunt cu totul de acord în ceea ce priveşte lectura lui Charles Dickens. Când isprăveşte de citit la Baltimore, localnicii refuză să croadă că nu-l vor mai vedea măcar odată în slăvitul lor oraş. La Washington, familia preşedintelui Andrew Johnson nu scapă nicio lectură, şi în ziua de 7 februarie, preşedintele îl roagă să-l onoreze cu o vizită. Preşedintele îi face lui Dickens o impresie bună; dar alţi înalţi demnitari ai statului i se fixează mai trainic în memorie.

Dickens, intrând în vorbă cu Stanton, ministrul de război, s-a simţit nespus de stânjenit. Ce-i drept, domnul acesta se laudă cu o minunată memorie. O asemenea însuşire nu e un temei să te simţi stingherit; dar cum să nu te simţi încurcat, când domnul Stanton cunoaşte absolut toate operele lui Charles Dickens mai binet decât autorul?

Da, aşa este. Domnul Stanton e cel care comanda, în timpul războiului civil, armatele de apărare ale Washingtonului împotriva generalului Lee. Tot timpul cât a durat războiul, prinsese obiceiul să citească, de cum se lăsa seara, din operele lui Mr.

Dickens, şi e gata să răspundă cu precizie la orice întrebare, oricât de încurcată, în legătură cu evenimentele şi personajele făurite de geniul domnului Dickens.

Ministrul de război, Mr. Stanton, nu numai că a răspuns la toate întrebările puse, dar a citat fără greş orice bucată începută de autor. Iar când şi el, la rândul lui, trecu la ofensivă, Dickens se văzu nevoit să capituleze numaidecât.

Şi iarăşi New York-ul, din care trebuie să plece în orăşele ca Newhaven şi Providence, unde e programat cu lecturile pentru mijlocul lui februarie; biletele sunt şi acolo toate vândute. Dar, din păcate, e foarte greu să organizezi turneul lui Charles Dickens in America!

Din Newhaven şi Providence vin ştiri alarmante. Da, toate biletele de la lecturi sunt vândute, dar se pare c-au nimerit în mâinile speculanţilor. Şi onoraţii cavaleri ai speculei îi supun pe bieţii locuitori ai acestor oraşe la astfel de biruri, încât s-au iscat un soi de revolte populare. Intervin ambii primari, se convoacă adunări cetăţeneşti, mulţimea e foarte revoltată...

Dă fuga până la Providence, ţine o cuvântare, demonstrând nevinovăţia angajaţior săi, în frunte cu Dolby, potolind furia dezlănţuită. La Newhaven e şi mai rău. Când el îi porunceşte lui Dolby să dea înapoi toţi banii primiţi, indignarea ajunge la culme. Dar el e de neînduplecat! Reprezentanţii oraşului se văd siliţi să ia asupra lor controlul vânzării biletelor; în orice caz, nu va citi în aceste două oraşe până pe la sfârşitul lunii martie. Cetăţenii să le aducă mulţumiri pentru asta cavalerilor americani ai speculei, amatori de câştiguri uşoare!

Toţi locuitorii New York-ului, ca şi ai altor oraşe centrale, sunt în fierbere. Dar nu din pricina speculării biletelor la lecturile lui Dickens. Preşedintele Andrew Johnson nu se prea împăcase nici înainte cu Congresul, şi iată că acum membrii acestui Congres găsesc că el, concediindu-l pe ministrul de război, Stanton, şi numind în locul lui întâi pe Grant şi apoi pe Thomas, a încălcat Constituţia. Aşa că democraţii au introdus un *bill* pentru a deferi justiţiei acest abuz de putere.

Dickens se află la New York şi vede desfăşurându-se lupta democraţilor, în majoritate sudişti, împotriva lui Johnson. Deşi încercarea de a face să treacă legea nu reuşeşte, vrajba politică a celor din New York n-avea să se potolească încă multă vreme.

Viscolele din întreaga ţară nu-şi mai află nici ele odihnă, stârnind adevărate furtuni de zăpadă. Dickens trebuie, totuşi, să pornească la drum, începându-şi turneul prin nord-vestul ţării. O ia mai întâi, spre Buffalo şi Niagara. Drumurile sunt înzăpezite, trenurile sosesc şi pleacă fără nicio socoteală. La Syracuza, viscolul nu-i împedioă totuşi pe locuitori să ia cu asalt teatrul local unde urma să citească Charles Dickens. La Rochester îl aşteaptă o surpriză. Aici, nu departe de Niagara, sloiuri uriaşe de gheaţă s-au îngrămădit la cascadele râului pe care e aşezat orăşelul. Dezgheţul lui martie, care a topit zăpezile din susul râului, ameninţă să înece oraşul până mai sus de acoperişuri. Nimeni nu poate închide ochii. Oraşul e în alarmă. Momentul nu pare potrivit pentru citit, mai ales că şi teatrul e inundat. Salvarea vine în ultima clipă; se aude un bubuit îndepărtat – gheaţa de la cascade s-a desprins... Şi peste două zile, locuitorii din Rockester, atât de greu încercaţi, îl ascultă pe Charles Dickens.

Şi iată din nou cascada Niagara. Ca şi acum douăzeci şi cinci de ani, Dickens nu-şi mai poate lua ochii de la zidul vertical de apă căzătoare, de la stâncile şl pădurile dimprejur, de la malurile abrupte ale râului, de la valea ce se întinde în jos. De data asta, când îi este dat să contemple pentru a doua oară în viaţă priveliştea neîntrecută a Niagarei, un curcubeu măreţ o taie magnific de-a curmezişul. Într-adevăr, Niagara merită să străbaţi oceanul numai pentru ea...

Oraşele din Massachusetts... înaintea fiecărei lecturi ia un pic de brandy sau şampanie ca să prindă puteri; iese pe scenă bolnav; are iar dureri insuportabile în piciorul stâng, apoi şi în cel drept.

Şi-l mai aşteaptă încă şi lecturile de rămas bun din Boston şi New York. Va rezista oare?

Dolby stă în preajma estradei; nu-l slăbeşte o clipă din ochi. El ştie şi vede ceea ce nu ştie şi nu vede spectatorul.

De şase ori în zece zile, Dolby face de strajă lângă estradă, în timpul lecturilor de rămas bun din Boston, şi de cinci ori în New York. Oare va izbuti omul acesta bolnav, în vârstă, să-şi ducă lectura până la capăt?

Dickens rezistă până la sfârşitul turneului. Nu i-a fost dat până acum In viață să audă ovaţii ca acelea care întovărăşesc despărţirea lui de New York, la 20 aprilie.

Încearcă să părăsească estrada. Dar două mii cinci sute de oameni nu-l lasă; trebuie să-şi ia numaidecât rămas bun.

Face un pas înainte, mulţumind americanilor pentru primire, spunând că va rămâne de-a pururi cu amintirea asta.

Apoi rosteşte pe neaşteptate: „Domnul să vă aibe în paza lui! Binecuvântată fie ţara pe care o părăsesc!“.

Peste câteva zile îl aşteaptă vreme de un ceas personalităţile marcante ale oraşului New York la banchetul dat în cinstea lui.

În sfârşit, iată-l. Apare. Abia se mişcă. La un picior are erizipel. E sleit de puteri. Totuşi, cu chipul schimonosit de durere, vorbeşte, vorbeşte despre schimbările petrecute în America în timpul acestui sfert de veac. Şi le făgăduieşte americanilor o ediţie nouă din „Însemnări din America" şi „Martin Chuzzlewit“, cu adnotări despre transformările petrecute aici, peste ocean, vreme de un sfert de veac.

E tratatul de pace al lui Dickens cu America.

20
SFÂRŞITUL

Şi aşa, după o călătorie de o jumătate de an prin America, iată-l pe Dickens din nou acasă la Gad’s Hill. E luna mai... Păsărelele cântă iar la fereastra căsuţei elveţiene. Georgina şi Mary stau pe lângă el, privind cu îngrijorare chipul lui slăbit, prevenindu-i orice dorinţă. Uite-l şi pe bătrânul Forster, prieten credincios, pe care-l îmbrăţişase cu atâta plăcere la întoarcere, pe când el ofta, oarecum înduioşat. Şi uite-l şi pe Charley, băiatul cel mai mare, care locuieşte cu maică-sa şi vine atât de des să-l vadă, aici, la Gad’s Hill; şi apoi mezinul, Edward Bulwer, care se pregăteşte să plece la fratele său din Australia; toţi sunt foarte atenţi cu el, întorcându-i dragostea şi grija lui de până acum. Şi mai este şi Wills, care luptă curajos, ducând în spate toate sarcinile
redacţiei, colaborator devotat, ajutor de toată nădejdea.

Tihna se pare că i-a dat puteri noi, şi umflătura de la piciorul bolnav parcă a mai scăzut. Dar aşa sunt doctorii, oameni suciţi! Clatină cu îndoială din cap, veşnic nemulţumiţi; ei îşi închipuie că o să rabde să stea aşa, la nesfârşit, fără să facă nimic. Dar lui nici nu-i trece prin minte una ca asta. Trebuie să vadă ce-i cu revista... Şi în primul rând, să publice post-scriptumul pentru America, pe care l-a făgăduit celor de acolo, adaus la cele două cărţi

ale sale aşa de cunoscute peste ocean. Şi mai trebuie să se apuce de a doua serie de articole şi schiţe, urmare la „Uncommercial Traveller“. Pe lângă asta, mai are de gând să tipărească cele două povastiri pe care le ceruseră americanii şi pe care i le plătiseră cu câte o mie de lire, ca şi „Flagrant delict“. Au fost publicate dincolo de ocean şi acum poate, în sfârşit, să le cunoască şi cititorul englez. De una din istorisiri e mulţumit, se vede bine că-i reuşită. „Romanul scris în vacanţă“ place la toată lumea.

Se apucă de lucru. Scrie „Datoria de onoare“, cum numeşte el acel
post-scriptum ce dovedeşte că a făcut oarecum pace cu America. Apoi începe a doua serie din „Uncommercial Traveller“. Şi acum bietul Wills cade bolnav, fiind silit să lase lucrul, toate grijile revistei „Un an încheiat" cad în sarcina lui Dickens. Ca să nu mai spunem că ar trebui să se gândească din vreme la un subiect pentru povestea de Crăciun...

Dar, vai, simte că e greu s-o scoată la capăt. Poate că, într-adevăr, nu s-a întremat destul după călătorie. Nu-i place nicio temă; oricât se chinuie „să inventeze" ceva, nu ajunge la niciun rezultat. Dă zvon printre prieteni că plăteşte o sută de lire pentru o temă reuşită. Wilkîe Collins îşi pune în cumpănă toată fantezia de care dispune, dar nici lui nu-i merge mai în plin. Hotărât, anul acesta cititorul nu va mai primi în dar de la Dickens o poveste de Crăciun. Fapt regretabil, prilejuind unui critic să spună, când „Un an încheiat" va apărea de sărbători fără povestirea lui Dickens, că e un adevărat doliu naţional.

Dar cititorul nu ştie încă de asta. După cum nu ştie nici că în casa lui Dickens se fac tot mai multe goluri. Iată-l şi pe mezin, Edward Bulwer, că se desprinde acum de casa părintească; are abia şaisprezece ani, dar
dacă-i îmboldlit de dorinţa de a cunoaşte ţările de peste mări, poţi să nu-l laşi să plece? În America de Sud, în India, în Australia — are fraţi pretutindeni peste mări. Să plece în Australia, la fratele său, Alfred Tennyson. În Anglia rămân doar băiatul cel mare, Charley şi Henry, care-i student la Cambridge şi are mare înclinare pentru ştiinţe. E greu să te desparţi de mezin, lăsându-l să plece; cu cât se apropie ziua despărţirii, cu atât i se pare că pe niciunul nu l-a iubit mai mult decât pe Edward Bulwer. Şi, întors în modesta-i locuinţă de la redacţia

revistei, după ce şi-a întovărăşit băiatul, privindu-l cum părăseşte pământul Angliei, plânge mult şi cu amar.

Dar aşa e viaţa; unii te părăsesc ca să înceapă o viaţă nouă, în vreme ce alţii o părăsesc pentru totdeauna. Edward nu ajunsese încă în Australia, că moare Frederick, fratele lui Dickens, cel care locuise atâta vreme la el, pe vremea lui „Twist“ şi „Nickleby“, căruia îi purtase de grijă şi de care fusese atât de legat incă din vremurile de odinioară... Şi iată, murise şi Frederick. Din nou ceasuri amare şi grele... îşi aduce aminte cum venise la el, la Genova — se scurseseră de atunci douăzeci şi cinci de ani — şi cum era cât pe-aci să se înece când se scăldase odată în golf; şi alte icoane mai vechi îi răsar în minte — copilăria din Chatham — de pe vremea când Frederick era doar un martor mut de trei anişori la întrecerile în bile dintre elevii doamnei Bawle şi ai domnului Giles.

Dar a venit vremea să se pregătească pentru lecturi. Pentru un nou turneu. Georgina şi Mary îl privesc speriate, când îl aud spunând că s-a odihnit destul după turneul din America. Prin octombrie, întreprinde un turneu mare; da, va pleca prin Scoţia şi Irlanda. Uite, scoţienili i-au trimis, nu demult, o propunere foarte măgulitoare, să primească să fie candidatul Edimburghului în Camera Comunelor. Lucru pentru care le-a mulţumit frumos, dar a refuzat, deoarece rămâne încredinţat că aduce mai mult folos ca scriitor decât ca membru în Parlament. Şi că şi mulţumirea lui e mai mare aşa, decât ar avea-o în asemenea calitate. Cât despre sănătate, se simte destul de bine ca să-şi poată relua lecturile.

Mary, deznădăjduită, nu mai ştie de ce să se agaţe:

— Bine, dragă „pa“, n-ai mărturisit mai deunăzi că te apucă groaza când călătoreşti cu trenul? N-ai spus dumneata singur?

— Şi mie nu mi-ai spus că nu te-ai lăsa dus în goană nici măcar de o pereche de cai aici, pe drum de ţară; ce să mai vorbim de Londra! adaugă cu însufleţire Georgina.

Dickens are iar faţa-i ciudată şi privire-a-i fixă, îngheţată. Dar uite, de parcă vorba i-ar şterge expresia asta, zâmbeşte puţin strâmb:

— Aşa e. Şi trebuie să adaug că mă cam îndoiesc că aş putea pleca undeva călare, aşa că mă văd nevoit să îndur călătoria cu trenul. Dar Dolby e deprins cu accesele mele de frică şi are întotdeauna la îndemână un pahar de brandy. Toate-s

în bună rânduială, dragele mele. Îmi încep lecturile pe la începutul lunii octombrie şi le sfârşesc… prin iulie. Asta-i.

Georgina şi Mary se privesc neputincioase.

Şi iată-l iar pe Dickens dând zor cu pregătirile. S-a hotărât să citească şi un fragment din „Twist“. Stă multă vreme în cumpănă până se hotărăşte să studieze scena în care Sikes o ucide pe Nancy. Nu e oare prea cruntă? Totuşi, grozav ar vrea s-o citească! O scurtează, o mai preface, cum a făcut şi cu altele. Un lucru e rău: după ce isprăveşte de citit fragmentul, nu numai că nu se mai poate mişca, dar nu e în stare nici să mai vorbească.

Totuşi, o va citi. Ce păcat că marele Macready are auzul atât de slab! N-are a face, va trece şi pe la el prin Cheltenham.. A sosit vremea plecării.

Dolby şi tot restul personalului îl însoţesc, ca întotdeauna.. Iarăşi din oraş în oraş, mereu cu acelaşi succes.

Şi hop, nici n-au început bine lecturile, şi iarăşi răsplata.

Nopţi fără somn, dureri în mână şi în picior, şi o stare de mare slăbiciune după citit. Acum, în ziua spectacolului, e silit să stea culcat de dimineaţă şi până iese din hotel, ca să se ducă la teatru. Numai aşa îşi poate cruţa puterile, ca să poată citi.

Totuşi, îşi urmează cu îndărătnicie drumul din oraș în oraş.

Se părea că luase hotărârea să se sinucidă, cu îndărătnicia asta atât de nebunească.

De Crăciun se întoarce la Londra. Un scurt repaus şi, în cele dintâi zile ale lunii ianuarie 1869, citeşte scena omorului din „Twist“.

Când isprăveşte, sala rămâne mută. Întorcându-se cu greutate, încet, trăgându-şi piciorul, Dickens se îndreaptă spre ieşire. Abia atunci îşi vine şi sala în fire, înţelegând că pe scenă nu-i niciun leş al bietei Nancy şi că cel care se îndepărtează nu-i Sikes, ci Dickens. Un oftat greu — cum oftează cel trezit dintr-un vis rău — şi, abia acum încep ovaţiile!

Dar Dickens s-a şi întins pe divan, cuprins de o slăbiciune atât de mare, încât nu mai poate rosti o vorbă.

Citeşte, totuşi, şi în Cheltenham, anume pentru Macready.

Bietul Macready îşi forţează, chinuit, auzul; faţa i s-a schimonosit de efort şi de emoţie. Şi multă vreme după aceea, în camera artiştilor, unde s-a lăsat într-un fotoliu lângă divanul pe care e întins Dickens, nu poate scoate o vorbă. În sfârşit, mâna-i

mare şi albă — mâna-i bătrână, cu vene umflate — se aşează cu gingăşie pe mâna straniu de întunecată a lui Dickens.

— Scena asta a omorului e mai tare decât cea din Macbeth, Dickens... spune el.

Şi Dickens, cu suita lui, pleacă mai departe. E mişcător câtă grijă are Dolby de el.

Dar Dolby, tot mai îngrijorat, îi spionează chipul în timpul lecturii; nu spune nimic, dar se vede că în minte i-a încolţit un gând. Şi într-o bună zi, spune ce are pe inimă. Sunt la hotelul Clifton, iau masa. Dând pe gât un pahar mare de cheery-brandy şî ştergându-şi mustăţile, impresarul spune deodată:

— Protestez contra lecturii din „Twist". E o nebunie. Te omori, maestre.

Dickens sare ca ars. Ce-i cu el? Nervii, se vede, care nu-l mai ascultă. Când a trântit odată furculiţa, pac, farfuria a şi crăpat.

— S-o ia dracul de prudenţă! strigă el. Asta o să te piardă, Dolby!

Lui Dolby i-a pierit graiul de uimire. Şi iată-l pe Dickens că i se aruncă de gât, plângând.

— Iartă-mă, Dolby, iartă-mă, dragul meu!

Şi a doua zi, pe când citeşte iar scena omorului, în sală se aud mereu exclamaţii îndurerate. Nu, e din cale afară de groaznic; scena e atât de înfiorătoare că abia o poţi îndura. Iată o doamnă şi încă una, sculându-se din rândurile parterului şi părăsind sala cu paşi şovăelnici, la braţul cavalerului ei.

Izbuteşte acum să citească scena omorului în aşa chip, încât de fiecare dată câteva spectatoare părăsesc sala. Pe la mijlocul lunii februarie, trebuia să citească la Londra. Dar nu se simte în stare să apară pe scenă; durerea din picior, durerea tainică din piciorul bolnav de erizipel îl sileşte să întrerupă lecturile.

Dar nu pentru multă vreme! Iată-l din nou la drum, spre Liverpool, Birmingham şi Scoţia.

Ce plăcut e când pe străzile din Liverpool necunoscuţi în bluze şi cu şepci de lucrător îl opresc ca să-i spună cât de bine îi cunosc cărţile şi să-l roage să le dea voie să-i strângă mâna!

Dar ce curios luoru! Să atingi ceva cu mâna stângă, nu cu dreapta, şi să nu simţi absolut nimic! Uite, de pildă, la banchetul acesta organizat de oraşul Liverpool în cinstea lui, ţine în mâna stângă paharul şi n-ar putea spune dacă are sub degete sticlă ori altceva. Medicilor nu-i nevoie să le spui asemenea ciudăţenii,

căci îşi închipuie numaidecât cine ştie ce, prescriind pe dată odihnă. Ori, asta ar însemna să întrerupă lecturile tocmai acum, în aprilie...

Totuşi, în Chester se vede silit să se adreseze unui medic; începe să nu-şi mai simtă nici piciorul, nu numai braţul stâng. Braţul e ca şi mort, iar piciorul a început a nu mai călca sigur.

Medicul intervine cu toată autoritatea. Dickens se întoarce imediat acasă. Acasă e chemat Thomas Watson, o somitate medicală. Nu mai e nicio îndoială, lecturile îl ameninţă pe Charles Dickens cu paralizia părţii stângi a trupului şi chiar cu apoplexia.

Aşadar, n-are încotro, trebuie se se odihnească. În juru-i, ai lui, cei de aproape, locurile copilăriei pe care le ştie cu ochii închişi... Şi soarta în anul acesta e mai puţin crudă decât anul trecut. Îi dăruieşte multe ceasuri fericite, deşi ciudatele senzaţii din braţ şi din picior încă n-au încetat.

Ceasuri bune... care te fac să lăcrimezi, căci şi de bucurie se poate lăcrima. Ba chiar şi de mândrie, pentru băiatul lui, pe care se pare că-l iubeşte mai mult decât pe alţii. Dar asta e greu de spus — pe cine iubeşte mai mult. Dar cum să nu te mândreşti cu Henry Fielding, student in matematici la Cambridge? Are abia douăzeci de ani şi a şi luat un premiu la matematici şi o bursă pe tot timpul şederii la Colegiul Sfintei Treimi.

Vestea i-o aduce chiar Fielding. Dickens îl ia de la gară, şi în drum spre Gad’s Hill, băiatul îi vorbeşte de premiile lui. Tatăl nu spune nimic, merge înainte. Fiul e cam nedumerit de atâta indiferenţă.

Dar iată că tatăl se opreşte, întorcându-se deodată cu faţa la el. Ce-i asta? Are ochii plini de lacrimi, de lacrimi de bucurie. Şi, apucându-i mâna într-ale lui, o strânge, şoptindu-i: „Dumnezeu să te binecuvânteze!“.

După cât se pare, tot medicii au dreptate; tihna îi dă puteri noi. Pe la sfârşitul lunii septembrie îi este chiar îngăduit să plece la Birmingham. Institutul de mecanică din Birmingham n-a uitat de ajutorul oferit de Charles Dickens pe vremuri, când a citit şi a dat un spectacol de amatori. Acum trebuie să ia cuvântul la solemnitatea cu care se deschide, după tradiţie, anul şcolar.

Şi Dickens vorbeşte. Vorbeşte despre secolul al nouăsprezecelea, dacă se poate numi secolul materialismului, analizând principalele aspecte ale acestei trăsături caracteristice şi

îndemnând tineretul să-şi aleagă drept deviză două cuvinte pline de miez și anume: Curaj şi Stăruinţă. Şi-i mai îndeamnă pe tineri să renunţe la îngâmfarea de a şti totul şi de a activa în toate domeniile ştiinţei şi artei, căutând mai bine să se perfecţioneze, devenind buni meşteşugari în branşa lor. În ceea ce-l priveşte, are credinţa neclintită în acest adevăr, atrăgând în chip deosebit atenţia tineretului asupra celei mai de seamă calităţi a firii omeneşti, care-i va ajuta să ajungă buni meşteşugari.

— Singura virtute omenească temeinică, ce nu te înşală ci, dimpotrivă, te răsplăteşte, şi pe care ţi-o poţi însuşi în vreme ce cauţi să te desăvârşeşti în meşteşugul tău, e răbdarea. Declar cu toată sinceritatea că în ce mă priveşte n-aş fi ajuns unde sunt, cu toată „ingeniozitatea“ şi fantezia mea, dacă nu m-aş fi înarmat cu răbdarea, răbdarea de fiecare clipă, simplă, modestă, dar stăruitoare. După cum nu-ţi poţi însuşi putinţa de a apărea şi dispărea ca fantomaticul cap în coif din Macbeth, tot aşa nu-ţi poţi însuşi nici genialitatea, agerimea înţelegerii şi înlănţuirea sclipitoare a gândirii. Dar dacă vei munci cu stăruinţă o vreme, vei ajunge sigur să stăpâneşti răbdarea. După cum un plugar nevoiaş poate cultiva unele plante în pământul lui, cât de sărac, tot aşa şi fiecare dintre dumneavoastră va putea cultiva răbdarea, care va da la vremea ei flori şi roade…

Tinerii care umpluseră sala de festivităţi a Institutului îl ascultau pe Charles Dickens fără a clipi. Numai feţe tinere îndreptate spre el, oglindind încântare, admiraţie, veneraţie… Tot tineretul acela, care se afla în pragul vieţii, era gata să asculte o viaţă întreagă de poveţele lui Charles Dickens.

Şi deodată, ochii trudnici şi febrili se încreţesc mărunt a râs, sclipind jucăuş:

— Printre altele, vă pot încredinţa, spune el încheind, că dacă am făcut elogiul răbdării, asta am făcut-o în mod cu totul dezinteresat, fără să mă gândesc nicio clipă la răbdarea cu care m-aţi ascultat!

Da, are impresia că sănătatea i se restabileşte. Poate c-ar fi momentul să-şi încerce puterile în vreun roman cu un subiect abracadabrant, un roman care i-ar dovedi lui însuşi că daru-i de „inventivitate”, de „născocire“, acel meşteşug de a-l face pe cititor să joace cum îi cânţi — cum se mai spune — nu l-a părăsit încă de tot. Dar dacă, la fel ca acum un an, când fusese nevoit

să renunţe la povestea de Crăciun, se va dovedi că nu mai este în stare „să inventeze” şi să înjghebe un subiect? Oare forţa de care dispune, nu cumva îi ajunge abia pentru articolele şi schiţele din „Un an încheiat”?

Lucrează stăruitor, cu răbdare, aşa cum îi povăţuise pe tinerii din Birmingham. Înnoadă intriga romanului, imaginând un tânăr, Edwin Drood, care intră în raporturi ciudate cu tutorele şi unchiul său Jasper, îndrăgostit nebuneşte de logodnica nepotului său. Introducând mereu personaje noi, caută să înnoade iţele cât mai tare. S-ar părea că şi-a pus în minte să se ia la întrecere cu tânărul Wilkie Collins, autor ingenios de romane cât mai încurcate, pline de tot felul de taine şi aventuri. Ei, şi ce-i? Rămâne să hotărască cititorul, când romanul va fi gata, dacă Charles Dickens a reuşit la întrecere.

Acum se simte înzdrăvenit după boală. Nici vorbă că-şi poate duce la capăt lecturile care-au rămas neterminate. L-au forţat să le întrerupă. Acum, odată cu noul an 1870, va anunţa lecturile de rămas bun, după care lecturi va renunţa pentru totdeauna la apariţia pe scenă. E lucru hotărât. Prima lectură de adio va avea loc la 11 ianuarie. Vor fi, în total, douăsprezece lecturi, şi asta e lucru hotărât.

Mr. Beard, medicul său curant, cel care îl silise anul trecut să întrerupă lecturile, aflând de hotărâre, dă nedumerit din mâini. Face şi el ca John Forster, care de data asta, aflând de lecturi, nu mai are gestul lui obişnuit ci, uitându-se pierdut în depărtări, oftează din adânc. Cât despre Mr. Beard, îl cheamă la el pe Mr. Charles Dickens junior, pe care îl ştie de când era abia un adolescent, şi de aceea îi şi spune pe nume.

— Charley — spune domnul Beard, ciupindu-şi posomorât barbişonul — am dat dispoziţie să se pună lângă estradă două scaune pentru noi doi. Trebuie să fii de strajă la lecturi în toate serile, şi cum vei auzi că tatăl dumitale începe să se încurce, să te şi repezi la el, să-l prinzi în braţe, ca să nu cadă. Eu voi fi alături. Să-l ducem împreună de pe estradă... Ca să... ca să nu-şi dea sufletul sub ochii lor...

Astfel, Charles Dickens citeşte la St. James Hall, la Londra. Şi alături, pe scăunele, se află fiul lui cel mare şi doctorul Beard. Stau ciulind urechile la fiecare vorbă a lui. Gata pentru orice...

Şi cum vine pauza, doctorul dă fuga în camera artiştilor. Vreme de zece minute, Dickens nu poate rosti niciun cuvânt.

Zace fără grai, pe divan. Când zbârnâie soneria şi trebuie să iasă din nou la rampă, i se dă un pahar mare de brandy. Îl bea, şi, ridicându-se cu greu de pe divan, iese pe estradă.

Totuşi, duce până la capăt cele douăsprezece lecturi. Şi în fiecare seară, după ce sfârşeşte, până la cea din urmă lectură de rămas bun, stă ţanţoş pe scenă, agăţat cu amândouă mâinile de pupitru. Priveşte, fără să clipească, în sală, unde auditorul a răguşit de atâta strigăt. Aşteaptă ca ovaţiile să se mai potolească şl abia atunci pleacă.

Dar nici de data asta, după ultima lectură de adio, nu pleacă definitiv. La 13 martie citeşte pentru ultima oară, isprăvind cu aceleaşi scene cu care îi întâmpinase pe ascultătorii lui: „Cântec de Crăciun“ şi scena judecăţii din „Picwick“.

Când ovaţiile se mai potolesc, ridică mâna, îndemnând auditoriul să facă linişte. Şi spune:

— Doamnelor şi domnilor, de ce aş ascunde că închei capitolul acesta al vieţii mele cu un simţimânt de profundă durere? Ar fi absurd şi nedemn din parte-mi să mă arat ipocrit. Aşa, vreme de cincisprezece ani am avut cinstea să-mi expun în fața domniilor voastre, în sala asta şi în alte părţi, toate gândurile şi tot sufletul, urmărind cu atenţie chipul în care erau întâmpinate; şi am încercat una din acele bucurii de artist de care cred că puțini au avut parte. Iată, a venit vremea să mă desprind pentru totdeauna de strălucirea acestor lumini şi închinându-mă, plin de recunoştinţă, în faţa domniilor voastre, să vă spun cu toată duioşia: rămas bun!

Şi pe obrazu-i schimonosit de durere — vânăt de sângele care i se suise la creier — începură să-i curgă lacrimi.

Nu trec nici două, trei săptămâni şi cititorul englez poate citi prima fasciculă din „Taina lui Edwin Drood“.

Taină pe care n-o va descoperi niciodată. Prin mai apare a doua fasciculă, urmând ca pe la 1 iulie să iasă şi a treia; din paginile manuscrisului de pe birou, cititorul ar putea afla că Edwin Drood a dispărut in chip tainic, şi că ceasornicul lui a fost găsit în râu...

La 22 mai, Dickens se întâlneşte cu Forster.

Aflase chiar în ziua aceea de moartea lui Mark Lemon. Se împlinea un sfert de veac de când cititorul englez îi încredinţase lui Lemon faimoasa revistă umoristică „Punch“, şi nici o singură dată, în decursul acestor ani, nu se întâmplase să fie dezamăgit

de el. Fusese o vreme când hohotele „unchiului Mark“ înveseleau întregul tineret al caselor din Devonshire Terrace şi Tavistock. Pe vremea când şi „pa“ îndrăgea acest hohot, ca şi Kate, Mary, Walter şi Frank. Dar vremurile acelea apuseseră demult. La ce să mai răsfoiască trecutul, să-şi mai aducă aminte de refuzul unchiului Mark de a publica adresa în care Charles Dickens dădea lămuriri cititorului asupra dramei sale familiare. Tristă clipă, care le despărţise căile pentru totdeauna!

Şi iată că acum nici „unchiul Mark“ nu mai este...

Dickens stă la masă cu prietenul lui, în locuinţa din Londra. Şi clătinând gânditor, din cap, spune cu o voce scăzută:

— Puţini au mai rămas din cei cu care jucam odată în piesa bătrânului Ben. Îţi mai aduci aminte de vremurile acelea? Să-ţi spun la ce mă gândeam astăzi, dragul meu. Mă gândeam că niciunul n-a apucat şaizeci de ani. Niciunul. Iar unii, nici cincizeci.

— Să nu mai vorbim de asta, îi curmă vorba Forster, îndreptându-şi privirile pe mâna ca de ceară a lui Dickens, care odihnea pe un şerveţel alb ca zăpada.

— Bine, fie... Dar de gândit tot o să ne gândim, spune Dickens fără a-şi ridica privirile.

Mâna-i ca de ceară parc-ar fi moartă; Forster schimbă vorba.

— N-am văzut până acum la dumneata basorelieful ăsta — spune el, arătând obiectul de argint aşezat în mijlocul mesei — e admirabil lucrat; şi ce figuri minunate!

Dickens ridică pleoapele grele.

— Ah, basorelieful!... Încă nu l-ai văzut? Nu ţi-am spus nimic de darul primit?

— Nu.

— Ei, atunci trebuie să-ţi arăt şi paneraşul.

Sculându-se încet, se duce şchiopătând uşor să ia de pe servantă un coşuleţ lucrat în argint, pe care sunt gravate cuvintele „Lui Charles Dickens, de la cel care a găsit întotdeauna sprijin şi încurajare în opera lui şi care s-a gândit înainte de orice la autor, când s-a văzut ieşit din nevoie‟.

— Şi coşuleţul, şi basorelieful mi-au venit din Liverpool, de la un necunoscut — spune încet Dickens — suflet bun şi duios, îmi spunea în scrisoare că de la mine a învăţat, pe când se afla în pragul carierei lui, să fie bun şi milos cu oamenii... Şi acum, când a reuşit în viaţă, mă roagă să-l iert de îndrăzneală şi să

primesc de la el cinci sute de lire... Da, cinci sute de lire. Bineînţeles că i-am trimis banii înapoi, cu mulţumiri, scriindu-i că aş primi bucuros o amintire oarecare. Şi uite ce a trimis.

— Pe basorelief văd figurile anotimpurilor, spune Forster, dar chipul iernii lipseşte.

— Da, chipul iernii lipseşte, repetă Dickens dus pe gânduri. Omul, în simplitatea lui, îmi lămurea că nu vrea să-mi trimită iarna. Că numele meu e legat în amintirea lui numai de zile frumoase şi senine, aşa spune...

Tac amândoi...

— Dar ştii, John, rosteşte iar, încet, Dickens, de câte ori mă uit la basorelief, nu mă gândesc decât la iarnă.

Şi peste o zi, la 2 iunie, Charles Dickens îşi face testamentul, începându-l aşa:

„Eu, Charles Dickens, din Gad's Hill Place, Highgate, ţinutul Kent, declar prezentul testament ca fiind voinţa mea de pe urmă, considerând nule toate testamentele şi dispoziţiile mele de până acum. Las o mie de lire sterline libere de impozite vamale, domnişoarei Ellen Lawless Ternan, locuind la Hampton Place, Empty Square, ţinutul Middlesex. Las nouăsprezece lire şi nouăsprezece şilingi menajerei mele credincioase, doamna Ann Cornelius. Las nouăsprezece lire şi nouăsprezece şilingi unicei fiice a doamnei Ann Cornelius, mai sus-amintite. Las câte nouăsprezece lire şi nouăsprezece şilingi la fiecare dintre slujitorii, bărbaţi şi femei, care ţin de casa mea...".

Un testament lung, în care sunt pomenite multe nume, iscălit, după cum se cuvine, de doi martori, întocmit după toate rânduielile legilor engleze.

Charles Dickens poate fi liniştit. Niciun om de lege nu va putea să conteste cea de pe urmă voință a lui.

Acum poate lucra liniştit. Dis-de-dimineaţă, în ziua de 8 iunie se aşează la lucru în căsuţa elveţiană. E vară, La geam, păsărele cântă printre ramuri. Spre ora şase străbate tunelul subpământean, ieşind în sufrageria de la Gad's Hill. Pe masă îl aşteaptă prânzul. Mary e dusă astăzi la sora ei; Georgina îl aşteaptă demult...

Se aşează la masă. Ce faţă ciudată are! Da, e drept că nu se simte bine. Dar trebuie să sfârşească prânzul. Lasă că nu-i nimic.

Dar deodată îngână ceva. Vrea să plece la Londra. Numaidecât. Georgina aude desluşit: „Londra˝.

Se scoală de la masă, face un pas, se clatină. Cu un ţipăt, Georgina s-a şi repezit. Dar nu mai are vreme să-l prindă în braţe. Şopteşte: „...la pământ“ — şi se prăbuşeşte...

E întunecat la faţă, întunecat de tot.

O zi şi o noapte zace fără a-şi mai veni în simţiri, şi la 9 iunie se sfârşeşte din viaţă.

CUPRINSUL I. ANI DE FORMARE

II. GLORIA

Dată în lucru: 11. 1. 1950; Bun de tipar: 22.II.950; Format: 61 X 8'/$_{ie}$; Tiraj: 4.200;
Clasificare zecimală: $^{92}/_{82}$ (0 >2); Tipografia Dobrogeanu Gherea Nr. 3370/1949